

HENRYK SIENKIEWICZ

QUO VADIS

REGÉNY

**FORDÍTOTTA
MÉSZÁROS ISTVÁN**

ELSŐ FEJEZET

Petronius¹ délfelé ébredt fel, s mint rendesen, most is nagyon fáradt volt. Az előző napon Nerónál volt lakomán, amely a késő éjszakába nyúlt. Egy idő óta egészsége kezdett megromlani. Ő maga mondta, hogy reggelenként szinte dermedten ébred, a gondolatait nem bírja összeszedni. De a reggeli fürdő s a hozzáértő rabszolgák által végzett gondos masszázis fokozatosan felfrissítette lomha vérének keringését, őt magát felébresztette, magához térítette, s annyira visszaadta erejét, hogy az elaeothesiumból, vagyis a fürdő utolsó terméből már szellemileg felüdülve és vidáman csillogó szemmel, teljes életkedvvel, megifjodva, elegánsan, mintegy újjászületve távozott, s oly utolérhetetlen volt, hogy maga Otho sem vetekedhetett vele, egyszóval valóban az volt, aminek nevezték: arbiter elegantiarum.

Nyilvános fürdőbe ritkán járt: legfeljebb ha valami csodálatra méltó rhetor akadt, akiről a városban beszéltek, vagy ha az ephebiák² alkalmával nem mindennapi viadalok folytak. Egyébként insulájában³ saját fürdője volt, amelyet Severus híres társa, Celer bővített ki, épített át, s oly rendkívüli ízléssel rendezett be, hogy az Nero véleménye szerint is felülmúlta a császári fürdőket, noha azok tágasabbak, és sokkal pompásabban vannak berendezve.

Ama lakoma után tehát - amelyen Vatinius szószátyárkodásába beleunva, Neróval, Lucanusszal és Senecával azon vitázott, hogy a nőnek van-e lelke - korán kelt fel, s rendes szokása szerint megfürdött. Két óriás balneator⁴ éppen most helyezte egy hófehér egyiptomi gyolccsal leterített ciprusfa mensára, s illatos olajba mártogatott tenyerükkel kezdték formás testét kenegetni - ő pedig behunyt szemmel várta, hogy a laconicum⁵ meg a balneatorok kezének melege átáradjon testébe, s kiszorítsa belőle a fáradtságot.

De egy idő múlva megszólalt, s szemét kinyitva az idő felől érdeklődött, s megkérdezte, hogy Idomeneus ékszerész - ígérete szerint - elküldte-e ama gemmákat megtekintés végett... Kiderült, hogy az idő szép, az albai hegyek felől könnyű szellő fújdogál, a gemmák viszont nem érkeztek meg. Petronius ismét behunyta szemét, s megparancsolta, hogy vigyék át a tepidariumba,⁶ amikor a függöny mögül előbukkant a nomenclator,⁷ s jelentette, hogy az ifjú Marcus Vinicius, aki nemrég érkezett meg Kis-Ázsiából, jött látogatására.

Petronius a tepidariumba vezettette vendégét, s magát is odavitette. Vinicius fia volt Petronius nénjének, aki évekkal azelőtt Marcus Vinicius, Tiberius korabeli consulhoz ment férjhez. Az ifjú jelenleg Corbulo vezérlete alatt részt vett a parthusok elleni háborúban, s ennek befejeztével visszatért a városba. Petroniusnak gyöngéje volt ez az ifjú, ragaszkodott hozzá, mert Marcus atlétatermetű, csinos férfiú volt, s ugyanakkor bizonyos esztétikus mértéket tudott tartani a romlottságban, amit Petronius mindennél többre becsült.

---

¹ C. Petronius Arbiter - kiváló író, Nero császár bizalmasa, kit előkelő ízlése miatt „arbiter elegantiae” v. „arbiter elegantiarum” (az elegancia nagymestere) néven emlegettek.

² Az ifjak ünnepe.

³ Szó szerint: sziget, itt olyan nagy kiterjedésű kertes lakóházat jelent, mely külön áll.

⁴ Fürdős rabszolga.

⁵ A fürdő gőzkamrája.

⁶ A fürdő langyos medencéje.

⁷ A látogatók nevét bejelentő rabszolga.

- Üdv Petroniusnak! - köszöntötte a fiatalember, amint rugalmas léptekkel a tepidariumba lépett. - Az istenek áldjanak meg hajlandóságukkal, de különösen Aesculapius⁸ és Cypris,⁹ mert az ő kettejük oltalma alatt semmi baj nem érhet.

- Üdvözöllek Rómában, s kellemes pihenést kívánok a háború után - felelte Petronius, kezét kinyújtva a testét burkoló puha gyolcslepedőből. - Mi újság Armeniában, s Ázsiában járván nem fordultál-e meg Bithyniában is?

Petronius valamikor Bithynia kormányzója volt, sőt mi több, rugalmasan és igazságosan kormányozta e tartományt. Különös ellentétben volt ez jellemével, mert nőiességéről és gyönyörhajhászásáról volt nevezetes. Szeretett is visszaemlékezni amaz időkre, mert megmutatták, mi válhatott volna belőle, ha akarta volna.

- Sikerült Heracleába is eljutnom - felelte Vinicius -, Corbulo küldött oda segélycsapatokért.

- Ah, Heraclea! Ismertem ott egy kolchisi leányt, akiért odaadtam volna minden itteni elvált asszonyt, Poppaeával együtt. De ez már mind a múlté. Inkább arról beszélj, mi hír a parthosokról? Igaz ugyan, hogy unok már minden Vologesust, Tiridatest, Tigranest, és azt az egész barbár világot, amely, miként az ifjú Arulanus mondja, odahaza még négykézláb jár, csak velünk szemben játssza az embert. De mostanában sokat beszélnek róluk Rómában, már csak azért is, mert másról beszélni veszélyes volna.

- Ez a háború rosszul halad, s ha Corbulo nem volna, könnyen vereséggel végződhetnék.

- Corbulo! Bacchusra! Igazi hadi istenség, valóságos Mars: nagy hadvezér, s ugyanakkor lobbanékony, becsületes és ostoba. Szeretem őt, már csak azért is, mert Nero fél tőle.

- Corbulo nem ostoba.

- Talán igazad is van, de különben is, mindegy. Az ostobaság - mint Pyrrhon mondja - semmivel sem rosszabb a bölcsességnél, és semmiben sem különbözik tőle.

Vinicius a háborúról kezdett beszélni, de mikor Petronius behunyta szemét, az ifjú, látván fáradt s kissé lesoványodott arcát, változtatott a beszéd tárgyán, s bizonyos aggodalommal érdeklődött bátyja egészsége iránt.

Petronius ismét kinyitotta szemét.

Az egészsége!... Nem, nem érezte magát egészségesnek.

Ott még nem tartott ugyan, ahol az ifjú Sisenna, aki annyira elvesztette érzékeit, hogy mikor reggel a fürdőbe vitték, megkérdezte: „Én ülök?”, de egészséges sem volt. Vinicius Aesculapius és Cypris oltalmába ajánlotta ugyan, de ő nem hisz Aesculapiusban. Hiszen azt sem tudni, ki fia volt az az Aesculapius, Arsinoéé avagy Koronisé, s ha már az anyja sem biztos, milyen lehet az atya? Ki kezeskedhetik ma akár a tulajdon atyjáért is!

Petronius itt elnevette magát, aztán tovább beszélt:

- Két éve elküldtem ugyan Epidaurusba¹⁰ három tucat élő rigót meg egy bögre aranyat, de tudod, miért? Íme, azt mondtam magamban: használ, nem használ, de ártani, nem árt. Ha e világon az emberek még áldoznak is az isteneknek, azt hiszem, mind úgy gondolkoznak, mint

---

⁸ Az orvostudományok istene az antik mitológiában. Rómában is volt temploma. Papjai gyógyítással foglalkoztak.

⁹ Venus elnevezése Cyprus szigetéről, ahol temploma volt.

¹⁰ Város a Peloponnesoson, itt volt Aesculapius híres szentélye és gyógyhelye.

én. Valamennyien! Kivéve talán az öszvérhajcsárokat, akik a Porta Capena körül várják, hogy az utasok igénybe vegyék szolgálataikat. Aesculapiuson kívül az aesculapianusokkal is akadt dolgom, amikor tavaly hólyagbántalmaim voltak. Helyettem magukon végezték el a gyógykezelést. Tudtam, hogy csalók, de megint csak azt mondom magamban: mit árthat ez nekem?! A világ csalásokon nyugszik, az élet pedig csalódás, s ugyanígy csalódás a lélek is. Csak annyi esze legyen az embernek, hogy a kellemes csalódásokat megkülönböztesse a kellemetlenektől. Én a hypocaustumomban¹¹ ámbrával behintett cédrusfával fűtetek, mert jobban szeretem az illatokat, mint a bűzőket. Ami pedig Cyprist illeti, akinek szintén oltalmába ajánlottál, az ő oltalmát annyiban érzem, hogy a jobb lábamba nyilallani szokott. De ettől eltekintve jó istennő! Remélem, ezek után előbb vagy utóbb te is elviszed fehér galambjaidat az ő oltárára.

- Úgy van - felelte Vinicius. - A parthusok nyilai nem értek el, de Amoré igen... mégpedig egészen váratlanul, alig néhány stadionnyira a város kapuitól.

- A Charisok¹² fehér térdére! - kiáltott Petronius. - Ezt elmondod, ha lesz rá kis szabad időnk.

- Éppen azért jöttem, hogy tanácsodat kérjem - folytatta Marcus.

De e pillanatban léptek be az epilátorok,¹³ s mindjárt kezelésbe vették Petroniust, Marcus pedig, miután Petronius meghívta fürdőjébe, tunikáját ledobva belépett a langyos vízbe.

- Ah, meg sem kértem, hogy viszonzták-e a szerelmedet - jegyezte meg Petronius, az ifjú szoborszerű testét szemlélve. - Ha Lysippus látott volna, most te díszítenéd a Palatinus kapuját az ifjú Hercules szobraként.

Az ifjú elégedetten mosolygott, s lassan belemerült a vízbe, közben bőven loccsantva ki a meleg vizet a mozaikra, mely Hérát ábrázolta, amint az Álmot kéri, hogy altassa el Zeust. Petronius közben műértő szemmel, elégedetten legeltette rajta tekintetét.

De mikor éppen befejezte, s átengedte magát az epilátoroknak, belépett a lector, hasán bronzdobozzal s a dobozban papyrustekercsekkel.

- Akarod hallgatni? - kérdezte Petronius.

- Ha a te műved, szívesen! - felelte Vinicius. - De ha nem, szívesebben beszélgetek. Manapság a költők minden utcasarkon fogdossák az embereket.

- Hogyne! Nem mehetsz el egy bazilika, egy fürdő, könyvtár vagy könyvesbolt előtt, hogy ne látnál egy-egy majom módjára hadonászó költőt. Agrippa, mikor keletről hazajött, azt hitte, hogy megszállottak. De hát most ilyen időket élünk. Caesar verseket ír, tehát mindenki őt utánozza. Csak éppen jobb verseket nem szabad írni Caesarnál, s éppen ezért féltem egy kicsit Lucanust... Én azonban prózában írok, s azt sem kínálgatom sem magamnak, sem másnak. A lector a szegény Fabricius Veiento Codicillusait olvasta volna fel.

- Miért „szegény”?

- Mert tudtára adták, hogy játssza el Odysseus szerepét, s újabb rendelkezésig ne térjen vissza házi tűzhelyéhez. Az ő Odysseiája annyiban lesz könnyebb, mint Odysseusé volt, mert az ő felesége nem Penelope. Mondanom sem kell, hogy ezt nagyon botorul tették. De itt senki sem nézi másképpen a dolgokat, mint odafent. A könyv elég silány és unalmas, s csak akkor

---

¹¹ A fürdő fűtőhelyisége.

¹² Mitológiai nőalakok, Venus kísérői.

¹³ A borbély munkáját végző rabszolga.

kezdtek lázasan olvasni, mikor a szerzőt számúzték. Most már mindenfelé hangzik a „Scandala! Scandala!”, s lehetséges, hogy egyik-másik dolgot Veiento maga találta ki, de én, aki ismerem atyáinkat és hölgyeinket, biztosítalak, hogy a könyvben minden sokkal halványabb, mint a valóságban. Természetesen jelenleg a könyvben mindenki magát keresi szorongva, ismerőseit pedig kéjelegve. Avirnus könyvesboltjában száz scribe másolja a könyvet, diktandó után. S a siker biztos.

- A te viselt dolgaidról nincs benne szó?

- Van, de a szerző elvétette a dolgot, mert én egyrészt rosszabb vagyok, másrészt nem vagyok olyan lapos, mint amilyennek ő bemutatott. Látod, mi már régóta nem tudjuk, mi a különbség a méltó és a méltatlan dolog között, de a magam részéről úgy vélem, a valóságban nincs is különbség a kettő között, ámbár Seneca, Musonius és Thræsea úgy tesznek, mintha ezt a különbséget látnák. Nekem ez egészen mindegy! Herculesre, azt mondom, amit gondolok! De megőriztem azt a felsőbbiséget, hogy tudom, mi a rút és mi a szép, amit például a mi rőt szakállú poétánk, a kocsis, énekes, táncos és histrio¹⁴ nem tud.

- Sajnálom Fabriciust! Jó cimborá volt.

- Önimádata volt a veszte. Mindenki gyanúsította, de senki sem tudott biztosat, ő azonban nem bírta ki, s szigorú titoktartás mellett mindenfelé kotyogott. Hallottad Rufinus történetét?

- Nem.

- Akkor hát menjünk át a frigidariumba,¹⁵ ott majd lehülünk, s közben elmondom.

Átmentek a frigidariumba, melynek közepén egy szökőkút világos rózsaszínűre festett vize csobogott, s árasztott ibolyaillatot. Ott leültek a selyemmel párnázott falmélyedésekbe, s hűtözni kezdtek. Egy darabig hallgattak. Vinicius kis ideig elgondolkozva szemlélte a bronzfaunt, aki a karjában hátrahajló nimfa száját kereste mohó ajkaival, aztán így szólt:

- Ennek van igaza. Íme, a legjobb dolog az életben.

- Körülbelül! De te ezenfelül a háborút is szereted, én pedig utálok, mert a sátorban az ember körme meghasadozik, s elveszíti rózsás színét. Egyébként pedig az ízlések különbözőek. A Rótszakállú szereti az éneket, különösen a saját magáét, a vén Scaurus pedig a korinthusi vázáját, amely éjjel ott áll az ágya mellett, s ha nem tud aludni, azt csókolgatja. A széleit már egészen elkoptatta csókjaival. Mondd csak, te nem szoktál verset írni?

- Nem. Sosem tákoltam össze egyetlen épkézláb hexametert.

- S lanton sem játszol, s nem is énekelsz?

- Nem.

- Nem is hajtasz?

- Annak idején versenyeztem Antiochiában, de sikertelenül.

- Akkor nyugodt vagyok felőled. S a hippodromban melyik párthoz tartozol?

- A zöldekhez.

---

¹⁴ Színész.

¹⁵ Hideg vizes medence a fürdőben.

- Akkor meg már teljesen nyugodt vagyok, különösen azért, mert noha nagy vagyond van, nem vagy olyan gazdag, mint Pallas vagy Seneca. Mert látod, manapság nálunk jó, ha valaki verseket ír, lantkísérettel énekel, versenyez a cirkuszban, de még jobb, különösen pedig veszélytelenebb, ha nem ír verseket, nem játszik lanton, nem énekel, és nem versenyez a cirkuszban. De a legjobb mindezt megcsodálni, ha a Rötszakállú míveli. Csinos fiú vagy, így hát legfeljebb az a veszély fenyeget, hogy Poppaea beléd szeret. De ő sokkal tapasztaltabb, semhogy ezt megtehetné. A szerelemből elég volt neki az első két férje oldalán, a harmadiktól egészen mást vár. Tudod, hogy az az ostoba Otho a mai napig örülten szerelmes bele? ... Most Hispánia sziklabércein mászkál és sóhajtozik, s annyira elhagyta régi szokásait, annyira nem törődik önmagával, hogy a fésülködésre most már elég neki napi három óra. Ki hitte volna ezt, különösen Othóról?

- Én megértem őt - felelte Vinicius. - De az ő helyében én mást tennék.

- Mégpedig?

- Hűséges légiókat szerveznék az ottani hegyi lakókból. Az ibériaiak derék katonák.

- Vinicius! Vinicius! Szinte azt merném állítani, hogy nem bírnád megtenni. S tudod, miért? Mert az ilyesmit megcsinálhatja az ember, de nem beszélhet róla még feltételesen sem. Az ő helyében én kinevetném Poppaeát, kinevetném a Rötszakállút is, és légiókat szerveznék magamnak, de nem férfiakból, hanem nőkből. Legfeljebb még epigrammákat írnék, de azokat sem olvasnám fel senkinek, mint ahogy az a szegény Rufinus tette.

- Azt mondtad, elmeséled a történetét.

- Elmesélem majd az unctuariumban.¹⁶

De az unctuariumban Vinicius figyelmét más kötötte le, mégpedig a gyönyörű rabszolganők, akik a fürdőzőkre vártak. Ketten közülük, két szerezsen nő, mint két pompás ébenfa szobor, Arábia finom illataival kente be mindkettőjük testét, a fésülésben kiválóan jártas frígiai leányok kígyóhajlékonyaságú, puha kezükben csiszolt acéltüköröt és fésűt tartottak, két vestiplica¹⁷ pedig, két kosbeli¹⁸ görög leány, valóságos istennők, várták a pillanatot, hogy uraik tógáit szoborszerű redőkbe szedjék.

- Iuppiter Tonans!¹⁹ - kiáltotta Marcus Vinicius. - Micsoda választék!

- Jobb szeretem a választékot, mint a tömeget - felelte Petronius. - Itt Rómában az egész famíliám²⁰ nem több, mint négyszáz fő, s úgy vélem, személyes szolgálataikra legfeljebb az újonnan felkapaszkodottaknak van szükségük többre.

- Szébb testű leányai még a Rötszakállúnak sincsenek - jegyezte meg Vinicius táguló orrcimpákkal.

Mire Petronius hanyag barátsággal vetette oda:

- Rokonom vagy, s én sem olyan elnyűhetetlen nem vagyok, mint Bassus, sem olyan pedáns, mint Aulus Plautius.

---

¹⁶ A fürdőnek az a része, ahol illatos olajokkal kenik meg a fürdőzőt.

¹⁷ A ruházat redőit elrendező, öltöztető rabszolganő.

¹⁸ Kos görög sziget neve.

¹⁹ Mennydörgő Jupiter!

²⁰ Háznép, cselédség (a rabszolgák is beletartoznak).

De Vinicius, ez utóbbi nevet hallván, egy pillanatra elfeledkezett a kosbeli leányokról, s fejét élénken felkapva kérdezte:

- Hogy jutott eszedbe Aulus Plautius? Tudod-e, hogy mikor a város előtt kifecamítottam a kezemet, tíz-egynéhány napot töltöttem házában? Úgy történt, hogy Plautius éppen akkor hajtattott arra, mikor a baleset történt, s látva, mennyire szenvedek, elvitt magához, ahol rabszolgája, Merion orvos, visszaadta egészségemet. Éppen erről akartam veled beszélni!

- Miért? Csak nem szerettél bele véletlenül Pomponiába? Ha igen, akkor sajnállak, nem fiatal már, és nagyon erényes! Rosszabbat el sem tudok képzelni, mint e kettőt együtt! Brr!

- Nem Pomponiába, eheu!²¹ - felelte Vinicius.

- Hát kibe?

- Ha én azt tudnám, hogy kibe? De még azt sem tudom biztosan, mi a neve: Lygia-e vagy Kallina? Otthon Lygiának hívják, mert a lygiusok nemzetségéből származik, de a barbár neve Kallina. Furesa ház az a Plautiuse. Csak úgy rajzik benne a nép, s mégis olyan csend van, akár a subiacumi ligetekben. Tíz-egynéhány napig nem tudtam, hogy egy istenség lakik ott, míg egyszer hajnalban megpillantottam, amint a kerti szökőkútnál mosdott S esküszöm ama habra, amelyből Aphrodité megszületett, hogy a hajnali nap sugarai teljesen áthatoltak testén. Azt hittem, ha felkel a nap, feloldódik a fényben, mint a hajnalpír. Azóta még kétszer láttam, s azóta nem tudom, mi a nyugalom. Nem ismerek más vágyat, nem érdekel, mit nyújthat nekem a város, nem kellene a nők, nem kell arany, nem kell a korinthusi réz, sem a borostyán, nem kell a gyöngykő, sem a bor, sem a lakomák, csak Lygia kell. Őszintén beszélek, Petronius, vágyódom utána, amint az Álom amott a tepidariumod mozaikján Paisitheia²² után, vágyódom naphosszat, és vágyódom éjszakákon át.

- Ha rabszolganő, vedd meg.

- Nem rabszolganő.

- Akkor hát micsoda? Plautius szabadosa?

- Mivel sosem volt rabszolga, szabados sem lehet.

- Vagyis?

- Nem tudom: királyleány, vagy valami hasonló.

- Kíváncsivá teszel, Vinicius.

- Ha meg akarsz hallgatni, nyomban kielégítem kíváncsiságodat. A história nem is nagyon hosszú. Talán személyesen is ismerted Vanniust, a suevus királyt, aki hazájából száműzetvén, sokáig itt élt Rómában, sőt szerencsés kockajátékával és jó versenyhajtásával hírnévre is szert tett. Drusus Caesar ismét visszaszerezte neki trónját. Vannius valóban ügyes ember volt, s eleinte jól kormányzott, és szerencsés háborúkat is viselt, később azonban túlságosan kezdte nyúzni nemcsak szomszédait, hanem saját népét is. Ekkor két unokaöccse: Vangio és Sido, Vibiliusnak, a hermundurusok királyának fiai, elhatározták, hogy rábíriák, menjen ismét Rómába, s próbáljon szerencsét a kockajátékkal...

- Emlékszem, ez nemrég, Claudius idejében történt.

---

²¹ Ó, jaj!

²² A charisok egyike, Hypnosnak, az Álom istenének ígéri feleségül Héra.

- Úgy van. Kitört hát a háború. Vannius a jazigokat, kedves unokaöccsei pedig a lygiusokat hívták segítségül, akik hallván Vannius nagy gazdagságáról, a zsákmány reményétől csábítva, akkora tömeggel álltak ki, hogy maga Claudius császár is féltette a birodalom határait. Claudius nem akart beavatkozni a barbárok háborújába, mindazonáltal írt Atelius Histernek, a dunai légiók parancsnokának, hogy szorgosan figyelje a háború lefolyását, s ne engedje megzavarni békénket. Hister azt követelte a lygiusoktól, ígérjék meg, hogy határunkat át nem lépik, amit azok nemcsak megtettek, de még kezeseket is adtak, s azok között volt vezérük felesége és leánya is... Hiszen tudod, hogy a barbárok a háborúba magukkal viszik feleségeiket és gyermekeiket is... Nos, az én Lygiám ama vezér leánya.

- Honnan tudod mindezt?

- Maga Aulus Plautius mondta. A lygiusok akkor valóban nem lépték át határainkat, de a barbárok úgy jönnek, s úgy is távoznak, akár a vihar. Így tűntek el a lygiusok is, fejükön a bivalyszarvakkal. Megverték Vannius suevusait és jazigjait, de királyuk elesett, ők a zsákmánnyal visszavonultak, a kezesek pedig Hister kezében maradtak. Az anya rövidesen meghalt, Hister pedig, nem tudván, mitévő legyen a leánnyal, elküldte őt Pomponiusnak, aki akkor egész Germánia kormányzója volt... Ő a kelta háború befejezése után hazatért, s amint tudod, Claudius engedélyével diadalmenetben vonult be Rómába. A leány akkor a triumphator szekere után haladt a diadalmenetben, de mivel a tús nem tekinthető rabszolgának, az ünnepély után Pomponius sem tudta, mit csináljon vele, így hát odaadta hűgának, Pomponia Graecinának, aki Plautius felesége. Abban a házban serdült hajadonná, ahol az uraktól kezdve a tyúkólban tanyázó baromfiig mindenki erényes, de sajnos, ő is erényes, mint maga Graecina, s gyönyörű, hogy mellette még Poppaea is csak olyan, akár az őszi füge a hesperidák²³ almája mellett.

- Hát aztán?

- Mondom, mióta ott a szökőkútnál megláttam, hogy a napsugarak hogyan járnak át egész testét, fülíg beleszerettem.

- Olyan átlátszó tehát, mint egy szentjánosbogár vagy egy fiatal szardínia?

- Ne tréfálg, Petronius, s ha netán megtéveszt, hogy vágyaimról ilyen fesztelenül beszélek, ne feledd, hogy a tarka ruha gyakran fájó sebeket takar. Azt is meg kell mondanom, hogy Ázsiából visszatérve egy éjszakát Mopsus²⁴ szentélyében töltöttem, hogy jóslatszerű álmot lássak. Nos, álmomban maga Mopsus jelent meg, s megmondta, hogy szerelmem nagy átalakulást vizs végbe életemben.

- Hallottam, mikor Plinius azt mondta, hogy az istenekben nem hisz, de az álmokban igen, s lehet, hogy igaza is van. Én csak tréfálok, de néha magam is azt hiszem, hogy valójában csakis egy örökkévaló, mindenható és teremtő istenség van: Venus Genetrix.²⁵ Ő fogja össze a lelkeket, a testeket és a tárgyakat. Eros emelte ki a világot a káoszból. Hogy jól tette-e, az más kérdés, de ha már így van, el kell ismernünk hatalmát, anélkül hogy dicsőítenünk kellene.

- Ah, Petronius! Könnyebb filozofálni, mint jó tanácsot adni.

- Mondd hát meg, mit akarsz tulajdonképpen?

---

²³ A mitológia szerint messze nyugaton aranyalmafát őrző istennők.

²⁴ A görög mondai hérosz és jós, Apolló fia.

²⁵ A mindent megtermékenyítő szerelem istennője.

- Lygiát. Azt akarom, hogy ez a két karom, mely most a puszta levegőt öleli, őt ölelje és szorítsa keblemhez. Lélegzetét akarom magamba szívni. Ha rabszolga volna, adnék érte Aulusnak száz leányt, kiknek lábán még ott a méz, annak jeléül, hogy első ízben vitték őket vásárra. Azt akarom, hogy a házamban legyen mindaddig, amíg fejem fehér lesz, mint a Soracte csúcsa télen.

- Ő nem rabszolga, de végül is Plautius háza népéhez tartozik, s mivel elhagyott gyermek, bátran alumnának²⁶ lehet tekinteni, s ha Plautius akarná, neked adhatná őt.

- Úgy látszik, nem ismered Pomponia Graecinát. Egyébként mind a ketten annyira ragaszkodnak hozzá, mintha édesgyermekük volna.

- Pomponiát ismerem, valóságos ciprusfa,²⁷ s ha nem volna Aulus felesége, bátran fel lehetne fogadni siratóasszonynak. Júlia halála óta le nem szakad róla a fekete stóla, mintha már életében az asphodelos-réteken járna. Emellett pedig univira,²⁸ tehát a mi négy- és ötszörösen elvált asszonyaink között egyúttal főnix is... De... hallottad-e, hogy állítólag az idén Felső-Egyiptomban valóban kikelt egy főnixmadár, ami legfeljebb ötszáz évenként egyszer esik meg?

- Kedves Petroniusom, a főnixről beszéljünk máskor.

- De hát mit mondhatnék én neked, Marcusom? Ismerem Aulus Plautiust, s tudom, hogy noha elitéli életmódját, mégis bizonyos rokonszenvet érez irántam, sőt talán jobban is tisztel, mint másokat, mert tudja, hogy nem vagyok besúgó, mint például Domitius Afer, Tigellinus és a Rótszakállú cimboráinak egész gyülelése. Emellett, bár nem adtam a sztoikust, mégis nemegyszer rosszaltam Nero egyes cselekedeteit, amelyeket Seneca és Burrus elnéztek. Ha úgy véled, hogy Aulusnál kieszközölhetek számodra valamit, szívesen rendelkezésemre állok.

- Azt hiszem, sokat tehetsz. Nagy befolyásod van rá, s emellett kimeríthetetlen vagy az ötletekben. Ha megvizsgálnád a helyzetet, s beszélnél Plautiusszal...

- Túlbecsülöd befolyásomat és elmémet, de ha csak ennyi kell, amint beköltöznek a városba, beszélek vele.

- Már két nappal ezelőtt beköltöztek.

- Akkor hát átmegyünk a tricliniumba,²⁹ ahol reggeli vár ránk, s ha erőt gyűjtöttünk, elvitetjük magunkat Plautiushoz.

- Mindig szerettelek - lelkendezett Vinicius. - De most babéraitam között elhelyezem szobrodat, olyan szépet, mint ez itt, s áldozatokat fogok előtte bemutatni.

Azzal az illatos szoba egyik falát teljesen elfoglaló szoborgyűjtemény felé fordult, s ujjával az egyik szoborra mutatott, mely Petroniust ábrázolta Hermes alakjában, kezében az aranypálcával.

Aztán még hozzátette:

- Helios³⁰ világosságára! Ha az „isten” Alexander³¹ hasonlított hozzád, akkor nem csodálkozom Helenán.

---

²⁶ Talált vagy nevelt leány.

²⁷ A ciprusfa már az ókorban is a gyász jelképe.

²⁸ Olyan nő, aki csak egyszer ment férjhez, az erényes római matróna (matrona stolata) mintaképe.

²⁹ A római ház étkezőhelyisége.

S ebben a kitörésben legalább annyi volt az őszinteség, amennyi a hízélgés, mert Petronius, noha idősebb volt, s nem is olyan atlétai alak, mégis szebb férfi volt Viniciusnál. A római nők nemcsak rugalmas szellemét és ízlését csodálták, amely megszerezte számára az elegancia nagymestere címet, hanem testét is. Ez a csodálat sugárzott ama két kosbeli leány arcáról is, akik most tógája redőit rendezgették, s akiknek egyike, Euniké, ki titokban szerelmes volt bele, alázattal és elragadtatással nézett a szemébe.

De ő, mintha észre sem vette volna, mosolyogva nézett Viniciusra, s feleletül Senecának a nőkről mondott szavait idézte:

- Animál impudens...³² etc...

Azután vendége vállát átölelve, átvezette a tricliniumba.

Az unctuariumban két görög leány: a frígiaiak és két szerecsen nő hozzálátott az illatszereket tartalmazó epilichniumok eltakarításához, de e pillanatban a frigidarium félrevont függőnye mögül kibukkant a két balneator feje, s egy halk „pszt” hallatszott, mire az egyik görög leány, a két frígiai és a két etiópai nő hirtelen odaszökkent, s eltűnt a függöny mögött. A fürdőben megkezdődött a léhaskodás és paráználkodás, amit a felügyelő nem kifogásolt, hiszen ő maga is gyakran részt vett az efféle multságokban. Petronius is sejtett valamit a dologról, de mint megértő lélek, aki nem szeretett büntetni, úgy tett, mintha nem tudna róla.

Csak Euniké maradt az unctuariumban. Egy ideig még hallgatta a laconicum felé távolodó lépések és kacagás zaját, végül felemelte a borostyánkővel és elefántcsonttal kirakott széket, amelyen az imént Petronius ült, s óvatosan a férfi szobra elé tolta.

Az unctuarium ragyogott a napfénytől és a falak szivárványszínű márványburkolatáról visszaverődő színektől.

Euniké felállt a székre, s mikor a szoborral egy magasságba került, karját hirtelen annak nyaka köré fonta, aztán aranyszőke haját hátravetve s rózsaszínű testével a fehér márványhoz simulva, hevesen odanyomta száját Petronius hideg ajkához.

---

³⁰ A nap istene.

³¹ Paris trójai királyfi másik neve.

³² Szemérmetlen lény.

MÁSODIK FEJEZET

A reggelinek nevezett étkezés után, melyhez a két jó barát akkor ült le, amikor a közönséges halandók már régen túl voltak a déli prandiumon,³³ Petronius rövid szundítást javasolt. Szerinte a látogatáshoz még korai volt az idő. Vannak ugyan, akik már napfelkeltekor elkezdik ismerőseik látogatását, mondván, hogy ez ősi római szokás, ő azonban ezt barbár szokásnak tartja. A délutáni órák a legalkalmasabbak, de nem korábban, mint mikor a nap a capitoliumi Iuppiter-templom felé hajlik, s kezd rézsútos sugarakat vetni a Forumra.³⁴ Ősszel még rendszerint nagyon meleg van, s az emberek étkezés után szívesen alszanak egyet. De közben igen kellemes az atrium³⁵ szökőkútjának csobogását hallgatni, s a kötelező ezerlépésnyi séta után szundítani egyet a félig összevont bíborszínű velariumon³⁶ átszűrődő vörös fényben.

Vinicius igazat adott neki, s elindultak sétálni, közben hanyagul beszélgettek, hogy mi újság a Palatinuson meg a városban, majd egy kicsit filozofáltak is az életről. Ezután Petronius elvonult a cubiculumba,³⁷ de nem sokáig aludt. Fél óra múlva kijött, s verbénaolajat hozatott, azt szagolgatta, majd bedörzsölte vele kezét és halántékát.

- Nem is hiszed - jegyezte meg -, mennyire felüdít és kijózanít. Most már készen vagyok.

A gyaloghintó már régen kint várt, beültek hát, s elvitették magukat a Vicus³⁸ Patriciusra, Aulus házához. Petronius insulája a Palatinus déli lejtőjén, az úgynevezett Carinae közelében épült, útjuk tehát a Forum felé vezetett volna, de mivel Petronius egyúttal Idomeneus ötvöshöz is be akart nézni, úgy intézkedett, hogy a Vicus Apollinison és a Forumon át vigyék őket a Vicus Sceleratus felé, amelynek sarka tele volt tabernákkal.

Az óriási szerencsének felkapták a gyaloghintót, s elindultak, maguk előtt engedve a pedisequinek nevezett rabszolgákat.³⁹ Petronius egy ideig hallgatagon emelgette orrához verbénaillatú kezét, mintha valamin gondolkoznék, kis idő múlva pedig megszólalt:

- Most villant eszembe, hogyha a te erdei istennőd nem rabszolga, akkor otthagyhathná Plautiusék házáat, s átköltözködnének hozzád. Ott körülvennéd szerelmeddel, s elárasztanád gazdagsággal, mint én az én imádott Chrysothemisemet, akit, köztünk maradjon, legalább annyira unok, mint ő engem.

Marcus a fejét rázta.

- Nem? - kérdezte Petronius. - A dolog legrosszabb esetben eljutna a Caesarig, s bizonyos lehetsz afelől, hogy a Rótszakállú, már rám való tekintettel is, a te pártodra állna.

- Nem ismered Lygiát! - felelte Vinicius.

---

³³ A rómaiak déltájban fogyasztott villásreggelije.

³⁴ Róma legfontosabb tere: itt voltak a középületek, itt folyt le a politikai élet

³⁵ A római ház legfontosabb helyisége, a család leggyakoribb tartózkodási helye.

³⁶ Függöny.

³⁷ Hálószoza.

³⁸ Utca, városrész.

³⁹ Utat nyitó rabszolgák.

- Engedd hát meg a kérdést, te ismered őt másként is, mint látásból? Beszélte veled? Szerelmet vallottal neki?

- Láttam őt először a szökőkút mellett, azután még kétszer. Ne feledd, hogy amíg Auluséknál voltam, a vendégeknek fenntartott oldalsó villában laktam, s mivel kezem ki volt ficamodva, nem étkezhettem velük együtt. Csak bejelentett elutazásom előestéjén, az estebédnél találkoztam vele, s egy szót sem szólhattam hozzá. Hallgatnom kellett Aulus elbeszélését Britanniában aratott győzelmeiről, majd az itáliai kisbirtokok hanyatlásáról, amit még Licinius Stolo igyekezett megakadályozni. Nem hiszem, hogy Aulus egyébről is tud beszélni, s ne hidd, hogy ez elől kibújhatunk, hacsak korunk elpuhultságáról nem akarsz hallani. Tyúkóljaikban fácánokat tartanak, de nem esznek belőlük, mert az az elvük, hogy minden megevett fácán közelebb hozza Róma hatalmának bukását. Másodszor a kerti ciszterna mellett láttam egy frissen kitépelt nádszállal a kezében, amint annak kalászát a vízbe mártogatva öntözte a körökörül nyíló íriszeket. Tekints térdemre. Hercules pajzsára mondom, nem reszketett, mikor a parthusok üvöltve, felleg módjára rohantak csapatainkra, de ott, ama ciszterna mellett, annál jobban reszketett. Zavarban voltam, mint egy gyerek, aki a bullát⁴⁰ még a nyakában hordja, és sokáig egyetlen szót sem bírtam kimondani, csak a szemem koldult kegyelmet.

Petronius szinte irigyen tekintett rá.

- Boldog ember! - sóhajtott. - Ha a világ és az élet a lehető legrosszabb volna is, egy örökké jó marad benne: a fiatalság!

Kis idő múlva pedig megkérdezte:

- S nem is szóltál hozzá?

- De igen. Mikor kissé összeszedtem magam, megmondtam, hogy Ázsiából tértem haza, s itt a város közelében kificamítottam a kezem, és sokat szenvedtem, de most, hogy el kell hagynom ezt a vendégszerető házat, látom, hogy itt a szenvedés többet ér, mint másutt a gyönyör, s a betegség többet, mint másutt az egészség. Ő is lehajtott fejjel, zavartan hallgatta szavaimat, s közben egy nádszállal rajzolt valamit a sárga homokba. Azután feltekintett, még egyszer ránézett az odarajzolt jelekre, majd mintha valamit kérdezni akart volna, újból reám... s hirtelen elrohant, mint a hamadriasok⁴¹ a félkegyelmű faun elől.

- Bizonyára nagyon szép szeme van.

- Akár a tenger, s én bele is merültem, mint a tengerbe. Hidd el, hogy az archipelagus sincs ilyen kék. Kis idő múlva odaszaladt a kis Plautus, s kérdezett valamit, de nem érttem, mit akar.

- Ó, Athéné! - kiáltott fel Petronius. - Vedd le ez ifjú szeméről a kendőt, melyet Eros kötött oda, mert különben fejét széjjelzúzza Venus szentélyének oszlopán.

Aztán Viniciushoz fordult:

- Ó, te tavaszi rügyecske az élet faján, te első hajtása a szőlőskertnek! Plautiusék helyett inkább Gelotiushoz, az életről még mit sem sejtő fiúcskák iskolájába kellene hogy elvigyelek.

- Mit akarsz tulajdonképpen?

---

⁴⁰ Aranyérem, melyet a római gyermekek nyakukon viseltek.

⁴¹ A fák nimfái.

- Mit rajzolt a homokba az a leányka? Nem Amor nevét vagy nyilával átlőtt szívet, vagy netán olyasvalamit, amiből megtudhattad volna, hogy a satírok már suttogtak egyet-mást az élet titkairól e nimfa fülecskéjébe? Hogyan is nem nézted meg azokat a jeleket!

- Régebben felöltöttem én a tógát, mintsem gondolnád - felelte Vinicius -, s még mielőtt a kis Aulus odajött volna, jól megnéztem a jeleket. Hiszen tudom, hogy a leányok Görögországban meg Rómában is gyakran írják a homokba vallomásaikat, amelyeket ajkuk nem akar elmondani... De találd ki, mit rajzolt?

- Ha nem azt, amit gondoltam, akkor nem találom ki.

- Egy halat.

- Micsodát?

- Mondom: egy halat. Nem tudom, azt akarta-e ez jelenteni, hogy ereiben eddigelé hideg vér kering. De hiszen te, aki engem az élet fáján kiütközö tavaszi rügyecskének neveztl, bizonyára jobban értesz az ilyesmihez.

- Carissime! Az ilyesmit Pliniustól kérdezd meg, ő igen ért a halakhoz. Ha az öreg Apicius élne, talán ő is tudna erről mondani valamit, mert több halat megevett életében, mint amennyi a neapolisi öbölben egyszerre elfér.

A beszélgetésnek itt vége szakadt, mert forgalmas utcákba értek, ahol azt már zavarta volna az emberi lárma. A Vicus Apollinison áthaladva befordultak a Forum Romanumra, ahol derűs napokon napnyugta előtt tömegesen gyűlt össze a semmittevő lakosság, hogy az oszlopsorokban sétálgatva adják tovább híreiket, s meghallgassák másokét, hogy lássák a gyaloghintókon vitt előkelőségeket, s végül hogy be-benézzenek az ötvösműhelyekbe, könyvesboltokba, a pénzváltó üzletekbe, a kelmekezeskedésekbe, a bronzműves műhelyekbe és mindenféle egyéb boltba, amelyekkel tele voltak a Forum Capitolium felőli oldalának házai. A Forum fele, mely közvetlenül a várat környező lombok alatt terült el, már teljes árnyékban volt, ellenben a fentebb épült szentélyek oszlopai aranyos fényben csillogtak az ég alkotta kék háttér előtt. A mélyebben sorakozó oszlopok hosszú árnyakat vetettek a márványlapokra, de minden annyira tele volt velük, hogy az ember szeme eltévedt közöttük, akár az erdőben. Mintha ezek az épületek és oszlopok alig fértek volna el egymás mellett. Egyik a másik fölé tornyosult, jobbra-balra sorjázta, felkapaszzkodtak magaslatokra, hol a várfalhoz, hol egyik a másikhoz simult, mint megannyi kisebb-nagyobb, vastagabb és vékonyabb, aranyos és fehér fatörzs, melyek hol akanthus-virágdíszben⁴² pompáztak az architravok alatt, hol ión kosszarvakba csavarodtak össze, hol pedig egyszerű dór négyszögekben végződtek. E fölött az erdő fölött színes triglifek⁴³ ragyogtak, a háromszögű orozatokról kőbe vésett istenképek domborodtak ki, a csúcsokon a szárnyas arany quadrigák⁴⁴ mintha éppen a kéklő levegőbe készülnének felrepülni, amely olyan nyugodtan lebeg e szentélyekkel zsúfolt város fölött. A Forum közepén meg a szélein emberfolyam hömpölygött: tömegek sétáltak Julius Caesar bazilikájának ívei alatt, tömegek üldögéltek Castor és Pollux⁴⁵ lépcsőjén, sétálgattak Vesta temploma körül, s olyanok voltak e márvány alkotta tágas háttér előtt, mint a tarkabarka pillangók vagy bogarak rajjai.

---

⁴² Akanthus-levelek a korinthusi oszlopfők díszítése.

⁴³ A dór templom gerendázatát díszítő hármass rovátka.

⁴⁴ Négyes fogat.

⁴⁵ Helena testvérei, kiknek temploma a Forum Romanumon a lovagok szentélye volt.

Fentről, a Iovi Optimo Maximo⁴⁶ feliratú templom felől, az óriási lépcsőn újabb emberhullámok ömlöttek lefelé; a rostra⁴⁷ mellett alkalmi szónokokat, itt-ott árusokat hallgattak, amint gyümölcsöt, bort vagy fügelével kevert vizet kínáltak, csalókat, akik csoda hatású orvosságaikat árulták, jósokat meg varázslókat, akik elrejtett kincsek nyomára vezettek, végül álmofejtőket, akik tudományukat kínálták. Néhol a beszélgetés és kiáltás zajába belekeveredett a sistrumok, az egyiptomi sambucák vagy a görög fuvolák hangja. Másutt betegek, kegyes emberek vagy gondokba merült lelkek áldozatot vittek a szentélyekbe. Az emberek között a kőlapokon galambcsapatok verődtek össze, mint megannyi tarka vagy sötét mozgó folt, s mohón kapkodtak az áldozati magvak után, hol hangos szárnycsattogással röppentek a magasba, hol ismét lecsaptak a tömegtől szabadon hagyott helyekre. Időnként a tömeg utat nyitott egy-egy gyaloghintónak, amelyekből előkelő hölgyek, senatorok vagy lovagok arca tekintett ki, mintegy az élet örömeitől elnyűtt, megdermedt vonásokkal. A különböző nyelvű lakosság hangosan ismételte el neveiket, hozzáadva csúfneveiket és mindenféle gúnyos megjegyzéseket vagy dicséreteket is. A rendetlen csoportok között néha ütemes léptekkel haladó katonaosztagok vagy az utcai rend fölött örökös vigilek⁴⁸ nyomakodtak át. A görög nyelv mindenféle éppen olyan sűrűn hallatszott, mint a latin.

Vinicius régen nem volt már a városban, most hát bizonyos kíváncsisággal nézte ezt a rajzó tömeget, meg ezt a Forum Romanumot, amely a világ hullámai fölött uralkodott, de ugyanakkor úgy elárasztották a világ hullámai, hogy Petronius, mintegy társa gondolatát kitalálva, megjegyezte: a quirisek⁴⁹ fészke - quirisek nélkül. S valóban, a helybeli elem szinte elveszett ebben a mindenféle és -fajta népségből álló tömegben. Voltak ott aethiopsok, óriási szőke emberek a távoli északról, britannok, gallok és germánok, Sercium⁵⁰ ferde szemű lakói, az Euphrates és Indus partvidékéről való emberek, téglaszínre festett szakállal, Orontes-parti fekete szemű, szelíd tekintetű szíriaiak, az arab sivatagok csonttá aszalódott lakói, horpadt mellű zsidók, egyiptomiak, az örökös közömbös mosollyal az arcukon, aztán numidák, afrikaiak meg hellasi görögök, akik bölcsességük, művészetük, értelmük és csalárdságuk révén a rómaiakkal egyformán uralkodtak a városban. Voltak itt a szigetekről származó meg kis-ázsiai görögök, egyiptomi meg itáliai görögök, sőt Gallia Narbonensisből valók is. Az átfürt fülű rabszolgák tömegéből nem hiányzott a naplopó szabad lakosság sem, amelyet a császár szórakoztatott, táplált, sőt ruházott is, s voltak szabad jövevények is, akiket a könnyű élet és Fortuna istenasszony csalt ebbe az óriási városba, nem hiányoztak az árusok meg Serapis papjai sem, pálmaágakkal a kezükben. Isis papjai, kinek oltárára több áldozatot hordtak, mint a capitoliumi Iuppiterére, Cybele⁵¹ papjai, kezükben az aranylóziszkalászokkal, meg még számos istenség vándorpapjai, keleti táncosnők; rikító mitrákkal, amulettárusok, kígyóbűvölők meg káldeai mágusok, végül minden foglalkozás nélküli emberek, akik minden héten jelentkeztek a Tiberis-parti magtárakban gabonáért, verekedtek a cirkuszokban a lutrijegyekért, éjszakáikat a Tiberis túlsó partján, a folytonosan düledező viskókban, a derűs meleg napokat pedig a cryptoporticusokban,⁵² Suburra⁵³ szennyes kifőzéseiben, Milvius

---

⁴⁶ A jószágos és hatalmas Iuppiternek.

⁴⁷ Nyilvános szónoki emelvény a Forumon.

⁴⁸ Őr, rendőr.

⁴⁹ Római polgárok.

⁵⁰ Kína ókori neve.

⁵¹ Kis-ázsiai, ill. egyiptomi istenségek, kiknek kultusza Rómában is elterjedt.

⁵² Fedett oszlopcsarnok, zárt oszlopos folyosó.

hídján vagy a gazdag emberek insulái előtt töltötték, ahol időnként odalöktek nekik valamit a rabszolgák asztaláról megmaradt hulladékokból.

Petroniust jól ismerte ez a tömeg. Vinicius fülét minduntalan megütötte a megjegyzés: „Hic est!” - „Ez ő!” Szerették őt bőkezűségéért, de népszerűsége különösen azóta növekedett meg, amióta kitudódott, hogy a császár előtt szót emelt az ellen, hogy Pedanius Secundus praefectus egész rabszolga-famíliáját, vagyis korra és nemre való tekintet nélkül valamennyi rabszolgáját halálra ítélték azért, mert egyikük egy kétségbeesett pillanatában megölte ezt a szörnyeteget. Petronius gyakran és nyíltan megmondta ugyan, hogy neki ez a dolog közömbös volt, s ő csak mint magánember, mint arbiter elegantiarum beszélt a császárral, mert esztétikai érzékét sértette az a barbár mézszárlás, amely legfeljebb szkitákhoz méltó, de rómaiakhoz nem. Mindazonáltal a nép, amelyet felháborított e mézszárlás, azóta megszerette Petroniust.

De ő nem sokat törődött ezzel. Hiszen tudta, hogy ez a nép szerette Britannicust is, akit Nero megmérgezett, és Agrippinát, akit meggyilkoltatott, és Octaviát, akit Pandataria szigetén fojtatott meg, miután ereit forró gőzben felvágták, szerette Rubelius Plautust, akit száműztek, meg Thraseát is, akinek bármely nap meghozhatta a halálos ítéletét. A nép szeretete inkább rossz előjelnek számíthatott, s a szkeptikus Petronius egyúttal babonás is volt. A tömeget kétszeresen is megvetette, először mint arisztokrata, másodsor mint esztéta. Az olyan ember, aki állandóan a zsebében hordott főtt babtól bűzlik, s emellett folyton rekedt és izzadt az utcasarkokon és a peristylumokon⁵⁴ folyó mora-játéktól, szinte nem érdemli meg az ember nevet.

Nem is viszonzta hát sem a tapsokat, sem az itt-ott feléje dobott csókokat, hanem Pedanius históriáját mesélte el Marcusnak, s közben gúnyolta az utcai csöcselék csélcapságát, amely ama fenyegető felháborodás után már másnap megtapsolta a Iuppiter Stator szentélyébe hajtató Nerót. De Avirinus könyvesboltja előtt megállíttatta a gyaloghintót, kiszállt, egy díszes kéziratot vásárolt, s átadta Viniciusnak.

- Ezt neked vettem ajándékba - mondta.

- Köszönöm - felelte Vinicius, majd a kézirat címére pillantva megkérdezte: - A Satyricon?⁵⁵ Ez valami új dolog. Ki írta?

- Én. De én nem akarok Rufinus nyomdokaiba lépni, akinek a históriájával még adósod vagyok, sem Fabricius Veientóéba, így hát senki sem tud róla, s te se szólj senkinek.

- S még azt mondtad, nem írsz verseket - jegyezte meg Vinicius, a kéziratba pillantva -, pedig úgy látom, ez a próza sűrűn át van szöve versekkel.

- Ha olvasod, figyeld meg Trimalchio lakomáját. Ami a verseket illeti, megundorodtam tőlük, amióta Nero hőskölteményt ír. Látod, Vitellius, ha könnyíteni akar a gyomrán, elefántcsont pálcikával segít magán, úgyhogy azt a torkába nyomja, mások olajba vagy kakukkfűpárlatba mártott flamingótollat használnak, én viszont elolvasom Nero költeményeit, s a hatás azonnal jelentkezik. Azután már dicsérhetem is, ha nem is tiszta lelkiismerettel, de legalább tiszta gyomorral.

---

⁵³ Népes római utca.

⁵⁴ A római ház oszlopos belső kertje.

⁵⁵ Petronius híres regénye, mely töredékesen maradt reánk. Egyik része, Trimalchio lakomája, egy felfuvalkodott úrgazdag fényűzését állítja pellengérré.

Azzal a gyaloghintót ismét megállította Idomeneus ötvösműhelye előtt, s a gemmák ügyét elintézve, most már egyenesen Aulus házához vitette magukat.

- Útközben elmondom neked Rufinus történetét, annak bizonyítékául, hogy mit jelent a szerzői önimádat - mondta.

De mielőtt még elkezdhetne volna, máris befordultak a Vicus Patriciusra, s csakhamar Aulus lakása előtt voltak. Egy tagbaszakadt fiatal ianitor nyitotta ki előttük az ostiumba vezető ajtót, amely fölött egy kalitkába zárt szarka köszöntötte őket hangos „Salve!” kiáltással.

Míg a második előszobából, az úgynevezett ostiumból a tulajdonképpeni atriumba mentek, Vinicius így szólt:

- Észrevetted, hogy itt az ajtónálló nem visel láncot?

- Furcsa egy ház ez - felelte Petronius suttogva. - Bizonyára tudod, Pomponia Graecinát azzal gyanúsították, hogy ama keleti babona hívője, amelynek alapja valami Chrestos tisztelete. Alighanem Crispinilla árulta be, aki nem bírja megbocsátani Pomponiának, hogy egy férj elég neki egy egész életre. Univira!... Pedig Rómában manapság könnyebb egy tál noricum rizikét kapni. Házi bíróság ítelt fölötte...

- Igazad van, különös egy ház. Későbbben majd elmondom, mit láttam és hallottam itt.

Közben az atriumba értek. Az atriumra felügyelő rabszolga, az úgynevezett atriensis, elküldte a nomenclatort, hogy jelentse be a vendégeket, ugyanakkor pedig a szolganép széket tolt eléjük és zsámolyokat a lábuk alá. Petronius mindig úgy képzelte, hogy ebben a házban örökös szomorúság uralkodik, s ezért sosem járt ide, most hát bizonyos álmélkodással nézett körül, s némi csalódást is érzett, mert az atrium hangulata inkább vidám volt. Felülről, egy tágas nyíláson át, fényes sugárkéve hatolt be, amely a szökőkút vizében ezer szikrára zúzódott szét. Az impluviumnak nevezett négyszögletes halastavat - közepén a szökőkúttal -, melynek az volt a feladata, hogy az esős időben a felső nyíláson át behulló esőt felfogja, kökörös és lilium övezte. A liliumot nagyon szerethették e házban, mert egész bokorszám volt itt, fehér meg vörös lilium meg kék írisz, s finom szirmaikat ezüstösre festette a porrá zúzott vízpermet. A liliumok cserepeit rejtő nedves moha és a sűrű levelek között gyermekeket és vízi madarakat ábrázoló bronzszobrocskák látszottak. Az egyik szegletben egy ugyancsak bronzból öntött szarvasűnő a nedvességtől zölddé patinásodott fejét a víz fölé nyújtotta, mintha inni akarna. Az atriumnak mozaikpadlója volt; a falak egy részét vörös márványlapok borították, többi részére fák, halak, madarak és griffek voltak festve, s ezerféle színjátékukkal csiklandozták a szemet. Az oldalszobákba nyíló ajtók kereteit teknőc, sőt elefántcsont díszítette; az ajtók közötti falak mentén Aulus őseinek szobrai sorakoztak. Mindenütt a nyugodt jómód látszott, mely távol van minden fényűzéstől, de annál nemesebb és magabízóbb.

Petronius lakása sokkal tekintélyesebb és előkelőbb volt, de azért itt sem talált semmit, ami ízlését sértette volna, s éppen közölni akarta ezt Viniciusszal, amikor a velarius rabszolga félretolta az atrium és tablinum közötti függönyt, s azon túl megpillantották a gyorsan közeledő Aulus Plautiust.

Már élete alkonya felé haladó, deres fejű, de azért erőteljes férfiú volt, arca erélyes, kissé rövid, de valamelyest mégis sasfejhez hasonlított. Ezúttal azonban bizonyos csodálkozás, sőt nyugtalanság tükröződött róla amiatt, hogy ilyen váratlanul Nero barátját, társát és bizalmasát látja itt.

De Petronius sokkal inkább világfi és éles eszű férfiú volt, semhogy az ilyesmit észre ne vegye, így aztán az első üdvözlések után minden ékesszólását és fesztelenségét latba vetve elmondta, hogy a gondos ápolást jött megköszönni, amelyben húga fiának e házban része volt,

s hogy csakis a hála indította e látogatásra, amelyre egyébként Aulusszal való régi ismeretsége jogosítja fel.

Aulus a maga részéről biztosította, hogy igen kedves vendége a házának, ami azonban a hálát illeti, azzal inkább ő, Aulus, tartozik, ám bár Petronius bizonytalannal nem is sejti ennek okát.

Petronius valóban nem sejtette. Hiába vetette fel dióbarna szemét, s törte a fejét, hogy eszébe jusson a legcsekélyebb szolgálat is, amelyet Aulusnak vagy bárkinek tett. Nem jutott eszébe semmi, legfeljebb az, amit Viniciusnak készült tenni. Akaratán kívül adódhatott ugyan valami hasonló dolog, de csak akaratán kívül.

- Nagyon szeretem és becsülöm Vespasianust - felelte Aulus -, akinek életét megmentetted, mikor egyszer megesett vele az a szerencsétlenség, hogy Caesar verseinek hallgatása közben elszundított.

- Az a szerencse esett meg vele - felelte Petronius -, hogy nem hallotta azokat a verseket, azt azonban nem tagadom, hogy a dolog szerencsétlenséggel is végződhetett volna. A Rótszakállú mindenáron el akart küldeni hozzá egy centuriót azzal a baráti üzenettel, hogy vágja fel ereit.

- De te, Petronius, kinevetted őt.

- Úgy van, vagyis ellenkezőleg, azt mondtam, hogyha Orpheus énekével el tudta altatni a vadállatokat, az ő diadala legalább olyan nagy, ha Vespasianust sikerült elaltatnia. A Rótszakállút lehet korholni, csak az a fontos, hogy egy kis adag korholásban nagy adag hízelgés legyen. Poppaea, a mi szerelmes Augustánk ezt nagyon jól érti.

- Sajnos, ilyen időket élünk - felelte Aulus. - Két fogam hiányzik elől, egy britanniai ember ütötte ki kövel, s emiatt most sípolva beszélek, de azért életem legkedvesebb pillanatait mégis Britanniában töltöttem...

- Mert azok a győzelem pillanatai voltak - vetette közbe Vinicius.

De Petronius, attól tartva, hogy az öreg hadvezér most majd elkezd régi háborúiról beszélni, gyorsan változtatott a témán. Elmondta, hogy Praeneste közelében a parasztok egy döglött farkaskölyköt találtak, melynek két feje volt, a legutóbbi vihar alkalmával pedig a villám lerombolta Luna⁵⁶ szentélyének szegletét, ami a kései őszi időre való tekintettel rendkívüli jelenség. Egy bizonyos Gotta, aki ezt elmondta neki, még hozzátette, hogy ama szentély papjai ebből a város vagy legalábbis egy hatalmas épület romlását jósolják, amit csak rendkívüli áldozatokkal lehet elhárítani.

Aulus, a történetet meghallgatva, kijelentette, hogy az ilyen jelenségeket semmiképpen sem szabad alábecsülni. Hogy az istenek haragudhatnak azért a rengeteg gonoszságért, melyeknek mértéke már túlmegegy minden határon, abban nincs semmi különös - ilyen körülmények között pedig a könyörgő áldozatok teljesen helyénvalóak.

Petronius azonban így felelt:

- A te házad nem nagy, bár nagy ember lakik benne; az enyém viszont silány tulajdonosához képest túlságosan is nagy, bár valójában kicsiny. Ha pedig valami akkora épület romlásáról van szó, mint például a Domus Transitoria,⁵⁷ akkor vajon érdemes-e áldozatokat hoznunk azért, hogy e romlást elkerüljük?

---

⁵⁶ A hold istennője.

⁵⁷ Nero háza, mely a Palatinust az Esquilinusszal köti össze.

Plautius nem felelt e kérdésre, s óvatossága kissé sértette is Petroniust, mert noha valóban nem tudott különbséget tenni a rossz és jó között, sohasem volt besúgó, úgyszólván mindig teljes biztonsággal lehetett vele beszélni. Most hát ismét változtatott a beszéd tárgyán, s dicsérte Plautius lakását és az itt uralkodó jó ízlést.

- Régi hajlék ez - magyarázta Plautius -, s én, mióta örököltem, semmit sem változtattam rajta.

Miután az atriumot a tablinumtól elválasztó függönyt félretolták, a ház egész hosszában nyitva volt, úgyszólván a tablinumon⁵⁸ és a következő peristylumon, valamint az azon túl levő oecus⁵⁹ nevű termen keresztül ki lehetett látni a kertbe, amely sötét keretbe foglalt világos képnek látszott a távolból. Vidám gyermeki kacagás hallatszott be onnan az atriumba.

- Ah, vezér - szólt Petronius -, engedd meg, hadd hallhassuk közelebbről ezt a manapság olyan ritka őszinte kacagást.

- Nagyon szívesen - egyezett bele Plautius felállva. - Az én kis Aulusom labdázik ott Lygiával. De ami a nevetést illeti, úgy vélem, Petronius, neked egész életed csupa nevetésből áll.

- Az élet nevetséges, tehát nevetek - viszonzá Petronius -, ez a nevetés azonban egészen más.

- Petronius egyébként nem naphosszat nevet, hanem inkább éjszakahosszat - tette hozzá Vinicius.

Így beszélgetve mentek végig a házon, s kijutottak a kertbe, ahol Lygia a kis Aulusszal labdázott, s a labdákat külön e célra beosztott a sphaeristaenek⁶⁰ nevezett rabszolgák szedték fel, s adták kezükbe. Petronius lopva gyors pillantást vetett Lygiára, a kis Aulus, Viniciust megpillantva, odafutott, hogy üdvözölje, az pedig elhaladtában fejét hajtotta a gyönyörű leány előtt, aki labdával a kezében, kissé zilált hajjal, kissé lihegve és kipirultan állt előtte.

De a repkénnyel, vadszőlővel és jerikói lonccal befuttatott kerti tricliniumban ült Pomponia Graecina, odamentek hát, hogy köszöntsék. Petronius e házba nem volt ugyan bejáratos, de Pomponiát ismerte már, mert gyakran találkozott vele Antistiánál, Rubelius Plautus leányánál, azután Senecáék házában és Polliónál is. Nem is tudott elnyomni némi csodálkozást, amelyet az asszony szomorú, de derűs arca, alakjának, mozdulatainak és szavainak nemes volta keltett benne. Pomponia annyira megzavarta a nőkről alkotott véleményét, hogy ez a lelke mélyéig léha s magabiztos férfiú, akihez fogható nem is akadt Rómában, nemcsak bizonyos tiszteletet érzett iránta, hanem már-már önbizalmát is elvesztette vele szemben. Íme most is, mikor megköszönte Vinicius istápolását; szinte önkéntelenül is elejtett egy-egy „domina” szót, ami soha eszébe nem jutott, ha például Calvia Crispinillával, Scriboniával, Valeriával, Solinával vagy más nagyvilági hölgyekkel beszélt. Az üdvözlés után mindjárt fel is panaszkolt, hogy Pomponiát olyan ritkán lehet látni, sem a cirkuszban, sem az amphiteatrumban nem lehet találkozni vele, mire az asszony, kezét férje kezére helyezve, nyugodtan felelte:

- Öregsünk, s mindketten egyre jobban szeretjük a házi csendet.

Petronius éppen ellenkezni akart, de Aulus Plautius már hozzá is tette sípoló hangján:

- S egyre inkább idegeneknek érezzük magunkat az olyan emberek között, akik római isteneiket is görög nevekkkel illetik.

---

⁵⁸ A családfő dolgozószobája.

⁵⁹ A ház egyik díszes fogadóhelyisége.

⁶⁰ Labdaszedők.

- Az istenek bizonyos idő óta inkább csak retorikai alakokká lettek - jegyezte meg Petronius hanyagul -, mivel pedig a retorikát a görögöktől tanultuk, nekem magamnak is könnyebb kimondanom például Hérát, mint Iunót.

Azzal Pomponiára nézett, mintegy annak a jeléül, hogy az ő jelenlétében más istenség eszébe sem juthatott volna, azután cáfolni igyekezett azt, amit az asszony az öregedésről mondott:

- Igaz, hogy az emberek hamar öregszenek, de csak az olyanok, akik egészen másféle életet élnek, de ettől függetlenül vannak arcok, amelyekről Saturnus mintha megfedkezett volna.

Petronius e szavaiból bizonyos őszinteség csendült, mert noha Pomponia Graecina már túl volt élete delelőjén, megőrizte arcbőre szokatlan üdeségét, s mivel arca és feje kicsiny volt, sötét ruhája, komolysága és szomorúsága ellenére is egészen fiatal nőnek látszott.

Közben a kis Aulus, aki Vinicius ittléte alkalmával igen megbarátkozott vele, most hozzálépett, s kérlelni kezdte, hogy labdázzék velük. A fiúcska után Lygia is belépett a tricliniumba. Most, hogy a repkényfüggöny alatt, arcán a remegő fényfoltokkal megállt, Petronius még szebbnek látta, mint az első pillanatban, valóban olyannak, mint egy nimfa. S mivel eddig nem szólt hozzá., most felemelkedett helyéről, fejet hajtott a leány előtt, s megszokott üdvözlő szavak helyett Odysseus szavait idézte, amelyekkel Nausikaát köszöntötte:

Úrnóm esdekelek; ki vagy? isten? földi halandó?
Hogyha te istennő vagy, a tágterű égbe lakók közt -
Zeusz atya gyermeke! Artemisz az, kihez én a leginkább
tartalak íme hasonlónak, termetre s alakra;
és ha halandó vagy, ki a földön tartja lakását,
boldog apád háromszor, anyád is boldog, az úrnő,
és testvéreid is háromszor...⁶¹

Még Pomponiának is tetszett a világfői előkelő udvariassága. Ami Lygiát illeti, ő lángba borult arccal, zavartan hallgatta, s nem mert felpillantani. De szája szegleteiben lassanként csintalan mosoly kezdett bujkálni, arcán meglátszott, hogy a leányos szemérem viaskodik benne a válaszadás vágyával - s nyilván ez utóbbi győzedelmeskedett, mert hirtelen Petroniusra nézett, s ama Nausikaa szavaival felelt, egy lélegzetvétellel idézve azokat, kissé úgy, mintha leckét mondana fel:

Jó idegen, nem vagy hitvány te, sem esztelen ember.

Aztán sarkon fordult, és elfutott, mint ahogy elrebben a megriasztott madár.

Most aztán Petroniuson volt az álmélkodás sora, nem hitte volna ugyanis, hogy homéroszi verset halljon egy leánykától, kinek barbár származásáról már Viniciustól értesült. Kérdő tekintetet vetett hát Pomponiára, de az asszony nem felelhetett meg neki, mert e pillanatban mosolyogva nézte, milyen büszkeség tükröződik az öreg Aulus arcán.

Az pedig nem bírta leplezni örömét. Mindenekelőtt úgy megszerette Lygiát, mintha tulajdon gyermeke lett volna, azután pedig ósrómai előítélete ellenére, amely azt parancsolta, hogy a görög nyelv és annak terjesztése ellen mennydörögjön, azt mégis a társaságbeli csiszoltság csúcspontjának tekintette. Ő maga ugyan sosem tudta tökéletesen elsajátítani, amit titokban eléggé fájalt is, annál jobban örült tehát, hogy ennek az előkelő úrnak és egyúttal irodalmárnak, aki hajlandó lett volna az ő házat barbár háznak tekinteni, íme, most Homérosz nyelvén és versével válaszoltak.

---

⁶¹ Homérosz: Odüsszeia, VI. ének. Devecseri Gábor fordítása.

- Van a háznál egy görög pedagógus - szólt Petroniushoz fordulva -, aki fiunkat tanítja, s a leány is végighallgatja a leckéket. Kis pintyőke ez még, de kedves jószág, s mi mindketten megszerettük.

Petronius most a borostyán és lonc szövevényén át nézte a kertet és a három játszadó alakot. Vinicius ledobta tógáját, s csak tunikában ütögette magasra a labdát, amelyet a szemben álló Lygia magasra emelt kezével igyekezett elkapni. A leány az első látásra nem keltett nagy hatást Petroniusban. Túlságosan soványnak találta. De mikor a tricliniumban közelebbről megnézte, elképzelte, hogy talán a hajnal lehetett ilyen - és mint szakértő megértette, hogy van benne valami rendkívüli. Mindent észrevett, és mindent felbecsült: vagyis rózsaszínű, áttetsző arcát, üde ajkait, melyek mintha csókra simulnának össze, a tenger azúr színében kéklő szemét, alabástromfehér homlokát, sűrű, sötét fürtjeit, melyeknek csigái hajlataikban a borostyánkő vagy a korinthusi réz színében játszanak, könnyed nyakát és „isteni” hajlású vállait, karcsú, hajlékony alakját; melynek fiatalsága olyan, mint a május meg a frissen kipattant virág üdesége. Felébredt benne a művész és a szépség tisztelője, s mindjárt megérezte, hogy e leány szobra alá bátran oda lehetne írni: „Tavaszi.” Egyszerre Chrysothemis jutott eszébe, s elfogta a sivár nevetés, mert szeretőjét most - haján az aranyporral és feketére kendőzött szemöldökével együtt is - olyan fonnyadtnak látta, mint egy szirmait hullató, megsárgult rózsa. S lám, ezt a Chrysothemist egész Róma irigyelte tőle. Ezután Poppaeára gondolt - s ezt a híres, nevezetes Poppaeát is lélektelen viaszmaszknak látta. E leány tanagraszerű idomaiban nemcsak a tavasz illatozott, hanem ott volt a sugárzó Psyche⁶² is, aki úgy átvilágított rózsaszínű testén, mint a sugár a lámpán.

„Viniciusnak igaza van - gondolta magában -, az én Chrysothemisem pedig öreg, öreg... mint Trója!”

Ezután Pomponia Graecinához fordult, s a kert felé mutatva így szólt:

- Most már megértem, domina, hogy ilyen két gyermekkel kedvesebb nektek házatok, mint a palatinusi lakomák meg a cirkusz.

- Úgy van - felelte az asszony, tekintetét a kis Aulus és Lygia felé fordítva.

Az öreg hadvezér pedig elbeszélte Lygia történetét meg az észak homályában élő lygiusok históriáját, úgy, ahogy évekkal előbb Atelius Histertől hallotta.

Amazok a labdajátékot befejezve, egy ideig a kert homokos útjain sétáltak, s mint három fehér szobor ütöttek el a mirtuszok és ciprusok alkotta sötét háttértől. Lygia kézen fogva vezette a kis Aulust. Némi séta után leültek a kert közepén a piscina⁶³ mellett álló padra. De kis idő múlva Aulus felugrott, hogy megriogassa a halakat az áttetsző vízben. Vinicius pedig folytatta a séta alatt megkezdett beszélgetését:

- Úgy van - mondta remegő, mély hangon -, alig nőttem ki a praetextából,⁶⁴ azonnal elküldtek az ázsiai légióhoz. Nem ismerhettem meg a várost, sem az életet, sem a szerelmet. Betéve megtanultam néhány anakreoni verset meg egy kevés Horatiust, de nem tudnék úgy verseket szavalni, mint Petronius, amikor értelmem megnémul a bámulattól, és saját szavamat nem lelem. Mint ifjú, Musonius iskolájába jártam, aki arra tanított, hogy a boldogság alapja az, hogy az ember azt akarja, amit az istenek: vagyis a boldogság a mi akaratunktól függ. Én

---

⁶² A lélek megszemélyesített istennője.

⁶³ Halas medence.

⁶⁴ Bíborszegélyes gyermektóga.

azonban azt hiszem, hogy van valami nagyobb, drágább, valami más boldogság is, ami nem tőlünk függ, mert azt csak a szerelem adhatja meg. Ezt keresik maguk az istenek is, tehát én is, Lygia, aki eddig nem kóstoltam szerelmet, az istenek nyomdokain járva keresem, aki megajándékozna ezzel a boldogsággal.

Elhallgatott, s egy ideig csak a víz halk csobogása hallatszott, amint a kis Aulus kavicsokat dobált bele, hogy a halakat megriassza. Kis idő múlva azonban Vinicius ismét megszólalt, még csendesebben, még lágyabban:

- Hiszen ismered Titust, Vespasianus fiát? Azt beszélik róla, hogy alig serdült ifjúvá, annyira megszerette Berenicét, hogy az utána való epekedés szinte az életét is kiszívta belőle... Én is tudnék így szeretni, Lygia!... Gazdagság, hírnév, hatalom: meddő füst! Hiábavalóság! A gazdag ember talál magánál gazdagabbat, a hírnevet elhomályosítja mások nagyobb híre, a hatalmasat legyőzi a még hatalmasabb... De vajon maga Caesar vagy bármelyik isten érezhet-e nagyobb gyönyörűséget, vagy lehet-e boldogabb, mikor az imádott ajkat csókolja... A szerelem tehát az istenekkel tesz bennünket egyenlőkké, ó, Lygia!...

A leány pedig hallgatta nyugtalanul s egyúttal csodálkozva, mintha görög fuvolát vagy citerát hallgatott volna. Néha úgy érezte, hogy Vinicius valami furcsa dalt énekel, amely beszivárog fülébe, megmozgatja vérét, szívét az aléltság, valami félelem, de egyúttal valami érthetetlen öröm is környékezi... Azt is érezte, hogy az ifjú olyasmit mond neki, ami már előbb is megvolt benne, csak eddig nem tudott róla magának számot adni. Érezte, hogy Vinicius valamit felébreszt, ami eddig szendergett benne, s hogy e pillanatban a ködös álom egyre világosabb, egyre kedvesebb, egyre gyönyörűbb alakot ölt.

Közben a nap már régen átsiklott a Tiberis fölött, s közvetlenül a Ianiculum magaslata fölött függött. Vörös fény hullott a mozdulatlan ciprusokra, s áthatotta az egész levegőt. Lygia mintegy álomból ébredő kék szemét Viniciusra emelte, s amint az ifjú az alkonyati fényben, a szemében remegő könnyörgéssel föléje hajolt, most egyszerre szebbnek látta minden más embernél és minden görög és római istennél, akiknek szobrai a szentélyek homlokzatait díszítik. Vinicius pedig ujjjaival gyöngéden átfogta a leány kezét, csuklón fölül; s megkérdezte:

- Nem találod-e ki, Lygia, miért mondom ezt neked?

- Nem! - suttogta a leány olyan halkán, hogy Vinicius alig hallotta.

De nem hitt neki, s egyre erősebben vonta maga felé kezét, s egészen a szívére vonta volna, mely a gyönyörű leány által felkorbácsolt érzékektől úgy vert, akár a pöröly, s egyenesen hozzá intézte volna forró szavait, ha a mirtuszokkal szegélyezett ösvényen fel nem tűnik az öreg Aulus, aki közelebb érve, így szólt:

- A nap nyugovóra hajlott, óvakodjatok hát az esti hűvösségtől, és ne tréfáljatok Libitinával...⁶⁵

- Nem - felelte Vinicius -, eddig még fel sem vettem tógámat, s mégsem éreztem hűvösséget.

- Pedig a nap korongjának már alig fele látszik ki a hegy mögül - felelte a vén harcos. - Bárcsak Szicília enyhe éghajlata volna ez, ahol a nép esténként összegyűlik a piactereken, hogy karban énekelve búcsúzzék a nyugovóra térő Phoebustól.

S feledve, hogy az előbb ő maga óvta őket Libitinától, mesélni kezdett Sziciliáról, ottani birtokairól és terjedelmes gazdaságáról, amelynek szerelmese volt. Elmondta, nemegyszer gondolt már rá, hogy átköltözik Sziciliába, s ott békességben éli le életét. Elég a téli

---

⁶⁵ A halál istennője.

zúzmarából annak, akinek fejét már belepte a dér. A fák még nem hullatják leveleiket, s a város fölött még kegyesen mosolyog az ég, de ha a szőlőskert megsárgul, s az albániai hegyekben leesik a hó, ha az istenek kegyetlen viharokkal látogatják meg Campaniát, akkor, ki tudja, egész háza népével együtt nem költözik-e át csendes falusi fészékbe.

- Volna kedved itt hagyni Rómát, Plautius? - kérdezte Vinicius, hirtelen nyugtalansággal.

- A kedvem már régóta megvan - felelte Aulus -, mert ott nyugodtabb és biztonságosabb az élet.

S ismét magasztalni kezdte kertjeit, nyájait, lombok között rejtőző házat s a kakukkfüvel és csomborral benőtt lankákat, amelyeken a méhek rajai döngenek. De Vinicius oda sem figyelt e bukolikus áradozásra, csak arra gondolt, hogy elveszítheti Lygiát, s egyre Petronius felé nézegetett, mintha tőle remélne segítséget.

Ezalatt Petronius, Pomponia mellett ülve, elgyönyörködött a lenyugvó napban, a kertben és a halastó mellett álldogáló embercsoportban. Fehér ruhájuk a mirtuszok sötét háttére előtt aranyosan ragyogott az esti fényekben. Az égen az alkonypír kezdett bíborszínűvé, majd lilává válni, s az opál minden színárnyalatában játszani. Az égbolt már egészen lila volt. A ciprusok sötét körvonalai még tisztábban látszottak, mint fényes nappal, s emberekre, fákra és az egész kertre ráborult az est békessége.

Petroniust meglepte ez a nyugalom s főleg az emberek békéje. Pomponia, az öreg Aulus, fiuk és Lygia arcában volt valami, amit sosem látott azoknak arcán, akik őt mindennap, jobban mondva minden éjjel körülvették. Volt bennük valami fény, valami megnyugvás, valami derű, s mindez egyenesen abból az életből fakadt, amelyet itt mindnyájan éltek. Kissé csodálkozva gondolt rá, hogy íme, mégis létezik olyan szépség, olyan gyönyörűség, amelyet ő sohasem kóstolt, noha egész életében a szépséget és gyönyört hajszolta. E gondolatot nem bírván magába fojtani, Pomponiához fordulva így szólt:

- Azt mérlegelem lelkemben, hogy mennyire más a ti világotok, mint az, amelyen a mi Nerónk uralkodik.

Az asszony erre finom arcát az alkonypír felé emelve egyszerűen így felelt:

- A világon nem Nero uralkodik, hanem az Isten.

Pillanatnyi csend állt be. A triclinium közelében az öreg hadvezér, Vinicius, Lygia és a kis Aulus lépte hallatszottak, de mielőtt még odaértek volna, Petronius megkérdezte:

- Tehát te hiszel az istenekben, Pomponia?

- Hiszek az egy, igazságos és mindenható Istenben - felelte Aulus Plautius felesége.

HARMADIK FEJEZET

- Hisz egy mindenható és igazságos Istenben - ismételte meg Petronius, mikor Viniciusszal négy szemközt ismét a gyaloghintóban ült. - Ha az ő Istene mindenható, akkor élet és halál ura, s ha igazságos, akkor igazságosan küldözgeti ránk a halált. De akkor Pomponia miért gyászolja Júliát? Azzal, hogy Júliát gyászolja, elítéli saját istenét. Kénytelen leszek ezt az okoskodást megismételni a mi rőt szakállú majmunk előtt, úgy vélem ugyanis, hogy a dialektikában nem maradok el Socrates mögött. Ami a nőket illeti, egyetértek azzal, hogy mindegyiknek három vagy négy lelke van, de egyiknek sincs értelmes lelke. Elmélkednék Pomponia Senecával vagy Cornutusszal afelett, hogy micsoda is az ő nagy Logosuk... Idéznék meg együttesen Xenophanes, Parmenides, Zeno és Plato szellemét, akik úgy unatkoznak amaz alvilági tájakon, akár a csízek a kalitkában. Én egészen más dologról akartam vele és Plautiusszal beszélni. Az egyiptomi Isis szent hasára! Ha úgy egyenesen megmondtam volna nekik, miért jöttünk, azt hiszem, erényük olyat kondult volna, akár a rézpajzs, ha valaki ráüt a verővel. És nem merem! Elhiszed, Vinicius, hogy nem merem?! A páva gyönyörű madár, de borzalmasan rikácsol. Megijedtem a lármától. Választásodat azonban meg kell dicsérem. Valóságos „rózsaujjú hajnal”... És tudod, mit juttatott még eszembe? A tavaszt! De nem ám a mi itáliai tavaszunkat, ahol alig egy-két almafa borul virágba, s az olajfaligetek éppen olyan szürkék maradnak, mint voltak, hanem azt, amelyiket valamikor Helvetiában láttam, azt a fiatal, friss, világoszöld tavaszt... Ama sápadt Selenére,⁶⁶ nem csodállak, Marcusom, de tudd meg, hogy Dianát szereted, és hogy Aulus meg Pomponia képesek volnának téged darabokra tépni, ahogy annak idején Actaeont széjjeltépték a kutyák.

Vinicius lecsüggesztett fejjel hallgatott egy darabig, majd a vágtyól szaggatott hangon szólt:

- Kívántam őt már azelőtt is, de most még jobban kívánom. Mikor kezét megfogtam, mintha tűz áradt volna át rajtam... Magamévá kell őt tennem. Ha Zeus volnék, felhő képében ölelném őt át, mint ahogy Zeus ölelte át Iót, vagy esőként hullanék le reá, mint ahogy ő tette Danaéval. Addig szeretném csókolni a száját, amíg belém fájdulna! Szeretném, ha karjaim között sikoltana. Szeretném megölni Aulust és Pomponiát, őt pedig elragadni, és karomon hazavinni. Ma nem fogok aludni. Megkorbácsoltatom valamelyik rabszolgámat, s hallgatni fogom jajgatását...

- Csillapodj - intette Petronius. - Olyan kedvteléseid vannak, akár a suburrai ácsoknak.

- Mindegy. Meg kell őt szereznem. Hozzá fordultam tanácsért, de ha te nem tudsz rajtam segíteni, majd segítek magamon... Aulus a leányának tekintti Lygiát, miért nézném hát én rabszolgának? Ha nincs más mód, fonja be házam ajtaját, kenje meg farkaszírral, aztán mint feleségem üljön házi tűzhelyem mellé.

- Csillapodj, ó, consulok tébolyult ivadéka! Nem azért hajtjuk pórázon a barbárokat szeke-reink után, hogy leányaikat feleségül vegyük. Óvakodj a szélsőségektől. Merítsd ki az egyszerű, becsületes módokat, de magadnak is, nekem is hagyj időt a gondolkozásra. Én is Iuppiter leányának tartottam Chrysothemist, s mégsem vettem feleségül, mint ahogy Nero sem vette feleségül Aktét, hiába fogták rá, hogy Attalos király leánya... Csillapodj... Gondold meg, ha Lygia el akarja hagyni Aulusékat teérte, nem tarthatják őt vissza, de tudd meg azt is, hogy nemcsak te égsz, mert Eros őbenne is tüzet gyújtott... Én láttam, s nekem hinned kell... légy

---

⁶⁶ Görögül a hold, ill. a hold istennőjének neve.

türelemmel. Mindennek megvan a módja, de ma már a kelleténél többet gondolkoztam, s ez fáraszt. Azt azonban megígérem, hogy holnap ismét gondolkozom szerelmeden, s Petronius nem volna Petronius, ha valamiféle módot ki nem találna.

Ismét mindketten elhallgattak - végül kis idő múlva Vinicius most már nyugodtabban szólt:

- Köszönöm, s kívánom, hogy Fortuna legyen hozzád bőkezű.

- Légy türelemmel.

- Hova vitetsz bennünket?

- Chrysothemishez...

- Boldog vagy, hogy tied, akit szeretsz.

- Én? Tudod, mi az, ami Chrysothemisben még szórakoztat? Az, hogy megcsal a tulajdon felszabadított rabszolgámmal, a lantos Theoklesszel, s azt hiszi, hogy nem tudom. Valamikor szerettem, de most szórakoztatnak hazudozásai és ostobasága. Gyere velem hozzá. Ha kacérkodni kezd veled, s borba mártott ujjával betűket ír az asztalra, gondoldj rá, hogy nem vagyok féltékeny.

S Chrysothemishez vitették magukat.

De az előtérben Petronius, kezét Vinicius vállára téve, így szólt:

- Várj csak, azt hiszem, megtaláltam a módját.

- Jutalmazzanak meg az istenek...

- Igen. Azt hiszem, ez a mód csalhatatlan. Tudod mit, Marcusom?

- Hallgatlak, Athéném...

- Nos, az isteni Lygia néhány nap múlva házában fogja élvezni Demeter magvát, a nász-lakomát.

- Nagyobb vagy Caesarnál! - kiáltotta Vinicius lelkesen.

NEGYEDIK FEJEZET

S Petronius meg is tartotta ígéretét.

A Chrysothemisnél történt látogatás utáni napon az egész nappalt átaludta ugyan, de este elvitette magát a Palatinusra, ahol bizalmas beszélgetése volt Neróval, s ennek tulajdonítható, hogy harmadnap Plautius háza előtt megjelent egy centurio tíz-egynéhány praetorianus katonával.⁶⁷

Bizonytalan és rettenetes idők jártak. Az ilyenfajta küldöttek rendszerint egyúttal a halál hírnökei is voltak. Így hát mikor a centurio a kalapáccsal megkoppantotta Aulus házának ajtaját, s az atrium felügyelője jelentette, hogy az előcsarnokban katonák vannak, az egész házban nagy rémület támadt. A család azonnal körülvette az öreg hadvezért, mert abban senki sem kételkedett, hogy mindenekelőtt őt fenyegeti veszedelem, Pomponia átölelte férje nyakát, s teljes erejéből hozzásimult, elkékülő ajkai pedig gyorsan mozogva, halkan mormoltak valamit. Lygia halásápadt arccal csókolgatta Plautius kezét, a kis Aulus pedig tógájába kapaszkodott - a folyosókról, a szolgálóleányok emeleti szobáiból, a cselédházból és a fürdőből, a bolthajtásos lakásokból, az egész házból tömegesen tódultak oda a rabszolgák és rabszolganők. „Heu, heu, me miserium!”⁶⁸ - kiáltások hangzottak, a nők hangos sírásra fakadtak, némelyek máris arcukat karmolták, s fejükre kendőt borítottak.

Csak a vén hadvezér maradt nyugodt, hiszen évek hosszú során át megszokta, hogy szembenézzen a halállal, csak kurta sasarca keményedett meg, mintha kőbe vésték volna. Kis idő múlva a kiabálást elcsendesítette, s a cselédséget széjjelozslatta, majd így szólt:

- Eressz, Pomponia. Ha ez életem végét jelenti, lesz időnk elbúcsúzni.

S gyengéden félretolta, az asszony pedig megszólalt:

- Adná Isten, Aulusom, hogy sorsunk közös legyen!

Aztán térdre rogyott, s olyan erős hittel kezdett imádkozni, amilyent csakis egy drága lény féltése adhat.

Aulus átment az atriumba, ahol a centurio várta. Az öreg Gaius Hasta volt, Aulus hajdani alantasa s a brit háborúban bajtársa.

- Üdv neked, vezér - köszöntötte. - Parancsot és üdvözlést hozok Caesartól, s íme a táblácskák meg a pecsét, annak jeléül, hogy az ő nevében járok.

- Hálás vagyok Caesarnak üdvözléséért, parancsát pedig teljesíteni fogom - felelte Aulus. - Köszöntelek, Hasta, s mondd meg, mily utasítással jössz.

- Aulus Plautius - kezdte Hasta -, Caesar megtudta, hogy házadban lakik a lygiusok királyának leánya, kit ama király még az isteni Claudius életében adott át a rómaiaknak, annak biztosítékául, hogy a lygiusok soha meg nem sértik a birodalom határait. Az isteni Nero hálás neked, ó, vezér, hogy ennyi éven át vendégszerető hajlékot adtál a leálynak házadban, de nem kíván tovább terhelni, ugyanakkor azonban arra is figyelemmel lévén, hogy a leány mint tűsz Caesar meg a senatus oltalma alá tartozik, megparancsolja, hogy add ki őt kezembe.

---

⁶⁷ Császári testőrök.

⁶⁸ Jaj, jaj, én szerencsétlen.

Aulus sokkal inkább katona és edzett férfiú volt, semhogy egy paranccsal szemben fájdalmanak adott volna kifejezést, vagy haszontalan panaszkodásra vesztegette volna a szót. Homlokán azonban mégis megjelent egy redő, a hirtelen harag és fájdalom kifejezője. E redő láttára hajdanában reszkettek a britanniai légiók, s Hasta arcára még most is kiült a rémület. Most azonban Aulus Plautius e paranccsal szemben tehetetlennek érezte magát. Kis ideig nézte a táblákat meg a pecsétet, majd tekintetét az öreg centurióra emelve, már nyugodtabban mondta:

- Várj az atriumban, Hasta, míg a túszt megkapod.

S e szavak után átment a ház másik végébe az oecus nevű terembe, ahol Pomponia Graecina, Lygia és a kis Aulus már türelmetlenül és aggódva várták.

- Senkit sem fenyeget sem halál, sem a távoli szigetekre való száműzetés - közölte -, a Caesar küldötte mégis nagy szerencsétlenség hírnöke. Rólad van szó, Lygia.

- Lygiáról? - kiáltotta Pomponia csodálkozva.

- Úgy van - felelte Aulus.

S a leányhoz fordulva, így folytatta:

- Lygia, mint édesgyermekünket neveltünk házunknál, s Pomponia is, én is úgy megszerettünk, mintha saját leányunk lettél volna. De te tudod, hogy nem vagy a mi leányunk. Te túszt vagy, akit nemzedet adott át Rómának, s Caesar oltalma alá tartozol. Íme, Caesar most elvisz tőlünk.

A hadvezér nyugodtan, de szokatlan, furcsa hangon beszélt. Lygia szemhunyorogva hallgatta, s mintha nem értette volna, miről van szó. Pomponia arca elsápadt, s a folyosóról az oecusba nyíló ajtóban rémült arccal megint megjelentek a rabszolganők.

- Caesar akarátát teljesíteni kell - jelentette ki Aulus.

- Aulus! - kiáltotta Pomponia a leányt átölelve, mintha védelmezni akarná. - Jobb volna neki meghalnia.

Lygia pedig, Pomponia keblére simulva, ismételte: „Anyám! Anyám!”, mert a zokogástól más szó nem jött ki a torkán.

Aulus arcán megint harag és fájdalom tükröződött.

- Ha egyedül állnék a világon - mondta komoran -, élve ki nem adnám őt kezemből, s rokonaaim már ma vihetnének értünk áldozatot Iuppiter Liberatorknak... De ahhoz nincs jogom, hogy elveszítselek téged és gyermekünket, aki még boldogabb időket érhet... Még ma elmegyek Caesarhoz könyörögni, hogy változtassa meg parancsát. Meghallgat-e, nem tudom. Addig is járj egészséggel, Lygia, s el ne felejtse, hogy Pomponia is, én is áldottuk a napot, melyen házi tűzhelyünkhöz kerültél.

Azzal kezét a leány fejére tette, de akárhogy is igyekezett nyugalmat erőltetni magára, mikor Lygia feléje fordította könnyben úszó szemét, aztán megragadta kezét, és ajkához szorította, az öreg hadvezér hangjában megrezdült a mélységes atyai fájdalom.

- Ég veled, szívünk öröme és szemünk fényessége! - mondta.

Azzal gyorsan kiment az atriumba, hogy a római férfiúhoz és hadvezérhez méltatlan megindultság erőt ne vehessen rajta.

Közben Pomponia átvezette Lygiát a cubiculumba, s olyan szavakkal próbálta őt megnyugtatni, vigasztalni és lelkét megerősíteni, amelyek igen különösen hangzottak ebben a házban, ahol a szomszédos helyiségben még ott volt a lararium,⁶⁹ melyen az ősök hitéhez hűséges Aulus Plautius buzgón áldozott a házi isteneknek. Íme, itt a megpróbáltatás ideje. Hajdanában Virginius átdöfte tulajdon leánya szívét, hogy megszabadítsa őt Appius kezéből; még régebben Lucretia önként, életével váltotta meg gyalázatát. Caesar háza a gyalázat, a gonoszság és a bűn barlangja. „De mi, Lygia, tudjuk, miért nincs jogunk kezünket magunk ellen emelni!”... Úgy van! Az a törvény, amely alatt mindketten élnek, egészen más, nagyobb és szentebb, s mégis megengedi, hogy védekezzenek a gyalázat meg a gonoszság ellen még akkor is, ha e védekezésért életükkel vagy kinszenvedéssel kellene fizetniük. Aki a romlottság hajlékából is tisztán kerül ki, annál nagyobb az érdeme. A föld is ilyen hajlék, de szerencsére az élet csak egy szempillantás, s feltámadni csak a sírból lehet, amelyen túl már nem Nero uralkodik, hanem az irgalom - s a fájdalom helyett öröm, a könnyek helyett vidámság van.

Aztán magáról kezdett beszélni. Igen! Ő nyugodt, de azért az ő szívében is vannak fájó sebek. Íme, Aulusnak szemén még ott a hályog, még mindig nem áradt reá a világosság forrása. A fiát sem szabad az Igazságban nevelnie. Ha tehát arra gondol, hogy ez így lehet élete végéig, s elérkezik a pillanat, mikor el kell válnia tőlük, az a válás pedig százezernél nagyobb és félelmetesebb, mint az, amely miatt most bánkódnak - fel sem tudja fogni, hogyan lehetne még az égben is boldog nélkülük. S hány éjszakát végigsírt, hányat végigimádkozott már, irgalmat és kegyelmet koldulva. De ő fájdalmát Istennek ajánlja, és vár... és bízik. S most, mikor újabb csapás éri, mikor e szörnyeteg parancsa elszakítja tőle ezt a drága lényt, akit Aulus szemük fényének nevezett, még mindig bízik, mert hiszi, hogy van hatalom, mely Nerónál erősebb, és van irgalom, mely az ő gonoszságánál hatalmasabb.

S még forróbban szorította kebléhez a leány fejcskékjét, az pedig lesiklott lábához, s szemét Pomponia peplumának⁷⁰ redőibe rejtve, hosszú ideig így maradt szótlanul. Mikor végül felemelkedett, arcán már némi nyugalom látszott.

- Sajnálalak, anyám, sajnálom atyámat és öcsémet is, de tudom, hogy az ellenállás mit sem használna, sőt mindnyájukat elvesztene. De azt megígérem, hogy szavaidat sosem felejttem el Caesar házában.

Még egyszer Pomponia nyaka köré fonta karját, s aztán, mikor mind a ketten átmentek az oecusba, mindjárt búcsúzni kezdett a kis Plautiustól; az öreg görögtől, aki tanítójuk volt, majd komornájától, aki valamikor dajkálta, s végül minden rabszolgától.

Az egyik rabszolga, egy tagbaszakadt lygius, akit odahaza Ursusnak neveztek, s aki annak idején Lygia anyjával és vele, valamint a többi cselédséggel került a rómaiak táborába, most Lygia lába elé vetette magát, majd Pomponia térdéhez hajolva könnyöngött:

- Ó, domina! Engedjétek meg, hadd menjek el úrnőmmel, hogy szolgáljak neki, s őrizője legyek Caesar házában.

- Nem a mi rabszolgánk vagy, hanem Lygiáé - felelte Pomponia Graecina -, de beengednek-e Caesar ajtajáig? S mi módon tudsz majd örködni fölötte?

- Nem tudom, domina, csak annyit tudok, hogy a vas úgy morzsolódik kezemben, akár a fa...

---

⁶⁹ Házi szentély, a lares (házi istenek) szentélye.

⁷⁰ Palást, díszes hosszú ruha.

Aulus éppen akkor ért oda, s mikor megtudta, miről van szó, nemhogy ellenezte Ursus kívánságát, hanem kijelentette, hogy nincs is joguk őt visszatartani. Lygiát mint túszt küldik el, mert Caesar követeli - kötelesek tehát vele együtt elküldeni egész kíséretét is, mely szintén Caesar oltalma alá kerül. S odasúgta Pomponiának, hogy kíséret címén annyi rabszolganőt küldhet Lygiával, amennyit jónak lát, mert a centurio nem tagadhatja meg azok átvételét.

Lygia számára volt ebben valami vigasztaló, s Pomponia szintén örült, hogy a maga választotta cselédséggel láthatja el Lygiát. S Ursuson kívül valóban elküldte vele öreg komornáját, a fésüléshez jól értő két cyprusi leányt és két germán fürdető nőt. Választása csupa olyan emberre esett, akik már az új tanok követői voltak, mivel pedig már Ursus is néhány év óta ezt követte, Pomponia számíthatott e cselédség hűségére, s ugyanakkor annak is örült, hogy az igazság magvai immár elhintetnek Caesar házában.

Néhány szót is írt, amelyekkel Lygiát Aktéra, Nero felszabadított rabszolganője oltalmára bízta. Pomponia nem találkozott ugyan vele soha az új tanok híveinek összejövetelén, de azoktól hallotta, hogy Akté sosem tagadja meg tőlük szolgálatait, s hogy buzgó olvasója a tarsusi Pál leveleinek. Egyébként azt is tudta, hogy Nero fiatal szabadosnője örökös szomorúságban él, s hogy egészen más lény, mint Nero háza népének többi tagja, s hogy általában ő a palota jó szelleme.

Hasta vállalta, hogy személyesen adja át a levelet Akténak. Természetesnek tartotta azt is, hogy egy király leánya nem lehet kíséret nélkül, nem okozott tehát nehézséget azok átvételénél, sőt azon csodálkozott, hogy ilyen kevesen vannak. Csak az indulást sűrgette, nehogy azzal gyanúsítsák, hogy a parancsot nem teljesítette elég buzgón. Elérkezett a válasz órája. Pomponia és Lygia szeme ismét megtelt könnyel; Aulus még egyszer a leány fejére tette kezét, s kis idő múlva a katonák elvitték Lygiát Caesar házába, miközben a kis Aulus, testvére védelmében, kiáltozva kísérte őket, s apró öklével fenyegette a centuriót...

De az öreg hadvezér elkészíttette gyaloghintáját, közben pedig Pomponiával az oecusszal szomszédos pinakothekába⁷¹ bezárkózva így szólt feleségéhez:

- Hallgass meg, Pomponia. Elmegyek Caesarhoz, bár tudom, hogy hiába, s noha azt is tudom, hogy már Seneca szava sem számít semmit nála, mégis elmegyek Senecához is. Ma többet jelent Sophronius, Tigellinus, Petronius vagy Vatinius... Ami Caesart illeti, lehet, hogy ő sosem hallott a lygius nemzetről, s ha Lygiát mint túszt mégis kikövetelte, ez csak azért van, mert valaki rábeszélte, s hogy ki, azt nem nehéz kitalálni.

Az asszony hirtelen ráemelte tekintetét:

- Petronius?

- Úgy van.

Pillanatnyi csend állt be, aztán a hadvezér így folytatta:

- Íme, mire vezet, ha az ember beenged a házába egy ilyen tisztességtelen és lelkiismeretlen embert. Átkozott legyen a pillanat, mikor Vinicius átlépte házunk küszöbét! Ő hozta ide Petroniust. Jaj Lygiának, mert nem a túszt, hanem az ágyas kell nekik.

S beszéde a haragtól, a tehetetlen dühtől és a nevelt leánya miatti fájdalomtól most még sípolóbb volt, mint máskor. Egy ideig még tusakodott önmagával, s csak összeszorított ökle mutatta, hogy ez a harc milyen nehéz.

---

⁷¹ Képtár, képgyűjtemény.

- Eddig tiszteltem az isteneket - mondta -, de e pillanatban már úgy vélem, nincsenek istenek a világ felett, csak egy van, egy gonosz, örült szörnyeteg, s a neve Nero.

- Aulus! - kiáltotta Pomponia. - Nero csak egy marék hitvány por az Istenhez képest.

A férfi hosszú léptekkel rótt a pinakotheka mozaikpadlóját. Életében voltak nagy cselekedetek, de hiányoztak a nagy szerencsétlenségek, tehát nem volt hozzájuk szokva. Az öreg katona jobban ragaszkodott Lygiához, mintsem hitte volna, s most nem tudott beletörődni a gondolatba, hogy elvesztette. Ezenfelül megalázottnak érezte magát. Ránehezedett egy kéz, amelyet megvetett, de ugyanakkor érezte, hogy az ő ereje semmi amazéhoz képest.

De mikor végre elnyomta haragját, amely gondolatait megzavarta, így szólt:

- Feltételezem, hogy Petronius nem Caesar számára vette el őt tőlünk, mert nem akarhatja magára vonni Poppaea haragját. Így hát vagy önmaga, vagy Vinicius számára... Ezt még ma megtudom.

S kis idő múlva a gyaloghintó már vitte is a Palatinus felé, Pomponia pedig, magára maradván, a kis Aulushoz sietett, aki egyre sírt testvére után, s egyre Caesart fenyegette.

ÖTÖDIK FEJEZET

Aulus helyesen vélekedett, mikor sejtette, hogy nem juthat be Nero színe elé. Azt a választ kapta, hogy Caesar Terpnos lantjátékos kíséretével énekel, s egyáltalán nem fogad olyanokat, akiket ő maga nem hívatott. Más szavakkal ez azt jelentette, hogy Aulus a jövőben se próbálkozzék hozzá bejutni. Ezzel szemben Seneca, bár lázas beteg volt, illő tisztelettel fogadta az öreg harcost, de mikor végighallgatta dolgát, kesernyésen elmosolyodva így szólt:

- Csak egy jó tanácsot adhatok neked, nemes Plautiusom, soha el ne áruld Caesarnak, hogy szívem átérzi fájdalmadat, s szeretnék rajtad segíteni. Ha ugyanis Nero csak a legcsekélyebb gyanút fogná is ebben a tekintetben, tudd meg, soha többé vissza nem adná neked Lygiát, ha semmi más oka nem volna is erre, mint az, hogy ellenemre tegyen.

Azt is a lelkére kötötte, hogy se Tigellinushoz, se Vatiniushoz, se Vitelliushoz el ne menjen. Pénzzel talán el lehetne érnivalamit náluk, az is lehet, Petroniusnak szívesen borsot törnének az orra alá, mert az ő befolyását szeretnék aláásni, de valószínűleg elárulnak Caesarnak, hogy milyen drága Lygia Plautiuséknak, s akkor Nero annál kevésbé adná őt vissza. Azzal a vén bölcs önmagát illető maró gúnnyal folytatta:

- Te hallgattál, Plautiusom, évek hosszú során át hallgattál, s Caesar nem szereti azokat, akik hallgatnak! Hogyan tehetted meg, hogy nem lelkesedtél szépségéért, erényeiért, énekéért, szavalataiért, kocsihajtó művészetéért és verseiért? Hogyan tehetted meg, hogy nem magasztaltad Britannicus halálát, nem mondtál dicsérő szónoklatot az anyagvilkos tiszteletére, s nem fejezted ki jókívánságaidat Octavia megfojtásáért? Nincs meg benned, Aulusom, az a körültekintés, amellyel mi, akik boldogan élünk itt az udvar árnyékában, megfelelő mennyiségben rendelkezünk.

Azzal leakasztotta az övén viselt csuprot, vizet merített az impluvium szökőkútjából, felfrissítette tikkadt ajkait, aztán tovább beszélt:

- Ah, Nerónak hálás szíve van. Szeret téged, mert Rómát szolgáltad, s az ő hírért terjesztetted a világ szélein, s szeret engem is, mert ifjúkorában én voltam a mestere. Látod, ezért tudom, hogy ez a víz nincs megmérgezve, s nyugodtan megihatom. A bor az én házamnál már kevésbé volna biztos, azért, ha szomszjas vagy, igyál nyugodtan ebből a vízből. A távoli albai hegyekből jön vízvezetéken, s ha meg akarnák mérgezni, meg kellene mérgezniük Róma minden szökőkútját. Amint látod, lehet még az ember biztonságban is ezen a világon, s lehet nyugodalmas vénsége. Igaz, hogy beteg vagyok, de inkább a lelkem beteg, mint a testem.

S ez igaz is volt. Senecának nem volt meg az a lelkiereje, ami Cornutusnak és Thraseának, élete tehát nem volt egyéb, mint a gabság számára tett engedmények sorozata. Tudta, érezte ő, hogy aki a kitioni Zeno elveit vallja, annak más úton kellett volna haladnia, s ez jobban gyötörte, mint maga a halálfélelem.

De a hadvezér most megszakította e keserű elmélkedés fonalát.

- Nemes Annaeusom - mondta -, tudom, miként fizetett meg neked Caesar azért, hogy ifjú éveiben védőszárnyaid alá vettek. De a gyermek elrablásában Petronius a tettes. Mutass hát nekünk módot vele szemben, mondd meg, ki lehet rá befolyással, s végül magad is vedd latba vele szemben minden ékesszólásod, amennyi csak régi barátságunktól telik.

- Petronius meg én - felelte Seneca - két ellentétes táborba tartozunk. Nem tudom, milyen módon lehetne nála valamit elérni, és senki befolyása alatt nem áll. Könnyen lehet, hogy minden romlottsága ellenére még mindig többet ér, mint azok a latrok, akikkel ma Nero körülveszi magát. De ha arról akarnád meggyőzni, hogy gonosz dolgot cselekedett, az csak haszontalan időpocsékolás volna. Petronius régen elvesztette azt az érzékét, amely a jót a rossztól megkülönbözteti. Bizonyítsd be neki, hogy eljárása rút, s akkor elszégyelli magát. Ha találkozom veled, megmondom neki: „Ez a cselekedet legfeljebb egy szabadoshoz volna méltó.” Ha ez nem használ, akkor semmi sem használ.

- Köszönöm ezt is - felelte a hadvezér.

Aztán Viniciushoz vitette magát, aki éppen a vívást gyakorolta házi lanistájával. Aulust vad düh fogta el a látványra, hogy az ifjú milyen nyugodtan végzi vívógyakorlatát, ugyanakkor, mikor a Lygia elleni merényletet elkövették, s alig hullott le a függöny a lanista mögött, haragja keserű szemrehányásokban és szidalmakban tört ki. De Vinicius, megtudván, hogy Lygiát elrabolták, olyan ijesztően elsápadt, hogy Aulus egy pillanatig sem gyanúsíthatta a merényletben való részességgel. Az ifjú homlokát belepte a verejték; vére az első pillanatban szívére szaladt, majd ismét forró hullámként szökött arcába, szeme szikrát szórt, szájából zűrzavaros kérdések törtek fel. A féltékenység és a düh felváltva tépte, mint a vihar. Úgy érezte, hogyha Lygia átlépte Caesar küszöbét, akkor az ő számára egyszer s mindenkorra elveszett, mikor pedig Aulus Petronius nevét említette, az ifjú katona agyán szikraként cikázott át a gyanú, hogy Petronius csúfot üzött belőle, s vagy Caesar új kegyeit akarta kiérdemelni azzal, hogy Lygiát neki ajándékozta, vagy saját magának kívánta őt megtartani. Mert az, hogy valaki, aki Lygiát meglátja, azonnal meg ne kívánja, meg sem fért volna a fejében.

A családjában örökletes lobbanékonyosság most elragadta, mint a megbokrosodott csikó, s szinte eszméletétől is megfosztotta.

- Térj haza, vezérem - mondta szaggatottan -, s várj rám... Tudd meg, ha Petronius atyám volna is, megbosszulnám rajta Lygia sérelmét. Térj haza, és várj meg. Nem lesz ő Petroniusé, sem Caesaré.

Ezután összeszorított öklét az atrium szekrényében sorakozó viaszmaszkokra emelve kiobbant:

- E halotti maszkokra! Előbb megölöm őt is, magamat is!

Azzal felugrott, Aulusnak még egyszer odavetette: „Várj rám!” - s mint egy örült rohant ki az atriumból, egyenesen Petroniushoz, útközben széjjeltaszigálva maga előtt a járókelőket.

Aulus pedig némi reménnyel tért haza. Úgy vélekedett, hogyha Petronius azért vette rá Caesart Lygia elrablására, hogy a leányt aztán átadja Viniciusnak, akkor az ifjú ismét visszahozza hozzájuk. Végül nem csekély megnyugvására szolgált, hogy ha Lygiát nem is lehet megmenteni, legalább megbosszulják, s halála megóvja a gyalázattól. Hitte, hogy Vinicius mindent megtesz, amit megígért. Láta veszett dühét, s ismerte egész nemzetségének lobbanékonyosságát. Ő maga, bár úgy szerette Lygiát, mintha édesapja lett volna, inkább megölte volna őt, hogysen átengedje Caesarnak, s ha nem lett volna tekintettel fiára, családjuk utolsó sarjára, valóban meg is tette volna. Aulus katona volt, s a sztoikusokról csak éppen hogy hallott valamit, de jelleme nem volt valami messze tőlük, s felfogásához, büszkeségéhez bizonyára közelebb állt a halál, mint a gyalázat.

Hazaérve megnyugtatta Pomponiát, beleoltotta saját reménységét, s mindketten várták a Viniciustól érkező híreket. Néha, mikor az atriumban valamelyik rabszolga léptei koppantak, azt hitték, talán Vinicius hozza már vissza szeretett gyermeküket, s készek lettek volna lelkük

mélyéből megáldani mindkettőjüket. De az idő múlt, hír pedig nem érkezett. Csak estenden koppant a kalapács a kapun.

Kis idő múlva belépett egy rabszolga, s levelet adott át Aulusnak. A vén hadvezér szerette kimutatni, hogy uralkodik magán, a levelet mégis kissé remegő kézzel vette át, s olyan mohón olvasta, mintha mindnyájuk sorsa függött volna tőle.

Arca egyszerre elborult, mintha egy elsuhanó felhő árnyéka esett volna rá.

- Olvasd - mondta, Pomponiához fordulva.

Pomponia átvette a levelet, s a következőket olvasta:

„Marcus Vinicius üdvözetét küldi Aulus Plautiusnak. Ami történt, az Caesar akaratából történt, ez előtt pedig hajtsatok fejet, miként Petronius és én is fejet hajtunk.”

Aztán hosszú csend következett.

HATODIK FEJEZET

Petronius otthon volt. Az ajtónálló nem merte feltartóztatni Viniciust, aki viharként tört be az atriumba, s megtudván, hogy a ház urát a bibliothekában kell keresnie, ugyanazzal a lendülettel rohant a könyvtárba. Petroniust ott találta, éppen írt. Vinicius kikapta a nádvesszót kezéből, és összetörve a földre dobta, aztán ujjait nagybátyja karjába mélyesztve, egyre közelebb hajolt arcához, s rekedtes hangon kérdezte:

- Hol van ő? Mit tettél vele?

De egyszerre csodálatos dolog történt. Íme, a karcsú, elnöiesedett Petronius megragadta a fiatal atléta kezét, melynek ujjai karjába mélyedtek, majd a másikat is elkapta, s mind a kettőt fél kezében tartva, vaskapocsként szorította össze, majd így szólt:

- Én csak reggelenként vagyok ügyefogyott, estefelé visszanyerem régi rugalmasságomat. Próbáld meg kiszabadítani magad. Úgy látszik, tornára valami takács, illemre pedig kovács tanított.

Arcán még harag sem látszott, csak a szemében villant meg az erély és bátorság bágyadt lángocskája. Kis idő múlva eleresztette Vinicius kezét. Az ifjú megalázva, megszégyenülten, dühösen állt előtte.

- Acélkezed van - sziszegte -, de az alvilág minden istenére esküszöm, ha elárultál, torkodba mártom késemet, akár Caesar házában is.

- Beszéljünk nyugodtan - felelte Petronius. - Amint látod, az acél erősebb a vasnál, s noha a te fél karodból kitelnék az én két karom, nem kell tőled félnem. Ellenben fájlalom ezt az otrombaságot, s ha az emberi hálátlanságon még csodálkozni tudnék, a tieden csodálkoznék.

- Hol van Lygia?

- A bordélyházban, vagyis Caesar palotájában.

- Petronius!

- Csillapodj, és ülj le. Két dolgot kértem Caesartól, s ő meg is ígérte: hogy hozassa el Lygiát Aulusék házából, s hogy adja át neked. Nincs véletlenül valami kés tógád redői között? Csak rajta, döfd belém. De azt ajánlom, várj néhány napig, mert téged börtönbe zárnának, s Lygia nagyon unná magát a házában.

Csend lett. Vinicius egy darabig álmélkodva nézett Petroniusra, aztán megszólalt:

- Bocsáss meg. Szeretem Lygiát, s ez megzavarja érzékeimet.

- Csodálj meg, Marcusom. Tegnapelőtt így szóltam Caesarhoz: „Unokaöcsém úgy beleszerezett egy vérszegény leánykába, aki Aulusnál nevelkedik, hogy háza már valóságos gőzfürdő a sóhajoktól. Te, Caesar, mondtam, meg én, akik tudjuk, mi az igazi szépség, ezer sestertiust sem adnánk érte, de a fiú mindig is bolond volt, akár egy bográcsláb, most azonban végképp megbolondult.”

- Petronius!

- Ha nem hiszed, hogy ezt azért mondtam, mert Lygiát akartam biztosítani, akkor kész vagyok elhinni, hogy igazat mondtam. Elhitettem a Rőtszakállúval, hogy egy olyan esztéta, mint ő, nem láthat szépséget abban a lányban, s Nero, aki mind ez ideig csak az én szememmel mer nézni, nem is fogja őt szépnek látni, márpedig ha nem látja annak, akkor meg sem kívánja.

Szükséges volt pórázra fognunk a majmot, s így biztosítanunk magunkat ellene. Most aztán nem ő fogja megismerni Lygia valódi szépségét, hanem Poppaea, s igyekezni fog őt minél hamarabb eltávolítani a palotából. Én pedig csak úgy mellesleg vettem oda a Rötszakállúnak: „Hozasd el Lygiát, s add oda Viniciusnak! Jogod van hozzá, mert a leány tús. S ha ezt megteszed, egyúttal Aulusnak is borsot törsz az orra alá.” És beleegyezett. Nem is volt semmi oka arra, hogy bele ne egyezzen, hiszen alkalmat adtam neki, hogy tisztességes embereknek bosszúságot okozzon. Téged tesznek meg a tús hivatalos őrévé, a kezébe adják ezt a lygius kincset, te pedig mint a harcias lygiusok szövetségese s ugyanakkor Caesar hűséges szolgája, nemcsak el nem fecséredel ezt a kincset, hanem gondoskodik róla, hogy meg is szaporodjék. Caesar a külszín megóvása végett néhány napig a palotában tartja, aztán átküldi insuládba, te szerencsefi!

- Igaz lehet ez? S nem fenyegeti semmi Caesar házában?

- Ha végleg oda kellene költöznie, Poppaea beszélne róla egy-két szót Locustával, de néhány napig semmi sem fenyegeti. Caesar palotájában tízezer ember él. Nero esetleg meg sem látja, annyival is kevésbé, mert mindent teljesen rám bízott, olyannyira, hogy az imént volt itt a centurio, s jelentette, hogy a leányt átkísérte a palotába, s átadta Akténak. Jó lélek ez az Akté, azért adattam át neki Lygiát. Pomponia Graecinának nyilván szintén ez a véleménye, mert levelet írt neki. Holnap lakoma van Nerónál, már biztosítottam a helyedet Lygia mellett.

- Gaiusom, bocsásd meg heveségemet - kérte Vinicius. Azt hittem, a magad vagy Caesar számára raboltattad el őt.

- Heveségemet megbocsáthatom, de póriás viselkedésedet, otromba ordítózásodat és a morajátékosokra emlékeztető hangodat már nehéz volna megbocsátanom. Ezt nem szeretem. Marcusom, ettől óvakodj. Tudd meg, hogy Caesar kerítője Tigellinus, s tudd meg azt is, hogy ha a leányt magamnak akartam volna megszerezni, akkor most egyenesen a szemedbe mondanám: „Elveszem tőled Lygiát, Vinicius, s mindaddig magamnál tartom, amíg meg nem unom.”

Azzal dióbarna szemének hűvös, vakmerő tekintetét egyenesen Vinicius szemébe fúrta, mitől az ifjú most már végleg megzavarodott.

- Én vagyok a hibás - ismerte be. - Te jó és nemes lelkű vagy, egész lelkemből köszönöm. Csak még egy kérdést engedj meg. Miért nem küldötted Lygiát egyenesen az én házamba?

- Mert Caesar szereti megőrizni a látszatot. Rómában beszélni fognak a dologról, mivel pedig Lygiát mint túszt vittük el, így hát mindaddig Caesar palotájában marad, amíg a szóbeszéd tart. Aztán csendben elküldik őt hozzád, s az egész dolognak vége lesz. A Rötszakállú egy gyáva kutya. Tudja, hogy korlátlan hatalma van, s mégis minden apró bakugrásának megfelelő külszín igyekszik adni. Lecsillapodtál már annyira, hogy egy kicsit elfilozofálgassunk? Magam is nemegyszer elgondolkoztam, miért van az, hogy a gaztett, ha olyan hatalmas is, mint Caesar, s teljesen bizonyos abban, hogy büntetlen marad, mint ő, mégis mindig igyekszik a jogosság, az igazságosság és az erényesség színezetét biztosítani magának?... Mire való ez a fáradozás? A testvér-, anya- és feleséggyilkosság szerintem méltó lehet egy ázsiai kiskirályhoz, de a római Caesarhoz nem; ha azonban velem esnék meg az ilyesmi, én ugyan nem írnék mentegetőző levelet a senatusnak... Nero pedig ír, Nero keresi a látszatot, mert Nero gyáva. Tiberius azonban nem volt gyáva, s mégis minden gonosztettére igyekezett magyarázatot találni. Miért van ez így? Micsoda furcsa, ösztönös hódolata ez a gaztettnek az erény előtt? S tudod, mit gondolok? Azt, hogy ez azért van, mert a gaztett rút, az erény pedig szép. Ergo az igazi esztéta egyúttal erényes ember is. Ergo én erényes ember vagyok. Ma áldoznom kell némi borocskát Protagoras, Prodikos és Gorgias szellemének. Kiderül, hogy a szofistának is

vehetjük valami hasznát. Figyelj, mert még tovább beszélek. Elvettem Lygiát Auluséktól, hogy neked adjam. Rendben van. De Lysippus pompás szoborcsoportot faragna belőletek. Mind a ketten szépek vagytok, így tehát az én cselekedetem is szép, ha pedig szép, nem lehet rossz. Ide nézz, Marcusom, íme, előtted ül a Petroniusban testet öltött erény! Ha Aristides élne, ide kellene jönnie, s száz minát kellene nekem felajánlania, hogy tartsak neki egy rövid előadást az erényről.

De Viniciust a valóság jobban érdekelte, mint az erényről szóló előadás, tehát így szólt:

- Holnap meglátom Lygiát, azután ott lesz a házamban mindennap, folyton, mindhalálíg.

- Neked ott lesz Lygia, nekem meg Aulus a nyakamon. Rám hozza minden föld alatti isten bosszúját. De legalább előbb leckét venne az a vadállat a rendes szavalásból... Ő azonban szidni fog, mint az ajtónállóm a klienseimet, akit különben ezért falura küldtem ergastulum-
ba.⁷²

- Aulus nálam járt, megígértem neki, hogy hírt küldök Lygiáról.

- Írd meg neki, hogy az „isteni” Caesar akarata a legfőbb törvény, s hogy első fiadat Aulusnak fogják hívni. Kell az öregnek valami mézesmadzag. Én képes vagyok megkérni a Rőt-szakállút, hogy hívja meg a holnapi lakomára. Hadd látna téged a tricliniumban Lygia mellett.

- Ne tedd - kérte Vinicius. - Én mégiscsak sajnálom őket, különösen Pomponiát.

S leült, hogy megírja ama levelet, mely végső reményétől is megfosztotta az öreg hadvezért.

---

⁷² Fenyítőház rabszolgák számára.

HETEDIK FEJEZET

Akté, Nero korábbi szeretője előtt valamikor Róma legbüszkébb fejei is meghajoltak. De ő akkor sem kívánt a közügyekbe avatkozni, s ha olykor kihasználta is a fiatal uralkodóra gyakorolt befolyását, azt legfeljebb azért tette, hogy valaki számára kegyelmet eszközöljön ki. Csendes és alázatos volt, s ezzel sokak hálóját kiérdemelte, viszont senkit sem tett ellenségévé. Még Octavia sem tudta őt gyűlölni. Az irigyek semmiképpen sem tekintették veszedelmesnek. Tudták róla, hogy Nerót még mindig szomorú, fájdalmas szerelemmel szereti, amely már nem a reményből, hanem csupán ama pillanatok emlékéből él, amikor Nero még nemcsak fiatalabb és szerelmesebb, hanem jobb is volt. Tudták, hogy lelke és gondolatai ezektől az emlékektől nem bírnak elszakadni, de már nem vár semmit, s mivel valóban nem kellett attól tartania, hogy Caesar visszatérhet hozzá., teljesen védtelen teremést láttak benne, s éppen ezért békében is hagyták. Poppaea csak szótlán s annyira ártalmatlan szolgálójának tekintette, hogy nem is kívánta a palotából való eltávolítását.

Mivel azonban Caesar valamikor szerette, s minden harag nélkül, nyugodtan, sőt mondhatni, barátságosan szakított vele, bizonyos mértékig tekintettel is voltak rá. Nero felszabadította, lakást adott neki a palotában külön cubiculummal s a cselédségből egy maroknyi embert is, szolgálatára. S mivel annak idején Pallas és Narcissus, noha Claudius szabadosai voltak, nemcsak Claudius asztalánál ültek, hanem mint hatalmas miniszterek, előkelő helyeket foglaltak el, így hát Aktét is meghívták néha Caesar asztalához. Talán azért is tették ezt, mert szépsége valóságos díszére vált a lakomának. Egyébként Caesar társasága megválogatásában már régóta nem volt semmire tekintettel. Asztalánál a mindenféle rendű és hivatású legkülönbözőbb emberek gyülelésze foglalt helyet. Akadtak közöttük senatorok is, de főként olyanok, akik hajlandók voltak egyszersemind az udvari bolondok szerepét is játszani. Akadtak gyönyörhajhászó, fényűzésre és tivornyákra vágyó öreg és ifjú patriciusok. Voltak nagy nevetet viselő hölgyek, akik azonban nem átallozták esténként kifakult parókat felrakni, és sötét utcákban keresni szórakoztató kalandokat. Voltak magas rangú hivatalnokok és papok is, akik azonban a telt kupák mellett szívesen üztek gúnyt saját isteneikből, mellettük pedig minden fajtájú énekesek, színészek, zenészek, táncosok, táncosnők és költők légiói; közöttük olyanok is, akik, míg verseiket szavalták, arra gondoltak, hány sestertiust kaphatnak Caesar verseinek dicséretéért, éhenkórász filozófusok, akik mohó tekintettel kísérték a feltálat ételeket, voltak híres kocsihajtók, ezermesterek, művészek, varázslók, mesemondók, tréfacsinálók, végül ostobaságból vagy divatból egy napra kitűnőségekké avatott csavargók, akadtak közöttük olyanok is, akik hosszú hajjukkal takarták el fülüket, mert az rabszolgaságuk jeléül át volt fúrva.

Az előkelőbbek egyenesen asztalhoz ültek, a kevésbé előkelők étkezés közben szórakoztatták a vendégeket, várva a pillanatot, mikor a cselédség megengedi, hogy a maradék ételekre és italokra vessék magukat. Az ilyenfajta vendégeket Tigellinus, Vatinius és Vitellius szolgáltatták, de gyakran a caesari termékhez méltó ruházattal is el kellett őket látniuk. Caesar egyébként szerette az efféle társaságot, mert ilyen emberek között érezte magát a legfesztelenebbül. Az udvar fényűzése megaranyozott mindent, és mindent fénnel árasztott el. Dicső nemzetségek nagy és apró ivadékai s a város utcáin összeszedett csöcselék, nagyszerű művészek és a tehetség silány vakarcsai tódultak a palotába, hogy szemüket jóllakassák a már-már minden emberi képzeletet felülmúló pompával, s hogy közel férközhessenek a minden kegy, gazdagság és javak adományozójához, akinek egyetlen szeszélye lealázhatta ugyan az embert, de ugyanúgy mérhetetlen magasra is emelhetette.

Ezen a napon Lygiának is részt kellett venni egy ilyen lakomán. A félelem, a bizonytalanság és a hirtelen sorsforduló miatt érzett érthető kábulat harcra kelt benne az ellenállás vágyával. Félt Caesartól, félt az emberektől, félt a palotától, melynek lármája megzavarta, félt a lakomáktól, melyeknek gyalázatáról eleget hallott Aulustól, Pomponia Graecinától és barátaiktól. Fiatal leány létére nem volt egészen felvilágosulatlan, mert amaz időkben a gonosz dolgok tudata korán bejutott a gyermekek fülébe is. Tudta tehát, hogy e palotában végveszély fenyegeti, amelytől Pomponia is óva intette, mikor elváltak egymástól. Mivel azonban ifjú lelkülete volt, melyet még romlottság nem érintett, s mivel a nevelőanyja által beleoltott magasztos tanokat vallotta, megígérte, hogy védekezni fog e végveszély ellen, megígérte anyjának, önmagának meg amaz Isteni Tanítómesternek is, akiben nemcsak hitt, de akit drága tanaiért, kínhaláláért és dicsőséges feltámadásáért félig még gyermeki szívével meg is szeretett.

Abban is biztos volt, hogy most már sem Aulus, sem Pomponia Graecina nem lesz felelős az ő cselekedeteiért, azt latolgatta tehát, nem volna-e jobb ellenállni, és nem menni a lakomára. Egyrészt a félelem és a nyugtalanság erősen remegtette szívét, másrészt azonban feltámadt benne a vágy, hogy bizonyosságot tegyen bátorságáról, kitartásáról, meg arról, hogy a kínszenvedést és a halált is hajlandó vállalni.

Hiszen az Isteni Tanítómester így parancsolta. Hiszen ő maga adott erre példát. Hiszen Pomponia elmondta neki, hogy a hittestvérek közül a buzgóbbak egész lelkükkel vágnak az ilyen megpróbáltatás után, s ezért imádkoznak. Míg otthon volt, Aulusék házában, néha őt is elfogta ez a vágy. Látta magát mint vértanút, kezén és lábán sebekkel, hófehéren, földöntúli szépségben, amint éppen olyan fehér angyalok viszik a kék ég felé. Képzetele ilyen látomásokban gyönyörködött. Volt ebben sok gyermekes ábránd, de volt némi hiúság is, amiért Pomponia mindig korholta. Most pedig mikor a Caesar parancsa elleni ellenszegülés rettenetes büntetéssel járhatott, s az ábrándképekben látott kínszenvedés valósággá válhatott, e szép látomásokhoz és vágyakhoz hozzájárult valami félelemmel vegyes kíváncsiság is, hogy milyen büntetést kaphat, s milyen kínzásokat találnak ki számára.

S félig még gyermeteg lelke így ingadozott a két lehetőség között. De mikor Akté tudomást szerzett erről az ingadozásról, olyan csodálkozva nézett rá, mintha a leány lázas állapotban beszélne így. Szembeszállni a Caesar akaratával? Mindjárt az első pillanattól kezdve magára vonni Nero haragját? Ezt legfeljebb csak gyermek teheti meg, aki nem tudja, mit beszél. Íme, Lygia saját szavaiból kiderül, hogy ő nem is tús, hanem egy leány, akiről nemzete megfeledezett. Nem védi a népjog semmiféle törvénye, de még ha védené is, Caesar elég hatalmas ahhoz, hogy haragja pillanatában összetapossa. Tetszett Caesarnak, hogy őt elhozassa, s attól a pillanattól kezdve ő rendelkezik vele. Ettől kezdve Lygia Caesar akaratától függ, amely fölött nincs semmi a világon:

- Úgy van - mondta tovább -, én is olvastam a tarsusi Pál leveleit, én is tudom, hogy a föld fölött van az Isten és az Ő Fia, aki feltámadt a halálból, de a földön csak Caesar van. Ezt el ne felejtse, Lygia. Azt is tudom, a te vallásod nem engedi meg, hogy az légy, ami én voltam, s ti éppen úgy, mint a sztoikusok is, akikről Epictetus beszélt nekem, ha a gyalázat és a halál között kell választanotok, csak a halált választhatjátok. De vajon tudhatod-e, hogy a halál vár rád s nem a gyalázat? Avagy nem hallottál Seianus leányáról, aki kisleány volt még, mikor Tiberius parancsára halála előtt kénytelen volt a gyalázon is átesni, csak azért, hogy meg ne sértsék a törvényt, amely tiltja, hogy szüzek halálra ítéltessenek? Lygia, Lygia, ne ingereld Caesart! Ha elérkezik a döntő pillanat, ha választanod kell a gyalázat és a halál között, akkor tedd, amit igazságod parancsol, de magad ne keresd veszedet, s hitvány okokból ne ingereld ezt a kegyetlen földi istent.

Akté nagy szájalommal, sőt felindulva beszélt, s mivel kicsi kora óta rövidlátó volt, bájos arcát közelebb hajtotta Lygiához, mintha látni akarná, milyen hatást keltenek szavai.

Lygia pedig karját gyermeki bizalommal Akté nyaka köré fonva felelte:

- Nagyon jó vagy, Akté.

Az pedig e bizalomtól és dicsérettől megindultan szorította keblére a leányt, majd kibontakozott karjaiból, s így szólt:

- Az én boldogságom és örömöm a múlté, de rossz nem vagyok.

Azzal gyorsan megindult a szobában fel s alá, s mintegy kétségbeesve mondta önmagának:

- Nem! Ő sem volt rossz, ő maga is azt hitte akkor, hogy jó, és jó akart lenni. Ezt én tudom a legjobban. Ez mind későbbben történt, mikor már nem szeretett... Mások tették őt ilyenné, amilyen most... mások... meg Poppaea!

S szeme megtelt könnyel. Lygia kék szeme egy ideig követte őt, majd így szólt:

- Sajnálod őt, Akté?

- Sajnálom! - felelte a görög leány tompán.

S ismét járkálni kezdett, öklét fájdalmasan összeszorította, s arca tanácstalanságot árult el.

Lygia pedig bátortalanul faggatta tovább:

- Hát még mindig szereted, Akté?

- Szeretem...

S kis idő múlva hozzátette:

- Senki sem szereti őt, csak én...

Csend lett, mely alatt Akté igyekezett visszanyerni az emlékei által megzavart nyugalmát, s mikor arcára ismét visszatért a csendes szomorúság megszokott kifejezése, megint megszólalt:

- Beszéljünk rólad, Lygia. Eszedbe ne jusson Caesarral ellenkezni, örülség volna. Nyugodj meg végre. Jól ismerem ezt a házat, s úgy vélem, Caesar részéről semmi sem fenyeget. Ha Nero önmaga számára raboltatott volna el, akkor nem hoztak volna ide a Palatinusra. Itt Poppaea uralkodik, s mióta leánygyermeket szült, Nero még inkább hatalma alatt áll... Nem. Nero megparancsolta ugyan, hogy légy jelen a lakomán, de eddig még nem is látott, nem is érdeklődött felőled, tehát nem törődik veled. Lehet, hogy csak azért ragadott el Aulustól és Pomponiától, mert haragszik rájuk... Petronius írt nekem, hogy vegyelek oltalmamba, s mivel, amint tudod, Pomponia is írt, valószínű, hogy ebben megegyeztek egymással. Petronius talán éppenséggel Pomponia kérésére írt. Ha ez így van, s ha Pomponia kérésére Petronius is pártfogásba vesz, akkor igazán semmi sem fenyeget, s ki tudja, hogy Nero, az ő tanácsára, nem küld-e vissza Aulusékhoz? Nem tudom, Nero nagyon szereti-e őt, de az bizonyos, hogy ritkán mer más véleményen lenni, mint ő.

- Ah, Akté! - felelte Lygia. - Petronius nálunk járt, mielőtt elvittek volna, s anyám meg volt győződve róla, hogy Nero az ő rábeszélésére követelt ki engem.

- Az nagyon rossz volna - jegyezte meg Akté.

De rövid gondolkodás után így folytatta:

- De az is lehet, hogy Petronius csak éppen elszólta magát Nero előtt egy vacsorán, mondván, hogy Auluséknál látott egy lygius túszt, a hatalmára féltékeny Nero pedig kikövetelt, mert a kezesek Caesar fennhatósága alá tartoznak. Ő különben sem szereti sem Aulust, sem Pomponiát... Nem! Én nem hiszem, hogy ha Petronius el akart volna venni Aulustól, ehhez a fogáshoz folyamodott volna. Nem tudom, Petronius jobb-e azoknál, akik Caesart körülveszik, de egészen más... Végül esetleg rajta kívül is találsz valakit, aki szót emelne érted Caesarnál. Auluséknál nem ismerkedtél meg valakivel, aki közel áll Caesarhoz?

- Többször láttam ott Vespasianust és Titust.

- Azokat Caesar nem szereti.

- Meg Senecát.

- Ha Seneca bármit tanácsol is, az elég ahhoz, hogy Nero egészen mást cselekedjék.

Lygia fehér arcát fokozatosan belepte a pír.

- Meg Viniciust...

- Őt nem ismerem.

- Petronius rokona, s nemrégén tért vissza Armeniából.

- Azt hiszed, Nero szereti?

- Viniciust mindenki szereti.

- S ő kész volna szót emelni érted?

- Igen.

Akté gyöngéden elmosolyodott, s így szólt:

- Akkor bizonytalán találkozol velem a lakomán. Ott kell lenned először is azért, mert kell... Csak egy ilyen gyerek gondolkozhatott másképpen. Aztán meg, ha vissza akarsz kerülni Aulusékhoz, megkérheted Petroniust meg Viniciust, járjanak közbe, hogy visszatérhess. Ha itt volnának, ők is azt mondanák neked, amit én, hogy végzetes örütség volna az ellenszegülést megkísérelni. Lehet, hogy Caesar észre sem venné távollétedet, de ha észrevenné, s rájönne, hogy elég vakmerő voltál szembeállni akaratával, akkor már nem volna mentség számodra. Gyere, Lygia... Hallod ezt a lármát a házban? A nap lemenőben van, s a vendégek csakhamar gyülekezni kezdenek.

- Igazad van, Akté - felelte Lygia -, megfogadom tanácsodat.

Hogy ebben az elhatározásban milyen szerepet játszott a vágy, hogy találkozzék Viniciusszal és Petroniusszal, mennyi volt benne a női kíváncsiság, hogy egyszer az életben láthasson egy ilyen lakomát, s a lakomán Caesart, az udvart, a híres Poppaeát, és más szépségeket, meg azt az egész hallatlan pompát, amelyről Rómában csodákat meséltek, azt Lygia maga sem tudta. De Aktének mindenesetre igaza volt, s ezt a leány nagyon jól érezte. Ott kell lennie a lakomán. Mikor tehát a kényszerűség és a józan ész legyőzte a rejtett kísértést, már nem is habozott többé.

Ekkor Akté saját unctuariumába vezette, hogy megkenje és felöltöztesse, s noha Caesar házában nem volt hiány rabszolganőkből, s Aktének saját szolgálatára is volt elég személyzete, szánta ezt a leányt, mert ártatlansága és szépsége megragadta a szívét, elhatározta hát, hogy ő maga öltözteti fel. Csakhamar ki is derült, hogy e fiatal görög nőben minden szomorúsága mellett is, noha annyit olvasgatta a tarsusi Pál leveleit, sok megmaradt a régi hellén lélek tulajdonságaiból, amelynek a testi szépség többet jelent, mint minden más a világon.

Mezítelenre vetköztette Lygiát, s mikor megpillantotta légies, de egyúttal telt idomait, melyeket mintha gyöngyházból és rózsákból alkottak volna, nem bírta elnyomni a csodálat sikolyát, s néhány lépést hátrálva, elragadtatással szemlélte ezt az utolérhetetlen tavaszi jelenséget.

- Lygia! - szólalt meg végre. - Te százszorta szebb vagy, mint Poppaea!

De Lygia Pomponia szigorú házában nevelkedett, ahol a szerénységet még akkor is megőrizték, mikor a nők egymás között voltak, most hát úgy állt ott csodálatosan, mint egy gyönyörű álom, harmonikusan, mint egy praxitelesi szobormű, vagy mint egy dal, de zavartan lesütött szemmel, arcán a szemérem pírjával, két térdét összeszorította, s keblét két kezével takarta el. Végül kezét hirtelen mozdulattal felemelve, kirántotta hajából a fürtjeit összeszorító hajtút, s fejének egyetlen mozdulatával egy pillanat alatt úgy betakarózott hajával, mint egy palásttal.

Akté pedig közelebb lépve, s sötét fürtjeit megérintve így szólt:

- Ó, micsoda hajad van!... Nem hintem be aranyporral, mert a csavarulatoknál úgyis arany-színben játszik... Csak talán itt-ott adok neki valami kis aranyos fényt, de csak csínján, csínján, mintha egyetlen sugár érte volna... Gyönyörű ország lehet a lygiusok hazája, ahol ilyen leányok teremnek.

- Én nem emlékszem rá - felelte Lygia -, csak Ursus mesélte, hogy csupa erdő, erdő és erdő.

- S az erdőben virágok nyílnak - tette hozzá Akté, ujját a verbénaolajjal telt tálba mártva, s megnedvesítve vele Lygia haját.

E munka végeztével gyöngéden megkenté egész testét arábiai illatos olajokkal, majd ráadta az aranyos színű, ujjatlan, lágy tunikát, s arra került aztán a hófehér peplum. De mivel előbb még meg kellett fésülni, egyelőre csak a synthesis nevű bő köpenybe burkolta, s egy székre leültetve, kis időre a rabszolganők kezére bízta, hogy ő maga a távolból ügyeljen a fésülésre. Két rabszolganő egyszerre húzta fel Lygia lábcskáira a bíborral hímzett fehér sarukat, s keresztbe haladó aranyszalaggal kötötték meg az alabástrom bokákon. Mikor végre a fésüléssel elkészültek, ráadták a peplumot, s gyönyörű, lágy redőkbe szedték, majd Akté nyakába kapcsolta a gyöngyöt, s a haj csigáit megérintette az aranyos porral. Aztán parancsot adott, hogy öltöztessék fel, s közben elragadtatva legeltette szemét Lygián.

De hamarosan elkészült, s alig jelentek meg az első gyaloghintók a főkapuban, mindketten beléptek az oldalsó cryptoporticusba, ahonnan látszott a főkapu, a belső karzat és a numidiai márvány oszlopsorral övezett udvar.

Lassanként egyre többen léptek be a kapu magas íve alatt, amely fölött Lysias pompás quadrigája mintha a levegőbe készült volna repülni Apollóval és Dianával. Lygiát meglepte ez a pompás kép, amelyről Aulus szerény háza még fogalmat sem adhatott neki. Éppen naplemente volt, mikor az utolsó sugarak az oszlopsor numidiai márványára hullottak, amely fénylett, mint az arany, s egyszersmind rózsaszínben is játszott. Az oszlopok között a Danaidák, valamint az istenek, a hősök és mások szobrai mellett az emberek, férfiak és nők tömegei tódultak befelé, maguk is mind megannyi szobor, meg a testüket takaró tóga, peplum és stóla lágyan omló redői között hunytak ki a letűnő nap utolsó sugarai. Egy óriási Hercules a magasból nézett lefelé erre a tömegre, feje még a fényben úszott, de mellétől lefelé már az oszlop vetette árnyékba merült. Akté megmutogatta Lygiának a senatorokat, széles szegélyű tógájukban, színes tunikájukban és félholddal díszített saruikban, a lovagokat, a híres művészeket meg a római hölgyeket, akik hol római, hol görög módra voltak öltözve, hol meg fantasztikus keleti jelmezeket viseltek, hajukat toronyba vagy piramisba rakták, vagy pedig - mint az istennők szobrain látni - simán lefésülték, s virágokkal díszítették. Akté számos férfit és nőt nevéen is megnevezett, s neveikhez olykor rövid, de rettenetes történeteket is fűzött, melyek Lygiát

félelemmel, álmélkodással és csodálkozással töltötték el. Különös világ volt ez számára, szépségét szeme mohón itta, de ellentéteit az ő kislányos értelme nem bírta felfogni. Az égen úszó alkonypírban, ebben a távolba vesző, mozdulatlan oszlopsorban, ezekben a szoborszerű emberekben volt valami nagy nyugalom; mintha ezek között az egyenes vonalú márványtömbök között csupa gondtalan, békés és boldog félisten élne, pedig hát Akté e palotának és ezeknek az embereknek egyre újabb szörnyű titkait leplezte le. Íme, a távolban látszik a cryptoporticus, oszlopain és padlóján még most is ott vöröslenek a vérfoltok, melyeket Caligula vére fröccsentett a fehér márványra, mikor Cassius Chaerea törétől összerogyott, amott gyilkolták meg feleségét, ott pedig gyermekét zúzták szét a köveken, ott, ama szárny alatt, föld alatti tömlőc van, melyben az ifjabb Drusus önkezét rágta éhségében, ott gyilkolták meg az idősebb Drusust, amott vonaglott félelmében Gemellius, ott Claudius, amott pedig Germanicus rángatózott görcseiben. Ezek a falak itt mind hallották a haldoklók nyögését és hörgését, s ezekre az emberekre, akik most tógáikban és színes tunikáikban, virággal és ékszerekkel díszítve sietnek a lakomára, holnap már talán a halálos ítélet vár. Sok arcán a mosoly talán a szív félelmét, nyugtalanságát és a bizonytalan holnap érzetét takarja; s e látszólag gondtalan, koszorús félistenek szívét talán a láz, az irigység és a kapzsiság marja. Lygia riadt gondolatai nem bírták követni Akté szavait, s míg ez a csodálatos világ egyre nagyobb erővel vonzotta tekintetét, szíve összeszorult a félelemtől, s lelkében hirtelen kimondhatatlan vágyakozás ébredt a kedves Pomponia Graecina és Aulusék nyugodalmas háza után, ahol a szeretet volt az úr, nem pedig a bűn.

Eközben a Vicus Apollinis felől egyre újabb hullámokban érkeztek a vendégek. A kapu mögül zaj és a patrónusaikat elkísérő kliensek kiáltozása hallatszott. Az udvaron és az oszlopsorokban nyüzsögtek Caesar rabszolgái, rabszolganői, fiatal legényei és a palota őrségét ellátó praetorianus katonák. Itt-ott a bronzos vagy fehér arcok közül kifeketéllett egy-egy numida arc, fölötte tollas sisak, s fülében hatalmas aranyozott karikák. Hoztak lantokat, citerákat s a kései ősz ellenére csokorszám mesterségesen kitenyészett virágokat, arany, ezüst és réz kézilámpákat. A beszélgetés erősödő zaja összevegyült a szökőkút csobogásával, amelynek alkonypírtól rózsaszínű sugarai a magasból lehullva mintegy zokogva zúzódtak széjjel a márványlapon.

Akté már abbahagyta a beszédet, de Lygia még mindig merően nézett, mintha valakit keresne a tömegben. S arcát egyszerre előntötte a pír. Az oszlopok közül hirtelen kibukkant Petronius és Vinicius, s tógáikban fehér istenekhez hasonlóan, ékesen, nyugodtan haladtak a nagy triclinium felé. Lygiának mintha nagy kő esett volna le szívéből, mikor az idegen emberek között meglátta ezt a két ismerős és baráti arcot, s különösen Viniciusét. Most már nem érezte magát annyira elhagyatottnak. Az a végtelen vágyódás, mely az imént kelt szívében Pomponia és az Aulusék háza után, most mintha már nem kínozza volna annyira. A kísértés, hogy Viniciust láthassa és beszélhessen vele, minden más hangot elnyomott benne. Hiába idézte emlékezetébe Akté szavait, Pomponia intelmeit meg azt a sok rosszat, amit a Caesar házával kapcsolatban hallott. E szavak és intelmek ellenére úgy érezte, hogy ezen a lakomán nemcsak jelen kell, de jelen is akar lenni. Egyszerre forró öröm töltötte el arra a gondolatra, hogy nem-sokára hallani fogja a kedves, szeretett hangot, amely a szerelemről és az isteni boldogságról beszélt neki, s amely még most is lágy énekként cseng fülébe.

De egyszerre megijedt ettől az örömtől. Úgy érezte, hogy e pillanatban nemcsak azt a tiszta tant árulja el, amelyben felnevelték, hanem Pomponiát is meg önmagát is. Más dolog a kényszerűségnek engedni, és más örülni ennek a kényszerűségnek. Bűnösnek, méltatlannak és elveszettnek érezte magát. Elfogta a kétségbeesés, s szeretett volna sírni. Ha egyedül lett

volna, most térdre hullva s mellét verve ismételte volna: „Mea culpa, mea maxima culpa!”⁷³ Most Akté megfogta kezét, s a belső termeken át a nagy tricliniumba vezette, amelyben a lakomának kellett lefolynia, neki pedig káprázott a szeme, zúgott a füle a belső megindultságtól, s szíve dobogásától elakadt a lélegzete. Mintegy álmában pillantotta meg az asztalon és falakon lobogó ezernyi lámpát, mintegy álmában hallotta a Caesart üdvözlő kiáltást, s mintegy ködön át pillantotta meg őt magát. A kiáltás megsüketítette, a fény elvakította, az illatok elkábították, s maradék öntudatát is elvesztve, alig ismerte meg Aktét, aki elhelyezte az asztalnál, s maga mellette foglalt helyet.

De kis idő múlva egy ismerős, mély hang szólalt meg a másik oldal felől:

- Üdv neked, földünk legszebb szüze és az ég legszebb csillaga! Üdv neked, isteni Kallina!

Lygia kissé felocsúdva körülnézett: Viniciust látta maga mellett. Tóga nem volt rajta, mert a kényelem és a szokás úgy kívánta, hogy a lakomához vessék le a tógát. Testét csak ezüstpálmakkal hímzett, skarlátszínű, ujjatlan tunika fedte. Mezítelen karját, keleti szokás szerint, a könyök fölött felkapcsolt két széles arany karvédő díszítette. Gondosan szőrtelenített alkarja sima volt, de nagyon is izmos, valósággal kardhoz és pajzshoz teremtett katonakar. Fejét rózsakoszorú díszítette. Orra fölött összeérő szemöldökével, gyönyörű szemével és barna arcbőrével olyan volt, mintha az ifjúság és erő öltött volna testet benne. Lygia olyan szépnek látta, hogy - noha első kábulata már elmúlt - alig bírt felelni:

- Üdv neked, Marcus...

Az ifjú pedig folytatta:

- Boldog a szemem, hogy láthat, boldog a fülem, hogy hallhatja hangodat, mely kedvesebb nekem, mint a fuvola és citera hangja. Ha választanom kellene, hogy ki nyugodjék itt mellettem e lakomán, te-e, isteni Lygia, avagy Venus: én téged választanálak!

Úgy nézett rá, mintha be akarna telni látásával, s szemével szinte perzselte. Tekintete lelesiklott arcáról a nyakára és mezítelen karjára, gyönyörű idomait becézgette, élvezte, ölelte és felitta, de a megkívánás mellett ott sugárzott benne a boldogság, a szerelem és végtelen elragadtatás is.

- Tudtam, hogy meglátlak itt, Caesar házában - folytatta -, s mégis, mikor megpillantottalak, egész lelkemet olyan öröm rázta meg, mintha váratlan szerencse ért volna.

Lygia, mikor magához tért, s megérezte, hogy ebben a tömegben, ebben a házban ez az ifjú az egyetlen teremtés, aki közel áll hozzá, beszédbe elegyedett vele, s kikérdezte minden felől, amit eddig nem értett, s ami félelemmel töltötte el. Honnan tudta, hogy őt itt találja Caesar házában, s ő, Lygia, miért van itt? Miért vette őt el Caesar Pomponiától? Ő fél itt, s haza akar menni Pomponiához. Meghalna a vágyakozástól és nyugtalanságtól, ha nem remélné, hogy Petronius és ő, Vinicius, szót emelnek érte Caesarnál.

Vinicius megmagyarázta. Ő csak Aulustól tudta meg, hogy Lygiát elragadták. Hogy miért van itt, azt nem tudja. Caesar senkinek sem számol be rendeleteiről és parancsairól. De azért ne féljen, ő, Vinicius, itt van mellette, és mellette is marad, mert inkább elvesztené a szeme világát, hogysem őt ne lássa, inkább elvesztené életét, hogysem őt elhagyja. Lygia az ő lelke, tehát úgy fogja őrizni, mint a tulajdon lelkét. Házában oltárt épít neki, mint istenének, s azon fog áldozni mirhát és aloét, tavasszal pedig kökörösint és almavirágot... Ha pedig fél Caesar házából, megígéri neki, hogy nem marad itt.

---

⁷³ Én vétkem, én igen nagy vétkem!

S jóllehet ravaszul beszélt, s néha füllentett is, hangjából érezni lehetett az őszinteséget, mert érzelmei őszinték voltak. Olyan őszinte részvét fogta el, s a leány szavai annyira a lelkébe hatoltak, hogy amikor Lygia hálálkodott, s biztosította, hogy Pomponia nagyon megszereti jószágáért, őpedig egész életében hálás lesz neki, nem bírt uralkodni megindultságán, s úgy érezte, hogy soha meg nem bírná tagadni Lygia kérését. Szíve már olvadozott. Szépsége elkábította érzékeit, kívánta ezt a leányt, de ugyanakkor érezte, hogy nagyon drága is neki, s hogy valóban imádni tudná, mint egy istenséget; fékezhetetlen szükségét érezte annak is, hogy beszéljen neki szépségéről, és arról, mennyire imádja, mivel pedig a lakoma zaja egyre erősödött, Vinicius közelebb húzódott hozzá, s lelke mélyéről fakadó kedves, gyöngéd szavakat suttogott neki, melyek zengtek, mint a muzsika, s bódítottak, mint a bor.

S el is bódította. Lygia úgy érezte, hogy a körülötte levő sok idegen között Vinicius egyre közelebb áll hozzá, egyre kedvesebb neki, egészen megbízik benne, mert az ifjú szívvel-lélekkel ragaszkodik hozzá. Megnyugtatta, megígérte, hogy kiszabadítja Caesar hazából, megígérte, hogy nem hagyja el, s hogy szolgálni fogja. Meg aztán mikor Auluséknál beszélgettek, Vinicius csak általánosságban szólt neki a szerelemről meg a boldogságról, amit ő, Lygia nyújthat, most azonban egyenesen megmondta, hogy szereti, hogy ő a legkedvesebb és legdrágább lény számára. Lygia férfiszájából most hallott először ilyen szavakat, s ahogy hallgatta, érezte, hogy valami mintegy álomból ébredezik benne, s valami boldogító érzés árasztja el, amelyben a végtelen öröm végtelen nyugtalansággal vegyül. Arca égni kezdett, szíve erősen dobogott, s ajka mintegy a csodálkozástól kinyílt. Elfogta a félelem; hogy ilyen dolgokat hallgat, de azért a világ minden kincséért sem vesztegetett volna el egyetlen szót sem. Hol leütötte szemét, hol ismét Viniciusra emelte ragyogó, félnék, de egyszersmind kérdő tekintetét, mintha azt akarná mondani: „Beszélj további” A zaj, a zene, a virágok és arab füstölőszeres illata ismét elkábította. Rómában szokás volt a lakomák közben feküdni az asztal mellett, de Lygiának odahaza Pomponia és a kis Aulus között volt a helye, most pedig a fiatal, erős, a szerelemtől izzó Vinicius volt mellette, ő pedig az ifjú felől áradó forróságtól szégyent és gyönyört érzett egyaránt. Valami édes erőtlenség, bágyadtság, önfeledtség töltötte el, mintha álom nehezédnék rá.

Ám Viniciusra is kezdett hatni a leány közelsége. Arca elsápadt, orrcimpái kitágultak, mint egy keleti méné. Nyilván az ő szíve is hevesen dobogott skarlátszínű tunikája alatt, mert lélegzete lihegővé vált, s a szavak is akadoztak szájában. Hiszen ő is most először volt ilyen közel Lygiához. Gondolatai összezavarodtak, ereiben mintha tűz patakzott volna, amelyet hiába igyekezett borral eloltani. Nem is a bor, hanem Lygia gyönyörű arca, mezítelen karja, aranyos tunikája alatt hullámzó szűzi keble és a peplum redői között rejtőző egész alakja részegítette meg egyre jobban. Végül megfogta kezét csuklója fölött, úgy, mint már egyszer Aulusék házában is, s maga felé vonva őt, remegő ajakkal suttogta fülébe:

- Szeretlek, én isteni Kallinám!

- Marcus, eressz! - kérte Lygia.

De az ifjú csak beszélt, s szemét elhomályosította a köd:

- Isteni Kallinám! Szeress te is!...

De e pillanatban hangzott Akté szava, aki Lygia másik oldalán feküdt:

- Caesar néz benneteket.

Vinicius hirtelen haragra lobbant mind Caesar, mind Akté ellen, mert e szavak szertefoszlatták a mámor varázsát. E pillanatban még a baráti szót is tolakodónak tartotta volna, s most úgy érezte, Akté szándékosan kívánja megzavarni Lygiával való beszélgetését.

Felemelte hát fejét, s Lygia vállán áthajolva a fiatal szabadosnőre nézett, s bosszúsán mondta:

- Elmúlt az az idő, amikor a lakomán Caesar oldalán feküdtél, s azt mondják, a megvakulás fenyeget, hogyan láthatod hát őt?

A leány pedig szomorúan felelte:

- Mégis látom... ő is rövidlátó, s smaragdon át néz benneteket.

Minden, amit Caesar tett, éberséget keltett még a legszorosabb környezetében is, Vinicius tehát nyugtalanogni kezdett, lecsillapodott, s észrevétlenül Caesar felé pillantott. Lygia a lakoma elején nagy zavarában csak mintegy ködön át látta, később pedig teljesen lekötötte Vinicius közelsége és a vele való beszélgetés, tehát egyáltalán nem is nézett Caesarra, most azonban szintén feléje fordította kíváncsi, ijedt tekintetét.

Akté igazat szólt. Caesar az asztal fölé hajolt, egyik szemét behuntya, a másik elé pedig két ujjával odatartotta a csiszolt, kerek smaragdot, amelyet rendszeresen használt, s azon keresztül nézett rájuk. Tekintete egy pillanatra találkozott Lygiáéval, s a leány szíve összeszorult rémületében. Gyermekkorában gyakran tartózkodott Aulusék szicíliai falusi birtokán, s ott mesélt neki egy öreg egyiptomi rabszolganő a hegyi szakadékokban lakó sárkányokról. Most egyszerre úgy érezte, hogy egy ilyen sárkány zöldes szeme néz rá. Megragadta Vinicius kezét, mint a remegő gyermek, s fejében egymást kergették a zűrzavaros érzések. Tehát ez ő! Az a rettenetes, az a mindenható? Eddig még sosem látta, s egészen másnak képzelte. Ő egy ijesztő arcot képzelt el, melynek vonásaiban megkövült a gonoszság, s ehelyett egy vastag nyakon nyugvó nagy fejet látott, igaz, hogy ez is rettenetes volt, de egyszersmind nevetséges is, mert messziről valóságos gyermekfejnek látszott. Ametiszt színű tunikája, amilyent a közönséges halandóknak nem volt szabad viselniük, kékes visszfényt vetett rövid, széles arcára. Sötét haja - az Otho által meghonosított divat szerint - négy sor csigába volt rakva. Szakállt nem viselt, mert azt nemrégén Iuppiternek szentelte, amiért egész Róma hálálkodott neki, bár titokban azt rebesgették, hogy ezt az áldozatot azért hozta, mert - mint családja minden tagjának - neki is vörös szakálla lett volna. De szemöldöke fölé erősen kidomborodott homlokában mégis volt valami olympusi. Összevont szemöldökeiben látszott a mindenhatóság tudata, de e félisteni homlok alatt egy korhely, léha komédiás majomarca terpeszkedett, tele változó gerjedelmekkel, fiatal kora ellenére máris elhájjasodott, s mégis beteges és rút volt. Lygia ellenségesnek, de mindenekelőtt visszataszítónak látta.

Kis idő múlva letette a smaragdot, s már nem nézett a leányra. Lygia most láthatta kidülledt kék szemét, melyet az erős fény miatt összehunyorított. Ez a szem fénytelen, üveges volt, mint a halottaké.

Caesar pedig Petroniushoz fordulva így szólt:

- Ez az a tús, akibe Vinicius szerelmes?

- Úgy van - felelte Petronius.

- Melyik nemzetből való?

- Lygius.

- S Vinicius szépnek tartja?

- Adj női peplumot egy olajfa korhadó törzsére, s Vinicius azt is szépnek fogja látni. De tekintetéből, ó, utolérhetetlen műértő, máris kiolvasom róla alkotott véleményedet! Felesleges is kihirdetned! Úgy van! Nagyon sovány! Csenevész, valódi pipacs vékony száron, márpedig te, isteni esztéta, a nőben csak a szárat értékeled, s háromszorosan, négyszeresen is igazad van!

Az arc egymagában semmit sem jelent. Én sokat tanultam tőled, de ilyen biztos tekintetem még nincsen... S fogadni mernék Tullius Senecióval a szeretőjébe, hogy noha egy lakomán, ahol mindenki fekszik, nehéz az egész alakra következtetni, te máris megállapítottad magadban, hogy „a csípője a kelleténél keskenyebb”.

- A csípője a kelleténél keskenyebb - felelte Nero, szemét összehunyorítva.

Petronius ajkán alig észrevehető mosoly suhant át, de Tullius Senecio, aki e pillanatban Vestinusszal vitázott, vagy inkább az álmokat fitymálta, amelyekben Vestinus hitt, most Petronius-hoz fordult, s noha nem is sejtette, miről van szó, kijelentette:

- Tévedsz! Én Caesarral tartok.

- Helyes! - felelte Petronius. - Én azt bizonygattam, hogy egy parányi eszed azért mégis van, de Caesar kijelentette, hogy hamisítatlan számár vagy.

- Habet!⁷⁴ - vágta rá Nero nevetve, s hüvelykujját lefelé fordította, miként a cirkuszban volt szokás, annak jeléül, hogy a gladiátor megsebesült, s meg kell kapnia a kegyelemdőfést.

Vestinus pedig abban a hitben, hogy még mindig az álmokról folyik a vita, felkiáltott:

- Én pedig hiszek az álmokban, s Seneca a minap azt mondta, hogy ő is hisz.

- Legutóbb éjjel azt álmodtam, hogy Vesta-szűzzé lettem - jelentette ki Calvia Crispinilla az asztalon áthajolva.

Nero tapsolni kezdett, mire a többiek is követték példáját, s egy darabig folyt a hangos taps, mert Crispinilla, a többszörösen elvált asszony, Róma-szerte mesébe illő könnyű erkölceiről volt nevezetes.

De ő egy cseppet sem esett zavarba, hanem így folytatta:

- Hát aztán! Azok mind öregek és csúnyák. Csak az egyetlen Rubriának van emberi ábrázata, így meg ketten lettünk volna, bár nyáron neki is kibújnak a szeplői.

- Engedj meg, szűzies Calvia - szólt közbe Petronius -, de te csakis álmodban lehetnél Vesta-szűz.

- Hátha Caesar parancsolná?

- Akkor elhinném, hogy még a legfurcsább álmok is beteljesedhetnek.

- Teljesednek is - jelentette ki Vestinus. - Én megértem azokat, akik nem hisznek az istenekben, de hogyan nem hihet valaki az álmokban?

- Hát a jóslatok? - kérdezte Nero. - Nekem egyszer azt jóslták, hogy Róma megszűnik létezni, s én leszek az egész Kelet uralkodója.

- Jóslatok és álmok, e kettő összefügg egymással - jegyezte meg Vestinus. - Egyszer egy proconsul, nagy hitetlenkedő, lepecsételt levelet küldött Mopsus szentélyébe egy rabszolgával, de a levelet nem engedte felbontani, így akarván megvizsgálni, vajon az istenség tud-e válaszolni a levélben foglalt kérdésekre. A rabszolga egy éjszaka a szentélyben hált, hogy jósálma legyen, aztán visszatért urához, és így szólt: „Egy ifjúról álmodtam, fényes volt, mint a nap, s csupán egyetlen szót mondott: »Feketét«.” A proconsul, ezt hallván, elsápadt, aztán vendégeihez fordult, kik hozzá hasonló hitetlenkedők voltak, s így szólt: „Tudjátok, mi volt a levélben?” Itt Vestinus megszakította beszédét, serlegét ajkához emelte s ivott.

---

⁷⁴ Megkapta!

- Mi? - kérdezte Senecio.

- A levélben azt kérdeztem: „Milyen bikát áldozzak: fehérét-e, vagy feketét?”⁷⁵

De az elbeszélés keltette érdeklődést megzavarta Vitellius, aki már ittasan jött el a lakomára, s most hirtelen, minden ok nélkül, értelmetlen kacagásban tört ki.

- Mit nevet ez a faggyúhordó? - kérdezte Nero.

- A nevetés különbözteti meg az embereket az állatoktól, s ennek nincs egyéb bizonyítéka arra, hogy nem disznó - felelte Petronius.

Vitellius most abbahagyta a nevetést, s a mártásoktól és zsírtól fényes ajkával nagyokat csettintve, csodálkozva bámult a jelenlevőkre, mintha sosem látta volna őket.

Majd párnás kezét felemelve, rekedt hangon szól:

- Leesett az ujjamról a pecsétgyűrűm, melyet atyámtól örököltem.

- Aki cipész volt - tette hozzá Nero.

De Vitellius váratlanul ismét elkacagta magát, s Calvia Crispinilla peplumában kezdett kutatni a gyűrű után.

Erre Vatinius a megrémült nő kiáltozását utánozta, Nigidia pedig, egy gyermekarcú, de parázna szemű fiatal özvegy, Calvia barátnője, hangosan megjegyezte:

- Keresi, amit el sem veszett.

- S amiből semmi haszna, még ha megtalálná is - fejezte be Lucanus, a költő.

A lakoma hangulata kezdett emelkedni. A rabszolgák serege egyre újabb fogásokat hordott körül. A hóval töltött s borostyánnal koszorúzott hatalmas tálakból különféle borral telt kisebb keverőedényeket szedtek ki. Mindnyájan sokat ittak. A mennyezetről minduntalan rózsák hullottak az asztalra és a lakomázókra.

Petronius kérlelni kezdte Nerót, hogy mielőtt a vendégek leinnák magukat, tisztelje meg a lakomát énekével. A jelenlevők egész kórusa támogatta e kérést, de Nero szabadkozott. Nem magáról a bátorságról van szó, bár az neki soha sincsen... Az istenek tudják, mibe kerül neki minden egyes szereplés... Nem akarja ő kihúzni magát, mert a művészetért is tenni kell valamit, s különben is, ha Apolló megajándékozta valamicske hanggal, az istenek ajándékát nem méltó dolog elvesztegetni. Megérti, hogy ez neki az állammal szemben is kötelessége. Ma azonban valóban rekedt. Az éjjel ólomsúlyokat rakott a mellére, de az sem használt... Sőt arra is gondolt, hogy elutazik Aniumba, egy kis tengeri levegőt szívni.

De Lucanus a művészet és az emberiség nevében könyörgött. Mindenki tudja, hogy az isteni költő és énekes új himnuszt szerzett Venus tiszteletére, amelyhez képest a Lucretiusé nem egyéb egy egyéves farkaskölyök szükülésénél. Hadd legyen ez a lakoma igazi ünnepély. Egy ilyen jóságos uralkodónak nem szabad ennyire megkínóznia alattvalóit: - Caesar, ne légy kegyetlen!

- Ne légy kegyetlen! - ismételték meg a közelebb ülők mindnyájan.

Nero széttárta karját, jelezvén, hogy kénytelen engedni. Erre minden arc a hála kifejezését öltötte, s minden tekintet feléje fordult. De Caesar már korábban értesítette Poppaeát, hogy énekelni fog, a jelenlevőknek viszont megmagyarázta, hogy Poppaea, rosszul érezvén magát,

---

⁷⁵ Feketét: vagyis halotti áldozatot mutasson be.

nem jött el a lakomára, mivel azonban semmiféle orvosság nem használ neki annyira, mint az ő éneke, nem akarta megfosztani ettől az alkalomtól.

S Poppaea csakhamar meg is jelent. Az asszony eddig úgy uralkodott Nerón, mint alattvalóján, de tudta, hogy amint a Caesar énekesi, költői vagy kocsihajtói önérzetéről van szó, veszedelmes volna őt megbántani. Jött hát gyönyörűen, mint egy aranyhajú istennő, s miként Nero, ő is ametiszt színű köntöst viselt, a nyakán a valamikor Masinissától zsákmányolt óriás gyöngyökből álló nyakék, csupa báj volt, s noha már két férjétől elvált, arca és tekintete még mindig olyan, mint egy szüzé.

Hangos „Isteni Augusta!” kiáltásokkal üdvözölték. Lygia sosem látott még ilyen szépséget, s nem akart hinni tulajdon szemének, hiszen tudta, hogy Poppaea Sabina egyike a világ leggonoszabb asszonyainak. Pomponiától hallotta, hogy ő bírta rá Caesart, gyilkolja meg anyját és feleségét, ismerte őt Aulus vendégeinek és cselédségének elbeszéléseiből; hallotta, hogy szobrait a városban éjjel ledöntögették, hallott a feliratokról, amelyeknek szerzőit a legszigorúbb büntetésekkel sújtották, s amelyek mégis minden reggel újra megjelentek a város falain. S íme most, amint a hírhedt Poppaeát látta, akit Krisztus követői a gonoszság megtestesítőjének tartottak, úgy érezte, hogy az angyalok vagy a mennyei lelkek lehetnek ilyenek. Egyszerűen nem bírta róla levenni szemét, s ajkáról önkéntelenül felszakadt a kérdés:

- Ah, Marcus, lehetséges ez?

Az ifjú pedig, a bortól felhevülve, mintha türelmét veszítette volna, hogy szerelmese figyelmét ennyi minden leköti, s elszakítja őtöle és szavaitól, így felelt:

- Igen, ő szép, de te százszorta szebb vagy. Te nem ismered önmagadat, mert ha ismernéd, szerelmes volnál magadba, mint Narcissus... Ő számarterjben fürdik, de téged bizonyára Venus fürösztött meg a maga tejében. Te nem ismered magadat, ocellé mi!...⁷⁶ Ne nézd őt. Fordítsd reám tekinteted, ocellé mi!... Érintsd meg ajkaddal e serleg szélét, hogy én ugyanarra a helyre tapaszthassam számat...

S egyre közelebb húzódott, Lygia pedig mind jobban hátrált Akté felé. De e pillanatban csendre intettek mindenkit, mert Caesar felállt. Diodoros énekes adta át neki a delta alakú lantot, a másik, Terpnos pedig, akinek kíséernie kellett őt, közelebb lépett nablum⁷⁷ nevű hangszerével. Nero, deltáját az asztalhoz támasztva, szemét felvetette, s a tricliniumban egy időre csend lett, melyet csak a mennyezetről folyvást lehulló rózsák nesze zavart meg.

Aztán a két lant kísérete mellett belevágott az énekbe, jobban mondva dallamosan és ütemesen mondta Venushoz írt himnuszát. Sem a hang, bár egy kicsit fátyolos volt, sem a vers nem volt rossz, úgyhogy szegény Lygia megint lelkiismeret-furdalást érzett, mert a himnuszt, bár az a tisztátalan, pogány Venust dicsőítette, gyönyörűnek találta, s maga Caesar is, homlokán a babérkoszorúval, magasra emelt tekintettel magasztosabbnak látszott, s nem is volt olyan szörnyű, mint a lakoma elején.

A lakmározók tapsviharral feleltek. „Ó, mennyei hang!” - kiáltások hallatszottak mindenütt. Néhány nő elragadtatása jeléül kezét a magasba emelte, s az ének elvégeztével is úgy maradt, mások könnyes szemüket törölgették; az egész terem rajzott, mint egy méhkas. Poppaea szőke fürtös fejcskáját meghajtván, Nero kezét ajkához emelte, és sokáig ott tartotta szótlanul; az ifjú Pythagoras pedig, egy csodálatosan szép görög ifjú, ugyanaz, akivel később a már félőrült

---

⁷⁶ Szemem fénye (becézés).

⁷⁷ Húros hangszer.

Nero meg is esküdött, s a flamenekkel az összes szertartások szerint meg is áldatta frigyét, most letérdelt Caesar lába elé.

De Nero Petroniust leste, mert az ő dicséretére vágyott leginkább, az pedig így szólt:

- Ami a zenét illeti, Orpheus most éppen olyan sárga lehet az irigységtől, akár az itt jelen levő Lucanus, a vers pedig, sajnálom, hogy nem gyengébb, mint amilyen, mert akkor talán találhatnák szavakat dicséretére.

Lucanus azonban nem haragudott meg az irigységére történt célzásért, sőt hálásan nézett Petroniusra, s rosszkedvet színlelve dörmögte:

- Átkozott végzet, amely arra ítelt, hogy egy ilyen nagy költő kortársa legyek. Az ember helyet kaphatott volna a nemzet emlékezetében meg a Parnasszuson, így pedig elhomályosul, mint a méceses a nap mellett.

A kitűnő emlékezőtehetséggel megáldott Petronius részleteket idézett a himnuszából, elmondott egyes sorokat, s kiemelte és boncolgatta a szebb kifejezéseket. Lucanus, mintha a vers szépségeinek hatása alatt elfeledte volna saját irigységét, még megtoldotta Petronius dicsérő szavait. Nero arcáról gyönyör és feneketlen hiúság sugárzott, mely már nem is annyira határos, mint inkább azonos volt az ostobasággal. Ő maga hívta fel figyelmüket azokra a sorokra, melyeket a legszebbeknek tartott, végül vigasztalta Lucanust, mondván, ne veszítse el bátorságát, mert igaz ugyan, hogy mindenki azzá lesz, amivé született, de hát a Iuppiternek hozott áldozatok nem zárják ki, hogy az emberek más isteneknek is áldozzanak.

Azzal felkelt, hogy elkísérje Poppaeát, aki valóban beteg volt, s vissza akart vonulni. Mindazonáltal az ott maradt lakomázóknak meghagyta, hogy térjenek vissza az asztalhoz, mert ő is visszajön. S csakhamar vissza is jött, hogy felfrissüljön a tömjénezők füstjétől, s gyönyörködjenek a további látványosságokban, amelyeket ő maga, Petronius vagy Tigellinus készített elő a mai lakomára.

Ismét verseket hallgattak, vagy párbeszédet, amelyekben a furcsaságok helyettesítették a szellemességet. Aztán Paris, a híres színész eljátszotta Iónak, Inachos leányának kalandjait. A vendégeknek, különösen pedig Lygiának, ki ilyen látványosságokhoz nem volt szokva, olyan volt mindez, mintha varázslatos csodákat látnának. Paris értett hozzá, hogy kéz- és testmozdulatokkal fejezzen ki dolgokat, amelyek táncsal látszólag kifejezhetetlenek. Kezei elhomályosították a levegőt azzal, hogy ragyogó, rezgő, mozgékony és kéjes felhőt vertek, mely teljesen körülölelte a gyönyör vonaglásában félájultan remegő, nőnek tetsző alakot. Nem is annyira tánc volt ez, mint kép, egészen világos kép, mely felfedte a szerelem titkait, varázslatos és szemérmeden, s mikor véget ért, beléptek a corybantok,⁷⁸ s a szíriai leányokkal citera, fuvola, cimbalom és dobok kísérete mellett elkezdték a bacchusi táncot, tele vad kurjantásokkal s még vadabb érzékiséggel. Lygia úgy érezte, hogy mindjárt elégeti az eleven, tűz, s hogy a villámnak kellene bevágnia ebbe a házba, vagy a mennyezetnek a lakomázók fejére omlania.

De a mennyezet alatt kifeszített aranyhálóból csak rózsák hullottak, a már félig részeg Vinicius pedig így szólt hozzá:

- Láttalak Auluséknál a szökőkút mellett, s megszerettelek. Hajnal volt, te azt hitted, nem lát senki, de én láttalak... S máig is olyannak látlak, noha eltakar a peplum. Vesd le a peplumot, mint Crispinilla. Látod! Istenek és emberek a szerelmet keresik. A szerelmen túl nincs is semmi az életben! Hajtsd fejedet mellemre, és hunyd be a szemed.

---

⁷⁸ Cybele papjai.

A leány érezte, hogy ütőerei lázasan lüktetnek két halántékában és csuklójában. Az volt az érzése, hogy egy szakadékban zuhan lefelé, ez a Vinicius pedig, akit azelőtt olyan közelállónak és biztosnak gondolt, ahelyett hogy mentené, még lefelé húzza. S érezte, hogy neheztel rá. Most már megint félt tőle is, e lakomától is, meg önmagától is. Egy hang, a Pomponiáéhoz hasonló, még megszólalt a szívében: „Lygia, menekülj!” - de valami azt súgta, már késő, mert aki ennyire fellángolt, aki látta mindazt, ami ezen a lakomán történt, akinek a szíve olyan lázasan dobogott, mint az övé, mikor Vinicius szavait hallgatta, s akit olyan remegés fogott el, mint őt, mikor az ifjú feléje közeledett, az már elveszett, s nincs számára semmiféle mentség. Egészen rosszul lett. Néha úgy érezte, hogy elájul, s aztán valami rettenetes dolog fog történni. Tudta, hogy Caesar haragját vívja ki maga ellen, aki el meri hagyni helyét, míg Caesar asztalt nem bont, de ha nem így lett volna is, ehhez már amúgy sem volt ereje.

Pedig a lakoma vége még messze volt. A rabszolgák még egyre újabb fogásokat hoztak, s megtöltögették a kiürült kancsókat, a patkó alakban felállított asztalok előtt pedig két atléta jelent meg, hogy a vendégeket birkózásukkal szórakoztassák.

Csakhamar össze is kapaszkodtak. Olajtól fényes, hatalmas testük egyetlen tömeggé olvadt össze, csontjaik ropogtak vaskarjuk ölelésétől, s összeszorított állkapcsaik közül baljós fogcsikorgatás hallatszott. Időnként lábuk gyors, tompa dobbanással keresett támaszt a sáfránnyal behintett padlón, majd ismét mozdulatlanságba meredtek, elcsendesedtek, úgyhogy a nézők szinte kőből faragott szoborcsoportnak nézhették őket. A rómaiak élvezettel legeltették szemüket a pattanásig megfeszült hátgerincek, lábikrák és karok játékán. De a mérkőzés nem tartott sokáig, mert Krotont, a mesterbirkózót s egy gladiátoriskola vezetőjét nem hiába tartották a birodalom legerősebb emberének. Ellenfele egyre sebesebben lélegzett, majd hörgött, aztán arca elkékült, végül szájából kibuggyant a vér, és teste összecsuklott.

Tapsvihar fogadta a mérkőzés végét, Kroton pedig, lábát ellenfele hátára téve, hatalmas karját a mellén keresztbe fonta, s diadalmas tekintettel nézett végig a termen.

Utánuk állatokat és állathangokat utánzó komédiások, csepűrágók és bohócok léptek a terembe, de a vendégek nem nagyon nézték őket, mert a bor már elhomályosította szemüket. A lakoma fokozatosan korhely, parázna tivornyává fajult. A szíriai leányok, akik előbb a bacchusi táncokat járták, most elvegyültek a vendégek között. A zene citerák, lantok, armeniai cimbalmok, egyiptomi sistrumok, trombiták és kürtök zürzavaros zenebonájává vált, s ha a lakomázók beszélgetni akartak, szidták a zenészeket, s követelték, hogy takarodjanak ki. A levegőt át- meg átjárta a virág meg az illóolajok illata, amelyekkel csinos fiatal fiúk a lakoma egész tartama alatt a vendégek talpát permetezték, telítette a sáfrány meg az emberi kigőzölgés szaga, s ettől szinte fojtóvá vált. A lámpák bágyadt fényt terjesztettek, a homlokokon félrecsúsztak a koszorúk, az arcok megsápadtak, s kiült rájuk a verejték.

Vitellius az asztal alá zuhant. Nigidia, félmeztelenre vetkőzve, részeg, gyermeki fejét Lucanus mellére hajtotta, aki szintén ittasan lefújta az asszony hajáról az aranyport, s tekintetét végtelen kedvteléssel emelte a magasba. Vestinus a részeg ember makacsságával ismételte meg immár tizedszer Mopsus válaszát a proconsul lepecsételt levelére. Az isteneket gúnyoló Tullius pedig csuklástól szagatott hangon, vontatottan mondta:

- Mert ha Xenophanes Sphaerosa kerek, akkor ugyebár, az ember az ilyen istent maga előtt hengergetheti, akár a hordót.

De Domitius Afer, a vén lator és besúgó, annyira felbőszült ettől a beszédétől, hogy nagy felháborodásában egész tunikáját végigöntötte falernusi borral. Ő mindig hitt az istenekben. Az emberek azt beszélnek, hogy Róma elpusztul, sőt vannak, akik azt mondják; hogy ez a pusztulás máris megindult. S igaz is!... De ha ez bekövetkezik, az csak azért lesz, mert az

ifjúság hitetlen, márpedig hit nélkül nincsen erény. A régi, szigorú erkölcsöket is elhagyták, és senki nem gondol arra, hogy az epikureusok nem fogják megvédeni az országot a barbároktól. Hiába! Ami őt illeti, nagyon sajnálja, hogy ilyen időket kellett megélnie, amikor a gyönyörökben kell védelmet keresnie a búsulás ellen, mert különben ez nagyon is hamar végezne vele.

Azzal magához ölelt egy szíriai táncosnőt, s fogatlan szájával csókolgatni kezdte annak nyakát és hátát. Mikor ezt Memmius Regulus consul meglátta, elnevette magát, tar koponyáját, rajta a félreacsapott koszorúval felkapta, s így szólt:

- Ki mondja, hogy Róma elpusztul?... Ostobaság!... Én, a consul jobban tudom... Videant consules!... Harminc légió... őrzi a mi pax Romanánkat!...⁷⁹

Erre öklét halántékához emelte, s úgy kiabált, hogy az egész teremben meghallják:

- Harminc légió! Harminc légió! Britanniától a parthusok határáig!

De egyszerre elgondolkozva bökött ujjával homlokára, s felkiáltott:

- De nem is tudom, nem harminckettő-e?...

S már az asztal alá is gurult, ott aztán hamarosan viszontlátta a flamingónyelveket, a pirított rizikét, fagyasztott gombát, mézes sáskát, halat, húsféléket, és mindent, amit megevett vagy megivott.

De Domitiust nem nyugtatta meg a pax Romanát őrző légiók száma. Nem, nem! Rómának el kell pusztulnia, mert elpusztult az istenekbe vetett hit és a szigorú erkölcs! Rómának el kell pusztulnia, pedig kár, mert az élet mégiscsak szép, Caesar kegyelmes, a bor jó! Ó, be nagy kár!

S fejét a szíriai bacchánsnő lapockái közé dugva sírva fakadt:

- Mert mit használ az a jövő élet?... Achillesnek igaza volt, hogy jobb a béreslegénynek ezen a napfényes világon, hogysem az uralkodónak az alvilági tájakon.⁸⁰ S még az is kérdés, vannak-e egyáltalán istenek, noha a hitetlenség romlásba viszi az ifjúságot...

Lucanus közben minden aranyport lefűjt Nigidia hajáról, az asszony pedig, miután leitta magát, elaludt. Ezután leszedte a borostyánt az előtte álló vázáról, s az alvó asszonyra tekerte. E műve befejezése után örvendező és kérdő tekintettel nézett végig a jelenlevőkön.

Ezután önmagát is feldíszítette a borostyánnal, s a mély meggyőződés hangján ismételte:

- Én nem is vagyok ember, hanem faun.

Petronius nem volt részeg. Nero viszont, aki eleinte, hogy „mennyei” hangját kímélje, keveset ivott, a végén egyik serleget a másik után hajtotta fel, s egészen elázott. Sőt, tovább akart énekelni, ezúttal görög költeményeit, de elfelejtette, s tévedésből egy anakreoni dalt énekelt. Az éneket Pythagoras, Diodoros és Terpnos kísérték, mivel azonban egyiküknek sem ment, abbahagyták. Nero pedig mint műértő és esztéta, elragadtatva magasztalta Pythagoras szépségét, s a kezét csókolgatta. Ilyen szép kezet csak valamikor régen látott... kiét is?

S ujját verejtékes homlokához emelve gondolkozott. Kis idő múlva arcán a félelem kifejezése jelent meg.

---

⁷⁹ Lássák a consulok - hivatkozás a consulok kötelességeire a „római birodalom békéjét” fenyegető veszély esetén.

⁸⁰ Utalás Achilles szavaira. (Homérosz: Odüsszeia, XI. ének)

Aha! Az anyjáját! Agrippináját!

S hirtelen komor látomások vették hatalmukba.

- Azt mondják - motyogta -, hogy holdvilágos éjszakákon a tengeren jár-kei Baiae és Baula körül... Csak jár-kei, mintha keresne valamit. S ha egy csónakhoz ér, belenéz, aztán továbbmegy, de a halász, akire ránézett, meghal.

- Témának nem rossz - jegyezte meg Petronius.

Vestinus pedig, nyakát gém módjára kinyújtva, titokzatosan suttozta:

- Az istenekben nem hiszek, de a szellemekben igen... jaj!

Nero azonban oda sem figyelt, csak tovább beszélt:

- Pedig a lemures⁸¹ ünnepeit megszenteltem. Nem akartam őt látni! Már ötödik éve. El kellett, el kellett őt ítélnem, mert orgyilkost küldött rám, s ha meg nem előztem volna, ma nem hallhattatok volna énekemet.

- Hála neked, Caesar, e város és az egész világ nevében! - kiáltotta Domitius Afer.

- Bort! És hadd szóljanak az üstdobok!

Újra kitört a zaj. Lucanus borostyánba burkoltan túl akarta harsogni a lármát, s hangosan kiáltozta:

- Nem vagyok ember, hanem faun, s az erdőben lakom. Echo... ooo!

A végén leitta magát Caesar, a férfiak mind és a nők is. Vinicius is legalább olyan részeg volt, mint a többiek, s ráadásul a gyönyörvágó mellett felbredt benne a civódási vágy is, mint mindig, valahányszor túlmént a mértéken. Feketés arca még sápadtabb lett, s a nyelve botladozott már, mikor hangosan, sőt parancsoló hangon mondta:

- Add a szád! Ma vagy holnap, mindegy!... Elég volt már ebből! Caesar azért vett el Aulusék-tól, hogy nekem ajándékozzon, érted?! Holnap alkonyatkor elküldök érted! Megértetted?... Caesar nekem ígért, még mielőtt elhozott volna... Enyém leszel!... Add a szád! Nem akarok holnapig várni... gyorsan add a szád!

S átölelte, de Akté mindjárt védelmére kelt. Lygia maga is védekezett ereje maradványaival, mert úgy érezte, hogy elpusztul. De hiába erőlködött, hogy mindkét kezével lefejtse magáról az ifjú szörstelen karjait, hiába rimánkodott panasztól és félelemtől remegő hangon, hogy ne viselkedjék így, s legyen irgalommal iránta. A borgözös lehelet egyre közelebből áradt arcába, s az ifjú arca közvetlenül az övé mellé simult. Ez már nem volt a lelkének kedves, régi jó Vinicius, hanem egy részeg, gonosz szatír, aki rémülettel és undorral töltötte el.

De ereje egyre fogyott. Hiába hajolt hátra, s fordította el arcát, hogy elkerülje csókjait, az ifjú felállt, két karjába kapta, fejét mellére vonta, s lihegve nyomta száját Lygia elsápadó ajkaira.

De e pillanatban valami rettenetes erő olyan könnyedén fejtette le karját a leány nyakáról, mintha gyermekkarok lettek volna, őt magát pedig úgy tolta félre, mint egy száraz gallyacskát vagy levélkét. Mi történt? Vinicius megdörzsölte csodálkozó szemét, s egy óriást látott maga mellett, az Ursus nevű lygiust, akit Aulusék házában ismert meg.

---

⁸¹ A halottak szellemei.

A lygius nyugodtan állt ott, de olyan furcsán nézett Viniciusra kék szemével, hogy az ifjúnak a vér megfagyott ereiben. Aztán karjára vette királykisasszonyát, s egyenletes, halk léptekkel hagyta el a tricliniumot.

Akté nyomban utánuk ment.

Vinicius egy pillanatig megkövülten ült helyén, de aztán felugrott, s az ajtó felé rohant:

- Lygia! Lygia!

De az érzéki vágy, a megdöbbenés, a vad düh meg a bor elernyesztette lábát. Egyszer-kétszer megtántorodott, majd megragadta egy bacchánsnő mezítelen karját, s hunyorgatva kérdezte:

- Mi történt itt?

Az pedig felkapott egy boroskancsót, s mosolygó, ködös szemmel adta át neki:

- Igyál!- kínálta.

Vinicius kiitta, s elvágódott.

A vendégek túlnyomó része már az asztal alatt hevert, mások tántorgó léptekkel járkáltak a tricliniumban, megint mások horkolva aludtak az asztal melletti kereveteken, álmukban visszaadva a megivott bor fölöslegét. S a részeg consulokra és senatorokra, az ittas lovagokra, költőkre és filozófusokra, a részeg táncosnőkre és patríciusasszonyokra, erre az egész, még mindenható, de már lélektelen, még koszorúval ékesített és nekivadult, de már kimúló világra a mennyezet alatt kifeszített aranyhálóból hullott, egyre hullott a rózsa.

Odakint már hajnalodott.

NYOLCADIK FEJEZET

Ursust senki sem tartóztatta fel, még azt sem kérdezték tőle, mit csinál. Azok a vendégek, akik még nem feküdtek az asztal alatt, már nem ültek helyeiken, a cselédség tehát, látván az óriást, karján a vendég hölgygel, azt hitte, egy rabszolga viszi ki elázott úrnőjét a lakomáról. Különben is Akté is velük ment, s az ő jelenléte eloszlattott minden gyanút.

Így mentek ki a tricliniumból a szomszéd szobába, onnan pedig az Akté lakásához vezető folyosóra.

Lygiát annyira elhagyta minden ereje, hogy teljes súlyával Ursus karjára nehezedett. De mihelyt megcsapta a tiszta, hűvös reggeli levegő, kinyitotta szemét. Kint egyre világosabb lett. Kis idő múlva az oszlopsorban haladva egy mellékporticusba fordultak be, mely nem az udvarra, hanem a palota kertjébe vezetett, ahol a piniák és ciprusok csúcsa már vöröslött a hajnalpírtól. Az épület e része üres volt s a zene hangjait és a lakmározók ordítózásait egyre homályosabban hallották. Lygia úgy érezte, mintha a pokolból ragadták volna ki, s hozták Isten ragyogó világára. Tehát mégis volt valami amaz undorító tricliniumon túl is. Az ég, a hajnalpír, a világosság és a csend. A leányon hirtelen erőt vett a sírás, s az óriás vállához simulva, zokogva ismételtette:

- Haza, Ursus, haza. Aulusékhoz!...

- Oda megyünk! - felelte Ursus.

Ehelyett azonban egy kis atriumba jutottak, amely Akté lakásához tartozott. Itt Ursus leültette Lygiát a szökőkút közelében álló márványpadra. Akté pedig vigasztalgatta, s igyekezett rábeszélni, hogy feküdjék le, biztosította, hogy egyelőre semmiféle veszély nem fenyegeti, mert a részeg vendégek a lakoma után estig aludni fognak. De Lygia sokáig nem bírt megnyugodni, s tenyerét halántékára szorítva hajtogatta, mint egy gyerek:

- Haza, Aulusékhoz!...

Ursus készen volt rá. Igaz, hogy a kapukban ott álltak a praetorianusok, de ő úgyis átjut. A katonák nem tartóztatják fel a távozókat. A kapu előtt nyüzsög a sok gyaloghintó. Az emberek most már csoportosan távoznak. Senki sem tartóztatja fel őket. Ők is kimennek a tömeggel együtt, s egyenesen hazatérnek. Különben is, mit neki! Amit a királykisasszony parancsol, annak meg kell lenni. Azért van ő itt.

Lygia pedig egyre ismételtette:

- Igen, Ursus, megyünk.

Akténak kellett hát okosnak lennie mindkettőjük helyett. Igen, kijutnak! Senki sem tartóztatja fel őket. De a Caesar házából nem szabad megszökni, s aki megteszi, az Caesar felségét sérti meg. Eljutnak, de este a centurio, katonái élén, már megviszi a halálos ítéletet Aulusnak meg Pomponia Graecinának, Lygiát pedig visszaviszi a palotába, s akkor már igazán nincs menekülés számára. Ha Aulusék házukba fogadják, biztos halál vár rájuk.

Lygia keze lehanyatlott. Nem volt mit tenni. Választani kellett Plautiusék vagy a saját veszte között. Mikor a lakomára ment, remélte, hogy Petronius és Vinicius kikéri őt Caesartól, és visszaadják Pomponiának, most azonban már tudta, hogy Caesar éppen az ő rábeszélésükre vette el őt Auluséktól. Nem volt hát menekvés, legfeljebb a csoda menthette meg ebből a szakadékból. Csoda és az Isten hatalma.

- Akté - szólt kétségbeesve -, hallottad, mit mondott Vinicius, hogy Caesar neki ajándékozott, s hogy ma este rabszolgákat küld értem, s elvitet a házába?

- Hallottam - felelte Akté.

S karját széttárva, elhallgatott. Az a kétségbeesés, amellyel Lygia beszélt, nem keltett visszhangot benne. Hiszen ő maga is Nero szeretője volt. Jó szíve volt ugyan, de az ilyen viszony gyalázatát nem bírta érzékelni. Mint volt rabszolganő, nagyon is hozzászokott a rabság törvényeihez, s ezenfelül Nerót még most is szerette. Ha Caesar vissza akarna térni hozzá, ő boldogan nyújtaná feléje kezét. Most hát világosan megértvén, hogy Lygiának vagy a szép, fiatal Vinicius szeretőjévé kell válnia, vagy saját maga és Aulusék vesztét idézheti elő, semmiképpen sem fért a fejébe, hogyan habozhat.

- Caesar házában sem lehetnél nagyobb biztonságban, mint Viniciusnál - mondta végre.

S eszébe jutott, hogy noha igazat mondott, szavai ezt jelentették: „Törődj bele sorsodba, s légy Vinicius ágyasa.” De Lygia még most is ajkán érezte az ifjú állati gerjedelemtől parázsként izzó csókjait, s már a pusztá visszaemlékezésre is arcába szökött a vér szégyenében.

- Soha! - kiáltotta kirobbanva. - Nem maradok sem itt, sem Viniciusnál, soha!

Akté csodálkozott ezen a kitörésen.

- Annyira gyűlölöd Viniciust? - kérdezte.

De Lygia nem bírt felelni, mert ismét sírva fakadt. Akté a keblére vonta, s úgy csitította. Ursus lihegve szorította össze hatalmas ökleit, mert királykisasszonyát kutyahűséggel szerette, s nem bírta nézni könnyeit. Félvad lygius szívében vágy ébredt, hogy visszamenjen a terembe, s megfojtsa Viniciust, sőt ha kell, Caesart is, de ezt nem merete felajánlani úrnőjének, nem tudván biztosan, hogy ez a cselekedet, amelyet az első pillanatban annyira egyszerűnek látott, méltó-e a Megfeszített Bárány követőjéhez.

Akté pedig, Lygiát magához ölelve, ismét megkérdezte:

- Annyira gyűlölöd Viniciust?

- Nem - felelte Lygia -, nem szabad őt gyűlölnöm, mert keresztény vagyok.

- Tudom, Lygia. Tudom a tarsusi Pál leveleiből is, hogy nektek nem szabad sem gyalázatba esnetek, sem jobban félnetek a haláltól, mint a büntőtől, de mondd meg nekem, a ti tanaitok megengedik, hogy öljetek?

- Nem.

- Akkor hogyan teheted ki Aulusék házába Caesar bosszújának?

Pillanatnyi csend állt be. Lygia előtt ismét feneketlen mélység nyílt meg.

De a fiatal szabadosnő tovább beszélt:

- Azért kérdezlek, mert sajnállak, és sajnálom a jó Pomponiát, meg Aulust, meg gyermeküket. Én régóta itt lakom ebben a házban, s tudom, milyen veszéllyel fenyeget Caesar haragja. Nem! Nem szabad innen megszöknötök. Egyetlen út marad, kikönyörögni Viniciustól, hogy adjon vissza Pomponiának.

Lygia azonban térdre hullott, hogy máshoz könyöröggjön. Kis idő múlva Ursus is letérdelt, s mindketten imádkoztak itt a Caesar házában a hajnalpír fényében.

Akté most először látott ilyen imádkozást, s nem bírta szemét levenni Lygiáról, aki tőle oldalvást térdelt, s felemelt fejjel és kézzel nézett az égre, mintha onnan várna menedéket. A hajnal fénye megvilágította sötét haját és fehér peplumát, s szeméből is visszaverődött, úgyhogy a hajnali fényben olyan volt, mint maga a fény. Ebben az elsápadó arcban, a nyitott szájban, a felemelt karban és a magasba meredő szemben valami földöntúli elragadtatás látszott. S Akté most már megértette, miért nem lehet Lygia senkinek az ágyasa. Nero volt szeretője előtt mintha egy függöny sarka lebbent volna fel, amely egy egészen más világot takart el, mint amilyenhez ő hozzászokott. Ámulatba ejtette ez az imádság itt, a bűn és a gyalázat házában. Még az előbb azt hitte, hogy Lygia számára nincs menekvés, most pedig már kezdte hinni, hogy történhetik valami rendkívüli dolog, hogy érkezhetsz olyan hatalmas segítség, amelynek maga Caesar sem szegülhet ellene, hogy az égből szárnyas hadseregek ereszkednek le megsegítésére, vagy a nap teríti ki alá sugarait, s felvonja magához. Sok csodáról hallott már, melyek a keresztények körében történtek, s most azt gondolta, hogy mindez bizonyára igaz, ha ez a lány így imádkozik.

Lygia pedig felállt, s arcán ragyogott a reménység. Ursus szinten felemelkedett, s a padka mellett leguggolva leste úrnője szavát.

De a leány szemét ellepte a köd, s két kövér könnycsepp gördült végig arcán.

- Isten áldja meg Pomponiát és Aulust - mondta. - Nem szabad veszedelmet hoznom rájuk, így hát soha többé nem látom őket.

Aztán Ursushoz fordult, s megmagyarázta, hogy most már egyedül ő, Ursus, marad meg neki, tehát neki kell vállalnia, hogy atyja és gyámja lesz egyaránt. Auluséknál nem kereshetnek menedéket, mert rájuk vonnák Caesar haragját. De ő, Lygia, nem maradhat sem Caesar, sem Vinicius házában. Vigye hát el őt Ursus, vigye ki a városból, s rejtse el valahová, ahol sem Vinicius, sem szolgálói rá nem találhatnak. Ő, Lygia, bárhová elmegy vele, akár a tengeren vagy a hegyeken túlra is, a barbárokhoz, ahol nem ismerik a rómaiak nevét, s ahova Caesar hatalma el nem ér. Vigye hát el, s mentse meg, mert most már egyedül csak ő, Ursus, marad meg neki.

A lygius készen volt erre is, s engedelmissége jeléül lehajolt, s átölelte a leány lábát. De Akté csodát várt, s így most arcán csalódottság tükröződött. Hát csak ennyit tett az az imádság? Caesar házából megszökni annyi, mint felségsértést elkövetni, ami nem maradhat bosszúlatlanul, s ha Lygia el tudna is rejtőzni, Caesar Aulusékon tölti ki bosszúját. Ha szökni akar, szökjék el Vinicius házából. Akkor Caesar, aki nem szeret mások ügyeivel foglalkozni, talán nem is segíti Viniciust az üldözésben, és semmi esetre sem lesz belőle felségsértés.

De hiszen Lygia is így gondolkozott. Aulusék, sőt Pomponia sem fogja tudni, hol van ő. De ő nem Vinicius házából szökik meg, hanem útközben. Vinicius részegen megmondta neki, hogy estefelé elküldi érte rabszolgáit. Bizonyára igazat beszélt, amit józan állapotban nem tett volna. Talán Vinicius, esetleg Petroniusszal együtt, már a lakoma előtt találkozott Caesarral, s kieszközltek tőle az ígéretet, hogy este kiadja Lygiát. S ha ma elfeledkeznének róla, biztosan holnap küldenek érte. De Ursus majd megmenti. Eljön. Kiemeli a gyaloghintóból, mint ahogy kivitte a tricliniumból, aztán elmennek világgá. Ursusszal senki el nem bír. Vele el nem bána az a szörnyű atléta sem, aki tegnap birkózott a tricliniumban. De mivel Vinicius esetleg igen sok rabszolgát küld, Ursus azonnal elmegy Linus püspökhöz, s tőle kér tanácsot és segítséget. A püspök megkönyörül rajta, nem hagyja őt Vinicius kezében, s meghagyja a keresztényeknek, hogy menjenek Ursusszal segítségére. Kiszabadítják és elszöktetik, aztán meg már Ursus ki tudja őt vinni a városból, és el tudja rejteni a római hatalom elől.

S arcát már ellepte a pír, s el is mosolyodott. Újra feléledt benne a bizakodás, mintha a menekülés reménye máris valósággá vált volna. Egyszerre Akté nyakába vetette magát, s gyönyörű ajkát annak arcához szorítva suttogta:

- Ugye, nem árulsz el bennünket, Akté?

- Anyám árnyékára - felelte az -, nem árullak el, csak arra kérd Istenedet, hogy Ursus el tudjon venni tőlük.

De az óriás gyermeki kék szeme boldogan ragyogott. Ő ugyan hiába törte szegény fejét, semmit sem bírt kisütni, de az ilyesmit, azt igen, azt meg tudja tenni. Akár nappal, akár éjjel, neki mindegy!... Elmegy a püspökhöz, mert a püspök az égből olvassa ki, mit kell és mit nem szabad tenni. De keresztényeket így is össze tudna szedni. Kevés ismerőse van talán, akár rabszolga, akár gladiátor vagy szabad ember, akár a Suburrán, akár a hidakon túl? Összeszedhetne ezret vagy akár kétezret is. S kiszabadítja úrnőjét, meg a városból is ki tudja vinni, s elmenni vele. Elmennek akár a világ végére, akár oda, ahova valók, ahol senki sem hallott Rómáról.

Azzal maga elé meredt, mintha valami régen, nagyon régen elmúlt, nagyon távoli dolgokat keresne, aztán megszólalt:

- Az erdőbe? Hej, micsoda erdő, micsoda fenyves!...

De csakhamar felocsúdott látomásaiból.

Igen, nyomban elmegy a püspökhöz, s estefelé már vagy száz embere fogja lesni a gyaloghintót, még ha nem rabszolgák, hanem praetorianusok kísérik is. Senkinek sem ajánlatos az ökle alá kerülnie, még ha vasvért volna is rajta... Mert a vas tán olyan erős? Ha jól odavág a vasra, a fej sem bírja ki alatta.

De Lygia gyermeki, nagy komolysággal emelte fel ujját:

- Ursus! „Ne ölj!” - figyelmeztette.

A lygius buzogányszerű kezét tarkójára tette, s dörögve dörzsölte nyakát nagy zavarában. Hiszen el kell őt ragadnia... „az ő világosságát...” Lygia maga mondta, hogy most Ursus következik soron... No, majd vigyáz, amennyire csak tőle telik. De hátha akaratlanul is megesis?... Hiszen el kell őt vennie tőlük! No, ha mégis megesnék, ő úgy levezekli, úgy kikönyörögi az Ártatlan Báránkyától, hogy a Megfeszített Báránkyka megkönyörül szegény fején... Hiszen ő nem akarja a Báránkyát megbántani, de ha olyan súlyos az ökle...

S az arcáról sugárzó nagy megindultságot leplezni akarván, meghajolt, s így szólt:

- Én hát megyek a szent püspökhöz.

Akté pedig átölelte Lygia nyakát, és sírva fakadt. Újra megértette, hogy van egy világ, ahol még a szenvedésben is több a boldogság, mint Caesar házának minden fényűzésében és gyönyörében, megint megnyílt előtte az örök fényesség kapuja, de ugyanakkor megértette, ő nem méltó arra, hogy ezen a kapun belépjen.

KILENCEDIK FEJEZET

Lygia sajnálta Pomponia Graecinát, akit teljes szívéből szeretett, meg Aulusék egész házáat, de kétségbeesése elmúlt. Sőt, bizonyos gyönyörűséget is érzett a gondolatra, hogy íme, igazságért fölládozza a kényelmet és jómódot, s ismeretlen, bujdosó életre adja magát. Talán volt abban valami gyermeki kíváncsiság is, hogy ugyan milyen is lesz az az élet valahol a távoli országokban, barbárok és vadállatok között, de még több volt benne a mélységes, bizakodó hit, hogy úgy viselkedik, úgy cselekszik, ahogyan az isteni Mester parancsolta, s ezentúl Ő maga fog örködni felette, mint engedelmes, hű gyermeke fölött. Akkor pedig mi baj érheti? Ha szenvedést hoz reája, azt elviseli az Ő nevében. Ha váratlanul meg kell halnia, Ő veszi magához, s ha majd valamikor, Pomponia is meghal, együtt lesznek az örökkévalóságban. Még Anluséknál gyakran törte gyermeki fejcskáját, hogy íme ő, keresztény létére, semmit sem tehet azért a Megfeszítettért, akiről Ursus olyan megindultan tud beszélni. De most itt a pillanat. Lygia szinte boldognak érezte magát, s boldogságáról beszélt Akténak, de az nem bírta őt megérteni. Lemondani mindenről, a házról, a gazdagságról, a városról, a kertekről, szentélyekről, porticusokról, mindenről, ami szép, lemondani erről a napfényes országról s a szívéhez közel álló emberekről - és miért? Azért, hogy elrejtőzzék egy szép, fiatal lovag szerelme elől?... E dolgok sehogyan sem fértek Akté fejébe. Néha megérezte ugyan, hogy van bennük igazság, sőt lehet bennük valami titokzatos, óriási boldogság is, de erről nem bírt magának világosan számot adni, különösen mivel Lygiára még olyan élmény várt, amely rosszul is végződhetett, sőt amelynek következtében egyenesen életét veszthette. Akté természeténél fogva félnék volt, s remegve gondolt rá, mit hozhat az este. De aggályairól nem akart Lygiának szólni, mivel pedig közben teljesen kivilágosodott, s a nap bekandikált az atriumba, kérlelte Lygiát, hogy térjen nyugovóra, mert arra feltétlenül szüksége van az álmatlanul töltött éjszaka után. Lygia nem ellenkezett, s mindketten átmentek a tágas cubiculumba, amely Akténak Neróhoz való korábbi viszonya révén fényűzően volt berendezve. Ott lefeküdtek egymás mellé, de Akté, fáradsága ellenére, nem bírt elaludni. Régóta szomorú és boldogtalan volt már, de most valami nyugtalanság szállta meg, amilyent eddig sohasem érzett. Eddig az életet csak nehéznek és kilátástalannak érezte, most azonban hirtelen úgy látta, hogy becsstelen is.

Fejében egyre nagyobb zűrzavar támadt. A világosságához vezető ajtó hol megnyílt, hol bezárult, de amikor megnyílt, a fény annyira elvakította, hogy semmit sem látott tisztán. Inkább csak sejtette, hogy ama világosságban valami olyan mérhetetlen boldogság van, amelyhez képest minden más annyira semmiség, hogyha például Caesar eltávolítaná Poppaeát, s ismét őt szeretné meg, még az is nyomorult hiábavalóság volna. Egyszerre átvillant az agyán, hogy az a Caesar, akit ő szeretett, s akit önkéntelenül is valamiféle félistennek képzelt, éppen olyan silány ember, mint bármelyik rabszolga, ez a palota pedig a maga numidiai márványból készült oszlopsoraival semmivel sem jobb, mint egy rakás kő. De végül is ezek az érzések, amelyeket nem tudott magának megmagyarázni, már fásztották. Szeretett volna elaludni, de az emésztő nyugtalanság miatt nem jött álom a szemére.

Végül azt hívén, hogy Lygia szintén nem alszik, hiszen annyi fenyegető veszedelem és bizonytalanság vár rá, feléje fordult, hogy kissé meghányják-vessék a leány esti szökését.

De Lygia nyugodtan aludt. A sötét cubiculumba, a lazán összevont függöny résein át behatolt néhány fényes sugár, s bennük arany porszemek örvénylettek. E világosságnál Akté megpillantotta a leány finom arcocskáját, feje alá tett mezítelen karját, behunyt szemét és kissé szétnyílt ajkait. Egyenletesen lélegzett, de úgy, ahogy az ember álmában lélegzik.

„Alszik. Ő tud aludni! - gondolta Akté. - Hiszen még gyermek!”

De csakhamar eszébe villant, hogy íme, ez a gyermek mégis inkább a szökést választja, mint azt, hogy Vinicius szeretője legyen, inkább a nyomort, mint a gyalázatot, inkább a bujdosást, mint a Carinae közelében pompázó házat meg a szép ruhákat, ékszereket és lakomákat, a lant és citera hangját.

- Miért?

S egyre Lygiát nézte, mintha alvó arcából akarná kiolvasni a választ. Nézte szeplőtlenül tiszta homlokát, szemöldökének szelíd íveit, sötét szempilláit, szétnyílt ajkait s nyugodt lélegzéstől hullámozó szűzi keblét, aztán megint azt gondolta: „Milyen más ő, mint én!”

S csodának, valamiféle isteni látomásnak, istenek szerelmének látta Lygiát, aki százszorta szebb, mint Caesar kertjének minden virága, mint palotájának minden szobra. De irigység nem volt szívében. Sőt, ha arra gondolt, hogy Lygiát milyen veszedelmek fenyegetik, nagy szánalom fogta el. Valami anyai érzés ébredt benne. Nemcsak olyannak látta őt, mint egy gyönyörű álmot, hanem egyúttal nagyon kedvesnek is, s ajkát a leány sötét hajához értetve, csókjaival borította el.

Lygia pedig nyugodtan aludt, mintha otthon lett volna Pomponia Graecina oltalma alatt. S elég sokáig aludt. Már dél elmúlt, mikor kinyitotta kék szemét, s csodálkozva nézett széjjel a cubiculumban.

Nyilván azon csodálkozott, hogy nincs otthon Auluséknál.

- Te vagy az, Akté? - kérdezte végre, mikor a homályban megpillantotta a görög leány arcát.

- Én, Lygia.

- Már este van?

- Nem, kislányom, de dél már elmúlt.

- S Ursus nem jött vissza?

- Ursus nem is mondta, hogy visszajön, csak annyit mondott, hogy estefelé a keresztényekkel lesni fogja a gyaloghintót.

- Igaz.

Ezután elhagyták a cubiculumot, s átmentek a fürdőbe, ahol Akté megfürdette Lygiát, elvitte reggelizni, majd kimentek a palota kertjébe, mert most nem fenyegette őket az a veszély, hogy bárkivel is találkozhatnak, hiszen a Caesar és előkelőbb udvari emberei még aludtak. Lygia életében most látta először ezt a pompás kertet, tele ciprussal, pínével, tölgyvel, olajfával és mirtusszal, amelyek között a szobrok légiója fehérlett, nyugodtan csillogtak a halastavak tükrei, s egész rózsaligetek virultak a szökőkutak vizétől permetezve. A varázslatos barlangok bejáratát benőtte a borostyán vagy vadszőlő, a tavakban ezüstös hattyúk úszkáltak, a fák és szobrok között az afrikai sivatag szelídített gazellái sétálgattak, s a világ minden ismert országából hozott tarka madársereg röpködött.

A kert üres volt, csak itt-ott dolgoztak a rabszolgák, ásóval a kezükben s halkán dudorászva, mások, kiknek pillanatnyi pihenőjük volt, a halastavak partján vagy a tölgyek árnyékában üldögéltek a fák levelein átszűrődő napsugarak remegő fényében, végül néhányan a rózsákat vagy a sáfrány halványlila virágait öntözték. Akté és Lygia elég sokáig sétáltak; megnézegették a kert minden csodáját, s bár Lygia nem volt ura gondolatainak, még túlságosan gyermek volt ahhoz, hogy le tudta volna győzni érdeklődését, kíváncsiságát és ámulatát. Még

az is eszébe villant, hogyha Caesar jó ember lenne, ebben a palotában s ebben a kertben nagyon boldog lehetne.

De végül kissé elfáradtak, leültek a ciprusok sűrűjében csaknem teljesen elrejtett padkára, s beszélgetni kezdtek arról, ami leginkább nyomta a szívüket, vagyis Lygia esti szökéséről. Akté korántsem volt olyan nyugodt a szökés sikere felől, mint Lygia. Sőt, néha úgy látta, hogy ez az eszeveszett szándék semmiképpen sem sikerülhet. Egyre jobban sajnálta Lygiát. Az is eszébe ötlött, hogy százszorta biztonságosabb volna, ha megkísérelnék Viniciust megnyerni maguknak. Kis idő múlva már ki is kérdezte Lygiát, hogy mióta ismeri Viniciust, s mit gondol, nem lehetne-e rábírní, hogy adja őt vissza Pomponiának.

De Lygia szomorúan ingatta barna fejcskáját.

- Nem. Vinicius otthon, Auluséknál, egészen másképp viselkedett, nagyon jó volt, de a tegnapi lakoma óta félek tőle, s inkább elszököm a lygiusokhoz.

Akté tovább faggatta:

- De Auluséknál ugye kedves volt neked?

- Igen - felelte Lygia, fejét lehajtva.

- Hiszen te nem vagy rabszolga, mint én voltam - jegyezte meg Akté némi gondolkozás után. - Téged Vinicius elvehetne feleségül. Te tús vagy, és a lygius király lánya. Aulusék úgy szeretnek, mint édesgyermeküket, s biztos vagyok felőle, hogy szívesen lányukká fogadnának. Vinicius elvehetne feleségül, Lygia.

De a leány halkán s még szomorúbban felelte:

- Én inkább elszököm a lygiusokhoz.

- Lygia, akarod, hogy most mindjárt elmenjek Viniciushoz, felköltsem, ha alszik, s megmondjam neki azt, amit éppen most neked mondtam? Igen, drágám, megyek, s megmondom neki: „Vinicius, ő királylány és a híres Aulus kedves gyermeke; ha szereted őt, add vissza Auluséknak, aztán vedd őt feleségül, s úgy vidd el házuktól.”

De a leány olyan halkán, hogy Akté alig hallotta, ismét csak azt felelte:

- Inkább elmegyek a lygiusokhoz...

S két könnycsepp csillant meg lesütött szempilláin.

De a beszélgetést közeledő léptek zaja szakította meg, s mielőtt Akté megnézhetne volna, ki közeledik, a pad előtt megjelent Sabina Poppaea néhány rabszolganőből álló kísérettel. Két rabszolganő aranyvázás struccotoll legyezőt tartott feje fölé, s könnyedén legyezték és a még erős őszi napsütéstől is védték, előtte pedig egy ébenfekete etiópai rabnő, tejtől dagadó mellel, aranybojtos bíborba burkolt gyermeket vitt a karján. Akté és Lygia felálltak, azt híván, hogy Poppaea elmegy mellettük anélkül, hogy figyelemre méltatná őket, de az megállt előttük, s így szólt:

- Akté, a csörgőket rosszul varrtad fel a bábura, a gyermek letépett egyet, s a szájához vitte, szerencse, hogy Lilith még jókor észrevette.

- Bocsáss meg, divina - felelte Akté, s két karját mellén keresztbe téve meghajolt.

De Poppaea most már Lygiát nézte.

- Micsoda rabszolganő ez? - kérdezte kis idő múlva.

- Ez nem rabszolganő, isteni Augusta, hanem Pomponia Graecina neveltje, a lygiusok királyának leánya, akit atyja túsul adott át Rómának.
- S látogatóba jött hozzád?
- Nem, Augusta. Tegnapelőtt óta itt lakik a palotában.
- Ott volt tegnap a lakomán?
- Ott, Augusta.
- Kinek a parancsára?
- Caesaréra...

Poppaea most még figyelmesebben szemügyre vette Lygiát, a leány pedig lehajtott fejjel állt előtte, s hol kíváncsian feltekintett sugárzó szemével, hol megint betakarta azt szemhéjával... Egyszerre apró ránc jelent meg Augusta szemöldökei között. Féltékeny volt szépségére és hatalmára, s állandó rettegésben élt, hogy egy szerencsés versenytársa valamikor, valahogyan el ne veszítse őt, mint ahogy ő elveszítette Octaviát. Ezért aztán a palotában minden szép arc gyanút keltett benne. Egyszerre szakértő szemmel mérte végig Lygia minden idomát, megbecsülte arcának minden részecskéjét, és megijedt. „Valóságos nimfa - mondta magában, - Ezt Venus szülte.” S hirtelen eszébe villant az, ami eddig soha eszébe nem jutott semmiféle szépség láttára: hogy ő, Poppaea, sokkal idősebb! Megremegett benne megsebzett önimádata, nyugtalanság fogta el, s különféle félelmek suhantak végig agyán. „Hátha Nero nem látta, vagy smaragdon át nézte, s nem tudta értékelné. De mi történhetik, ha napfényes, világos nappal találkozik vele, s ilyen csodálatosan szépnek látja?... S ráadásul még nem is rabszolganő! Királyleány, igaz, hogy barbár, de mégis királyleány!... Ó, halhatatlan istenek! Ő is van olyan szép, mint én, és fiatalabb!” S szemöldökei között a redő még mélyebb lett, szeme pedig fényt lövellt aranyszínű szempillái alól.

De Lygiához fordulva, színlelt nyugalommal kérdezte:

- Beszéltél a Caesarral?
- Nem, Augusta.
- Mért szeretsz jobban itt lenni, mint Auluséknál?
- Nem szeretek jobban, domina. Petronius beszélte rá Caesart, hogy vegyen el Pomponiától, de én akaratom ellenére vagyok itt, domina!
- S szeretnél visszamenni Pomponiához?

Ez utóbbi kérdést Poppaea lágyabb és szelídebb hangon mondta, Lygiában tehát hirtelen felvillant a remény.

- Domina! - kiáltott feléje nyújtva kezét. - Caesar megígérte, hogy Viniciusnak ajándékoz rabszolgául, te azért emelj szót értem, s adj vissza Pomponiának.
- Egyszóval Petronius beszélte rá Caesart, hogy vegyen el Aulustól, s adjon Viniciusnak?
- Igen, domina. Vinicius azt mondta, hogy még ma elküld értem, de te, jó domina, könnyörülj meg rajtam.

Azzal lehajolt, megragadta Poppaea köntöse szélét, s szívdobogva várta válaszát. Poppaea pedig egy darabig gonosz mosollyal nézett rá, aztán így szólt:

- Akkor hát megígérem, hogy még ma Vinicius rabszolgája leszel.

S eltűnt, mint egy szép, de gonosz látomás. Lygia és Akté már csak a gyermek hangját hallották, aki nem tudni, miért, hangosan felsírt.

Lygia szeme is könnybe lábadt, de csakhamar megfogta Akté kezét, s így szólt:

- Menjünk vissza. A segítséget csak onnan kell várni, ahonnan meg is jöhet.

Visszamentek az atriumba, s estig el sem mozdultak onnan. Mikor besötétedett, s a rabszolgák behozták a négyágú, lobogó mécseseket, mind a ketten nagyon halványak voltak. Beszélgetésük minduntalan megakadt. Mind a ketten folyton hallgatóztak, nem közeledik-e valaki. Lygia egyre azt hajtogatta, hogy nagyon sajnálja itt hagyni Aktét, mivel azonban Ursus már bizonyára vár rá a sötétben, jobb szeretné, ha minden még ma megtörténnék. De lélegzete azért mégis gyorsabb és hangosabb lett a megindultságtól. Akté lázasan összekapkodta minden kéznél levő ékszerét, s a peplum sarkába kötve könyörgött Lygiának, hogy ne utasítsa vissza ezt az ajándékot és a menekülés eszközét. Néma, tompa csend állt be, melyben mintha folyton hallottak volna valamit. Mind a ketten mintha a függöny mögül hallottak volna suttogást, máskor meg távoli gyermeksírást vagy kutyaugatást.

Egyszerre nesztelenül félrehúzódott a pitvar felőli függöny, s az atriumban, mint valami kísértet, jelent meg egy himlőhelyes arcú, magas, feketés férfi. Lygia azonnal felismerte Atacinust, Vinicius felszabadított rabszolgáját, aki Auluséknál is gyakran megfordult.

Akté felsikoltott, de Atacinus mélyen meghajolt, s így szólt:

- Üdv az isteni Lygiának Marcus Viniciustól, aki lakomával várja lombokkal díszített házában.

A leány ajka teljesen elfehéredett.

- Megyek - mondta.

S búcsúzóul átölelte Akté nyakát.

TIZEDIK FEJEZET

Vinicius háza csakugyan fel volt díszítve mirtusz- és borostyánlombokkal, melyekből füzérek fontak a falakra és az ajtók fölé. Az oszlopokat vadszőlőlombbal fonták körül. Az atriumban nappali világosság volt, s nyílása fölé az éjszakai hideg miatt bíborszínű gyapjúfüggönyt feszítettek ki. Nyolc és tizenkét ágú mécsesek égtek, volt közöttük edény, fa, állat vagy madár alakú, vagy illatos olajjal telt lámpát tartó szobor, melyet alabástromból vagy márványból faragtak, vagy aranyozott korinthusi rézből kovácsoltak. Nem voltak ugyan olyan csodások, mint Apolló templomának ama híres mécsese, melyet Nero szokott volt használni, de ezek is szépek, és mind híres mesterek művei. Némelyiken alexandriai üvegből vagy Indus-parti áttetsző szövetből készült vörös, kék, sárga vagy lila ernyő volt, úgyhogy az egész atriumot átmeleg átjárták a különböző színű sugarak. Mindenütt nárdusillat terjengett, amelyet Vinicius Keleten megszokott és megszeretett. A ház belsejében rabszolgák és rabszolganők jöttek-mentek, s ott is ragyogott a fény. A tricliniumban négy személyre terített asztal állt, mert a lakomára Viniciuson és Lygián kívül Petronius és Chrysothemis is hivatalos volt.

Vinicius mindenben követte Petronius utasítását, aki azt tanácsolta, hogy ő maga ne menjen Lygiáért, hanem küldje el Atacinust a Caesartól kapott engedéllyel, ő maga pedig otthon fogadja őt, mégpedig nagyon udvariasan, sőt a tiszteletadás jeleivel.

- Tegnap részeg voltál - mondta Petronius. - Láttalak, úgy bántál velem, mint egy kőfejtő az albai hegyekből. Ne légy túlságosan tolakodó, s el ne feledd, hogy a jó bort lassan kell inni. Tudd meg azt is, hogy jó megkívánni, de még jobb kívánatosnak lenni.

Chrysothemisnek e tekintetben némileg eltérő véleménye volt, de Petronius, Vesta-szüzének és galambocskájának nevezte őt, megmagyarázta, hogy milyen különbségnek kell lennie a képzett cirkuszi kocsihajtó és egy ifjú legényke között, aki először ül a quadrigába. Aztán Viniciushoz fordulva, folytatta:

- Nyerd meg a bizalmát, vidítsd fel, s légy hozzá nagylelkű. Nem szeretnék szomorú lakomát látni. Akár esküdj meg neki Hadesre, hogy visszaadod Pomponiának, az aztán a te dolgod lesz, hogy másnap már inkább ott maradjon nálad, mintsem visszatérjen Aulusékhoz.

Aztán Chrysothemisre mutatva, hozzátette:

- Én öt év óta napról napra többé-kevésbé így viselkedem ezzel az én félénk gerlicémmel szemben, s nem panaszkodhatom kegyetlenségére...

Ezért Chrysothemis rákoppintott pávatoll legyezőjével, s így szólt:

- Talán nem ellenkeztem, te szatír?!
- Csak az elődőmre való tekintettel...
- Talán nem hevertél a lábam előtt?
- Hogy ujjaira gyűrűt húzzak.

Chrysothemis önkéntelenül lábára nézett, melynek ujjain valóban ékszerek csillogtak, s Petroniusszal együtt elnevelték magukat. De Vinicius nem hallgatta vitájukat. Szíve nyugtalanul dobogott a mintás szíriai papi köntös alatt, melyet Lygia fogadására öltött fel.

- Már el kellett indulniuk a palotából - mondta mintegy önmagának.

- El - felelte Petronius. - Addig talán elmondanám a tyanoi Apollonius jóslatait vagy Rufinus históriáját, amelyet nem is tudom, miért, nem fejeztem be.

De Viniciust éppen olyan kevésbé érdekelte a tyanoi Apollonius, mint Rufinus históriája. Gondolatai Lygiánál jártak, s noha érezte, hogy szebb dolog itt fogadni őt a házában, mint pribék módjára érte menni a palotába, egy-egy pillanatra mégis sajnálta, hogy nem ment el, ha másért nem, azért, hogy hamarabb megláthassa, s a sötétben mellette ülhessen a kétszemélyes gyaloghintóban.

Közben a rabszolgák kosfejekkel díszített háromlábú bronzserpenyőket hoztak be tele parázssal, s arra szórták az apró mirha- és nárdusszemeket.

- Most fordulnak be Carinae felé - kezdte ismét Vinicius.

- Nem bírja ki, kiszalad elibük, s képes elkerülni őket - jegyezte meg Chrysothemis.

Vinicius tétován elmosolyodott.

- De igenis kibírom! - vágott vissza.

De orrcimpái már kitágultak, és szuszogni kezdett, mire Petronius vállat vonva jelentette ki:

- Nincs benne egy sestertius ára filozófus. Sosem fogok tudni embert faragni Mars e fiából.

Vinicius azonban nem is hallotta.

- Már a Carinaen vannak!...

S azok valóban befordultak a Carinae felé.

A lampadariinak⁸² nevezett rabszolgák mentek elől, a pedisequi nevűek a gyaloghintó két oldalán, Atacinus pedig közvetlenül mögöttük haladva vigyázott a menetre.

De lassan haladtak, mert a lámpások a teljesen sötét városban nem világították meg eléggé az utat. Emellett az utcák a palota közelében teljesen kihaltak voltak, csak itt-ott suhant el egy-egy ember lámpással a kezében, távolabb viszont annál nagyobb élénkség uralkodott. Csaknem minden sikátorból hármásával, négyesével jöttek elő emberek, mindnyájan fáklyák nélkül s mindnyájan fekete palástban. Egyesek együtt mentek tovább a menettel, s összekeveredtek a rabszolgákkal, mások nagyobb csoportokban közeledtek az ellenkező irányból. Némelyek tántorogtak, mint a részegek. Néha olyan nehéz volt előbbre jutni, hogy a lampadariik kiáltozni kezdtek:

- Helyet Marcus Vinicius nemes tribunusnak!

Lygia a félretolt függöny mögül látta ezeket a sötét csoportokat, s reszketett az izgalomtól. Hol a remény, hol a félelem lett úrrá rajta. „Ez ő! Ez Ursus meg a keresztények! Most mindjárt megtörténik - mondta reszkető ajakkal. - Ó, Krisztusom, segíts meg! Ó, Krisztusom, ments meg!”

Atacinus eleinte nem törődött ezzel a rendkívüli élénkséggel, de most már ő is nyugtalankodni kezdett. Volt ebben valami különös. A lámpavivőknek egyre gyakrabban kellett kiáltaniuk: „Helyet a nemes tribunus gyaloghintájának!” Ismeretlen emberek mindkét oldal felől annyira közel nyomultak a gyaloghintóhoz, hogy Atacinus megparancsolta a rabszolgáknak, hogy botokkal kergessék el őket.

---

⁸² Fáklyavivő rabszolgák.

A menet éléről egyszerre nagy zaj hallatszott, s egy szempillantás alatt minden fáklya kialudt. A gyaloghintó körül tolongás, zűrzavar, verekedés támadt.

Atacinus megértette: ez nyílt támadás.

S egyszerre megdermedt. Mindenki tudta, hogy Caesar az augustianusok⁸³ élén merő kedvtelésből részt vesz banditatámadásokban Suburrán és egyéb városrészekben is. Az is köztudomású volt, hogy az ilyen éjszakai kalandokból gyakran daganatokkal és kék foltokkal tért haza, de aki védekezett, arra biztos halál várt, még ha senator volt is. A vigileknek, a város őreinek háza nem volt messze, de az őrség az ilyen esetekben süketnek és vaknak tette magát. Eközben a gyaloghintó körül dúlt a harc; az emberek ölre mentek egymással, verekedtek, földhöz verték és taposták egymást. Atacinusnak eszébe ötlött, hogy mindenekelőtt Lygiát és önmagát kell megmentenie, a többieket pedig sorsukra bízni. Karjaiba is ragadta a leányt, s igyekezett kijutni a sötétségben.

De Lygia kiabálni kezdett:

- Ursus! Ursus!

Fehér ruha volt rajta, tehát könnyen meg lehetett látni. Atacinus szabad kezével igyekezett hirtelen ráteríteni saját palástját, mikor egyszerre rettenetes fogó ragadta meg nyakát, s fejére sziklaként zuhant le valami borzalmas, romboló tömeg.

Egyszerre úgy zuhant a földre, mint a Iuppiter oltára előtt letaglózott ökör.

A rabszolgák nagyrészt a földön heverték, vagy a vaksötétben a falak szegletein zúzták össze magukat. A színhelyen nem maradt más, mint a kavarodásban összetört gyaloghintó. Ursus Suburra felé vitte Lygiát, társai pedig útközben mindjobban széjjeloszolva igyekeztek utána.

De a Vinicius háza előtt összeverődött rabszolgák tanácskozni kezdtek. Nem mertek bemenni. Rövid tanácskozás után visszamentek a támadás színhelyére, ahol néhány hullát találtak, s közöttük Atacinusét is. Ez még remegett, de egy erősebb görcsös vonaglás után megmerevedett, s többé nem mozdult.

Ekkor felszedték, hazavitték, s megint megálltak a kapu előtt. Mégiscsak jelenteni kellett uruknak, hogy mi történt.

- Jelentse Gulo - suttogta néhány hang. - Az ő arca is vérzik, mint a mienk, s urunk szereti őt. Gulónak nem olyan veszélyes, mint nekünk.

Gulo, az öreg germán rabszolga, aki valamikor Viniciust dajkálta, s akit az ifjú anyjától, Petronius hűgától örökölt, így szólt:

- Én megjelentem, de menjünk be mindnyájan. Ne egyedül rám essék egész haragja.

Vinicius pedig már valóban türelmetlen volt. Petronius és Chrysothemis kinevették, ő azonban gyors léptekkel járkált az atriumban, s folyton ezt ismételte:

- Már itt kellene lenniük!... Már itt kellene lenniük!

S menni akart, de a másik kettő visszatartotta.

S íme, a pitvar felől hirtelen léptek hangzottak. Az atriumba csapatostul rontottak be a rabszolgák, s gyorsan a fal mellé sorakozva felemelték kezüket, s jajveszékelve kiáltozták:

- Aaaaa!... a!...

---

⁸³ A császár kíséretéhez tartozó előkelő udvaroncok.

Vinicius hozzájuk ugrott.

- Hol van Lygia? - kiáltotta rettenetesen elváltozott hangon.

- Aaaa!...

Erre Gulo előlépett véres arcával, s gyorsan, sírva panaszolta:

- Íme, a vér, uram! Mi védelmeztük! Íme, a vér, uram, íme, a vér!...

De nem fejezhette be, mert Vinicius megragadta a bronz gyertyatartót, s egyetlen csapással széjjelzúzta a rabszolga koponyáját, aztán fejéhez kapva, ujjait hajába mélyesztette, s hörgő hangon jajgatta:

- Me miserum! Me miserum!

Arca elkékült, szeme beesett, s szájából kibuggyant a hab.

- Korbácsot! - rikoltotta végül, nem emberi hangon.

- Uram! Aaaa!... Kegyelmezz! - jajgatták a rabszolgák.

De Petronius arcán az undor kifejezésével kelt fel.

- Gyere, Chrysothemis! - mondta. - Ha húst akarsz látni, feltöreték neked egy mézárszéket a Carinaen.

S kilépett az atriumból. A házban pedig, mely borostyándíszben készült a lakomára, kis idő múlva felhangzott a korbács suhogása és a jajgatás, amely csaknem reggelig tartott.

TIZENEGYEDIK FEJEZET

Vinicius ezen az éjszakán le sem feküdt. Kevéssel Petronius távozása után, hogy a megkorbácsolt rabszolgák jajgatása sem fájdalmát, sem dühét nem enyhítette, összeszedett egy csomó más szolgát, s azok élén már késő éjszaka elindult Lygia keresésére. Bejárta az Esquilinus városrészt, majd a Suburrát, a Vicus Sceleratust és minden szomszédos síkátort. Azután körüljárva a Capitoliumot, Fabricius hídján átjutott a szigetre, majd bejárta a város Tiberisen túli részét. De hiábavaló hajtóvadászat volt ez, hiszen neki magának sem volt rá reménye, hogy Lygiát megtalálja, s ha mégis kereste, legfeljebb azért, hogy ezt a rettenetes éjszakát kitöltse valamivel. S valóban, csak hajnal felé vetődött haza, amikor a városban már megjelentek a zöldségárosok szekerei és öszvérei, s a pékek már kinyitották boltjaikat. Mikor visszatért, eltakarította Gulo holttestét, melyhez eddig senki sem mert nyúlni, majd a rabszolgákat, akiktől Lygiát elragadták, ergastulumba küldötte falusi birtokára, ami jóformán a halálbüntetésnél is kegyetlenebb volt, végül az atriumban egy leterített padra vetve magát, zúrzavarosan töprengett, hogy mi módon találhatná meg s hozhatná vissza Lygiát.

Lemondani róla, elveszíteni, soha többé nem látni, azt lehetetlennek tartotta, s már pusztá gondolatára is elfogta az őrjöngés. A fiatal katona erőszakos természete életében most először ütközött ellenállásba, egy törhetetlen, idegen akaratba, s egyszerűen nem bírta felfogni, hogyan merészel valaki az ő kívánságának útjába állni. Vinicius szívesebben elviselte volna, hogy az egész világ és ez a város romba dőljön, minthogy ő el ne érje, amit akart. Kiragadták kezéből a gyönyör serlegét, mikor az már majdnem az ajkát érte, ő tehát úgy látta, hogy ezzel valami hallatlan dolog történt, amely bosszúért kiált az isteni és emberi törvényekhez.

De mindenekelőtt nem bírt és nem akart beletörődni sorsába, mert soha életében semmit sem kívánt annyira, mint Lygiát. Úgy érezte, hogy nem tud nélküle élni. Önmagának sem tudott választ adni arra, mit csinálna nélküle holnap, s hogyan élhetne a következő napokon. Egy-egy pillanatban már szinte tébolyszerű düh fogta el Lygia ellen. Magáévá akarta tenni, hogy verhesse, hajánál fogva vonszolhassa a cubiculumokba, s kitölthesse rajta bosszúját, máskor meg rettenetes vágyódást érzett a hangja, alakja, szeme után, s úgy érezte, szívesen feküdne lábai előtt. Hívta, ujját harapdálta, s fejéhez kapkodott. Minden erejével kényszerítette magát, hogy nyugodtan gondolkozzék, miként szerezhetné őt vissza, de nem bírt. Ezer meg ezer ötlet villant eszébe, de egyik örültebb volt a másiknál. Végül felvillant benne a gondolat, hogy senki más nem szabadíthatta ki, csak Aulus, s Aulusnak legalábbis tudnia kell, hol rejtőzik.

S felugrott, hogy Aulusékhoz rohanjon. Ha nem adják őt vissza, ha fenyegetéseitől sem ijednek meg, akkor elmegy Caesarhoz, bevádolja a vén hadvezért engedetlenségéért, s rábírija Caesart, ítélje őt halálra, előbb azonban kiszedi belőlük, hogy Lygia hol tartózkodik. De még ha önként visszaadják, akkor is bosszút áll rajtuk. Igaz, hogy házukba fogadták és ápolták, de mindegy. Ezzel az egy sérelemmel minden hálától felmentették. S ekkor bosszúszomjas, gyűlölködő lelke gyönyörűséggel gondolt rá, mennyire kétségbeesik majd Pomponia Graecina, ha a centurio megviszi az öreg Aulusnak a halálos ítéletét. Mert abban csaknem bizonyos volt, hogy a halálos ítéletet kieszközli. Ebben Petronius is segítségére lesz. Különben Caesar maga sem tagad meg semmit barátaitól, az augustianusoktól, hacsak személyes ellenszenv vagy saját gerjedelme miatt nem.

S hirtelen szinte a lélek is megdermedt benne egy rettenetes gondolatra.

Hátha maga Caesar ragadta el Lygiát?

Mindenki tudta, hogy Caesar unalmában gyakran keresett szórakozást éjszakai rablókalandokban. Még Petronius is részt vett ilyen multságokban. Igaz, hogy ezeknek fő célja az volt, hogy nőket fogdossanak össze, s katonaköponyegen dobálják fel, amíg el nem ájulnak. Mindazonáltal maga Nero nevezte el ezeket a kirándulásokat „gyöngyhalászatnak”, megtörtént ugyanis, hogy a szegénynép által sűrűn lakott városrészekben az ifjúság és szépség valódi gyöngyszemeire bukkantak. Ilyenkor a sagatio, amint a katonaköponyegen való labdázást nevezték, valódi nőrablássá változott, mert az „igazgyöngyöt” vagy a Palatinusra küldték, vagy Caesar számtalan villáinak egyikében helyezték el, vagy végül odaajándékozta valamelyik hívének. Ez megtörténhetett Lygiával is. Caesar szemügyre vette őt a lakomán, s Vinicius egy pillanatig sem kételkedett abban, hogy ő is a legszebbnek találta az eddig látott nők közül. Nem lehetett másképp! Igaz ugyan, hogy Lygia ott volt a palotában, Nero tehát nyíltan elvehette volna őt magának, de Petronius helyesen állapította meg, hogy Caesar a gaztettek elkövetésében gyáva volt, s ha nyíltan cselekedhetett is, inkább titokban dolgozott. Ezúttal erre kényszeríthette őt a Poppaeától való félelem is. Viniciusnak most eszébe jutott, hogy Aulusék talán mégsem merték volna erővel elragadni a leányt, akit Caesar neki ajándékozott. De ki is merészt volna ilyesmit? Vagy talán az az óriás lygius, az a kék szemű rabszolga, aki a tridiniumba is be mert jönni, hogy Lygiát a karján vigye ki? De hol rejtőzött volna el vele, hova vitte volna magával? Nem, egy rabszolgától nem telik ki ilyesmi. Ezek szerint senki más nem tehetett csak Caesar.

E gondolatra Vinicius szeme előtt elsötétült a világ, homlokát kiverte a verejték. Ebben az esetben Lygiát egyszer s mindenkorra elvesztette. Mert bárki más kezéből kiragadhatta volna őt, csak éppen Neréből nem. Most már az előbbinél sokkal jogosabban elmondhatta: „Vae misero mihi!”⁸⁴ Képzete elébe varázsolta Lygiát Nero karjai között, s életében először értette meg, hogy vannak gondolatok, amelyeket az ember el nem viselhet. Csak most érezte igazán, mennyire megszerette. Miként a vízbe futó embernek egy pillanat alatt egész élete elvonul emlékezetében, úgy vonult el most öelötte Lygia. Maga előtt látta, és minden szavát hallotta. Látta a szökőkútnál, látta Auluséknál, és látta a lakomán. Megint közel érezte magához, érezte hajának illatát, testének melegét s az ártatlan ajkairól rabolt csókok gyönyörét. Most százszorta szebbnek, kívánatosabbnak, édesebbnek, sokkal inkább a minden halandók és istenségek közül kiválasztott egyetlenének érezte, mint valaha, s ha elgondolta, hogy mindaz, ami annyira a szívébe gyökerezett s vérévé és életévé vált, most talán Neróé, olyan rettenetes, szinte fizikai fájdalmat érzett, hogy kedve lett volna fejét az atrium falába verni, amíg össze nem zúzódik. Érezte, hogy ebbe bele lehet örülni, s biztosan bele is örült volna, ha ott nincs a bosszú gondolata. De míg az előbb azt hitte, hogy nem bírna élni, ha Lygiát vissza nem szerezne, most úgy érezte, hogy addig meg nem halhat, amíg bosszút nem áll érte. Ez az egyetlen gondolat jelentett számára bizonyos könnyebbséget. „En leszek a Cassius Chaereád” - ismételte Neróra gondolva. S egy pillanat múlva az impluviumot környező virágvázából felkapott egy marék földet, s rettenetes esküt tett Erebusra, Hecatéra és saját házi lareseire, hogy bosszúját véghezviszi.

S valóban megkönnyebbült. Legalább volt miért élnie, és mivel megtöltenie napjait és éjszakáit. Ezután elvetette azt a gondolatot, hogy Aulusékhoz megy, s a Palatinusra vitette ki magát. Útközben arra gondolt, hogy ha nem engedik Caesar elé, vagy meg akarják motozni, hogy nincs-e nála fegyver, az annak a jele lesz, hogy Caesar ragadta el Lygiát. Fegyvert azonban vitt magával. Szinte öntudatát vesztette, csak a bosszú tekintetében őrizte meg, mint az egy gondolat által lenyűgözött emberek. Nem akarta, hogy az idő előtt meghiusuljon.

---

⁸⁴ Jaj nekem, szerencsétlennek!

Ezenfelül mindenekelőtt Aktét akarta látni, mert azt hitte, hogy tőle megtudhatja az igazságot. Időnként átvillant agyán a gondolat, hogy talán Lygiát is láthatja, s e gondolatra megremegett. Mert hátha Caesar rabolta el anélkül, hogy tudta volna, ki az, s még ma visszaadja neki? De ezt a feltevést hamar elvetette. Ha vissza akarták volna küldeni neki, azt már tegnap megtették volna. Csakis Akté magyarázhatott meg mindent, először tehát vele kell találkoznia.

Mikor ebben megbizonyosodott, rászólt a rabszolgákra, hogy siessenek, útközben pedig zúrvarosan hol Lygiára, hol a bosszúra gondolt. Hallotta, hogy az egyiptomi Ptah isten papjai arra hoznak betegséget, akire akarnak, s elhatározta, hogy ennek a módját megtudakolja. Keleten azt is hallotta, hogy a zsidóknak van valami varázsigéjük, amellyel ellenségük testét fekélyekkel boríthatják. Rabszolgái között volt tíz-egynéhány zsidó, elhatározta tehát, hogy amint hazatér, addig korbácsoltatja őket, amíg e titkukat el nem árulják. De a legnagyobb kéjjel a rövid, római kardra gondolt, mert annak nyomán vastag sugárban ömlik a vér, miként a Caius Caliguláé, mely lemoshatatlan vérfoltokat hagyott a porticus oszlopán. E pillanatban kész lett volna egész Rómát kiirtani, s ha valamiféle bosszúszomjas istenek megígérték volna neki, hogy rajta és Lygián kívül minden ember elpusztul, beleegyezett volna.

A kapu előtt összeszedte minden józanságát, s mikor megpillantotta a praetorianus őrséget, elgondolta, hogyha a belépésnél a legkisebb nehézséget okozzák neki, az annak a jele lesz, hogy Lygia a Caesar akaratából a palotában van. De a primipilaris centurio barátságosan rámosolygott, néhány lépést közeledett feléje, s így szólt:

- Üdv neked, nemes tribunus. Ha Caesar előtt kívánsz fejet hajtani, rossz pillanatot választottál, s nem tudom, beszélhetsz-e vele.

- Mi történt? - kérdezte Vinicius.

- Az isteni kis Augusta tegnap váratlanul megbetegedett, Caesar és Augusta Poppaea mellette vannak az orvosokkal együtt, akiket az egész városból összehívtak.

Ez fontos esemény volt. Caesar, mikor ez a leánykája született, szinte örjögött a boldogságtól, s extra humanum gaudiummal⁸⁵ fogadta őt. Még korábban a senatus a legünnepélyesebben az isteneknek ajánlotta Poppaea anyaságát. Fogadalmi áldozatokat mutattak be, s Antiumban, ahol a szülés lefolyt, pompás mérközéseket rendeztek, s ezenfelül szentélyt építettek mindkét Fortuna tiszteletére. Nero, aki semmiben sem tudott mértéket tartani, mérhetetlenül szerette ezt a gyermeket, s Poppaea szívének szintén kedves volt, már csak azért is, mert megszilárdította helyzetét, s befolyását ellenállhatatlanná tette.

A kis Augusta egészségétől és életétől függhetett az egész birodalom sorsa, de Viniciust annyira lefoglalta saját személye, saját ügye és szerelme, hogy a centurio hírére szinte ügyet se vetve, jelentette ki: - Csak Aktéval akarok találkozni...

S bement.

De Akté is a gyermekkel volt elfoglalva, úgyhogy Viniciusnak sokáig kellett várnia. Csak délfelé került elő fáradt és sápadt arccal, s Vinicius láttára még jobban elhalványodott.

- Akté! - kiáltotta Vinicius, s a leányt kezénél fogva az atrium közepe felé vonta. - Hol van Lygia?

- Éppen tőled akartam megkérdezni - felelte a leány s szemrehányással nézett az ifjú szemébe.

---

⁸⁵ Emberfölötti öröm.

De az ifjú, noha elhatározta, hogy nyugodtan faggatja ki Aktét, ismét a fejéhez kapott, s a kintől és haragtól vonagló arccal ismételtette:

- Eltűnt! Elragadták útközben!

De csakhamar erőt vett magán, s arcát Akté arcához közelítve, összeszorított fogakkal mondta:

- Akté... Ha kedves az életed, ha nem akarsz valami borzalmas szerencsétlenség okozója lenni, akkor felelj őszintén: nem Caesar rabolta el őt?

- Caesar tegnap ki sem mozdult a palotából.

- Anyád árnyékára, az összes istenekre kérlek! Nincs itt a palotában?

- Anyám árnyékára, Marcus, nincs a palotában, s nem Caesar rabolta el. A kis Augusta tegnap megbetegedett, s Caesar el nem mozdul bölcsője mellől.

Vinicius fellélegzett. Amit a legszörnyűbbnek képzelt, immár nem fenyegette.

- Akkor hát - mondta, s öklét összeszorítva ült le egy padra -, akkor Aulusék ragadták el, s ha úgy van, jaj nekik!

- Aulus Plautius ma reggel itt járt. Velem nem találkozhatott, mert a gyermeknél voltam, de Epaphroditustól meg a Caesar cselédsége közül másoktól is kérdezősködött Lygia felől, aztán kijelentette, hogy majd még visszajön, mert velem is akar beszélni.

- Csak a gyanút akarta elterelni magáról. Ha nem tudta volna, mi történt Lygiával, akkor az én házamban kereste volna.

- Néhány szó üzenetet írt egy tábláskára, abból láthatod, ő csak annyit tudott, hogy Lygiát Petronius és a te kívánságodra vitette el Caesar az ő házából, s mivel sejtette, hogy innen hozzád viszik, ma reggel nálad járt, ahol megmondták neki, mi történt.

Azzal bement a cubiculumba, s egy tábláskával tért vissza, amelyet Aulus hagyott ott neki.

Vinicius elolvasta, s elhallgatott. Akté azonban mintha leolvasta volna gondolatait komor arcáról, mert kis idő múlva így szólt:

- Nem, Marcus, az történt, amit maga Lygia akart.

- Te tudad, hogy el akar szökni! - robbant ki Vinicius. De a leány csaknem szigorúan nézett rá ködös szemével:

- Azt tudtam, hogy nem akar ágyasod lenni.

- Hát te mi voltál egész életedben?

- Én azelőtt rabszolga voltam.

De Vinicius tovább háborgott. Caesar neki ajándékozta Lygiát, tehát nem kell törődnie vele, hogy mi volt azelőtt. Megtalálja, ha kell, a föld alatt is, s azt csinál belőle, amit akar. Igenis! Az ágyasa lesz! S annyiszor korbácsoltatja meg, ahányszor kedve tartja. S ha megunja, odalöki bármelyik rabszolgájának, vagy kézimalmot hajtat vele valamelyik afrikai birtokán. Most felkutatja és meg is találja, csak azért, hogy összezúzza, összetapossa és megalázza.

S egyre jobban felizgatva magát, annyira elvesztett minden mértéket, hogy Akté is látta, sokkal többet fenyegetőzik, mint amennyit képes volna megtenni, s hogy a harag és a szenvedés beszél belőle. A szenvedés szánalmat keltett volna benne, de ez a túlzott ingerültség kimerítette türelmét, úgy, hogy végül megkérdezte, miért jött ide hozzá.

Vinicius egyelőre nem talált szavakat, hogy válaszoljon. Azért jött hozzá, mert úgy akarta, mert azt hitte, hogy Aktétől megtud valamit, de tulajdonképpen csak Caesarhoz jött, s mivel vele nem találkozhatott, jött el Aktéhez. Lygia azzal, hogy megszökött, ellene szegült Caesar akaratának, ő tehát kieszközli, hogy Caesar kerestesse az egész városban és országban, még ha az összes légiókat kellene is ehhez felhasználni, s a birodalom minden házáat átkutatni. Petronius támogatni fogja kérését, s a kutatás már ma megkezdődik.

Erre Akté így felelt:

- Vigyázz, hogy végleg el ne veszítsd, éppen akkor, amikor Caesar parancsára megtalálják.

Vinicius összehúzta szemöldökét.

- Mit jelent ez? - kérdezte.

- Hallgass rám, Marcus! Tegnap Lygiával itt voltunk a kertben, s Poppaeával találkoztunk. Vele volt a kis Augusta, akit a szerencsen Lilith vitt a karján. Este a gyermek megbetegedett, s Lilith azt állítja, hogy megigézték, mégpedig az az idegen leány ígézte meg, akivel a kertben találkoztak. Ha a gyermek felgyógyul, feledésbe megy a dolog, de ellenkező esetben maga Poppaea vádolja meg őt ígézéssel, s akkor bárhol találják is meg, nem lesz menekvés számára.

Pillanatnyi csend következett, azután Vinicius szólalt meg:

- Hátha valóban megigézte? Engem is megigézett.

- Lilith azt állítja, hogy a gyermek azonnal felsírt, mikor mellettünk elhaladt. S ez igaz is! Felsírt. Bizonyára már betegen hozták ki a kertbe. Marcus, keresd magad, ahol akarod, de amíg a kis Augusta fel nem gyógyul, ne beszélj róla Caesarral, hogy a fejére ne vond Poppaea bosszúját. Eleget sírt már az ő szeme miattad, az összes istenek őrizték meg most szegény fejét.

- Te szereted őt, Akté? - kérdezte Vinicius komoran.

Akté szemében megcsillant a könny.

- Igen! Nagyon megszerettem.

- Mert neked nem gyűlölettel fizetett, mint nekem.

Akté kis ideig ránézett, mintha haboznék, vagy mintha ki akarná fürkészni, hogy őszintén beszélt-e, aztán így szólt:

- Ó, lobbanékony, vak ember! Szeretted téged!

Vinicius e szavak hatására úgy ugrott fel, mint egy megszállott. Nem igaz! Gyűlölte. Honnan tudhatja Akté?! Lygia egyetlen napi ismeretség után megvallotta neki? Micsoda szerelem az, amely jobb szereti a bujdosást, a szegénység gyalázatát, a bizonytalan holnapot s esetleg a nyomorúságos halált is, mint egy lombdíszebe öltözött házat, ahol szerelmese lakomával várja! Jobb, ha nem is hall ilyesmit, mert még meg talál örülni. Ő oda nem adta volna azt a leányt e palota minden kincséért, s lám, mégis elszökött. Micsoda szerelem az, amely fél a gyönyöröktől, s fájdalmat szül? Ki bírja ezt felfogni? Ki értheti meg? Ha nem remélné, hogy megtalálja, tört döfne magába! Szerelmet adni szokás, nem elvenni. Voltak pillanatok Auluséknál, amikor ő maga is hitt közeli boldogságában, de most már tudja, hogy Lygia gyűlölte és gyűlöli, s úgy is hal meg, gyűlölettel a szívében.

De most a mindig félnék és szelíd Akté robbant ki felháborodva. Hát hogyan akarta Vinicius megnyerni Lygiát? Ahelyett hogy Aulus és Pomponia előtt fejet hajtva, tőlük kérte volna őt, alattomosan ragadta el szüleitől. Nem feleségévé, hanem ágyasává akarta tenni, őt, a tisztos

ház neveltjét s egy király leányát. Ide hozatta, a bűn és gyalázat házába, az ő ártatlan szemét bemocskolta e parázna tivornya látásával, úgy bánt vele, mint egy utcai nővel. Nyilván elfelejtette, milyen ház Aulusék háza, és kicsoda Pomponia Graecina, aki Lygiát felnevelte? Nyilván nincs elég esze megítélni, hogy azok más nők, mint Nigidia, mint Calvia Crispinilla, mint Poppaea, s mint mindenki, akivel itt a Caesar házában találkozunk? Mikor Lygiát megpillantotta, nem látta, hogy az egy tiszta leány, aki inkább választja a halált, mint a gyalázatot? Honnan tudja, milyen istenekben hisz Lygia, s hogy nem tisztábbak-e, nem jobbak-e azok a parázna Venusnál vagy Irisnél, akit az erkölcstelen római nők tisztelnek? Nem! Lygia nem tett neki vallomást, de mondta, hogy tőle, Viniciustól vár segítséget, reménykedett, hogy Vinicius kieszközli Caesartól, hogy hazamehessen, s visszaadja őt Pomponiának. S mikor erről beszélt, úgy lángolt, mint egy leányka, aki szeret és bíz. Az ő szíve Viniciusért dobogott, de Vinicius maga rémítette meg őt, megbántotta és felháborította, most hát csak kerestesse a Caesar katonáival, de tudja meg, hogy ha Poppaea gyermeke meghal, Lygiára esik a gyanú, s az elkerülhetetlenül a vesztét jelenti.

Vinicius haragján és fájalmán kezdett erőt venni a megindultság. Lelke mélyéig megrázta a hír, hogy Lygia szerette. Eszébe jutott, hogy Aulusék kertjében milyen piruló arccal és ragyogó szemmel hallgatta szavait. Most úgy érezte, hogy a leány akkor csakugyan kezdte őt megszeretni, s e gondolatra egyszerre olyan boldogságot érzett, amely százszorta nagyobb volt, mint amire vágyott. Elgondolta, hogy valóban az övé lehetett volna engedelmesen, s még szerette volna is. Íme, befonta volna ajtaját, s megkente volna farkaszsírral, aztán mint felesége letelepedett volna tűzhelye mellé a juhbőrre. Íme, hallhatta volna szájából a szentséges szavakat: „Ahol te Gaius vagy, ott én Gaia vagyok”,⁸⁶ s örökké az övé maradt volna. Miért nem cselekedett hát így? Hiszen készen volt rá. De most már ő nincs, s talán meg sem találja, ha pedig megtalálja, elvesztheti, de ha nem vesztené is el, ő, Vinicius, most már sem Auluséknak, sem Lygiának nem kell. S haragjában haja ismét felborzolózott, de most már nem Aulusék, nem is Lygia ellen forrongott, hanem Petronius ellen. Mindennek ő az oka. Ha ő nincs, most Lygiának nem kellene bujdosnia, hanem az ő menyasszonya lenne, és semmiféle veszedelem nem fenyegetné drága életét. De íme, megtörtént, s most már késő helyrehozni azt, ami rossz, s amit helyrehozni nem lehet.

- Késő!

S úgy érezte, hogy lába előtt feneketlen mélység indult meg. Nem tudta, mit tegyen, hogyan viselkedjék, hova menjen. Akté mint a visszhang ismételte meg: „késő”, s e szó az idegen szájából halálos ítéletnek hangozott. Csak egyet tudott, hogy meg kell találnia Lygiát, mert ha nem, valami nagy baj történik vele.

S tógáját gépiesen maga köré vonva menni készült, anélkül hogy Aktétől elbúcsúzott volna, de ekkor félrehúzódott a pitvart az atriumtól elválasztó függöny, s egyszerre Pomponia Graecina gyászruhás alakját látta maga előtt.

Nyilván ő is értesült már Lygia eltűnéséről, s úgy vélvén, hogy neki könnyebb lesz Aktéval találkoznia, mint Aulusnak, most hírekért jött hozzá.

De Viniciust megpillantva, feléje fordította apró, sápadt arcát, s kis idő múlva megjegyezte:

- Isten bocsássa meg neked, Marcus, a sérelmet, melyet nekünk és Lygiának okoztál.

---

⁸⁶ A menyasszony szavai a római menyegző szertartásában.

Az ifjú pedig lehorgasztott fejjel, büntudatosan, boldogtalanul állt ott, nem értvén, miféle isten bocsásson és bocsáthat meg neki, és miért beszél Pomponia megbocsátásról, holott inkább a bosszúról kellene beszélnie.

S végül is tanácstalanul távozott, feje tele volt nehéz gondolatokkal, óriási gonddal és álmélkodással.

Az udvaron és a tornác alatt nyugtalan embercsoportok álldogáltak. A palotabeli rabszolgák között senatorokat és lovagokat lehetett látni, akik a kis Augusta egészsége felől tudakozódtak, hogy lássák őket a palotában, s legalább a rabszolgák előtt kimutassák részvétüket. Az „istennő” betegségének híre nyilván nagyon gyorsan elterjedt, mert a kapuban egyre újabb alakok tűntek fel, a boltíven túl egész tömegek látszóttak. Az érkezők némelyike, látván, hogy Vinicius távozik, tőle kérdezte meg, mi újság, de az a kérdésekre nem is válaszolva, ment egyenesen előre, amíg Petronius, aki ugyancsak érdeklődni jött, szinte mellével nem érintette, s fel nem tartóztatta.

Viniciusnak Petronius láttára kétségkívül felforrt volna dühe, s bizonyára elkövetett volna valami sértést Caesar palotájában, ha Aktétól nem olyan megtörten, kimerülten és lesújtva távozik, hogy pillanatnyilag még veleszületett lobbanékonyága is elhagyta. Mindazonáltal félretolta Petroniust, s tovább akart menni, de az szinte erővel tartotta vissza.

- Hogy van az isteni gyermek? - kérdezte.

De ez az erőszak ismét fellobbantotta s egy pillanat alatt felháborította Viniciust.

- Nyelné el a pokol őt is, meg ezt az egész házat! - felelte fogait összeszorítva.

- Hallgass, szerencsétlen! - figyelmeztette Petronius, körülnézve, s gyorsan hozzátette: - Ha tudni akarsz valamit Lygiáról, gyere velem. Nem! Itt nem mondok semmit! Gyere velem, a gyaloghintóban elmondom, mit gondolok.

S vállát átölelve, sietve kivezette a palotából.

S éppen ez volt neki a legfontosabb, mert semmiféle újságot nem tudott. Mivel azonban talpraesett ember volt, s tegnapi felháborodása ellenére őszinte részvétet érzett Vinicius iránt, végül némileg felelősnek is érezte magát mindenért, ami történt, máris tett bizonyos lépéseket, s mikor beültek a gyaloghintóba, így szólt:

- Minden kapuhoz odaállítottam rabszolgáimat, hogy figyeljenek, s pontos leírást adtam nekik a leányról és amaz óriásról is, aki Caesarnál kivitte őt a lakomáról, mert semmi kétség, ő szabadította ki Lygiát. Ide hallgass! Lehetséges, hogy Aulusék valamelyik falusi birtokukon akarják őt elrejteni, s ha így van, tudni fogjuk, milyen irányba szöktették. Ha pedig a kapuknál nem vennék észre, az annak a bizonyítéka lesz, hogy a városban maradt, s akkor még ma megkezdjük a kutatást.

- Aulusék nem tudják, hol van - felelte Vinicius.

- Biztos vagy benne?

- Találkoztam Pomponiával. Ők is keresik.

- Tegnap nem juthatott ki a városból, mert éjjel a kapuk be vannak zárva. Két emberem őröködik minden kapunál. Az egyiknek az a feladata, hogy Lygiát és az óriást nyomon kövesse, a másik pedig azonnal visszajön s jelenti. Ha a városban van, megtaláljuk, mert a lygiust már a magasságáról is könnyű felismerni. Szerencséd, hogy nem Caesar ragadta el, s biztosíthatlak, hogy nem ő, mert a Palatinuson nincs előttem titok.

De Viniciusból most már inkább a fájdalom robbant ki, mint a harag, s a megindultságtól szaggatott hangon elmondta Petroniusnak, mit hallott Aktétól, s milyen új veszedelmek fenyegetik Lygiát. Olyan rettenetes veszedelmek, hogy ha a szökevények kézre kerülnek is, a leggondosabban el kell őket rejteni Poppaea előtt. Ezután keserűen a szemére hányta Petroniusnak a tanácsokat, melyeket ő adott. Ha ő nem lett volna, minden másképpen történt volna. Lygia Auluséknál lenne, s ő, Vinicius, mindennap láthatná, s boldogabb lehetne, mint Caesar. S beszéde folyamán mindjobban nekihevülve, egyre nagyobb megindultság vett rajta erőt, úgyhogy végül a fájdalom és a veszett düh könnyei kibuggyantak szeméből, s végigperegtek arcán.

Petronius pedig éppenséggel nem számítva arra, hogy a fiatalember ennyire tudjon szeretni s kívánni valakit, a kétségbeesés könnyeit látva, bizonyos csodálkozással mondta magában:

„Ó, Cyprus hatalmas úrnője, egyedül te uralkodol isteneken és embereken!”

TIZENKETTEDIK FEJEZET

De mikor Petronius háza előtt kiszálltak a gyaloghintóból, az atrium felügyelője jelentette, hogy a kapukhoz kiküldött rabszolgák közül még egyik sem tért vissza. A felügyelő élelmet és új parancsot küldött nekik, hogy korbácsbüntetés terhe alatt éberem vigyázzanak mindenkire, aki a városból távozik.

- Látod - jegyezte meg Petronius -, kétségkívül a városban vannak még, s ha így van, akkor meg is találjuk őket. De te is őriztesd embereiddel a kapukat, mégpedig azokkal, akiket Lygiáért küldtél volt, mert azok könnyen felismerik.

- Azokat elküldtem a falusi ergastulumokba - felelte Vinicius -, de tüstént visszavonom a parancsot, hadd menjenek a kapukhoz.

S néhány sort vetve egy viasszal bevont táblácskára, átadta Petroniusnak, aki azt azonnal elküldte Vinicius házába.

Ezután bementek a belső porticusba, s egy márványpadra telepedve beszélgetni kezdtek.

Az aranyhajú Euniké és Iras bronzsámolyokat toltak lábuk alá, aztán asztalkát helyeztek a pad mellé, s csodaszép, vékony nyakú volaterraei és caerei kancsókból bort töltögettek a serlegekbe.

- Van-e embereid között, aki ismeri azt az óriás lygiust? - kérdezte Petronius.

- Atacinus meg Gulo ismerte, de Atacinus tegnap meghalt a gyaloghintó mellett, Gulót pedig magam öltem meg.

- Sajnálom - mondta Petronius. - Ő dajkált téged is meg engem is.

- Pedig fel is akartam szabadítani - felelte Vinicius -, de most már mindegy. Beszéljünk Lygiáról. Róma valóságos tenger...

- A gyöngyöt a tengerből halásszák... Bizonyára sem ma, sem holnap nem találjuk meg, de hogy megtaláljuk, az bizonyos. Most engem okolsz, hogy rossz módot ajánlottam, pedig a mód önmagában jó volt, csak akkor romlott el, amikor rossz irányba fordult. Hiszen magától Aulustól hallottad, hogy családjával együtt Szicíliába akart költözni. A leány tehát úgymint messze esett volna tőled.

- Utánuk mentem volna - vágott vissza Vinicius -, de mindenesetre biztonságban lett volna, most azonban, ha az a gyerek meghal, Poppaea maga is elhiszi, de Caesarral is elhiteti, hogy Lygia az oka.

- Úgy van. Ez engem is nyugtalanít. De hát az a kis bábu még meggyógyulhat. Azonban még ha meghalna is, találunk valami módot.

Itt Petronius egy darabig gondolkozott, aztán így szólt:

- Poppaea mintha a zsidók vallását követné, s hisz a rossz szellemekben. Caesar babonás... Ha hírét terjesszük, hogy Lygiát a gonosz szellemek rabolták el, mindenki elhiszi, különösen azért, mert ha sem Caesar nem ragadta el, sem Aulus Plautius, akkor valóban titokzatos módon tűnt el. A lygius egymaga nem tehetette meg ezt. Feltétlenül voltak segítőitársai, s egy rabszolga egyetlen nap alatt hogyan szedhetett volna össze annyi embert?

- A rabszolgák egész Rómában támogatják egymást.

- S a város bármelyik napon véresen fizethet meg ezért. Igen, támogatják egymást, de nem egyik a másik ellen, itt pedig világos volt, hogy a tieidre hárul a felelősség, s őket sújtja a büntetés. Ha felveted a tieid előtt a gonosz lelkek gondolatát, nyomban bizonyítani fogják, hogy tulajdon szemükkel láttak, mert ez egy csapásra tisztázza őket előtted... Kérdezd csak meg valamelyiket, nem látta-e, hogy Lygiát valaki a levegőbe emelve vitte, s megesküszik nyomban Zeus pajzsára, hogy igen, úgy volt.

Vinicius szintén babonás volt, s egyszerre nyugtalanul nézett Petroniusra.

- De ha Ursusnak nem lehettek segítőtársai, viszont egymagában nem rabolhatta el Lygiát, akkor hát ki rabolta el?

De Petronius elnevette magát.

- Látod, elhiszik - mondta -, hiszen félig-meddig már te is hiszed. Ilyen ez a mi világunk, mely gúnyt űz az istenekből. Elhiszik s nem fogják keresni, mi meg közben elrejtjük őt messze a várostól valamelyik villádban, vagy az enyémben.

- De mégis, ki segíthetett Lygiának?

- A hittestvérei - felelte Petronius.

- Mifélek? Milyen istenséget tisztel ő? Ezt nekem jobban kellene tudnom, mint neked.

- Rómában csaknem minden nő más és más istenséget tisztel. Kétségtelen, hogy Pomponia annak az istenségnek tiszteletében nevelte fel, akit ő maga is tisztel, de hogy melyik az, azt nem tudom. Egy dolog biztos. Azt senki sem látta, hogy Pomponia valamelyik szentélyünkben a mi isteneinknek mutatott volna be áldozatot. Még azzal is megvádolták, hogy keresztény, de az lehetetlen. A házi bíróság tisztázta őt ez alól a vád alól. A keresztényekről azt mondják, nem elég hogy a számárfejet imádják, hanem ellenségei az emberi nemnek, s a leggyalázatosabb gonosztetteket követik el. Ezek szerint Pomponia nem lehet keresztény, mert erényei ismereteseek, s az emberi nem ellensége nem bánna úgy a rabszolgákkal, ahogyan ő.

- Sehol sem bánnak velük úgy, mint Auluséknál - vágott közbe Vinicius.

- Na látod. Pomponia beszélt nekem valami istenről, aki állítólag egyetlen, mindenható és könyörületes. Hogy hova tette a többi, az az ő dolga, elég az hozzá, hogy ez az ő Logosa nem lehetne valami nagyon mindenható, sőt nagyon is nyomorúságos istennek kellene lennie, ha csak két imádója volna: Pomponia és Lygia, no meg ráadásul az az ő Ursusuk. Többen kell lenniük e hittestvéreknek, s azok segítették Lygiát.

- Az a hit megbocsátást parancsol - jegyezte meg Vinicius. - Akténál találkoztam Pomponiával, s ő mondta: „Isten bocsássa meg neked azt a sérelmet, amelyet Lygiának és nekünk okoztál.”

- Úgy látszik, az ő istenük amolyan nagyon jóindulatú curatorféle. Hát csak bocsásson meg neked, s bocsánata jeléül adja vissza a leányt.

- Már holnap egy hekatombát⁸⁷ áldoznék neki. Nem kell nekem sem étel, sem fürdő, sem alvás. Sötét lacernát⁸⁸ öltök, s végigkóborlom a várost, hátha álöltözetben ráakadok. Beteg vagyok!

---

⁸⁷ Nagy (százökrös) áldozat.

⁸⁸ Csuklyás köpeny.

Petronius bizonyos szánalommal nézett rá. Vinicius szeme valóban karikás volt, szemgolyói láztól csillogtak; mivel reggel nem borotválkozott, serkedő szakála sötét sávként fogta körül erősen kirajzolódó állkapcsait, a haja zilált volt, s valóban betegnek látszott. Iras meg az aranyhajú Euniké szintén részvétellel nézték, de ő mintha nem is látta volna őket, s Petroniusszal együtt annyira nem törődtek azzal, hogy ott vannak, mint ahogy nem törődtek volna a körülöttük ólálkodó kutyákkal.

- Lázad van - mondta Petronius.

- Úgy van.

- Hallgass hát rám... Nem tudom, mit rendelne neked az orvos, de tudom, hogy én mit tennék a helyedben. Íme, ameddig amaz elő nem kerül, egy másikban keresném meg mindazt, amit ezzel elvesztettem. Villádban pompás testeket láttam. Ne mondj ellent... Tudom, mi a szerelem, s tudom, ha az ember egyre vágyik, azt senki más nem helyettesítheti. De egy szép rabszolganőben mindig megtalálhatja az ember legalább a pillanatnyi szórakozást.

- Nem kell! - felelte Vinicius.

De Petronius, aki valóban szerette öccsét, s őszintén igyekezett valahogyan enyhíteni szenvedését, elgondolkozott, hogy miként is tehetné ezt meg.

- Talán a tied nem hatnak rád az újság varázsával - folytatta kis idő múlva -, de (s most Eunikére, majd Irasra tekintett, s végül az aranyhajú görög leány csípőjére tette kezét) nézd meg ezt a Charist. Alig néhány napja, hogy az ifjabb Fonteius Capito három csodaszép clazomenaei fiút kínált érte, mert ennél szebb testet maga Scopas is aligha teremtett. Magam sem tudom, miért maradtam iránta mindmáig közönyös, hiszen Chrysothemis nemigen tartott vissza tőle! Nos, neked ajándékozom, vidd el magaddal!

De az aranyhajú Euniké e szavak hallatára egyszerre sápadt lett, mint a fal, s riadt szemmel meredt Viniciusra, mintha visszafojtott lélegzettel várná válaszát.

De az hirtelen felugrott, fejét két keze közé szorította, s úgy hadarta, mint akit valami betegség emészt; s hallani sem akar semmiről.

- Nem!... Nem!... Nem kell! Senki más nem kell... Köszönöm, de nem kell! Megyek, megkeresem őt a városban. Adass nekem egy galliai csuklyás lacernát. Elmegyek a Tiberis túlsó partjára. Legalább Ursust láthatnám!...

S gyorsan kiment. Petronius pedig, látván, hogy az ifjú csakugyan nem bír veszteg megülni, nem is próbálta visszatartani. Vinicius válaszát azonban csakúgy vette, mint pillanatnyi ellen-szenvet minden nővel szemben, aki nem Lygia, másrészt nem akarván, hogy nagylelkűsége kárba vesszen, így szólt Eunikéhez:

- Euniké, megfürdesz, megkened magad olajjal, átöltözöl, aztán elmegy Vinicius házába.

De a leány térdre borult előtte, s összetett kézzel könyörgött, hogy ne küldje el a háztól. Ő nem megy el Viniciushoz, inkább fát hord itt a hypocaustumba, mint hogy ott első rabszolganő legyen. Nem akar! Nem bír! S könyörög, szánja meg. Inkább korbácsoltassa meg minden-nap, csak ne küldje el a házától.

S részint a félelemtől, részint a megindultságtól remegve, mint a falevél, nyújtotta feléje kezét. Petronius elámulva hallgatta. Egy rabszolganő, aki vonakodik teljesíteni a parancsot, s azt mondja: „Nem akarok, nem bírok!”, olyan hallatlan dolog volt Rómában, hogy Petronius egyelőre nem akart hinni a fülének. Végül összehúzta szemöldökét. Sokkal finomabb volt, semhogy kegyetlen lehetett volna. Rabszolgáinak, különösen a tivornyák idején, sokkal több szabadságuk volt, mint más házakban, de ennek az volt a feltétele hogy szolgálatukat példa-

szerűen látják el, s uruk parancsát ugyanúgy tiszteletben tartják, mint az istenekét. Ha azonban e két kötelesség ellen vétettek, nem takarékoskodott az általános szokás szerint alkalmazott büntetésekkel. Mivel pedig ezenfelül semmiféle ellenkezést és semmi egyebet sem tűrt, ami nyugalmát megzavarta, egy darabig a térdeplő leányra nézett, aztán így szólt:

- Behívod Teiresiaszt, s magad is visszajössz vele.

Euniké könnyes szemmel, reszketve állt fel s kiment. Kis idő múlva már vissza is jött a krétai Teiresiaszal, az atrium felügyelőjével.

- Elviszed Eunikét - parancsolta Petronius -, s adsz neki huszonötöt, de úgy, hogy a bőrét meg ne sértsed.

Azzal átment a könyvtárba, s egy rózsaszínű márványasztalhoz ülve, Trimalchio lakomája című művén kezdett dolgozni.

De Lygia szökése és a kis Augusta betegsége sokkal jobban lekötötte gondolatait, semhogy sokáig dolgozhatott volna. Különösen ama betegség volt nagyon fontos esemény. Eszébe jutott, hogyha Caesar elhiszi, hogy Lygia igézte meg a kis Augustát, akkor a felelősség reá is áthárulhat, mert az ő kérésére hozták a leányt a palotába. Mindazonáltal számított rá, hogy első találkozásuk alkalmával sikerült valami módon megmagyaráznia Caesarnak e vád egész képtelen voltát, meg aztán számított Poppaeának iránta való gyengéd érzelmeire is, melyeket gondosan titkolt ugyan, de nem annyira, hogy ő észre ne vette volna. Csakhamar azonban egy vállrándítással intézte el minden félelmét, s elhatározta, hogy lemegy a tricliniumba, eszik valamit, aztán elviteti magát még egyszer a palotába, majd a Mars-mezőre, s végül Chrysothemishez.

De útban a triclinium felé, a cselédségi folyosó bejáratánál hirtelen megpillantotta a rabszolgák között a fal mellett Euniké karcsú alakját, s eszébe jutván, hogy Teiresiasnak nem adott egyéb parancsot, mint hogy a leányt korbácsolja meg, ismét összeráncolta szemöldökét, s tekintetével a felügyelőt kereste.

Mivel azonban a cselédség között nem találta, Eunikéhez fordult:

- Megkaptad a verést?

A leány pedig ismét lába elé vetette magát, egy pillanatra ajkához szorította tógája szélét, s aztán így felelt:

- Igen, uram, megkaptam! Igen, uram!...

S hangjában mintha öröm és hála zengett volna. Szemmel látható volt, hogy azt hiszi, a verést a háztól való eltávolítás helyett kapta, s hogy most már itt maradhat. Petronius mindjárt megértette, milyen szenvedélyes ellenállásról van itt szó, s elcsudálkozott, de sokkal gyakorlottabb ismerője volt az emberi természetnek, semhogy ki ne találta volna, hogy ennek legfeljebb a szerelem lehet az indítóoka.

- Tán szeretőd van itt a házban? - kérdezte.

A leány pedig ráemelve könnyes kék szemét, alig hallhatóan felelt:

- Igen, uram!...

S kék szemével, hátravetett aranyfürtjeivel s arcán a félelem és a remény kifejezésével olyan szép volt, s olyan könyörgőn nézett urára, hogy Petronius, aki mint filozófus maga is a szerelem hatalmát hirdette, s mint esztéta tisztelt minden szépséget, bizonyos szánalmat érzett iránta.

- Melyik a szeretőd? - kérdezte, fejével a szolganép felé intve.

De feleletet nem kapott, ellenben Euniké homlokát egészen ura lábához hajtotta, s úgy maradt mozdulatlanul.

Petronius végignézett a rabszolgákon. Voltak közöttük csinos és szálás ifjak is, de egyetlen arcból sem tudott kiolvasni semmit, ellenben mindegyiken valami furcsa mosoly ült. Ezután még egy pillantást vetett a lábánál heverő Eunikére, aztán szótlanul indult a tricliniumba.

Étkezés után a palotába vitette magát, onnan Chrysothemishez, s ott maradt késő éjszakáig. De mikor visszatért, magához hívatta Teiresiaszt.

- Euniké megkapta a verést? - kérdezte.
- Igen, uram. De nem engedted, hogy a bőrét megsértsék.
- Mást nem parancsoltam rá vonatkozólag?
- Nem, uram - felelte az atriensis nyugtalanul.
- Akkor jó. Ki a szeretője a rabszolgák közül?
- Senki, uram.
- Mit tudsz róla?

Teiresias kissé bizonytalan hangon kezdett beszélni:

- Euniké éjszakánként sosem hagyja el a cubiculumot, ahol az öreg Acrisionnal és Iphisszel alszik; s miután te megfürödtél, uram, sosem marad a fürdőben... A többi rabszolganők kinevetik, és Dianának hívják.
- Elég - vágott közbe Petronius. - Rokonom, Vinicius, akinek reggel odaajándékoztam Eunikét, nem fogadta el, így hát itthon marad. Elmehetsz.
- Beszélhetek még Eunikéről, uram?
- Azt parancsoltam, hogy mondj el róla mindent, amit tudsz.
- Az egész família ama szűz szökéséről beszél, akinek át kellett volna költöznie a nemes Viniciushoz... Távozásod után Euniké hozzám jött, s azt mondta, ismer egy embert, aki meg tudja őt találni.
- Á! - kiáltotta Petronius. - Ki az az ember?
- Nem ismerem, uram, de úgy gondoltam, ezt jelentenem kell neked.
- Jól van. Az az ember várjon holnap itt a házamban a tribunusra, akit majd megkérsz nevemben, hogy reggel keressen fel.

Az atriensis meghajolt és távozott.

Petronius pedig önkéntelenül Eunikére gondolt. Eleinte természetesnek vette, hogy Euniké csak azért szeretné, ha Vinicius visszaszerezné Lygiát, mert akkor neki nem kellene a leányt helyettesítenie Vinicius házában. De csakhamar eszébe ötlött, Euniké talán saját szeretőjét ajánlja, s ez a gondolat kellemetlen érzést keltett benne. Az igazságot nagyon egyszerűen megtudhatta volna ugyan, ha behívatja Eunikét, de már későre járt az idő, Petronius pedig a Chrysothemisnél tett hosszú látogatás után fáradtnak érezte magát, és sietett lefeküdni. Mindazonáltal a cubiculum felé menet, nem tudni, miért, eszébe jutott, hogy Chrysothemis szeme sarkában ma apró ráncokat vett észre. Az is eszébe jutott, hogy Chrysothemis szépségének nagyobb volt a híre Rómában, mint amennyit megérdemelt volna, és hogy Fonteius Capito, aki három clazomenaei ifjút ajánlott neki Eunikéért, nagyon is olcsón akart a leányhoz jutni.

TIZENHARMADIK FEJEZET

Másnap Petronius alig fejezte be öltözködését az unctuariumban, mikor megérkezett a Teiresias által meghívott Vinicius. Már tudta, hogy a város kapuitól nem jött semmiféle hír, s ez, ahelyett hogy megörvendezettette volna, mint annak bizonyítéka, hogy Lygia a városban van, még jobban leverte, mert arra gondolt, hogy Ursus, amint kiszabadította, azonnal kivihette őt a városból, még mielőtt Petronius rabszolgái lesbe álltak volna a kapuknál. Igaz, hogy ősszel, amikor a napok rövidülnek, korábban zárták a kapukat, de ki is nyitogatták a városból távozók számára, ilyenek pedig elég sokan akadtak. De a városból való kijutásnak más módjai is voltak, s ezeket például a szökni kívánó rabszolgák jól ismerték. Vinicius kiküldte ugyan embereit a vidékre vezető valamennyi útra, valamint a kisebb városok őrségeihez is a megszökött rabszolgapárról szóló hirdetménnyel, s pontos személyleírást adott Ursusról és Lygiáról, s egyúttal közölte a szökevények kézre kerítéséért kitűzött jutalom összegét is. Nagyon is kétséges volt azonban, hogy ez az üldözés utolérheti-e őket, de ha utolérné is, vajon a helyi hatóságok okosnak tartják-e majd, hogy Viniciusnak a praetor által meg sem erősített magánkövetelésére feltartóztassák őket. De hát az ilyen jóváhagyás megszerzésére nem volt idő. Vinicius a maga részéről rabszolgának öltözve egész napon át kereste Lygiát a város minden sikátorában, de a legkisebb nyomra sem bukkant, és semminemű útmutatást sem kapott. Láta ugyan Aulus embereit, de azok mintha szintén a leányt keresték volna, ami megerősítette abban a feltevésben, hogy nem Aulusék ragadták el őt, s hogy ők sem tudják, mi történt vele.

Mikor tehát Teiresias közölte vele, hogy van egy ember, aki vállalja Lygia felkutatását, lélekszakadva sietett Petroniushoz, s alig üdvözölték egymást, azonnal amaz ember felől tudakozódott.

- Mindjárt meglátjuk - nyugtatta meg Petronius. - Az a férfi Euniké ismerőse. A leány különben mindjárt itt lesz, hogy tógámat redőkbe szedje, s ő majd közelebbit mond róla.

- Az, akit tegnap nekem akartál ajándékozni.

- Az, akit tegnap visszautasítottál, amiért egyébként nagyon hálás vagyok, mert ez a legkitűnőbb vestiplica az egész városban.

S jóformán még be sem fejezte a mondatot, mikor a vestiplica valóban belepett, s fogta az elefántcsont díszítésű karszéken összehajtogatva heverő tógát, hogy Petronius vállára borítsa. Arca derűs és csendes volt, szemében öröm ragyogott.

Petronius ránézett, s nagyon szépnek találta. Kis idő múlva, mikor a leány becsavarta a tógába, s kezdte azt redőkbe szedni, közben pedig le-lehajolt, hogy a redőket végigvezesse, észrevette, hogy karjai gyönyörű halvány rózsaszínűek, keble és vállalai pedig mint a gyöngyház vagy alabástrom áttetsző fénye.

- Euniké - kérdezte -, itt van az az ember, akiről tegnap Teiresiasnak beszéltél?

- Itt van, uram.

- Hogy hívják?

- Chilon Chilonidesnek, uram.

- Kicsoda ő?

- Orvos, bölcs és jós, aki az emberi sorsokban olvas, s meg tudja mondani a jövőt.

- Neked is megmondta a jövődet?

Eunikét úgy elöntötte a pír, hogy füle és nyaka is vörös lett.

- Meg, uram.

- S mit jósolt?

- Hogy fájdalomban és boldogságban lesz részem.

- A fájdalomban már részed volt tegnap Teiresias keze által, most hát a boldogságnak is meg kell jönnie.

- Már megjött, uram.

- S mi az?

A leány halkán suttozta:

- Itt maradtam.

Petronius a leány aranyhajára tette kezét.

- Ma jól elrendezted a redőket, meg vagyok veled elégedve, Euniké.

Erre az érintésre a leány szemét egy pillanat alatt elborította a boldogság köde, s keble gyorsan hullámozott.

De Petronius Viniciusszal együtt átment az atriumba, ahol már várt rájuk Chilon Chilonides, s amint megpillantotta őket, mélyen meghajolt. Petronius szája mosolyra húzódott, mikor arra gondolt, hogy tegnap azt hitte, ez az ember talán Euniké szeretője. Az előtte álló férfi senkinek sem lehetett a szeretője. Ebben a furcsa figurában volt valami ocsmány is, meg nevetséges is. Még nem volt öreg, kócos szakállában és göndör hajában alig bújt meg egy-egy ősz szál. Hasa horpadt, háta görnyedt, úgyhogy az első pillanatra púposnak látszott, púpja fölött pedig hatalmas fej éktelenkedett, arca majoméhoz, de egyúttal rókáéhoz is hasonló, tekintete szúrós. Sárgás arcbőrét pattanások tarkították, orrát pedig teljesen ellepték, mintegy tanúságul az italok iránti túlzott hajlandóságának. Elhanyagolt ruházata, mely kecskeszörből készült, sötét tunikából és ugyanolyan, de lyukas palástból állt, csak színlelt nyomorúságra vallott. Petroniusnak ez alak láttára Homérosz Thersitese jutott eszébe, mély meghajlását tehát egy kézmozdulattal viszonzva így szólt:

- Üdv neked, isteni Thersites! Hogy vannak a daganataid, amelyeket Ulysses-től kaptál Trója alatt, s ő maga is mit mivel az elysiumi mezőkön?⁸⁹

- Nemes Petronius - felelte Chilon Chilonides -, Ulysses, ki a legbölcsebb a halottak között, üdvözlését küldi általam neked, ki legbölcsebb vagy az élők között, de egyszersmind kérését is, hogy új palásttal borítsd be daganataimat.

- Hecate Triformisra! - kiáltott fel Petronius. - Ez a válasz megér egy palástot...

De a további beszélgetést megszakította a türelmetlen Vinicius, mert egyenesen megkérdezte:

- Tisztában vagy velem, mire vállalkozol?

- Ha két pompás ház két famíliája semmi egyébről nem beszél, s nyomukban fél Róma ugyanazt visszhangozza, valóban nem nehéz tudni - felelte Chilon. - Tegnap éjjel elraboltak egy szüzet, aki Aulus Plautius házában nevelkedett, a neve Lygia, helyesebben Kallina. Akkor

---

⁸⁹ Az antik vallásos elképzelés szerint a boldogok helye az alvilágban.

rabolták el, mikor rabszolgáid, uram, Caesar palotájából a te insuládra kísérték őt át. Én pedig vállalkozom rá, hogy felkutatom őt a városban, vagy pedig ha már elhagyta volna a várost, ami nem nagyon valószínű, megmutatom neked, nemes tribunus, hova szökött, és hol rejtőzik.

- Jól van! - felelte Vinicius, mert tetszett neki a pontos válasz. - Micsoda eszközeid vannak ehhez?

Chilon ravaszul elmosolyodott:

- Eszközeid neked vannak, uram, nekem csak eszem van.

Petronius szintén elmosolyodott, mert egészen meg volt elégedve vendégével.

„Ez az ember megtalálhatja azt a leányt” - gondolta.

Vinicius közben összehúzta összenőtt szemöldökét, s így szólt:

- Nyomorult, ha haszonlesésből becsapsz, halálra korbácsoltatlak!

- Én filozófus vagyok, uram, egy filozófus pedig nem lehet haszonleső, különösen nem az olyan haszonra, amilyent nagylelkűen ígérsz.

- Ah, tehát filozófus vagy? - kérdezte Petronius. - Eunike azt mondta, orvos vagy és jövődömondó. Honnan ismered Eunikét?

- Tanácsért járt nálam, mert már hallotta híreimet.

- Mire kért tanácsot?

- Szerelmi ügyben, uram. Ki akart gyógyulni egy viszonzatlan szerelemből.

- És kigyógyítottad?

- Én többet tettem, uram, olyan amulettet adtam neki, amely a viszonzszerelmet biztosítja. Paphosban, Cyprus szigetén van egy szentély, ahol Venus övét őrzik. Két fonalszálat adtam neki ebből az övből egy mandula héjába zárva.

- S busásan megkérted az árát?

- A viszonzszerelmet sosem lehet túlfizetni, mivel pedig nekem a jobb kezemről hiányzik két ujjam, egy rabszolga-scribára gyűjtök, aki leírná gondolataimat, s megőrizné tanításaimat a világ számára.

- Melyik iskolához tartozol, isteni bölcs férfiú?

- Cínikus vagyok, uram, mert lyukas a palástom, sztoikus vagyok, mert türelmesen viselem a nyomort, peripatetikus vagyok, mert gyaloghintóm nem lévén, gyalog járok egyik borméréstől a másikig, s útközben tanítom azokat, akik hajlandók egy-egy korsó bort fizetni.⁹⁰

- A korsó mellett viszont rhetorrá válsz?

- Herakleitos azt mondta: „Minden folyik”, s tagadhatod-e, uram, hogy a bor folyadék?

- S azt hirdeti, hogy a tűz istenség, s ez az istenség viszont ott ég az orrodon.

- Az isteni apollóniai Diogenes viszont azt hirdette, hogy a dolgok lényege a levegő, s minél melegebb a levegő, annál tökéletesebb lényeket hoz létre, s a legmelegebből születik a bölcsnek lelke. Mivel pedig ősszel hűvös idők járnak, ergo: az igazi bölcsnek borral kell a lelkét melegítenie... Mert azt sem tagadhatod, uram, hogy még egy korsó leggyatrább capuai vagy tesiai vinkó is széjjeláraszthatja a meleget a csenevész emberi test minden csontjában.

---

⁹⁰ Görög filozófiai iskolák.

- Hol a te hazád, Chilon Chilonides?

- A pontusi Euxinus partján. Mesembriai vagyok.

- Nagy ember vagy, Chilon!

- És félreismert! - tette hozzá a bölcs mélabúsan. De Vinicius ismét elvesztette türelmét. Most, hogy a remény megvillant a szeme előtt, szerette volna, ha Chilon nyomban elindul dolga után, ezt az egész beszédet tehát haszontalan időpazarlásnak tekintette, s haragudott is miatta Petroniusra.

- Mikor kezdted meg a keresést? - kérdezte a görögtől.

- Máris megkezdtem - felelte Chilon. - S míg itt vagyok, és szíves kérdéseidre felelgetek, akkor is keresem. Légy csak bizalommal, tiszteletre méltó tribunus, s tudd meg, ha egy sarukötőd veszne el, én megtalálnám, vagy megmondanám, ki vette fel az utcán.

- Végeztél már hasonló szolgálatokat? - kérdezte Petronius.

A görög az égre emelte szemét:

- Manapság sokkal kevesebbre becsülik az erényt és a bölcsességet, semhogy egy filozófus is ne legyen kénytelen egyéb életlehetőségeket is keresni.

- Melyek a te életlehetőségeid?

- Mindent tudni, s újságokkal szolgálni azoknak, akik erre vágnak.

- És akik megfizetnek érte?

- Ah, uram, íródeákot kell vennem. Másként velem együtt meghal bölcsességem is.

- Ha eddig egy ép palástra valót sem szedtél össze, akkor érdemeid nem lehetnek valami bokrosak.

- Szerénységem tiltja, hogy érdemeimet hangoztassam. De gondold meg, uram, hogy ma nincsenek már olyan jótékony emberek, akiknek az érdemet aranyba foglalni éppen olyan kedves dolog volna, mint egy puteolibeli osztrigát lenyelni. Nem az én érdemeim csekélyek, hanem az emberi hála az. Ha olykor megszökik egy értékes rabszolga, ki találja meg, ha nem atyám egyetlen fia? Ha a falakon feliratok jelennek meg az isteni Poppaeáról, ki mutat rá a tettesekre? Ki böngészi ki a könyvtárosoknál a Caesarról szóló verset? Ki súgja be, mit beszélnek a senatorok és a lovagok házaiban? Ki kézbesíti a leveleket, amelyeket nem akarnak rabszolgákra bízni; ki hallgatja ki az új híreket a borbélyműhelyek ajtaja előtt; ki előtt nincs titkuk a borárosoknak és péklegényeknek; kiben bíznak meg a rabszolgák, s ki lát keresztül minden házon az atriumtól a kertig? Ki ismer minden utcát, sikátort és búvóhelyet; ki tudja, mit beszélnek a thermákban, a cirkuszban, a piacokon, a gladiátoriskolákban, a rabszolga-kereskedők fészereiben, sőt az arenariákban is?

- Az istenekre, elég, nemes bölcs - kiáltotta Petronius -, mert megfulladunk érdemeid, erényeid, bölcsességed és ékesszólásod árjában! Elég! Tudni akartuk, ki vagy, és megtudtuk!

De Vinicius örült, mert elgondolta, hogy ez az ember, akár a vadászkutya, ha egyszer elengedik a vad nyomán, addig abba nem hagyja, amíg a rejtekhelyet fel nem kutatja.

- Jól van - mondta. - Szükséged van útmutatásra?

- Fegyverre van szükségem.

- Milyen fegyverre? - kérdezte Vinicius csodálkozva.

A görög kinyújtotta egyik kezét, a másikkal pedig olyan mozdulatot tett, mintha pénzt számlálna.

- Ma ilyen idők járnak, uram - mondta sóhajtva.

- Te leszel hát az a számár - jegyezte meg Petronius -, aki aranyzsákokkal akarja bevenni a várat.

- Én csak szegény filozófus vagyok, uram - felelte Chilon alázatosan -, az arany a tiétek.

Vinicius egy erszényt dobott feléje, melyet a görög röptében elkapott, noha a jobb kezéről valóban hiányzott két ujja.

Aztán fejét felkapva, így szólt:

- Uram, máris többet tudok, mint gondolnád. Nem üres kézzel jöttem ide. Tudom, hogy a szüzet nem Aulusék ragadták el, mert már beszéltem is cselédekkel. Tudom, hogy nincsen a Palatinuson, ahol mindenkit a kis Augusta betegsége foglal el, s talán már azt is kezdem sejteni, miért keresitek őt inkább az én segítségemmel, mintsem a vigilek vagy Caesar katonáinak segítségével. Tudom, hogy szökését egy rabszolga segítette elő, aki ugyanabból az országból származik, amelyből ő. Ez a rabszolga nem kaphatott segítséget a rabszolgáktól, mert ők összetartanak, s nem segítették volna őt a te rabszolgáid ellen. Neki csak hittestvérei segíthettek...

- Hallod, Vinicius? - vágott közbe Petronius. - Nem szóról szóra ezt mondtam én is?

- Nagy tisztesség számomra - alázatoskodott Chilon. - A szűz, uram - folytatta aztán ismét Viniciushoz fordulva -, kétségkívül ugyanazt az istenséget imádja, akit a római nők legerenyesebbje, az a valóságos matrona stolata: Pomponia. Azt is hallottam, hogy Pomponia házi bíróság előtt állt bizonyos idegen istenségek imádásáért, de azt már nem bírtam a szolgálaitól kipuhatolni, hogy milyen istenségről van szó, s hogy hívják annak követőit. Ha ezt megtudhatnám, elmennék hozzájuk, én lennék mindnyájuk közül a legvallásosabb, s megnyerném bizalmukat. De te, uram, aki, ha jól tudom, szintén jó néhány napot töltöttél a tiszteletre méltó Aulus házában, tudsz-e valami felvilágosítást nyújtani ebben a dologban?

- Nem - felelte Vinicius.

- Hosszasan kikérdeztek sok mindenféle dolog felől, tiszteletre méltó uraim, én pedig feleltem kérdéseitekre, engedjétek hát meg, hogy most én kérdezzek. Nem láttál, nemes tribunus, semmiféle szobrocskát, amulettet, áldozati tárgyat vagy jelvényt Pomponián vagy a te isteni Lygiádon? Nem láttad, hogy bizonyos jeleket rajzoltak egymás között, amelyeket csak ők értettek?

- Jeleket?... Várj csak!... Igen! Láttam egyszer, hogy Lygia egy halat rajzolt a homokba.

- Halat? Ááá! Óóó! Egyszer tette ezt, vagy többször?

- Egyszer.

- S bizonyos vagy benne, uram, hogy... halat rajzolt? Óóó!...

- Igen! - felelte Vinicius érdeklődve. - Talán érted, mit jelent ez?

- Hogy értem-e?! - kiáltotta Chilon.

S búcsúzásul meghajolva, hozzátette:

- Fortuna hintse reátok egyforma bőséggel minden ajándékát, tiszteletre méltó uraim.

- Adass magadnak egy palástot - vetette oda Petronius búcsúzóul.

- Ulysses mond neked köszönetet Thersites helyett - felelte a görög.

S ismét meghajolva távozott.

- Mit szólsz e nemes böleshöz? - kérdezte Petronius Viniciustól.

- Azt, hogy megtalálja Lygiát! - felelte Vinicius örvendezve. - De azt is kijelentem, hogy ha a latroknak országuk volna, ő király lehetne közöttük.

- Az kétségtelen. Közelebről meg kell ismerkednem ezzel a sztoikussal, de addig is kifüstöltem utána az atriumot.

Chilon Chilonides pedig, új palástjába burkolózva, annak redői alatt tenyerében labdázott a Viniciustól kapott erszénnyel, s gyönyörködött súlyában és csörgésében egyaránt. Lassan lépkedve vissza-visszanézett, hogy Petronius házából nem lesnek-e utána, elhaladt Lygia porticusa előtt, s mikor a Clivus Virbius sarkára ért, bekanyarodott Suburra felé.

„Be kell térni Sporushoz - mondta magában -, s inni egyet Fortuna tiszteletére. Most végre megtaláltam, amit olyan régóta keresek. Fiatal és heves, bőkezű, akár Cyprus bányái, s azért a lygius pintyökéért odaadná fél vagyont. Úgy van, ilyent kerestem már régóta. De azért óvatosan kell vele bánni, mert ahogy a szemöldökét ráncolja, az semmi jót nem ígér! Ah! Farkaskölykök uralkodnak ma a világon!... Petroniustól már nem félnék annyira. Ó, istenek! A kerítő mesterség ma mégiscsak jobban jövedelmez, mint az erény? Hah! Halat rajzolt neked a homokba? Fúljak meg egy falat kecskesajttól, ha tudom, mit jelent! De majd megtudom. Mivel azonban a halak a vízben élnek, a víz alatt pedig nehezebb keresni, mint a szárazon, ergo: azért a halért külön meg kell fizetnie. Még egy ilyen erszény, és máris sutba dobhatom a koldustarisznyát, és vásárolhatnék egy rabszolgát... De mit szólnál ahhoz, Chilon barátom, ha azt tanácsolnám, hogy ne rabszolgát, hanem rabszolganőt vegyél?... Ismerlek, tudom, hogy ráállsz!... Ha szép lenne, mint például Euniké, magad is megifjodnál mellette, s még szép jövedelmet is hajtana. Szegény Eunikének eladtam két fonalszálat saját ócska palástomból... Ostoba leány, de azért elfogadnám, ha Petronius nekem ajándékozná... Úgy bizony, Chilon fia Chilon... Apádat, anyádat elvesztetted!... Árva vagy, vigasztalásul tehát legalább egy rabszolganőt vegyél magadnak. Mivel pedig annak valahol laknia is kell, Vinicius bérel neki lakást, s ott te is meghúzódhatol, öltözködni is kell, tehát Vinicius kifizeti ruháját, meg ennie is kell, tehát táplálni is Vinicius fogja. Ó, be nehéz is az élet! Hol vannak azok az idők, amikor egy obulusért annyi szalonnás babot vehetett az ember, amennyi a két markában elfért, vagy egy akkora darab véres kecskehurkát, mint egy tizenkét éves kamasz karja!... No de itt van már az a tolvaj Sporus! A bormérésben a legkönnyebb megtudni egyet-mást.”

Így elmélkedve lépett a bormérésbe; s egy korsó „sötétet” rendelt, de látva a kocsmáros gyanakvó tekintetét, előkapart az erszényből egy aranyat, az asztalra tette, és így szólt:

- Sporus, ma látástól vakulásig együtt dolgoztam Senecával, s íme, az én barátom mivel jutalmazott meg útravalóul.

Sporus kerek szeme még jobban kitágult erre a látványra, s a bor csakhamar ott volt Chilon előtt, az pedig belemártva ujját, egy halat rajzolt az asztalra, majd megkérdezte:

- Tudod, mit jelent ez?

- Ez a hal? Hát hal! A hal, az hal!

- Buta vagy, ámbár annyira felvizezed a bort, hogy a hal is megteremhetne benne. Ez egy jelkép, amely a filozófusok nyelvén azt jelenti: Fortuna mosolya. Ha kitaláltad volna, talán te is vagyont szereztél volna. Tiszteld a filozófiát, mert ha nem, más bormérést választok, amire személyes jó barátom, Petronius, már régóta igyekszik rábeszélni.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET

Chilon a következő néhány napon sehol sem mutatkozott. Vinicius, mióta megtudta Aktétól, hogy Lygia szerette, százsorta jobban vágyott rá, hogy megtalálja, a maga erejéből kereste tehát, mert nem akart, de nem is tudott volna a kis Augusta betegsége miatt mélységes rémületben élő Caesarhoz fordulni segítségért.

Mit sem használtak a szentélyekben bemutatott áldozatok, imádságok és fogadalmak, sem a doktorok tudománya, sem a varázsszerek, amelyek a végső szükségben szintén sorra kerültek. A gyermek egy hét múlva meghalt. Az udvar és Róma gyászba borult. Caesar, amint a gyermek születésekor az örömtől, most a kétségbeeséstől őrjöngött, s szobáiba zárkózva két napig nem evett semmit, s noha a palota csak úgy rajzott a senatorok és augustianusok tömegétől, akik siettek részvétüket nyilvánítani, Caesar senkit sem akart látni. A senatus rendkívüli gyűlésre ült össze, amelyen a meghalt gyermeket istennővé nyilvánították, s elhatározták, hogy szentélyt emelnek számára, s ahhoz külön papot rendelnek. Más templomokban is újabb áldozatokat mutattak be a halott tiszteletére, értékes fémekből megöntötték a szobrait, a temetés pedig egyetlen végtelen ünnepély volt, amelyen a nép megbámulta Caesar mérhetetlen fájdalmának szemmel látható jeleit, s vele együtt sírt, kezét kinyújtotta az ajándékokért, s mindenekfelett szórakoztatta a rendkívüli látványosság.

Petroniust nyugtalanította ez a haláleset. Róma-szerte ismeretes volt már, hogy Poppaea varázslatnak tulajdonítja azt. Ugyanezt mondták vele együtt az orvosok, akik ezzel akarták menteni minden igyekezetük sikertelenségét, a papok, akiknek áldozatai hiábavalóknak bizonyultak, a kuruzslók, akik életükért reszkettek, meg az egész nép. Petronius most már örült, hogy Lygia megszökött, mivel azonban Auluséknak nem kívánt rosszat, önmagának meg Viniciusnak pedig jót kívánt, így hát amint a Palatinusról leszedték a gyászt jelentő ciprust, sietett a senatorok és augustianusok számára készített fogadásra, hogy meggyőződjék róla, mennyire adott hitelt Nero a varázslatról szóló híreknek, s elejét vehesse az ebből fakadó következményeknek.

Nerót ismerve, azt is el tudta képzelni, hogy az, ha nem hisz is a varázslatban, úgy fog tenni, mintha hinne, egyrészt azért, hogy ezzel megcsalja saját fájdalmát, meg hogy valakin bosszút állhasson, végül pedig, hogy elejét vegye minden olyan híresztelésnek, mintha az istenek kezdenék őt büntetni gaztetteiért. Petronius nem hitte, hogy Caesar akár a saját gyermekét is tudná mélységesen és őszintén szeretni, noha igen hevesen szerette, abban azonban bizonyos volt, hogy a fájdalmat túlozni fogja. S valóban, nem is tévedett. Nero szemét egyetlen pontra meresztve, megkövült arccal hallgatta a senatorok és lovagok vigasztaló szavait, s látszott, hogyha valóban szenved is, gondolatai egyszersmind azt feszegetik, hogy milyen hatást kelt-het fájdalma a jelenlevőkben, Niobét pózolja, s színpadiasan játssza meg a szülői fájdalmat, mint egy komédiás. De így sem tudta megállni, hogy megtartsa a hallgatag, szinte megkövült fájdalom kifejezését, mert időnként olyan mozdulatokat tett, mintha homokot szórna a fejére, máskor meg tompán nyöszörgött, mikor pedig megpillantotta Petroniust, felugrott, s tragikus hangon kiáltozta, hogy mindenki meghallja:

- Eheu!... Te is oka vagy halálának! A te tanácsodra került e falak közé a gonosz szellem, amely egyetlen tekintetével kiszívta az életet melléből... Jaj nekem!... Bár sose látnák szemeim Helios világosságát... Jaj nekem! Eheu! Eheu!...

S hangja kétségbeesett jajveszékeléssé erősödött, de Petronius e pillanatban elhatározta, hogy mindent egyetlen kockára tesz fel, azzal kezét kinyújtva letépte a selyemkendőt Nero nyakáról, melyet az mindig ott viselt, s Caesar szájához szorította.

- Uram! - mondta komolyan. - Gyújtsd fel Rómát és az egész világot fájdalomban, de hangodat őrizd meg nekünk!

Elámultak a jelenlevők, egy pillanatra maga Nero is meglepődött, egyedül Petronius maradt rendületlen. Nagyon jól tudta ő, mit csinál. Hiszen jól emlékezett rá, hogy Terpnosnak és Diodorosnak egyenes parancsuk volt, hogy Caesar száját betömjék, valahányszor túlságosan felemeli hangját, ami annak bármilyen módon megárthat.

- Caesar - folytatta változatlan komolysággal és szomorúsággal -, mérhetetlen kárt szenvedtünk, legalább ez a kincsünk maradjon meg vigasztalásunkra!

Nero arca megremegett, s szeméből csakhamar megeredt a könny, egyszerre kezével Petronius karjára támaszkodott, fejét barátja mellére hajtotta, s zokogva ismételte:

- Csak te gondoltál erre, Petronius, mindnyájakat közül, csak te! Egyedül te!

Tigellinus sárga lett az irigységtől. Petronius pedig így felelt:

- Menj Antiumba! Ő ott jött a világra, ott áradt reád az öröm, ott találsz meg a vigasztalást is. Hadd frissítse fel a tengeri levegő isteni torkodat; melled szívja be a sós nedvességet. Mi, a hívek, mindenhova veled megyünk, s míg fájdalmadat barátságunkkal gyógyítgatjuk, te gyógyítgass minket énekeddel.

- Igen! - felelte Nero fájdalmasan. - Himnuszt írok hozzá, s meg is zenésítem.

- Azután Baiae-ban megtalálsz a nap meleg sugarait...

- S végül Görögországban a feledést.

- Görögországban, a költészet és az énekek hazájában!

S a megkövesült, komor hangulat fokozatosan felengedett, mint ahogy elvonulnak a napot eltakaró felhők, s megindult a beszélgetés, mely színleg még telítve volt szomorúsággal, de már a jövő terveivel is, az utazásokkal, a művészi fellépésekkel, sőt Tiridates, Armenia királya bejelentett látogatásával együtt járó fogadásokkal. Tigellinus még megkísérelte, hogy ismét az ígézésre terelje a beszédet, de Petronius most már biztos volt győzelmében, tehát nyíltan szembenézett e kihívással.

- Úgy véled, Tigellinus, hogy az ígézet árthat az isteneknek? - kérdezte.

- Caesar maga beszélt róla - felelte az udvaronc.

- Azt a fájdalom mondta, nem Caesar, de mi a te véleményed erről?

- Az istenek sokkal hatalmasabbak, semhogy az ígézetek árthatnának nekik.

- Akkor hát tagadnád Caesar és családja isteni mivoltát?

- Peractum est!⁹¹ - dörögte a közelben álló Eprius Marcellus a cirkusz közönségének kiáltását, amit akkor hallat, ha a gladiátor az arénában olyan sebet kap, hogy kegyelemdöfésre már nincs szükség.

---

⁹¹ Elvégeztetett!

Tigellinus magába fojtotta haragját. Közte és Petronius között régóta folyt a versengés Nero kegyeiért, s Tigellinusnak megvolt az az előnye, hogy Nero vele szemben csak kevéssé vagy egyáltalán nem feszélyezte magát, mostanáig azonban, valahányszor összemérték erőiket, Petronius mindenkor legyőzte őt eszével és szellemességével.

Most is így történt. Tigellinus elhallgatott, de jól emlékezetébe véste azokat a senatorokat és lovagokat, akik, mihelyt Petronius visszavonult a terem belsejébe, nyomban köréje sereglettek, úgy vélekedvén, hogy a történetek után kétségkívül ő lesz Caesar első kedvence.

Petronius pedig, a palotából távozva, Viniciushoz vitette magát, s miután elmondta neki a Caesarral és Tigellinusszal történeteket, így szólt:

- Nemcsak Aulus Plautius és Pomponia meg a mi kettőnk fejről háritottam el a veszedelmet, hanem Lygia fejről is, akit már csak azért sem fognak keresni, mert rábeszéltem azt a rőt szakállú majmot, hogy utazzék Antiumba, onnan pedig Neapolisba vagy Baiaeba. S el is utazik, Rómában ugyanis eddigelé nem mert nyilvánosan fellépni a színházban, de tudom, hogy régóta készül erre Neapolisban. Azután Görögországról ábrándozik, ahol minden nevezetesebb városban énekelni szeretne, hogy aztán a görögöcskéitől kapott valamennyi koszorújával együtt diadalmenetben vonuljon be Rómába. Ezalatt pedig mi nyugodtan kereshetjük Lygiát, és biztos helyre el is rejthetjük. No, a tiszteletre méltó filozófusunk még nem jelentkezett?

- A te tiszteletre méltó filozófusod csaló. Nem! Nem jelentkezett, a színét sem láttam, és nem is fogjuk többé látni!

- Nekem viszont jobb véleményem van, ha nem is a becsületességéről, de az eszéről. Egyszer már eret vágott pénzeszsákon, eljön hát másodszor is, ha másért nem, azért, hogy ismét eret vágjon rajta.

- Csak vigyázzon, hogy én meg ne csapoljam az ő vérét!

- Ne tedd! Légy türelmes iránta, amíg kétségkívül meg nem győződik arról, hogy csaló. Ne adj neki több pénzt, ellenben ígérj gavalléros jutalmat arra az esetre, ha biztos hírt hoz róla. Csinálsz te valamit a saját szakálladra is?

- Két szabadosom, Nimphidius és Demas keresik hatvan emberem élén. A rabszolgáknak megígértem, hogy amelyik megtalálja, szabad lesz. Ezenfelül embereket küldtem ki a Rómából kivezető valamennyi útra, egyenesen azzal az utasítással, hogy a csárdákban kérdezősködjenek a lygius és a leány felől. Magam is éjjel-nappal a várost járom, a vakszerencsében bízva.

- Ha bármit megtudsz, értesíts, mert nekem Antiumba kell utaznom.

- Jól van.

- Ha pedig bármelyik reggel arra ébredsz, hogy egy leányért nem érdemes ennyit kínlódnod és szaladgálnod, akkor gyere el Antiumba. Ott bőven akad nő is, szórakozás is.

Vinicius gyors léptekkel kezdett fel s alá járkálni, Petronius pedig egy darabig nézte, aztán így szólt:

- Mondd meg őszintén, nem mint forrófejű ifjú, aki belelovalja magát valamibe, s önmagát izgatja, hanem mint józan ember, aki barátjával beszél: neked még mindig olyan fontos Lygia?

Vinicius egy pillanatra megállt, s úgy nézett Petroniusra, mintha még sosem látta volna, aztán megint nekiindult. Látszott rajta, hogy kitorését fékezi. Végül tehetetlensége érzetében, a fájdalomtól, a haragtól és az olthatatlan vágyakozástól két könnycsepp gyülemlt meg szemében, s ezek világosabban beszéltek Petroniusnak, mint a legékesebben szóló szavak.

Némi gondolkodás után tehát így szólt:

- A világot nem Atlas, hanem a nő tartja a vállán, s néha játszik is vele, mint egy labdával.

- Úgy van - hagyta rá Vinicius.

Aztán elbúcsúztak. De e pillanatban jelentette egy rabszolga, hogy Chilon Chilonides várakozik az előszobában, s bebocsáttatást kér az úr színe elé.

Vinicius azonnal bebocsáttatta. Petronius pedig felkiáltott:

- Hah! Nem megmondtam? Herculesre! Csak nyugalom; mert különben ő kerít téged hatalmába, nem te őt.

- Üdv és tisztelet a nemes lelkű katonai tribunusnak, s neked is, uram! - köszönt Chilon, mikor belépett. - Szerencsések legyen egyenlő híretekkel, híretek pedig járja be a világot Hercules oszlopaitól az Arsacidák határáig.

- Üdv neked, ó, erény és értelem kútfeje! - felelte Petronius.

De Vinicius színlelt nyugalommal kérdezte:

- Mi jót hoztál?

- Az első alkalommal a reményt hoztam, uram, most pedig a bizonyosságot, hogy a szüzet megtaláljuk.

- Ez azt jelenti, hogy eddig még nem találtad meg?

- Úgy van, uram, de megtaláltam, hogy mit jelent a jel, amit neked rajzolt; tudom, kik azok az emberek, akik kiszabadították, s tudom, melyik istenség hívei között kell őt keresni.

Vinicius fel akart ugrani székéről, de Petronius kezét a karjára tette, s Chilonhoz fordulva szólt:

- Folytasd!

- Egészen bizonyos vagy felőle, uram, hogy a szűz halat rajzolt a homokba?

- Igen! - robbant ki Vinicius.

- Akkor hát ő keresztény, s a keresztények szabadították ki.

Pillanatnyi csend lett.

- Ide hallgass, Chilon - szólalt meg végül Petronius. - Rokonom szép összeg pénzt szánt neked a leány megkereséséért, de ugyancsak szépszámú korbácsütést is, ha be akarnád csapni. Az első esetben nem egy, hanem három scribát is vehetsz magadnak, de az utóbbiban mind a hét bölcs filozófiája s ráadásul a magadé sem lesz elég gyógyító írta.

- A szűz keresztény, uram! - ismételte meg a görög.

- Gondolkozz, Chilon! Nem vagy te ostoba ember! Tudjuk, hogy Junia Silana és Calvia Crispinilla azzal vádolta Pomponia Graecinát, hogy a keresztények babonáját vallja, de azt is tudjuk, hogy a házi bíróság felmentette e vád alól. Te netán ismét ezzel akarnád vádolni? Vajon azt akarod velünk elhíttetni, hogy Pomponia s vele együtt Lygia is az emberi nem ellenségei közé, a kút- és szökökút-megmérgezők közé, olyan emberek közé tartoznak, akik szármárfejet imádnak, gyermekeket gyilkolnak, s a legocsmányabb paráznaságot űzik? Gondold meg, Chilon, hogy e tézis antitézise nem a hátadon koppan-e majd?

Chilon széttárta karját annak jeléül, hogy ez nem az ő hibája, majd így folytatta:

- Uram! Mondd ki görögül e mondatot: Jézus Krisztus, Isten Fia, Megváltó.

- Rendben van, nos, kimondom, hát aztán?

- Most vedd minden szó kezdőbetűjét, s rakd össze úgy, hogy egy szót alkossanak.

- Hal! - mondta ki Petronius elámulva.

- Íme, ezért lett a hal a keresztények jelképe - felelte Chilon büszkén.

Pillanatnyi csend lett. A görög érvelésében volt valami, ami annyira meglepte őket, hogy nem bírták legyőzni megdöbbenésüket.

- Vinicius - kérdezte Petronius -, nem tévedsz te, Lygia csakugyan halat rajzolt?

- Minden föld alatti istenre, itt meg lehet örülni! - kiáltotta az ifjú nekihehvülve. - Ha madarat rajzolt volna, azt mondanám, hogy madarat rajzolt!

- Tehát keresztény! - ismételte meg Chilon.

- Ez azt jelenti - jegyezte meg Petronius -, hogy Pomponia és Lygia kutakat mérgeznek, meggyilkolják az utcákon összefogdosott gyermekeket, és paráználnak! Ostobaság! Te, Vinicius, huzamosabban laktál náluk, míg én csak rövid ideig voltam ott, de eléggé ismerem Aulust meg Pomponiát, sőt Lygiát is ahhoz, hogy kijelentsem: ez ostobaság, ez rágalom! Ha a hal a keresztények jelképe, amit természetesen nehéz volna megcáfolni, s ha ők keresztények, akkor Proserpinára mondom, a keresztények nyilván nem olyanok, amilyeneknek tartjuk őket.

- Úgy beszélsz, uram, mint Socrates - felelte Chilon. - Ki vallatott ki valamikor egy keresztényt? Ki ismerte meg tanait? Amikor három évvel ezelőtt Neapolisból Róma felé vándoroltam (ó, miért is nem maradtam ott!), egy férfiú, egy Glaucus nevű orvos csatlakozott hozzám, akiről azt mondták, hogy keresztény, s ennek ellenére meggyőződtem róla, hogy jó és erényes ember.

- Vajon nem ettől az erényes embertől tudtad meg most, mit jelent a hal?

- Sajnos, uram! Útközben az egyik csapszékben valaki átdöfte ezt a derék szívet, feleségét és gyermekét pedig elrabolták a rabszolga-kereskedők, s én az ő védelmükben vesztettem el ezt a két ujjamat. De mivel a keresztények körében bőven történnek csodák, remélem, még kinőnek.

- Hogyan, talán kereszténnyé lettél?

- Tegnap óta, uram! Tegnap óta! Az a hal tett azzá. Látod, mennyi erő lakozik benne! Néhány nap múlva a buzgók között is én leszek a legbuzgóbb, hogy beavassanak minden titkukba, s ha minden titkukat ismerem, tudni fogom, hol rejtőzik a szűz. Akkor aztán a kereszténységem talán kifizetődőbb lesz, mint a filozófiám. Mercuriusnak is fogadalmat tettem, hogyha segít megtalálnom a szüzet, két egyidős és egyazon méretű üszőt áldozok neki, s még a szarvaikat is megaranyoztatom.

- Szóval a te tegnapi kereszténységed és régebbi filozófiád megengedi, hogy higgy Mercuriusban?

- Mindig abban hiszek, amiben hinnem szükséges, s egyúttal ez a filozófiám is, amely az istenek, különösen Mercurius ízlésének bizonyára meg is felel. Szerencsétlenségemre, tudjátok, tiszteletre méltó uraim, milyen gyanakvó isten ő? Nem bízik ő még a legfeddhetetlenebb filozófus ígérétében sem, s talán jobb szeretné az üszöket is előre, pedig az igen nagy kiadás volna. Nem mindenki Seneca, s nekem nem telik ilyesmire, ha azonban a tiszteletre méltó Vinicius szíves volna arra az összegre, amit ígért... valamicskét...

- Egyetlen obulust sem, Chilon! - jelentette ki Petronius. - Egyetlen obulust sem! Vinicius bőkezűsége felülmúlja reményeidet, de majd csak akkor, ha Lygiát megtalálsz, vagyis ha megmutatod nekünk a rejtekhelyét. Mercurius kénytelen lesz hitelezni neked azt a két üszőt, bár nem csodálom, hogy ehhez semmi kedve, s ebben is csak nagy eszét ismerem fel.

- Hallgassatok meg, tiszteletre méltó uraim! A felfedezésem óriási, mert noha a szüzet eddigelé nem találtam meg, megtaláltam az utat, amelyen őt keresnünk kell. Íme, széjjelküldtél a rabszolgákat és szabadosokat szerte a városba és a vidékre, de adott-e valamelyikük is valami útmutatást? Nem! Egyedül csak én adtam. De ennél még többet is mondok. Rabszolgáitok között lehetnek keresztények is, akiről nem tudtok, mert ez a babona már mindenfelé elterjedt, s ezek, ahelyett hogy segítenének, még elárulnak benneteket. Az is baj, hogy engem itt látnak, éppen ezért, tiszteletre méltó Petronius, parancsolj hallgatást Eunikének, te pedig, ugyancsak tiszteletre méltó Vinicius, terjeszd hírét, hogy kenőcsöt adtam el neked, amelytől, ha a ló lábát bekenik, győz a cirkuszi futtatáson... Egyedül én fogom a szőkevényeket keresni, s egyedül én fogom őket megtalálni, ti pedig bizzatok bennem, s tudjátok meg, hogy bármit kapnék előre, az csak ösztönzésemre lenne, mert mindig nagyobb jutalmat fogok remélni, s annál biztosabb leszek benne, hogy a megígért jutalom el nem kerül. Ó, igen! Mint filozófus megvetem a pénzt, ámbar Seneca, sőt Musonius vagy Cornutus nem veti meg, pedig ők nem vesztették el ujjaikat senki védelmében, tehát maguk írhatnak, s neveiket maguk adhatják tovább ivadékaiknak. De a rabszolgán kívül, akit meg akarok venni, meg Mercuriuson kívül, akinek az üszőt felajánlottam (pedig tudjátok, mennyire megdrágult a szarvasmarha), maga a keresés is rengeteg költséggel jár. Hallgassátok csak meg türelmesen. Íme, e néhány nap óta a lábam kisebesedett a folytonos gyaloglástól. Betértem a bormérészekbe, hogy az emberekkel beszéljek, a péküzletekbe, a mészárszékekbe, az olajárosokhoz meg a halászokhoz. Bejártam az összes utcákat és sikátorokat, jártam a megszökött rabszolgák rejtekhelyein, csaknem százast elvesztettem morajjátékban; jártam a mosodákban, szárítóokban és kifőzésekben, találkoztam öszvérhajcsárokkal és szobrásokkal, emberekkel, akik a hólyagbajokat gyógyítják, és fogakat húznak, beszéltem aszaltfüge-árosokkal, jártam a temetőkben, s tudjátok, miért? Azért, hogy mindenütt halat rajzoljak, aztán az emberek szemébe nézek, s halljam, mit szólnak e jelhez. Sokáig nem vettem észre semmit, míg végre egy öreg rabszolgát pillantottam meg egy szökőkútnál, s láttam, hogy vizet méreget és sír. Odamentem hát hozzá, s megkérdeztem, miért sír. Erre letelepedtünk a szökőkút lépcsőjére, s ő elmondta, hogy egész életében élükre rakosgatva gyűjtögette a sestertiusokat, hogy szeretett fiát kiváltsa, de mikor ura, egy bizonyos Pansa meglátta a pénzt, elvette, s fiát tovább is rabszolgaságban tartja. „S ezért sírok - folytatta az öreg -, mert bár folyton mondogatom: legyen meg az Isten akarata, én szegény bűnös ember mégsem bírom könnyeimet visszatartani.” Ekkor mintha előérzetem diktálta volna, ujjamat a vízbe mártva egy halat rajzoltam elé, ő pedig mindjárt rámondta: „Nekem is Jézusban a reménységem.” Akkor megkérdeztem: „A jelről ismertél meg?” S máris megfelelt: „Úgy van, békesség neked.” Erre faggatni kezdtem, s a jóember mindent kibeszélt. Ura, ama Pansa, maga is a nagy Pansa szabadosa, s a Tiberisen köveket szállít Rómába, amelyeket rabszolgák és bérmunkások raknak ki a tutajokról, s éjjelenként cipelnek az épülő házakhoz, hogy nappal ne akadályozzák az utcai forgalmat. Sok keresztény is dolgozik ott, s köztük az ő fia is, akit azért akart kiváltani, mert az a munka igen nehéz. De Pansa jobbnak látta megtartani a pénzt is meg a rabszolgát is. Azzal megint sírva fakadt, s vele együtt én is, úgyhogy könnyeink összefolytak, ami annál könnyebb volt számomra, mert jó szívem van, meg a lábamba is nyilallott a rengeteg gyaloglástól. Mindjárt elpanaszoltam neki, hogy csak néhány napja érkeztem Neapolisból, tehát nincs egyetlen ismerősöm sem a testvérek között, s nem tudom, hol szoktak összegyülekezni az együttes imádkozáshoz. Csodálkozott, hogy a neapolisi keresztények nem adtak nekem levelet a római testvérekhez, de megmagyaráztam, hogy a levelet útközben ellopták tőlem. Erre felszólított, hogy éjszaka

menjek el a folyóhoz, ő majd megismertet a testvérekkel, azok pedig elvezetnek az imaházakba, meg a vénekhez, akik a keresztény közösség dolgait intézik. Erre úgy megörültem, hogy mindjárt odaadtam neki a fia kiváltásához szükséges összeget, abban a reményben, hogy a nagylelkű Vinicius kétszeresen visszafizeti nekem...

- Chilon - vágott közbe Petronius -, elbeszéléseimben a hazugság úgy úszik az igazság színén, mint az olaj a vízen. Nem tagadom, fontos híreket hoztál. Még azt is megállapítom, hogy nagy lépéssel előbbre jutottunk a Lygia felkutatásához vezető úton, de híreidet ne burkold hazugságokba. Mi a neve annak az öregnek, akitől megtudtad, hogy a keresztények a hal jeléről ismerik meg egymást?

- Euricius, uram. Szegény, szerencsétlen aggastyán! Glaucusra, arra az orvosra emlékeztetett, akit a rablók ellen védelmeztem, s főleg ez indított meg annyira.

- Azt elhiszem, hogy megismerkedtél vele, s hogy ezt az ismeretséget ki is tudod használni, de pénzt nem adtál neki. Nem adtál neki egyetlen ast sem, érted? Nem adtál semmit!

- De segítettem neki a vedret cipelni, s nagy részvéttel beszéltem a fiáról. Igen, uram! Mi maradhatna rejtve Petronius átható tekintete előtt? Pénzt tehát nem adtam neki, vagyis adtam, de csak lélekben, gondolatban, ami, ha igazi filozófus volna, elég is lenne neki... Mégpedig azért adtam, mert a lépést szükségesnek és hasznosnak tartom. Képzeld csak el, uram, mennyire felém hajlítana ő minden keresztényt, mennyire egyengetné utamat hozzájuk, s milyen bizalmat keltene bennük irántam.

- Ez igaz - ismerte el Petronius -, s meg is kellett volna tenned.

- Hiszen éppen azért jöttem, hogy megtehessem.

Petronius Viniciushoz fordult:

- Számláltass ki neki ötezer sestertiust, de csak lélekben, gondolatban...

Vinicius azonban így szólt:

- Egy legényt adok melléd, aki elviszi az összeget, te meg majd azt mondd Euriciusnak, hogy a legény neked rabszolgád, s előtte számolod le az öregnek a pénzt. Mivel azonban fontos hírt hoztál, ugyanennyit kapsz te is. Este gyere el a fiúért és a pénzért.

- Íme, egy valódi Caesar! - áradozott Chilon. - Engedd meg, uram, hogy művemet neked ajánljam, de engedd meg azt is, hogy ma csak a pénzért jelentkezzem, mert Euricius megmondta nekem, hogy valamennyi tutajt kirakták már, s újabbakat csak néhány nap múlva vontatnak fel Ostiából. Béke veletek! Így búcsúznak egymástól a keresztények... Veszek magamnak egy rabszolganőt, akarom mondani, rabszolgát. A halakat horoggal fogják, a keresztényeket pedig hallal. Pax vobiscum! Pax!... Pax!... Pax!...⁹²

---

⁹² Béke veletek!

TIZENÖTÖDIK FEJEZET

Petronius - Viniciusnak:

„Bizalmas rabszolgám útján Antiumból küldöm e levelet, s noha kezded inkább a kardhoz meg a lándzsához szokott, hogysen a tollhoz, remélem, minden felesleges halogatás nélkül ugyane küldönc útján válaszolsz. Jó nyomokon és teljes jó reménységben hagytalak ott, remélem tehát, vagy máris eloltottad vágyaid szomját Lygia karjai között, vagy hamarosan eloltod, még mielőtt a téli vihar elindul a Soracte csúcsáról Campania felé. Ó, Viniciusom, kívánom, hogy Cyprus arany istennője legyen a mestered, te pedig légy ama lygius hajnalpír mestere, aki annyira menekül a szerelem napja elől. S el ne feledd, hogy a márvány, még ha a legdrágább is, önmagában semmi, valódi értéke, csak akkor lesz, ha a szobrász keze mesterművé formálja. Légy te ez a szobrász, carissime!⁹³ Szeretni nem elég, szeretni tudni kell, s tudni kell másokat is megtanítani a szerelemre. Hiszen a kéjt érzi a plebs⁹⁴ is, sőt az állat is, az igazi ember azonban éppen abban különbözik tőlük, hogy a kéjt mintegy nemes művészetté alakítja, s ennek tudatában élvezi, teljes isteni értékét tudatossá teszi magában, s ezáltal nemcsak teste, hanem lelke is megtelik vele. Amikor itt néha életünk meddő voltára, bizonytalanságára és az unalomra gondolok, eszembe ötlök, hogy nem te választottál-e jobban, mert talán nem a Caesar udvara, hanem a háború és a szerelem az a két dolog, amiért érdemes születni és élni.

A háborúban szerencsés voltál, légy hát szerencsés a szerelemben is, s ha kíváncsi vagy, mi történik Caesar udvaránál, majd időnként értesítelek. Itt vagyunk hát Antiumban, s ápoljuk mennyei hangunkat, Rómát azonban változatlanul gyűlöljük. Télire Baiaeba készülünk, hogy majd a nyilvánosság előtt fellépjünk Neapolisban, melynek lakói - mint görögök - jobban tudnak bennünket értékelni, mint a Tiberis partvidékét lakó farkasnemzedék. Összesereglenek majd az emberek Baiaeból, Pompeiből, Puteoliból, Cumaeból és Stabiaeból, tapsokban és koszorúban nem lesz hiányunk, s ez majd ösztönzésül szolgál nekünk achaiai utunkhoz.

S a kis Augusta emlékezete? Hát igen, még mindig siratjuk. Olyan csodás saját szerzeményű himnuszokat zengünk hozzá, hogy a szirének irigységükben mind elrejtőznek Amphitrité⁹⁵ legmélyebb barlangjaiba. Ezzel szemben a delfinek szívesen hallgatnák énekünket, ha a tenger zúgása nem zavarná őket. Fájdalmunk még mindig nem csillapodott le, mutogatjuk is azt az embereknek mindenféle alakban, ahogyan csak eltanultuk a szobroktól, szorgosan ügyelve, hogy melyik áll jól nekünk, s hogy az emberek tudják-e ezt a szépséget értékelni. Ah, kedvesem! Pojácákként és komédiásokként halunk meg.

Mind itt vannak az augustianusok, férfiak és nők egyaránt, nem számítva amaz ötszáz számárkancát, melyeknek tejében Poppaea fürdik, és a tízezer rabszolgát. Néha még vidámak is vagyunk. Calvia Crispinilla öregszik; azt mondják kikönyörögte Poppaeától, hogy közvetlenül utána ő is megfürödhessék. Lucanus arcul ütötte Nigidiát, mert azzal gyanúsítja, hogy viszonya van egy gladiátorral. Sporus kockajátékon elvesztette a feleségét Senecio javára. Torquatus Silanus Eunikeért felajánlott nekem négy pej paripát, amelyek az idén kétségkívül megnyerik a versenyt. Nem fogadtam el! És neked is köszönöm, hogy nem fogadtad el őt. Ami Torquatus Silanust illeti, szegény nem is sejti, hogy ő már inkább árnyék, mint ember.

---

⁹³ Kedvesem!

⁹⁴ Köznép.

⁹⁵ A tenger istennője.

Halála már eldöntött dolog. S tudod, mi a bűne? Az, hogy az isteni Augustus dédunokája. Nincs kegyelem számára. Ilyen ez a mi világunk!

Amint tudod, ide vártuk Tiridatest. Közben Vologesustól sértő hangú levelet kaptunk. Miután elfoglalta Armeniát, kérte, hogy hagyják ezt meg neki, Tiridates számára, mert amúgy sem adja vissza. Tiszta komédia! Elhatároztuk hát, hogy legyen háború. Corbulo olyan hatalmat kap, mint annak idején a nagy Pompeius a kalózok elleni háborúban. Voltak ugyan pillanatok, mikor Nero habozott, attól tartott ugyanis, hogy Corbulo ha győz, óriási hírnévre tehet szert. Még azon is gondolkoztunk, hogy a fővezérséget ne ajánljuk-e fel Aulusunknak. Poppaea azonban ellenezte, mert Pomponia erényessége nyilván szálka a szemében.

Vatinius rendkívüli gladiátormérkőzéseket ígér nekünk, melyeket Beneventumban akar megrendezni. No nézd, mit el nem érnek napjainkban a cipészek, a ne sutor ultra crepidam⁹⁶ példaszó ellenére. Vitellius egy cipész ivadéka, Vatinius pedig éppen közvetlen fia! Ő talán még maga is húzta a szurkos fonalat! Aliturus, a histrio, tegnap pompásan játszotta Oedipust. Mint zsidótól meg is kérdeztem, hogy zsidó és keresztény mindegy-e? Azt felelte, hogy a zsidók vallása öröktől fogva való, a kereszténység pedig egy új szekta, amely nemrég keletkezett Iudeában. Tiberius idejében megfeszítettek ott egy embert, akinek hívei napról napra szaporodnak, s őt magát istennek tartják. Azt hiszem, semmiféle más istent el nem ismernek, különösen pedig a mieinket. Pedig nem értem, mit ártana ez nekik.

Tigellinus most már nyíltan kimutatja, hogy ellenségem. Egyelőre nem bír velem, egy előnye azonban mindenesetre van velem szemben. Jobban törődik az életével, s ugyanakkor nagyobb lator is, mint én, ami közelebb viszi őt a Rőtszakállúhoz. Ők ketten előbb-utóbb szót értenek egymással, s akkor én következem sorra. Hogy ez mikor lesz, nem tudom, de mivel előbb-utóbb be kell következnie, tehát az időpont nem fontos. Addig is mulassunk jól. Az élet önmagában nem volna rossz, csak a Rőtszakállú ne volna. Őmiatta az ember néha már önmagától is undorodik. Hiába próbálnám a kegyeiért való versengést cirkuszi mérkőzésnek, valamiféle játéknak vagy versenynek tekinteni, amelyben a győzelem önimádatunkat táplálja. Igaz, hogy gyakran én is így magyarázom magamnak, s néha mégis úgy érzem, én is csak olyan vagyok, mint Chilon, és semmivel sem jobb. Ha már nem lesz rá szükséged, küldd el őt nekem. Megszerettem épületes mondásait. Üdvözzölj nevében isteni keresztény leánykádat, vagy inkább kérd meg nevében, hogy veled szemben ne legyen hal. Értesíts hogyléted és szerelmed felől, tudj és taníts szeretni. Ég veled!”

M. C. Vinicius - Petroniusnak:

„Lygia még mindig nincs meg! Ha nem remélném, hogy rövidesen megtalálom, nem kapnál választ, mert ha az ember megutálja az életét, akkor írni sincs kedve. Meg akartam győződni róla, hogy Chilon nem csap-e be, azon az estén tehát, mikor eljött az Euriciusnak szánt pénzért, katonapalástot öltöttem, s észrevétlenül követtem őt és a fiút, akit mellé adtam. Mikor a helyszínre értek, egy kikötőoszlop mögé rejtőzve a távolból figyeltem őket, s meggyőződtem róla, hogy Euricius nem költött alak. Lent a folyó partján néhány tucat ember fáklyafénynél köveket rakott ki egy hatalmas gályából, s hordott a partra. Láttam, hogy Chilon feljűk ment, s szóba elegyedett egy öregemberrel, aki kis idő múlva a lábához borult. A többiek körülfogták őket, s csodálkozó kiáltásokat hallattak. Szemem láttára adta át a fiú a zacskót Euriciusnak, aki azt elkapva, felemelt kézzel imádkozott, s mellette térdelt egy másik, nyilván a fia. Chilon még beszélt valamit, amit azonban már nem hallottam jól. Aztán megáldotta a két térdelőt meg a többieket is, keresztjeleket írva a levegőbe, amit azok nyilván tisztelnek, mert

---

⁹⁶ Varga, maradj a kaptafánál!

valamennyien térdet hajtottak. Szerettem volna lemenni közéjük, s három olyan erszényt ígérni annak, aki kiadja nekem Lygiát, de féltem, hogy elrontom Chilon munkáját, így hát némi gondolkozás után hazamentem.

Ez legalább tizenkét nappal elutazásod után történt. Azóta már többször volt nálam. Ő maga mesélte, hogy nagy tekintélyre tett szert a keresztények között. Azt mondta, hogy Lygiát eddig azért nem találta meg, mert még Rómában is rengeteg sok a keresztény, úgyhogy nem ismerik egymást mindnyájan, s nem tudhatják, mi minden történik közöttük. Amellett nagyon óvatosak és szűkszavúak, ő azonban kezeskedik róla, hogy csak sikerüljön a presbitereknek nevezett vénekhez férköznie, azoktól minden titkot ki fog szedni. Néhánnyal már megismerkedett, s megpróbálta kitapogatni őket, de csak óvatosan, hogy a sietséggel valahogyan gyanút ne keltsen, és el ne rontsa a dolgot. S ámbár nehéz várni, mert az embernek fogytán a türelme, érzem, hogy igaza van, és várok.

Azt is megtudta, hogy közös imádkozóhelyeik vannak, gyakran a város kapuin kívül, lakatlan házakban, sőt a kavicsbányákban is. Ott végzik Krisztus-tiszteletüket, énekelnek és lakomáznak. Számos ilyen helyük van. Chilon azt hiszi, hogy Lygia szándékosan más helyekre jár, mint Pomponia, mégpedig azért, hogy Pomponia bírói vizsgálat esetén bátran esküt tehesen rá, hogy nem ismeri a leány rejtekhelyét. Lehet, hogy a presbiterek ajánlották neki ezt az óvatosságot. Ha Chilon megismeri e helyeket, együtt fogok járni vele, s ha az istenek megengedik, hogy Lygiát meglássam, Iuppiterre esküszöm, ezúttal nem menekül a kezem közül.

Folytonosan azok az imahelyek járnak az eszemben. Chilon nem akarja, hogy vele járjak. Fél, de én nem bírok otthon megülni. Azonnal ráismerek, még ha álruhát vagy fátyolt viselne is. Ők éjszakánként szoktak ott összegyülekezni, de én éjjel is megismerem. Mindenütt megismerném hangját és mozdulatait. Magam is álöltözetben megyek oda, s figyelni fogom, ki megy be, és ki megy ki. Folyton rá gondolok, tehát megismerem. Chilonnak holnap kell idejönnie, s akkor elmegyünk. Fegyvert is viszek magammal. A vidékre küldött rabszolgáim közül néhányan már visszatértek, de eredménytelenül. Most azonban már bizonyos vagyok felőle, hogy ő itt van a városban, s talán nem is olyan nagyon messze. Magam is sok házat megszemléltem bérbevétel ürügye alatt. Nálam sokkal jobb dolga lesz, mert ott töméntelen sok szegény ember lakik. Én igazán semmit sem fogok sajnálni tőle. Azt írod, jól választottam; igen, a gondot és gyötrelmet. Először a városban levő házakba megyünk, csak azután a kapukon kívüliekbe. A remény minden naptól vár valamit, másképp nem is lehetne élni. Azt mondod, tudni kell szeretni, én is tudtam Lygiával szerelemről beszélni, de most csak vágyakozom, csak várom Chilont, mert itthon kibírhatatlan az élet. Ég veled!”

TIZENHATODIK FEJEZET

Chilon azonban elég sokáig nem mutatkozott, úgyhogy Vinicius végül már nem tudta, mire vélje a dolgot. Hiába magyarázgatta magának, hogy ha a kutatásoktól biztos és kedvező eredményt várnak, akkor azok lassan is haladnak. Vére és lobbanékony természete egyaránt lázadozott az értelem hangja ellen. Ölbe tett kézzel tétlenül ülni, nem tenni semmit, csak várni, ez annyira ellenkezett egész lényével, hogy semmiképpen sem bírt vele megalkudni. Merthogy sötét rabszolgaköntösben végigjárta a város összes sikátorait, s ráadásul még hiába is, abban tisztára önámítást, saját tétlenségének becsapását látta, s ez nem bírta kielégíteni. Szabadosai, csupa talpraesett ember, akiket elküldött, hogy ők is kutassanak, nem bizonyultak olyan ügyeseknek, mint Chilon. Közben pedig Lygia iránti szerelme mellett kifejlődött benne a mindenáron nyerni akaró játékos makacssága is. Vinicius mindig ilyen volt. Kora ifjúságától kezdve mindig mindent véghezvitt, amit akart, az olyan ember szenvedélyével, aki nem ismeri azt, hogy valami ne sikerüljön, s hogy valamiről le kelljen mondania. A katonai fegyelem egy időre korlátok közé szorította ugyan önkényét, de egyúttal beléoltotta azt a meggyőződést, hogy minden parancsot, amit alantasainak kiadott, teljesíteni kell, az a körülmény pedig, hogy huzamosabb ideig tartózkodott Keleten, a hajlékony és rabszolgai engedelmességhez szokott emberek között, csak megerősítette abban a hitében, hogy az ő „akárom” szavának nincsenek korlátjai. Most tehát önimádata is súlyos sérelmet szenvedett. Emellett ezekben az ellentétekben, ebben az ellenállásban és magában Lygia szökésében is volt valami, amit semmiképpen nem értett, valami rejtély, amelynek megoldásán halálra gyötörte magát. Érezte, hogy Akté igazat mondott, s hogy ő Lygia számára nem volt közömbös. De ha így van, akkor miért választotta a bujdosást és a nyomort, az ő szerelme, becéző gyöngédsége és az ő annyi gyönyört ígérő háza helyett? E kérdésre nem talált választ, ehelyett csak valami homályos érzésre jutott el, hogy közte és Lygia között s az ő fogalmaik között, azután az ő meg Petronius világa, valamint Lygia és Pomponia világa között van valami különbség, valami mélységes félreértés, olyan mélységes, mint egy szakadék, amelyet semmi ki nem tölthet, ki nem egyenlíthet. Ilyenkor úgy érezte, hogy Lygiát el kell veszítenie, s erre a gondolatra elvesztette lelke egyensúlyának ama maradványát is, amelyet Petronius meg akart benne őrizni. Voltak pillanatok, amikor maga sem tudta, szereti-e Lygiát vagy gyűlöli, csak azt érezte, hogy meg kell őt találnia, mert inkább elviselné, hogy őt magát nyelje el a föld, semhogy a leányt többé ne lássa, és a magáévá ne tegye. Képzelete néha olyan tisztán eléje varázsolta őt, mintha valóban előtte állt volna: eszébe jutott minden szó; amit a leánynak mondott, s amit tőle hallott. Közben a keblén, a karjai között érezte, s ilyenkor fellángolt benne a megkívánás. Szerette és hívta. S ha arra gondolt, hogy Lygia szerette őt, s hogy önszántából is teljesített volna mindent, amit ő kívánt tőle, mérhetetlen fájdalom vett rajta erőt, s a gyöngédség hatalmas hulláma árasztotta el szívét. De voltak pillanatai, mikor elsápadt a vak dühtől, s kéjelgett abban a gondolatban, hogy megalázza őt, meg hogy milyen kínokat eszel ki számára, ha megtalálja. Nem elég, hogy bírni akarta, hanem összetaposott rabszolgaként akarta bírni, de ugyanakkor érezte, hogy ha választania kellene aközött, hogy rabszolgája legyen-e Lygiának, vagy pedig soha életében ne lássa őt többé, inkább a rabszolgája akart volna lenni. Voltak napjai, amikor arra gondolt, hogy milyen nyomokat hagy majd a korbács Lygia testén, s ugyanakkor már csókolgatta volna is azokat a nyomokat. Néha azt is érezte, hogy boldog lenne, ha megölhetné őt.

Ebben a tépelődésben, fáradtságban, bizonytalanságban és gyötrődésben megromlott az egészsége, s még szépsége is megfogyadt. Értetlen és kegyetlen rabtartóvá lett. A rabszolgák, sőt a szabadosok is reszketve közeledtek hozzá, s mikor minden ok nélkül zúdultak rájuk az

éppolyan kegyetlen, mint igazságtalan büntetések, titokban kezdték meggyűlölni. Ő pedig megérezte ezt is, meg magárahagyatottságát is, s annál kegyetlenebbül állt bosszút rajtuk. Csakis Chilonnal szemben fékezte magát, hogy valahogyan abba ne hagyja a keresést, az pedig, ezt látván, kezdett följe kerülni, s egyre követelőzőbb lett. Eleinte minden otléte alkalmával biztosította Viniciust, hogy a dolog könnyen és gyorsan fog menni, de most már ő maga talált ki mind újabb és újabb nehézségeket, s noha tovább is kezeskedett a kétségtelen eredményért, nem titkolta, hogy a kutatás még sokáig elhúzódik.

Végül, napokig tartó hosszas várakozás után, megjelent, de ábrázata olyan komor volt, hogy az ifjú elsápadt láttára, s hozzá ugorva alig bírta kinyögni a kérdést:

- Nincs a keresztények között?

- Dehogynem, uram - felelte Chilon -, de ott találtam Glaucust, az orvost is.

- Miről beszélsz? Ki az?

- Elfelejtetted már, uram, amaz aggastyánt, akivel együtt vándoroltam Neapolisból Somába, s akinek védelmében vesztettem el ezt a két ujjamat, ami miatt nem bírom a tollat kezembe fogni? A haramiák, akik elrabolták feleségét és gyermekeit, kést döftek belé. Haldokolva hagytam egy Minturnae melletti fogadóban, és sokáig sirattam. Sajnos! Meggyőződtem róla, hogy ma is él, s a római keresztény közösséghez tartozik.

Vinicius nem értette, miről van szó, csak azt látta, hogy ama Glaucus bizonyos akadályt jelent Lygia megtalálásában, elfojtotta tehát forrongó haragját, s Chilonra támadt:

- Ha védelmezted, hálásnak kell lennie, és segítenie kell munkádban.

- Ah, tiszteletre méltó tribunus! Még az istenek sem mindig hálásak, hát még az emberek. Úgy van, hálával tartoznék nekem. Szerencsétlenségemre az öregnek részint kora, részint sok fájdalma miatt meggyengült az elméje, s ezért nemcsak hogy nem hálás, hanem, amint éppen hittestvéreitől megtudtam, azzal vádol, hogy összebeszéltem a haramiákkal, s én vagyok oka szerencsétlenségének. Íme, ez a jutalom két ujjam elvesztéséért!

- Bizonyos vagyok felőle, vén lator, hogy úgy van, ahogy ő mondja - jegyezte meg Vinicius.

- Akkor többet tudsz, uram, mint ő maga - felelte Chilon méltóságteljesen -, mert ő csak feltételezi, hogy így volt, ami azonban nem akadályozza abban, hogy a keresztényekkel rettenetes bosszút állasson rajtam. Ő kétségtelenül megtenné, amazok meg kétségtelenül segítenének neki. Szerencsére nem tudja nevemet, az imahelyen pedig, ahol találkoztunk, nem látott meg. Én azonban nyomban megismertem, s az első pillanatban nyakába akartam borulni. Csak óvatosságom tartott vissza, meg az a szokásom, hogy minden lépésemet jól megfontolom, mielőtt megtenném. Mikor tehát az imaházból kijöttünk, szorgosan kérdezősködtem felőle, s ismerősei megmondták, hogy ő az, akit útitársa elárult, mikor Neapolis felől jöttek... Hiszen másként nem tudtam volna, hogy ezt állította.

- Mi közöm nekem ehhez?! Azt mondd el, mit láttál az imaházban?

- Neked semmi, uram, de nekem éppen annyi közöm van hozzá, amennyi a tulajdon bőrömhöz. Mivel pedig szeretném, ha tudományom túlélne, inkább lemondok a nekem ígért jutalomról, hogysem éltemet kockáztassam a nyomorúságos mammonért, amely nélkül mint vérbeli filozófus meg tudok élni, s az isteni igazságot is tudom keresni.

De Vinicius baljós arccal közelített hozzá, s fojtott hangon kérdezte:

- S ki mondta, hogy Glaucus kezétől hamarabb elér a halál, mint az enyémtől? Honnan tudod, kutya, hogy nem kaparnak-e el nyomban itt a kertemben?

Chilon gyáva volt, s Viniciusra pillantván azonnal megértette, hogy még egy vigyázatlan szó, s kétségkívül vége.

- Keresni fogom, uram, és meg is találom! - jelentette ki gyorsan.

Csend lett, melyben csak Vinicius gyors lihegése meg a kertben dolgozó rabszolgák távoli éneke hallatszott.

A görög csak kis idő múlva kezdett ismét beszélni, miután meggyőződött róla, hogy az ifjú patrícius már kissé lecsillapodott:

- A halál suhant el mellettem, de én olyan nyugalommal néztem rá, akár Socrates. Nem, uram. Nem mondtam én, hogy lemondok a szűz kereséséről, csak azt akartam megmondani, hogy a keresés most már veszedelmekkel jár számomra. Annak idején kételkedtél benne, hogy van a világon egy bizonyos Euricius, s noha tulajdon szemeddel meggyőződted róla, hogy atyám fia igazat mondott, íme, most azzal gyanúsítasz, hogy Glaucust én találtam ki. Sajnos, nem úgy van! Ha Glaucust én találtam volna ki, ha teljes biztonsággal járhatnék-kelhetnék a keresztények között, mint ahogyan régebben tettem, szívesen lemondanék arról a vén rabszolganőről, akit három nappal ezelőtt vettem, hogy hajlott koromban és rokkantságomban oltalmazóm legyen. De Glaucus él, uram, s ha engem megpillantana, te többé nem látnál, s akkor ki keresné meg számodra a szüzet?

Ismét elhallgatott, letörölgette könnyeit, majd így folytatta:

- De hogyan keressem, amíg Glaucus él, holott minden pillanatban találkozhatom vele, ha pedig találkozom, elpusztulok, s velem együtt kútba esik eddigi kutatásaim minden eredménye?

- Hova akarsz kilyukadni? Mi itt a segítség, s mit kívánsz tenni? - kérdezte Vinicius.

- Aristoteles arra tanít, uram, hogy a kisebb dolgokat fel kell áldozni a nagyobbakért, Priamus király pedig gyakran mondogatta, hogy az öregség nagyon súlyos teher. Nos, a vénség meg a sok szerencsétlenség terhe már régóta nyomja Glaucust, oly súlyosan, hogy a halál valóságos jótétemény volna számára. Mert Seneca szerint mi a halál, ha nem megváltás?

- Hülyéskedj Petroniusszal, de ne velem, s mondd, mit akarsz?

- Ha az erény hülyéskedés, akkor engedjék meg nekem az istenek, hogy örökké hülye maradjak. El akarom tenni láb alól Glaucust, mert amíg ő él, uram, addig életem is meg a keresés is folytonos veszedelemben van.

- Fogadj hát fel embereket, akik agyonverik, majd megfizetem őket.

- Megnyúznak, uram, s később kihasználják titkodat. Annyi a lator Rómában, uram, ahány szem homok az arénában, s mégis, el nem hiszed, milyen rátartiak, ha a tisztességes ember kénytelen bérbe venni latorságukat. Nem, tiszteletre méltó tribunus! Hátha a vigilek tetten érnék a gyilkosokat? Azok kétségkívül megmondanák, ki bérelte fel őket, s az neked kellemtelen volna. Engem azonban el nem árulnak, mert nevemet nem kötöm az orrukra. Rosszul teszed, hogy nem bízol bennem, mert becsületességemet nem is tekintve, gondold csak el, itt két dologról van szó: az én tulajdon bőrömről meg a jutalomról, amit ígértél.

- Mennyire van szükséged?

- Ezer sestertiusra. Mert figyelembe kell vened, uram, hogy tisztességes latrokat kell keresnem, akik, ha az előleget felvették, nem tűnnek el vele nyomtalanul. Jó munkáért jó fizetség jár! Magamnak is elkelne valami Glaucusért hullatandó könnyeim felszárítására. Az istenek legyenek tanúim, hogy mennyire szerettem. Ha ma megkapom az ezer sestertiust, Glaucus

lelke két nap múlva a Hadesben lesz, s ha a lelkek megőrzik az emlékezőtehetséget és a gondolkodás adományát, csak ott tudja meg, mennyire szerettem. Még ma találok embereket, s előre megmondom nekik, hogy holnap estétől kezdve Glaucus minden napi életéért száz sestertiust vonok le díjukból. Van egy ötletem is, azt hiszem, csalhatatlan.

Vinicius még egyszer megígérte neki a pénzt, de megtiltotta, hogy Glaucusról beszéljen, ellenben kikérdezte, hogy időközben merre járt, mit látott, és mire jött rá. Chilon azonban nem sok újsággal szolgálhatott. Még két imaházban volt, s jól szemügyre vett mindenkit, különösen a nőket, de egyet sem talált, aki Lygiához hasonlított volna. A keresztények azonban már maguk közül valónak tekintik, s mióta pénzt adott Euricius fiának kiváltására, Chrestos nyomdokain járó emberként tisztelik. Azt is megtudta tőlük, hogy egyik nagy törvényhozójuk, egy bizonyos tarsusi Pál. Rómában van fogságban mert a zsidók bepanaszolták; el is határozta, hogy megismerkedik vele. De legjobban megörvendezettette egy másik hír, tudniillik az, hogy az egész szekta legfőbb papja, aki Krisztus tanítványa volt, s akire Krisztus rábízta a világ összes keresztényeinek kormányzását, néhány nap múlva szintén Rómába érkezik. Természetesen minden keresztény akarja majd látni, és tanítását hallani. Nagy összejövetelek is lesznek, amelyeken ő, Chilon is részt vesz, sőt mi több, mivel a tömegben könnyű elrejtőzni, magával viszi Viniciust is. Akkor aztán biztosan megtalálják Lygiát. Ha egyszer Glaucust eltették láb alól, ez már nem is lesz valami veszedelmes dolog. Bosszút állni ugyan a keresztények is tudnak, de általában békés emberek.

Itt Chilon bizonyos csodálkozással mesélte, ő sosem vette észre, hogy a keresztények parázna dorbézolásokat csaptak volna, kutakat és szökőkutakat mérgeztek volna meg, vagy hogy az emberi nem ellenségei volnának, és gyermekhússal táplálkoznának. Nem! Ezt ő nem látta. Kétségkívül akadnak közöttük, akik jó pénzért elteszik Glaucust láb alól, de tanaik - amennyire ő ismeri - semmiféle gonosztettre nem buzdítanak, sőt a sérelmek megbocsátását követelik.

Viniciusnak erre eszébe jutott, mit mondott neki Pomponia Graecina Akténál, s Chilon szavait általában nagy örömmel hallgatta. Noha Lygia iránti érzelmei a gyűlölet színezetét öltötték, mégis megkönnyebbülést érzett, hallván, hogy a tanok, melyeket a leány is meg Pomponia is vallanak, sem nem gonoszak, sem nem erkölcstelenek. Mindazonáltal valami homályos érzés támadt benne, hogy éppen ez az ismeretlen és titokzatos Krisztus-tisztelet emelt válaszfalat közé és Lygia közé, kezdett tehát félni ezektől a tanoktól, de ugyanakkor gyűlölte is őket.

TIZENHETEDIK FEJEZET

Chilonnak valóban fontos volt, hogy Glaucust eltétesse láb alól, mert az előrehaladott korban volt ugyan, de egyáltalán nem volt magával tehetetlen aggastyán. Amit Chilon Viniciusnak mondott, annak jelentős része igaz volt. Annak idején ismerte Glaucust, el is árulta, kiszolgáltatta a haramiáknak, megfosztotta családjától és vagyonától, s gyilkosok kezére adta. E dolgok emlékét azonban könnyen viselte, mert haldokolva hagyta őt el, de nem egy fogadóban, hanem Minturnae közelében a mezőn, s csak egyetlen dologgal nem számolt, azzal, hogy Glaucus kigyógyul sebeiből, s eljut Rómába. Mikor tehát megpillantotta őt az imaházban, az első pillanatban természetesen megrémült, s valóban le akart mondani a további kutatásról, de aztán Vinicius még jobban megijesztette. Megértette, hogy választania kell a Glaucustól való félelme és a hatalmas patrícius bosszúja között, akinek kétségkívül segítségére sietett volna a másik, még hatalmasabb patrícius, Petronius is. Így aztán nem habozott többé. Úgy vélekedett, hogy jobb, ha az embernek apró ellenségei vannak, mint ha nagyok, s noha gyáva természete kissé húzódozott a véres eszközöktől, mégis úgy döntött, hogy Glaucust feltétlenül meg kell öletnie bérgyilkosokkal.

Most csak az emberek megválasztása volt fontos, s éppen ezekre vonatkozott az az ötlete, amit Viniciusnak megemlített. Mivel éjszakáit többnyire a bormérésekben töltötte, s a minden hit és becsület nélküli hajléktalan emberek között hált, könnyen találhatott olyanokat, akik minden munkára vállalkoznak, de még könnyebben, akik ha pénzt szimatoltak nála, mindjárt rajta kezdték volna el a munkát, vagy pedig az előleg felvétele után kiszarolták volna tőle a többit is, azzal a fenyegetéssel, hogy a vigilek kezébe adják. Egyébként Chilon bizonyos idő óta undorodott a csőcseléktől, a Suburrában és a Transtiberis gyanús hazaiban tanyázó sötét és félelmetes figuráktól. Mivel azonban mindent a saját mértéke szerint mért, és sem a keresztényeket, sem tanaikat nem ismerte meg mélyebben, azt hitte, közöttük is talál engedelmes eszközöket, s mert ezeket becsületesebbeknek tartotta másoknál, elhatározta, hogy hozzájuk fordul, s az ügyet úgy adja elő, hogy ne csak pénzért vállalják a dolgot, hanem hitbuzgóságból is.

E célból estefelé elment Euriciushoz, akiről tudta, hogy szívvel-lélekkel híve neki, s mindent megtesz, hogy segítsen rajta. Mivel azonban természeténél fogva óvatos ember volt, esze ágában sem volt valódi terveit kitergetni, hiszen azok nyílt ellentétben álltak volna az aggastyánnak az ő, Chilon erényességébe és istenfélelmébe vetett hitével. Ő mindenre kész embereket akart szerezni, s csak azokkal állapodott volna meg oly módon, hogy a dolgot saját érdekükben örökre titokban tartsák.

A vén Euricius, miután fiát kiváltotta, bérbe vett egy elárusítóbódét, amilyenekkel tele van a Circus Maximus környéke, s ott olajbogyót, babot, tésztát és mézes vizet árusított a cirkuszi versenyek nézőinek. Chilon otthon találta, amint éppen bódéját rendezgette be, s miután Krisztus nevében köszöntötte, elmondta neki, hogy mi járatban van. Ő szolgálatot tett az öregnek, most hát számított rá, hogy az is jóval fizet. Két vagy három erős, bátor emberre van szüksége, hogy segítségükkel elhárítson bizonyos veszedelmet, amely nemcsak őt, Chilont, hanem az összes keresztényeket fenyegeti. Ő szegény ember ugyan, hiszen csaknem egész vagyonát odaadta Euriciusnak, de azoknak az embereknek megfizetné faradságukat azzal a feltétellel, hogy megbíznak benne, és híven teljesítik, amit ő mond.

Euricius és fia, Quartus, szinte térden állva hallgatták, hiszen jótevőjüknek ismerték. Mindjárt ki is jelentették, hogy ők maguk is készek megtenni mindent, amit tőlük kíván, mert hiszik, hogy egy ilyen szent férfiú nem kívánhat olyasmit, ami Krisztus tanításával ellentétben állana.

Chilon biztosította őket, hogy úgy is van, s az égre emelte tekintetét, mintha imádkoznák, valójában azonban azon gondolkozott, nem volna-e jó elfogadni ajánlkozásukat, ami által megtakaríthatna ezer sestertiust. De rövid gondolkozás után elvetette a tervet. Euricius aggastyán volt, de talán nem is annyira kora viselte meg, mint inkább a gondok és a betegség. Quartus pedig tizenhat éves, márpedig Chilonnak gyakorlott és erős emberekre volt szüksége. Ami az ezer sestertiust illeti, abban reménykedett, hogy egy most támadt ötlete révén sikerül annak lényeges részét megtakarítania.

Azok még egy ideig erősködtek, de mikor Chilon határozottan elutasította őket, beletörődtek Quartus pedig így szólt:

- Ismerek, uram, egy Demas nevű péket, akinek kézimalmában rabszolgák és bérmunkások dolgoznak. Ezek egyike olyan erős, hogy négyet is kitesz, mert magam láttam, hogyan emelgette a malomköveket, melyeket négyen sem bírtak megmozdítani.

- Ha az az ember istenfélő, és kész feláldozni magát testvéreiért, akkor ismertess meg vele - felelte Chilon.

- Az az ember keresztény, uram - felelte Quartus -, mert Demasnál nagyrészt keresztények dolgoznak. Vannak ott éjszakai és nappali munkások, s az az éjszakaiak között dolgozik. Ha most odamennénk, éppen estebédnél találnánk őket, s akkor kényelmesen elbeszélgethetnél vele. Demas az Emporium⁹⁷ közelében lakik.

Chilon szívesen ráállt. Az Emporium az Aventinus-hegy lábánál épült, tehát nem volt nagyon messze a Circus Maximustól. Meg sem kellett kerülni a hegyeket, hanem a folyó partján a Porticus Aemilián át is oda lehetett jutni, ami lényegesen megrövidítette az utat.

- Öreg vagyok - jegyezte meg Chilon, mikor az oszlopsorba értek -, s néha kihagy az emlékezetem. Igen! Krisztus urunkat egyik tanítványa árulta el! De az áruló neve e pillanatban nem jut eszembe...

- Júdás, uram, aki fel is akasztotta magát - felelte Quartus, s magában kissé csodálkozott, hogyan lehet ezt a nevet elfelejteni.

- Ó, igaz, Júdás! Köszönöm! - kapott rajta Chilon.

S kis ideig szótlánul mentek egymás mellett. Mikor az Emporiumhoz értek, az már be volt zárva, elhaladtak hát mellette, s a magtárakat megkerülve, melyekből gabonát adtak ki a népnek, balra fordultak, a Via Ostiensis mentén a Testacius-dombig és a Forum Pistoriumig sorakozó házacskák felé. Ott megálltak egy faépület előtt, melynek belsejéből kézimalmok zörgése hallatszott ki. Quartus belépett a házba, Chilon azonban nem szeretett sok ember előtt mutatkozni, s közben állandó rettegésben volt, hogy valami végzet összehozhatja Glaucus orvossal, ő tehát kint maradt.

„Kíváncsi vagyok arra a Herculesre, aki itt molnárlegényként szolgál - mondta magában, a ragyogó holdvilágra tekintve -, ha lator és okos ember, akkor egy kevés pénzembe fog kerülni, ha pedig erényes keresztény és ostoba, akkor ingyen megcsinál mindent, amit kívánni fogok tőle.”

További elmélkedését megszakította Quartus megjelenése, aki egy másik férfi társaságában lépett ki a házból. E férfiún csak egy exomis nevű tunika volt, melynek olyan a szabása, hogy jobb karját és jobb mellét szabadon hagyta. Ezt az öltözetet, amely teljes mozgási szabadságot

---

⁹⁷ Vásárcsarnok, vásártér.

biztosít, főleg a munkások viselték, Chilon a jövevényre pillantva meglepődéssel lélegzett fel, mert ilyen kart és ilyen mellkast még soha életében nem látott.

- Íme, uram - jelentette Quartus -, itt a testvér, amit látni akartál.

- Krisztus urunk békessége veled - szólalt meg Chilon -, te pedig, Quartus, mondd meg testvérünknek, hogy teljes bizalmat és hitelt érdemlek-e, aztán Isten nevében térj haza, mert felesleges, hogy agg atyádat magára hagyjad.

- Szent férfiú ez - mondta Quartus -, minden vagyonát odaadta, hogy engem, akit nem ismert, kiválthassanak a rabságból. Megváltó urunk adjon neki érte mennyei jutalmat.

Az óriás munkás e szavak hallatára lehajolt, s kezet csókolt Chilonnak.

- Mi a neved, testvér? - kérdezte a görög.

- A szent keresztségben az Urbanus nevet kaptam, atyám.

- Testvérem, Urbanus, van-e időd, hogy nyugodtan elbeszéljess velem egy kicsit?

- Munkánk éjfélkor kezdődik, s csak most főzik számunkra az estebédet.

- Akkor hát elég időnk van. Kimegyünk a folyópartra, s ott meghallgatod, amit mondok.

Elmentek, s leültek egy szegélykőre a mély csendben, amelyet csak a malomkövek távoli zúgása és az alatt csörgedező víz csobogása zavart meg. Chilon szemügyre vette a munkás arcát, amelynek kifejezése kissé fenyegető és szomorú volt ugyan, mint amilyen általában a Rómában élő barbároké, de Chilon ennek ellenére jóindulatúnak és őszintének látta.

„Úgy van! - mondta magában. - Ez egy jó és ostoba ember, aki ingyen megöli Glaucust.”

Aztán megkérdezte:

- Urbanus, szereted-e Krisztust?

- Szívemből, lelkemből szeretem - felelte a munkás.

- Hát testvéreidet meg azokat, akik megtanítottak az igazságra és a Krisztusban való hitre?

- Azokat is szeretem, atyám.

- Akkor békesség veled.

- Veled is, atyám.

Megint csend lett - csak a távolban zúgtak a malomkövek, s lent csobogott a víz.

Chilon belebámult a hold ragyogó fényébe, s lassú, fojtott hangon kezdett beszélni Krisztus haláláról. Mintha nem is Urbanusnak mondta volna, csak úgy önmaga elmélkednék azon a kínhalálon, vagy mintha ennek az alvó városnak vallaná meg az Úr halálának titkát. Volt ebben valami megindító, s egyúttal ünnepélyes is. A munkás sírt, s mikor Chilon amiatt kezdett fájdalmasan sóhajtozni, hogy az Úr halála pillanatában senki sem volt mellette, aki ha nem is a keresztre feszítéstől, de legalább a katonák és zsidók okozta bántalmazástól megmentette volna, a barbár férfiú óriási öklei kezdtek összeszorulni a bánattól s az elfojtott dühtől. A halál csak megindította, de mikor arra a csöcselékre gondolt, amely gúnyt úzött a keresztre feszített Bárányból, egyszerű lelke felháborodott, s vad bosszúvágy vett rajta erőt.

S Chilon hirtelen megkérdezte:

- Urbanus, ugye, tudod, ki volt Júdás?

- Tudom, tudom, de ő felakasztotta magát! - kiáltotta a munkás.

S hangjában mintha sajnálkozás lett volna afelett, hogy az az áruló maga rótt ki magára a büntetést, s nem kerülhet az ő kezébe.

Chilon pedig tovább beszélt:

- De ha nem akasztotta volna fel magát, s ha valamelyik keresztény találkozna vele a szárazon vagy a tengeren, nem kellene-e megbosszulni rajta a Megváltó kínjait, vérét és halálát?

- Ki nem állana rajta bosszút, atyám?!

- Békesség veled, hű szolgája a Báránynak. Igen! A saját sérelmeit mindenkinek szabad megbocsátania, de kibocsáthatja meg az Úron esett bántalmat? De miként a kígyó kígyót nemz, a gonoszság gonoszságot, az árulás árulást, azonképpen Júdás kígyómérgéből új Júdás született, s miként amaz kiadta a zsidóknak és a római katonáknak a Megváltót, akként ez, aki közöttünk él, a farkasoknak készül kiadni Krisztus juhait, s ha senki meg nem akadályozza ezt az árulást, ha senki idejében össze nem tapossa a kígyó fejét, mindnyájunkra pusztulás vár, s velünk együtt elvész a Bárány tisztelete is.

A munkás háborgó nyugtalansággal nézett rá, mintha nem értené, amit hall, a görög pedig fejét palástja sarkával betakarva, mintegy síri hangon ismételte meg:

- Jaj nektek, igaz Isten szolgálai, jaj nektek, keresztény férfiak és nők!

S ismét csend lett, megint csak a malomkövek zúgását, a molnárlegények tompa danáját és a víz csobogását lehetett hallani.

- Ki az az áruló, atyám? - kérdezte végül a munkás. Chilon lehorgasztotta fejét. - Ki az? Júdás fia, az ő kígyómérgének szülötte, aki adja a keresztényt, és eljár az imaházakba, csak azért, hogy testvéreit bevádolhassa Caesarnál, mondván, hogy nem akarják Caesart istennek elismerni, hogy megmérgezik a szökőkutakat, gyerekeket gyilkolnak, s el akarják pusztítani ezt a várost, annyira, hogy kő kövön ne maradjon, íme, néhány nap múlva parancsot kapnak a praetorianusok, hogy fogják el a véneket, nőket és gyermekeket, s végezzenek velük, mint ahogy halálra adták Pedanius Secundus rabszolgáit. S mindezt a második Júdás művelte. De ha az elsőt senki sem büntette meg, ha senki sem állt bosszút rajta, ha Krisztust senki sem védelmezte meg kínhalála órájában, ki kívánja majd ezt megbüntetni, ki tapossa el a kígyó fejét idejében, mielőtt még Caesar meghallgatná, ki pusztítja el, ki menti meg a testvéreket és a Krisztusba vetett hitet a pusztulástól?

Urbanus pedig, aki eddig a kőkorláton ült, most hirtelen felállt, s így szólt:

- Én, atyám!

Chilon szintén felállt, egy darabig a munkás arcát nézte, amint azt a hold megvilágította, majd kinyújtotta kezét, s Urbanus fejére tette.

- Menj a keresztények közé - mondta ünnepélyesen -, menj az imaházakba, a testvérektől kérdezősködj Glaucus, az orvos után, s ha megmutatják, Krisztus nevében öld meg!...

- Glaucus? - ismételte meg a munkás, mintha emlékezetébe akarná vésni a nevet.

- Ismered talán?

- Nem, nem ismerem. Rómában ezrével vannak keresztények, s nem mindnyájan ismerik egymást. De holnap éjjel az Ostrianumban gyülekeznek össze a testvérek, férfiak és nők egyaránt, mind valamennyien ott lesznek, mert megérkezett Krisztus nagy apostola, aki ott fog tanítani. Ott majd a testvérek megmutatják nekem Glaucust.

- Az Ostrianumban? - kérdezte Chilon. - De hát az a kapukon kívül van. A férfiak és nők is, mindnyájan? Éjjel? Az Ostrianumban, a kapukon kívül?

- Igen, atyám. Az a mi temetőnk, a Via Salaria és a Nomentana között. Avagy nem tudod, hogy ott fog tanítani a nagy apostol?

- Két napig nem voltam otthon, így nem kaptam meg a levelét, azt pedig nem tudtam, hol az Ostrianum, mert nemrég érkeztem ide Korinthusból, ahol a keresztény közösséget vezetem. De ha a Krisztus megihletett, fiam, elmégy éjszaka az Ostrianumba, ott a testvérek között megkeresed Glaucust, s mikor hazafelé megy a városba, megöled, amiért megbocsáttatnak minden bűneid. Most pedig béke veled...

- Atyám...

- Mit kívánsz, hű szolgája a Báránynak?

A munkás arcán zavar tükröződött. Csak nemrégén ölt meg egy embert, talán kettőt is, pedig a Krisztus tanítása tiltja az emberölést. Nem önvédelemből ölte meg, pedig azt sem szabad! Nem haszonlesésből, amitől oltalmazza meg a Krisztus... A püspök maga adott neki embe-
reket segítségül, de megtiltotta, hogy öljenek, s ő akaratlanul is ölt, mert az Isten fölöttébb nagy erővel büntette meg... S most súlyosan vezekel... Mások énekelnek a malomkö mellett, ő pedig bűnére, a Bárány bántalmazására gondol... Ó, mennyit imádkozott, mennyit sírt már! Mennyit könyörgött a Báránynak bűnbocsánatért! S érzi, hogy még nem vezekelte le eléggé... S íme, most ismét megígérte, hogy megöli az árulót... És jól is van! Csak a saját sérelmeinkért szabad megbocsátanunk, tehát megöli, akár az összes testvérek, férfiak és nők szeme láttára, akik holnap az Ostrianumban lesznek De előbb ítéljék el Glaucust a testvérek vénei, a püspök vagy az apostol. Mert ölni nem nagy dolog, egy árulót megölni pedig még kedves dolog is, mintha az ember farkast vagy medvét ölné meg, de hátha Glaucus ártatlanul veszne el? Hogyan vegyen ő a lelkiismeretére egy új gyilkosságot, új bünt, a Bárány újabb megbántását?

- Ítélezésre most nincs idő, fiam - felelte Chilon -, mert az áruló az Ostrianumból egyenesen Caesarhoz megy Antiumba, vagy elrejtőzik egy bizonyos patrícius házában, akinek szolgálatában áll, de adok neked egy jelet, ha ezt Glaucus megölése után megmutatod, a püspök meg a nagy apostol is megáldja cselekedetedet.

Azzal elővett egy pénzdarabot, aztán kést keresgélt az övében, s mikor megtalálta, a sestertiusra rákapart egy kereszt jelet, s átadta a munkásnak...

- Íme, Glaucus ítélete, neked pedig a jel. Ha ezt Glaucus elpusztítása után megmutatod a püspöknek, azt a régebbi gyilkosságot is megbocsátja, amelyet akaratlanul követtél el.

A munkás önkéntelenül is kinyújtotta kezét a pénzért, de nagyon is frissen élt emlékezetében első gyilkossága, s éppen ezért mintha valami félelmet érzett volna.

- Atyám - mondta szinte könyörgő hangon -, avagy lelkiismeretedre veszed-e ezt a cselekedetet, s magad hallottad-e, mikor Glaucus elárulta testvéreinket?

Chilon megértette, hogy valamiféle bizonyítékokat kell szolgáltatnia, neveket kell említenie, mert ellenkező esetben ennek az óriásnak gyanú lopózhat a szívébe. S hirtelen szerencsés gondolat ötlött eszébe.

- Ide hallgass, Urbanus - mondta -, én Korinthusban lakom, de Kosban születtem, s itt Rómában Krisztus tanaira tanítok egy szolgálóleányt, aki honfitársam, a neve Euniké. Ez a leány mint vestiplica szolgál Caesar egyik barátjának, Petroniusnak a házában. Nos, abban a házában hallottam, Glaucus vállalta, hogy valamennyi keresztényt kiadja, s ezenfelül Caesar

egy másik bizalmasának, Viniciusnak is megígérte, hogy a keresztények között felkutat egy szüzet...

Itt abbahagyta, s megdöbbenve látta, hogy Urbanus szeme egyszerre megvillan, mint egy vadállaté, s arca dühös, fenyegető kifejezést ölt.

- Mi bajod? - kérdezte szinte ijedten.

- Semmi, atyám. Holnap megölöm Glaucust!...

De a görög elhallgatott; kis idő múlva megfogta a munkás két karját, úgy fordította, hogy a holdfény egyenesen az arcára essék, s figyelmesen szemügyre vette. Szemmel láthatólag habozott, hogy tovább faggassa-e, és kiszedjen belőle mindent, vagy pedig egyelőre elégedjék meg azzal, amit megtudott, vagy amit megsejtett.

Végül is győzött veleszületett óvatossága. Egyszer-kétszer nagyot sóhajtott, aztán a kezét a munkás fejére téve, ünnepélyesen, nyomatékkal kérdezte:

- Azt mondtad, hogy a szent keresztiségben az Urbanus nevet kaptad?

- Igen, atyám.

- Akkor hát békesség veled, Urbanus.

TIZENNYOLCADIK FEJEZET

Petronius - Viniciusnak:

„Baj van veled, carissime! Venus nyilván megzavarta értelmeket, elvette eszedet, emlékező-tehetségedet, és azt, hogy a szerelmen kívül bármi másra is tudj gondolni. Olvasd el valamikor, amit levelemre válaszoltál, s rájössz, mennyire közömbössé vált értelmek minden iránt, ami nem Lygia, mennyire csak vele foglalkozik, állandóan hozzá tér vissza, s folyton fölötte kering, akár a vércse kiszemelt áldozata fölött. Polluxra! Találd meg őt minél hamarabb, mert másként, hacsak a tűz hamuvá nem éget, átváltozol egyiptomi szfinxszé, aki - amint mondják - beleszeretett a halvány arcú Isisbe, s minden más iránt süket és közömbös, csak az éjszakát várja, hogy köszemével kedvesében gyönyörködhessek.

Szaladgáld be esténként a várost álöltözetben, sőt járj el filozófusoddal a keresztény imahelyekre. Minden dicséretre méltó, ami reményt ad, és agyonüti az időt. De barátságunk kedvéért tégy meg még egy dolgot: azt mondják, hogy az az Ursus, Lygia rabszolgája, roppant erejű ember, béreld hát fel Krotont, s mindig hármában járjatok. Ez biztonságosabb és okosabb is: A keresztények, ha Pomponia Graecina és Lygia is közéjük tartozik, semmi esetre sem latrok, amilyeneknek általában tartják őket, de azért Lygia elrablásakor megmutatták, hogyha az ő nyájukhoz tartozó báránypóráról van szó, akkor nem tréfálnak. Tudom, ha Lygiát megpillantod, nyomban el is akarod majd ragadni, nem bírván türtőztetni magad, de csupán Chilonidesszel hogyan viszed ezt véghez? Viszont Kroton elbánik velük, ha tíz olyan lygius védelmezné is a leányt, mint Ursus. Ne engedd, hogy Chilon kihasználjon, ellenben Krotontól ne sajnáld a pénzt. Ez a legjobb tanács, amit adhatok.

Itt már nem beszélnek a kis Augustáról, sem arról, hogy igézés ölte meg. Poppaea még emlegeti néha, de a Caesar gondolatait egészen más dolgok foglalják le. Egyébként ha igaz, hogy az isteni Augusta ismét másállapotban van, akkor a másik gyermek emléke nála is nyomtalanul szertefoszlik. Már tíz-egynéhány nap óta Neapolisban, illetőleg Baiaiban vagyunk. Ha képes volnál bármiről gondolkozni, akkor itteni tartózkodásunk visszhangja kétségkívül füledbe jutna, mert bizonyos egész Róma erről beszél. Nos, egyenesen Baiaiban álltunk meg, ahol mindenekelőtt reánk nehezedett az anya emléke és a lelkiismeret-furdalás. De tudod-e, hova jutott már a Rótszakállú? Oda, hogy már az anyagyilkossága is csak verstéma számára, no és jó ok arra, hogy tragikus bohócjeleneteket produkáljon. Régebben valóban érzett lelkiismeret-furdalásokat, de csak azért, mert gyáva. Miután azonban meggyőződött róla, hogy a világ most is éppen úgy a lába előtt hever, mint régebben, s egyetlen isten sem állt bosszút rajta, csak azért adja a lelkiismeret-furdalástól gyötört embert, hogy a világot megindítsa sorsa iránt. Néha éjjel felriad, s azt mondja, hogy a fúriák üldözik, felkölt bennünket, hátratekinget, egy Orestes szerepét játszó ripacs pózába vágja magát, görög verseket szaval, s lesi, hogy csodáljuk-e. S mi természetesen csodáljuk! S ahelyett, hogy szemébe mondanánk: »Menj aludni, ripacs!«, mi is tragédiára hangoljuk magunkat, s védjük a nagy művészt a fúriáktól. Castorra! Legalább annyit bizonyára hallottál te is, hogy Neapolisban már nyilvánosan fellépett. Összeterelték Neapolis és a szomszéd városok minden görög csavargóját, s azok a fokhagyma- és verejtékszag olyan kellemetlen kigőzölgésével töltötték meg az arénát, hogy hálát adtam az isteneknek, hogy nem az első sorokban, az augustianusok között kellett ülnöm, hanem a Rótszakállúval a színpad mögött voltam. S elhiszed-e, hogy félt? Valóban félt! Megfogta a kezemet, s a szívére szorította, amely csakugyan gyorsított ütemben vert. Zihálva lélegzett, s mikor ki kellett lépnie, sápadt lett, mint a pergamen, s homlokát belepte a verejték. Pedig tudta, hogy minden sorban készenlétben ott

ülnek a praetorianusok botokkal, hogy szükség esetén azokkal serkentsék a lelkesedést. De erre nem volt szükség. Nincs az a Karthágó vidéki majomcsapat, amely úgy tudna sivalkodni, ahogy az a csöcselék üvöltött. Hidd el, a fokhagymaszag egészen a színpadig terjengett. Nero pedig hajlongott, kezét a szívére szorongatta, csókokat dobált és sírt. Aztán mintegy ittasan rohant közénk, akik a színpad mögött vártuk, s úgy kiáltotta: »Mit jelent minden diadal ehhez képest?« Amott pedig a csöcselék folyton ordított és tapsolt, tudván, hogy tapsának bére a ripacs-cézár kegye, ajándékai, lakomák, lutrijegyek és újabb bohócmutatványai. S én nem is csodálkozom rajta, hogy tapsoltak, hiszen ilyesmit még sosem láttak. Ő pedig folyton azt hajtogatta: »Lám, a görögök! Lám, a görögök!« S azt hiszem, ettől kezdve még jobban meggyűlölte Rómát. Rómába természetesen azonnal különfutárokat küldtek a diadal hírével, s e napokban várjuk a senatus hála nyilatkozatait. Mindjárt Nero első fellépése után különös eset történt itt. A színház hirtelen összeomlott, de már csak akkor, mikor az emberek kimentek. Ott voltam az eset színhelyén, s nem láttam, hogy akár csak egy holttestet is kiemeltek volna a romok alól. Sokan még a görögök közül is az istenek haragjának tekintik ezt a caesari hatalom meggyalázásáért, de ő, ellenkezőleg, azt állítja, hogy ez az istenek kegye, akik nyilván oltalmukba vették az ő énekét, és mindazokat, akik hallgatják. Ezért az áldozatok minden templomban, ezért a nagy hálálkodások, az ő számára pedig újabb ösztönzés az achaiái úthoz. Néhány nappal ezelőtt azonban megvallotta nekem, félve gondol rá, mit szól majd ehhez a római nép, egyrészt az iránta érzett szeretetből, másrészt a gabonaosztogatás és a mérkőzések miatt, amelyektől Caesar hosszas távolmaradása esetén eleshetik.

Mégis megyünk Beneventumba, hogy megnézzük ama cipészi pompát, amellyel Vatinius fog dicsekedni, onnan pedig Helena isteni testvéreinek oltalma alatt Görögországba. Ami engem illet, megfigyeltem valamit: ha az ember örültek között van, maga is megőrül, sőt bizonyos varázst is talál az örületben. Görögország, meg az utazás ezer citerával, valamiféle bacchusi diadalmenet mirtuszlombbal, vadszőlővel és fűzfavesszőkkel koszorúzott nimfák és bacchánsnők között, a szekerekbe fogott tigrisekkel, virágok, thyrsusok, koszorúk, evoé-kiáltások, zene, költészet és a tapsoló Hellas, ez mind szép, de nekünk ennél merészebb elképzeléseink is vannak. Egy mesebeli, keleti birodalmat akarunk alapítani, a pálmák, a napsütés, a poézis, az álommá varázsolt valóság és a csupa gyönyörre változtatott élet országát. Kedvünk támadt elfelejteni Rómát, s a világ mérlegének nyelvét valahol Görögország, Ázsia és Egyiptom között elhelyezni, s nem úgy élni, mint az emberek, hanem mint az istenek, nem ismerni a hétköznapiságot, aranygályákon bolyongani az archipelaguson, bíborszínű vitorlák árnyékában, átváltozni Apollóvá, Osirisszé és Baallá egy személyben, rózsaszínűen pompázni a hajnalpírban, aranyosan a napfényben, ezüstösen a holdvilágban, uralkodni, énekelni és álmodni... S elhiszed-e, hogy én, akinek még van egy sestertius ára józan eszem s egy as ára ítélőképességem, hagyom, hogy magukkal ragadjanak ezek a fantáziák, s hagyom azért, mert ha lehetetlenek is, de legalább nagyok és rendkívüliek... Ez a mesebeli birodalom mégis olyasvalami lenne, amit valamikor, sok évszázad múlva, az emberek álomnak hinnének. Ha Venus nem ölti magára egy ilyen Lygia vagy legalábbis egy Eunike-féle rabszolganő alakját, az élet - ha a művészet fel nem ékesíti - önmagában meddő, s igen gyakran majomábrázata van. De a Rótszakállú már csak azért sem valósítja meg eszméit, mert a költészetnek, a Keletnek ama mesebeli királyságában nincs helye sem az árulásnak, sem az aljasságnak, sem a halálnak, öbenne pedig a költő külszíne alatt selejtes komédiás, ostoba szekérhajtó és sekélyes zsarnok húzódik meg. S valóban, addig is megfojtjuk az embereket, ha bármilyen módon utunkban állanak. A szegény Torquatus Silanus már árnyék. Néhány nappal ezelőtt vágta fel ereit. Lecanius és Licinius rettegve vállalják a consulságot, az öreg Thraseát sem kerülheti el a halál, mert mer becsületes lenni. Tigellinusnak eddigelé nem sikerült kieszközölnie a parancsot, hogy vágjam fel az ereimet. Még szükség van rám, nemcsak mint arbiter elegantiaera, hanem mint olyan emberre is, akinek ízlése és tanácsai nélkül az achaiái kirándulás esetleg

rosszul üthetne ki. Többször gondolok azonban arra, hogy előbb-utóbb mégiscsak ez lesz a végem, s tudod, abban az esetben mi fontos nekem: az, hogy a Rőtszakállú ne jusson hozzá ahhoz a mirhaserlegemhez, amelyet ismersz és csodálsz. Ha halálom pillanatában mellettem leszel, neked adom, ha pedig távol leszel, összetöröm. De addig is előttünk van még a cipészi Beneventum, az olympusi Görögország és a Fátum, amely ismeretlen és előre láthatatlan utat jelöl ki mindannyiunk számára. Járj jó egészséggel, és béreld fel Krotont, mert ha nem, ismét elragadják tőled Lygiát. Ha Chilonidesre többé nem lesz szükséged, küldd el nekem, bárhol lennék is. Hátha csinálhatok még belőle egy második Vatiniust, s hátha a consularis urak és senatorok éppúgy fognak reszketni előtte, mint ama kaptafás lovag előtt. Érdemes volna megérni ezt a látványt. Ha Lygiát visszaszerzed, értesíts, hogy egypár hattyút és egypár galambot áldozhassak értetek Venus itteni kerek szentélyében. Nemrég álmomban láttam Lygiát, az öledben ült, s a csókjaidat leste. Gondoskodj róla, hogy álmom valóra váljék. Egeden sohase legyen felhő, s ha lesz is, rózsaszínű és rózsaiilatú legyen. Légy jó egészséggel, ég veled!”

TIZENKILENCEDIK FEJEZET

Alig fejezte be Vinicius az olvasást, mikor a könyvtárba bejelentés nélkül besurrant Chilon, mert a szolgálknak parancsuk volt, hogy őt a nap és éjszaka minden órájában engedjék be.

- Nagylelkű őszöd, Aeneas isteni anyja legyen hozzád oly kegyes - mondta -, mint amilyen Maia isteni fia⁹⁸ volt énhozzám.

- Ez azt jelenti?... - kérdezte Vinicius az asztaltól felugorva.

Chilon pedig felkapta fejét, s így szólt:

- Heuréka!⁹⁹

Az ifjú patrícius annyira izgatott volt, hogy hosszabb ideig egyetlen szót sem bírt szólani.

- Láttad őt? - kérdezte végre.

- Láttam Ursust, és beszéltem is vele.

- S tudod, hol rejtőznek?

- Nem, uram. Más talán pusztá önzésből is értésére adta volna a lygiusnak, hogy tudja, kicsoda ő, más talán igyekezett volna őt kifaggatni, hogy hol lakik, s vagy kapott volna egy ökölcsapást, amitől minden földi dolog iránt közömbössé vált volna, vagy pedig felkeltette volna az óriás gyanúját, amivel azt érte volna el, hogy a szűz számára talán még aznap éjjel más búvóhelyet kerestek volna. Én nem ezt tettem, uram. Nekem elég tudnom, hogy Ursus egy molnárnál dolgozik az Emporium mellett, a neve Demas, mint a te szabadosodé, s ez azért elég nekem, mert most már bármelyik bizalmasabb rabszolgád nyomon követheti reggel Ursust, s megtudhatja, hol a búvóhelyük. Én csak azt a biztos hírt hozom neked, uram, hogy ha Ursus itt van, akkor az isteni Lygiának is Rómában kell lennie, a másik hír pedig az, hogy ma éjjel csaknem bizonyosan az Ostrianumban lesz...

- Az Ostrianumban? Hol van az? - vágott közbe Vinicius, mert nyilván azonnal rohanni akart a mondott helyre.

- Egy régi temető a Via Salaria és a Nomentana között. Ama keresztény pontifex maximus,¹⁰⁰ akiről már szoltam neked, uram, s akit csak jóval későbbre vártak, már ma megérkezett, s éjszaka ott fog keresztelni és tanítani abban a temetőben. Bujkálnak tanaikkal, mert noha egyelőre nincsen semmiféle edictum,¹⁰¹ amely azt tiltaná, a lakosság gyűlöli őket, tehát óvatosnak kell lenniük. Maga Ursus mondta, hogy ma éjjel mind egy szálíg ott gyülekeznek össze az Ostrianumban, mert mindegyik látni és hallani akarja azt a férfiút, aki Krisztus első tanítványa volt, s akit ők apostolnak neveznek. Mivel pedig náluk a nők a férfiakkal együtt hallgatják a tanításokat, így a nők közül legfeljebb Pomponia nem lesz ott, mert ő sehogyan sem tudná megmagyarázni Aulusnak, aki a régi isteneket tiszteli, hogy éjszaka miért hagyta el

---

⁹⁸ Mercurius (Hermes).

⁹⁹ Megtaláltam! (görög) A monda szerint Archimedes kiáltott fel így, amikor a róla elnevezett fizikai törvényt fölfedezte.

¹⁰⁰ A legelőkelőbb papi testület feje.

¹⁰¹ Rendelet.

a házat. Lygia azonban, aki Ursus és a közösség véneinek oltalma alatt van, kétségkívül elmegy a többi nővel együtt.

Vinicius eddig mintegy lázban égett, s csak a reménység tartotta, most azonban, hogy ez a reménység teljesülni látszott, hirtelen úgy elgyengült, mint a vándor, mikor az emberfeletti nehézségekkel járó bolyongás után célhoz ér. Chilon ezt észre is vette, s elhatározta, hogy kihasználja.

- A kapukat ugyan őrzik embereid, uram, s a keresztények ezt nyilván tudják is, de nekik nincs szükségük a kapukra. S a Tiberisnek sincs szüksége rájuk, s noha a folyó elég messze van azoktól az utaktól, érdemes egy kis kerülőt tenni, hogy az ember láthassa a „nagy apostolt”. Egyébként ezer meg ezer módjuk lehet, hogy kijussanak a kapukon, s tudom, hogy van is. Az Ostrianumban megtalálod, uram, Lygiát, de ha ő nem lenne is ott, amit nem hiszek, akkor is ott lesz Ursus, mert megígérte nekem, hogy meggyilkolja Glaucust. Ő maga mondta, hogy ott lesz, és megöli, hallod, nemes tribunus? Nos, vagy nyomon követed őt, s megtudod, hol lakik Lygia, vagy megfogadod embereiddel mint gyilkost, s ha a kezdedben van, kiszeded belőle, hol rejtette el Lygiát. Én tehát megtettem a magamét! Más azt mondaná, uram, hogy tíz korsó kitűnő bort kellett meginnia Ursusszal, amíg kiszedte titkát, más azt mondaná, hogy ezer sestertiust vesztett el vele scriptae duodecimben,¹⁰² vagy hogy kétezerért vette meg a híreket... Tudom, hogy kétszeresen megadnád nekem, én azonban annak ellenére, egyszer az életben... de mit is mondok... mint életemben mindig, most is becsületes leszek, remélem ugyanis, hogy, amint a nagylelkű Petronius mondta, minden kiadásomat és reményemet fölülmúlja a te nagylelkűséged.

De Vinicius katona volt, s hozzászokott, hogy ne csak minden helyzetnek megtalálja a nyitját, hanem cselekedjék is, így hát hamarosan úrrá lett pillanatnyi gyengeségén, s kijelentette:

- Az én nagylelkűségemben nem fogsz csalódní, de előbb eljössz velem az Ostrianumba.

- Én, az Ostrianumba? - kérdezte Chilon, mert semmi kedve sem volt odamenni. - Én, nemes tribunus, megígértem, hogy megmutatom Lygiát, de nem ígértem, hogy el is ragadom őt... Képzeld el, uram, mi történnék velem, ha ama lygius medve, miután Glaucust széttépte, rájönne, hogy nem egészen igazságosan tépte szét? Avagy nem engem tartana-e, persze helytelenül, az elkövetett gyilkosság tettesének? Ne feledd, uram, hogy minél nagyobb filozófus valaki, annál nehezebb a műveletlen nép kérdéseire megfelelnie, mit felelhetnék hát neki, ha megkérdezné, miért vádoltam Glaucust? Ha azonban azzal gyanúsítasz, uram, hogy becsaplak, azt mondom, csak akkor fizess ki, ha megmutatom, hol lakik Lygia; vagy pedig nagylelkűségednek csak csekély részecskéjét mutasd meg nekem, hogy arra az esetre, ha te, uram, valami baleset áldozatává lennél (amitől az istenek őrizzenek meg), ne maradjak teljesen jutalmazatlanul. Ezt a te szíved soha el nem viselné.

Vinicius egy márványlapon álló ládikához lépett, kivett belőle egy erszényt, s odadobta Chilonnak.

- Ezek scrupulumok¹⁰³ - jegyezte meg. - Ha Lygia a házamban lesz, kapsz egy ugyanilyen erszényt tele aureusokkal.¹⁰⁴

- Ó, Iuppiter! - kiáltotta Chilon.

---

¹⁰² Társasjáték.

¹⁰³ Kisebb értékű római pénz.

¹⁰⁴ Aranypézt.

De Vinicius összehúzta szemöldökét.

- Itt kapsz enni, aztán kipihenheted magad. Estig nem mozdulsz innen, éjszaka pedig elkísérsz az Ostrianumba.

A görög arcán egy darabig félelem és habozás tükröződött, de aztán mégis megnyugodott, s így szólt:

- Ki tudna neked ellenállni, uram? Fogadd e szavakat jó jelként, mint hasonló nagy hősi fogadta azokat Ammon templomában. Ami engem illet, ezek a „scrupulusok” (s itt megrázta az erszényt) eloszlatják az én skrupulusaimat, arról nem is szólva, hogy társaságod mily nagy szerencse és gyönyörűség számomra...

De Vinicius türelmetlenül félbeszakította, s az Ursusszal folytatott beszélgetés részletei felől faggatta. Egy dolog egészen világos volt: vagy az, hogy Lygia rejtekhelyét még az éjjel felfedezik, vagy hogy magát Lygiát is elrabolhatják az Ostrianumból hazafelé vezető úton. S Viniciust kitörő öröm töltötte el erre a gondolatra. Most már úgyszólván bizonyos volt, hogy Lygiát visszaszerzi, s ettől a leány iránti haragja és sértődöttsége is csaknem teljesen eltűnt. Ezért a nagy örömeért megbocsátotta minden bűnét. Most már csak úgy gondolt rá, mint egy kedves lényre, aki után vágyódik, s aki mintha hosszú utazás után térne vissza. Kedve lett volna összecsdéíteni a rabszolgákat, hogy díszítsék fel a házat füzérekkel. E pillanatban még Ursusra sem haragudott. Kész volt mindenkinek mindent megbocsátani. Chilon, akitől eddigelé - minden szolgálata ellenére - szinte irtózott, most először látta mulatságos s egyúttal rendkívüli embernek. Derűs lett a háza, derűs a szeme meg az arca is. Újra érezni kezdte az ifjúság és az élet gyönyöreit. A régi, komor szenvedés nem érzékeltette vele eléggé, mennyire megszerette Lygiát. Ezt csak most értette meg igazán, mikor számított rá, hogy visszanyeri őt. A leány utáni vágy úgy ébredett benne, mint ahogy a föld ébredzik tavasszal, ha a nap felmelegíti, de vágyódása most mintha már nem lett volna olyan vak és eszeveszett, hanem inkább derűs és gyöngéd. Törhetetlen erőt érzett magában, s meg volt győződve róla, ha csak meglátja is Lygiát, többé el nem veszi tőle a világ valamennyi kereszténye, de még maga Caesar sem.

Chilon azonban az ifjú örömétől felbátorodva szót emelt, s tanácsokat adott. Az ő véleménye szerint az ügyet még nem volt szabad végleg megnyertnek tekinteni, s a legnagyobb óvatosságra volt szükség, amely nélkül még minden veszendőbe mehetett. Könyörgött is Viniciusnak, hogy ne ragadja el Lygiát az Ostrianumból. Szerinte fejükön csuklyával, befödött arccal kell odamenniük, s meg kell elégedniük azzal, hogy valami homályos szegletből vegyenek szemügyre minden jelenlevőt. Ha aztán megpillantják Lygiát, a legbiztosabb lesz a távolból követni, megtudni, melyik házba tér be, s másnap hajnalban nagy rabszolgacsapattal körülfogatni a házat, s a szüzet fényes nappal hazavinni. Mivel a leány tűsz, s így tulajdonképpen Caesar oltalma alá tartozik, meg lehet ezt tenni anélkül, hogy a törvény szigorától kellene tartaniuk. Ha pedig Lygiát nem találnák az Ostrianumban, Ursust követik nyomon, s az eredmény ugyanaz lesz. A temetőbe nem mehetnek nagyszámú kísérettel, mert könnyen felhívhatnák a figyelmet magukra, s akkor a keresztényeknek elég volna eloltaniuk minden fáklyát, mint az első rablásnál tették, azután a sötétben elbújni rejtekhelyeikbe, amelyeket csak ők ismernek. Ezzel szemben fel kell fegyverkezni, s ezenfelül vagy két biztos és erős embert vinni kísérettel, hogy adandó esetben legyen, aki megvédi őket.

Vinicius mindenben igazat adott neki, s ugyanakkor eszébe jutott Petronius tanácsa is, s azonnal megparancsolta rabszolgáinak, hogy vezessék elébe Krotont. Chilon mindenkit ismert Rómában, mikor tehát a híres atléta nevét meghallotta, akinek emberfeletti erejét gyakran megcsodálta az arénában, nagyon megnyugodott, s kijelentette, hogy elmegy az Ostrianumba.

Úgy látta, hogy Kroton segítségével már sokkal könnyebb lesz megszereznie a nagy aureusokkal telt erszényt.

Jó reménységgel foglalt hát helyet az asztalnál, amelyhez kis idő múlva az atrium felügyelője invitálta meg, s evés közben elmesélte a rabszolgáknak, hogy uruk csodatevő balzsamot vásárolt tőle, amellyel elég a legsilányabb gebe patáit bekenni, hogy a versenyen minden más lovat messze maga mögött hagyjon. Egy keresztény embertől tanulta meg, hogyan kell ezt a balzsamot készíteni, mert a keresztények vénei még a thessalíaiaknál is jobban értenek a varázslatokhoz és csodákhoz, pedig Thessalia híres a boszorkányairól. A keresztények nagyon megbíznak benne, s hogy miért, azt mindenki azonnal kitalálja, aki tudja, mit jelent a hal. Beszélgetés közben figyelemmel fürkészte a rabszolgák arcát, hogy hátha talál közöttük keresztényt, amiről aztán értesítheti Viniciust. Mikor azonban ez a reménye hiúnak bizonyult, alaposan nekilátott az ételnek és itálnak, s nem fukarkodott a szakács dicséretével, sőt biztosította, hogy igyekszik őt megvenni Viniciustól. Jókedvét csak az zavarta, hogy éjszaka el kell mennie az Ostrianumba, azonban azzal vigasztalta magát, hogy álöltözetben lesznek, sötét lesz, s két olyan férfiú társaságában megy, akik közül az egyik mint eróművész egész Róma bálványa, a másik pedig patrícius és magas rangú katona. „Ha Viniciust felismerik is - mondta önmagának -, nem mernek rá kezet emelni, ami pedig engem illet, emberek legyenek a talpukon, ha csak az orrom hegyét is meglátják.”

Ezután visszaemlékezett a munkással folytatott beszélgetésére, s ez az elmélkedés új reménységgel töltötte el. Semmi kétsége nem volt aziránt, hogy az a munkás Ursus volt. Vinicius elbeszéléséből tudta, meg ama rabszolgák is mondták, akik Lygiát a Caesar palotájából elkísérték, milyen rendkívül erős ember az. Mikor tehát Euriciustól nagyon erős emberek felől tudakozódott, semmi különös nem volt abban, hogy Ursust említették meg. Azután Ursus zavara és izgalma, mikor Viniciust és Lygiát említette, semmi kétséget nem hagyott afelől, hogy ez a két személy nagyon is érdekli. A munkás maga is említette, hogy egy ember meggyilkolása miatt vezekel, márpedig Ursus megölte Atecinust, végül személyleírása is teljesen megfelelt annak, amit Vinicius a lygiusról mondott. Csupán a név ébreszthetett kétséget, Chilon azonban már tudta, hogy a keresztények a keresztségben gyakran más nevet vesznek fel.

„Ha Ursus megöli Glaucust - elmélkedett magában Chilon -, az még jobb lesz, de ha nem ölné is meg, az is jó lesz, mert azt fogja mutatni, mennyire nehezükre esik a keresztényeknek embert ölni. Lám, Glaucust úgy festettem le, mint Júdás édesfiát és minden keresztények árulóját; olyan ékesszólással beszéltem, hogy még a kő is megindultan ígérte volna meg, hogy Glaucus fejére esik, s mégis milyen nehezen sikerült rábírom azt a lygius medvét az ígéretre, hogy ráteszi a mancsát... Habozott, vonakodott, nagy bünbánatára és vezeklésére hivatkozott. Úgy látszik, náluk az nem szokás... A saját sérelmekért meg kell bocsátani, a másokét sem nagyon szabad megbosszulni, ergo gondold meg, Chilon barátom, mi fenyegethet? Glaucusnak nem szabad bosszút állania rajtad... Ha Ursus nem öli meg Glaucust olyan nagy bűnért, amilyen az összes keresztények elárulása, akkor annál kevésbé öl meg téged egy olyan kis bűnért, amilyen egy keresztény elárulása. Egyébként ha egyszer e nekihevült gúnárnak megmutatom ama gerle fészket, máris mosom kezeimet, s visszaköltözöm Neapolisba. A keresztények is beszélnek valamiféle kézmosásról, úgy látszik, ez valami olyan mód, amivel az ember befejezheti a velük való ügyét. Jó emberek azok a keresztények, s lám, mennyi rosszat mondanak róluk! Ó, istenek, hát van igazság ezen a világon? Én szeretem tanukat, mert tiltja az ölést. De ha tiltja az emberölést, akkor nyilván lopni, csalni sem enged, meg a hamis tanúskodást is tiltja, akkor pedig nem mondhatnám, hogy valami nagyon könnyű megtartani. Úgy látszik, arra tanít, hogy nemcsak meghalni kell becsületesen, amint a sztoikusok mondják, hanem élni is. Ha valamikor megszédem magam, s olyan házam lesz,

mint ez, és ennyi rabszolgám, akkor talán magam is keresztény leszek mindaddig, amíg hasznát látom. Mert a gazdag ember mindent megengedhet magának, még azt is, hogy erényes legyen... Igen! Ez gazdagoknak való vallás, nem értem hát, miért van közöttük mégis annyi szegény ember. Mi hasznuk belőle; hogy erényesek, s miért tűrik, hogy az erény megkösse a kezüket? Egyszer már gondolkoznom kell ezen. Addig is hála neked, Hermes, hogy megengeded megtalálnom azt a borzot... De ha ezt azért a két egyéves fehér üszőért tetted, amelyeknek a szarvát is meg kell aranyoztatnom, akkor nem ismerek rád. Szégyelld magad, Argos legyőzője! Hogy egy ilyen okos isten ne lássa előre, hogy nem kap semmit! Felajánlom neked hálámat, s ha hálámnál többre becsülsz két szarvasmarhát, akkor magad vagy a harmadik, s a legjobb esetben is csak pásztor lehetnél, nem pedig isten. Jól vigyázz, hogy mint filozófus be ne bizonyítsam az embereknek, hogy nem létezel, mert akkor senki sem vinne neked több áldozatot. A filozófusokkal nem árt jóban lenni.”

Amíg így elbeszélgetett önmagával és Hermesszel, végignyújtózott a padon, palástját feje alá tette, s mikor a rabszolgák leszedték az edényt, elaludt. Csak akkor ébredt fel, illetőleg keltették fel, mikor Kroton megérkezett. Ekkor átment az atriumba, s kedvteléssel szemlélgette az exgladiátor, lanista hatalmas alakját, mely óriási tömegével szinte az egész atriumot megtöltötte. Kroton már megalkudott a vállalkozás díjában, s éppen azt mondta Viniciusnak:

- Herculesre! Jó, hogy ma küldtél értem, uram, mert holnap Beneventumba megyek, ahova a nemes Vatinius hívott meg, hogy a Caesar jelenlétében megbirkózzam egy bizonyos Sifaxszal, a legerősebb szerezcsennel, akit Afrika valaha is világra hozott. Elképzelheted, uram, hogyan fog összeroppanni a gerince karjaim között, de ezenfelül egy ökölcsapással fekete állkapcsát is összezúzom.

- Polluxra! - felelte Vinicius. - Meg vagyok győződve róla, hogy meg is teszed, Kroton.

- S jól is teszed - tette hozzá Chilon. - Igen!... Azonfelül zúzd össze az állkapcsát is! Ez jó ötlet, s hozzád méltó cselekedet. Hajlandó vagyok fogadni, hogy összezúzod az állkapcsát. De addig is kend be tagjaidat olajjal, Herculesem, és övezd fel magad, mert jegyezd meg, hogy valódi Cacusszal lehet dolgod. A tiszteletre méltó Vinicius által keresett leánya őrizője állítólag roppant erejű ember...

Chilon csak azért beszélt így, hogy Kroton becsvágyát fűtse, de Vinicius még megtoldotta:

- Úgy van. Én magam nem láttam ugyan, de hallottam, hogy a bikát a szarvánál fogva vonszolja, ahova éppen akarja.

- Jaj! - nyögött fel Chilon, mert nem képzelte, hogy Ursus ennyire erős lehet.

De Kroton megvetőleg elmosolyodott.

- Vállalkozom rá, tiszteletre méltó uram, hogy ezzel a kezemmel elragadom, akit éppen mondasz, s ezzel a másikkal megvédem magam hét olyan lygius ellen, s a leányzót elhozom a házádba, még ha Róma minden kereszténye mint megannyi calabriai farkas vetné is utánam magát.

- Ne engedd meg neki, uram! - kiáltotta Chilon. - Majd megdobálnak kövekkel, s akkor mit ér az ő ereje? Nem jobb a házból elvinni a szüzet, s nem kockáztatni sem az ő, sem a magunk életét?

- Ezt kell tenni, Kroton! - jelentette ki Vinicius.

- Te fizetsz, te parancsolsz! De el ne feledd, uram, hogy holnap Beneventumba megyek.

- Itt a városban is ötszáz rabszolgám van - felelte Vinicius.

Azzal intett nekik, hogy elmehetnek, maga pedig a könyvtárba ment, s a következő levelet írta Petroniusnak:

„Chilon megtalálta Lygiát. Ma este vele és Krotonnal az Ostrianumba megyek, és vagy azonnal elragadom a leányt, vagy holnap a házából. Az istenek áldjanak meg minden jóval. Járj egészséggel, carissime, mert a nagy örömtől nem bírok többet írni.”

S az íronádat letéve, gyors léptekkel járkált fel s alá a szobában, mert a lelkét eltöltő nagy öröm mellett a láz is emésztette. Elmondta magában, hogy Lygia holnap itt lesz, ebben a házban. Még nem tudta, hogyan fog vele bánni, de érezte, hogy ha a leány szeretni fogja, akkor ő a szolgája lesz. Eszébe jutott, amit Akté mondott, hogy Lygia szerette őt, s ez végképp megindította. Akkor hát csupán arról lesz szó, hogy bizonyos szüzi szemérmert kell leküzdenie, meg valamiféle fogadalmakat, amelyeket nyilván a keresztény vallás követel. De ha így van, akkor amint Lygia itt lesz az ő házában, s akár a rábeszélésnek, akár az erőszaknak enged, el kell mondania magában: „Megtörtént!”, s azután már engedelmes lesz, s szeretni fogja őt.

De Chilon megjelenése elvágta e boldog elmélkedés fonalát.

- Uram - kezdte a görög -, íme, mi jutott még eszembe: hátha a keresztényeknek vannak bizonyos jegyeik vagy jelszavaik, amelyek nélkül senkit be nem engednek az Ostrianumba? Tudom, hogy az imaházakban így van, s hogy ilyen jegyet kaptam én Euriciustól; engedd hát meg, hogy elmenjek hozzá, s pontosan kikérdezzem, és ellássam magam ilyen jegyekkel, ha szükség lesz rá.

- Helyes, bölcs és nemes férfiú - felelte Vinicius vidáman. - Beszéded nagy körültekintésre vall, és ezért dicséretet érdemelsz. Elmégy hát Euriciushoz, vagy ahova akarsz, de azt az erszényt, amelyet tőlem kaptál, itt hagyod ezen az asztalon.

Chilon sosem vált meg szívesen a pénztől, most is fintort vágott hát, de azért engedett a parancsnak s távozott. A Carinae nem volt messze a cirkusztól, amely mellett Euricius boltja volt, így hát még jóval alkonyat előtt vissza is tért.

- Íme, itt a jegyek, uram. Ezek nélkül nem engedtek volna be. Pontosán tudakozódtam az út felől is, s ugyanakkor megmondtam Euriciusnak, hogy a jegyekre csak barátaim számára van szükségem, én ugyanis nem megyek el, mert öreg vagyok már, s az nekem igen messze van, ellenben holnap találkozom a nagy apostollal, s ő elmondja nekem beszéde legszebb részleteit.

- Hogyan, nem leszel ott? Ott kell lenned! - jelentette ki Vinicius.

- Tudom, hogy ott kell lennem, de csuklyát húzok a fejemre, s nektek is ezt tanácsolom, mert különben elriaszthatjuk a madárcákat.

Kis idő múlva csakugyan készülődni kezdtek, mert odakint már alkonyodott. Csuklyás gall palástot öltöttek, s lámpást fogtak a kezükbe. Ezenfelül Vinicius fel is fegyverezte magát és társait rövid, görbe késsel. Chilon parókát tett a fejére, amellyel Euriciushoz menet látta el magát, s gyorsan elindultak, hogy a távoli Porta Nomentanát elérjék, még mielőtt bezárnák.

HUSZADIK FEJEZET

A Vicus Patriciuson a Viminalis mentén haladtak a régi Porta Viminalisig. Azon a síkságon jártak, amelyen később Diocletianus pompás fürdőt építtetett. Elhagyták Servius Tullius falainak maradványait, s már pusztább helyeken át jutottak el a Via Nomentanára. Ott pedig balra fordulva, Salaria felé tartottak, s dombos vidékre jutottak, mely tele volt homokbányákkal, sőt itt-ott temetőekkel is. Közben egészen besötétedett, s mivel a hold még nem kelt fel, az utat elég nehéz lett volna megtalálniuk, ha a keresztények - amint Chilon előre látta - maguk nem jelezték volna. S valóban, jobbra-balra és elől, mindenütt sötét alakokat láttak, amint óvatosan igyekeztek a homokos szurdékok felé. Némelyikük kezében lámpás volt, amit azonban igyekeztek palástjukkal eltakarni de akik az utat jobban ismerték, azok a sötétben baktattak előre. Vinicius gyakorlott katonaszeme mozgásuk után megkülönböztette a fiatalabb férfiakat a botra támaszkodó öregektől és a gondosan hosszú stólájukba burkolózó nőktől. A ritkán meg-megforduló járókelők meg a városból kifelé igyekvő falusiak ezeket az éjszakai vándorokat nyilván a homokbányákba siető munkásoknak vagy temető-testvéreknek nézték, akik néha éjszakánként szertartásos agapékat¹⁰⁵ rendeztek. Amint azonban a fiatal patricius és társai előbbre haladtak, körös-körül egyre gyakrabban villantak fel a lámpások, s egyre több embert láttak. Egyesek halkán énekeltek, s Viniciusnak úgy tetszett, hogy énekeik tele vannak vágyakozással. Énekükből néha a fülébe jutott egy-egy szófoszlány vagy mondat, mint: „Ébredj fel, alvó”, vagy „Kelj fel halottaiddból”, máskor meg férfiak és nők egyaránt Krisztus nevét ismételték. De Vinicius nem nagyon figyelte a szavakat, mert az járt eszében, hogy hátha Lygia is ott van a sötét alakok között. Némelyek, közelükben haladva el, „Béke veletek!” vagy „Dicsőség a Krisztusnak!” szavakkal köszöntek, őt pedig elfogta a nyugtalanság, s szíve hevesebben kezdett dobogni, mert úgy érezte, hogy Lygia hangját hallja. A sötétben minduntalan megtévesztette egy-két hasonló alak vagy mozdulat, mikor aztán tévedésére rájött, kezdett nem hinni szemének.

De az utat nagyon hosszúnak találta. Jól ismerte ezt a vidéket, a sötétben azonban nem tudott tájékozódni. Minduntalan felbukkantak a város körüli keskeny átjárók, majd falak maradványai meg épületek, amelyekre nem bírt visszaemlékezni. Végre a hold korongjának széle felvillant a meggyülemlett fellegek fölött, s jobban megvilágította a vidéket, mint a homályos lámpások. Végül valami felfénylett a távolban, mintha pásztortűz vagy fáklyaláng lett volna. Vinicius Chilonhoz hajolt, s megkérdezte, ez-e az Ostrianum.

Chilonra az éjszaka, a várostól való távolság és ezek a kísérteties alakok nyilván erős hatással voltak, kissé türelmetlenül felelte hát:

- Nem tudom, uram, sosem voltam az Ostrianumban. Azonban valahol a városhoz közelebb is dicsérhetnék Krisztust.

Kis idő múlva pedig, érezvén, hogy szüksége van a beszélgetésre és bátorsága felszítására, hozzátette:

- Úgy gyülekeznek, akár a haramiák, pedig nem szabad ölniük, hacsak az a lygius alávalóan be nem csapott.

---

¹⁰⁵ Szeretlákoma. (görög)

Viniciusnak Lygián járt az esze, azonban őt is csodálatba ejtette ez a titokzatosság és óvatosság, amellyel Lygia hittestvérei gyülekeztek, hogy legnagyobb papjukat meghallgassák, tehát így szólt:

- Mint minden vallásnak, ennek is vannak közöttünk hívei, de a keresztények zsidó szekta. Miért gyülekeznek itt, holott a Tiberisen túl vannak zsidó templomok, ahol a zsidók fényes nappal szoktak áldozni?

- Nem, uram. A zsidók éppen a legádázabb ellenségeik. Hallottam, hogy már a jelenlegi Caesar előtt csaknem háborúra került a sor közöttük és a zsidók között. Claudius Caesar már annyira megunta ezeket a zavargásokat, hogy kifizetett minden zsidót, ezt az edictumot azonban már érvénytelenítették. De a keresztények elrejtőzködnek a zsidók és a lakosság előtt, amely - mint tudod - gonosztettek elkövetésével vádolja és gyűlöli őket.

Egy darabig szótlánul mentek, de aztán Chilon, akinek félelme annál nagyobb lett, minél jobban eltávolodtak a város kapujától, megszólalt:

- Euriciustól hazafelé menet egy borbélytól kölcsönvettem egy parókát, s az orromba benyomtam két szem babot. Remélem, nem ismernek fel. De ha felismernének, sem ölnek meg. Nem rossz emberek ezek! Sőt, nagyon derék emberek, s én szeretem és becsülöm őket.

- Ne akard őket idő előtt megnyerni magadnak dicséreteiddel - felelte Vinicius.

Most egy szűk szurdékba jutottak, melyet kétoldalt töltésfélék szegélyeztek, s ezek fölött egy helyen keresztülhaladt az aquaeductus.¹⁰⁶ Közben a hold felbukkant a felhők mögül, s a szurdék-út végén egy falat pillantottak meg, melyet a holdfénytől ezüstösen csillogó sűrű borostyán bontott. Ez volt az Ostrianum.

Vinicius szíve hevesebben kezdett dobogni.

A kapuban két fossor¹⁰⁷ elszedte a jegyeket. Kis idő múlva Vinicius és társai egy minden oldalról fallal körülvett tágas helyen voltak. Imitt-amott különálló síremlékek álltak, s középtűt volt a tulajdonképpeni hypogaeum, vagyis kripta, melynek alsó része már a föld felszíne alá süllyedt; ebben voltak a sírboltok, a kripta bejárata előtt pedig szökőkút csobogott. Nyilvánvaló volt, hogy túlságosan nagy tömeg nem férne be a hypogaeumba. Vinicius mindjárt gondolta is, hogy a szertartás a szabad ég alatt, az udvaron fog lefolyni, ahol rövidesen igen nagyszámú tömeg gyűlt össze. Ameddig a szem ellát, egyik lámpás a másik mellett villogott, de sok embernek nem is volt lámpása. Alig néhány fedetlen fej látszott, a többin, az árulóktól való félelem vagy talán a hűvös idő miatt, csuklya volt, s a fiatal patrícius félve gondolt rá, hogy ha ez végig így marad, akkor ebben a tömegben a bágyadt fény mellett lehetetlen lesz Lygiát felismernie.

De a kripta mellett egyszerre meggyújtottak néhány szurkos fáklyát, s kisebb máglyába rakták. Most már világosabb lett. A tömeg csakhamar egy furcsa himnuszfélét kezdett énekelni, előbb halkán, azután hangosabban. Vinicius soha életében nem hallott ilyen éneket. Ugyanaz a vágyakozás, amely már útközben meglepte, amint az egyes emberek énekéből kizengett, csendült meg ebben a himnuszban is, csak sokkal világosabban és erősebben, s a végén már annyira magával ragadó és hatalmas volt, mintha nemcsak az emberek vágyakoztak volna, hanem ez az egész temető, a dombok, a mélyutak és az egész vidék. Olyan volt ez, mint valami segítségkérés, a sötétségben eltévedt ember alázatos könyörgése a menekülésért. A

---

¹⁰⁶ Vízvezeték.

¹⁰⁷ Jegyszedő.

felfelé néző szemek mintha láttak volna valakit fent a magasban, s a kinyújtott kezek mintha könyörögtek volna, hogy szálljon alá. Mikor az ének halkult, mintha pillanatnyi várakozás következett volna, de olyan magával ragadó, hogy Vinicius és társai önkéntelenül is felnéztek a csillagok felé, félve, hogy valóban valami rendkívüli dolog fog történni, s hogy valaki csakugyan leszáll onnan. Vinicius Kis-Ázsiában, Egyiptomban, sőt Rómában is számtalan különféle templomot látott és vallást ismert meg, rengeteg éneket hallott, itt azonban csak most először látott olyan embereket, akik nem azért hívják énekükkel az istenséget, mert valami meghatározott szertartást akarnak elvégezni, hanem szívük mélyéből s olyan őszinte vágyakozással, ahogyan a gyermek vágyakozik apja vagy anyja után. Csak a vak nem látta, hogy ezek az emberek nemcsak tisztelik istenüket, hanem teljes szívükből szeretik is, ezt pedig Vinicius eddig soha, egyetlen országban, egyetlen szertartásnál, egyetlen templomban sem látta, mert akik Rómában és Görögországban még tiszteletet adtak az isteneknek, ezt azért tették, hogy segítségüket megnyerjék, vagy mert féltek tőlük, de az senkinek eszébe sem jutott, hogy szeresse is őket.

S ámbár gondolatai Lygia körül jártak, s feszülten figyelt, hogy a leányt felismerje a tömegben, mégis lehetetlen volt nem látnia azokat a rendkívüli, különös dolgokat, amelyek körülötte végbementek. Közben néhány fáklyát vetettek a tűzre, s az vörös fénnel árasztotta el a temetőt, és elhomályosította a lámpások világát. Ebben a pillanatban a hypogaeumból kilépett egy aggastyán, s vállán csuklyás paláttal, de födetlen fejjel, fellépett a máglya mellett heverő köre.

Láttára hullámszerűen kezdett a tömeg. Vinicius mellett suttogó hangok hallatszottak: „Petrus! Petrus!...” Egyesek letérdeltek, mások kezüket nyújtották feléje. Olyan mély csend lett, hogy hallani lehetett a fáklyákról lehulló minden apró zsarátnok nesztét, a Via Nomentanán haladó szekerek távoli zörgését s a szél susogását a temető mellett sorakozó néhány pínia lombjai között.

Chilon Viniciushoz hajolt, s úgy súgta:

- Ő az. A Krisztus első tanítványa, egy halász!

Az aggastyán pedig felemelte fejét, s a keresztjelével köszöntötte az összegyűlteket, akik most térdre borultak. Vinicius és társai, nem akarván elárulni magukat, követték a többiek példáját. Az ifjú egyelőre nem bírta összeegyeztetni benyomásait, mert úgy érezte, hogy az előtte álló ember olyan parasztféle, de egyben rendkívüli is, s ami fő, rendkívülisége éppen egyszerűségéből fakad. Az aggastyánnak nem volt mitra a fején, sem tölgykoszorú a homlokán, sem pálmaág a kezében, sem aranytáblácska a mellén, sem hímzett csillagokkal díszített vagy fehér köntöse, vagyis nem volt rajta semmiféle olyan jel, amelyeket a keleti, az egyiptomi és görög papok vagy a római flamenek viseltek. Viniciust most ugyanaz a különbség ütötte meg, amelyet akkor érzett, mikor a keresztények énekét hallotta, mert ezt a „halászt” nem a szertartásokban járatos főpapfélének látta, hanem egy egyszerű, idős és rendkívül tiszteletreméltó tanúnak, aki messziről jött, hogy elmondjon itt valami igazságot, amelyet látott, amelyet meg is tapintott, s amelyet elhitt, mint ahogyan a természetes dolgokat elhiszi az ember, s mivel elhitte, meg is szerette. Arcából a meggyőződés akkora ereje sugárzott, amilyen csak magában az igazságban van. Vinicius pedig mint szkeptikus, nem akarván átengedni magát az aggastyán varázsának, lázas kíváncsisággal várta, mit fog mondani a titokzatos „Chrestos” e társa, s milyenek azok a tanok, amelyeket Lygia és Pomponia Graecina vall.

Közben Péter beszélni kezdett, eleinte úgy, mint az atya, aki gyermekeit inti, és tanítja, hogy miként éljenek. Megparancsolta nekik, hogy mondjanak le a fényűzésről meg az élvezetekről, s szeressék a szegénységet, a tiszta erkölcsöket, az igazságot, hogy türelmesen viseljék el a

sérelmeket és üldöztetést, engedelmeskedjenek feljebbvalóiknak és a hatóságoknak, óvakodjanak az árulástól, csalástól és rágalmazástól, s végül hogy jó példával járjanak egyik a másik előtt, sőt a pogányok előtt is. Vinicius szemében csak az volt jó, ami visszaadhatta neki Lygiát, ellenben minden rossz volt, ami akadályként állhatott kettőjük közé - e tanácsok némelyike tehát bántotta, sőt haragra is ingerelte, mert úgy érezte, hogy mikor az aggastyán a tisztaságot és a vágyak elleni harcot követeli, ezzel nemcsak az ő szerelmét merészeli elítélni, hanem Lygiát is ellene hangolja, s ellenállásra buzdítja. Megértette, hogy ha a leány itt van az egybegyűltek között, hallja e szavakat, s azokat a szívébe fogadja, akkor e pillanatban őrá, Viniciusra csak mint e tanok ellenségére és méltatlan emberre gondolhat. E gondolatra elfutotta a méreg. „Mi újat hallottam? - mondta magában. - Hát ez lenne az az új tanítás? Ezt már mindenki tudja, mindenki hallotta. Hiszen a szegénységet és a szükségletek korlátozását akarják a cinikusok is, hiszen az erényt mint régi jó dolgot hirdette Socrates is, hiszen bármelyik sztoikus, meg Seneca is, akinek ötszáz citromfa asztala van, a mértékletességet dicséri, az igazságot hirdeti, az ellentéteknél türelmességet, a balsorsban pedig állhatatosságot követel, de mindez csak olyan, akár az állott gabona, amelyet már csak az egerek esznek meg, az embereknek nem kell, mert a régiségtől dohos.” De a harag mellett még mintha csalódást is érzett volna, mert ő valami ismeretlen, boszorkányos titkok felfedését vagy legalábbis egy csodálatosan ékesszóló rhetor szónoklatát várta, ehelyett azonban csupa rendkívül egyszerű, dísztelen szót hallott. Csak azon a mély csenden és figyelmen csodálkozott, amellyel ez a tömeg a beszédet hallgatta. Az aggastyán pedig tovább beszélt ezeknek a lelkesen hallgató embereknek, hogy legyenek jók, csendesek, igazságosak, szegények és tiszták, nem azért, hogy életükben békességük legyen, hanem hogy haláluk után örökké élhessenek a Krisztusban, olyan vidámságban, olyan dicsőségben, olyan virágzó örömben, amilyenben itt a földön soha senkinek sem volt része. S bár Viniciusra az előbbieket kellemetlenül hatottak, most lehetetlen volt meg nem értenie, hogy mégiscsak van valami különbség az aggastyán tanítása és aközött, amit a cinikusok, a sztoikusok és egyéb filozófusok mondanak, azok ugyanis a jóságot és az erényt mint az életben egyedül gyakorlati értékű okos dolgokat ajánlották, ez azonban halhatatlanságot ígért értük, mégpedig nem valami silány halhatatlanságot a föld alatt, unalomban, meddőségben és pusztaságban, hanem nagyszerű, csaknem az istenekéhez hasonló örök életet. S erről úgy beszélt, mint egészen biztos dologról. Ilyen erős hit mellett tehát az erény szinte határtalan értékre tett szert, az élet csapásai pedig semmiségeknek látszottak, hiszen a határtalan boldogságért pillanatnyilag szenvedni egészen más, mint csak azért szenvedni, mert ez a természet rendje. De az öreg tovább beszélt, hogy az erényt és az igazságot önmagukért kell szeretni, mert az öröktől fogva élő legfőbb jó és legfőbb erény az Isten, aki tehát ezeket szereti, az Istent szereti, s ezáltal ő maga is az Isten szeretett gyermekévé válik. Vinicius ezt nem értette meg jól, de azt már régebről tudta abból, amit Pomponia Graecina Petroniusnak mondott, hogy ez az Isten a keresztények felfogása szerint mindenható, mikor tehát most azt hallotta, hogy még a legfőbb jó és legfőbb igazság is, önkéntelenül is arra gondolt, hogy egy ilyen demiurgossal szemben Iuppiter, Saturnus, Apolló, Iuno, Vesta és Venus nem lehetnének mások, mint egy nyomorúságos, lármás csürhe, amelyben mind együttesen is, meg külön-külön a maguk szakállára is latorkodnak. De a legjobban akkor álmélkodott az ifjú, mikor az öreg azt magyarázta, hogy az Isten az örök szeretet is, aki tehát szereti az embereket, az az Isten legfőbb parancsolatát teljesíti. De nem elég az embernek csupán a saját honfitársait szeretnie, mert az Istenember mindenkiért ontotta véréit, s a pogányok között is talált már olyan választottakat, mint Cornelius centurio, s nem elég csak azokat szeretni, akik jót tettek velünk, mert Krisztus megbocsátott a zsidóknak is, akik őt halálra adták, meg a római katonáknak is, akik a keresztre szegezték, tehát nem elég megbocsátani azoknak, akik bántanak bennünket, hanem szeretni is kell őket, s a rosszért jóval kell nekik fizetnünk, nem elég a jókat szeretni, hanem a rosszakat is szeretni kell, mert

csakis szeretettel lehet kigyomlálni belőlük a gonoszt. Chilon e szavaknál arra gondolt, hogy munkája hiábavaló volt, mert Ursus nemcsak ezen az éjjelen, hanem sohasem meri megölni Glaucust. De vigasztalásul mindjárt a másik következtetést is levonta az aggastyán tanításából, hogy tudniillik Glaucus sem öli meg őt, még ha felfedezné és felismerné is. Vinicius már nem gondolt arra, hogy az aggastyán szavaiban nincsen semmi újság, hanem álmétkodva tette fel magának a kérdést: micsoda Isten, micsoda tanítás, micsoda nép ez? Mindaz, amit hallott, egyszerűen nem fért a fejébe. Hallatlanul új fogalmak voltak ezek számára. Érezte, hogyha netán ő is követni akarná e tanítást, máglyába kellene raknia és hamuvá égetnie egész gondolkozásmódját, szokásait, jellemét, egész eddigi természetét, aztán merőben új élettel, tökéletesen új lélekkel kellene megtelnie. Úgy látta, hogy a tan, mely azt parancsolja neki, hogy szeresse a parthusokat, szíriaiakat, görögöket, egyiptomiakat, gallokat és britanniaiakat, hogy bocsásson meg ellenségeinek, fizessen nekik jóval a rosszért, és szeresse őket - merő örület, de ugyanakkor érezte, hogy ebben az örületben is van valami sokkal hatalmasabb, mint minden eddigi filozófiában. Úgy vélte, hogy örült volna miatt megvalósíthatatlan, s megvalósíthatatlansága folytán isteni. Lelkében elvetette, de érezte, hogy valami bódító illat árad felőle, mint a virágos rétről, s ha valaki ezt az illatot egyszer beszívta, mindent elfelejt, s csak ez után vágyakozik, akár csak a lotophagusok¹⁰⁸ országában. Látta, hogy nincs benne semmi valóság, de a valóság hozzá képest mégis valami olyan haszontalan semmiség, amellyel nem érdemes értelmét foglalkoztatnia. Új világok, roppant térségek és fellegek vették körül, amelyekről eddig fogalma sem volt. Ez a temető az ő szemében mintha örültek gyülekezőhelye lett volna, de ugyanakkor rettenetes és titokzatos is, ahol, mint valami misztikus nyoszolyán, születik valami, ami eddig nem volt a világon. Ismét összegezte magában mindazt, amit az aggastyán az első perctől kezdve az életről, az igazságról, a szeretetről és Istenről mondott, s gondolatai kápráztak a fénytől, mint ahogy a szem káprázik a szakadatlanul egymást követő villámlásoktól. Mindezeket Lygia iránti szerelmén át mérlegelte, mint általában az olyan emberek, akiknek élete egyetlen szenvedéllyé válik, s e villámlások fényénél egy dolgot látott világosan: azt, hogy ha Lygia itt van a temetőben, ha e tanokat vallja, hallgatja és érzi, akkor sosem lesz az ő szeretője.

Mióta Auluséknál megismerte, most először érezte meg, hogy még ha most visszaszerezné is, akkor sem nyeri őt vissza. Eddig soha ilyesmi nem jutott eszébe, de most sem tudott magának számot adni róla, mert ez nem is annyira világos bizonyosság, mint inkább valami jóvátehetetlen kár, valamiféle szerencsétlenség zavaros megérzése volt. Nyugtalanság kelt benne, amely csakhamar viharos haraggá változott általában a keresztények, különösen pedig az aggastyán ellen. Az a halász, akit első pillantásra parasztnak nézett, most szinte félelemmel töltötte el, s mintha titokzatos végzete lett volna, aki kérésselhetetlenül s egyúttal tragikusan dönti el sorsát.

A fossor észrevétlenül ismét néhány fáklyát dobott a tűzre, a szél már nem zúgott a pínéak lombjai között, a láng egyenesen tört a magasba élével a derült égbolton szikrázó csillagok felé fordulva, az aggastyán pedig a Krisztus haláláról megemlékezve, most már csak Róla beszélt. Mindenki lélegzet-visszafojtva hallgatta, még nagyobb csend lett, mint volt, annyira, hogy szinte a szívek dobogása is hallatszott. Az az ember látta! S úgy beszélt, ahogyan csak az tud, akinek minden perc annyira az emlékezetébe vésődött, hogy ha a szemét behunyta, akkor is maga előtt látta. Elmondta, hogy mikor a Keresztől visszatért, Jánossal együtt két nap és két éjszaka ültek egy fogadóban étlen, álmatlan, fájdalomban és félelemben gyötrődve, kétségek között, s fejüket tenyerükbe hajtva tűnődtek azon, hogy ő meghalt. Ó, jaj, milyen

---

¹⁰⁸ Lótuszsevők

nehéz volt az! Milyen nehéz! Már a harmadik nap virradt, a hajnal fehérre festette a falakat, ő pedig Jánossal együtt ott ült a fal tövében tanácstalanul, reményét veszve. Ha az álom elnyomta őket (mert az Úr kínszenvedése előtti éjszakát is átvirrasztották), azonnal felserkentek újra, s tovább sopánkodtak. Alig kelt fel a nap, egyszerre lebontott hajjal, lélekszakadva rohant be a magdalai Mária, s úgy kiabálta: „Elvitték az Urat!”, amit ők meghallva felugrottak, s rohantak a helyszínre. János, aki fiatalabb volt, elsőnek ért oda, s mikor meglátta az üres sírt, nem mert bemenni. Csak mikor már mind a hárman ott voltak a nyílásnál, ő, aki ezt most elmondja, belépett, s megpillantotta a kövön a lepedőt meg a kötélékeket, de a testet nem látta sehol.

Nagyon megijedtek hát, mert azt hitték, hogy a papok rabolták el Krisztust, s még nagyobb gyötrelmek között tértek haza mindketten. Aztán jöttek a többi tanítványok is, s nagy jajveszékelést csaptak hol együtt, hogy könnyebben meghallja őket a Seregek Ura, hol pedig egyik a másik után. Lelkük elalélt, hiszen ők azt remélték, hogy a Mester megváltja Izraelt, s íme, már harmadnapja, hogy meghalt, nem értették tehát, hogy az Atya mért hagyta el Fiát, s jobb szerették volna többé meg nem pillantani a napot, hanem meghalni, olyan nehéznek érezték e terhet.

E rettenetes napokra való visszaemlékezés még most is két könnycseppet csalt az aggastyán szemébe. A tűz fényénél jól látták, miként gördültek le ősz szakállán. Kopasz, öreg feje reszketett, s hangja elhalt mellében. Vinicius így szólt magában: „Ez az ember igazat beszél, s azt siratja!” - s az egyszerű szívű hallgatók torkát is fojtogatta a fájdalom. Gyakran hallottak már Krisztus kínszenvedéséről, s tudták, hogy a szomorúság után öröm következik, de hogy most az apostol mondta, aki tulajdon szemével látta, ennek hatására zokogva tördelték kezüket, s mellüket verték. De lassanként lecsillapodtak, mert győzött bennük a kíváncsiság, hogy tovább hallgassák a beszédet. Az aggastyán behunyta a szemét, mintha jobban akarta volna látni a távoli dolgokat, s tovább beszélt:

- Amint tovább így siránkoztak, ismét berohant a magdalai Mária azzal, hogy látta az Urat. Ő a nagy fényességtől nem ismerte meg, s azt hitte, hogy a kertész az, de az Úr rászólt: „Mária!” Erre ő is felkiáltott: „Rabboni!”, s a lábához borult. Az Úr erre meghagyta neki, hogy menjen a tanítványokhoz, ő maga pedig eltűnt. De ők, a tanítványok, nem hitték el, s mikor felzokogott az örömtől, egyesek korholták, mások pedig azt hitték, hogy a fájdalom zavarta meg értelmét, mert azt is mondta, hogy a sírban angyalokat látott, holott ők, mikor másodszor is odamentek, a sírt üresen találták. Azután estefelé eljött Kleofás, aki egy másikkal útban volt Emmaus felé, s mindketten sietve visszatértek azzal, hogy „Feltámadt az Úr bizonyny!” S zárt ajtók mögött vitatkoztak, mert féltek a zsidóktól. Ekkor Ő megállt a szoba közepén, holott az ajtó meg sem csikordult, s mikor látta, mennyire megrémültek, megszólalt: „Békesség nektek.” És láttam Őt, mint ahogy látták mindnyájan. Olyan volt, mint a világosság és mint a szívünk boldogsága, mert elhittük, hogy feltámadt, és hogy a tengerek kiszáradnak, a hegyek elporladnak, de az Ő dicsősége soha el nem múlik... S nyolc nap múlva Didymus Tamás ujját az Úr sebeibe bocsátotta, s megérintette oldalát, aztán a lábához borulva kiáltotta: „Én Uram és én Istenem!” Ő pedig azt felelte: „Mivelhogyláttál engem, Tamás, hittél: boldogok, akik nem láttak és hittek!” S ezeket a szavakat hallottuk, s szemünk látta Őt, mert ott volt közöttünk.

Vinicius hallgatta, s valami furcsa dolog történt vele. Egy pillanatra elfelejtette, hol van, elvesztette valóságérzetét, mértékérzetét és ítélőképességét. Két képtelenség között állt. Nem bírt hinni abban, amit az aggastyán mondott, viszont érezte, vaknak kellene lennie, vagy saját értelmét kellene megtagadnia, hogy elhiggye, ez az ember, aki azt mondta: „láttam” - hazudik. Volt valami a megindultságában, könnyeiben, egész alakjában meg az elmondott események

részleteiben is, ami lehetlenné tett minden gyanút. Vinicius néha úgy érezte, hogy álmodik. De körös-körül látta a csendes tömeget, a lámpások bűze megcsapta orrát, a közelben égtek a fáklyák, s oldalt egy kövön állt egy öregember, már közel a sírhoz, kissé reszkető fejjel, s ez az öreg, bizonyoságot téve, ismételte: „Láttam!”

S elmondott nekik mindent tovább, egészen a mennybemenetelig. Időnként pihenőt tartott, mert nagyon részletesen beszélt, de érezni lehetett, hogy minden legkisebb részlet úgy bevésődött emlékezetébe, mint egy kőbe. Hallgatói mind mintha megittasodtak volna. Fejükről ledobták a csuklyát, hogy jobban halljanak, s hogy egyetlen szót se vesztegessenek el, mert azok mindegyike felbecsülhetetlen értéket jelentett számukra. Mintha valami emberfeletti erő átröpítette volna őket Galileába, s ott járnának a tanítványokkal együtt az ottani ligetekben és vizek partján, s ez a temető átváltozott volna a Genezáret tavává, a parton pedig, a reggeli ködben ott állna Krisztus, úgy, amint akkor, mikor János a csónakban felkiáltott: „Ott van az Úr!”, Péter pedig beugrott a vízbe, hogy úszva minél előbb a szeretett lábak elé boruljon. Az arcokból végtelen elragadtatás, önfeledtség, boldogság és határtalan szeretet sugárzott. Látszott, hogy Péter hosszas elbeszélése alatt némelyeknek látomásuk volt, mikor pedig arról kezdett beszélni, hogy a mennybemenetelkor az Úr lába alatt miként zárultak össze a felhők, és takarták el Őt az apostolok szeme elől, minden szem önkéntelenül az ég felé tekintett, s pillanatnyi várakozás következett, mintha ezek az emberek azt remélték volna, hogy még egyszer megpillantják, vagy ismét leszáll a földre az égi mezőkről, hogy lássa, miként legelteti az agg apostol a rábízott juhokat, s megáldja őt is megnyáját is.

S az emberek számára most nem létezett Róma, sem az örült Caesar, nem voltak szentélyek, istenek, pogányok, csak Krisztus volt, aki betöltötte a földet, a tengert, az eget és a világot.

A Via Nomentana mentén elszórt távoli házakban a kakasok éjfélre kukorékolnak. Chilon e pillanatban megrántotta Vinicius palástja szárnyát, s odasúgta:

- Uram, ott az aggastyán közelében látom Urbanust s mellette egy leányt.

Vinicius mintha álmából ocsúdott volna fel, s a mutatott irányba tekintve megpillantotta Lygiát.

HUSZONEGYEDIK FEJEZET

A fiatal patrícius minden csepp vére megremegett a leány láttára. Megfeledkezett a tömegről, az aggastyánról, a hallott és látott felfoghatatlan dolgok fölött érzett ámulatáról, s csakis Lygiát látta maga előtt. Íme, annyi erőfeszítés után, a nyugtalanság, a vergődés, a szenvedés hosszú napjai után végre megtalálta! Életében most érezte először, hogy az öröm is úgy törhet az emberre, mint a vadállat, s mellére nehezedeve elfojthatja a lélegzetét. Ő, aki eddig azt hitte, hogy Fortunának kötelessége az ő valamennyi kívánságát teljesíteni, most alig mert hinni tulajdon szemének és szerencséjének. E hitetlenkedés nélkül lobbanékony természete még valami meggondolatlan cselekedetre ragadta volna, de előbb meg akart győződni, hogy nem ama csodáknak folytatásáról van-e szó, amelyek fejét teljesen megtöltötték, s nem álmodik-e. De nem, semmi kétség, Lygiát látta, s alig tíz-egynéhány lépés választotta el tőle. A leány teljes fényben állt, ő tehát kedve szerint legeltethette rajta szemét. A kámzsa lecsúszott Lygia fejről, s szétzilálta haját, ajka kissé szétnyílt, s tekintete az apostolon csüggött, arcára kiült a feszült figyelem és elragadtatás kifejezése. Sötét gyapjúpalást volt rajta, tehát úgy volt öltözve, mint a nép bármelyik gyermeke, de Vinicius sosem látta őt szebbnek, s a lelkében kavargó minden zűrzavar és e csaknem rabszolgáöltözet ellenére meglepte e gyönyörű patríciusfi fej nemessége. Forró tűzként áradt végig benne a szerelem, tele vágyakozással, rajongással, tisztelettel és megkívánással. Érezte a gyönyört, amit a leány látása jelent neki, s úgy itta be, mint hosszas szomjazás után az élető vizet. Amint az óriás lygius mellett állt, kisebbnek látta, mint eddig, csaknem gyermekded volt, s azt is észrevette, hogy lesoványodott. Egész lénye szinte áttetsző volt, s olyan hatást tett rá, mint egy virág, amelynek lelke van. De annál inkább magáénak kívánta ezt a lényt, amely annyira más volt, mint mindazok a nők, akiket Keleten vagy Romában ismert, és az övéi voltak. Érezte, hogy odaadná érte valamennyit s ráadásul még Rómát és az egész világot is.

Egészen belefeledkezett volna Lygia nézésébe, ha Chilon meg nem rángatja palástja szárnyát attól való félelmében, hogy olyasmit talál tenni, ami szerencsétlenséget hozhatna rájuk. Közben a keresztények imádkozni és énekelni kezdtek. Kis idő múlva felzendült a Maranata,¹⁰⁹ aztán a nagy apostol a szökőkút vizével megkeresztelte azokat, akiket a presbiterek mint a kereszttség felvételére előkészítettek elébe állítottak. Vinicius azt hitte, ennek az éjszakának sosem lesz vége. Már ment volna minél hamarabb Lygia után, hogy útközben vagy a lakásáról elragadhassa.

Végre egyesek kezdtek elszállingózni a temetőből, s ekkor Chilon odasúgta: - Menjünk ki, uram, a kapu elé, mert nem vettük le kámzsánkat, s a nép figyel bennünket.

S valóban így is volt. Mikor az apostol beszéde alatt mindenki hátrátolta kámzsáját, hogy a beszédet jobban hallja, ők nem követték a többiek példáját. Chilon tanácsa helyesnek látszott. A kapunál állva megfigyelhették az összes távozókat, Ursust különben sem volt nehéz megismerni óriási méreteiről és alakjáról.

- Menjünk utánuk - szólt Chilon -, meglátjuk, melyik házba térnek be, aztán holnap, jobban mondva még ma, rabszolgáiddal elállítod, uram, a ház minden bejáratát, s elviszed őt.

- Nem! - vágta oda Vinicius.

- Mit kívánsz tenni, uram?

---

¹⁰⁹ Jöjj el, Urunk - az őskeresztények fohásza.

- Követjük őt a házba, s most mindjárt elragadjuk: ezt vállaltad, Kroton?

- Igen - felelte a birkózó -, s rabszolgád leszek, uram, ha el nem töröm a derekát annak a bivalynak, aki őrzi.

De Chilon óva intette, s az összes istenekre könyörgött nekik, hogy ne tegyék. Hiszen Krotont csak azért hozták magukkal, hogy megvédje őket, ha a nép fölfedné kilétüket, nem pedig azért, hogy a leányt elragadják. Ha így kettesben ragadják el, maguk is életüket kockáztatják, s ezenfelül a leányt is elveszthetik, mert másutt rejtőzik el, vagy elhagyja Rómát. S akkor mi lesz? Miért ne menjenek biztosra, miért veszélyeztessék önmagukat, és kockáztassák az egész vállalkozás sikerét?

Vinicius, noha legnagyobb erőfeszítésébe került, hogy a leányt mindjárt ott a temetőben karjába ne zárja, mégis érezte, hogy a görögnek igaza van, s talán meg is fogadta volna tanácsát, ha nincs ott Kroton, akinek sürgős volt a jutalom.

- Hallgassd el, uram, ezt a vén bakkecskét - mondta -, vagy engedd meg, hogy öklömet a fejére ereszem. Egyszer Buxentumban, ahova Lucius Saturninus hívott meg mérkőzésekre, egy fogadóban hét részeg gladiátor támadott meg, de egyik sem menekült a kezemből ép bordákkal. Nem mondom, hogy most a tömegből ragadjuk el a leányt, mert köveket hajigálhatnának a lábunk elé, de ha egyszer otthon lesz, elragadom én, s elviszem, ahova akarsz.

Vinicius nagy örömmel hallgatta e szavakat, s így válaszolt:

- Herculesre, így is lesz! Holnap esetleg nem találunk otthon, s ha megrémítenénk őket, kétségkívül megszőktetnék valahova.

- Úgy nézem, az a Lygius szörnyen erős ember! - sopánkodott Chilon.

- Nem tőled kívánják, hogy lefogd a kezét - felelte Kroton. De még sokáig kellett várniuk, s a kakasok már pitymallatra kukorékolnak, mikor meglátták, hogy Ursus lép ki a kapun s nyomában Lygia. Még néhány ember kísérte őket. Chilon úgy nézte, hogy felismeri közöttük a nagy apostolt: mellette ment egy másik aggastyán, de az sokkal alacsonyabb volt az apostolnál, aztán két korosabb nő és egy ifjú legény, aki lámpásával világított nekik. E maroknyi csoport után mintegy kétszáz főnyi tömeg következett. Vinicius, Chilon és Kroton elvegyültek a tömegben.

- Úgy van, uram - jegyezte meg Chilon -, a te szüzed erős őrizet alatt van. Ő van vele, a nagy apostol, mert nézzed, uram, ott elöl, hogy letérdel előtte mindenki.

Az emberek csakugyan térdre hullottak, de Vinicius oda se nézett. Lygiát egy pillanatra sem tévesztve szem elől, egyre a leány elrablása járt az eszébe, s a háborúban hozzászokván mindenféle cselhez, katonai pontossággal latolgatta fejében az egész haditervet. Érezte, hogy vakmerő lépésre szánta el magát, de tudta, hogy a vakmerő vállalkozások sikerrel szoktak járni.

Az út azonban hosszú volt, ő tehát néha azokra a szakadékokra is gondolt, amelyeket a Lygia által vallott furcsa tudomány vágott közöttük. Most már mindent megértett, ami a múltban történt, meg azt is, hogy miért. Ehhez elég éleslátása volt. Íme, ő eddig nem ismerte Lygiát. Ő csak a minden más leánynál szebb szüzet látta benne, aki iránt lánggra gyúltak érzékei, most azonban megtudta, hogy ez a tudomány minden más nőtől merőben más lényé tette, s az a reménye, hogy ezt a leányt is elragadják érzékei, a megkívánás, a gazdagság, a gyönyör, nem más, mint csalóka ábránd. Végre megértette azt, amit eddig sem ő, sem Petronius nem értett, hogy az az új vallás valami olyasmit csepegtetett az emberek lelkébe, amit az ő világuk nem ismert, és hogyha Lygia szeretné is, keresztényi igazságaiból semmit fel nem áldozna érte; és

ha van is számára gyönyör, az egészen más, mint amelyet ő és Petronius, Caesar egész udvara és egész Róma hajszol. Minden más nőt, akit ismert, a szeretőjévé tehetett, de Lygia csak áldozat lehet.

S e gondolatra égető fájdalmat és haragot érzett, de megérezte azt is, hogy ez a harag tehetetlen. Azt lehetőnek tartotta, hogy Lygiát elrabolják, s csaknem bizonyos is volt benne, hogy ez sikerül, de abban sem kételkedett, hogy ama tanokkal szemben ő maga, egész bátorsága és hatalma semmit sem jelent, s hogy Lygiával el nem bánik. Ez a római katonai tribunus meg volt győződve róla, hogy az a kard és ököl, amely az egész világot uralma alá hajtotta, örökre uralkodni is fog a világon, de életében most először látta, hogy íme, még afölött is lehet valami, s ámulva tette fel magának a kérdést: mi hát az?

De nem tudott rá világosan megfelelni, csak agyán végigsuhantak a képek: a temető, az összegyűlt tömeg és Lygia, amint egész lelkével csügg az aggastyán szavain, az pedig beszél az Istenember kínszenvedéséről, haláláról és feltámadásáról, aki megváltotta a világot, s boldogságot ígért neki a Styx túlsó partján. S míg erre gondolt, fejében nagy zűrzavar támadt.

De e zűrzavarból kivezette Chilon sopánkodása, aki sorsára panaszkodott, mert hát ő azt vállalta, hogy Lygiát felkutatja, amit élete kockáztatásával meg is tett, sőt meg is mutatta. Mit akarnak hát még tőle? Vállalta ő, hogy elragadja a leányt? De kicsoda is kívánhatna ilyesmit egy rokkant öregembertől, akinek két ujj hiányzik, s aki egész életét a bölcselkedésnek, tudományoknak és erénynek szentelte? S mi lesz, ha egy olyan tiszteletre méltó úr, amilyen Vinicius, valami bajba keveredik Lygia elrablása közben? Az igaz, hogy az isteneknek örködniük kellene választottaik fölött, de hányszor előfordult már, hogy az istenek ostáblát játszottak, ahelyett, hogy azt figyelték volna, mi megy végbe a világon? Fortuna istenasszony-nak, amint tudjuk, be van kötve a szeme, ő tehát nappal sem lát, hát még éjjel! Történjék csak valami, történjék meg, hogy az a lygius medve egy malomkövet, egy hordó bort, vagy ami még rosszabb, egy hordó vizet hajítson a nemes Viniciusra, s ki kezeskedik arról, hogy a szegény Chilonra jutalom helyett nem felelősségre vonás vár-e? Ó, a szegény bölcs, maga is megszerette a nemes Viniciust, akár Aristoteles Macedóniai Sándort, s ha a nemes Vinicius átadná neki azt az erszényt, amelyet szeme láttára csúsztatott öve mellé, mikor hazulról eljöttek, akkor - baj esetén - legalább volna mivel nyomban segítségről gondoskodni, vagy akár a keresztényeket is megnyerni maguknak. Ó, mért is nem hallgatják meg az aggastyán tanácsát, amelyet az óvatosság és a tapasztalat diktál?

Vinicius e szavak hallatára elővette öve mellől az erszényt, s Chilon markába dobta: - Nesze, és hallgass.

A görög érezte, hogy az nehéz, s ebből nyomban bátorságot merített.

- Minden reményem abban van - mondta -, hogy Hercules vagy Theseus még nagyobb tetteket is végrehajtott, s mi más az én legjobb, személyes barátom, ha nem Hercules? Téged pedig, tiszteletre méltó uram, nem nevezlek félistennek, mert egész isten vagy, s a jövőben sem feledkezel el szegény, hűséges szolgálóról, akinek szükségleteiről időnként gondoskodni kell, mert ő maga, ha könyveibe temetkezik, semmire sem gondol... Néhány ölnyi kertecske meg egy házikó, akár a legkisebb porticusszal is, csak hogy a nyári hőségtől védjen, méltó ajándék volna egy ilyen adakozóhoz. Én pedig közben, a távolból fogom csodálni hősi tetteiteket, s könyörgök Iuppiternek, hogy segítsen meg benneteket, ha pedig valami történnék, olyan zajt csapok, hogy fél Róma összeszalad segítségetekre. Milyen rossz, göcsörtös út ez! Az olaj kifogyott lámpásomból, s ha Kroton, aki éppen olyan nemes, mint amilyen erős, karjára venne, s elvinne a kapuig, először mérlegelni tudná, hogy könnyen elbírja-e majd a leányt,

másodszor pedig Aeneashoz hasonlóan járna el, s annyira megnyerné valamennyi becsületos isten kegyét, hogy a vállalkozás sikere felől már teljesen nyugodt volnék.

- Inkább vinném egy rühes birka egy hónapos hulláját - felelte a birkózó -, de ha nekem adod azt az erszényt, amit a tiszteletre méltó tribunus dobott a markodba, akkor elviszlek a kapuig.

- Ficamítanád ki a lábad nagyujját! - felelte a görög. - Így hallgattad meg ama tiszteletre méltó aggastyán tanítását, aki a szegénységet és az irgalmasságot mondta a két legfőbb erénynek?... Nem megparancsolta világosan, hogy szeretned kell engem? Látom már, sosem lesz belőled amolyan tucatkeresztény sem, és hogy könnyebb a nap sugarainak áthatolniuk a Mamertinus-börtön falain, mint az igazságnak a te vízilókoponyádon.

Kroton pedig, akinek állati ereje volt ugyan, de ezzel szemben semmiféle emberi érzés nem volt benne, így szólt:

- Ne félj, nem leszek kereszténnyé! Nem akarom elveszíteni a kenyeremet.

- Igen, de ha csak konyítanál a filozófiához, tudnád, hogy az arany nyomorult hiábavalóság!

- Te gyere ellenem a filozófiáddal, én meg csak egyet ütök fejemmel a hasadba, s meglátjuk, ki győz.

- Ugyanezt mondhatta volna az ökör is Aristotelesnek - vágott vissza Chilon.

Szürkülni kezdett. A hajnal halvány fényvel vontá be a falak szegélyeit. Az út menti fák, az épületek s a szerteszórt síremlékek kezdtek előtűnedezni a sötétségből. Az út már nem volt egészen üres. A zöldségárusok, zöldséggel alaposan megrakott szamaraikat és öszvéreiket terelve, igyekeztek a kapuk felé, hogy kapunyitásra odaérjenek. Itt-ott hússal és vaddal megrakott szekerek kerekei csikorogtak. Az úton és kétoldalt a talaj mentén könnyű ködréteg terjengett, mint a derűs idő előhírnöke. Az emberek ebben a ködben, távolabbról nézve, kísérteteknek látszottak. Vinicius elmerülten nézte Lygia karcsú alakját, amely minél jobban hajnalodott, annál ezüstösebb fényben úszott.

- Uram! - szólalt meg Chilon. - Sértenélek, ha azt hinném, hogy bőkezűséged bármikor is véget ér, de most, hogy megfizettél, nem gyanúsíthatsz azzal, hogy a magam érdekében szólok. Íme, ismét csak azt tanácsolom, ha megtudtad, melyik házban lakik az isteni Lygia, térj haza rabszolgákért és gyaloghintóért, s ne hallgass Krotonra, erre az elefántormányra, aki csak azért vállalkozik rá, hogy egymaga elrabolja a szüzet, mert pénzes zsákokat szeretné kifacsarni, mint egy túrós zacskót.

- Adósod vagyok egy hátbavágással, ami azt jelenti, hogy meghalsz - felelte Kroton.

- Adósod vagyok egy tömlő cephaloniai borral, ami azt jelenti, hogy épségben maradok! - vágott vissza az öreg.

Vinicius nem felelt, mert már a kapuhoz közeledtek, ahol furcsa látvány tárult eléjük. Íme, két katona letérdelt, mikor az apostol odaért, az pedig kezét egy pillanatra a katonák vassisakjára tette, aztán keresztet rajzolt föléjük. A fiatal patríciusnak soha eszébe nem jutott volna, hogy már a katonák között is lehetnek keresztények, s ámulva gondolt rá, hogy miként a tűzvész a városban egyre újabb házakra terjed át, nyilván akképpen ejt rabul ez az új tan is egyre újabb és újabb lelkeket, s hihetetlen módon terjed. Ez már Lygiára való tekintettel is feltűnt neki, mert meggyőződött róla, hogy ha a leány ki akarna szökni a városból, bizonyára akadnának az őrség között, akik titokban elősegítenék menekülését. Áldott is érte minden istent, hogy ez nem történt meg.

Mikor kijutottak a falon kívül fekvő, beépítetlen területekről, a keresztények apró csoportokban kezdtek szétszéledni. Most már távolabbról és óvatosabban kellett követniük Lygiát, hogy feltűnést ne keltsenek. Chilon panaszkodott, hogy sebes a lába, és beleállt a nyilallás, s mindinkább hátramaradozott, amivel Vinicius nem törődött, úgy vélvén, hogy a gyáva és tehetetlen görögre már úgysem lesz szüksége. Ő akár azt is megengedte volna neki, hogy menjen, ahova akar, de a tiszteletre méltó bölcslet hiába tartotta vissza óvatossága, a kíváncsiság viszont nyilván hajtotta, mert folyton követte őket, sőt időnként közeledett is hozzájuk, s egyre korábbi tanácsait ismételte, meg azt a véleményét is hangoztatta, hogy az apostol mellett haladó öreget, ha kissé magasabb volna, Glaucusnak vélné.

De még sokáig mentek ki a Transtiberisre, s már a napfelkelte közeledett, mikor a kis csoport, amelyhez Lygia is tartozott, szétszlott. Az apostol, az öregasszony és a legényke a folyó mentén felfelé tartottak, az alacsony termetű aggastyán, Ursus és Lygia pedig beosontak egy keskeny vicusba, s miután még vagy száz lépést haladtak, beléptek egy ház pitvarába. A házban két bolt volt, az egyik egy olajárusé, a másik egy madárkereskedőé.

Chilon mintegy ötven lépéssel Vinicius és Kroton után haladt, s most egyszerre megállt, mintha földbe gyökerezett volna a lába, s a falhoz lapulva pisszegni kezdett nekik, hogy térjenek vissza hozzá.

Azok meg is tették, mert tanácskozniuk kellett.

- Menj - parancsolta Vinicius -, nézd meg, annak a háznak a hátsó fele nem nyílik-e egy másik utcára?

Chilon, noha az imént még nyilallásra panaszkodott, úgy eliramodott, mintha a bokáin Mercur-szárnyak nőttek volna, s rövidesen vissza is tért.

- Nem - jelentette -, csak egy kijárat van.

Aztán összetette kezét, s így folytatta:

- Iuppiterre, Apollóra, Vestára, Cybelére, Isisre, Osirisre, Mithrasra, Baalra, Kelet és Nyugat valamennyi istenére könyörgök, uram, mondj le erről a szándékról... Hallgass rám...

De nyomban abba is hagyta, mert észrevette, hogy Vinicius arca elsápadt az indulattól, s szeme szikrázott, mint a farkasé. Elég volt rápillantani, s tisztán látszott, hogy a világon semmi vissza nem tarthatja ettől a vállalkozástól. Kroton már jó előre teleszívta herculesi mellkasát, s fejletlen koponyáját ide-oda ingatta, mint a ketrecbe zárt medve. Egyébként a legkisebb nyugtalanság sem látszott arcán.

- Én megyek be elsőnek - mondta.

- Utánam jössz - szólt rá Vinicius parancsoló hangon.

S egy pillanat múlva mindketten eltűntek a sötét pitvarban. Chilon beugrott a legközelebbi utcácskába, s egy ház szeglete mögül leste, hogy mi fog történni.

HUSZONKETTEDIK FEJEZET

Vinicius csak a pitvarban látta, hogy milyen nehéz fába vágta a fejszójét. A ház néhány emeletes, nagy épület volt, amilyent Rómában ezrével építettek a lakbérhaszon kedvéért, de rendszerint gyorsan s olyan selejtesen, hogy alig akadt esztendő, amikor néhány ilyen ház a lakók fejére nem omlott. Valósággal nagyon magas, keskeny méhkasok voltak ezek, tele kamrácskákkal és zugokkal, amelyekben tömegesen fészkelte a szegény lakosság. A városban, ahol számos utcának neve sem volt, ezeket a házakat nem számolták meg, tulajdonosaik rabszolgákra bízta a lakbér beszedését, azokat pedig a hatóságok nem kötelezték, hogy a lakók nevét bejelentsék, s így gyakran maguk sem ismerték őket. Egy ilyen házban nagyon nehéz volt valakit kérdezősködés útján megtalálni, különösen, ha a háznak kapusa sem volt.

Vinicius és Kroton egy folyosó alakú, hosszú pitvaron át egy négy oldalról beépített kis udvarra jutottak, amely mintegy közös atriuma volt az egész háznak. A közepén álló szökőkút vízszugara egy földbe épített kőmedencébe hullott alá. Mindegyik fal mellett részint fából, részint kőből épült lépcső vezetett felfelé a tornácra, s onnan lehetett a lakásokba jutni. Alul is lakások voltak, némelyiknek faajtaja is volt, de a legtöbbet csak túlnyomórészt elnyűtt, rongyos vagy foltozott gyapjúfüggöny választotta el az udvartól.

Még korán volt, az udvaron egy lelket sem lehetett látni. Nyilván mindenki aludt még a házban, kivéve azokat, akik most értek haza az Ostriumból.

- Mit tegyünk, uram? - kérdezte Kroton, megállva.

- Várjunk itt, hátha jelentkezik valaki - felelte Vinicius. - Felesleges, hogy az udvaron meglássanak bennünket.

Ugyanekkor azonban arra gondolt, hogy Chilon tanácsa helyes volt. Ha volna néhány tucat rabszolgája, megszállhatná a kaput, amely nyilván az egyetlen kijárata a háznak, s át lehetne kutatni minden lakást, így pedig mindjárt el kell találni Lygia lakását, mert ha nem, a keresztények, akikben itt bizonyára nincs hiány, figyelmeztetnek, hogy keresik. Ilyen szempontból veszélyes is lett volna idegen emberektől kérdezősködni. Vinicius egy darabig azon gondolkozott, ne menjenek-e haza rabszolgáikért, mikor az egyik lakás függőnye mögül egy ember lépett elő, kezében szitával, s a szökőkút felé tartott.

Az ifjú első szempillantásra megismerte Ursust.

- Ez a lygius! - súgta Vinicius.

- Most mindjárt összetörjem a csontját?

- Várj.

Ursus nem vette őket észre, mert a pitvar homályában álltak, s nyugodtan öblögette a kút vizében a szitában levő zöldséget. Nyilvánvaló volt, hogy a temetőben eltöltött éjszaka után most reggelit akart belőle készíteni. Munkáját hamarosan elvégezte, fogta a nedves szitát, s eltűnt a függöny mögött. Kroton és Vinicius nyomon követte, remélve, hogy egyenesen Lygia lakásába jutnak.

Mennyire csodálkoztak hát, látva, hogy a függöny nem a lakásba nyílik, hanem egy másik sötét folyosóba, melynek végén néhány ciprusból és egy-két mirtuszbokorból álló kiskert látszott, majd egy kis házikó, mely hátával a szomszéd ház tűzfalához simul.

Mindketten azonnal rájöttek, hogy ez kedvező körülmény számukra.

Az udvaron könnyen összecsődülhettek a ház összes lakói, ellenben a félreeső, kis magányos ház megkönnyítette vállalkozásukat. Gyorsan végeznek a védőkkel, vagyis Ursusszal, Lygiát elragadják, s ugyancsak gyorsan kijutnak vele az utcára, ott meg már könnyen segítenek magukon. Remélték, hogy senki sem tartóztatja fel őket, de ha ez megtörténnék is, megmondják, hogy Caesar megszökött túszárol van szó, végső esetben Vinicius leleplezi magát a vigilek előtt, és segítségül hívja őket.

Ursus már éppen belépett volna a házikóba, mikor fülét megütötte a léptek zaja, megállt hát, a szitát letette a mellvédre, ő maga pedig visszafordult, s feléjük ment.

- Mit kerestek itt? - kérdezte.

- Téged! - felelte Vinicius.

Azzal Krotonhoz fordulva gyorsan, de halkán adta ki az utasítást:

- Öld meg!

Kroton mint a tigris ugrott rá, s egyetlen pillanat alatt, még mielőtt a lygius magához térhetett és ellenségeit felismerhette volna, átölelte őt acélkarjaival.

Vinicius sokkal jobban megbizott Kroton emberfeletti erejében, semhogy a harc végét bevárta volna, kikerülte hát őket, s az ajtóhoz ugorva, betaszította azt, s egy sötét szobába jutott, melyet csak a tűzhely lángja világított meg. A tűz fénye egyenesen Lygia arcára esett. A tűzhely mellett ülő másik személy amaz aggastyán volt, aki a leány és Ursus társaságában hagyta el az Ostriantumot.

Vinicius oly hirtelen toppant be, hogy mielőtt Lygia felismerhette volna, az ifjú már karjába kapta, s ismét az ajtó felé ugrott vele. Az aggastyánnak sikerült ugyan elállnia útját, de az ifjú egyik kezével Lygiát magához szorítva, a másik, szabad kezével eltaszította az öreget. Eközben az ifjú fejről lecsúszott a kámzsa, s az ismerős, de e pillanatban rettenetes arc láttára a vér megfagyott Lygia ereiben, s a szó torkán akadt. Segítségért akart kiáltani, de nem bírt. Az ajtótokot is hiába igyekezett megragadni, hogy ellenállhasson. Ujjal lecsúsztak a kőről, s eszméletét veszítette volna, ha meg nem pillantja azt a borzalmas képet, amely akkor tárult szeme elé, amikor Vinicius kirohant vele a kertbe.

Íme, Ursus egy embert tartott karjai között, kinek teste egészen hátrahanyatlott, feje lecsuklott, s szája vérben ázott. Mikor megpillantotta őket, öklével még egyszer lesújtott arra a fejre, s egy szempillantás alatt veszett vadállatként rohant Vinicius felé. „Ez a halál!” - villant át az ifjú patrícius agyán.

S aztán, mintegy álmában, hallotta Lygia kiáltását „Ne ölj!”

Ezután karját mintha villámcsapás fejtette volna le Lygiáról, végül a föld forogni kezdett vele, s szeme előtt elsötétült a világ.

.....

Chilon azonban a ház szöglete mögé bújva tovább várta, hogy mi történik, mert a kíváncsiság harcra kelt benne a félelemmel. Arra is gondolt, hogy ha sikerül elrabolniuk a leányt, akkor jó lesz Vinicius közelében lennie. Urbanustól már nem félt, mert biztos volt benne, hogy Kroton megöli. Ellenben arra számított, hogy ha a néptelen utcákon sokadalom támadna, ha a keresztények vagy bármilyen más emberek ellenszegülnének Viniciusnak, akkor ő, mint a hatóság képviselője, a Caesar akaratának végrehajtójaként szól hozzájuk, s végső esetben a fiatal patrícius segítségére hívja a vigileket az utcai csöcselék ellen, s ezzel kiérdemli újabb kegyeit. Lelkében még mindig úgy vélekedett, hogy Vinicius cselekedete oktalan, tekintettel azonban

Kroton rettenetes erejére, el tudta képzelni, hogy esetleg mégis sikerül. „Ha bajba jutnának, a tribunus maga viszi majd a leányt, s Kroton csinál neki utat.” A várakozást azonban kezdte sokallani, s a messziről szemmel tartott pitvar csendje is nyugtalanította.

„Ha nem találnak rá a rejtekhelyére, és zajt csapnak, akkor elriasztják.”

Ez a gondolat nem is volt számára kellemetlen, jól tudta ugyanis, hogy Viniciusnak akkor megint szüksége lesz rá, s ő ismét kipréselhet belőle nagyobb összegű sestertiusokat.

„Bármit tesznek - gondolta magában -, nekem teszik, noha ezt egyikük sem tudja... Istenek, istenek, csak azt engedjétek meg...”

S hirtelen abbahagyta, mert mintha valaki előbukkant volna a pitvarból. A falhoz lapult tehát, s lélegzetét visszafojtva figyelt.

S nem tévedett, a pitvarból félig előbújt egy fej, s körülnézegetett.

De csakhamar eltűnt.

„Ez Vinicius vagy Kroton - gondolta Chilon -, de ha elragadták a leányt, az miért nem sikoltozik, s miért kémlelnek ki az utcára? Emberekkel úgyis találkozniuk kell, mert mire kijutnak a Carinaera, már élénk forgalom lesz a városban. Mi ez? A halhatatlan istenekre!...”

S egyszerre minden maradék haja égnek meredt. Ursus jelent meg az ajtóban Kroton holttestével a vállán, még egyszer körülnézett, aztán futásnak eredt az üres utcán a folyó felé.

Chilon olyan laposan simult a falhoz, mint egy darab vakolat.

„Ha meglát, végem!” - villant át agyán.

De Ursus gyorsan elrohant a sarokház mellett, s a következő ház mögött eltűnt. Chilon szintén nem várt tovább, hanem a keresztutcán futásnak eredt, foga vacogott, gyorsasága pedig egy ifjúnak is becsületére vált volna.

„Ha visszatérőben a távolból megpillant, utolér és megöl - gondolta magában. - Ments meg, Zeus, ments meg, Apolló, ments meg, Hermes, ments meg, keresztények istene! Itt hagyom Rómát, visszatérek Mesembriába, csak mentsetek meg e démon kezei közül.”

S a lygiust, aki Krotont megölte, most valóban emberfeletti lénynek hitte. Amint futott, az járt az eszében, hogy ez talán valami istenség, aki egy barbár ember alakját öltötte magára. E pillanatban hitt minden mítoszban és a világ minden istenében, akikből máskor gúnyt űzött. Az is átvillant az agyán, hogy Krotont talán a keresztények istene ölte meg, s a haja minden szála ismét égnek meredt a gondolatra, hogy ő egy ilyen hatalommal húzott ujjat.

Csak akkor nyugodott meg némileg, mikor néhány sikátoron végigfutott, s a távolban munkásokat pillantott meg, amint feléje közeledtek, lélegzete már akadozott, leült tehát egy ház küszöbére, s palástja sarkával törölgette verejtékes homlokát.

- Öreg vagyok, s békességre van szükségem - mondta.

A szembejövő emberek befordultak egy mellékutcába, s ő ismét egyedül maradt. A város még aludt. Reggelenként a gazdagabb városrészekben korábban indult az élet, mert a gazdag emberek rabszolgáinak hajnalban kellett kelniük, míg azokban a negyedekben, ahol az állam által eltartott, tehát semmittevő szabad nép lakott, elég későn keltek, különösen télen. Chilon, miután jó ideje ült már a küszöbön, kellemetlen hideget érzett, felállt tehát, s meggyőződően róla, hogy a Viniciustól kapott erszényt nem vesztette el, most már lassúbb léptekkel indult a folyó felé.

„Talán valahol megtalálom Kroton testét - gondolta magában. - Istenek! Ha ember ez a lygius, egyetlen év alatt sok millió sestertiust kereshetne, mert ha Krotont úgy megfojtotta, akár egy kölyökkutyát, akkor ki birkózhatnék meg vele? Valahányszor fellépne az arénában, annyi aranyat kapna, amennyi a testsúlya. Ez jobban őrzi azt a lányt, mint a Cerberus a poklot. Bár nyelné el a pokol! Nem szeretnék vele összeakadni. Félelmetes ember. De hát mihez is fogjak? Rettenetes dolog történt. Ha Kroton csontjait összetörte, akkor Vinicius lelke is nyilván ott nyöszörög amaz átkozott ház fölött, s várja temetését Castorral. Hiszen ő patrícius, a Caesar barátja, Petronius rokona, Róma-szerte ismert úr és katonai tribunus. Ennek a halálát nem viszik el szárazon... Hátha elmennék például a praetorianusok táborába vagy a vigilekhez?”

Itt elhallgatott, s gondolkodóba esett, de kis idő múlva megszólalt:

- Jaj nekem! Ki vezette őt abba a házba, ha nem én?... Szabadosai és rabszolgái tudják, hogy jártam hozzá, s egyesek azt is tudják, hogy miért. Mi lesz, ha meggyanúsítanak, hogy szándékosan mutattam meg neki a házat, amelyben halálát lelte? Még ha későbben a bíróságon kiderülne is, hogy én nem akartam a halálát, akkor is azt mondják, hogy én voltam az oka... Ő patrícius, tehát büntetés nélkül semmiképpen meg nem úszom. Ha pedig csendben itt hagynám Rómát, s elköltöznék valahova messzire, azzal még nagyobb gyanúba keverednék.

Így is rossz volt, meg amúgy is. Csak arról volt szó, hogy a két rossz közül a kisebbet válassza. Róma óriási város, s Chilon most mégis úgy érezte, hogy még szűk is lehet neki. Mert bárki más egyenesen elmehetett volna a vigilek praefectusához, elmondhatta volna, mi történt, s még ha valamelyes gyanú esett volna is rá, nyugodtan várhatta volna a vizsgálatot. De Chilon egész múltja olyan volt, hogy akár a város praefectusával, akár a vigilekével bármiféle közelebbi ismeretség nagyon is kellemetlen következményekkel járhatna számára, s ezenfelül minden gyanút is alátámaszthatna, ami csak a hivatalnokok eszébe jut.

Másfelől elszökni annyit jelentett volna, mint meggyőzni Petroniust arról, hogy Viniciust elárulták, és összebeszélés folytán gyilkolták meg. Pedig Petronius hatalmas úr volt, akinek az egész országban rendelkezésére állhatott a rendőrség, s kétségtelenül gondoskodott volna arról, hogy a bűnösöket akár a világ végén is felkutassák. Mindazonáltal Chilonnak eszébe jutott, hogy nem volna-e legjobb egyenesen elmenni hozzá, s elmondani, mi történt. Igen! Ez lesz a legjobb. Petronius nyugodt ember, s Chilon legalább afelől biztos lehetett, hogy végighallgatja. Petronius elejétől fogva ismerte a dolgot, tehát könnyebben hitelt is adhatna neki, mint a praefectusok.

De ahhoz, hogy elmenjen hozzá, pontosan kellett volna tudnia, hogy mi történt Viniciussal, márpedig Chilon ezt nem tudta. Láta ugyan a lygiust, amint Kroton holttestével a folyó felé osont, de egyebet semmit. Lehet, hogy Viniciust megölték, de az is lehet, hogy csak megsebesült, vagy foglyul ejtették. Chilonnak csak most jutott eszébe, hogy a keresztények bizonyára nem mertek volna megölni egy ilyen hatalmas urat, egy augustianust és magas rangú katonát, mert az ilyen cselekedet könnyen általános üldözést vonhatott volna maga után. A legvalószínűbb az volt, hogy erővel fogva tartják, s így Lygiának ideje legyen más helyen elrejtőzni.

Ez a gondolat lelket vert Chilonba.

„Ha az a lygius sárkány az első pillanatban szét nem tépte, akkor él, ha pedig él, akkor ő maga fogja tanúsítani, hogy nem árultam el, akkor pedig nemcsak hogy semmi nem fenyeget, de (ó, Hermes, ismét számíthatsz a két üszőre!) még újabb tér nyílik meg előttem... Megmondhatom valamelyik szabadosának, hol találhatja meg urát, az aztán, ha akar, mehet a praefectushoz, csak az a fontos, hogy én ne menjek... Petroniushoz is elmehetek, s jutalomra is számíthatok...

Kerestem Lygiát, most majd Viniciust keresem, aztán megint Lygiát... Mindenekelőtt azonban meg kell tudnom, él-e, vagy sem.”

Itt eszébe villant, hogy éjszaka felkereshetné Demas péket, s megkérdezhetné Ursustól. De ezt a gondolatot nyomban elvetette. Úgy gondolta, jobb, ha semmi dolga sincs Ursusszal. Nagyon helyesen sejtette, hogy ha Ursus nem ölte meg Glaucust, akkor nyilván meggyóna ezt a szándékát a keresztények vénei közül valamelyiknek, s az figyelmeztette, hogy ez nem tiszta dolog, s valami áruló lehetett, aki ilyesmire rá akarta bírni. Egyébként elég volt Ursusra gondolnia, hogy egész testén végigfusson a hideg. Ellenben elhatározta, hogy estefelé Euriciust elküldi hírekért abba a házba, ahol a dolog végbement. Közben azonban ennie kellett, meg kellett fürödni, és pihennie egyet. Az álmatlanul eltöltött éjszaka, a gyalogút az Ostriumba, aztán a menekülés a Transtiberisről valóban szerfölött kimerítette.

Csak egy dolog vigasztalta meg mindig, az, hogy két erszény is volt nála, az egyik, amelyiket otthon kapott Viniciustól, a másik pedig, amelyet a temetőből való visszatérés közben dobott oda neki. Tekintettel erre a szerencsés körülményre, valamint arra a sok megrázkódtatásra, amin átment, elhatározta, hogy bőségesen étkezik, és jobb bort is iszik hozzá, mint rendszeren.

S mikor végre elérkezett a bormérések nyitásának órája, ezt olyan alaposan meg is tette, hogy a fürdőről teljesen elfeledkezett. Mindenekelőtt álmos volt, s ez annyira elvette minden erejét, hogy tántorogva ment haza a Suburrán levő lakására, ahol a Vinicius pénzén vásárolt rabszolganő várta.

Ott belépett a cubiculumba; mely sötét volt, mint egy róka odúja, végigvágta magát fekhelyén, s nyomban elaludt.

Csak estefelé ébredt fel, vagyis a rabszolganő költötte fel azzal, hogy valaki keresi, és sürgősen beszélni kíván vele.

Az éber Chilon egyszerre magához tért, felkapta kámzsás palástját, rászólt a leányra, hogy húzódjék félre, s előbb óvatosan kinézett a szabadba.

És megdermedt! A cubiculum ajtaja előtt ugyanis az óriás Ursust pillantotta meg.

Egyszerre érezte, hogy feje és lába hideg, mint a jég, szívverése eláll, háta pedig borsószik, mintha hangyák rajai mászkálnának rajta... Az első pillanatban nem bírt megszólalni, később azonban nagy fogvacogva kibökte, vagyis inkább kinyögte:

- Syra, nem vagyok itthon... nem ismerem... ezt... a jóembert...

- Megmondtam neki, uram, hogy itthon vagy, de alszol - felelte a leány -, ő azonban követelte, hogy költselek fel...

- Ó, istenek!... Ezért...

De Ursus mintha a huzavona miatt türelmét vesztette volna, a cubiculum ajtajához lépett, s lehajolva bedugta fejét s bekiáltott:

- Chilon Chilonides!

- Pax tecum! Pax, pax¹¹⁰ - felelte Chilon. - Ó, keresztények legjobbika! Úgy van, Chilon vagyok, de ez tévedés... Nem ismerlek!

- Chilon Chilonides! - ismételte meg Ursus. - Urad, Vinicius hív, hogy velem együtt jöjj hozzá.

---

¹¹⁰ Béke veled.

HUSZONHARMADIK FEJEZET

Viniciust kínzó fájdalom ébresztette fel. Az első pillanatban nem tudta, hol van, és mi történik vele. A feje zúgott, s a szemét mintha köd homályosította volna el. Lassanként azonban visszatért öntudata, s végül ama ködön át három fölébe hajló emberi alakot pillantott meg. Kettőt megismert: az egyik Ursus, a másik pedig az az öreg, akit fellökött, mikor a leányt vitte. A harmadik idegen volt, ez a bal kezét fogta, s amint könyökétől a válláig és a kulcsontjáig végigtapogatta, olyan éles fájdalmat okozott neki, hogy Vinicius, azt hívén, ez a bosszúnak valami módja, összeszorított fogai közül sziszegte:

- Öljetek meg.

De azok mintha nem is hallották volna, talán nem figyeltek a szavára, vagy éppenséggel a szenvedés megnyilvánulásának vették. Ursus gondterhelt, de egyúttal fenyegető, barbár arccal állt ott, s hosszú csikokra tépett fehér vászondarabokat tartott, az öreg pedig így szólt az ifjú karját tapogató férfiúhoz:

- Bizonyos vagy felőle, Glaucus, hogy a fejseb nem halálos?

- Úgy van, tiszteletre méltó Crispus - felelte Glaucus. - Mikor mint rabszolga a hajóhadnál szolgáltam, aztán mikor Neapolisban laktam, számos sebet kezeltem, s e foglalkozásom hasznából végül kiváltottam magamat és családomat... A fejseb könnyű. Mikor ez az ember (s itt fejével Ursus felé intett) kiragadta tőle a leányt, s őt magát a fiúhoz lökte, ez, estében nyilván maga elé tartotta karját, azt kifecamította és eltörte ugyan, de azáltal megmentette fejét és életét.

- A testvérek közül már nem egyet ápoltál - felelte Crispus -, s jó orvos hírében állsz... Azért küldtem érted Ursust.

- Aki útközben bevallotta, hogy még tegnap kész lett volna engem meggyilkolni.

- Nekem már korábban bevallotta ezt a szándékát, én pedig, ismervén téged és a Krisztus iránti szeretetedet, megmagyaráztam neki, hogy nem te vagy az áruló, hanem az az ismeretlen, aki rá akarta őt beszélni a gyilkosságra.

- Gonosz szellem volt, s én angyalnak néztem - jegyezte meg Ursus sóhajtva.

- Majd máskor elmondod - vetette közbe Glaucus -, most a sebesülttel kell törődnünk.

Azzal igyekezett Vinicius karját helyreigazítani, s noha Crispus az ifjú arcát folyton vízzel fröcskölte, az minduntalan ájuldozott a fájdalomtól. Ez azonban szerencsés körülmény volt számára, mert így legalább nem érezte a lába helyreigazításával, sem eltört karja összeillesztésével járó fájdalmat. Glaucus az eltört csontot két homorú deszka közé szorította, s gyorsan és erősen bekötözte, hogy mozdulatlaná tegye.

De a beteg az operáció után ismét magához tért, s Lygiát pillantotta meg maga mellett.

Közvetlenül ágya mellett állt, kezében rézvederrel, melybe Glaucus minduntalan belemártotta a spongyát, s a beteg fejét mosogatta.

Vinicius csak nézte, s nem hitt a szemének. Azt hitte, az álom vagy a láz hozza elé ezt a drága látomást, s csak hosszas hallgatás után bírta suttogva kimondani:

- Lygia!...

E hangra Lygia kezében megremegett a veder, de feléje fordította szomorú tekintetét.

- Békesség neked! - felelte halkan.

Csak állt kinyújtott kézzel, s arcán részvét és fájdalom tükröződött.

Az ifjú pedig úgy nézett rá, mintha telíteni akarná vele szemét, úgy, hogy mikor becsukja, a képe akkor is ott maradjon a szemhéja alatt. Nézte az arcát, mely sápadtabb és soványabb volt, mint azelőtt, nézte sötét haja csigáit, szegényes munkásruháját, nézte makacsul, úgy, hogy tekintetétől a leány hófehér homloka kezdett rózsaszínűvé válni. Vinicius előbb arra gondolt, hogy ő ezt a leányt még mindig szereti, azután meg, hogy sápadtságának és ennek a szegényes öltözékének ő, Vinicius az oka, hiszen ő ragadta ki a házból, ahol szerették, ahol bőségben és kényelemben élt, ő taszította ebbe a nyomorúságos odúba, s öltöztette ebbe a sötét darócruhába.

Mivel pedig szerette volna a legdrágább aranykelmékbe öltöztetni, s a világ minden ékszerével felékesíteni, megdöbrent, elfogta a rémület és szánalom, s olyan lelkiismeret-furdalást érzett, hogy szívesen Lygia lábához borult volna, ha meg bírt volna mozdulni.

- Lygia - mondta -, nem engednél megölni.

A leány pedig gyengéden felelte:

- Az Úr adja vissza egészségedet.

Vinicius most végigélte azokat a sérelmeket is, amelyeket régebben okozott Lygiának, s azt is, amelyet most akart elkövetni, a leány szavai tehát valóságos balzsamként hatottak rá. E pillanatban nem gondolt rá, hogy a leány ajkán át a keresztény tanok szólhatnak, csak azt érezte, hogy a szeretett nő beszél hozzá, s hogy válaszában van valami személyes gyöngédség és emberfeletti jóság, amely őt lelke mélyéig megrázza. S miként az imént a fájdalomtól, most a megindultságtól hagyta el ereje. Valami óriási, de egyúttal édes gyöngeség ömlött el rajta. Mintha feneketlen mélységbe zuhanna lefelé, de élvezte, ezt a zuhanást, s nagyon boldognak érezte magát. A lankadtság pillanatában arra is gondolt, hogy íme, egy istenség áll itt mellette.

Közben Glaucus befejezte fejszébe kimosását, s gyógyító irt tett rá. Ursus kivette Lygia kezéből a vedret, a leány pedig fogta az asztalon álló serleget, melyben vizes bor volt, s a sebesült ajkához tartotta. Vinicius mohón kiitta, s ettől nagyon megkönnyebbült. A kötözés befejezése után fájdalomla csaknem teljesen elmúlt. A sebek és zúzódások kezdtek megnyugodni. Teljes öntudata visszatért.

- Adj még innom - kérte.

Lygia az üres serleggel átment a szomszéd szobába, Crispus viszont, miután Glaucusszal néhány rövid szót váltott, az ágyhoz lépett, és így szólt:

- Vinicius, az Isten nem engedte meg, hogy gonosz cselekedetet kövess el, ellenben megtartotta életedet, hogy lélekben magadba szállj. Akihez képest az ember csak por, fegyvertelenül a kezünkbe adott, de a Krisztus, akiben hiszünk, azt parancsolta, hogy ellenségeinket is szeressük. Bekötöttük hát sebeidet, s mint Lygia is mondta, imádkozni fogunk, hogy az Isten adja vissza egészségedet, de tovább nem ápolhatunk. Maradj hát békességgel, s gondolkozz rajta, méltó dolog volna-e Lygiát tovább üldöznöd, akit megfosztottál gyámjaitól és hajlékától, meg minket, akik a gonoszáért jóval fizettünk neked?

- El akartok hagyni? - kérdezte Vinicius.

- El akarjuk hagyni ezt a házat, amelyben utolérhet a város praefectusának üldöző karja. Társad életét vesztette, te pedig, aki a tieid között hatalmas vagy, sebesülten fekszel. Nem mi vagyunk ennek az okai, de a törvény szigora minket sújtana...

- Az üldözéstől ne féljete - mondta Vinicius. - Én megvédelek.

Crispus nem akarta neki megmondani, hogy itt nemcsak a praefectusról és a rendőrségről van szó, hanem benne sem bíznak, s az ő további üldözésével szemben is biztosítani akarják Lygiát.

- Uram - folytatta az öreg -, jobb kezed ép, itt van a tábla, s itt a stílus, írd szolgálidnak, hogy estenden jöjjenek érted a gyaloghintóval, s vigyenek haza, ott kényelmesebb lesz neked, mint itt, a mi szegény hajlékunkban. Mi itt egy szegény özvegyasszonynál lakunk, aki csakhamar hazajön fiával. Az a legény majd elviszi leveledet, nekünk meg más menedéket kell keresnünk.

Vinicius elsápadt, mert megértette, hogy el akarják választani Lygiától, s ha őt most megint elveszíti, talán soha az életben nem látja többé... Megértette ugyan, hogy kettőjük között nagy dolgok mentek végbe, s ha ezek révén meg akarja őt nyerni, új utakat kell keresnie, amelyek felől még nem is volt ideje gondolkodni. Megértette azt is, hogy bármit mondana is ezeknek az embereknek, ha megesküdnék is, hogy Lygiát visszaadja Pomponia Graecinának, joguk van el nem hinni, s nem is hinnék. Hiszen ezt megtehetette volna már régen; ahelyett, hogy Lygiát üldözi, elmehetett volna Pomponiához, megesküdhetett volna neki, hogy lemond Lygia üldözéséről, s akkor Pomponia maga kutatta volna fel, s vitte volna haza. Nem! Érezte, hogy semmi ilyenfajta ígéret vissza nem tarthatja őket, és semmiféle ünnepélyes esküt el nem fogadnak, annyival is kevésbé, mert hiszen ő, nem lévén keresztény, legfeljebb a halhatatlan istenekre esküdhetnék, akikben ő maga sem igen hitt, amazok meg rossz szellemeknek tartották.

Mindazonáltal kétségbeesetten igyekezett bármilyen módon kibékíteni Lygiát is meg gyámjait is - de ehhez időre volt szüksége. Az is fontos volt neki, hogy legalább néhány napig láthassa. S mint ahogy a fuldokló minden deszkaroncsban vagy evezőben a menekülést látja, ő is azt hitte, hogy e néhány nap alatt mondhat valami olyant, ami közelebb viszi őt a leányhoz, esetleg kitalál valamit, vagy valami kedvező dolog történik.

Összeszedte tehát gondolatait, s így szólt:

- Hallgassatok meg, keresztények. Tegnap együtt voltam veletek az Ostrianumban, s hallottam tanaitokat, de ha nem ismerném is őket, cselekedeteitek meggyőztek róla, hogy becsületes, jó emberek vagytok. Mondjátok meg amaz özvegynek, aki itt lakik, hogy maradjon itt, maradjatok itt ti is, és engedjétek meg, hogy én is itt maradjak. Ez az ember (s itt Glaucusra mutatott), aki orvos, vagy legalábbis ért a sebekhez, mondja meg, ma el lehet-e engem vinni... Beteg vagyok, s karom el van törve, annak pedig legalább néhány napig mozdulatlanul kell pihennie: éppen ezért kijelenteni, hogy nem mozdulok innen, ha csak erővel ki nem visztek.

Itt abbahagyta, mert összezúzott melléből kifogyott a lélegzet, Crispus pedig így szólt:

- Teveled szemben, uram, senki sem alkalmaz erőszakot, csak mi visszük el innen bőrünket.

Erre az ellenkezéshez nem szokott ifjú összeráncolta homlokát, s így szólt:

- Hadd pihenjek egy kicsit.

Kis idő múlva aztán megint megszólalt:

- Kroton felől, akit Ursus megfojtott, senki sem fog kérdezősködni. Neki ma Beneventumba kellett volna mennie, ahova Vatinius hívta meg, azt fogják tehát hinni, hogy oda távozott. Mikor Krotonnal együtt beléptünk ebbe a házba, senki sem látott, csupán egy görög, aki velünk volt az Ostrianumban. Megmondom, hol lakik, hívassátok ide, én majd megparancsolom neki, hogy hallgasson, mert azt az embert én fizetem. Házam népének is megírom,

hogy én is Beneventumba utaztam. Ha az a görög máris bejelentette volna a dolgot a praefectusnak, megmondom neki, hogy Krotont én öltem meg, s az én kezemet ő törte el. Atyám és anyám árnyékára mondom, így cselekszem! Itt maradhattok hát biztonságban, mert senkinek egy haja szála sem görbül. Hozassátok ide gyorsan azt a görögöt, a neve: Chilon Chilonides!

- Akkor hát Glaucus melletted marad, uram - felelte Crispus -, s az özvegygel együtt fog gondozni.

Vinicius még jobban összehúzta szemöldökét.

- Jól figyelj, öreg férfiú, mit mondok - hangsúlyozta. - Hálával tartozom neked, s úgy látom, jó és becsületes ember vagy, de nem mondom azt, ami a lelkedben fekszik. Te attól tartasz, hogy ide találom rendelni rabszolgáimat, s elvitetem Lygiát? Nem így van talán?

- Úgy van! - felelte Crispus, kissé nyersen.

- Akkor hát vedd tudomásul, hogy Chilonnal a ti jelenléteketekben fogok beszélni, s előttetek írom meg a levelet a házamnak, hogy elutaztam. Később már más küldöncöket, mint titeket, nem találok... Ezt vedd fontolóra, s ne ingerelj tovább.

Felháborodott, arca összehúzódott a haragtól, aztán indulatosan mondta:

- Netán azt hitted, eltagadom; hogy azért akarok itt maradni, hogy Lygiát láthassam?... Ezt a bolond is kitalálná, hiába is tagadnám. De erőszakkal többé nem próbálkozom... Neked azonban mást mondok. Ha Lygia itt nem marad, akkor ezzel az ép kezemmel szaggatom le karom kötelékeit, sem ételt, sem italt magamhoz nem veszek, s halálom szálljon reád és testvéreidre. Miért kötöztél be, miért nem ölettél meg?

S elsápadt a haragtól és gyöngeségtől. De Lygia a szomszéd szobából hallotta Vinicius szavait, s meg volt győződve róla, hogy az ifjú meg is teszi, amit mond, fenyegetéseitől tehát megijedt. Semmiképpen nem akarta, hogy meghaljon, így, sebesülten és védtelenül, csak szánalmat keltett benne, de nem félelmet. Mióta megszökött, itt élt, olyan emberek között, akik állandó vallási rajongásban éltek, s csak az áldozatokra, önfeláldozásra és a végtelen irgalmasságra gondoltak, ő maga is annyira megittasult hát ettől az új ihlettől, hogy az pótolta számára a házat, a családot, az elveszett boldogságot, s ő is ama keresztény szüzek egyike lett, akik később megváltoztatták a világ régi lelkületét. Vinicius sokkal erősebben beleszólt életébe, és sokkal jobban ráerőszakolta magát, semhogy elfeledkezhetett volna róla. Napok hosszat rágondolt, s gyakran könyörgött Istennek egy olyan pillanatért, amelyben a tanítás sugallatát követve, jóval fizethetne neki a rosszért, könyörülettel az üldözésért, amelyben megtörhetné, meghódíthatná a Krisztus számára, és megmenthetné. Nos, e pillanatban úgy érezte, elérkezett az idő, s hogy imádsága meghallgattatott.

Ihletett arccal lépett hát Crispushoz, s beszélni kezdett, de mintha valami más hang szólt volna belőle:

- Crispus, hadd maradjon itt közöttünk, s mi is vele maradunk, amíg Krisztus meg nem gyógyítja.

A vén presbiter pedig, ki megszokta, hogy mindenben Isten sugallatát keresse, látván a leány elragadtatását, mindjárt arra gondolt, hogy talán valami felsőbb hatalom beszélt belőle, szíve megrettent tehát, s meghajította ősz fejét.

- Legyen, amint mondom - felelte.

Vinicius az egész idő alatt le nem vette róla szemét, s Crispusnak ez a gyors engedelmissége nagyon is mély hatással volt rá. Azt gondolta, hogy Lygia a keresztények között valamiféle Sibylla vagy papnő, akit engedelmisség és tisztelet övez. S önkéntelenül ő is átvette ezt a tiszteletet. A szerelemhez most valami félelem is járult, amely mellett szerelme önmagában valósággal vakmerőségnek látszott. Emellett nem bírta megalkudni a gondolattal, hogy egymáshoz való viszonyuk megváltozott, hogy most már nem Lygia függ az ő akaratától, hanem ő a leányétól, hogy íme, itt fekszik betegen, megtörtén, s most már nem támadó, hódító erő, hanem a Lygia oltalma alatt áll, mint egy védtelen gyermek. Büszke, önkényes természete számára az ilyen viszony minden más teremttel szemben megaláztatást jelentett volna számára - most azonban nemcsak hogy ilyesmit nem érzett, hanem hálás volt Lygiának, mintha úrnője lett volna. Hallatlan érzések voltak ezek benne, amelyek még egy nappal előbb a fejébe se fértek volna, sőt még ebben a pillanatban is ámulatba ejtik, ha tisztán számot tudott volna adni magának róluk. De ő most nem kérdezte, miért van ez így, mintha a legtermészetesebb dolog lenne, csak nagyon boldog volt, hogy ott maradhat.

S hálásan meg akarta köszönni Lygiának - de a hálával még egy másik érzés is párosult, melyet annyira nem ismert, hogy meg sem tudta volna nevezni. Ez az érzés az alázat volt. De az előbbi felbuzdulás annyira kimerítette, hogy nem bírta beszélni, csak a szemével köszönte meg, amelyben ragyogott az öröm, hogy itt maradhat mellette, hogy láthatja holnap, holnapután s talán még sokáig. Örömét azonban megzavarta a félelem, hogy el ne veszítse, amit visszanyert, s ez a félelem oly nagy volt, hogy mikor Lygia kis idő múlva ismét odanyújtotta neki a vizet, őt pedig elfogta a vágy, hogy megragadja a leány kezét, nem merte megtenni, mert félt. Félt ő, ugyanaz a Vinicius, aki a Caesar lakomáján erőszakkal csókolta a leány száját, a lakoma után pedig azzal biztatta magát, hogy hajánál fogva vonszolja a cubiculumba, vagy megvesszőzteti.

HUSZONNEGYEDIK FEJEZET

De már attól is félt, hogy valami rosszkor jövő segítség meg találja rontani örömét. Chilon tudtul adhatta eltűnését a város praefectusának, vagy otthon, szabadosainak, s abban az esetben a vigilek támadása a ház ellen valószínűnek látszott. Átvillant ugyan agyán a gondolat, hogy akkor Lygiát elfogathatná s bezárhatná hazába, de úgy érezte, hogy ezt nem szabad, s nem is bírná megtenni. Önkényeskedő, vakmerő, elég romlott s szükség esetén irgalmat nem ismerő ember volt, de nem volt sem tigellinus, sem Nero. A katonaelet meghagyott benne bizonyos igazságérzetet, hitet és elég lelkiismeretességet ahhoz, hogy megértse, ez szörnyen aljas cselekedet lenne. Egészséges állapotában, dührohamában talán képes lett volna megtenni, de így, betegen, megindultságában, csak az volt számára fontos, hogy senki se álljon közéjük.

Csodálkozva vette észre, hogy mióta Lygia védelmébe vette, azóta sem ő maga, sem Crispus nem kívánt tőle semmiféle fogadkozást, mintha biztosak lettek volna afelől, hogy szükség esetén megvédi őket valami természetfölötti erő. Vinicius fejében - amióta az Ostrianumban az apostol tanítását és elbeszélését hallotta - kezdett összezavarodni és elmosódni a lehetséges és lehetetlen közötti különbség, ő maga is hajlandó volt tehát elhinni, hogy ez is megtörténhetik. De mikor a dolgokat józanabbul megfontolta, maga is visszaemlékezett, mit mondott nekik a görögörl, s ismét követelte, hogy hozzák elébe Chilont.

Crispus beleegyezett, s elhatározták, hogy Ursust küldik érte. Vinicius, aki az Ostrianum előtti utolsó napokban többször is eredménytelenül küldözte rabszolgáit Chilonért, pontosan megmagyarázta a lygiusnak, hogy hol van Chilon lakása, majd néhány szót írt egy táblácskára, aztán Crispushoz fordulva szólt:

- Azért írtam e sorokat, mert Chilon gyanakvó és ravasz ember, s mikor én hívattam, gyakran azt mondatta embereimnek, hogy nincsen otthon. De ezt mindig olyankor tette, mikor nem volt semmi kedvező híre számomra, s félt haragomtól.

- Csak találjam meg, majd elhozom én, akár akarja, akár nem - fogadkozott Ursus.

Azzal vette palástját, s gyorsan távozott.

Rómában még pontos utasítások alapján sem volt könnyű megtalálni valakit, de Ursusnak segítségére volt az erdei ember ösztöne, meg az, hogy alaposan ismerte Rómát, úgyhogy bizonyos idő múlva már Chilon lakásán volt.

De nem ismerte meg. Megelőzőleg csak egyszer látta életében, s akkor is éjszaka. Végül ama határozott és magabiztos öregember, aki rá akarta beszélni Glaucus meggyilkolására, egy cseppet sem hasonlított ehhez a rémülettől kétrét görnyedt göröghöz, olyannyira, hogy senki sem mondta volna, hogy az a két ember azonos. Chilon, miután rájött, hogy Ursus teljesen ismeretlen embernek nézi, csakhamar lecsillapodott első rémületéből. A tábla s rajta Vinicius írása még jobban megnyugtatta. Legalább az a gyanú sem eshetett rá, hogy szándékosan juttatta Viniciust csapdába. Arra is gondolt, hogy a keresztények nyilván azért nem ölték meg Viniciust, mert nem mertek kezet emelni egy ilyen előkelő személyiségre.

„Akkor hát Vinicius szükség esetén engem is megvédelmez - nyugtatta meg magát -, hiszen csak nem azért hívat, hogy megölessen.”

Mikor tehát némi bátorságot öntött lelkébe, megkérdezte:

- Jóember, vajon barátom, a nemes Vinicius nem küldött értem gyaloghintót? Meg van dagadva a lábam, s nem bírok olyan messzire gyalog elmenni.

- Nem - felelte Ursus. - Gyalog megyünk.

- S ha megtagadom?

- Azt ne tedd, mert el kell jönnöd.

- S el is megyek, de saját jószántamból. Másképp senki sem kényszeríthetne, mert szabad ember vagyok, s a város praefectusa jó barátom. Mint bölcsnek ugyancsak vannak eszközeim az erőszak ellen, s az embereket el tudom varázsolni fákká és állatokká. De elmegyek... elmegyek! Csak kissé melegebb palástot és csuklyát öltök, hogy e városrész rabszolgái fel ne ismerjenek, mert másként minduntalan feltartóztatnának kézsókjaikkal.

Azzal más palástot öltött, s fejére bő gall csuklyát húzott, hogy Ursus fel ne ismerje vonásait, ha világosabb vidékre érnek.

- Hová vezetsz? - kérdezte útközben.

- A Transtiberisre.

- Csak rövid ideje vagyok Rómában, s ott még sosem jártam, de nyilván ott is vannak emberek, akik szeretik az erényt.

Ursus naiv ember volt, de mivel hallotta Vinicius elbeszéléséből, hogy a görög ott volt vele az Ostrianumban, s látta azt is, hogy Krotonnal együtt beléptek a házba, amelyben Lygia lakott, egy pillanatig hallgatott, majd így szólt:

- Ne hazudj, öregember, mert ma ott voltál Viniciusszal az Ostrianumban és a mi kapunk előtt.

- Ah! - felelte Chilon. - Akkor hát a ti házatok a Tiberisen túl van? Nemrégén vagyok Rómában, s nem tudom, hogy hívják az egyes városnegyedeket. Úgy van, barátom! Ott voltam a kaputok előtt, s az erény nevében könyörögtem Viniciusnak, hogy ne menjen be. Az Ostrianumban is voltam, de tudod, miért? Nos, már régóta azon fűzdem, hogy Viniciust megtérítsem, s azt akartam, hogy meghallgassa a legfőbb apostolt. Világosodjék meg a lelke és a tied is. Hiszen keresztény vagy, s kívánod, hogy az igazság győzedelmeskedjék a tévelygés fölött?

- Úgy van - felelte Ursus alázatosan.

Chilon bátorsága teljesen visszatért.

- Vinicius hatalmas úr és Caesar barátja - mondotta. - Ő még gyakran hallgat a gonosz szellem kísértésére, de ha egy haja szála meggörbül, Caesar bosszút áll minden keresztényen.

- Minket nagyobb hatalom védelmez.

- Helyes! Helyes! De mit szándékoztok tenni Viniciusszal? - kérdezte Chilon megújuló nyugtalansággal.

- Nem tudom. Krisztus irgalmasságot követel.

- Ezt nagyon helyesen mondtad. Ezt soha el ne felejtsd, mert különben úgy fogsz sisteregni a pokolban, mint a hurka a serpenyőben.

Ursus felsóhajtott, Chilon pedig arra gondolt, hogy ezzel az emberrel, aki első indulatában olyan rettenetes, mindenkor azt teheti, amit akar.

Mivel pedig tudni akarta, hogyan folyt le Lygia elrablása, a szigorú bíró hangján faggatta tovább:

- Mit míveltetek Krotonnal? Mondd, de ne hazudj.

Ursus ismét sóhajtott:

- Ezt majd elmondja Vinicius.

- Ez azt jelenti, hogy leszúrtad, vagy bunkóval vágta agyon?

- Én fegyvertelen voltam.

A görög elámult e barbár férfi roppant erején.

- Bocsásson meg neked Pluto... akarom mondani, Krisztus!

Egy darabig szótlánul mentek tovább, aztán Chilon szólalt meg:

- Én nem árulak el, de a vigilektől őrizkedj.

- Én Krisztustól félek, nem a vigilektől.

- Ez helyes is. Nincs súlyosabb bűn, mint a gyilkosság. Majd imádkozom érted, de még nem tudom, az én imádságom is használ-e valamit, hacsak meg nem esküszöl, hogy soha többé egy ujjal sem illetsz senkit.

- Én így sem öltem szándékosan - felelte Ursus.

Chilon azonban minden oldalról biztosítani kívánta magát, tehát tovább is igyekezett undort kelteni Ursusban a gyilkosság iránt, és rábírt, hogy esküdjék meg. Vinicius felől is kérdezősködött, de a lygius kelleetlenül felelgetett, mondván, hogy majd magától Viniciustól megtud mindent, amit tudnia kell. Így beszélgetve tették meg a hosszú utat, mely a görög lakását a Transtiberistől elválasztotta, s odaértek a házhoz. Chilon szíve ismét nyugtalanul kezdett dobogni. Félelmében úgy látta, mintha Ursus mohó pillantásokat vetne feléje. „Gyenge vigasz - gondolta magában -, hogy akaratlanul öl meg, jobb szeretném, ha előbb meglegyintené a guta, s vele együtt minden lygiust, amit adj meg, Zeusom, ha ugyan van hozzá hatalmad.” Így elmélkedve, egyre erősebben burkolózott gall palástjába, mondván, hogy fél a hidegtől. Végül, mikor átmentek a folyosón meg az első udvaron, s a ház kertescskéjéhez vezető folyosóra értek, hirtelen megállt, és így szólt:

- Várj, hadd szippantok egy kis levegőt, másként nem bírnék majd Viniciusszal beszélni, s neki üdvös tanácsokat adni.

Azzal megállt, mert noha egyre biztatta magát, hogy semmi veszedelem nem fenyegeti, mégis arra a gondolatra, hogy mindjárt ama titokzatos emberek elé kerül, akiket az Ostrianumban látott, a lába kissé remegni kezdett alatta.

Eközben a házból kiszűrődő énekhangok ütötték meg a fülét.

- Mi ez? - kérdezte.

- Azt mondd, keresztény vagy, s nem tudod, hogy nálunk az a szokás, hogy minden étkezés után énekkel magasztaljuk a Megváltót? - felelte Ursus. - Miriam meg a fia biztosan hazatért, s lehet, hogy az apostol is itt van, mert mindennap meglátogatja az özvegyet és Crispust.

- Vezess egyenesen Viniciushoz.

- Ő is ott van, ahol a többiek, mert az az egyetlen nagyobb szoba, a többi csupa apró cubiculum, ahova csak hálni járunk. No, menjünk, ott majd megpihensz.

S beléptek. A szobában már félhomály volt, mert a felhős, téli estén a néhány mécses világa nem bírta eloszlatni a homályt. Vinicius inkább megsejtette, mintsem megismerte Chilont a kámzsás alakban, ő pedig, amint a szoba szögletében megpillantotta az ágyat s azon Viniciust, egyenesen hozzá sietett - mintegy abban a meggyőződésben, hogy mégiscsak mellette lesz a legnagyobb biztonságban.

- Ó, uram, miért is nem fogadtad meg tanácsomat?! - kiáltotta kezét összetéve.

- Hallgass - szólt rá Vinicius -, és ide figyelj!

Azzal élesen a szemébe nézett, s lassan, nyomatékkal beszélt, mintha azt akarta volna, hogy Chilon minden szavát parancsnak vegye, s örökre emlékezetébe vesse:

- Kroton rám vetette magát, hogy meggyilkoljon és kiraboljon, érted? Erre én megöltem, ezek az emberek pedig bekötötték sebeimet, amelyeket a vele való harcban kaptam.

Chilon azonnal megértette, hogyha Vinicius így beszél, azt azért teszi, mert így egyezett meg a keresztényekkel, s ha így van, akkor megköveteli, hogy higgyenek neki. Ezt egyébként az ifjú arcából is látta, tehát sem kételkedést, sem csodálkozást nem mutatva, egy pillanat alatt az égre emelte tekintetét, s úgy kiáltotta:

- Vérbeli lator volt ő, uram. Ugye intettelek, hogy ne bízzál benne? Hiába igyekeztem tanítani, csak falra hányt borsó volt. Nincs is számára elég kemény kínszenvedés a Hadesben. Mert aki nem lehet becsületes ember, annak latornak kell lennie, s kinek nehezebb tisztességes emberré válnia, mint a latornak? De hogy valaki jótevőjére, egy ilyen nagylelkű úrra támadjon... Ó, istenek!...

Itt azonban észbe kapott, hogy útközben Ursus előtt kereszténynek mondta magát, s elhallgatott.

Vinicius pedig így szólt:

- Ha a kés nem lett volna nálam, megölt volna.

- Áldott legyen a pillanat, amikor azt tanácsoltam, hogy legalább egy kést vigyél magaddal.

De Vinicius fürkésző pillantással kérdezte:

- Mit csináltál ma?

- Hogyan? Nem mondtam volna még, hogy fogadalmakat tettem egészséged érdekében?

- S egyebet semmit?

- S éppen hozzád készültem látogatóba, mikor ez a jóember megérkezett, s jelentette, hogy hívatsz.

- Íme egy táblácska, ezt elviszed házamba, megkeresed szabadosomat, s átadod neki. Azt írom, hogy elutaztam Beneventumba. Demasnak a magad nevében megmondod, hogy ma reggel utaztam el, mert Petronius sürgős levélben hívott.

Aztán nyomatékkal ismételte meg:

- Elutaztam Beneventumba, érted?

- Elutaztál, uram! Hiszen reggel búcsúztam tőled a Porta Capenánál, s azóta is annyira vágyakozom utánad, hogy ha nagylelkűséged meg nem könyörül rajtam, halálra zokogom magam, miként Zethos boldogtalan felesége Itylos miatti fájdalmában.

Vinicius beteg volt ugyan, s meg is szokta a görög szerfölötti hajlékonyságát, de egy mosolyt mégsem bírt elnyomni. Annak is örült, hogy Chilon ilyen egyszeriben megértette, s így szólt:

- Akkor hát hozzáírom, hogy könnyeidet szárítsák fel. Add csak a méceszt.

Chilon, most már teljesen megnyugodva, néhány lépéssel a kandallóhoz lépett, s párkányáról levett egy méceszt.

De mikor e mozdulatra a kámzsa lecsúszott fejről, s a fény egyenesen arcára esett, Glaucus felugrott a padról, s gyorsan hozzálépve megállt előtte:

- Kaifás, nem ismersz meg? - kérdezte.

S hangja olyan ijesztő volt, hogy a jelenlevők mind összeborzadtak.

Chilon felemelte a méceszt, de szinte abban a pillanatban a földre ejtette, aztán kétrét görnyedve nyögte:

- Nem vagyok Kaifás... nem vagyok!... Kegyelem!

Glaucus pedig a vacsorázók felé fordult, s így szólt:

- Íme, az ember, aki elárult s elveszejtett engem is meg családomat is!

Történetét ismerték a keresztények mind, és Vinicius is, aki csak azért nem jött rá, hogy kicsoda Glaucus, mert kötözés közben minduntalan elájult, s nem hallotta a nevét. De Ursus számára a Glaucus szavait követő rövid pillanat olyan volt, mint a villámlás a sötétségben. Mikor Chilont felismerte, egyetlen ugrással mellette termett, s karját megragadva hátracsavarta, s felkiáltott:

- Ő beszélt rá, hogy öljem meg Glaucust!

- Kegyelem! - jajgatott Chilon. - Visszaadom!... Uram, ments meg! - kiáltotta, fejét Vinicius felé fordítva. - Benned bízom, emelj szót értem!... Elviszem a leveledet... Uram, uram!...

De Vinicius, aki a legnagyobb közönnyel nézte a történeteket, először azért, mert Chilon minden viselt dolgával tisztában volt, másodszer pedig, mert szíve nem ismerte a könyörületet, így szólt:

- Kaparjátok el a kertben, a levelet majd elviszi más.

Chilon úgy érezte, hogy e szavak végítéletét jelentik.

Csontjai ropogtak Ursus rettenetes kezében, s szemét a fájdalomtól elöntötte a könny.

- Istenetekre kérlek, kegyelmezzetek! - kiáltotta. - Keresztény vagyok! Pax vobiscum! Keresztény vagyok, s ha nem hisztek nekem, kereszteljétek meg még egyszer, még kétszer, akár tízszer is! Glaucus, ez tévedés! Hallgassatok meg! Vessetek rabszolgaságra... Ne öljétek meg! Kegyelem!

S hangja a fájdalomtól egyre gyengébbé vált. Ekkor az asztal mellől egyszerre felemelkedett Péter apostol; egy darabig ingatta mellére horgasztott ősz fejét, szeme be volt hunyva, de aztán kinyitotta, s a beállott csendben megszólalt:

- Íme, Megváltónk így szólt hozzánk: „Ha testvéred vétkezett ellened, dorgáld meg, s ha megbánta, bocsáss meg neki. S ha egy nap hétszer vetkeznék is ellened, ha mind a hétszer hozzád fordul, mondván: »Megbántam!«, bocsáss meg neki!”

Erre még nagyobb csend lett.

Glaucus sokáig állt, arcát tenyerébe rejtve, de aztán kezét leeresztette, s így szólt:

- Isten bocsássa meg neked, Kaifás, a sérelmemet, úgy, ahogy én megbocsátom Krisztus nevében.

Ursus pedig eleresztette a görög karját, s nyomban hozzátette:

- Úgy könyörüljön meg rajtam Megváltóm, ahogy én is megbocsátok neked.

Az pedig a földre rogyott, s kezére támaszkodva forgatta fejét, mint a hálóba akadt vad, körülkémlelt, s várta, honnan éri a halál. Még nem hitt szemének és fülének, s nem merte remélni, hogy bocsánatot nyer.

Lassan azonban kezdett visszatérni öntudata, s elkékült ajka remegett még a rémülettől. Közben az apostol így szólt:

- Menj el békével!

Chilon felkelt, de még nem bírt szólni. Önkéntelenül Vinicius ágyához lépett, mintha még mindig nála keresne oltalmat, eddig ugyanis még nem volt ideje meggondolni, hogy az, noha szolgálatait igénybe vette, s mintegy társa volt a vállalkozásban, elítélte őt, míg azok, akik ellen szolgált, megbocsátottak neki. Erre a gondolatra csak később jutott el. Most tekintetéből csak ámulat és hitetlenkedés tükröződött. Noha érezte már, hogy megbocsátottak neki, igyekezett irháját minél hamarabb menteni ezek közül az érthetetlen emberek közül, akiknek jósága éppúgy megrémítette, mint ahogy megrémítette volna kegyetlenségük. Attól tartott, ha tovább itt marad, megint valami váratlan dolog történhetik, megállt hát Vinicius ágya mellett, s szaggatott hangon mondta:

- Add, uram, a levelet! Add a levelet!

S a feléje nyújtott táblácskát elkapva, meghajolt a keresztények felé, majd Vinicius felé is, aztán a fal mellett meggörnyedve surrant ki a szobából.

Mikor a sötét kertbe ért, ismét égnek meredt a haja a rémülettől, mert biztos volt benne, hogy Ursus utánajön, s agyonüti a sötétben. Menekült volna minden erejéből, de lába felmondta a szolgálatot, kis idő múlva pedig egészen megbénult, mert Ursus valóban ott állt mellette.

Chilon arccal a földre borult, s siránkozni kezdett:

- Urbanus... Krisztus nevében...

De Urbanus így szólt:

- Ne félj. Az apostol azt parancsolta, vezesselek ki a kapun, hogy a sötétben el ne tévedj, s ha gyenge vagy, hazakísérlek.

Chilon feltekintett.

- Mit mondasz? Mit?... Nem ölsz meg?

- Nem, nem öllek meg, s ha túl erősen megragadtalak s megropogtattam csontjaidat, bocsáss meg.

- Segíts felállnom - szólt a görög. - Nem ölsz meg? Mi? Vezess ki az utcára, onnan már továbbmegyek magam.

Ursus könnyedén felemelte, mint egy pelyhet, s lábra állította, aztán a sötét átjárón át kivezette a másik kis udvarra, melyből az előszobába s onnan az utcára lehetett jutni. A folyosón Chilon megint elmondta magában: „Most már végem!” Csak akkor nyugodott meg, mikor az utcára értek, s így szólt:

- Innen már elmegyek magam.

- Békesség veled!

- Veled is, veled is!... Hadd pihenek meg.

S mikor Ursus eltávozott, mélyen fellélegzett. Kezével megtapintotta derekát és bordáit, mintha így akart volna meggyőződni róla, hogy él, aztán gyors léptekkel elindult.

De ötven-hatvan lépés után megint megállt, s így szólt:

- De miért is nem ölte meg?

S noha Euriciusszal már beszélt a keresztény tanokról, noha a folyó partján Urbanusszal is beszélgetett, ennek s mindannak ellenére, amit az Ostriában hallott, nem talált feleletet erre a kérdésre.

HUSZONÖTÖDIK FEJEZET

Vinicius szintén nem tudott számot adni magának a történetekről, s lelke mélyén csaknem úgy álmélkodott, mint Chilon. Mert azt, hogy ezek az emberek övele úgy bántak, ahogy bántak, s ahelyett, hogy bosszút álltak volna rajta a támadásért, gondosan bekötötték sebeit, részben az általuk vallott tanoknak, még inkább Lygiának, de valamelyest saját személye jelentőségének is tulajdonította. De ahogy Chilonnal szemben viselkedtek, az teljességgel túlhaladta azt, amit ő a megbocsátás mértékéről el tudott képzelni. Ő is önkéntelenül feltette magának a kérdést: miért nem ölték meg ezek a görögöt? Hiszen büntetlenül meglehették volna. Ursus elásta volna a kertben, vagy éjjel kivitte volna a Tiberisbe, amely akkoriban, Caesar éjjeli rabló-kalandjai idején, reggelenként olyan gyakran vetett hullákat a partra, hogy nem is kutatták, hogyan kerültek oda. Emellett Vinicius szerint a keresztények nemcsak meglehették Chilont, de meg is kellett volna őt ölniük. Pedig az irgalmasság nem volt teljesen idegen attól a világtól, amelyben az ifjú patrícius élt. Hiszen az athéniak oltárt is emeltek neki, s hosszú ideig nem voltak hajlandók meghonosítani Athénban a gladiátorviadalokat. Előfordult, hogy Rómában is kegyelmet kaptak a legyőzöttek, mint például Callicrates, Britannia királya, akit Claudius vitt fogságba, de bőségesen ellátta, s szabadon élt a városban. De a személyes sérelmek megbosszulása Vinicius és mindenki más szerint is helyes és indokolt dolog volt. S ennek elhanyagolása ellentétben állt egész lelkületével. Mert hallotta ő is az Ostriumban, hogy az ellenséget is szeretni kell, de ezt csak elméletnek tartotta, amelynek az életben nincs semmi jelentősége. Még most is megfordult az eszében, hogy Chilont talán azért nem ölték meg, mert valami ünnepi időszak vagy olyan holdforduló volt, amikor a keresztényeknek nem szabad ölniük. Hallotta ő, hogy vannak olyan időszakok, amikor egyes nemzeteknek háborút sem szabad kezdeniük. De akkor miért nem adták a görögöt az igazságszolgáltatás kezébe, miért mondta az apostol, hogy ha valaki hétszer vetkezik ellened, hétszer is meg kell bocsátani neki, s miért mondta Glaucus Chilonnak: „Isten bocsásson meg neked, úgy, ahogy én megbocsátok”? Hiszen Chilon olyan szörnyű sérelmet okozott neki, amilyent csak ember okozhat embernek, s ha elgondolta, hogy mit tenne ő azzal, aki például Lygiát meglelné, lelke már a puszta gondolatra is úgy felforrt, mint a víz a fazékban, s nem ismert olyan kínokat, amelyekkel meg ne bosszulta volna! Amaz pedig megbocsátott! S Ursus is megbocsátott, holott ő valójában Rómában bárkit büntetlenül meglehetett volna, ha utána megleli a rex nemorensis,¹¹¹ s elfoglalja helyét... Mert vajon Kroton legyőzőjének helyt tudna-e állni az a gladiátor, aki most viseli ezt a méltóságot, amelyhez csak az előző „király” meglelése útján lehet eljutni? Mindezekre a kérdésekre csak egyetlen válasz volt. Nos, ezek azért nem ölték, mert volt bennük valami akkora jószág, hogy hasonló még nem volt ezen a világon, és határtalan emberszeretet, amely azt parancsolja, hogy feledkezzünk el saját balsorsunkról, önmagunkról és boldogságunkról, és csak másokért éljünk. Hogy ezért milyen jutalmat várhattak, azt Vinicius hallotta ugyan az Ostriumban, de nem fért a fejébe. Ezzel szemben úgy érezte, hogy nagyon nyomorúságos lehet az a földi élet, amelynek kötelessége mindenről lemondani a más számára, ami jó és élvezetes. Így aztán abban, amit e pillanatban a keresztényekről gondolt, a legnagyobb csodálkozás mellett volt valami szánalom és egy csöpp megvetés is. Úgy érezte, hogy ezek bárányok, amelyeket előbb-utóbb felfalnak a farkasok, márpedig az ő római természete nem engedte meg, hogy elismeréssel adózzék azoknak, akik

---

¹¹¹ A Liget királya. Diana Aricia közelében levő, tóparti szentélyének főpapját nevezték így; ez mindig szökevény rabszolga volt, s addig viselte tisztségét, míg egy másik a nyilvános birkózásban le nem győzte.

fel hagyják magukat falni. De egy dolog meglepte. Íme, amint Chilon távozott, valami mélységes öröm ragyogott minden arcon. Az apostol Glaucushoz lépett, kezét fejére tette, s így szólt:

- Krisztus győzedelmeskedett benned!

Az orvos pedig felnézett a magasba, s szeméből olyan hit és vidámság sugárzott, mintha valami váratlan, nagy boldogság áradt volna ki rá. Vinicius azonban, aki legfeljebb a kielégített bosszúvágy örömét értette volna meg, láztól kitágult szemével úgy nézett rá, mint valami tébolyultra. De látta, mégpedig nem minden belső felháborodás nélkül, hogy ezután Lygia királynői száját ennek a rabszolga formájú embernek a kezéhez szorította, s úgy érezte, hogy a világ rendje teljesen felborult. Azután bejött Ursus, s elmondta, hogyan kísérte ki Chilont az utcára, s hogyan kért tőle bocsánatot azért, hogy csontjait megropogtatta, amiért az apostol megáldotta őt is, Crispus pedig kijelentette, hogy a mai nap nagy győzelem napja. Vinicius e győzelemről hallva, teljesen elvesztette gondolatainak fonálát.

De mikor Lygia csakhamar ismét odanyújtotta neki a hűsítő italt, egy pillanatra fogva tartotta a leány kezét, s megkérdezte:

- S te is megbocsátottál nekem?

- Mi keresztények vagyunk. Nekünk nem szabad haragot tartogatnunk szívünkben.

- Lygia - mondta -, bárki legyen is a te istened, százökrös áldozattal tisztelem meg, csak azért, mert a tied.

- Majd megtiszteled szívedben, ha megszeretted - felelte a leány.

- Csak azért, mert a tied... - ismételte meg Vinicius halkabban.

S behunyta szemét, mert megint nagyon elgyengült.

Lygia kiment, de csakhamar visszatért, s hozzálépve föléje hajolt, hogy meggyőződjék róla, alszik-e. Vinicius megérezte közelségét, kinyitotta szemét, és elmosolyodott, de Lygia gyöngéden szemére tette kezét, mintha így akarta volna álmra kényszeríteni. Erre végtelen boldogság töltötte el, de ugyanakkor betegbbnek is érezte magát. S valóban így is volt. Közben teljes éjszaka lett, s meghozta a magasabb lázat. Ettől nem bírt elaludni, s tekintetével követte Lygia minden mozdulatát. Időnként félálomba merült, ilyenkor mindent látott és hallott, ami körülötte történt, de a valóság összekeveredett benne lázas látomásaival. Látta például, hogy egy régi, elhagyatott temetőben torony alakú szentély áll, melynek Lygia a papnője. Nem vette le róla tekintetét, de a torony csúcsán látta őt, kezében lanttal, teljes fényben. Olyan volt, mint azok a Keleten látott papnők, akik éjszakánként a hold tiszteletére himnuszokat énekelnek. Ő maga erőlködve kúszott utána a kígyózó lépcsőkön, hogy elrabolja, utána kúszott Chilon, s fogvacogva ismételtette rémületében: „Uram, ne tedd, mert e szűz papnő, akiért Ő bosszút áll...” Vinicius nem tudta, ki az az Ő, de érezte, hogy szentségtörést készül elkövetni, s őt is rettenetes félelem szállta meg. De mikor elérte a torony tetejét övező korlátot, Lygia mellett egyszerre megjelent az ősz szakállú apostol, s így szólt: „Ne emelj rá kezét, mert ő az enyém.” S e szavak után a leánnyal együtt elindult a holdfény nyomán, mintegy az ég felé, ő, Vinicius pedig kezét feléjük nyújtva könyörgött, hogy vigyék őt is magukkal.

Erre felébredt, magához tért, s maga elé bámult. A magas tűzhelyen már csak gyenge parázs izzott, de még elég fényt árasztott. A többiek mind ott ültek a tűz körül és melegedtek, mert az éjszaka hűvös volt, s a szoba is elég hideg. Vinicius látta szájukból áradó párás lehetőséget. Középen ült az apostol, lába mellett alacsony zsámolyon Lygia, távolabb Glaucus, Crispus,

Miriam s a sor végén Ursus, a másikon Nazarius, Miriam fia, egy szép ábrázatú fiatal legényke, kinek hosszú fekete hajfürtjei a vállára omlottak.

Lygia tekintete az apostolon csüggött, úgy hallgatta, a többiek arca is feléje fordult, ő pedig halkán beszélt valamit. Vinicius bizonyos babonás félelemmel nézett rá, s félelme alig volt kisebb annál, amit lázalmában érzett. Eszébe villant, hogy amit lázas állapotban látott, az igaz, és ez a távoli partokról érkezett agg jövevény valóban elveszi tőle Lygiát, s elviszi valami ismeretlen utakra. Meg volt győződve arról is, hogy az öreg róla beszél, s talán tanácsokat ad, miként válasszák el őket egymástól, ő ugyanis lehetetlennek tartotta, hogy valaki másról is beszélhessen, most hát egész öntudatát összeszedve figyelte Péter szavait.

De nagyon tévedett, az apostol ugyanis megint a Krisztusról beszélt.

„Ők csak ebben a névben élnek!” - gondolta Vinicius.

Az aggastyán pedig beszélt Krisztus elfogatásáról.

- Jött egy csapat katona a papok szolgáláival, hogy elfogják. Mikor a Megváltó megkérdezte, kit keresnek, azt felelték: „A názáreti Jézust!” De mikor Ő azt mondta: „En vagyok!”, leborultak előtte, s nem mertek rá kezet emelni, csak miután még egyszer megkérdezték, akkor fogták el.

Az apostol itt abbahagyta, majd kezét a tűz felé nyújtva, így folytatta:

- Hideg éjszaka volt, mint a mai, de felforrt a szívem, kirántottam hát kardomat, hogy megvédjem Őt, s levágtam a főpap szolgájának fülét. S védtem volna tovább is, jobban, mint tulajdon életemet, de ő így szólt hozzám: „Tedd hüvelyébe kardodat. A poharat, melyet nekem Atyám adott, ne igyam-e meg?” Ekkor elfogták, és megkötözték...

Itt az apostol elhallgatott, fejét tenyerébe hajtotta, hogy a további elbeszélés előtt emlékeinek áradatát lecsillapítsa. De Ursus nem bírta magával, felugrott, a tüzet megigazította a piszkavassal, hogy arany szikrazápor lövellt ki belőle, s a láng is élénkebben felcsapott, aztán leült, s felkiáltott:

- Hadd történt volna akármilyen... hej!

De hirtelen abbahagyta, mert Lygia a szájára tette ujját. Csak hangosabban lihegett, s érezni lehetett, hogy lelke háborog, s hogy noha mindig kész volt az apostol lábát csókolni, ezt az egy cselekedetét lelke mélyén mégsem helyeselheti, mert ha véletlenül az ő szeme láttára emelt volna valaki kezet a Megváltóra, ha ő lett volna ott vele azon az éjjelen, hej, röpködtek volna a szilánkok... Már a puszta gondolatra is könnybe borult a szeme egyrészt a fájdalomtól, másrészt a lelki tusakodástól, mert egyrészt elgondolta, hogy nemcsak ő maga védelmezte volna a Megváltót, hanem összekurjantotta volna a lygiusokat, csupa szálas legényt, másrészt azonban tudta, hogy ha ezt megteszi, engedetlenséget követett volna el a Megváltóval szemben, s akadályozta volna abban, hogy a világot megváltsa.

Ezért nem bírta elnyomni könnyeit.

Péter kis idő múlva levette tenyerét arcáról, s tovább kezdett beszélni, de Vinicius ismét lázas félálomba merült. Amit most hallott, összezavarodott elméjében azzal, amit az apostol előző éjszaka az Ostriumban mondott ama napról, amikor Krisztus megjelent a Genezáret partján. Láttá is a szélesen terjengő tavat, rajta a halászbárkát, s benne Pétert és Lygiát. Ő maga teljes erejéből úszott, de eltört karja annyira fájt, hogy nem érthette őket utól. A vihar arcába vagdosta a habokat, úgy, hogy már fuldoklott, s könyörögve kiáltott segítségért. Ekkor Lygia letérdelt az apostol elé, az pedig megfordította a csónakot, s feléje nyújtotta az evezőt, amit ő megragadott, s a bennülők segítségével felkapaszkodott a csónakba, aztán összerogyott.

De azután úgy érezte, mintha felállván látta volna, hogy rengeteg ember úszik a csónak után. A hullámok tajtékkal árasztották el fejüket, némelyiknek már csak a keze látszott ki a habokból, de Péter minduntalan kimentette a fuldoklókat, beemelte őket a csónakba, mely valami csoda folytán egyre nagyobbá lett. Csakhamar akkora tömeg volt már benne, mint amennyi az Ostrianumban összegyűlt, sőt később még nagyobb is. Vinicius csodálkozott, hogyan férnek el, s attól félt, hogy valamennyien elmerülnek. De Lygia igyekezett őt megnyugtatni, s a távoli parton valami világosságot mutatott neki, amely felé eveztek. Itt Vinicius látomásai ismét összekeveredtek azzal, amit az Ostrianumban az apostoltól hallott, hogy Krisztus megjelent egyszer a tó partján. Most tehát egy alakot látott ama parti fényben, amely felé Péter a hajót kormányozta. S amint közelebb és közelebb értek, az idő egyre csendesebbé vált, a hullámok elsimultak, s a világosság erősödött. A tömeg ájtatos himnuszba fogott, a levegő megtelt nárdusillattal, a víz szivárványszínben játszott, s mintha a fenekéről liliomok és rózsák tekintettek volna felfelé. Végre a csónak orra enyhén a homokparthoz ütközött. Ekkor Lygia kézen fogta őt, s így szólt: „Gyere, elvezetlek!” S vezette a világosság felé.

.....

Vinicius ismét felébredt, de látomásai csak lassan foszlottak szét, s nem egyszerre nyerte vissza valóságérzetét. Egy ideig még úgy érezte, hogy a tó partján van, s hogy nagy tömeg veszi körül, amelyben - nem tudni, miért - Petroniust kereste, s csodálkozott, hogy nem találja. A tűzhelynél már nem ült senki, de a tűz élénk fényt vetett a szobára, s ez teljesen visszaadta öntudatát. Az olajfaágak lomhán izzottak a rózsaszín hamu alatt, ellenben a pínearhasábok, amelyeket nyilván frissen dobtak a parázsra, fényes lángot vetettek, s ennek világánál Vinicius megpillantotta az ágya közelében ülő Lygiát.

A leány látása lelke mélyéig megindította. Visszaemlékezett rá, hogy az előző éjszakát a leány az Ostrianumban töltötte, egész nap itt sürgött-forgott az ő sebeinek kezelésénél, s íme, most, mikor mindnyájan nyugovóra tértek, egyedül ő virraszt ágyánál. Könnyű volt azonban kitalálni, hogy bizonyára fáradt, mert mozdulatlanul ült, s szeme be volt hunyva. Vinicius nem tudta, alszik-e, avagy gondolataiba mélyedt. Nézte a leány arcélét, lehunyta szempilláit, ölében összekulcsolt kezét, s pogány fejében nagy nehezen kezdett megfogamzani az a tudat, hogy az idomaira annyira büszke, öntelt, görög és római mezítelen szépség mellett van a világon valami más, valami új, valami végtelenül tiszta szépség is, amelyben lélek van.

Ott még nem tartott, hogy ezt keresztényi szépségnek nevezze, de ha Lygiára gondolt, már nem tudta őt elválasztani a tanoktól, melyekben hitt. Sőt azt is megértette, hogy ha mindenki nyugovóra tért, csak éppen Lygia virrasztott mellette, éppen ő, akit annyira megbántott, ezt azért teszi, mert vallása parancsolja. De noha ez a gondolat csodálattal töltötte el ama vallás iránt, egyúttal kellemetlen is volt számára. Jobban szeretne volna, ha Lygia ezt az iránta való szerelemből, arcáért, szeméért, szoborszerű alakjáért, egyszóval mindazért tette volna, amiért nyakát annyiszor ölelték át hófehér görög és római karok.

De hirtelen megérezte, hogyha Lygia olyan lenne, mint a többi nő, akkor valami már nem tetszenék neki benne. Erre elámult, s maga sem tudta, mi történik vele, mert észrevette, hogy benne is valami új érzések, új hajlandóságok támadnak, amelyek teljesen idegenek attól a világtól, amelyben eddig élt.

Közben Lygia kinyitotta szemét, s látva, hogy Vinicius nézi, hozzálépett, s így szólt:

- Itt vagyok melletted.

Ő pedig így felelt:

- Álomban láttam a lelkedet.

HUSZONHATODIK FEJEZET

Másnap elgyengülve ébredt, de feje tiszta volt, s nem volt láza. Úgy érezte, hogy suttogás ébresztette fel, de mikor kinyitotta szemét, Lygia nem volt mellette, csak Ursust látta, amint a tűzhely mellett gönnyedve, a szürke hamut kapargatva parazsat keresett, s mikor megtalálta, fűjva élesztgette, de mintha nem is a szájával, hanem kovácsfűjtatóval fűjta volna. Viniciusnak eszébe jutott, hogy ez az ember tegnap agyonszorította Krotont, s ekkor az arénakedvelőhöz méltó érdeklődéssel vizsgálgatta egy ciklopsznak is becsületére váló roppant hátát s oszlopszerű, hatalmas lábszárait.

„Hála Mercuriusnak, hogy ki nem tekerte a nyakamat - gondolta magában. - Polluxra! Ha a többi lygiusok is olyanok, mint ez, akkor a dunai légióknak valamikor nehéz dolguk lehet velük!”

Fennhangon pedig így szólt:

- Hé, rabszolga!

Ursus kihúzta fejét a tűzhelyből, elmosolyodott, s szinte barátságosan felelte:

- Isten adjon neked, uram, jó napot és jó egészséget, de én szabad ember vagyok, nem rabszolga.

Viniciusnak kedve támadt kifaggatni Ursust Lygia hazája felől, e szavak tehát kellemesen érintették, mert egy szabad emberrel való beszélgetés, még ha egyszerű ember is, kevésbé csorbította római és patrícius méltóságát, mint ha egy rabszolgával ereszkedik szóba, akinek emberi mivoltát sem a törvény, sem a szokás nem ismerte el.

- Hát te nem Auluséké vagy? - kérdezte.

- Nem, uram. Én Kallinát szolgálom, mint ahogy anyját is szolgáltam, de a magam jószántából.

Azzal fejét ismét a tűzhelybe dugta, hogy megfűjja a parazsat, amelyre meg előzőleg már fát dobott, de csakhamar megint előbújt, s így szólt:

- Nálunk nincsenek rabszolgák.

Vinicius azonban megkérdezte:

- Lygia hol van?

- Csak most ment ki. Én főzök neked reggelit, uram. Egész éjjel itt virrasztott melletted.

- Miért nem váltottad fel?

- Mert ő így akarta, az én dolgom pedig az, hogy engedelmeskedjem.

De szeme itt elborult, s kis idő múlva hozzátette:

- Ha nem engedelmeskednék neki, akkor, uram, te már nem élnél.

- Sajnálod talán, hogy nem öltél meg?

- Nem, uram. Krisztus nem akarja, hogy öljünk.

- Hát Atacinus? Hát Kroton?

- Nem lehetett másképpen - dörmögte Ursus.

S panaszosan nézte kezét, amely nyilván pogány maradt, jóllehet lelke felvette a keresztséget.

Azután a bögrét a tűzhelyre állította, ő maga pedig leguggolt, s elgondolkodó tekintetével a tűzbe meredt.

- Te vagy az oka, uram - szólalt meg végre. - Miért emeltél kezét reá, a király lányára?

Viniciusban az első pillanatban felforrt a büszkeség, hogy egy paraszt és barbár nemcsak ilyen bizalmasan mer hozzá szólni, hanem még korholja is. A tegnapelőtt éjszaka óta tapasztalt rendkívüli és valószínűtlen dolgokhoz még egy csatlakozott. De gyenge volt, rabszolgái sem voltak kéznél, így hát uralkodott magán, meg különben is győzedelmeskedett benne a vágy, hogy Lygia életéről megtudjon bizonyos részleteket.

Mikor tehát lecsillapodott, elkezdte Ursust faggatni a lygiusoknak Vannius és a suevusok elleni háborújáról. Ursus örömmel felelgetett, de nem sok újat tudott mondani azonfelül, amit Aulus Plautius már elmondott Viniciusnak. Ursus nem vett részt a harcban, mert ő a túsul adott nőekkel együtt Atelius Hister táborába került. Csak annyit tudott, hogy a lygiusok megverték a suevusokat és jazigokat, de vezérük és királyuk elesett egy jazig nyíltól. Mindjárt ezután kapták a hírt, hogy a semnonok felgyújtották az erdőségeket határaikon, s ők azonnal visszafordultak, hogy sérelmükért bosszút álljanak, a túsok pedig Ateliusnál maradtak, aki eleinte királyokat megillető tiszteletet adatott nekik. Később meghalt Lygia anyja. A római vezér nem tudta, mitévő legyen a gyermekkel. Ursus vissza akarta őt vinni hazájukba, de az a vadállatok és vad törzsek miatt nagyon veszélyes út lett volna, mikor tehát híre jött, hogy egy lygius követség van Pomponiusnál, hogy felajánlja neki segítségüket a markomannok ellen, Hister elküldte őket Pomponiushoz. Mikor odaértek, kiderült, hogy semmiféle követség nem járt ott - így aztán ott maradtak a táborban, ahonnan Pomponius Rómába vitte őket, s miután a diadalmenet is megtörtént, a gyermeket átadta Pomponia Graecinának.

Vinicius ebből az elbeszélésből csak apróbb részleteket nem ismert, mégis nagy örömmel hallgatta Ursus szavait, mert patriciusi gögjiének hízelgett, hogy íme, egy szemtanú is igazolja Lygia királyi származását. Mint királylány, a Caesar udvaránál egy sorba kerülhetett a legelőkelőbb családok leányaival, annyival is inkább, mert az a nép, melynek apja a király volt, eddigelé sosem viselt háborút a rómaiak ellen, s noha barbárok voltak, veszélyesekké is válhattak Rómára nézve, hiszen Atelius Hister maga mondta, hogy „megszámlálhatatlan tömegű” harcosaik vannak.

Egyébként ezt a véleményt Ursus teljességgel megerősítette, mert mikor Vinicius a lygiusok felől kérdezősködött, így felelt:

- Mi erdőkben élünk, de annyi a föld nálunk, hogy senki sem tudja, hol a rengeteg vége, s töméntelen sok az ember benne. Vannak ott fából készült várak is, s azokban töméntelen gazdagság, mert amit a semnonok, markomannok, vandálok és quadok világszerte zsákmányolnak, azt mi elszedjük tőlük. Ők pedig nem mernek bennünket megtámadni, csak az erdőt gyűjtják fel, mikor felőlük fúj a szél. Mi nem félünk sem tőlük, sem a római Caesartól.

- Az istenek a rómaiakat tették meg a föld uraivá - felelte Vinicius nyersen.

- Az istenek rossz szellemek - felelte Ursus egyszerűen -, s ahol nincsenek rómaiak, ott nincs római uralom.

Megigazította a tüzet, s mintegy önmagának mondta:

- Mikor Caesar Kallinát az udvarába vitette, s én azt hittem, hogy ott valami sérelem érheti, el akartam menni messze az erdőségekbe, hogy elhozzam a lygiusokat a királylány segítségére. S a lygiusok meg is indultak volna a Duna felé, mert jó nép az, bár pogány. Legalább megvittem

volna nekik az „örvendetes hírt”. De ha Kallina visszatér Pomponiához, én úgyis a lábához borulok, s megkérem, engedjen el hozzájuk, mert Krisztus nagyon messze született, s ők nem hallottak róla... Jobban tudta Ő, mint én, hogy hol kell a világra jönnie, de ha véletlenül nálunk, a rengetegben született volna meg, mi biztosan nem adtuk volna kínhalálra, hanem szépen neveltük volna a Kisdedet, s gondoskodtunk volna, hogy sem vadban, sem gombában, sem hód-prémbe, sem borostyánban sose szenvedjen hiányt. S amit a suevusoktól vagy a markomannoktól zsákmányoltunk volna, azt mind neki adtuk volna, hogy bőségben és kényelemben élhessen.

Így beszélgetve, a tűzhelyre tette a Viniciusnak reggelire készülő borlevessel telt edényét, aztán elhallgatott. Gondolatai még egy darabig nyilván a lygius őserdőkben röpködtek, csak mikor a borleves fortyogni kezdett, öntötte ki egy lapos tálba, s miután kellően lehűtötte, így szólt:

- Glaucus azt ajánlja, uram, hogy minél kevesebbet mozgasd még az egészséges kezedet is, Kallina tehát megparancsolta, hogy én etesselek.

Lygia megparancsolta! Erre nem volt felelet. Viniciusnak eszébe sem jutott, hogy ellenkezzék Lygia akaratával, mintha a Caesar leánya vagy istennő lett volna, nem felelt hát egy szót sem. Ursus pedig leült az ágya mellé, s a borlevest egy kis csuporral méregetve, Vinicius szája elé tartotta. S mindezt oly nagy gonddal s kék szemében olyan jóságos mosollyal végezte; hogy Vinicius tulajdon szemének nem hitte, hogy ez ugyanaz a rettenetes titán, aki tegnap össze-roppantotta Krotont, s reá is rátört, mint a vihar, és széjjel is szedte volna, ha Lygia meg nem könyörül rajta. Az ifjú patrícius életében most először gondolkozott el azon, hogy mi is mehet végbe egy ilyen egyszerű paraszt, egy szolga, egy barbár ember lelkében.

De Ursus mint dajka éppen olyan ügyetlennek bizonyult, amilyen gondos volt. A bögre teljesen eltűnt herculesi markában, úgyhogy Vinicius szájának már nem maradt egy csepp hely sem. Többszöri sikertelen kísérlet után az óriás mély gondokba merülve jelentette ki:

- Eh, könnyebb egy bölényt kivonszolni a bozótból...

Viniciust mulattatta a lygius zavara, de éppen annyira foglalkoztatta megjegyzése is. Gyakran látott ő a cirkuszban rettenetes „urokat”, amelyeket az északi erdőségekből hozattak, a leg-derekebb bestiariusok is félve vadásztak rájuk, s nagyságban, erőben csak az elefánt múlta felül őket.

- Megpróbáltad már az ilyen vadállatok szarvát megragadni? - kérdezte ámulva.

- Amíg hús tavasz el nem múlt felettem, addig féltem - felelte Ursus -, de azután gyakran megtörtént.

S megint hozzálátott Vinicius etetéséhez, de most még ügyetlenebbül, mint azelőtt.

- Meg kell kérnem Miriamot vagy Nazariust - mondta. De Lygia halvány arcocskája már ki is bukkant a függöny mögül.

- Mindjárt segíték - ajánlkozott.

S csakhamar elő is jött a cubiculumból, ahol már nyilván készült lefeküdni, mert csak a régiiek által capitiumnak nevezett feszes tunika volt rajta, s keblét teljesen eltakarta. A haja is le volt bontva. Vinicius szíve hevesebben kezdett dobogni, mikor meglátta, s szemrehányást tett neki, hogy még mindig nem feküdt le, de a leány vidáman felelte:

- Éppen most készültem megtenni, de előbb kisegítem Ursust.

Azzal fogta a bögrét, letelepedett az ágy szélére, s etetni kezdte Viniciust. Az ifjút ez egy kisé megalázta, de ugyanakkor nagyon boldognak is érezte magát. Mikor a leány följe hajolt, Vinicius érezte a testéből áradó meleget, s lebontott fürtjei az ifjú mellére hullottak, úgy-hogy elsápadt az indulattól, de e zürzavar és a megkívánás eksztázisa közepette azt is meg-érezte, hogy íme, ez egy drága s mindenekfelett imádott lény, akihez képest az egész világ semmi. Régebben csak megkívánta, most teljes szívével megszerette. Régebben, az életben és az érzelmekben egyaránt, a kérérlhetetlen, vak önzés vezette, mint akkor minden embert, s csak magára gondolt, most azonban már kezdett Lygiával is törődni.

Kis idő múlva kijelentette, hogy nem eszik többet, s noha Lygia jelenlétében és bámulásában mérhetetlen gyönyörűségét lelte, így szólt:

- Elég. Menj aludni, isteni Lygiám.

- Ne nevezz így - felelte a leány -, nem méltó dolog ilyent hallgatnom.

De azért rámosolygott, azután kijelentette, hogy az álom kiment a szeméből, fáradságot nem érez, s addig nem is tér nyugovóra, amíg Glaucus vissza nem jön. Vinicius úgy hallgatta szavait, mint a zenét, s ugyanakkor szíve egyre jobban megindult, megtelt egyre nagyobb elragadtatással és hálával, értelme pedig azon töprengett, hogy miként mutassa ki ezt a háláját.

- Lygia - mondta rövid szünet után -, én ezelőtt nem ismertelek, de most már tudom, hogy hibás úton akartalak elérni, azért hát azt mondom: menj vissza Pomponia Graecinához, s légy meggyőződve, hogy ezentúl senki sem emel rád kezét.

De a leány arca hirtelen elszomorodott.

- Boldog volnék, ha csak messziről láthatnám őt, de most már nem mehetek vissza hozzá.

- Miért? - kérdezte Vinicius csodálkozva.

- Mi, keresztények, Akté útján tudjuk, mi történik a Palatinuson. Nem tudod talán, hogy Caesar röviddel szökésem után s mielőtt Neapolisba utazott, magához hívatta Aulust és Pomponiát, s abban a hitben, hogy ők segítettek szökésemben, haragjával fenyegette meg őket? Szerencsére Aulus megmondhatta neki: „Tudod, uram, hogy hazugság soha el nem hagyta számat; nos, esküszöm, hogy nem segítettük őt szökésében, s éppen úgy nem tudjuk, mint te, hogy mi történt vele.” S Caesar elhitte, később el is felejtette - én pedig, a vének tanácsára, sosem írtam meg anyámnak, hol vagyok, mert így mindig bátran megesküdhett rá, hogy semmit sem tud rólam. Te talán nem tudod ezt megérteni, Vinicius, de nekünk akkor sem szabad hazudnunk, ha életünkről volna szó. Ilyen a mi vallásunk, s ahhoz akarjuk hajlítani szívünket, én hát nem láttam Pomponiát, amióta elhagytam házát, ő pedig csak néhanapján, távoli szóbeszéd útján hallotta, hogy élek, és biztonságban vagyok.

S nagy vágyakozás foghatta el, mert szeme megtelt könnyel, de csakhamar lecsillapodott, s így szólt:

- Tudom, Pomponia is vágyik utánam, de nekünk van olyan vigaszunk, amelyen másoknak nincsen.

- Igen - felelte Vinicius -, a ti vigaszotok Krisztus, de én ezt nem tudom megérteni.

- Tekints reánk, a mi számunkra nincs elválás, nincsen fájdalom és szenvedés, s ha mégis volna, az is örömmé változik. Még a halál is, amely számotokra az élet végét jelenti, számunkra az élet kezdete, s nem egyéb, mint egy alacsonyabb rendű boldogság átváltozása magasabb rendűvé, egy kevésbé nyugodt boldogság átalakulása nyugodtabb és örökkévaló boldogsággá. Gondold meg, micsoda vallás lehet az, amely még ellenségeink számára is

irgalmasságot követel tőlünk, amely tiltja a hazugságot, megtisztítja lelkünket a haragtól, s halálunk után mérhetetlen boldogságot ígér.

- Hallottam mindezt az Ostriumban, s láttam, miként viselkedtetek velem és Chilonnal szemben, s mikor erre gondolok, most is azt hiszem, hogy álmodom, és sem szememnek, sem fülemnek nem szabad hinnem. De most felelj meg egy másik kérdésemre: boldog vagy?

- Boldog! - felelte Lygia. - Én hiszek Krisztusban, tehát nem lehetek boldogtalan.

Vinicius úgy nézett rá, mintha az, amit mondott, végképp meghaladta volna az emberi értelem határát.

- S nem szeretnél visszatérni Pomponiához?

- Teljes szívemből szeretnék, s vissza is térek hozzá, ha az lesz Isten akarata.

- Akkor hát azt mondom, tedd meg, s én a lareseimre esküszöm, nem emelek rád kezet.

Lygia egy darabig elgondolkozott, aztán így szólt:

- Nem. Nem hozhatok veszedelmet szeretteimre. Caesar nem szereti a Plautius családot. Ha visszatérnék... hiszen tudod, hogy terjed a hír Rómában a rabszolgák útján, az én visszatérésem híretől is hangos lenne a város, s kétségkívül Nero is tudomást szerezne róla rabszolgáitól. Akkor pedig megbüntetné Aulusékat, de legalábbis engem ismét elvenne tőlük.

- Úgy van - hagyta rá Vinicius, szemöldökét összehúzva -, az lehetséges. Már csak azért is megtenné, hogy megmutassa, az ő akaratának teljesednie kell. Igaz, hogy csak megfeledezett rólad, vagy nem akart a dologra gondolni, mondván, hiszen nem rajta esett sérelem, hanem rajtam. De az is lehet, hogy elvenne ugyan Auluséktól, de nekem adna, s én akkor visszaadnálak Pomponiának.

De Lygia szomorúan kérdezte:

- Vinicius, szeretnél engem megint a Palatinuson látni?

Az ifjú pedig összeszorította fogát, s úgy felelte:

- Nem. Igazad van. Ostobaság! Nem!

S egyszerre mintha feneketlen mélységet látott volna maga előtt. Patrícius, katonai tribunus és hatalmas ember volt, de hát annak a világnak, amelyhez tartozott, minden hatalmassága fölött egy örült állt, akinek sem akaratát, sem rosszindulatát nem lehetett előre látni. Legfeljebb csak a keresztények teheték meg, hogy ne féljenek tőle, ne számoljanak vele, mert az ő számukra ez az egész világ, ebben minden elválás, szenvedés, sőt, maga a halál is semmiség volt. Egyébként mindenkinek reszketnie kellett tőle. Egész terjedelmében feltárult előtte az idők borzalma, amelyben éltek. Íme, nem adhatta vissza Lygiát Auluséknak, mert félnie kellett, hogy a szörnyetegnek eszébe juthat ellene fordítani haragját, s ugyanez okból, ha most feleségül venné, őt is, önmagát is, meg Aulusékat is veszélynek tenné ki. Egy pillanatnyi rossz hangulat elég ahhoz, hogy mindnyájan elveszenek. Vinicius életében most először érezte, hogy vagy a világnak kell újjászületnie és megváltoznia, vagy az élet válik teljesen lehetetlenné. Megértette azt is, ami az imént még egészen homályos volt számára, hogy ilyen időkben csakis a keresztények lehetnek boldogok.

De mindenekelőtt fájdalom fogta el, mert megértette, hogy ő maga bogozta úgy össze Lygia és a saját életét, hogy ebből a zűrzavarból szinte nincs is kivezető út. S e fájdalom hatása alatt így szólt:

- Tudod-e, hogy boldogabb vagy nálam? Neked a szegénységben s ebben az egy szobában, az egyszerű emberek között, megvolt a vallásod, a Krisztusod, nekem meg csak te vagy, s mikor elvesztettelek, olyan voltam, mint a koldus, akinek sem hajléka, sem kenyere. Te az egész világnál drágább vagy nekem. Kerestelek, mert nem bírtam nélküled élni. Nem kellett nekem sem lakoma, sem alvás. Ha nem reméltem volna, hogy megtalállak, kardomba dőltem volna. De félek a haláltól, mert akkor nem nézhetnélek. Hidd el, ha mondom, nem bírok nélküled élni, s eddig is csak a remény tartotta bennem a lelket, hogy megtalállak és meglátlak. Emlékszel még Auluséknál folytatott beszélgetéseinkre? Egyszer egy halat rajzoltál nekem a homokba, s én nem tudtam, mit jelent az. Emlékszel, hogyan labdáztunk? Én már akkor is az életemnél jobban szerettelek, s te is kezdted már sejteni, hogy szeretlek... Odajött Aulus, Libitinával ijesztett, s megszakította beszélgetésünket. Pomponia búcsúzásul azt mondta Petroniusnak, hogy az Isten egy, mindenható és könyörületes, de nekünk eszünkbe sem jutott, hogy a ti istenetek Krisztus. Adjon vissza nekem téged, s megszeretem, bár úgy vélem, Ő a rabszolgák, az idegenek és a nyomorultak istene. Te itt ülsz mellettem, s csak Rá gondolsz. Gondolj rám is, mert ha nem, gyűlölni fogom Őt. Nekem csak te vagy az istenségem. Áldott a te atyád és anyád, áldott a föld, mely szült téged. Szeretném átölelni a lábadat, s úgy imádkozni hozzád, neked hódolni, neked áldozni, előtted meghajolni: - ó, háromszorosan isteni Lygiám! Nem tudod, mert nem is tudhatod, mennyire szeretlek...

Azzal tenyerét végighúzta elsápadó homlokán, s behunyta szemét. Természete sosem ismert gátat, sem a haragban, sem a szerelemben. Indulatosan beszélt, mint aki nem bír uralkodni magán, és semmiképpen nem számol sem a szavakkal, sem az érzelmeivel. De lelke mélyéből és őszintén beszélt. Érezhető volt, hogy szívében meggyülemlett a fájdalom, az elragadtatás, a megkívánás és az imádat, s most bőséges szóáradatban robbant ki. Lygia káromlást látott e szavakban, de szíve mégis úgy dobogott, mintha széjjel akarta volna vetni a keblét szorító tunikát. Nem bírta legyőzni az ifjú és szenvedései iránt érzett könyörületét. Megindította az a tisztelet, amivel az ifjú beszélt vele. Érezte, hogy végtelenül szeretik és imádják, érezte, hogy ez a hajlíthatatlan, veszedelmes ember most testestül-lelkestül az övé, mint egy rabszolga, s az ifjú alázatának és saját hatalmának érzete boldogsággal töltötte el. Emlékei egy pillanat alatt feléledtek. Most megint az a pogány istenséghez hasonló, pompás, gyönyörű Vinicius volt számára, aki Auluséknál a szerelemtől beszélt neki, s mintegy álomból ébresztette fel akkor még félig gyermeki szívét; ugyanaz, akinek csókjait még ajkán érezte, s akinek öleléséből Ursus ragadta ki a Palatinuson, mintha tűzből mentette volna meg. Csakhogy most, sasarcán az elragadtatás és fájdalom kifejezésével, sápadt homlokával, könnyörgő szemével, sebesülten, a szerelemtől megtörve, tele imádatokkal és alázattal, olyannak látta, amilyennek akkor kívánta volna látni, s meg is szeretne volna teljes szívével, vagyis most drágább volt neki, mint bármikor máskor.

S hirtelen megérezte, hogy eljöhét a pillanat, mikor az ifjú szerelme átöleli, és elragadja, mint a vihar, s e gondolatnál ő is megérezte, amit az imént Vinicius, hogy szakadék szélén áll. Hát ezért hagyta el Aulusék házát? Ezért keresett menedéket a szökésben? Ezért bujkált annyi ideig a nyomornegyedekben? Ki hát az a Vinicius? Augustianus, katona és Nero udvaronca! Hiszen részt vett a Caesar erkölcsstelen tivornyáiban, hiszen erről tanúskodott az a lakoma is, amelyet Lygia nem bírt elfeledni; hiszen a többiekkel együtt eljárt a szentélyekbe, s áldozatokat mutatott be a gyalázatos isteneknek, akikben talán nem hitt, de mégis megadta nekik a hivatalos tiszteletet. Hiszen üldözte őt csak azért, hogy rabszolgává és szeretőjévé tegye, s egyúttal beletaszítsa a fényűzés, a bűn és gyalázat ama szörnyű világába, amely bosszúért kiált az égre. Igaz, hogy most mintha megváltozott volna, de hiszen csak az imént mondta, hogy ha ő, Lygia, többet fog Krisztusra gondolni, mint őrá, akkor kész Krisztust meggyűlölni. Lygia úgy érezte, hogy a Krisztus iránti szerelmén kívül minden más szerelemnek

már pusztá gondolata is bűn Krisztus és tanai ellen, mikor tehát rájött, hogy szívében egyéb érzelmek és vágyak is ébredhetnek, elfogta a saját jövője és szíve miatti félelem.

A belső tépelődés e pillanatában jött be Glaucus, hogy a beteget megvizsgálja és bekötözze. Vinicius arcára egy szempillantás alatt kiült a harag és türelmetlenség kifejezése. Mérges volt, hogy megzavarták Lygiával való beszélgetését, s Glaucus kérdéseire szinte megvetően válaszolgatott. Hamarosan mérsékelte ugyan magát, de ha Lygia abban bizakodott, hogy az Ostrianumban hallottak megfelelő hatást gyakorolhattak az ifjú szívós természetére, e tévhitnek most el kellett oszlania. Csak vele szemben változott meg, de ettől az egy érzéstől eltekintve megmaradt nyers és önző, igazi római farkasszíve, amely nemcsak a szelíd keresztény tanok befogadására, hanem a hálára sem volt alkalmas.

Lygia végül is nyugtalanul és belső gondokkal távozott mellőle. Nemrégén imádságában Krisztusnak ajánlotta fel kristálytisztá, derűs szívét. Most ez a derű zavarossá vált. A virág kelyhébe mérges féreg furakodott be, s most ott zúgott. Még az alvás sem hozott megkönnyebbülést, pedig két éjszakát álmatlanul töltött. Azt álmodta, hogy az Ostrianumban Nero, augustianus kísérete, bacchánsnők, corybantusok és gladiátorok élén, rózsakoszorús szekérrel gázol végig a keresztény tömegeken, Vinicius pedig őt kapja karjába, behúzza a quadrigába, s melléhez szorítva suttozja: „Gyere velünk!”

HUSZONHETEDIK FEJEZET

Ettől kezdve ritkábban mutatkozott a közös szobában, s ritkábban közelített Vinicius ágyához. De nyugalma nem tért vissza. Láta, hogy az ifjú könyörgő tekintettel követi mozdulatait, hogy minden szavát mint valami nagy kegyet várja, hogy szenved, de panaszkodni nem mer, mert fél, hogy el találja őt riasztani magától, hogy egyedül ő jelenti számára az örömet és egészséget, s erre szíve megtelt könnyülettel. Csakhamar rájött, hogy minél jobban igyekszik őt kerülni, annál jobban sajnálja, s ugyanakkor annál gyöngédebb érzelmek támadnak benne az ifjú iránt. Nyugalma elhagyta. Néha azzal biztatta magát, hogy mindig mellette kellene lennie, először is azért, mert az isteni tan azt parancsolja, hogy a rosszért jóval fizessen, másodszer pedig mert a vele való beszélgetés közelebb hozhatná az ifjút ezekhez a tanokhoz. De lelkiismerete azonnal megfelelt rá, hogy ez ámitás, mert ami Vinicius felé vonzza, az nem más, mint az ifjú varázsa és szerelme. Ily módon örökös tusakodásban élt, amely napról napra erősbödött. Néha úgy érezte, hogy háló veszi körül, melyet át akar szakítani, de egyre jobban belebonyolódik. Azt is be kellett vallania önmagának, hogy napról napra jobban kívánja őt látni, hangja egyre kedvesebb a fülének, hogy minden erejével küzdenie kell az ellen, hogy hosszasan elüldögéljen ágyánál. Mikor közeledett hozzá, s erre az ifjú arca fellángolt, az ő szívét is elárasztotta az öröm. Egy napon könnyek nyomait látta az ifjú szemében, s most első ízben támadt az a gondolata, hogy azokat a könnyeket csókjaival is felszáríthatná. E gondolattól megrémült, érezte, hogy megveti magát, és végigsírta az egész éjszakát. Az ifjú pedig türelmes volt, mintha esküt tett volna rá, hogy türelmét el nem veszíti. Ha olykor megvillant a szemében a türelmetlenség, az önkény és a harag, csakhamar megfékezte a villanásokat, aztán nyugtalanul nézett a leányra, mintha bocsánatot akarna kérni tőle, Lygiát pedig ez még jobban megragadta. Sosem érezte ő, hogy ennyire szeretik, s ha erre gondolt, bűnösnek, de egyszersmind boldognak is érezte magát. S Vinicius valóban megváltozott. Glaucusszal folytatott beszélgetéseiben kevesebb volt a büszkeség. Gyakran elgondolta, hogy ez a szegény rabszolga orvos, az idegen, vén Miriam, aki olyan gondosan ápolta, meg Crispus, akit mindig imádságba merülve látott, mégiscsak emberek. Csodálkozott, hogy ilyen gondolatai vannak, de mégiscsak voltak. Ursust idővel megszerette, s mostanában naphosszat elbeszélgetett vele, mert beszélhettek Lygiáról, az óriás pedig ki nem fogyott az elbeszélésekből, s míg a legalantasabb szolgálatot végezte a beteg körül, ő is kezdett hozzá ragaszkodni. Lygia mindig egészen másfajta, százszorosán magasabb rendű lény volt az ifjú szemében, mint azok, akik körülvették. Mindazonáltal kezdte az egyszerű és szegény embereket is jobban megnézni, amit eddig sohasem tett, s fel is fedezett bennük olyan figyelemre méltó tulajdonságokat, amelyekről eddig soha eszébe nem jutott, hogy egyáltalán létezhetnek.

Csupán Nazariust nem állhatta, mert azt hitte, ez a fiú elég vakmerő ahhoz, hogy szerelmes legyen Lygiába. Sokáig türtöztette magát, hogy ellenszenvét ki ne mutassa, mikor azonban egyszer a fiú két fürjet hozott Lygiának, amelyeket saját keresményéért vásárolt a piacon, Viniciusban felébredt a quirisek ivadéka, akinek szemében egy ilyen idegen nemzetbéli jöttment annyit sem jelentett, mint a leghitványabb fereg. Hallván, hogy Lygia megköszöni az ajándékot, rettenetesen elsápadt, s mikor a fiú kiment, hogy vizet hozzon a fürjének, megszólalt:

- Hogyan tûrheted, Lygia, hogy ez ajándékokat hozzon neked? Nem tudod talán, hogy e nép fiait a görögök zsidó kutyáknak nevezik?

- Nem tudom, hogy hívják őket a görögök - felelte a leány -, de azt tudom, hogy Nazarius keresztény, s nekem testvérem.

Azzal csodálkozva és szemrehányással nézett az ifjúra, mert már elszokott az ilyen kitörésektől, Vinicius pedig összeszorította fogát, hogy oda ne vágja neki, hogy az effajta testvéreit halálra korbácsoltatná, vagy elküldené falura, hogy ott mint compeditusok¹¹² ássák a földet az ő szicíliai szőlőiben... De megfékezte magát, elnyomta haragját, s csak később szólalt meg:

- Bocsáss meg, Lygia, te az én szememben királyleány és Aulusék fogadott gyermeke vagy.

S annyira erőt vett magán, hogy mikor Nazarius ismét megjelent a szobában, megígérte neki, hogy amint hazamegy villájába, ad neki egypár pávát vagy flamingót, amelyekkel tele volt a kertje.

Lygia megértette, mennyi önmegtágadásába kerülhet Viniciusnak minden ilyen győzelem, amit maga fölött arat. De minél gyakrabban aratott ilyen győzelmeket, annál közelebb jutott hozzá Lygia szíve. A Nazariusszal kapcsolatos érdeme azonban kisebb volt, mint ahogy Lygia gondolta. Vinicius pillanatnyilag fellobbanhatott ellene, de nem lehetett rá féltékeny. Miriam fia a valóságban nem sokkal többet jelentett a szemében, mint egy kutya, s ezenfelül a fiú még szinte gyermek volt, ha tehát szerette is Lygiát, csak tudat alatt és szolga módjára szerethette. Nagyobb harcokba került a fiatal tribunusnak, hogyha csak hallgatólagosan is, de elfogadja azt a tiszteletet, amely az itteni emberek körében a Krisztus nevét és tanait övezte. E tekintetben furcsa dolgok mentek végbe Viniciusban. Hiszen mégiscsak olyan tanok voltak ezek, amelyekben Lygia hitt, ő tehát már csak azért is hajlandó volt őket elismerni. Azután minél egészségesebb lett, minél jobban visszaemlékezett az Ostrianumban töltött éjszaka óta végbement események egész sorára, s arra a sok fogalomra, amelyek azóta hatoltak agyába, annál inkább ámulatba ejtette e tanok emberfeletti ereje, amellyel az emberi lelkeket olyan mélységesen átformálták. Megértette, hogy van bennük valami rendkívüli, ami eddig nem volt a világon, s érezte, hogy ha ez a vallás elterjedne az egész világon, s beleplántálná szeretetét és irgalmasságát, akkor alighanem valami ahhoz hasonló korszak következne, amikor még nem Iuppiter, hanem Saturnus kormányozta a világot. Nem is mert kételkedni sem Krisztus természetfölötti származásában, sem feltámadásában, sem egyéb csodáiban. Az ezekről bizonyosságot tévő szemtanúk sokkal szavahihetőbb emberek voltak, és sokkal jobban undorodtak a hazugságoktól, semhogy feltételezni lehetett volna, hogy füt-fát összehordanak. Elvégre a római szkepticizmus megengedte magának azt, hogy az istenekben ne higgyen, de a csodákban hitt. Vinicius valami furcsa talánnyal állt szemben, amelyet nem bírt megoldani. Másfelől úgy látta, hogy az a vallás annyira ellentétes a dolgok fennálló rendjével, gyakorlati megvalósítása annyira lehetetlen, s az egész olyan örületes, mint egyetlen más vallás sem. Az ő felfogása szerint az emberek Rómában meg az egész világon lehetnek rosszak, de a világrend jó volt. Ha például Caesar tisztességes ember lenne, ha a senatus nem feslett erkölcsű, alja emberekből állott volna, hanem olyanokból, mint Thrax, mi egyebet lehetne még kívánni? Hiszen a római béke és a római uralom jó dolog, az emberek osztályozása helyes és igazságos. Ellenben ez a vallás, Vinicius értelmezése szerint, lerombolna minden rendet, minden felsőbbiséget, és megszüntetne minden különbséget. S akkor mi történne akár csak a római fennhatósággal és az állammal is? Avagy a rómaiak lemondhatnak az uralkodásról, vagy megtehetik azt, hogy a legyőzött népek csordáját magukkal egyenlőnek tekintsék? Ez már sehogy sem fért az ő patriciusi fejébe. Emellett, ami őt illeti, ez a vallás ellenkezett egész képzeletvilágával, szokásaival, jellemével és életfelfogásával. Sehogy sem bírta elképzelni, hogyan élhetne ő, ha például elfogadná ezt a vallást. Félt tőle, csodálta, de felvételétől egyszerűen visszariadt a természete. Végül is megértette, hogy semmi más, csak ez a vallás választotta őt el Lygiától, s ha erre gondolt, egész lelkével gyűlölte.

---

¹¹² Megbilincsel, béklyóban dolgozó rabszolga.

De azzal már tisztában volt, hogy ez a vallás adta Lygiának azt a kimondhatatlan, rendkívüli szépséget, amely az ő szívében a szerelmen kívül tiszteletet, a megkívánáson kívül imádatot is keltett, s Lygiát az ő szemében a világon mindennél drágább lényé tette. S ilyenkor megint kedve lett volna szeretni Krisztust. És világosan érezte, hogy vagy megszereti Őt, vagy meggyűlöli, de közömbös nem maradhat iránta. Közben pedig mintha két ellentétes irányú hullám taszította volna, ingadozott gondolataiban, ingadozott érzelmeiben, nem tudott választani, de meghajtotta fejét, s hallgatólagosan tisztelte ezt az istent, akit nem bírt felfogni, tisztelte csak azért, mert Lygia istene volt.

Lygia pedig látta, mi megy végbe az ifjában, hogyan hajlik, töredezik, természete hogyan utasítja el ezt a vallást, s ha ez egyfelől halálosan bántotta, másfelől a szájalom, a részvét és a hála ellenállhatatlan erővel hajlította szívet az ifjú felé azért a hallgatólagos tiszteletért, amit Krisztus iránt tanúsított. Eszébe jutott Pomponia Graecina és Aulus. Pomponia számára az örök fájdalom és a soha fel nem száradó könnyek forrása volt az a gondolat, hogy a síron túl nem találja meg Aulust. Lygia csak most kezdte jobban megérteni ezt a keserűséget és ezt a fájdalmát. Ő is talált egy drága lényt, s őt is az fenyegette, hogy örökre el kell válnia tőle. Néha azzal áltatta még magát, hogy Vinicius szíve csak megnyílik a krisztusi igazság előtt, de ez az önámítás nem tarthatott sokáig. Sokkal jobban ismerte és értette már őt. Vinicius - és keresztény! Ez a két fogalom még az ő tapasztalatlan fejében sem fért meg egymás mellett. Ha a komolyan gondolkozó és állhatatos Aulus nem lett azzá az okos és tökéletes Pomponia befolyására, akkor hogyan lehetne azzá Vinicius? Erre nem volt válasz, vagyis az egyetlen válasz csak az lehetett: nincsen számára sem remény, sem menekvés.

De Lygia ijedten döbbsen rá, hogy az ifjú feje fölött függő kárhozatos ítélet nemhogy visszariasztaná őt Viniciustól, hanem már maga a szájalom is még drágábbá teszi őt számára. Néha elfogta a vágy, hogy őszintén beszéljen vele sötét jövőjéről, de mikor egyszer leült melléje, s elmondta, hogy a keresztény valláson kívül nincs élet, ő, most már jobb erőben lévén, egészséges könyökére támaszkodva, fejét hirtelen a leány ölébe hajtotta, s így szólt: „Te vagy az élet!” Erre Lygiának elállt a lélegzete, öntudatát veszítette, s feje búbjától a lábáig végigfutott benne a gyönyör remegése. Lygia az ifjú fejét két kezébe fogva igyekezett felemelni, de ekkor ő maga is közelebb hajolt hozzá annyira, hogy ajka az ifjú haját érintette, s egy darabig kábultan viaskodtak önmagukkal és szerelmükkel, mely egymás felé vitte, taszította őket.

Lygia végül felállt és elmenekült, mert feje szédült, s ereiben mintha tűz folyt volna. De ez volt ama csepp, amely végül is kicsurrantotta a színültig telt poharat. Vinicius nem is sejtette, milyen drágán kell megfizetnie ezt a boldog pillanatot, de Lygia érezte, hogy most már neki van szüksége segítségre. Ezt az estét követő éjszakát sírva és imádkozva, álmatlanul töltötte, de úgy érezte, nem méltó arra, hogy imádkozzék, s nem is találhat meghallgatást. Másnap korán kijött a cubiculumból, kihívta Crispust a borostyánnal és fonnyadt lonccal befuttatott kerti lugasba, s kiöntötte előtte egész lelkét. Kérte, engedje meg, hogy elhagyja Miriam házát, mert már nem hízik önmagában, s nem bírja legyőzni szívében Vinicius iránti szerelmét.

Crispus szigorú és örökös vallási hevületben élő öregember volt, jóvá is hagyta Lygiának azt a szándékát, hogy Miriam házát elhagyja, de arra már nem talált szavakat, hogy ezért a - felfogása szerint - bűnös szerelemért megbocsásson. Szíve felháborodott a pusztá gondolatra, hogy az a Lygia, akit szökése óta oltalmazott, akit megszeretett, akit ő erősített meg a hitben, s akire eddigelé úgy nézett, mint a keresztény hit talaján kivirult és semmiféle földi lehelettől meg nem fertőzött fehér liliomra, íme, másféle, mint mennyei szerelem számára is helyet talált szívében. Eddigelé hitte, hogy a világon sehol sem dobogott tisztább szív Krisztus dicsőségére. Neki akarta őt ajánlani, mint gyöngyszemet, mint ékszer, mint saját kezének drága művét, a most érzett csalódás tehát megdöbbsentette, és keserűséggel töltötte el.

- Menj, könyörögj Istenhez, hogy bocsássa meg bűneidet - mondta komoran. - Menekülj, amíg a gonosz szellem, amely behálózott, a teljes romlásba nem visz, s amíg meg nem tagadod a Megváltót. Az Isten meghalt érted a keresztfán, hogy önvérével váltsa meg lelkedet, de te inkább az iránt gyúltál szerelemre, aki ágyasává akart tenni. Az Isten csodával mentett ki kezéből, de te megnyitottad szívedet a tisztátalan vágy számára, s megszeretted a sötétség fiát. Kicsoda ő? Az Antikrisztus barátja és szolgája, a feslettség és gonoszság részestársa. Hova visz ő magával, ha nem abba a szakadékba, abba a Szodomába, amelyben ő maga is él, s amelyet az Isten fog elpusztítani haragjának tüzeivel? Én pedig azt mondom: bár haltál volna meg, bár omlottak volna fejedre a ház falai, mielőtt ama kígyó becsúszott kebledbe, s benyálazott erkölcsstelensége mérgével!

S egyre jobban nekihevíült, mert Lygia bűne nemcsak haraggal töltötte el, hanem undorral és megvetéssel is az emberi, de különösen a női természettel szemben, mert íme, a nőt még a keresztény tanok sem óvhatják meg Éva gyarlóságától. Az mit sem számított az ő szemében, hogy Lygia eddigelé megőrizte tisztaságát, hogy menekülni akart ettől a szerelemtől, s hogy azt töredelmes bűnbánattal vallotta be. Crispus angyallá akarta őt tenni, s felvinni olyan magasságokba, ahol már csak a Krisztus iránti szerelemtől lehet szó, s íme, ő megszeretett egy augustinust! Ennek már a puszta gondolata is irtózáttal töltötte el szívét, amelyet még megsokszorozott a csalódás és a kiábrándulás érzete. Nem! Ezt nem bocsáthatta meg neki! Az irtózat szavai égették ajkát, akár az izzó parázs; még viaskodott önmagával, hogy ki ne mondja, de sovány karjaival ott hadonászott a megrémült leány előtt. Lygia bűnösnek érezte, ugyan magát, de nem ennyire. Sőt azt hitte, hogy ha elmegy a háztól, azzal győzedelmeskedik a kísértésen, és enyhíti bűnét... Crispus egészen összezúzta, rámutatott lelkének annyira silány és gyalázatos voltára, amit ő eddigelé nem is gyanított. Sőt azt hitte, hogy az öreg presbiter, aki - mióta megszökött a Palatinusról, mintha apja lett volna - valami kis irgalmat mutat majd iránta, megvigasztalja, s egy kis lelket önt bele s megerősíti.

- Istennek ajánlom csalódásomat és fájalmamat - szölt -, de te a Megváltónak is csalódást okoztál, mert mintha mocsárba süllyedtél volna, melynek kigőzölgése megmérgezte lelkedet. Felajánlhattad volna Krisztusnak, mint drága edényt, mondván: „Töltsd meg, Uram, kegyelemmel!”, de te inkább a gonosz szellem szolgájának ajánlottad fel. Bocsásson meg neked az Isten, és könyörüljön rajtad, mert én, amíg a kígyót ki nem veted magadból... én, aki kiválasztottnak tartottalak...

De hirtelen abbahagyta, mert észrevette, hogy nincsenek egyedül.

A fonnyadt lonc s a télen-nyáron egyformán zöldellő borostyán között két embert pillantott meg, akik közül az egyik Péter apostol volt. A másikat nem ismerte meg mindjárt, mert ciliciumnak nevezett vastag gyapjúból szőtt palástja eltakarta arcának egy részét. Crispus egy pillanatig azt hitte, hogy Chilon.

Azok pedig, hallván Crispus emelt hangját, beléptek a lugasba, s leültek a kőpadra. Péter társa ekkor felfedte sovány arcát, kopaszodó fejét, melyet oldalt göndör haj borított, vörös szemét és görbe orrát, s e csúnya, de átszellemült arcban Crispus a tarsusi Pál vonásait ismerte fel.

Lygia térdre rogyott, kétségbeesve ölelte át Péter lábát, s elkínzott fejecskéjét az apostol palástjához szorítva ott maradt anélkül, hogy szólt volna.

Péter pedig megszólalt: - Béke lelketeknek.

S látván a gyermeket lábánál, megkérdezte, mi történt. Erre Crispus elmondott mindent, amit Lygia megvallott neki, a leány bűnös szerelmét, azt, hogy menekülni akar Miriam házatól, és a saját maga fájalmát, hogy ez a lélek, akit szeplőtlen tisztaságban akart Krisztusnak ajánlani,

egy olyan férfi iránti földi érzellemmel szennyezte be magát, aki részese minden gonosztettnek, amelyekben nyakig ül az egész pogány világ, s amelyek bosszúért kiáltanak az égre.

Míg Crispus beszélt, Lygia egyre erősebben ölelte az apostol lábát, mintha nála keresne menedéket, s tőle akarna kikönyörögni legalább egy parányi irgalmat.

Az apostol pedig végighallgatott mindent, majd lehajolt, összeaszott kezét a leány fejére tette, aztán tekintetét az öreg papra emelve, szólt:

- Crispus, nem hallottad-e, hogy a mi szeretett Mesterünk részt vett a kánai menyegzőn, s megáldotta a férfi és nő egymás iránti szerelmét?

Crispus keze lehanyatlott, álmélkodva nézett a beszélőre, s egy szót sem bírt szólani.

Az pedig egy pillanatig hallgatott, aztán tovább kérdezte:

- Úgy véled tán, Crispus, hogy Krisztus, aki megengedte, hogy a magdalai Mária, hozzájárulván, a lábához boruljon, s aki a parázna asszonynak megbocsátott, elfordulna ettől a gyermektől, aki tiszta, mint a mezők lilioma?

Lygia zokogva még szorosabban simult Péter lábához, mert megértette, hogy nem hiába keresett nála menedéket. Az apostol pedig felemelte a leány könnytől ázott arcát, s így szólt hozzá:

- Amíg szerelmesed szeme meg nem nyílik az igazság világossága előtt, addig kerüld őt, hogy bűnbe ne vigyen, de imádkozzál érte, s tudd meg, hogy szerelmedben nincs semmi bűn. Az az érdemed pedig, hogy védekezni akarsz a kísértés ellen, javadra számíttatik. Ne bánkódj és ne sírj, mert bizony mondom néked, a Megváltó kegyelme nem fordul el tőled, imádságaid meghallgatásra találnak, s a szomorúság után elkövetkeznek a vidámság napjai.

Azzal mindkét kezét a leány fejére tette, s szemét az égre emelve megáldotta őt. Arcáról földöntúli jószág sugárzott.

Crispus pedig megtörve, alázattal mentegette magát.

- Vétkeztem az irgalmasság ellen - mondta -, de azt hittem, hogy mivel a földi szerelmet a szívéhez engedte, megtagadta Krisztust...

Péter azonban így felelt:

- Én háromszor megtagadtam, s mégis megbocsátott, sőt rám bízta, hogy legeltessem báránykáit.

- ...meg azért - fejezte be Crispus -, mert Vinicius augustinus...

- Krisztus keményebb szíveket is megszelídített - felelte Péter.

Erre a tarsusi Pál, aki eddig hallgatott, most ujjával mellére mutatva így szólt:

- Én vagyok az, aki üldöztem s halálra hurcoltam Krisztus szolgáit. István megkövezésekor én őriztem azoknak ruháit, akik őt megkövezték; én akartam kigyomlálni az igazságot az egész emberlakta földről s íme, az Úr mégis rám bízta, hogy a föld minden részén hirdessem az Ő igazságát. S én hirdettem is: Júdeában, Görögországban, a szigeteken, meg ebben az istentelen városban is, mikor első ízben mint fogoly laktam itt. Most pedig, hogy Péter, aki nekem előljárom, idehívott, belépek e házba, hogy ezt a büszke fejet Krisztus lábához hajtsam, s elvessem a magot ebbe a köves talajba, amelyet termékennyé tesz az Úr, hogy teremjen bőséges gyümölcsöt.

Azzal felállt. Crispus pedig ezt a kis görnyedt emberkét e pillanatban annak látta, ami valóban volt, óriásnak, aki kimozdítja a világot sarkából, s meghódítja népeket és országokat.

HUSZONNYOLCADIK FEJEZET

Petronius - Viniciusnak:

„Irgalmazz, carissime, s leveleidben ne utánozd sem a spártaiakat, sem Iulius Caesart. Ha legalább azt írhatnád, amit ő: veni, vidi, vici!¹¹³ - akkor még érteném ezt a rövidséget. De a te leveled végeredményben azt jelenti: veni, vidi, fugi;¹¹⁴ mivel pedig az ügy illetén befejezése egyszerűen ellentétes természetteddel, mivel megsebesültél, s végezetül rendkívüli dolgok történtek veled, leveled magyarázatot kíván. Nem hittem tulajdon szememnek, mikor olvastam, hogy az a lygius olyan könnyűszerrel megfojtotta Krotont, mint a kaledoniai eb a farkast Hibernia szurdékaiban. Az az ember megér annyi aranyat, amennyit nyom, s csak tőle függ, hogy Caesar kedvence legyen. Amint visszatérek a városba, közelebbi ismeretséget kell vele kötnöm, s alakját bronzba öntetem. A Rótszakállú megőrül a kíváncsiságtól, ha megmondom neki, hogy a szobor természet után készült. Itáliában is, Görögországban is egyre ritkábbak a valóban atlétai testek: ami pedig a Keletet illeti, arról nincs is mit beszélni, a germánok viszont tagbaszakadtak ugyan, de izmaikat háj borítja, s inkább a tömegük nagy, mint az erejük. Kérdezd csak meg a lygiustól, hogy ő kivétel-e, avagy hazájában sokan vannak-e hozzá hasonlóak. Hátha valamikor úgy adódik, hogy akár neked, akár nekem hivatalból viadalokat kell rendeznünk, jó volna hát tudni, hol keressük a legmegfelelőbb testű embereket.

De hála minden keleti és nyugati istennek, hogy lelkeddel együtt kerültél ki az ilyen kezekből. Nyilván azért menekültél meg, mert patricius és consulviselt ember fia vagy, mindazonáltal a legnagyobb mértékben megdöbönt minden, ami veled történt, a temető is, ahol együtt voltál a keresztényekkel, ők maguk is, meg ahogyan veled bántak, azután Lygia szökése, végül pedig a rövid leveledből áradó szomorúság és nyugtalanság is. Világosíts fel, mert sok dolgot nem értek; s ha azt akarod, hogy őszinte legyek, hát nem értem sem a keresztényeket, nem értelek sem téged, sem Lygiát. S ne csodálkozz, hogy én, akit a magam személyén kívül csak nagyon kevés dolog érdekel a világon, ilyen mohón kérdezősködöm mindezek felől. Én is hozzájárultam mindenhez, ami történt, tehát ez bizonyos mértékig az én ügyem is. Írj gyorsan, mert magam sem tudom pontosan, mikor találkozunk. A Rótszakállú fejében úgy változnak a szándékok, mint a tavaszi szelek. Jelenleg Beneventumban van, s onnan egyenesen Görögországba kíván menni, nem pedig Rómába visszatérni. Tigellinus azonban azt tanácsolja neki, hogy legalább egy kis időre térjen vissza, mert a nép nagyon vágyik utána (olvasd: a cirkuszi játékok és a kenyér után), s képes zavargásokat kezdeni. Nos, nem tudom, hogyan lesz. Ha Achaia győz, esetleg kedvünk kerekedik Egyiptomba is elmenni. A legszívesebben rábeszelnélek, hogy gyere ide, mert úgy vélem, ilyen lelkiállapotban, az utazás és a mi szórakozásaink valóságos ír gyanánt hatnának rád, de esetleg már nem találsz itt bennünket. Gondold meg azonban, hogy még ebben az esetben is nem volna-e jobb szicíliai birtokaidon kipihened magad, mintsem Rómában ülnöd, írj részletesen magadról, és ég veled. Ezúttal csak jó egészséget kívánok, egyebet semmit, mert, Polluxra mondom, nem is tudom, mit kívánhatnék.”

---

¹¹³ Jöttem, láttam, győztem. (Iulius Caesar mondása.)

¹¹⁴ Jöttem, láttam, megfutottam.

Vinicius a levelet végigolvasta, de eleinte semmi kedve nem volt válaszolni. Úgy érezte, hogy nem érdemes, mert abból senkinek semmi haszna nem lenne, semmit meg nem magyarázna, és meg nem oldana. Kedvetlen volt, s igen nyomorúságosnak érezte az életet. Emellett az volt az érzése, hogy Petronius semmiképpen sem értené meg; s hogy történt valami, ami eltávolította őket egymástól. Még önmagával sem tudott rendbe jönni. Mikor a Transtiberisről hazatért a Carinaen levő bűbajos insulájába, még gyengélkedett, ki volt merülve, s az első napokban jólesett neki a pihenés, a kényelem és a jómód, ami körülvette. De meglepődöttsége csak rövid ideig tartott. Hamarosan rájött, hogy légüres térben él, hogy mindaz, ami eddig az életet érdekessé tette számára, vagy egyáltalán nem létezik, vagy pedig alig észlelhető apró méretekre zsugorodott össze. Mintha lelkében elvágták volna azokat a húrokat, amelyek eddig összekötötték az élettel, s nem tettek fel helyettük másokat. A gondolat, hogy elutazhatnék Beneventumba, azután meg Achaiába, s belevethetné magát az élet gyönyöreibe és a tomboló tivornyákba, csak meddő ürességet keltett benne. „Minek? Mi hasznom lenne belőle?” Íme, ezek voltak az első kérdések, amelyek keresztülvillantak fején. S életében szintén most először gondolt arra is, hogyha elmenne, a Petroniusszal való beszélgetés, az ő szellemessége, sziporkázása, előkelő kifejezőmódja, amely minden gondolata számára a legtalálhatóbb szavakat keresi ki, most talán fásasztaná.

Másfelől viszont a magány is fásasztani kezdte. Minden ismerőse Beneventumban volt Caesarral, ő tehát kénytelen volt otthon ülni egyedül, a feje tele volt gondolatokkal, a szíve érzelmekkel, amelyeket maga sem tud megérteni. Voltak azonban pillanatai, amikor úgy vélte, hogyha valakivel elbeszélgethetne mindarról, ami benne végbemegy, mindezt talán ő maga is jobban fel tudná fogni, el tudná rendezni, és jobban fel is tudná ismerni. E remény hatására néhány napi habozás után elhatározta, hogy mégis ír Petroniushoz, s bár nem volt benne biztos, hogy a levelet el is küldi, mégis megírta a következőképpen:

„Azt kívánod, hogy terjedelmesebben írjak, hát rendben van: hogy világosabb leszek-e, nem tudom, mert számos csomót magam sem tudok kibogozni. Írtam már arról, hogy a keresztények között voltam, megírtam, miként viselkedtek ellenségeikkel szemben, akik közé jogosan besorolhattak engem, meg Chilont is, végül hogy milyen jó szívvel ápolnak, meg írtam Lygia eltűnéséről is. Nem, kedvesem, nem azért kíméltek, mert consulviselt férfiú fia vagyok. Ők ilyesmire nincsenek tekintettel, hiszen megbocsátottak Chilonnak is, holott én magam biztattam őket, hogy temessék el a kertben: Olyan emberek ezek, amilyeneket a világ eddigelé nem látott, és olyan vallás, amilyent a világ nem hallott. Semmi egyebet nem mondhatok; s ha valaki a mi mértékünkkel akarná őket mérni, célt tévesztene. Azt azonban kijelentem, hogy ha eltört karommal otthon, saját házamban feküdtem volna, és saját embereim vagy akár családom tagjai ápolnak, talán nagyobb kényelem vesz körül, de felényi gondosságban sem lett volna részem, mint közöttük. Azt is tudd meg, hogy Lygia is olyan, mint a többiek. Ha testvérem vagy feleségem lett volna, akkor sem ápolhatott volna gyöngédebben. Gyakran túlradó öröm töltötte el szívemet, mert úgy gondolkodtam, hogy ilyen gyöngédséget csak a szerelem sugallhat. Gyakran kiolvastam ezt arcából és tekintetéből, s ilyenkor - elhiszed-e, hogy ezek között az egyszerű emberek között, a szegényes szobában, amely a konyhájuk és egyben a tricliniumuk is volt - boldogabb voltam, mint bármikor? Nem! Nem voltam közömbös számára, s még ma is úgy érzem, lehetetlen másképp gondolkoznom. S mégis, ugyanez a Lygia elhagyta Miriam házát, úgyhogy nem tudtam róla semmit. Most hát napok hosszat itt ülök tenyerembe hajtott fejjel, s azon gondolkozom, miért tette ezt. Talán megírtam már, magam ajánlottam fel, hogy visszaadom őt Auluséknak. Igaz, azt felelte, hogy ez már lehetetlen, azért is, mert Aulusék Szicíliaba utaztak, de azért is, mert a hírek a rabszolgák száján át házról házra járva, eljutnak a Palatinusra is, Caesar tehát ismét elvehetné őt

Auluséktól. Ez igaz! Ő azonban már tudta, hogy többé nem követelőzöm vele szemben, az erőszak útját elvetem, s mivel őt sem el nem feledhetem, sem nélküle nem élhetek, megkoszorúom ajtómat, s úgy viszem be házamba, s ültetem tűzhelyem mellé a szentelt bőrre... S mégis megszökött! Miért? Hiszen már semmi sem fenyegette. Ha nem szeretett, eltaszíthatott volna. Egy nappal korábban egy furcsa emberrel, egy bizonyos tarsusi Pállal ismerkedtem meg. Elbeszélgetett velem Krisztusról és tanításairól, s olyan meggyőzően beszélt, hogy úgy éreztem, szavai, anélkül hogy akarná, porrá zúzzák világunk minden alapját. Ugyanez az ember meglátogatott Lygia szökése után, s így szólt: »Ha az Isten megnyitja szemedet a világosság előtt, s leveszi róla a hályogot, amint levette az enyémről, akkor majd megérezed, hogy Lygia helyesen cselekedett, s akkor talán újra meg is találod.« S íme, e szavak értelmén töröm a fejem, mintha a delphi Pythiától¹¹⁵ hallottam volna. Néha úgy érzem, mintha már értenék valamit. Ők szeretik az embereket, s ennek folytán a mi életünknek, isteneinknek és... gonoszágainknak ellenségei, ő tehát elmenekült tőlem, mert én ehhez a világhoz tartozom, s velem olyan életet kellene megosztania, amelyet a keresztények bűnösnek tartanak. Most majd azt mondod, hogy elutasíthatott volna, tehát nem kellett eltávoznia. De hátha ő is szeret engem? Akkor a szerelme elől akart elmenekülni. Ennek pusztá gondolatára is kedvem volna széjjelküldeni rabszolgáimat, hogy kiáltsák be Róma valamennyi sikátorába: »Lygia, gyere vissza!« De én már nem értem, miért tette ezt. Hiszen én nem tiltanám meg neki, hogy higgyen a Krisztusában, még magam is oltárt emeltem volna neki az atriumban. Mit árthatna nekem egy új isten, s miért ne hihetnék benne én, aki a régiekben már úgysem nagyon hiszek? Egészen biztosan tudom, hogy a keresztények sosem hazudnak, márpedig ők azt állítják, hogy feltámadt. Ember ezt nem tehetett volna meg. Ama tarsusi Pál, aki római polgár, de mint zsidónak vannak régi héber könyvei, azt mondja, hogy Krisztus eljövételét már évezredekkel előbb megjövendölték a próféták. Mindezek rendkívüli dolgok, de vajon nem rendkívüli dolgok vesznek-e körül bennünket mindenfelől? Hiszen még mindig beszélnek a tyanai Apolloniusról. Amit Pál mond, hogy nincsen egész sereg isten, csak egy van, azt okos dolognak tartom. Állítólag Senecának is ez a véleménye, s előtte sokan voltak már ilyenek. Krisztus létezett, keresztre feszítette magát, hogy megváltsa a világot, és feltámadt halottaiból. Mindez egészen bizonyos, s én nem látom be, miért ragaszkodom az ellenkező véleményhez, s miért ne állíthatnék neki oltárt, ha például Serapisnak is kész volnék egyet építtetni. Még az sem esnék nehezemre, hogy a többi isteneket megtagadjam, hiszen egyetlen értelmesebb elme sem hisz bennük. De azt hiszem, a keresztényeknek ez még mind nem elég. Nem elég tisztelni Krisztust, hanem a tanai szerint kell élni is; itt állsz csak meg, mintegy a tenger partján, amelyen gyalog kell átgázolnod. Ha megígérném is nekik, ők maguk megéreznek, hogy ez az én számból csak üres szavak zengése. Pál ezt nyíltan meg is mondta nekem. Tudod, mennyire szeretem Lygiát, tudod, nincs olyan dolog, amit meg ne tennék érte. De még az ő kívánságára se bírnám a Trasimenus-tó vizét a markomba fogni, a Soractét vagy a Vezúvot a vállamra emelni, fekete szememet sem bírnám kékre változtatni, amilyen a lygiusoké. Ha követelné, szeretném megtenni, de hát ez már meghaladja az én erőmet. Nem vagyok filozófus, de olyan ostoba sem vagyok, amilyennek néha talán hittél. Én hát azt mondom: nem tudom, miként segítenek magukon a keresztények, hogy élhessenek, azt azonban tudom, hogy ahol az ő vallásuk kezdődik, ott végződik a római uralom, Róma, az élet, ott vége a legyőzöttek és győzők, a gazdagok és szegények, az úr és rabszolga közötti különbségnek, ott végződik a hivatal és Caesar, a törvény és az egész világrend, s mindezek helyét elfoglalja a Krisztus és valamiféle irgalom, amilyen eddig nem volt, meg valamiféle jóság, amely ellentétben áll az emberrel és a mi római ösztöneinkkel. Az igazat megvallva, engem

---

¹¹⁵ Apollo jósnője, aki homályos válaszokat adott a jóslatot kérőknek.

jobban érdekel Lygia, mint az egész Róma és uralma, süllyedne el inkább az egész világ, csak ő lenne itt a házamban. De ez más kérdés. A keresztényeknek nem elég az, hogy szóban megegyezünk, éreznünk is kell, hogy így van jól, s megkövetelik, hogy semmi egyéb ne legyen szívünkben. De - az istenek a tanúim - nem bírom. Érted, mit jelent ez? Van valami a természetemben, ami visszariad ettől a vallástól, s ha szájam dicsőítené is, ha parancsolataimhoz alkalmazkodnék is, az eszem, a lelkem csak azt mondaná, hogy mindezt csak szerelmemért, Lygiáért teszem, s ha ő nem volna, semmitől sem volnék annyira távol, mint éppen ettől. S ugye, milyen furcsa, egy ilyen tarsusi Pál megérti ezt, s egyszerűsége és alacsony származása ellenére is megérti Péter, az a vén theurgos is, aki legnagyobb közöttük, s a Krisztus tanítványa volt. S tudod, mit csinálnak? Imádkoznak értem, s kérnek számomra valamit, amit ők kegyelemnek neveznek, rám pedig csak nyugtalanság száll, s egyre nagyobb vágyakozás Lygia után.

Nemde megírtam neked, hogy titokban ment el, de mielőtt elment volna, itt hagyott nekem egy keresztet, amelyet ő maga kötözött össze puszpángxallyacsakából? Mikor felébredtem, itt találtam ágyam mellett. Most itt van a larariumomban, s magam sem tudom, miért közeledem hozzá mégis olyan tisztelettel és félelemmel, mintha valami isteni volna benne. Szeretem ezt a keresztet, mert az ő keze kötözte, s gyűlölöm, mert elválaszt bennünket egymástól. Néha úgy hiszem, hogy valami varázslat van ebben, és hogy Péter, a theurgos, noha egyszerű halásznak mondja magát, nagyobb, mint Apollonius és mindenki más, aki előtte volt, s hogy ő babonázott meg itt mindenkit, Lygiát, Pomponiát és engem is.

Azt írod, hogy előző levelemből kiérzik a nyugtalanság és a szomorúság. A szomorúság onnan van, hogy ismét elvesztettem őt, a nyugtalanság pedig onnan, hogy mégiscsak megváltozott bennem valami. Őszintén mondom, nincs semmi, ami ellentétebb volna természetemmel, mint ez a vallás, s mégis, amióta találkoztam vele, nem ismerem magamra. Varázslat vagy szerelem?... Circe érintéssel átváltoztatta az emberek testét, nekem pedig a lelkemet cserélték ki. Ezt legfeljebb Lygia tehette meg, vagyis Lygia a maga furcsa vallása által. Mikor visszajöttem tőlük házamba, ott senki sem számított rám. Azt hitték, Beneventumban vagyok, s nem jövök egyhamar haza, otthon tehát rendetlenséget, részeg rabszolgákat és lakomázást találtam, amit az én tricliniumomban rendeztek maguknak. Inkább várták a halált, mint engem, de attól nem rémültek volna meg annyira, mint tőlem. Tudod, milyen erősen kézben tartom házamat, így aztán mindenki, aki élt, térdre vetette magát, egyesek el is ájultak rémületükben. S tudod, mit tettem? Nos, az első pillanatban vesszőért és tüzes vasért akartam kiáltani, de csakhamar valami szégyenérzet vett rajtam erőt, s akár hiszed, akár nem, meg-sajnáltam a nyomorultakat. Vannak közöttük öreg rabszolgák is, akiket még nagyapám, M. Vinicius, Augustus idejében hozott a Rajna partjáról. Bezárkóztam magányosan a könyvtárba, s ott még furcsább gondolataim támadtak, hogy tudniillik azok után, amiket a keresztények között hallottam és láttam, nem méltó dolog úgy bánnom a rabszolgákkal, mint eddig, és hogy azok is emberek. Néhány napig halálos rémületben éltem, mert azt hitték, azért halogatom a dolgot, hogy minél kegyetlenebb büntetést találjak ki számukra, én pedig nem büntettem meg őket, mert - nem bírtam! Harmadnapra összehívtam őket, s azt mondtam: »Megbocsátok nektek, ti pedig hűséges szolgálattal igyekezzetek hibátokat jóvátenni!« Erre térdre rogytak, s könnyben ázva, sóhajtozva nyújtották felém kezüket, uruknak és atyjuknak neveztek, én pedig - szégyenkezve vallom be - szintén elérzékenyültem. Úgy éreztem, hogy e pillanatban Lygia bájos arcát látom, amint könnyben úszó szemmel köszöni meg ezt a cselekedetemet. És, pro pudor!,¹¹⁶ éreztem, hogy az én szemem is nedves... S tudod, mit vallok még be? Azt, hogy

---

¹¹⁶ Ó, szemérmesség! (felkiáltás)

nem bírom nélküle, azt, hogy rossz nekem egyedül, hogy egyszerűen boldogtalan vagyok, és szomorúbb, mintsem gondolnád... De ami a rabszolgáimat illeti, egy dolog gondolkodóba ejtett. Attól, hogy megbocsátottam nekik, nemcsak hogy vérszemet nem kaptak, nemcsak hogy a fegyelem meg nem lazult, hanem a félelem sosem sarkallta őket olyan buzgó szolgálatra, mint a hála. Nemcsak szolgálnak, de úgy hiszem; egymással versenyezve igyekeznek gondolataimat kitalálni. Mindezt azért említem, mert egy nappal azelőtt, hogy a keresztényektől eljöttem, azt mondtam Pálnak, hogy az ő tanaitól széjjelhullana a világ, mint a hordó abroncs nélkül, amire ő azt felelte: »A szeretet erősebb abroncs a félelemnél.« Most pedig látom, hogy ez a vélemény bizonyos esetekben helyes lehet. Meggyőződtem erről a klienseimnél is, akik megtudván, hogy hazajöttem, idesereglettek, hogy üdvözöljenek. Tudod, hogy sosem voltam hozzájuk túlságosan fukar; de még atyám elvből fölényesen bánt velük, s engem is ehhez szoktatott. Nos, most, mikor ezeket a kopott palástokat és kiéhezett arcokat láttam, megint mintha szánalmat éreztem volna. Enni adattam nekik, s el is beszélgettem velük, némelyiküket nevéen szólítottam, másoktól feleségük és gyermekeik iránt érdeklődtem, s megint könnyeket láttam a szemekben, s megint úgy éreztem, hogy Lygia ezt látja, örül neki, s megdicsér érte... Nem tudom, értelmem botladozik-e, vagy a szerelem zavarja össze érzéseimet, csak annyit tudok, mindig úgy érzem, hogy Lygia a távolból néz, s félek olyasmit elkövetni, ami őt megszoríthatná vagy sérthetné. Úgy van, Caiusom! Mégiscsak elváltottatták a lelkemet, s néha jó nekem így, de máskor meg gyötör ez a gondolat, mert attól tartok, hogy elvették régi bátorságomat, régi energiámat, s talán már nem is csak a tanácskozássra, az ítélkezésre, a lakomákra vagyok alkalmatlan, hanem a háborúra is. Ez kétségkívül varázslat! S annyira megváltoztattak, hogy elmondom, mi jutott eszembe, mikor még betegen feküdtem: nos az, hogyha Lygia olyan lenne, mint Nigidia, Poppaea, Crispinilla és a mi többi elvált asszonyaink, ha ugyanolyan szennyes, kegyetlen és könnyű lenne, mint ők, akkor nem szeretném úgy, ahogy szeretem. De ha azért szeretem őt, ami elválaszt egymástól, elképzelheted, micsoda káosz támad a lelkemben, micsoda sötétségben élek, mennyire nem látok magam előtt biztos utakat, s mennyire nem tudom, mihez fogjak. Ha az életet a forráshoz hasonlíthatom, akkor az én forrásomban víz helyett nyugtalanság folyik. Az a remény éltet, hogy talán még viszontlátom; s néha úgy érzem, ennek be is kell következnie... De hogy mi lesz velem egy vagy két év múlva, nem tudom, s el sem képzelhetem. Rómából nem megyek el. Nem bírnám elviselni az augustianusok társaságát s emellett szomorúságomban és nyugtalanságomban egyetlen enyhülést az a gondolat jelent, hogy közel vagyok Lygiához, hogy Glaucus, az orvos útján, aki megígérte, hogy meglátogat, vagy a tarsusi Pál útján olykor talán megtudok valamit róla. Nem! Nem mennék el Rómából akkor sem, ha Egyiptom kormányzását ígérnék is nekem. Azt is tudd meg, hogy egy szobrással sírkövet csináltattam Gulónak, akit haragomban megöltem. Későn jutott eszembe, hogy hiszen a karján hordott engem, s ő tanított meg rá először, hogyan kell a nyílveesszót az újra illeszteni. Nem tudom, emléke miért ébredt fel most bennem, de ez az emlék mintha megbánás, mintha lelkiismeret-furdalás volna... Ha csodálkozol, tudd meg, hogy én is éppúgy csodálkozom rajta, de a színigazat írom. Ég veled.”

HUSZONKILENCEDIK FEJEZET

Vinicius már nem kapott választ e levelére. Petronius nem írt, mert elkészült rá, hogy Caesar bármelyik napon elrendelheti a Rómába való visszatérést. Ennek híre el is terjedt a városban, s nagy örömet keltett a csőcselék körében, hiszen már annyira vágytak a cirkuszi játékok meg a gabona- és olajosztás után, amelyekből óriási készleteket halmoztak fel Ostiában. Végül Helios, Nero szabadosa bejelentette a senatusban, hogy Caesar hazatér. De Nero, a Misenum-foknál udvarával együtt hajókra szállva, lassan haladt hazafelé, mert közben kiszálltak a part menti városokban, részint, hogy megpihenjenek, részint, hogy Caesar felléphessen a színházban. Minturnaiban, ahol szintén nyilvánosan énekelt, tíz-egynéhány napot töltött; sőt azon gondolkozott, ne térjen-e vissza Neapolisba, s ne ott várják-e be a tavaszt, amely egyébként a szokásosnál korábban érkezett, és melegebb volt. Vinicius ez alatt az egész idő alatt házában bezárkózva élt, Lygiára és amaz új dolgokra gondolva, amelyek lelkét elfoglalták, s számára eddig idegen új fogalmakat és érzelmeket vittek bele. Csak Glaucust, az orvost látta időnként, akinek minden látogatása benső örömmel töltötte el, mert Lygiáról beszélgethetett vele. Glaucus nem tudta ugyan, hol talált a leány menedéket, de biztosította Viniciust, hogy a vének gondos oltalma alatt áll. Egy alkalommal, Vinicius szomorúságán megindulva, elmondta neki, hogy Péter apostol megfeddte Crispust azért, mert Lygiának szemére hányta földi szerelmét. Az ifjú patrícius ezt hallván, elsápadt a megindultságtól. Ő maga is sokszor érezte, hogy ő sem közömbös Lygia számára, de gyakran kétségkedett és bizonytalankodott is, most azonban először hallotta egy idegen, mégpedig keresztény ember szájából vágyainak és reményeinek igazolását. Hálája első pillanatában rohanni akart Péterhez, mikor azonban megtudta, hogy nincs a városban, mert a környéken tanít, Glaucusnak könyörgött, hogy hozza el őt hozzá, s megígérte, hogy ezért gazdagon megajándékozza a közösség szegényeit. Azt is hitte, hogy ha Lygia szereti őt, akkor minden akadály elhárult, mert ő bármely pillanatban kész megadni a tiszteletet Krisztusnak. De Glaucus, noha igyekezett őt rábeszélni, hogy keresztelkedjék meg, nem merte biztosítani, hogy ezáltal mindjárt Lygiát is megnyeri, s megmagyarázta neki, hogy a keresztséget magáért a kereszténységért és a Krisztus iránti szeretetért kell kívánni, nem pedig más célokért. „Szükséges, hogy az ember lelke is kereszténnyé legyen” - mondta, Vinicius pedig, bár minden akadály háborgást keltett benne, már kezdte megérteni, hogy Glaucus mint keresztény ember úgy beszél, ahogyan beszélnie kell. Maga sem volt tisztában azzal, hogy a természetében beállott legmélyrehatóbb változások egyike az, hogy míg régen minden embert és minden dolgot csupán saját önzésen keresztül mért fel, most lassanként hozzászoktatta magát a gondolathoz, hogy más szem másképpen nézhet, más szív másképpen érezhet, és hogy az igazság nem mindig azonos az ő egyéni érdekével.

Gyakran vágyott a tarsusi Pál után is, akinek szavai kíváncsivá tették és nyugtalanították. Előre rendezgette az érveket, amelyekkel majd megcáfolja Pál tanait, gondolatban ellenkezett vele, de mégis szerette volna látni és hallani. De Pál elutazott Ariciába, s mikor aztán Glaucus látogatásai is egyre ritkábbak lettek, Vinicius teljesen magára maradt. Ekkor ismét kezdte végigjárni a Suburrával szomszédos síkatorokat és a Transtiberis szűk utcácskáit, reménykedve, hogy legalább messziről megpillantja Lygiát, de mikor ez a reménye is megcsalta, kezdett erőt venni rajta az unalom és a türelmetlenség. Végül elérkezett az az idő is, hogy régi természete ismét olyan erővel szólalt meg benne, amilyennel dagály idején a hullám tér vissza a partra, amelyet elhagyott. Úgy érezte, hogy ostobaság volt feleslegesen megtömnie fejét olyan dolgokkal, amelyek ilyen szomorúságot hoztak rá, s hogy mindent el kell fogadni az élettől, amit csak lehet. Elhatározta, hogy elfelejti Lygiát, vagy legalábbis rajta kívül keresi a gyönyört és az élvezeteket. Érezte azonban, hogy ez az utolsó kísérlet, s vakon és az őt annyira

jellemző hévvel és energiával vetette magát az élet árába. S az élet mintha maga is biztatta volna erre. A télen kihalt, elnéptelenedett város kezdett újraéledni a reménységtől, hogy Caesar hamarosan visszatér. Ünnepeles fogadásra készültek. Közben közeledett a tavasz, az albai hegyek csúcsáról jövő afrikai szelek fuvallatára eltűnt a hó. A kerti pázsitokat ibolya borította. A Fórumokon és a Marsmezőn nyüzsgött a sok ember az egyre erősödő napsütésben. A Via Appia megszokott városszéli kocsisétányán megindult a díszes járművek forgalma. Már kirándulók is kijártak az albai hegyekbe. A fiatal nők, azzal az ürüggyel, hogy Iunónak akarnak tiszteletet adni Lanuviumban, vagy Dianának Ariciában, kiszöktek házukból, hogy a városon kívül keressenek élményeket, társaságot, találkákat és gyönyöröket. Itt Vinicius egy napon a pompás díszfogatok között megpillantotta Petronius Chrysothemisének carrucáját, mely előtt két mollossusi vadászkutya futott, s a kocsit az ifjak és a hivataluk által Rómában tartott öreg senatorok serege vette körül. Chrysothemis maga hajtotta a koci elé fogott négy apró korzikai lovat, mindenfelé osztogatta mosolyát és arany ostornyelének könnyed legyintéseit, de mikor Viniciust megpillantotta, megállította a carrucát, az ifjút maga mellé ültette, s elvitte lakomájára, mely egész éjszaka tartott. Vinicius úgy leitta magát a lakomán, hogy azt sem tudta, mikor vitték haza, arra azonban emlékezett, hogy mikor Chrysothemis Lygia felől kérdezősködött, ő megsértődött, s már részegen az asszony fejére öntött egy serleg falernumi bort. Most, hogy erre már józan fejjel visszagondolt, még mindig haragot érzett. De egy nappal később Chrysothemis, a sértést nyilván elfelejtve, meglátogatta őt házában, majd ismét magával vitte a Via Appiára, azután Viniciusnál vacsorázott, s vacsora közben bevallotta, hogy nemcsak Petroniust, hanem annak lantosát is már régen meguntta, s most szabad a szíve. Egy hétig együtt mutatkoztak, de ez a viszony nem ígérkezett tartósnak. S noha a falernumi borral történtek óta Lygia neve többé nem került szóba közöttük, Vinicius mégsem bírta őt elfelejteni. Mindig az volt az érzése, hogy a leány szeme rajta függ, s ez mintha félelemmel töltötte volna el. Hiába haragudott önmagára is, nem bírt megszabadulni sem attól a gondolattól, hogy Lygiának szomorúságot okoz, sem a fájdalomtól, mely e gondolatból fakadt. Az első féltékenységi jelenet után, amelyet Chrysothemis rögtönzött neki azért, mert két szíriai leányt vásárolt, gorombán elkergette őt magától. Nem hagyta ugyan mindjárt abba a gyönyörök hajhászását és a kicsapongást, sőt mintegy Lygia bosszantására, folytatta tovább, de a végén rájött, hogy szüntelen Lygiára gondol, hogy egyedül ő a mozgatója minden rossz és minden jó cselekedetének, s hogy Lygián kívül valóban semmi sem érdekli. Ilyenkor aztán rossz lett a szája íze, és elfogta a fáradtság. A gyönyöröket megutálta, s csak a lelkiismeretfurdalás maradt meg utánuk. Érezte, milyen nyomorulttá süllyedt, s ez az új érzése mérhetetlen ámulatba ejtette, mert régebben mindent jónak tartott, ami neki kedvezett. Végül is elvesztette fesztelenségét, önbizalmát, s teljes révületbe menekült, amelyből még Caesar hazaérkezésének híre sem bírta felrázni. Most már semmi sem érdekelt, s még Petroniushoz sem ment el mindaddig, amíg nagybátyja meg nem hívta, s el nem küldte érte saját gyaloghintóját.

Bár Petronius szeretettel fogadta, ő, mikor megpillantotta, kérdéseire kelletlenül felelgetett, végül azonban a régóta magába fojtott érzelmek és gondolatok kirobbantak, s bő szóáradatban törtek ki belőle. Még egyszer részletesen elmondta Lygia felkutatása és a keresztények között töltött idő történetét, mindent, amit ott látott és hallott, ami agyán és szívéen átvillant, s végül elpanaszolta, milyen káoszba süllyedt, ami elrabolta nyugalma, józan eszét és ítélőképességét. Semmi sem izgatja, semmi sem ízlik neki, nem tudja, mihez tartsa magát, és miként viselkedjék. Kész Krisztust tisztelni is meg üldözni is, megérti tanainak magasztosságát, s ugyanakkor leküzdhetetlenül irtózik is tőlük. Érti, hogy ha Lygiát megszerezné is, nem lehetne teljesen az övé, mert osztoznia kellene rajta Krisztussal. Végül is úgy él, mintha nem élne: reménytelenül, jövő nélkül, a boldogságba vetett hit nélkül, s mindenfelől sötétség veszi körül, amelyből tapogatózva keresi a kivezető utat, de nem találja.

Míg beszélt, Petronius elnézte megváltozott arcát, kezét, melyet beszéd közben furcsán nyújtott maga elé, mintha valóban az utat keresné a sötétben - aztán elgondolkozott. Egyszerre felállt, s Viniciushoz lépve az ifjú hajfűrtjeit kezével a füle mögé simította.

- Tudod, hogy halántéknál van néhány ősz hajszálad?

- Az lehet - felelte Vinicius. - Azon sem csodálkoznék, ha hamarosan egészen megőszülnék.

Aztán csend lett. Petronius okos ember volt, és sokszor gondolkozott már az emberi lélek és az élet rejtelmein. De az élet abban a világban, amelyben mindketten éltek, lehetett boldog avagy boldogtalan, de bensőleg általában nyugodt volt. Ahogy a villámcsapás vagy a föld-rengés ledönthetett templomokat, éppen úgy a boldogtalanság elpusztíthatta az életet, amely azonban önmagában minden bonyodalomtól mentes, harmonikus, egyenes vonalából állt. Ellenben amit Vinicius most mondott, abban valami más volt, s Petronius most először állott szemben egy csomó olyan lelki problémával, amelyeket eddigelé senki sem oldott meg. Ahhoz elég értelmes volt, hogy megértse azok súlyát, de a feltett kérdésekre minden okossága ellenére sem tudott válaszolni, s végül is hosszas hallgatás után így szólt:

- Ez alighanem varázslat.

- Magam is azt hittem - felelte Vinicius. - Sokszor gondoltam rá, hogy mind a kettőnket elvarázsoltak.

- Hátha elmennél például Serapis papjaihoz? - kérdezte Petronius. - Az kétségtelen, hogy közöttük is van egy csomó csaló, mint a papok között általában, de vannak olyanok is, akik furcsa titkok mélyére tudnak hatolni.

De bizonytalan hangon, meggyőződés nélkül beszélt, hiszen maga is érezte, milyen nyomorúságosan, milyen nevetségesen hangzik az ilyesmi az ő szájából.

Vinicius homlokát dörzsölte:

- Varázslat! - mondta. - Láttam varázslókat, akik ismeretlen alvilági erőket használtak fel haszonlesésből, meg olyanokat is, akik ezt ellenségeik kárára tették; de a keresztények szégyenségben élnek, ellenségeiknek megbocsátanak, az alázatot, az erényt és az irgalmasságot hirdetik, mi hasznuk volna hát a varázslatokból, s miért alkalmazzák őket?

Petroniust már bosszantotta, hogy értelme semmire sem tud választ találni, de ezt nem akarta beismerni, s csak hogy mondjon valamit, kijelentette:

- Ez egy új szekta...

Kis idő múlva pedig hozzátette:

- A paphosi ligetek isteni lakójára! Hogy elrontja mindez az életet! Te csodálsz ezeknek az embereknek erényeit és jóságát, én pedig azt mondom, hogy gonoszok, mert ellenségei az életnek, akár a betegségek, sőt maga a halál. Éppen elég ellensége van az életnek amúgy is, semmi szükség még a keresztényekre is. Számold csak össze: a betegségek, Caesar, Tigellinus, a Caesar versei, a cipészek, akik a régi quirisek ivadékain uralkodnak, a szabadosok, akik helyet foglalnak a senatusban. Castorra mondom, elég volt! Ez egy pusztító, undorító szekta! Megpróbáltad-e lerázni magadról ezt a szomorúságot, s egy kicsit élvezni az életet?

- Meg - felelte Vinicius.

Petronius elnevette magát.

- Ah, áruló! - kiáltotta. - A rabszolgák útján gyorsan szállnak a hírek: elcsábítottad Chrysothemist!

Vinicius kelletlenül legyintett.

- Mindenesetre köszönöm - mondta Petronius. - Küldök neki egy pár gyöngyhímes sarut; ami az én szerelmi levelezőmben azt jelenti: „Mehetsz.” Kétszeres hála köteleztél; egyszer azért, mert nem fogadtad el Eunikét, másodszer, mert megszabadítottál Chrysothemistől. Ide hallgass: olyan embert látsz magad előtt, aki reggelenként felkelt, megfürdött, lakomákra járt, volt egy Chrysothemise, satírákat írogatott, néha még a prózát is átszövögette versekkel, de aki emellett unta magát, mint Caesar, s gyakran nem tudott megszabadulni komor gondolataitól. S tudod, miért volt ez így? Azért, mert a távolban kerestem azt, ami közel volt hozzám... A szép nő annyi aranyat ér, amennyit nyom, de az olyan nő, aki emellett még szeret is, szinte megfizethetetlen. Ilyent Verres minden kincséért sem vásárolhatsz. Most hát azt mondom magamban: életemet megtöltöm boldogsággal, miként a serleget a világ legpompásabb borával, s iszom, amíg kezem le nem hanyatlik, és ajkam el nem halványodik. Hogy mi lesz aztán? Bánom is én! Íme, ez az én legújabb filozófiám.

- Mindig is ezt vallottad. Nincs benne semmi új!

- De van tartalma, ami eddig nem volt.

Azzal behívta Eunikét. A leány jött, haja, mint az arany, testén fehér lepel. Ez már nem a régi rabszolganő, hanem mintegy a szerelem és boldogság istennője volt.

Petronius, karját kitérve, kiáltotta:

- Jöjj!

A leány hozzá szökött, ölébe ült, karját nyaka köré fonta, s fejét a mellére nyugtatta. Vinicius látta, hogyan ölt a leány arca lassan bíborszínt, s hogyan borul mind mélyebb ködbe a szeme. Olyanok voltak így együtt, mint a szerelem és a boldogság pompás szoborcsoportja. Petronius az asztalon a közelben álló lapos tál felé nyúlt, kivett belőle egy marék ibolyát, s lassan ráhintette Euniké fejére, keblére és stólájára, aztán válláról letolta a tunikát, s így szólt:

- Boldog aki, mint én, ilyen foglalatban találta meg a szerelmet... Néha úgy érzem, hogy mindketten istenek vagyunk... Ide nézz: alkotott-e valaha csodálatosabb vonalakat Praxiteles, Myron, Scopas vagy Lysippos? Van-e Parosban vagy Penteliconban ilyen szerelmet árasztó, meleg, rózsaszín márvány? Vannak, akik a vázák szélét koptatják el csókjaikkal, én azonban inkább ott keresem a gyönyört, ahol valóban megtalálható.

Azzal ajkát végigjártatta a leány vállain és nyakán, Euniké pedig végigborzongott, szemét hol behunyta, hol kinyitotta, s csak úgy sugárzott belőle a mérhetetlen gyönyör kifejezése. Petronius kis idő múlva felemelte finom fejét, s Viniciushoz fordulva szólt:

- Most pedig gondold el, kicsodák ehhez képest a te komor keresztényeid, s ha látod a különbséget, akkor csak menj hozzájuk... De ez a látvány kigyógyít.

Vinicius táguló orrcimpákkal szívta magába a szobát megtöltő ibolyaillatot, s egészen bele-sápadt, elgondolta ugyanis, hogy ha ő csókolgathatná így Lygia vállát, az valami szentségtörő, de olyan mérhetetlen élvezet volna, hogy utána akár elsüllyedhetne az egész világ. De már megszokta, hogy gyorsan tudatosítsa magában, ami benne végbemegy; észrevette hát, hogy e pillanatban is Lygiára, csak Lygiára gondol.

Petronius pedig a leányhoz fordult:

- Isteni Euniké, készíttess elő nekünk koszorúkat a fejünkre, és reggelit.

Mikor pedig a leány eltávozott, így szólt Viniciushoz:

- Fel akartam szabadítani, de tudod, mit mondott? „Inkább vagyok a te rabszolgád, mint Caesar felesége.” S nem akart beleegyezni. Erre a tudta nélkül szabadítottam fel. A praetor megtette nekem, hogy nem követelte az ő jelenlétét. De ő nem tudja, amint azt sem tudja, hogy halálom után ez a ház és minden ékszerem az övé lesz, kivéve a gemmákat.

Azzal felállt, végigment a szobán, majd folytatta:

- A szerelem az egyik embert jobban, a másikat kevésbé változtatja meg, de engem is megváltoztatott. Valamikor a verbénaillatot szerettem, de mivel Euniké jobban szereti az ibolyát, most én is azt szeretem a legjobban, s mióta itt a tavasz, csak ibolyaillatot lélegzünk be.

Egyszerre megállt Vinicius előtt, s megkérdezte:

- S te még mindig kitartasz a nárdusillatnál?

- Hagyj békén! - felelte az ifjú.

- Azt akartam, hogy megnézd Eunikét, s azért beszélek róla, mert talán te is a távolban keresed azt, ami közel van hozzád. Hátha a te rabszolgáid cubiculumaiban is érted dobog egy egyszerű, hűséges szív? Tégy ilyen balzsamot sebeidre. Azt mondod, Lygia szeret? Lehetséges! De micsoda szerelem az, amely lemond?! Nem azt jelenti ez, hogy van valami, ami erősebb nála? Nem, kedvesem: Lygia nem Euniké.

Vinicius azonban így felelt:

- Mindez csak merő gyötrelem. Mikor láttam, hogy csókolgotod Euniké vállát, arra gondoltam, hogy ha Lygia is így felfedné előttem az övét, akkor aztán akár a föld megnyílhatna alattunk! De már a puszta gondolatra is olyan félelem fogott el, mintha egy Vesta-szűzre törtem volna rá, vagy egy istenséget akartam volna meggyalázni... Lygia nem Euniké, csak hogy én másképpen értelmezem ezt a különbséget, mint te. Neked a szerelem az orrcimpádat változtatta meg, tehát jobb szereted az ibolyát, mint a verbénát, nekem azonban a lelkemet cserélte ki, én tehát minden nyomorúságom és vágyam ellenére jobb szeretem, hogy Lygia olyan, amilyen, hogysem olyan lenne, mint a többiek.

Petronius vállat vont.

- Akkor hát semmi sérelem nem esik rajtad. De én ezt nem értem.

Vinicius lázasan helyeselt:

- Úgy van!... Mi már nem érthetjük meg egymást!

Ismét pillanatnyi csend állt be, aztán megint Petronius kezdte a beszédet:

- A Hades nyelné el a keresztényeidet! Eltöltöttek nyugtalansággal, s tönkretették életérzékedet. Nyelné el őket a Hades! Nagyon tévedsz, ha azt hiszed, hogy az jótékony vallás. Jótékony az, ami az embereknek boldogságot ad, vagyis a szépség, a szerelem és az erő, ők pedig mindezt hiábavalóságnak nevezik. Abban is tévedsz, hogy igazságosak, mert ha a rosszért jóval fogunk fizetni, akkor mivel fizessünk a jóért? Ha pedig ezért is meg amazért is egyazon fizetség jár, akkor miért legyenek az emberek jók?

- Nem, a fizetség nem azonos, az ő vallásuk szerint azonban csak a tálvilági életben kezdődik, amely örökkévaló.

- Ezen nem vitatkozom, mert ezt majd meglátjuk, ha ugyan megláthatunk valamit szem nélkül. Egyelőre pedig ezek mind ügyefogyottak. Ursus megfojtotta Krotont, mert tagjai olyanok, mint az acél, de lágyszívűek, márpedig a jövő nem lehet a puhaké.

- Számukra az élet a halál pillanatával kezdődik.
- Ez úgy hangzik, mintha valaki azt mondaná, hogy a nappal az éjszaka beálltával kezdődik. El akarod te rabolni Lygiát?
- Nem. Nem fizethetek neki gonosszal a jóért, s megesküdtem, hogy ezt nem teszem.
- Fel szándékozod venni a Krisztus vallását?
- Fel, de nem bírja a természetem.
- S el tudod felejteni Lygiát?
- Nem.
- Akkor menj utazni.

A rabszolgák e pillanatban jelentették, hogy a reggeli készen van, de Petronius, azt hívén, hogy jó ötlete támadt, míg a triclinium felé mentek, tovább beszélt:

- Jó darab világot bejártam, de csak mint katona, aki mindig siet rendeltetési helyére, s útját sehol meg nem szakítja. Gyere velünk Achaiába. Caesar a mai napig sem vetette el az utazás tervét. Útközben mindenütt megszakítja útját, énekel, összeszedi a koszorúkat, kifosztja a szentélyeket, s végül mint triumphator tér vissza Itáliába. Olyasmi lesz ez, mintha Bacchus és Apolló vonulna be egy személyben. Az augustianusok, férfiak és nők egyaránt, ezer citera, Castorra mondom, ezt érdemes megnézni, mert ilyent még nem látott a világ.

Azzal ledőlt Euniké mellé az asztal mellett álló padra, s míg a rabszolga a fejére illesztette a kökörscinkoszorút, tovább beszélt:

- Mit láttál te Corbulo szolgálatában? Semmit! Megnézted alaposan a görög templomokat, úgy, mint én, akit két éven át kézről kézre adtak a vezetők? Voltál Rhodusban, hogy megnézd a helyet, ahol a kolosszus állt? Láttad a phokisi Panopéban azt az agyagot, amelyből Prometheus az embert gyúrta, vagy Spártában a tojásokat, amelyeket Léda rakott, vagy Athénban a lópatákból készült híres szarmata páncélt, Euboiában Agamemnon hajóját, vagy azt a serleget, melynek alakjához Heléna bal melle szolgált mintául? Láttad Alexandriát, Memphist, a piramisokat, Isis haját, amelyet Osiris utáni bánatában tépett ki? Hallottad Memnon sóhaját? A világ nagy, s nem minden végződik a Transtiberisen! Én elkísérem Caesart, de hazafelé otthagynom, s elutazom Cyprusba, mert ez az én aranyhajú istennőm azt kívánja, hogy Paphosban együtt áldozzunk Cyprisnek galambokat, márpedig tudnod kell, hogy amit ő akar, az meg is történik.

- Rabszolganőd vagyok - mondta Euniké.

De a férfi fejét a leány ölében nyugtatta, s mosolyogva felelte:

- Akkor hát én egy rabszolganő rabszolgája vagyok. Bámullak, isteni Eunikém, csodállak.

Majd Viniciushoz fordult:

- Gyere velünk Cyprusba. De el ne feledd, hogy még azelőtt találkoznod kell Caesarral. Baj, hogy még eddig nem voltál nála; Tigellinus képes ezt károdra kihasználni. Személyes gyűlöletet nem érez ugyan irántad, de szeretni már csak azért sem szeret, mert az unokaöcsém vagy... Majd azt mondjuk, hogy beteg voltál. Gondolkoznunk kell rajta, mit felelj, ha Lygia felől kérdezősködik. Legjobb, ha kézlegyintéssel azt feleled, hogy nálad volt, amíg meg nem untad. Ezt megérti. Mondd meg azt is, hogy a betegség itthon tartott, s lázadat növelte a bánkódás, hogy nem lehettél Neapolisban, s nem hallhattad énekét, és most csak az a remény sietette gyógyulásodat, hogy most majd meghallod. Ne félj a túlzásoktól. Tigellinus azt ígéri,

hogy kitalál Caesar számára valamit, ami nemcsak nagy, de vastag is... Félek azonban, hogy engem talál elvágni. Meg kedélyállapotodtól is félek.

- Tudod, hogy vannak emberek, akik nem félnek Caesartól, s olyan nyugodtan élnek, mintha a világon sem volna? - kérdezte Vinicius.

- Tudom, kikről beszélsz: a keresztényekről.

- Úgy van. Ők az egyedüliek!... A mi életünk pedig micsoda, ha nem örökös rettegés?

- Hagyj békén a keresztényeiddel. Nem félnek Caesartól, mert ő talán nem is hallotta hírüket, de semmi esetre sem tud róluk semmit, s annyit törődik velük, mint a száraz falevéllal. Én csak azt mondom, hogy ügyefogyottak. Ezt te is érzed, s ha a természeted visszariad a vallásuktól, ez azért van, mert érzed ügyefogyottságukat. Téged más anyagból gyúrtak, hagyd hát őket békén, s nekem is hagyd békét velük. Mi tudunk élni és meghalni, de hogy ők mit tudnak, az még rejtély.

Viniciust meglepték ezek a szavak, s mikor hazatért, gondolkozóba esett afelett, hogy a keresztények jósága és irgalmassága nem lelkük ügyefogyottságát bizonyítja-e valóban. Úgy érezte, hogy az erős, kemény emberek nem tudnak így megbocsátani. Eszébe villant, hogy talán valóban emiatt irtózik annyira az ő római lelke attól a vallástól. „Tudunk élni és meghalni!” - mondta Petronius. Hát ők? Ők csak megbocsátani tudnak, de nem értik sem az igazi szerelmet, sem az igazi gyűlöletet.

HARMINCADIK FEJEZET

Caesar megérkezett Rómába, de dühös is volt érte, s néhány nap múlva már ismét égett a vágytól, hogy Achaiába utazhasson. Edictumot is adott ki, amelyben kijelentette, hogy távolléte nem tart sokáig, s hogy a közügyek emiatt semmiféle kárt nem szenvednek. Ezután az augustianusok társaságában, akik között Vinicius is ott volt, a Capitoliumra ment, hogy szerencsés utazásukért áldozatot mutasson be az isteneknek. De másnap, amikor Vesta templomát látogatta meg, történt valami, ami minden szándékát megmászította. Nero nem hitt az istenekben, de félt tőlük, különösen a titokzatos Vesta olyan félelemmel töltötte el, hogy az istenség és a szent tűz láttára haja hirtelen égnek meredt rémületében, fogai összekoccantak, reszketés futott végig minden tagján, s a véletlenül éppen a háta mögött álló Vinicius karjába rogyott. Gyorsan kivitték onnan, át a Palatinusra, ahol - noha azonnal teljesen magához tért - egy álló napig nem hagyta el az ágyat. Általános nagy csodálkozásra azt is kijelentette, hogy az utazást későbbi időre halasztja, mert az istenség, titkos úton, óva intette a sietségtől. Egy órával később már Róma-szerzte közhírré tették a népnek, hogy Caesar, látván a polgárok bánatos arcát, irántuk érzett atyai szeretetéből itthon marad velük, hogy osztozzék örömeikben és balsorsukban. A nép örült ennek az elhatározásnak, mert most már biztosan tudta, hogy a cirkuszi játékoktól és a gabonaosztástól el nem esik, tömegek verődtek össze a Palatinus kapui előtt, s kiáltozva éltették az isteni Caesart, aki abbahagyta az augustianusaival való kockázást, s így szólt:

- Igen, el kellett halasztani; az Egyiptom és a Kelet fölötti uralom el nem kerülhet, tehát Achala sem vész el számomra. Átvágatom a korinthusi Isthmost, s Egyiptomban akkora szobrokat állítunk, hogy a piramisok elbújhatnak mögöttük. Építetek egy hétszerite nagyobb szfinxet, mint amelyik Memphis mellett a sivatagba bámul, de a magam arcát faragatom ki rá. A későbbi századok csak erről a szoborról és rólam fognak beszélni.
- Építettél már magadnak költeményeiddel nem hétszerite, de háromszor hétszerite nagyobb szobrot, mint a Cheops piramisa - jelentette ki Petronius.
- Hát énekemmel? - kérdezte Nero.
- Bárcsak lehetne neked akkora szobrot emelni, mint a Memnoné, de olyant, amely napfelkeltekor a te hangodon szólna! Az Egyiptomot érintő tengereken mindörökké nyüzsögnének a hajók, s rajtuk három világrész tömegei hallgatnák énekedet.
- Sajnos nincs, aki ezt meg tudná csinálni - sóhajtott fel Nero.
- De azt megteheted, hogy bazaltba véseted magad, amint a quadrigát hajtod.
- Igaz! Ezt meg is teszem!
- S megajándékozod vele az emberiséget!
- Egyiptomban feleségül veszem Lunát, aki özvegy, s igazi isten leszek.
- Nekünk pedig csillagokat adsz feleségül, s mi majd új csillagképet alkotunk, melyet Nero csillagképének fognak nevezni. Vitelliust azonban a Nílussal házasságot kötök, hogy a vízilovak ki ne vesszenek. Tigellinusnak pedig ajándékozod oda a sivatagot, hadd legyen a sakálok királya...
- Hát nekem mit szánasz? - kérdezte Vatinus.

- Áldjon meg Apis! Olyan játékokat rendeztél számunkra Beneventumban, hogy semmi rosszat nem kívánhatok neked: szabj egy pár cipőt a szfinxnek, mert a mancsai megdermednek a harmatos éjszakákon, azután majd a templomok előtt sorakozó kolosszusokat látod el lábbelivel. Mindenkinek meglesz ott a megfelelő hivatása. Például Domitius Afer, akinek becsületessége közismert, pénztáros lesz. Szeretem, Caesar, hogy Egyiptomról ábrándozol, de elszomorít, hogy elhalasztottad az utazást.

De Nero így felelt:

- A ti halandó szemetek semmit sem látott, mert az istenség az előtt marad láthatatlan, aki előtt akar. Tudjátok meg, hogy mikor Vesta szentélyében voltam, az istennő maga állt meg mellettem s a fülembe súgta: „Halaszd el az utazást.” Olyan váratlanul történt ez, hogy megrémültem, pedig hálát kellene adnom az isteneknek, hogy ennyire oltalmukba fogadtak.

- Mindnyájan megrémültünk - jelentette ki Tigellinus -, Rubria Vesta-szűz pedig elájult.

- Rubria! - kapta fel a szót Nero. - Milyen hófehér a nyaka.

- De látásodra elpirul, isteni Caesar...

- Úgy van! Ezt magam is észrevettem. Csodálatos! Egy Vesta-szűz! Minden Vesta-szűzben van valami isteni, s Rubria nagyon szép.

Itt egy pillanatra elgondolkozott, aztán megkérdezte:

- Mondjátok meg, miért félnek az emberek jobban Vestától, mint a többi istentől? Mi az oka ennek? Íme, engem is elfogott a félelem, pedig főpap vagyok. Csak arra emlékszem, hogy összecsuclottam, s bizonytalannal hanyatt estem volna, ha valaki fel nem fog. Ki volt az?

- Én - jelentkezett Vinicius.

- Ó, „bősz Aresem”? Beneventumban mért nem voltál velünk? Úgy hallottam, beteg voltál, s valóban, arcod megváltozott. De azt is hallottam, hogy Kroton meg akart gyilkolni? Igaz ez?

- Igaz... és eltörte a karomat, de megvédtem magam.

- Tört karral?

- Egy barbár segítségemre sietett, aki erősebb volt Krotonnál.

Nero csodálkozva nézett rá:

- Erősebb Krotonnál? Nem tréfálsz? Kroton volt a legerősebb ember, most pedig az aethiopiai Syphax az.

- Azt mondom, Caesar, amit tulajdon szememmel láttam.

- Hol van az az igazgyöngy? S nem ő lett a Liget királya?¹¹⁷

- Nem tudom, Caesar, mert aztán eltűnt a szemem elől.

- Azt sem tudod, milyen nemzetből való?

- El volt törve a karom, tehát nem kérdezhettem ki semmi felől.

- Keresd és találd meg őt nekem.

---

¹¹⁷ Lásd a 111. jegyzetet.

Erre Tigellinus is megszólalt:

- Én vállalkozom rá.

De Nero továbbra is Viniciushoz beszélt:

- Köszönöm, hogy felfogtál. Ha elesem, betörhettem volna a fejemet. Valamikor jó cimbora voltál, de a háború, és a Corbulo alatti szolgálat óta egy kicsit elvadultál, s valahogy ritkán látlak.

Aztán kis ideig hallgatott, majd így folytatta:

- Hogy van az a leány... akinek kissé keskeny a csípője... akibe szerelmes voltál, s akit elvettem Auluséktól, és neked adtam?

Vinicius zavarba esett, de Petronius ebben a pillanatban segítségére sietett:

- Fogadom, uram, hogy már elfelejtette - szólt. - Nem látod zavarát? Kérdezd meg, hány szeretője volt azóta, s nem kezeskedem róla, hogy erre is meg tud felelni. A Viniciusok jó katonák, de még jobb kakasok. Ezeknek egész baromfiudvar kell. Büntesd meg ezért, uram, s ne hívd meg a lakomára, amelyet Tigellinus ígér nekünk, tiszteletedre Agrippa taván.

- Nem, azt nem teszem. Bízom Tigellinusban, hogy ott baromfiudvarban éppen nem lesz hiány.

- Hiányozhatnak-e onnan a Gráciák, ahol Ámor jelen van? - felelte Tigellinus.

De Nero panaszkodni kezdett:

- Gyötör az unalom! Az istennő akaratából itt maradtam Rómában, de ki nem állhatom. Megyek Antiumba. Fojtogatnak ezek a szűk utcák, ezek a düledező házak és szennyes sikátorok. A bűzös levegő egészen a házamig és kertemig hatol. Ah, ha valamilyen földrengés elpusztítaná Rómát, ha egy haragvó isten a földdel egyenlővé tenné, majd megmutatnám, hogyan kell felépíteni egy várost, amely a világ fővárosa és az én székhelyem.

- Azt mondod, Caesar, „ha egy haragvó isten elpusztítaná a várost”, így van? - kérdezte Tigellinus.

- Így, hát aztán?

- Hát te nem vagy isten?

Nero unottan legyintett, majd így szólt:

- Majd meglátjuk, mit rendezel nekünk Agrippa taván. Aztán megyek Antiumba. Ti mindnyájan kicsinyek vagytok, tehát nem értitek, hogy nekem nagy dolgokra van szükségem.

Azzal behunyta szemét jelezvén, hogy pihenni kíván. S az augustianusok valóban kezdtek is elszéledni. Petronius Viniciusszal távozott, s így szólt hozzá:

- Szóval hivatalos vagy a mulatságra. A Rótszakállú lemondott az utazásról, de a városban jobban fog tombolni, mint bármikor, s úgy elterpeszkedik itt, mint a saját házában. Te is igyekezz a tombolásban feledést és szórakozást találni. Az ördögbe! Meghódítottuk a világot, hát jogunk van mulatni. Te, Marcusom, nagyon szép fiú vagy, s részben ennek tulajdonítom irántad való vonzalmamat. Az ephesusi Dianára! Ha látnád összenőtt szemöldöködet és arcodat, amelyen kiütözik a quirisek vére! Amazok olyanok melletted, mintha szabadosok lennének. Úgy van! Ha nincs az a vad vallás, Lygia ma már a házában lenne. Csak próbáld meg még egyszer azt bizonygatni nekem, hogy azok nem ellenségei az életnek és az embereknek... Jól bántak veled, s azért hálás lehetsz nekik, de a te helyedben gyűlölném azt a

vallást, s ott keresném a gyönyöröket, ahol meg lehet találni. Ismétlem, szép fiú vagy, s Rómában hemzseg a sok elvált asszony.

- Csak azon csodálkozom, hogy még nem fáradtál bele ezekbe a dolgokba - felelte Vinicius.

- Ki mondta ezt neked? Már régen belefáradtam, de hát én nem vagyok már olyan fiatal, mint te. Egyébként nekem vannak más kedvteléseim, amelyek nálad teljesen hiányoznak. Szeretem a könyveket, te pedig nem szereted; szeretem a költeményeket, téged pedig untatnak; szeretem a vázákat, a gemmákat, sok olyan dolgot, amire te rá sem nézel; szokott fájni a derekam, neked pedig nem; végül felfedeztem Eunikét, míg te semmi ilyesmit fel nem fedeztél... Nekem jó itthon a mesterműveim között; belőled viszont sosem faragok esztétát. Én tudom, hogy az életben már semmi többet nem találok annál, amit találtam, viszont te magad sem tudod, hogy még mindig reménykedel és keresel. Ha a halál kopogtatna ajtódon, minden bátorságod és szomorúságod ellenére is csodálkoznál, hogy meg kell halnod, hogy már itt kell hagynod ezt az árnyékvilágot; én pedig úgy fogadnám a halált, mint szükségszerűséget, azzal a tudattal, hogy nincs a világon olyan élvezet, amit meg ne kóstoltam volna. Nem sietek veled, de nem is fogok vonakodni, mindent megteszek azonban, hogy az utolsó percig vígan éljek. Vannak a világon vidám szkeptikusok is. Én a sztoikusokat ostobának tartom, de a sztoicizmus legalább megedzi az embert, ellenben a te keresztényeid szomorúságot hoznak a világra, ami olyan az életben, mint a természetben az eső. Tudod, mit tudtam meg? Azt, hogy a Tigellinus által rendezendő ünnepeken, az Agrippa-tó partján örömházakat állítanak fel, s a legelőkelőbb római házak nőit hordják oda. Nem akadhatna közöttük legalább egy, aki elég szép lenne ahhoz, hogy megvigasztaljon? Lesznek közöttük szüzek is, akik először lépnek ki a világba... mint nimfák... Ilyen a mi római császárságunk... Már meleg van! A déli szél felmelegíti a vizeket, s már nem fogja lúdbőrössé tenni a mezítelen testet. Te pedig, Narcissus, tudd meg, hogy olyan egy sem akad, aki neked ellenállhatna. Egy sem: még Vesta-szűz sem.

Vinicius a fejét verdeste tenyerével, mint akit folyton egyetlen gondolat foglalkoztat.

- Ahhoz szerencse kellene, hogy egy ilyenre bukkanjak...

- S ki tette ezt, ha nem a keresztények!... De akiknek kereszt a jelvényük, azok nem is lehetnek másfélék. Hallgass meg: Görögország szép volt, s megteremtette a világ bölcsességét, mi megteremtettük az erejét, s mit gondolsz, mit teremthet meg az a vallás? Ha tudod, világosíts fel, mert Polluxra mondom, én nem is sejttem.

Vinicius vállat vont.

- Azt hinné az ember, attól félsz, hogy fel találom venni a keresztény vallást.

- Attól félek, hogy el találod rontani az életedet. Ha nem tudsz olyan lenni, mint Görögország, légy olyan, mint Róma: uralkodj és élvezz! A mi örületeinkben éppen azért van bizonyos értelem, mert ez a gondolat rejlik bennük. A Rótszakállút megvetem, mert görögnek bohóc. Ha rómainak tartaná magát, én igazat adnék neki abban, hogy megengedi magának a tobzódást. Ígérd meg, hogyha most hazamégy, s valami keresztényt találsz ott, kioltod rá a nyelvedet. Ha Glaucus, az orvos lesz az, ő még csodálkozni sem fog rajta. Viszontlátásra az Agrippa-tavon.

HARMINCEGYEDIK FEJEZET

Az Agrippa-tó partján zöldellő ligeteket a praetorianusok fogták körül, hogy túlságosan nagy tömegek ne zavarják Caesart és vendégeit, hiszen úgyszólván azt mondták, hogy aki Romában akár gazdagságával, akár értelmével, akár szépségével kitűnt, az mind megjelent e lakomán, amelyhez foghatót nem ismert a város történelme. Tigellinus kárpótolni akarta Caesart az achaiái út elhalasztásáért, s ugyanakkor fölül is akart múlni mindenkit, aki eddig vendégül látta Nerót, s be akarta bizonyítani, hogy senki sem tudja úgy felvidítani, mint ő. E célból, mikor még Caesarral Neapolisban, majd Beneventumban járt, megtette az előkészületeket, szétküldte parancsait, hogy a világ legtávolabbi széleiről is hozassanak vadat, madarakat, ritka halakat és növényeket, nem feledkezve meg a szövetekről és edényekről sem, amelyek a lakoma fényét emelhetnék. Egész tartományok jövedelme ment el az eszeveszett igények kielégítésére, de a hatalmas kedvencnek ezzel nem kellett törődnie. Befolyása napról napra növekedett. Nerónak most még talán ő sem volt kedvesebb, mint más, de egyre nélkülözhetetlenebbé vált. Petronius messze fölötté állt csiszoltságban, értelemben és szellemességben, s társalgásával is jobban tudta szórakoztatni a Caesart, de szerencsétlenségére mindebben Nerót is felülmúlta, s ezzel felkeltette féltékenységét. Nem is tudott mindenben vak eszközzé válni, s ha ízlésről volt szó, Caesar félt is tőle. Tigellinusszal szemben viszont sosem érzett veszélyeztettséget. Maga a Petroniusra ruházott arbiter elegantiarum cím is bosszantotta, mert ki lehetett arra méltóbb nálánál? Tigellinusnak azonban volt annyi esze, hogy ismerje saját hiányosságait, s látván, hogy sem Petroniusszal, sem Lucanusszal, sem másokkal, akik akár származásuk, akár tehetségük, akár tudományuk révén tűntek ki, fel nem veheti a versenyt - elhatározta, hogy alkalmazkodó szolgálataival, mindenekelőtt pedig olyan pazar fényűzéssel homályosítja el őket, amely Nero képzelőtehetségét is meglepi.

A lakomát tehát egy aranyozott gerendákból összerótt, óriási tutajon rendeztette. A tutaj széleit a Vörös-tengerből és az Indiai-óceánból halászott gyöngyház- és szivárványszínű pompás kagylók díszítették. Oldalait pálmák, lótuszligetek és nyíló rózsafák szegélyezték, amelyek között illatszereket permetező szökőkutakat, istenszobrokat, valamint arany- és ezüstkalitkákban tarkabarka madarakat rejtettek el. Középpütt óriási sátor, jobban mondva a szíriai bíborból készült sáornak csak az ezüstrudakra kifeszített teteje emelkedett, hogy a kilátást ne akadályozza. Alatta, mint megannyi nap, csillogtak a vendégek számára előkészített asztalok, melyek csak úgy roskadoztak az alexandriai üvegtől, kristálytól és az Itáliában, Görögországban és Kis-Ázsiában harácsol, szinte felbecsülhetetlen értékű edényektől. A tutajt dús növényzet borította, amitől inkább szigetnek és kertnek látszott, s aranyból és bíborból font kötelekkel össze volt kötve hal, hattyú, sirály és flamingó alakú csónakokkal, amelyekben a színes evezők mellett csodaszép arcú és idomú, mezítelen evezős legények és leányok ültek, hajuk keletiesen fésülve vagy aranyhálóba szorítva. Mikor Nero Poppaeával és az augustianusokkal kikötött a tutaj főhelyén, s helyet foglalt a bíborsátor alatt, a csónakok tüstént megmozdultak, az evezők lecsaptak a vízre, az aranykötelek megfeszültek, a tutaj megmozdult, s a lakomához összegyűlt vendégekkel együtt kezdett köröket leírni a tavon. Más csónakok és apróbb tutajok is körülvették, tele citerázó és hárfázó leányokkal, kiknek rózsaszínű teste a kék ég és a víz alkotta háttér előtt, az arany hangszerek fényében, mintha magukba szívta volna a kékséget és a fényeket, s e színekben játszva pompáztak, mint megannyi virág.

A parti ligetektől és a bozótban elrejtett furcsa alkalmi épületektől szintén zene és ének hallatszott. Megzendült az egész környék, megzendültek a ligetek, s a visszhang szerteséjjel vitte a tülkök és trombiták harsogását. Caesar, kinek egyik oldalán Poppaea, a másikon Pythagoras foglalt helyet, maga is elámult, s különösen mikor a csónakok között megjelentek a sziréneknek öltözött s pikkelyt mímelő, zöld hálóval borított fiatal rabszolganők, nem győzte dicsérni Tigellinust. De már szokásból is Petroniusra pillantott, hogy megtudja, mi az „arbiter” véleménye, az azonban jó darabig közömbösen hallgatott, csak mikor Nero egyenesen megkérdezte, akkor mondta meg véleményét:

- Úgy vélem, uram, egyetlen mezítelen szűz sokkal nagyobb hatást kelt, mint tízezer.

Caesarnak azonban tetszett az „úszó lakoma”, mert újdonság volt. Egyébként, a szokáshoz híven, olyan válogatott fogásokat tálaltak, hogy Apicius fantáziája elképedt volna láttukra, s annyifajta bort, hogy Otho, aki nyolcvanfajtát adott fel, a víz alá bújt volna szégyenletében ekkora választék láttára. A nőkn kívül csupa augustianus foglalt helyet az asztalnál, de szépség tekintetében Vinicius valamennyit elhomályosította. Arca és alakja valamikor jellegzetesen elárulta a hivatásos katonát, most azonban a belső gondok és a fizikai fájdalom, amelyen átesett, úgy kicsiszolták vonásait, mintha egy mesteri szobrász finom vésője siklott volna végig arcán. Arcbőre elvesztette régi, napsütötte árnyalatát, de a numidiai márvány aranyfényét megőrizte. Szeme nagyobb és szomorúbb lett. Csupán felsőteste tartotta meg régi, hatalmas idomait, mintha egyenesen a vért számára teremtették volna, de e légionistához méltó felsőtest fölött egy görög isten, vagy legalábbis egy rafinált patrícius finom, de egyszersmind büszke feje pompázott. Petroniusból a tapasztalat szólt, mikor azt mondta, hogy az augustianus hölgyek közül egyik sem fog tudni és akarni neki ellenállni. Mindegyik ránézett most, Poppaea sem volt kivétel, sőt Rubria, a Vesta-szűz sem, aki Caesar kívánságára jelent meg a lakomán.

A hegyekről hozatott hóban hűtött borok csakhamar felhevítették a lakomázók szívét és fejét. A parti bozótból egyre újabb, szöcske és szitakötő alakú csónakok bukkantak elő. A tó kék tükre olyan volt, mintha virágszirmokkal szórták volna tele, vagy mintha pillangók tömegei lepték volna el. A csónakok fölé itt-ott ezüst meg kék, cernára vagy zsinigre kötött galambok és egyéb, Indiából és Afrikából hozatott madarak röppentek fel. A nap már az ég nagyobb részét befutotta, de noha a lakomát május elején rendezték, az idő meleg, sőt tikkasztó volt. A tó vize ringott a zene ütemére mozgó evezők csapásaitól, de a levegőt a szellő legkisebb fuvallata sem remegtette meg, a ligetek mozdulatlanok voltak, mintha révületben bámulták és hallgatták volna, ami a vízen végbement. A tutaj folytonosan a vízen keringett, s vitte magával az egyre részegebb és egyre lármásabb lakomázókat. A lakoma még a felénél sem tartott, s már senki sem törődött a renddel, amely szerint asztalokhoz ültek. Caesar maga adott erre példát, mert felkelt helyéről, Viniciust elküldte Rubria mellől, s maga foglalva el helyét, suttogni kezdett a leány fülébe. Vinicius Poppaea mellé került, aki karját feléje nyújtva kérte, hogy kapcsolja be meglazult vállpántját, s mikor az ifjú ezt kissé remegő kézzel megtette, az asszony szemérmes pillantást vetett rá hosszú szempillái alól, aranyos fejét pedig megrázta, mintha valamit tagadna. Közben a nap korongja nagyobb és vörösebb lett, s lassan hanyatlott alá a ligetek fáinak koronája mögé; a vendégek nagyrészt már teljesen részegek voltak. A tutaj most egészen a part mentén haladt, ahol a facsoportok és virágok között faunoknak vagy szatíroknak álcázott férfiak fuvoláztak, sípoltak és doboltak, meg nimfáknak, dryasoknak és hamadryasoknak öltözött leányok libbentek ide-oda. Végül lenyugodott a nap, s ekkor a sátor alól részeg kiáltások Lunát dicsőítették, a ligetekben pedig ezernyi lámpa gyúlt ki. A part mentén sorakozó örömházakból fénysugarak áradtak, a teraszokon pedig a legelőkelőbb római házak asszonyaiból és leányaiból újabb, ugyancsak mezítelen csoportok jelentek meg, s a legzabolátlanabb mozdulatokkal és szavakkal csalogatták magukhoz a lakomázó vendégeket.

Végül a tutaj partot ért, Caesar és az augustianusok kitódultak a ligetekbe; elszéledtek a bordélyházakban, a bozótokban elrejtett sátrakban s a források és szökőkutak között mester-ségesen berendezett barlangokban. Mindenkin úrrá lett a fékevesztett téboly, senki sem tudta, hova lett Caesar, ki a senator, ki a lovag, ki a táncos és a zenész. A szatírok és a faunok kurjongatva kergették a nimfákat. Thyrsus-botokkal verték le a lámpákat, hogy eloltsák. A ligetek egyes részei sötétbe borultak. De mindenütt hol hangos kiáltások, hol nevetés, hol suttogás, hol emberi mellék lázas lihegése hallatszott. Róma eddigelé valóban nem látott ehhez hasonlót.

Vinicius nem volt részeg, mint azon a lakomán, a Caesar palotájában, ahol Lygia is megjelent, de őt is elkápráztatta és elkábította mindaz, ami történt, s elkapta a gyönyör láza. Berohant az erdőbe, együtt futott a többiekkel, s kereste, hogy a dryasok közül melyik a legszebb. E lányok egyre újabb csoportjai surrantak el mellette, s énekelve és sikongatva menekültek a faunok, szatírok, a senatorok és a lovagok meg a zene hangjai elől. Végül egy csoportot pillantott meg, melyet egy Dianának öltözött szűz vezetett. Odaugrott, hogy az istennőt közelebről meg-nézzé, s a szíve egyszerre elalélt mellében. Íme, az istennő, akinek fejét a hold díszítette, mintha Lygia lett volna.

A leányok vad forgataga körültáncolta - aztán, nyilván hogy üldözésükre késztessek, széjjel-rebbentek, mint egy őzcsorda. De ő ott maradt egy helyben, dobogó szívvel, elakadt lélegzettel mert noha látta már, hogy Diana nem Lygia volt, sőt közelről nem is hasonlított hozzá, a heves indulat elvette minden erejét. Egyszerre olyan forró vágy fogta el Lygia után, amilyent még sohasem érzett, s a szerelem újabb, heves hullámmal árasztotta el szívét. Még sohasem érezte őt olyan drágának, tisztának, s még sohasem érezte, hogy ennyire szereti, mint itt, ebben az erdőben, az örült tivornya és féktelen paráznaság közepette. Az imént még ő maga is inni akart ebből a serlegből, s részt akart venni az érzékek szemérmetlen tombolásában, most pedig már irtózott és undorodott tőle. Érezte, hogy az undor fojtogatja, hogy mellének levegőre, szemének a csillagok tiszta fényére van szüksége, amit nem homályosít el a borzalmas liget sűrűje, s elhatározta, hogy megszökik innen. De alig mozdult meg, egy alak toppant eléje, akinek fejét fátyol borította, s kezével az ifjú vállára támaszkodva suttogta, hogy Vinicius arcát megcsapta forró lehelete: - Szeretlek!... Gyere! Nem lát meg senki. Siess!

Vinicius mintha álomból ébredt volna fel:

- Ki vagy? - kérdezte.

De a nő keble már hozzásimult, s úgy kérlelte:

- Siess! Nézd, nincs itt senki, s én szeretlek. Gyere!

- Ki vagy? - kérdezte ismét Vinicius.

- Találd ki!...

Azzal ajkát a fátyolon keresztül az ifjú ajkához szorította, s fejét maga felé húzta. Csak mikor a lélegzete elállt, kapta el arcát a Viniciusétól.

- Szeretni!... Ez az önfeledtség éjszakája!... - mondta levegő után kapkodva. - Ma szabad... Tied vagyok!

De Viniciust égette s újabb undorral töltötte el az a csók. Szíve és lelke másutt volt, s Lygián kívül semmi sem létezett számára a világon.

Azzal eltolta magától a fátyolos alakot, s így szólt:

- Bárki vagy, mást szeretek, nem kellesz nekem.

A nő hozzá hajtotta fejét:

- Lebbentsd fel fátylamat...

De e pillanatban megzizzentek a közeli mirtuszbokrok levelei, az alak eltűnt, mint egy álomkép, már csak a távolból hallatszott furcsa, baljós kacagása.

Vinicius előtt megjelent Petronius.

- Hallottam és láttam - jelentette ki.

- Menjünk innen! - sürgette Vinicius.

S elmentek. Elhaladtak a fényárban úszó bordélyházak előtt, át a ligeten, elhagyták a lovas praetorianusok kordonját, s megtalálták gyaloghintóikat.

- Benézek hozzád - jelentette ki Petronius.

S együtt ültek be. De útközben mindketten hallgattak. Csak már Vinicius házának atriumában szólalt meg Petronius:

- Tudod, ki volt az?

- Rubria? - kérdezte Vinicius, s megremegett a gondolatra, hogy Rubria Vesta-szűz.

- Nem.

- Hát ki?

Petronius halkította hangját:

- Vesta tüzét meggyalázták, mert Rubria Caesarnál volt. Veled pedig...

S még halkabban fejezte be:

- A díva Augusta beszélt.

Pillanatnyi csend lett.

- Caesar - folytatta Petronius - nem bírta leplezni előtte Rubria iránti vágyát, s ő talán így akarta megbosszulni magát, én pedig azért léptem közbe, mert ha megismerted volna Augustát, s úgy utasítottad volna el, elvesztetted volna magadat, Lygiát és talán engem is.

De Vinicius kirobbant:

- Torkig vagyok már Rómával, Caesarral, a lakomákkal, Augustával, Tigellinusszal és mindnyájatokkal! Megfulladok! Nem bírok így élni; nem bírok! Érted?

- Elvesztetted a fejedet, ítélőképességedet, a mérsékletet!... Viniciusom!

- Csak őt szeretem ezen a világon!

- Hát aztán?

- Nem kell más szerelem, nem kell a ti életetek, lakomáitok, szemérmertlenségeitek és gaztetteitek!

- Mi van veled? Keresztény vagy?

Az ifjú pedig fejéhez kapott, s kétségbeesett hangon ismételte:

- Még nem! Még nem!

HARMINCKETTIK FEJEZET

Petronius vállvonogatva s nagyon elégedetlenül ment haza. Most már ő is látta, hogy Viniciusszal többé nem értik meg egymást, s hogy lélekben teljesen eltávolodtak egymástól. Valamikor Petroniusnak igen nagy befolyása volt az ifjú katonára. Mindenben példaképe volt Viniciusnak, s gyakran egy-két gúnyos szava elég volt ahhoz, hogy visszatartsa valamitől, vagy valamire rábírja. Ebből most már nem maradt meg semmi, olyannyira, hogy Petronius nem is próbálkozott meg a régi módszerekkel, mert érezte, hogy gúnyos szellemessége hatástalanul siklik le Vinicius lelkének páncélburkáról, amelyet a szerelem és a keresztények érthetetlen világával való érintkezés rakott rá. A tapasztalt szkeptikus megértette, hogy elvesztette Vinicius lelkének kulcsát. Ez nemcsak elégedetlenséggel, hanem félelemmel töltötte el, amelyet még fokoztak az éjjel végbement események. „Ha Augusta részéről ez nem csupán múlt szeszély, hanem tartósabb szenvedély - gondolta Petronius -, akkor két dolog lehetséges: vagy az, hogy Vinicius nem fog tudni neki ellenállni, s akkor a legkisebb botlás is elvesztheti, vagy az, hogy ellenáll, s akkor biztosan vége van, s vele együtt talán nekem is, már csak azért is, mert rokona vagyok. Ha az Augusta ellenszenvé az egész családra kiterjed, befolyása a mérleget Tigellinus felé billentheti...” Az egyik is, a másik is rossz. Petronius bátor ember volt, nem félt a haláltól, de mivel nem várt tőle semmit, nem is akarta ő maga kihívni. Hosszas gondolkodás után végül úgy döntött, hogy legjobb lesz Viniciust eltávolítani Rómából, s elküldeni utazni. Hej, ha még Lygiát is odaadhatná neki az útra, milyen boldogan megtenné! De még így is remélte, hogy nem lesz nagyon nehéz rábeszélnie. Ebben az esetben a Palatinuson híret terjesztené, hogy Vinicius beteg, s azzal az ő fejről is meg a magáéről is elhárítaná a veszedelmet. Az Augusta végül is nem tudta, hogy Vinicius megismerte-e őt; feltételezhette, hogy nem, tehát hiúsága egyelőre nem szenvedett sérelmet. De ez a jövőben megváltozhatott, amit feltétlenül el kellett kerülni. Petronius mindenekelőtt időt akart nyerni, mert érezte, hogy ha egyszer Caesar elindul Achaiába, akkor Tigellinus, aki semmiféle művészethez nem ért, háttérbe szorul, s elveszti befolyását. Petronius biztos volt abban, hogy Görögországban minden versenytársa fölött győzelmet arat.

Közben elhatározta, hogy vigyázni fog Viniciusra, s igyekszik őt rábeszélni az utazásra. Jó pár napig arra is gondolt, ha elérné Caesarnál, hogy a keresztényeket rendelettel űzze ki Rómából, akkor Lygiának is el kellene hagynia a várost, s vele együtt elhagyná Vinicius is. Akkor nem is volna szükség rábeszélésre. A dolog önmagában lehetséges volt. Hiszen még nem is nagyon régen, mikor a zsidók zavarogni kezdtek a keresztények iránti gyűlöletből, Claudius Caesar, nem tudván őket egymástól megkülönböztetni, a zsidókat űzte ki Rómából. Akkor hát Nero miért ne űzhetné ki a keresztényeket? Mindjárt több hely lenne Rómában. Petronius amaz „úszó lakoma” után mindennap találkozott Neróval, hol a Palatinuson, hol más házakban. Könnyű volt neki ilyesmit sugalmazni, mert Nero sosem szabódott az olyan gondolattól, amely valakinek vesztét vagy kárát okozhatta. Petronius alaposan meghányta-vetette a dolgot, s elkészítette az egész tervet. Úgy döntött, hogy lakomát ad, s azon rábeszéli Caesart a rendelet kiadására. Még azt is remélte, s nem is egészen indokolatlanul, hogy Caesar őt hízza meg a rendelet végrehajtásával. Akkor a Vinicius kedvesének kijáró figyelemmel elküldené Lygiát például Baiaeba, ott aztán szerethetnék egymást, játszhatnak keresztényesdit, amennyi csak beléjük fér.

Közben pedig gyakran meglátogatta Viniciust, először azért, mert minden római önzése ellenére sem tudott lemondani iránta való ragaszkodásáról, másodszor pedig, hogy rábeszélje az utazásra. Vinicius betegnek tette magát, s nem mutatkozott a Palatinuson, ahol mind-

untalan változtak a tervek. Egy napon aztán Petronius magától Caesartól értesült, hogy három napon belül Antiumba utazik, s mindjárt közölte is a hírt Viniciusszal.

De az ifjú megmutatta az Antiumba meghívott személyek névsorát, amelyet Caesar szabadosa hozott el neki reggel.

- Rajta van az én nevem is, meg a tied is - mondta. - Ha hazamégy, ugyanezt a névsort már otthon is megtalálod.

- Ha én nem szerepelnék a meghívottak között, az azt jelentené, hogy meg kell halnom - jegyezte meg Petronius. - Nem hiszem azonban, hogy ez az achaiai út előtt bekövetkeznék. Nerónak ott nagy szüksége lesz rám.

Aztán átnézte a listát, s így szólt:

- Alig jöttünk haza Rómába, már megint itt kell hagynunk házunkat, s mehetünk tovább Antiumba. De hát muszáj! Mert ez nemcsak meghívás, hanem parancs is.

- S ha valaki nem engedelmeskednék?

- Akkor másféle meghívást kapna egy sokkal hosszabb útra, ahonnan nincs visszatérés. Milyen kár, hogy nem fogadtad meg tanácsomat, s nem utaztál el, amíg lehetett. Most el kell jönnöd Antiumba.

- Most el kell mennem Antiumba... Na látod, milyen időket élünk, s milyen alávaló rabszolgák vagyunk.

- S te ezt csak ma látod?

- Nem. Te azt bizonygattad, hogy a keresztény vallás az élet ellensége, mert béklyóba veri. De lehetnek-e súlyosabb béklyók azoknál, amelyeket mi viselünk? Azt mondtad: Görögország megteremtette a bölcsességet és a szépséget, Róma pedig az erőt. Hol van hát a mi erőnk?

- Hívd el Chilont, ma semmi kedvem filozofálni. Herculesre! Nem én teremtettem meg ezeket az időket, s nem én felelek értük. Beszéljünk Antiumról. Tudd meg, hogy ott nagy veszedelem vár rád, s talán jobb volna amaz Ursusszal megmérkőznöd, aki Krotont megfojtotta, mint odamenned, és mégis menned kell.

Vinicius hanyagul legyintett:

- Veszedelem! Mi mindnyájan a halál homályában botorkálunk, s egy-egy fej minduntalan elmerül a homályban.

- Felsoroljam mindazokat, akiknek volt egy kis sütnivalójuk, s ezért a Tiberius-, Caligula-, Claudius- és Nero-féle idők ellenére is megérték nyolcvan vagy kilencven esztendő? Hogy mást ne említsek, ott van Domitius Afer. Bár egész életében tolvaj, lator volt, békességben vénült meg.

- Talán azért, talán éppen azért! - felelte Vinicius.

Azzal végignézte a lajstromot, majd így szólt:

- Tigellinus, Vatinius, Sextus Africanus és így tovább! Micsoda csöcselék, micsoda latrok!... S ha az ember elgondolja, hogy ezek kormányozzák a világot!... Nem méltóbb dolog volna számukra, hogy valami egyiptomi vagy szíriai istenséget hordozzanak végig a városkákon sistrumokat pengetve, s jövődöléssel vagy bukfencet hányva keressék meg kenyерüket?

- Vagy hogy tudós majmokat, számoló kutyákat vagy fuvolázó szamarat mutogassanak - tette hozzá Petronius. - Ez mind igaz, de beszéljünk fontosabb dolgokról. Hallgass ide, s jól figyelj: a Palatinuson elhíreszteltem, hogy beteg vagy, s nem hagyhatod el a házat, a neved azonban mégis itt van a lajstromon, ami azt jelenti, hogy valaki nem hitt nekem, s szándékosan gondoskodott arról, hogy rákerülj. Nerónak ez nem volt fontos, mert az ő szemében nem vagy egyéb, mint katona, akivel legfeljebb a cirkuszi versenyekről lehet beszélni, mert a költészetről és a zenéről fogalmad sincs. Nos, nyilván Poppaea volt az, aki gondoskodott róla, hogy a listára kerülj, ami azt jelenti, hogy irántad való szenvedélye nem pillanatnyi szeszély volt, hanem meg akar hódítani.

- Bátor Augusta ez a Poppaea!

- Valóban bátor, mert menthetetlenül vesztét lelheti. Bár indítaná Venus minél előbb más szerelemre, de amíg téged kíván, a legnagyobb óvatosságra van szükséged. A Rótszakállú már közömbös iránta, ma már inkább Rubriához vagy Pythagorashoz vonzódik, de pusztá hiúságból is rettenetes bosszút állna rajtatok.

- A ligetben nem tudtam, hogy vele állok szemben, de te kihallgattál, s tudod, azt feleltem neki, hogy mást szeretek, s őt nem akarom.

- Én pedig minden föld alatti istenre kérlek, ne veszítsd el még azt a maradék eszedet is, amit a keresztények meghagytak. Hogy habozhatsz, ha a valószínű és a biztos pusztulás között kell választanod? Nem megmondtam már, ha az Augusta hiúságát megsérted, nincs menekvés számodra? A Hadesre! Ha meguntad az életedet, már most vágd fel ereidet, vagy dőlj kardodba, mert ha Poppaeát megsérted, nem biztos, hogy ilyen könnyű halál vár rád. Régebben kellemebb volt veled beszélni. Mit akarsz tulajdonképpen? Mit árthat az neked? Hát akadályoz ez egy cseppet is abban, hogy tovább szeresd Lygiádat? El ne feledd, hogy Poppaea látta őt a Palatinuson, s nem lesz nehéz kitalálnia, ki miatt utasítod el ezt a magas kegyet. S akkor még a föld alól is előteremti őt. Nemcsak magadat veszted el, hanem Lygiát is, érted?

Vinicius hallgatta, de mintha máson járt volna az esze.

- Találkoznom kell vele - szólalt meg végül.

- Kivel? Lygiával?

- Igen.

- Tudod, hol van?

- Nem.

- Szóval megint keresni fogod a régi temetőkből meg a Tiberisen túl?

- Nem tudom, de találkoznom kell vele.

- Jól van. Ha keresztény is, talán kiderül, hogy okosabb, mint te, sőt bizonyára kiderül, hogy nem kívánja a veszteted.

Vinicius vállat vont.

- Megmentett Ursus kezéből.

- Akkor siess, mert a Rótszakállú nem fogja halogatni az utazást. A halálos ítéleteket kiadhatja Antiumból is.

De Vinicius rá sem hallgatott. Őt csak egyetlen gondolat foglalkoztatta: találkozni Lygiával, tehát a lehetőségeken kezdett gondolkodni.

Eközben olyan dolog történt, amely minden nehézséget eloszlatott. Íme, másnap váratlanul betoppant hozzá Chilon.

Ágrólszakadtan, rongyosan jött, arcáról lerítt az éhség, ruhája cafatokban lógott le róla. A cselédség azonban, melynek régebben parancsa volt, hogy a nap és éjszaka bármely szakában be kell eresztenie, nem merté feltartóztatni, úgyszólván egyenesen az atriumba ment, s Vinicius előtt megállva, így szólt:

- Az istenek tegyenek halhatatlanná, s osszák meg veled a világ fölötti uralmat.

Vinicius az első pillanatban szerette volna kidobtatni, de eszébe jutott, hogy a görög talán tud valamit Lygiáról, s a kíváncsiság legyőzte benne az undort.

- Te vagy az? - kérdezte. - Mi van veled?

- Nagy baj, ó, Iuppiter fia - felelte Chilon. - Az igazi erény olyan árucikk, amely a fenének sem kell, s az igazi bölcsnek örülnie kell, ha ötnaponként egyszer vásárolhat a mézárósnál egy juhfejet, s miután padlásszobájában elrágcsálta, könnyeivel olthatja el utána szomját. Ah, uram! Mindent, amit adtál, könyvekre költöttem el Atractusnál, aztán kiraboltak, tönkretettek, a rabszolganő, akinek össze kellett volna írnia tanaimat, megszökött, s magával vitte, ami még megmaradt a te bőkezűséged ajándékából. Koldus vagyok, de elgondoltam, kihez is mehetnék, ha nem hozzád, ó, Serapis, akit szeretek, akit bálványozok, s akiért életemet kockáztattam!

- Minek és mivel jöttél?

- Segítségért, ó, Baal, s hozom neked a nyomorúságomat, könnyeimet, szeretetemet, s végül híreket, amelyeket irántad való szeretetből gyűjtöttem. Emlékszel, uram, elmondtam neked annak idején, hogy Petronius egyik rabszolganőjének átengedtem a paphosi Venus övéből egy fonálszálát? ... Most aztán utánajártam, hogy használt-e az neki, s te, ó, Napnak fia, aki tudod, mi történik abban a házban, tudod azt is, hogy kicsoda ott most Eunike. Van még egy ilyen fonálszálam. Neked tartogattam, uram.

Itt abbahagyta, mert észrevette, hogy Vinicius szemöldökein kezd meggyülemelni a harag, s meg akarván előzni a kirobbanást, így szólt:

- Tudom, hol lakik az isteni Lygia, megmutatom, uram, a házat és a sikátort.

Vinicius elnyomta izgalmát, melyet ez a hír keltett benne, s így szólt:

- Hol van ő?

- Linusnál, a keresztények főpapjánál. Ursusszal együtt van ott, Ursus pedig tovább is ahhoz a molnárhoz jár, azt pedig Demasnak hívják, mint a te dispensatorodat,¹¹⁸ uram... Igen, Demasnak!... Ursus éjszaka dolgozik, ha tehát egy éjjel körülfogadod a házat, nem találjuk őt ott... Linus öregember, s rajta kívül csupán két öregasszony van a házban.

- Honnan tudod mindezt?

- Emlékszel, uram, hogy a keresztények kezében voltam, s nem bántottak. Glaucus téved ugyan abban, hogy én vagyok oka szerencsétlenségének, de szegény elhitte, a mai napig hiszi, s mégsem bántottak! Ne csodálkozz hát rajta, uram, hogy szívem megtelt hálával. Én még a régi jó időkben való vagyok. Azt gondoltam hát: elhagyjam-e barátaimat és jótevőimet? Nem volna-e szívtelenség nem érdeklődni irántuk, mi van velük, hogy szolgál egészségük, s hol laknak? A pessinusi Cybelére mondom, ezt nem tudnám megtenni. Eleinte visszatartott, hogy

---

¹¹⁸ Rabszolgafelügyelő

szándékomat félre találják érteni. De szeretetem legyőzte a félelmet, különösen az adott erőt, hogy ők olyan könnyen megbocsátanak minden sérelmükért. Mindenekelőtt azonban terád gondoltam, uram. Legutóbbi vállalkozásunk kudarcra végződött, de vajon Fortuna kedvelt fia beletörődhet-e ebbe a gondolatba? Én hát előkészítettem számodra a győzelmet. Különálló házában lakik. Úgy körülfogathatod rabszolgáiddal, hogy egy egér sem menekülhet belőle. Ó, uram, csakis tőled függ, hogy ama nagylelkű királyleány még az éjjel házában legyen. De ha ez megtörténik, gondolj reá, ezt atyám kiéhezett s nagyon szegény fia segítette elő.

Viniciusnak fejébe szökött a vér. A kísértés még egyszer megrázta egész valóját. Igen! Ez volt a módja, mégpedig ezúttal egészen biztos módja. Ha Lygia egyszer itthon lesz nála, ki ragadhatja el tőle? Ha Lygiát a szeretőjévé teszi, mi marad más számára, mint hogy örökké a szeretője maradjon? Aztán pusztuljon minden vallás! Mit számítanak majd akkor neki a keresztények, irgalmasságukkal és komor hitükkel együtt? Avagy nem ideje már mindezt leráznia magáról? Nem ideje már, hogy kezdjen úgy élni, ahogy mások élnek? Hogy aztán Lygia mit fog csinálni, hogyan egyeztetni össze sorsát a vallásával, az az ő dolga, s egyáltalán nem fontos! Mindenekelőtt az övé lesz, mégpedig már ma! De még az is kérdés, vajon Lygia lelkében megállnak-e azok a tanok ebben a számára új világban, a szenvedély és gyönyörök között, amelyeknek kénytelen lesz átadni magát? S mindez még ma megtörténhet. Elég itt tartania Chilonra, s alkonyatkor kiadni a parancsokat. Aztán a vég nélküli öröm! „Mi volt az én életem? - gondolta Vinicius. - Szenvedés, ki nem elégített vágy s folytonosan felvetődő kérdések, amelyekre nem volt válasz.” Így mindez kettévágódik, s mindennek vége lesz. Eszébe jutott ugyan, megígérte Lygiának, hogy nem emeli reá kezét. De mire esküdött? Nem az istenekre, mert azokban már nem hitt, nem Krisztusra, mert benne még nem hitt. Különben is, ha Lygia úgy fogja érezni, hogy sérelem esett rajta, elveszi feleségül, s így kárpótolja. Igen! Ez kötelessége, hiszen Lygiának köszönheti életét. Erre eszébe jutott a nap, mikor Krotonnal együtt behatolt a leány rejtékhelyére, látta, hogyan emelkedik Ursus ökle a feje fölé, s eszébe jutott minden, ami azután következett. Lygiát is látta rabszolgaruhában az ágya fölé hajolni, gyönyörű volt, jóságos és imádott, mint egy istenség. Erre tekintete önként a larariumra és arra a keresztre siklott, amelyet Lygia hagyott ott neki, mikor elment... S mindezért újabb merénylettel fizessen neki? Hajánál fogva vonszolja-e a cubiculumba, mint egy rabszolganőt? Hogyan tehetné meg ezt, hiszen nemcsak kívánja, hanem szereti is Lygiát, s éppen azért szereti, mert olyan, amilyen. S egyszerre rádöbbsent, nem elég neki, hogy Lygia itt legyen a házában, nem elég őt erőszakkal a karjába kapnia, az ő szerelme ennél már többet kíván, Lygia hajlandóságát, szerelmét, lelkét. Áldott lesz ez a hajlék, ha ő saját jószántából lépi át küszöbét, áldott lesz az a pillanat, az a nap, s áldott az élet. Akkor mindkettőjük boldogsága olyan lesz, mint a végtelen tenger és mint a nap. De erővel elragadni annyi volna, mint örökre megölni ezt a nagy boldogságot, s ugyanakkor elpusztítani, meggyalázni, bemocskolni azt, ami a legdrágább és egyedül szeretett ebben az életben.

Már a pusztá gondolatra is irtózat fogta el. Chilonra pillantott, aki rámeredt, kezét rongyai alá dugta, s nyugtalanul vakarózott. Ekkor kimondhatatlan undor fogta el, szerette volna eltaposni ezt a volt segédjét, úgy, ahogy az ember az undok férget vagy a mérges kígyót tapossa el. Kis idő múlva már tudta, mit kell tennie. De mivel semmiben sem ismert mértéket, s mindenben kemény római természete után ment, Chilonhoz fordulva így szólt:

- Nem teszem meg, amit tanácsolsz, de hogy mégse menj el a megérdemelt jutalom nélkül, háromszáz botot adatok neked a házi ergastulumomban.

Chilon elsápadt. Vinicius szép arcáról annyi hideg eltökéltség sugárzott, hogy egy pillanattal sem áltathatta magát azzal, hogy a megígért fizetség csak kegyetlen tréfa.

Egy pillanat alatt térdre rogyott hát, s összegörnyedve, szaggatott hangon jajveszékelt:

- Hogyan, Perzsia királya? Miért?... Kegyelem piramisa! Irgalom kolosszusa! Miért?... Öregember vagyok, éhes és nyomorult... Így hálálod meg szolgálataimat?

- Miként te a keresztényeknek - felelte Vinicius, s behívta a dispensatort.

De Chilon a lábához ugrott, görcsösen átölelte, s még jajgatott, bár arca már halálosan elsápadt:

- Uram! Uram!... Öregember vagyok! Ötvenet, ne háromszázat... Ötvenet elég!... Százat, ne háromszázat!... Kegyelem!

Vinicius lábával félrelökte, s kiadta a parancsot. A dispensator nyomában megjelent két erős quad rabszolga, megragadták Chilont maradék hajánál fogva, fejét becsavarták saját rongyiba, s kivonszolták az ergastulumba.

- A Krisztus nevére! - kiáltotta a görög a folyosó ajtajában.

Vinicius egyedül maradt. A kiadott parancs felhevítette, és élénkebbé tette. Közben igyekezett összeszedni és elrendezni zilált gondolatait. Nagy megkönnyebbülést érzett, s az önmagán aratott győzelem megerősítette lelkét. Úgy érezte, nagy lépéssel közeledett Lygiához, s ezért valami jutalom jár neki. Az első pillanatban meg sem fordult az eszében, hogy Chilonnal szemben milyen súlyos igazságtalanságot követett el, s hogy ugyanazért vesszőztette meg, amiért a múltkor megjutalmazta. Ahhoz még túlságosan római volt, hogy a más fájdalom neki is fájhatott volna, s hogy egy ilyen nyomorult görög gondokat okozhatott volna neki. Még ha gondolkozott volna is rajta, akkor is úgy érezte volna, hogy helyesen cselekedett, amikor egy alávaló embert megbüntetett. De ő Lygiára gondolt, s lelkében így szólt hozzá: „Nem fizetek neked gonosszal a jóért, s ha majd valamikor megtudod, hogyan bántam el azzal az emberrel, aki rá akart beszélni, hogy kezet emeljek rád, hálás leszel nekem.” De mindjárt fel is tette magának a kérdést, hogy vajon Lygia megdicsérené-e azért, amit Chilonnal tett? Hiszen az ő vallása a megbocsátást hirdeti, hiszen a keresztények megbocsátottak ennek a nyomorultnak, noha sokkal nagyobb okuk volt a bosszúra. Csak ekkor szakadt fel lelkében a kiáltás: „A Krisztus nevére!” Eszébe jutott, hogy ezzel a kiáltással szabadult meg Chilon a lygius kezétől, s erre ő is elhatározta, hogy a büntetés hátralevő részét elengedi neki.

Éppen be akarta hívni a dispensatort, mikor az magától belépett s jelentette: - Uram, az az öreg elájult, vagy talán meg is halt. Tovább vesszőztessenem?

- Keltsétek életre, s hozzátok élém.

Az atrium felügyelője eltűnt a függöny mögött, de úgy látszik, az élesztés nem ment valami könnyen, mert Vinicius még jó ideig várt, s már türelmetlenkedni kezdett, mikor végre a rabszolgák bevezették Chilont, s ők maguk Vinicius intésére azonnal visszavonultak.

Chilon sápadt volt, mint a fal, s lábáról vékony erecskében folyt a vér az atrium kövezetére. De eszméleténél volt, s térdre rogyva, kinyújtott kézzel rebegette:

- Köszönöm, uram! Nagy vagy és irgalmas.

- Kutya - kiáltott rá Vinicius -, tudd meg, hogy azért a Krisztusért bocsátottam meg neked, akinek saját életemet is köszönhetem!

- Szolgálni fogom, uram, őt is meg téged is.

- Hallgass és ide figyelj. Állj fel! Velem jössz, s megmutatod a házat, melyben Lygia lakik.

Chilon felugrott, de alig állt lábára, még halálosabban elsápadt, s elhaló hangon nyögte:

- Uram, valóban éhes vagyok... Elmegyek, uram, megyek, de nincs erőm... Adasd ide akár a kutyaidd táljában levő maradékot, s aztán elmegyek!

Vinicius adatott neki ételt, egy aranyat és palástot. De Chilont a verés meg az éhség annyira elgyengítette, hogy evés után sem bírt menni, bár a haja is égnek állt a rémülettől, hogy gyengeségét Vinicius ellenállásnak vélheti, s megint megvesszőzteti.

- Csak melegítsen fel a bor - ismételte fogvacogva -, mindjárt el tudok menni, akár a nagy Görögországba is.

Kis idő múlva csakugyan valami erőre kapott, s elindultak. Az út hosszú volt. Linus ugyanis, mint a legtöbb keresztény, a Transtiberisen lakott, nem messze Miriam házatól. Chilon egy különálló kis házat mutatott Viniciusnak, melyet borostyánnal teljesen befutott kőfal vett körül. Aztán így szólt:

- Ez az, uram.

- Jól van - mondta Vinicius -, most menj dolgozra, de előbb hallgasd meg, amit mondok: felejtsd el, hogy nekem szolgáltál, felejtsd el, hol lakik Miriam, Péter és Glaucus; felejtsd el ezt a házat is, és felejts el minden keresztényt. Minden hónapban eljössz hozzám, s Demas, a szabados, kifizet neked két aranyat. De ha tovább kémkednél a keresztények ellen, agyonvesszőztetlek, vagy átadlak a város praefectusának.

Chilon hajlongva fogadkozott:

- Elfelejtem.

De mikor Vinicius az utcácska kanyarulatában eltűnt, Chilon kinyújtott kezét ökölbe szorítva, fenyegetőzve kiáltotta:

- Atéra és a Furiákra esküszöm, hogy nem felejtem el!

Aztán megint elalélt.

HARMINCHARMADIK FEJEZET

Vinicius egyenesen abba a házba ment, ahol Miriam lakott. A kapu előtt találkozott Nazariusszal. A fiú zavarba esett, mikor meglátta, de Vinicius barátságosan köszöntötte, s megkérte, hogy vezesse be anyja lakásába.

Miriamon kívül a lakásban találta Pétert, Glaucust, Crispust s kívülük még a tarsusi Pált is, aki éppen akkor érkezett vissza Fregellaeból. Az ifjú tribunus láttára minden arcáról csodálkozás tükröződött, ő pedig így szólt:

- Köszöntelek a Krisztus nevében, akit tisztetek.

- Dicsőség az ő nevének, örökkön-örökké.

- Láttam erényeiteket, s tapasztaltam jószágotokat, tehát mint jó barát jövök.

- Mi is mint jó barátot köszöntünk - felelte Péter. - Ülj le uram, légy vendégünk, s osszad meg velünk ételünket.

- Leülök, s osztozom ételetekben, csak előbb hallgassatok meg: te, Péter, és te, tarsusi Pál, hogy megismerjétek őszinteségemet. Tudom, hol van Lygia; Linus házától jövök, amely közel van ehhez a lakáshoz. Jogom van hozzá, s e jogot Caesartól kaptam, házamban csaknem ötszáz rabszolgám van, körülfogathatnám a házat, s elragadhatnám őt, de nem tettem, és nem is teszem meg.

- Ezért megáld az Úr, s szíved megtisztul - mondta Péter.

- Köszönöm, de hallgassatok meg tovább; nem tettem meg, bár kínokban élek, s vágyak gyötörnek. Míg nem voltam veletek, kétségkívül erővel elvittem volna, hogy magamnál tartsam, de erényeitek és tanaitok, amelyeket magam ugyan nem vallok, valamit az én lelkemben is megváltoztattak, úgy, hogy most már nem merek erőszakhoz folyamodni. Magam sem tudom, miért van ez így, de így van! Úgy jövök hát hozzátok, mint akik Lygia apját és anyját helyettesítitek, s azt mondom: adjátok őt nekem feleségül, s esküszöm, nemcsak őt meg nem tiltom attól, hogy a Krisztusban higgyen, hanem magam is tanulni fogom tőle a Krisztus vallását.

Emelt fejjel, határozott hangon beszélt, de nagy megindultsággal küszködött, úgy, hogy lába remegett a csíkos palást alatt, mikor pedig szavai után csend következett, ismét ő kezdett beszélni, hogy megelőzze a kedvezőtlen választ:

- Tudom, melyek az akadályok, de szeretem őt, mint a tulajdon életemet, s noha még nem vagyok keresztény, ellenség sem vagyok, sem a tietek, sem a Krisztusé. Igazságban kívánok elöttetek járni, hogy megbízhassatok bennem. E pillanatban életemről van szó, s mégis az igazat mondom. Más talán azt mondaná: „Kereszteljete meg!”, de én azt mondom: „Világossítsatok meg!” Hiszem, hogy Krisztus feltámadt, mert ezt olyan emberek mondják, akik igazságban élnek, s akik látták őt halála után. Hiszem, mert magam is láttam, hogy vallásotokból igazság, erény és irgalmasság fakad, nem pedig gonosztettek, amivel gyanúsítanak benneteket. Eddig még nem nagyon ismerem. Csak annyira, amennyit tőletek, cselekedeteitekből, amennyit Lygiától, amennyit a veletek való beszélgetésekből megismertem. S mégis, ismétlem, valami bennem is megváltozott már általa. Régebben vaskézzel tartottam szolgálóimat, most nem bírom. Nem ismertem az irgalmasságot, most ismerem. Szerettem a gyönyöröket, most pedig elszőktem Agrippa taváról, mert a lélegzetem is elállt az undortól. Régebben hittem az erőszakban, ma lemondtam róla. Tudjátok meg, hogy nem ismerem magamra, de

undorodom a lakomáktól, undorodom a bortól, az énektől, a citeráktól, a koszorúktól, undorodom Caesar udvarától, a mezítelen testektől és minden gonosztettől. S ha elgondolom, hogy Lygia olyan, mint a hegyi hó, akkor annál jobban szeretem, s hogy a ti vallásotoktól olyan, akkor azt is szeretem és kívánom! De mivel nem értem, és nem tudom, bírják-e benne élni, elbírja-e a természetem, ezért bizonytalanságban és kínban, mintegy sötét börtönben élek.

Erre két szemöldöke fájdalmas redőbe húzódott homloka fölött, arcát pír lepte el, aztán egyre gyorsabban s egyre nagyobb megindulással beszélt tovább:

- Látjátok! Kínoz a szerelem meg a homály. Azt mondták nekem, hogy a ti vallásotokban meg nem állhat sem az élet, sem az öröm, sem a boldogság, sem a jog, sem a rend, sem a felsőbbség, sem Róma uralma. Így van-e ez? Azt mondták, hogy ti mind örültek vagytok; mondjátok hát meg, mit hoztok? Bűn szeretni? Bűn örömet érezni? Bűn a boldogságot kívánni? Ellenségei vagytok az életnek? A kereszténynek koldusnak kell lennie? Le kellene mondanom Lygiáról? Mi a ti igazságotok? Cselekedeteitek és szavaitok olyanok, mint a tiszta víz, de mi van e víz fenekén? Látjátok, őszinte vagyok. Oszlassátok széjjel a sötétséget! Mert még azt is mondták nekem: „Görögország megteremtette a bölcsességet és a szépséget, Róma az erőt, s hát ők mit hoznak?” Mondjátok hát meg, mit hoztok? Ha ajtókon belül világosság van, nyissátok ki nekem!

- A szeretetet hozzuk - mondta Péter.

A tarsusi Pál pedig hozzátette:

- Ha embereknek vagy angyaloknak nyelvén szólnék is, szeretet pedig nincsen énbennem, olyan lettem, mint a zengő érc...

De az öreg apostol szíve megesett e vergődő lelken, amely mint a kalitkába zárt madár repes a levegő, a nap felé, feléje nyújtotta hát kezét, s így szólt:

- Aki zörget, annak megnyitják, s az Úr kegyelme veled van, most azért megáldalak, megáldom lelkedet és szerelmedet annak nevében, aki megváltotta a világot.

Vinicius már amúgy is felhevülten beszélt, de most az áldást hallva Péterhez ugrott, s ekkor valami rendkívüli dolog történt. Íme, a quiriseknek ez az ivadéka, aki még nemrég az idegent nem ismerte el embernek, megragadva a vén galileai kezét, s hálálkodva szorította ajkához.

Péter pedig megörült, mert megértette, hogy íme, az elvetett magból ismét eggyel több hullott termő talajba, s hálója eggyel több lelket kerített be.

A jelenlevők pedig, az Úr apostola iránti tisztelet e nyílt jelének örvendezve, egy emberként kiáltották:

- Dicsőség a magasságban Istennek!

Vinicius sugárzó arccal kelt fel:

- Látom - mondta -, hogy a boldogság köztetek lakozhatik, mert boldognak érzem magam, s úgy vélem, más dolgokban is meggyőzők. De azt is megmondom, ez nem Rómában lesz. Caesar Antiumba utazik, s nekem is vele kell mennem, mert parancsot kaptam. Ti tudjátok, hogy a parancs megszegése halál. De ha kegyet találtam szemetek előtt, jertek velem, s tanítgassatok igazságotokra. Biztonságosabb lesz ott nektek, mint nekem, s az emberek ama nagy nyüzsgésében, akár a Caesar udvarában is hirdethetitek igazságotokat. Azt mondják, Akté keresztény, s a praetorianusok között is vannak keresztények, mert magam láttam, Péter, hogyan térdeltek le előtted a katonák a Nomentana-kapunál. Antiumban van egy villám, ott

fogunk összegyűlni, hogy Nero árnyékában hallgassuk tanításaitokat. Glaucus azt mondta, hogy ti egyetlen lélekért elmentek a világ szélére is, tegyétek hát meg értem is, amit megtettetek azokért, akikért idejöttetek a messze Júdeából, tegyétek meg, s ne hagyjátok el lelkemet!

Ők pedig, ezt hallván, tanácskoztak. Vallásuk nagy diadalára gondoltak, meg arra, mekkora jelentősége lesz a pogány világ számára annak, hogy egy augustianus s Róma egyik legősibb nemzetségének sarja megtért. Ők valóban készek voltak egyetlen lélekért is a világ végére elvándorolni, hiszen a Mester halála óta nem is tettek egyebet, tagadó válasza tehát nem is gondoltak. De Péter e pillanatban az egész közösség pásztora volt, ő tehát nem mehetett, ellenben a tarsusi Pál, aki nemrég járt Aridában és Fregellaeben, s most ismét hosszú vándorútra készült kelet felé, hogy az ottani gyülekezeteket meglátogassa, s újból felserkentse buzgalmukat, ráállt, hogy elkíséri az ifjú tribunust Antiumba, hiszen ott könnyen találhatott a görög tengerekre induló hajót.

Vinicius pedig, bár elszomorította, hogy Péter, akinek annyi hálával tartozik, nem kíséri el, mégis hálásan megköszönte neki, azután még egy utolsó kéréssel fordult az öreg apostolhoz:

- Tudom, hol lakik Lygia, tehát elmehetnék hozzá magam, hogy amint illik, megkérdezzem, elfogad-e férjül, ha lelkem kereszténnyé lesz, mégis téged kérlek, Péter: engedd meg, hogy láthassam őt, vagy magad vezess hozzá. Nem tudom, meddig kell Antiumban maradnom, s el ne felejtsetek, hogy a Caesar közelében senki sem lehet biztos élete felől. Már Petronius is mondta, hogy nem leszek ott valami nagy biztonságban. Hadd látom hát őt előbb, hadd lakjék jól vele szemem, s hadd kérdezzem meg, elfelejti-e nekem a rosszat, s megosztja-e velem a jót?

Péter apostol pedig jóságosan mosolyogva felelte:

- Ki az, fiam, aki ezt az igazságos örömet megtiltaná neked?

Vinicius megint az apostol kezére hajolt, mert már semmiképpen sem bírta fékezni túláradó szívét. Az apostol pedig az ifjú fejét két kezébe fogta, s így szólt:

- De te Caesartól ne félj, mert bizony mondom néked, egyetlen hajad szála meg nem görbül.

Azzal Miriamot Lygiáért küldte, de megmondta neki, el ne árulja a leánynak, kit talál itt közöttük, hadd legyen neki is nagyobb az öröme.

A ház nem volt messze, a szobában levők tehát csakhamar megpillantották a kert mirtuszai között Miriamot, amint kézen fogva vezette Lygiát.

Vinicius elébe akart futni, de a szeretett leány láttára olyan boldogság áradt el rajta, hogy minden ereje elhagyta. Ott maradt hát dobogó szívvel, elakadt lélegzettel, alig állt a lábán, s százszorta jobban meg volt indulva, mint akkor, mikor életében először hallotta a parthusok nyilait, amint füle mellett elzúgtak.

A leány mit sem sejtve sietett be, de mikor az ifjút megpillantotta, neki is földbe gyökerezett a lába. Arcát előntötte a pír, majd szörnyen elsápadt, aztán ámuló, ijedt szemmel nézett körül a jelenlevőkön.

De csupa jóságos, derűs, sugárzó arcot látott maga körül, Péter apostol pedig hozzá lépett, s így szólt:

- Lygia, szereted-e még mindig?

Pillanatnyi csend következett. A leány ajka remegett, mint egy gyermeké, akinek sírásra görbül a szája, s aki bűnösnek érzi magát, s látja, hogy be kell vallania bűnét.

- Felelj - sürgette Péter.

Ekkor az apostol lábához rogyott, s félénk, alázatos hangon suttogta:

- Szeretem...

De Vinicius e pillanatban már ott térdelt mellette, Péter pedig, kezét mindkettőjük fejére téve, így szólt:

- Szeressétek egymást az Úrban és az ő dicsőségére, mert szerelmetek nem bűnös.

HARMINCNEGYEDIK FEJEZET

A kertben sétáltak, s Vinicius szíve mélyéből fakadó, kapkodó szavakkal mondta el Lygiának is, amit az imént az apostolnak mondott: vagyis lelkének nyugtalanságát, a benne végbement változásokat, s végül azt a mérhetetlen vágyakozást, amely egész lelkét eltöltötte, mióta Miriam házát elhagyta. Bevallotta Lygiának, hogy el akarta őt felejteni, de nem bírta. Napok hosszat s éjszakákon át csak rá gondolt. Mindig eszébe juttatta az a kis puszpángkereszt, amelyet Lygia hagyott ott neki, s amelyet ő larariumában helyezett el, s önkéntelenül is úgy tisztelt, mintha valami isteni volna benne. S egyre jobban vágyakozott utána, mert szerelme erősebb volt, mint ő maga, s már Auluséknál betöltötte egész lelkét... Mások élete fonálát a párkák fonják, az övét a szerelem, a vágyakozás és a szomorúság. Cselekedetei rosszak voltak, de szerelemmé fakadtak. Szerette őt Auluséknál, szerette a Palatinuson meg mikor az Ostrianumban látta, ahogy Péter szavait hallgatja, szerette, amikor Krotonnal együtt el akarta őt rabolni, meg mikor betegágya mellett virrasztott, s szerette akkor is, mikor elment tőle. Eljött hozzá Chilon, elárulta Lygia lakását, s azt tanácsolta, hogy menjen és ragadja el, de ő inkább az apostolokhoz ment, hogy tőlük kérdezze az igazságot, és kérje Lygiát... S áldott legyen a pillanat, mely ezt a gondolatot sugallta, mert íme, most mellette van, s Lygia többé nem menekül el tőle, mint ahogy elmenekült Miriam lakásából.

- Én nem téled menekültem - mondta Lygia.

- Hát akkor miért tetted?

A leány ráemelte íriszkék szemét, aztán fejét szemérmesen lehorgasztva felelte:

- Úgyis tudod...

Vinicius szavát egy pillanatra elvette a túláradó boldogság, aztán megint beszélni kezdett arról, milyen lassan jött rá, hogy Lygia egészen más, mint a római nők, s legfeljebb csak Pomponiához hasonlít. De nem tudta jól kifejezni, hiszen maga sem volt tisztában azzal, amit érez, hogy Lygiában valami egészen újfajta szépség születik, amilyen eddig nem volt a világon, s amely nemcsak szobor, hanem lélek is. Ellenben megmondta neki azt, amivel a leányt boldoggá tette, hogy még azért is megszerette, mert elszökött tőle, s hogy szentje lesz neki tűzhelye mellett.

Aztán megragadta a leány kezét, s többet nem bírt szólani, csak nézte, nagy elragadtatással, mint élete visszanyert boldogságát, s mintha meg akarna győződni róla, hogy csakugyan megtalálta, hogy csakugyan itt van mellette; egyre csak nevét ismételte:

- Ó, Lygia! Lygia!...

Végül faggatni kezdte, hogy mi ment végbe a leány lelkében, a leány pedig bevallotta, hogy már Auluséknál megszerette őt, s ha Vinicius visszavitte volna hozzájuk a Palatinusról, akkor bevallotta volna nekik szerelmét, s igyekezett volna könyörögve kibékíteni őket Viniciusszal.

- Esküszöm, Lygia, nekem eszembe sem jutott, hogy elvegyelek Auluséktól. Majd Petronius megmondja neked valamikor, hogy én már akkor megvallottam előtte, hogy szeretlek, s hogy feleségül akarlak venni. Azt mondtam neki: „Kenje be ajtómat farkashájjal, aztán üljön a tűzhelyem mellé!” De ő kinevetett, s ő adta Caesarnak az ötletet, hogy mint túszt követeljen vissza s ajándékozzon nekem. Hányszor átkoztam ezért fájdalmamban, de talán a jó sors kívánta ezt így, mert másként nem ismertem volna meg a keresztényeket, s nem értettek volna meg téged.

- Hidd el, Marcus - felelte Lygia -, hogy Krisztus szándékosan így vitt közelebb magához.

Vinicius némi csodálkozással kapta fel fejét.

- Igaz! - felelte élénken. - Minden olyan furcsán alakult, hogy mikor téged kerestelek, a keresztényekkel találkoztam... Az Ostriumban ámulva hallgattam az apostolt, mert ilyen dolgokat sosem hallottam. Hát te imádkoztál értem?

- Én! - bólintott Lygia.

Elhaladtak a borostyánlugas mellett, s ahhoz a helyhez közeledtek, ahol Ursus megfojtotta Krotont, s Viniciusra támadt.

- Itt - mondta az ifjú - elvesztem volna, ha te ott nem vagy.

- Ne emlegesd! - vágott közbe Lygia. - És felejtsd el Ursusnak.

- Hát bosszút állhatnék rajta azért, mert téged védett? Ha rabszolga volna, azonnal visszaadnám szabadságát.

- Ha rabszolga lett volna, Aulusék már régen felszabadították volna.

- Emlékszel - kérdezte Vinicius -, hogy vissza akartalak adni Auluséknak? De te azt felelted, hogy Caesar megtudhatja, s bosszút állhatna rajtuk érte. No látod, most aztán annyiszor látogathatod őket, ahányszor akarod.

- Miért, Marcus?

- Úgy mondtam, „most”, de úgy gondoltam, hogy majd akkor látogathatod meg őket biztonságban, ha az enyém leszel. Igen!... Mert ha Caesar megkérdezné, hogy mit csináltam a rám bízott tússzal, azt felelném, hogy elvettem feleségül, s az én akaratomból jár Aulusékhoz. Ő nem marad sokáig Antiumban, mert Achaiába kívánczik, de még ha ott maradna is, nem kell vele mindennap találkoznom. Ha a tarsusi Pál megtanít a ti igazságotokra, mindjárt megkeresztelkedem, s visszajövök ide, visszanyerem Aulusék barátságát, kik mostanában térnek vissza a városba, akkor aztán elviszlek, s leültetek tűzhelyem mellé. Ó, carissima! Carissima!

Azzal kezét kinyújtotta, mintha az eget hívná szerelmének tanújául, Lygia pedig ráemelte csillogó tekintetét, s így szólt:

- Akkor majd én is azt mondom: „Ahol te Gaius vagy, ott én Gaia leszek.”

- Nem, Lygia! - kiáltotta Vinicius. - Esküszöm, hogy nem volt még asszony, akit úgy tiszteltek férje házában, mint ahogyan téged fognak tisztelni nálam.

Egy darabig szótlánul mentek, keblükben nem fért meg az óriási boldogság, elmerültek egymás szerelmében, olyanok voltak, mint két istenség, s olyan szépek, mintha a virágokkal együtt őket is a tavasz szülte volna.

Végül megálltak a ház ajtaja mellett zöldellő ciprusfa előtt. Lygia a fa törzséhez támaszkodott, Vinicius pedig megint remegő hangon könyörögni kezdett:

- Küldd el Ursust Aulusékhoz, hadd szedje össze holmidat, gyermekjátékaidat, s vigye el hozzám.

De a leány elpirult, mint egy rózsza vagy mint a hajnal, s így felelt:

- Az illem mást parancsol...

- Tudom. Rendesen a pronuba¹¹⁹ viszi át kedvence után, de tedd meg a kedvemért. Elviszem antiumi villámba, s mindig eszembe juttatnak.

Azzal összetette kezét, s könyörgő gyerek módjára ismételte:

- Pomponia a napokban visszatér, tedd meg a kedvemért, díva, tedd meg, carissima!

- Pomponia tegye, ahogyan jónak látja - felelte Lygia, s a pronuba említésére még jobban elpirult.

S megint elhallgattak, mert a szerelem elakasztotta lélegzetüket. Lygia hátát a ciprusfának vetve állt ott, arca mint egy virág fehérlett az árnyékban, szemét lesütötte, s keble lázasan hullámozott. Vinicius arca pedig elváltozott és elsápadt. A déli csendben hallották egymás szíve dobogását, s a kölcsönös kábulatban az a ciprus, a mirtusz bokrok s a lugas borostyánja a szerelem kertjévé változott számukra.

De az ajtóban megjelent Miriam, s ebédhez hívta őket. Leültek az apostolok közé, azok meg gyönyörködve nézték őket, mint amaz új nemzedéket, amely az ő haláluk után megőrzi és tovább hinti az új tanok magvát. Péter megtörte és megáldotta a kenyeret; minden arcon békeesség tükröződött, s mintha az egész szobát valami határtalan nagy boldogság töltötte volna be.

- No látod - szólalt meg végre Pál, Viniciushoz fordulva -, valóban ellenségei vagyunk mi az életnek és az örömnak?

Az ifjú pedig így felelt:

- Most tudom, mi az igazság, mert sohasem voltam olyan boldog, mint köztetek.

---

¹¹⁹ Matróna, aki a menyasszonyt követte a vőlegény házába, s oktatta a feleség kötelességeire.

HARMINCÖTÖDIK FEJEZET

Aznap este, mikor Vinicius a Forumon át hazafelé tartott, a Vicus Tuscus bejáratánál megpillantotta Petronius aranyozott gyaloghintáját, melyet nyolc bithyniai rabszolga vitt. Kezével intett nekik, hogy álljanak meg, majd közelebb lépett a gyaloghintó függönyéhez.

- Álmod legyen kellemes és boldog! - kiáltotta nevetve, mikor az álomba merült Petroniust megpillantotta.

- Ah, te vagy az! - szólt Petronius felrezenve. - Igen, elszundítottam, mert az éjszakát a Palatinuson töltöttem. Most meg azért jöttem ki, hogy valami olvasnivalót vásárolok antiumi tartózkodásunk idejére... Mi újság?

- A könyvesboltokat járod? - kérdezte Vinicius.

- Igen. Nem akarom feldúlni könyvtáramat, tehát az útra külön könyveket vásárolok. Úgy hallom, megjelentek Musonius és Seneca újabb művei. Keresem Persiust is, meg Vergilius eclogáinak egyik kiadását, amely még nincs meg nekem. Ó, milyen fáradt vagyok, s mennyire fáj a kezem a tekercsek leemelgetésétől... Mert ha az ember egyszer könyvesboltban van, felébred a kíváncsisága, s ezt is, azt is meg akarja nézni. Voltam Avirnumnál, Atractusnál az Argiletumon, s már azelőtt Sosiuséknál a Vicus Sandalariuson. Castorra! Milyen álmos vagyok!...

- Te a Palatinuson jártál, tehát én kérdelem, mi újság? Vagy tudod, mit? Küldd el a gyaloghintót meg a könyvtekercseket, s gyere el hozzám. Beszélgetünk Antiumról meg még valamiről.

- Jól van - felelte Petronius, a gyaloghintóból kiszállva. - Hiszen tudnod kell, hogy holnapután indulunk Antiumba.

- Honnan tudnám?

- Milyen világon élsz te? Akkor hát én közlöm veled elsőként a hírt? Úgy van! Holnapután reggelre légy készen. Az olajos borsó nem használt, a kendő sem a vastag nyakon, s a Rótszakállú berekedt. Ennélfogva szó sem lehet halogatásról. Rettenetesen átkozza Rómát meg az itteni levegőt, szeretné földig lerombolni vagy tűzzel megemészteni, s minél hamarabb a tengerre vágyik. Azt mondja, a sírba viszik azok a szagok, amelyeket a szűk utcácskákból hoz feléje a szél. Ma nagy áldozatokat mutattak be minden templomban, hogy hangját visszanyerje, s jaj Rómának, de különösen a senatusnak, ha hamarosan vissza nem kapja.

- Akkor nem volna miért Achaiába utazni.

- Avagy a mi isteni Caesarunknak csak ez az egyféle tehetsége van? - kérdezte Petronius nevetve. - Fellépne az olimpiai játékokon mint költő, Trója égése című művével; mint szekérhajtó, mint zenész, mint atléta, sőt mint táncos, s annyi bizonyos, hogy minden győzelmi koszorút elvinne. S tudod, mitől rekedt be az a majom? Képzeld, tegnap Paris babérjaira támadt kedve, s eltáncolta nekünk Léda kalandját, abba beleizzadt és meghült. Csuromvíz volt, s olyan csúszós, mint a vízből frissen kihúzott angolna. Egymás után váltogatta az álarcokat, pörgött, mint az orsó, hadonászott, mint egy részeg matróz, hogy undorító volt látni a nagy hasát és vékony lábait. Paris két hétig tanította, de képzeld el a Rótszakállút mint Lédát vagy hattyúistent. Ó, és hattyú! No, mondhatom! De nyilvánosan fel akar lépni ezzel a pantomimmal, előbb Antiumban, azután Rómában.

- Már azon is megbotránkoztak, hogy nyilvánosan énekelt, de elképzelni, hogy a római Caesar fellépjen mint színész! Nem, ezt Róma aligha viselné el!

- Kedvesein! Róma mindent elvisel, s a senatus hálaünnepet rendez „a haza atyjának”.

Aztán még hozzátette:

- S a csöcselék még büszke is rá, hogy Caesar a bohóca.

- Mondd meg magad, lehet-e ennél jobban lealjasodni?

Petronius vállat vont.

- Te otthon élsz gondolataid között, hol Lygián, hol a keresztényeiden tünődöl, tehát nyilván nem tudod, mi történt néhány nappal ezelőtt Nero nyilvánosan feleségül vette Pythagorast. Az ifjú volt a menyasszony. Azt hinné az ember, hogy ezzel már túlment az örültség mértékén, nemde? No és mit szólsz hozzá, a berendelt flamenek megjelentek, s ünnepélyesen összeadták őket. Én is ott voltam! Én sokat elbírok, de bevallom, arra gondoltam, ha vannak istenek, valami jelt kellene adniuk... De Caesar nem hisz az istenekben, és igaza van.

- Akkor hát ő a főpap, isten és istentagadó egy személyben - jegyezte meg Vinicius.

Petronius elnevette magát.

- Úgy van! Ez eszembe se jutott, pedig ez olyan együttes, melynek nincs párja a világon.

Majd megállt, s így szólt:

- Mert még hozzá kell tenni, hogy ez a főpap, aki nem hisz az istenekben, ez az isten, aki gúnyt űz az istenekből, egyben fél is tőlük mint istentagadó.

- Bizonyíték erre az, ami a Vesta templomában történt.

- Micsoda világ!

- Amilyen a világ, olyan Caesar! De már nem tart sokáig.

Így beszélgetve léptek Vinicius házába. Az ifjú vidáman kiáltott a vacsoráért, aztán Petroniushoz fordulva, így szólt:

- Nem, kedvesem, a világnak újjá kell születnie.

- Mi újjá nem szüljük - felelte Petronius -, már csak azért sem, mert Nero idejében az ember olyan, mint a pillangó, a kegy napsütésében él, de az első hűvös fuvallattól elpusztul... akár tetszik neki, akár nem! Maia fiára mondom, gyakran felteszem magamnak a kérdést, milyen csodával tudott egy ilyen Lucius Saturninus kilencvenhárom esztendő megélni, miképpen tudta túlélni Tiberiust, Caligulát és Claudiuszt?... De hagyjuk ezt. Megengeded, hogy gyaloghintódat elküldjem Eunikéért? Valahogy kiment az álom a szememből, s szeretném megvidámítani magam. Hozass a vacsorához egy citerást, aztán majd beszélünk Antiumról. Ezen gondolkozni kell, különösen neked.

Vinicius parancsot adott, hogy küldjenek el Eunikéért, de kijelentette, hogy Antium miatt nem kívánja a fejét törni. Törjék azok a magukét, akik nem tudnak másképpen élni, mint a Caesar kegyének sugaraiban. Nem a Palatinus a világ vége, különösen azoknak, akiknek egészen másvalami van szívében és lelkükben.

S ezt olyan hanyagul, olyan vidáman és élénken mondta, hogy Petroniust meglepte, egy darabig ránézett tehát, aztán megszólalt:

- Mi van veled? Ma olyan vagy, mint mikor még aranyos bullát viseltél a nyakadon.

- Boldog vagyok - felelte Vinicius. - Éppen azért hívtalak ma, hogy ezt megmondjam neked.

- Mi történt?

- Olyasmi, amit az egész római birodalomért oda nem adnék.

Azzal leült, karját a szék támlájára, fejét pedig karjára nyugtatta, s amíg beszélt, sugárzott a szeme, és folyton mosolygott.

- Emlékszel-e, mikor együtt voltunk Aulus Plautiuséknál, s megláttad azt az isteni leányt, akit magad is hajnalnak és tavasznak nevezted? Emlékszel arra a Psychére, aki utolérhetetlenül legszebb az összes szüzek és minden istennőitek között?

Petronius olyan ámulva nézett rá, mintha meg akarna győződni róla, hogy a feje rendben van-e.

- Milyen nyelven beszélsz? - szólalt meg végre. - Persze hogy emlékszem Lygiára.

- Völegénye vagyok - mondta Vinicius.

- Micsoda?

De Vinicius felugrott, s a dispensatort hívta.

- Jöjjenek be a rabszolgák, mind valamennyi, az utolsó szálíg! Gyorsan!

- A völegénye vagy? - ismételte meg Petronius.

De még mielőtt ámulatából felocsúdott volna, az atriumban már nyüzsgött a sok ember. Lihegve rohantak be az öregek, jöttek a javakorabeli férfiak, nők, fiatal legénykék meg leányok. Az atrium percről percre jobban megtelt: a faucesnek nevezett folyosókon különböző nyelveken hangzottak hívó kiáltások. Végül valamennyien sűrűn felsorakoztak a falak mentén és az oszlopok között, Vinicius pedig megállt az impluvium mellett, s így szólt Demashoz, a szabadosához:

- Akik e házban húsz esztendőt kitöltöttek, holnap jelentkeznek a praetornál, s visszakapják szabadságukat; akik még nem szolgáltak ki, azok kapnak három-három aranyat és egy hétig dupla ételadagot. A falusi ergastulumokba parancsot küldesz, hogy a büntetéseket engedjék el, az emberek lábáról vegyék le a béklyót, s táplálják őket bőségesen. Tudjátok meg, hogy boldog napom van ma, s azt akarom, hogy a házam is örvendezzék.

Azok egy darabig szótlanul álltak, mintha nem hinnének tulajdon fülüknek, aztán minden kéz egyszerre felemelkedett, s minden száj felkiáltott:

- Aa! Uram! Aaa!...

Vinicius egy kézmozdulatával elküldte őket, így hát, bár nagy kedvük lett volna a lábához borulva hálálkodni, gyorsan eltávoztak, s boldog örvendezéssel töltötték meg a házat a pincétől a padlásig.

- Még holnap összegyűjtöm őket a kertben, s megmondom, hogy rajzolhatnak jeleket, amilyeneket akarnak. Akik halat rajzolnak, azokat majd Lygia szabadítja fel.

De Petronius, aki soha semmin sem csodálkozott sokáig, már le is csillapodott, s megkérdezte:

- Halat? Ahá, emlékszem, Chilon mondta: az a keresztények jele.

Aztán Vinicius felé nyújtotta kezét, s így szólt:

- A boldogság mindig ott van, ahol az ember látja. Flora hintsen virágokat lábaitok elé hosszú éveken át. Kívánok mindent, amit magadnak kívánsz.

- Ezt köszönöm, mert azt hittem, le akarsz beszélni, pedig az fölösleges időpazarlás lett volna.

- Én, lebeszélni? A világért sem. Sőt azt mondom, jól teszed.

- Hah, köpönyegforgató! - kiáltotta Vinicius vidáman. - Már elfelejtetted, mit mondtál annak idején, mikor Graecinától eljöttünk?

- Nem, de megváltoztattam a nézetemet - felelte Petronius hidegvérrel.

Kis idő múlva pedig hozzátette:

- Kedvesem, Rómában minden változik! A férjek változtatják feleségeiket, az asszonyok férjeiket, miért ne változtatnám meg én is a nézetemet? Nem sok híja volt, s Nero elvette volna Aktét, akit csakis az ő kedvéért származtattak királyi vérből. Pedig mi lett volna? Neki tisztességes felesége, nekünk meg tisztességes Augustánk. Proteusra¹²⁰ és minden tengeri pusztaságára, mindannyiszor megváltoztatom a véleményemet, ahányszor ezt helyesnek és kényelmesnek fogom tartani. Ami Lygiát illeti, az ő királyi származása biztosabb, mint Akté pergamoni ősei. De te Antiumban óvakodj Poppaeától, mert ő nagyon bosszúálló.

- Eszemben sincs! A hajam szála sem görbül meg Antiumban.

- Ha azt hiszed, hogy még egyszer ámulatba ejtesz, nagyon tévedsz, de honnan ez a bizonyosság?

- Péter apostol mondta.

- Á, Péter apostol mondta! No, ez ellen nincs érv, de azért engedd meg, hogy én tegyek némi óvintézkedéseket, már csak azért is, hogy Péter apostol ne bizonyuljon rossz prófétának, mert ha Péter apostol véletlenül tévedne, elveszthetné bizalmadat, amely pedig még a jövőben is jó szolgálatokat tehet neki.

- Tégy, amit akarsz, de én hiszek neki. S ha azt hiszed, eltántoríthatsz tőle azzal, hogy folytonosan a nevét ismételd, nagyon tévedsz.

- Akkor hát még egy kérdés: már keresztény vagy?

- Egyelőre még nem, de a tarsusi Pál velem jön, hogy magyarázza nekem a Krisztus tanait, azután felveszem a keresztiséget, mert amit mondtál, hogy ők az élet és az öröm ellenségei, az nem igaz!

- Annál jobb neked és Lygiának - hagyta rá Petronius.

Aztán vállat vont, s mintha önmagának mondta volna:

- Mégis csodálatos, hogyan tudnak azok az emberek híveket toborozni, s hogyan terjed az a szekta.

Vinicius azonban olyan hévvel felelt, mintha maga is meg lett volna keresztelve:

- Úgy van! Sok tízezerre rúg számuk Rómában. Itália városaiban, Görögországban és Ázsiában. Vannak keresztények a légiókban, a praetorianusok között, sőt a Caesar udvarában is. E tanokat vallják rabszolgák és polgárok, szegények és gazdagok, a köznép és a patríciusok. Tudod talán, hogy a Corneliusok között is van keresztény, Pomponia Graecina is az, s állítólag keresztény volt Octavia, és keresztény Akté is. Úgy van; ez a vallás elárasztja a világot, s csak ez tudja a világot újjászülni. Csak ne vonogasd a vállad, mert ki tudja, egy hónap vagy egy év múlva te is be nem fogadod-e.

- Én? - kérdezte Petronius. - Nem, Leto fiára mondom, én be nem fogadom, akkor sem, ha minden emberi és isteni igazság és bölcsesség abban volna... Az fáradtságba kerülne, én pedig semmiről sem szeretek lemondani az életben... A te természetednél, amely olyan, mint a tűz meg a forró víz, könnyen előfordulhat az ilyesmi, de nálam? Nekem megvannak a magam gemmái, kámeái, vázái, és megvan a magam Eunikéje. Az Olympusban nem hiszek, de itt a földön rendezem be magamnak, s virulni fogok, amíg az isteni íjász nyilai át nem járják

---

¹²⁰ Alakját változtatni tudó tengeri istenség.

testemet, vagy amíg Caesar fel nem szólít, hogy vágjam fel ereimet. Én túlságosan szeretem az ibolyaillatot és a kényelmes tricliniumot, sőt szeretem isteneinket is, mint retorikai figurákat, meg Achaiát, ahova éppen készülök a mi hájas, de vékony lábú, utolérhetetlen, isteni Caesarunkkal, Augustusszal, a periodoniceszel...¹²¹ Herculesszel, a mi Nerónkkal!...

Szinte felvidult a pusztá gondolatára, hogy ő elfogadhatná a galileai halászok tanait, s halkán dúdolni kezdte:

Mirtusz lombjai közé fonom be szablyám
Úgy mint Harmodios és Aristogeiton...

De abbahagyta, mert a szolga jelentette, hogy Euniké megérkezett.

Megérkezése után mindjárt hozták a vacsorát is, s közben a citerás néhány dalt énekelt, aztán Vinicius beszámolt Petroniusnak Chilon látogatásáról, elmondta, hogy ez a látogatás adta neki az ötletet, hogy menjen el egyenesen az apostolokhoz, s hogy ez a gondolata éppen akkor támadt, amíg Chilont vesszőzték.

Petroniust ismét az álom kezdte környékezni, kezét homlokához emelte, s így szólt:

- Az ötlet jó volt, ha az eredmény jó. Ami pedig Chilont illeti, én öt aranyat adattam volna neki, de ha megvesszőztetted, hát már jobb lett volna halálra vesszőzni, mert ki tudja, hogy nem fognak-e még neki a senatorok köszönetni, mint ahogy Kaptafa lovagunknak, Vatiniusnak köszönetnek. Jó éjszakát.

S koszorúikat lerakva, Eunikével együtt készülődtek hazafelé. Mikor elmentek, Vinicius bement a könyvtárba, s a következő levelet írta Lygiának:

„Azt akarom, hogy mikor gyönyörű szemed kinyitod, isteni Lygiám, ez a levél kívánjon neked jó reggelt! Ezért írok ma, holott holnap találkozunk. Caesar holnapután Antiumba indul, s nekem, eheu! vele kell mennem. Mert, amint mondtam, az engedetlenséggel az ember az életét kockáztatná, nekem pedig most nem volna bátorságom meghalni. De ha nem akard, hogy elmenjek, csak egy szót íj, s én itt maradok, aztán majd Petronius dolga lesz, hogy a veszedelmet elhárítsa fejemről. Ma, az öröm napján, megjutalmaztam minden rabszolgámat, s akik a házamnál leszolgáltak húsz évet, azokat holnap elviszem a praetorhoz, hogy felszabadítsam őket. Ezért dicséretet érdemlek tőled, kedvesem, mert úgy hiszem, ez nagyon illik ama drága tanokhoz, melyeket te vallasz, meg aztán ezt neked tettem. Holnap megmondom nekik, hogy neked köszönhetik szabadságukat, hadd legyenek neked hálások, s magasztalják érte nevedet. Cserébe magamat adom rabszolgaságra a boldogságnak meg neked, s bár sose szabadulnék fel belőle. Átkozott legyen Antium, s átkozott a Rőtszakállú minden utazása. Háromszoros, négyszeres boldogság nekem, hogy nem vagyok olyan okos, mint Petronius, mert akkor talán Achaiába is el kellene mennem. Addig is a válás pillanatait megédesíti számomra az, hogy rád fogok gondolni. Ahányszor csak szabadulhatok, lóra ülök, s rohanok Rómába, hogy szememet látásoddal, fületem drága hangod hallásával megvidámítsam. Valahányszor nem mehetek, rabszolgát küldök levéllel, hogy hírt halljak rólad. Köszöntelek, isteni Lygiám, s ölelem lábaidat. Ne haragudj, hogy isteninek nevezlek. Ha megtiltod, engedelmeskedem, de ma még nem bírom másképpen. Jövendő hajlékodból üdvözöllek - egész lelkeimmel.”

---

¹²¹ Versenygyőztes.

HARMINCHATODIK FEJEZET

Rómában köztudomású volt, hogy a Caesar útközben meg akarja látogatni Ostiát, vagy inkább a világ legnagyobb hajóját, amely éppen gabonát szállított oda Alexandriából, onnan pedig a Via Litoralisra megy Antiumba. A parancsokat már néhány nappal előbb kiadták, így aztán a Porta Ostiensisnél már reggel óta tömegesen gyülekezett a helybeli és a világ minden nemzetéből való népség, hogy jóllakják a Caesar kíséretének látásával, amelyet a római plebs sosem győzött eléggé megbámulni. Antiumig az út nem volt nehéz, sem hosszú, magában a városban pedig, amely pompásan berendezett palotákból és villákból állt, meg lehetett találni mindent, amit a kényelem, sőt a kor legigényesebb fényűzése megkívánt. Mindazonáltal Caesarnak az volt a szokása, hogy útjaira magával vitt minden olyan tárgyat, amihez ragaszkodott, a hangszerektől a házi bútorokig, a szobrokig és mozaikokig, s ezeket akkor is kirakták, ha csak rövid időre szakította meg útját, akár pihenés, akár táplálkozás végett, így aztán minden kirándulása alkalmával egész szolgálhad kísérte, nem is szólva a praetorianus osztagokról és az augustianusokról, akik közül mindenkinek saját rabszolgakísérete is volt.

Aznap kora reggel a kecskebőr lábbelis, napbarnított arcú campaniai pásztorok ötszáz nőstény szamarat előre kihajtottak a kapun át, hogy Poppaeának Antiumba érkezése után már másnap meglegyen a szokásos számardej fürdője. A csöcselék meglegedett nevetéssel bámulta a porfelhőben úszó csordát, a hosszú, lengő füleket, s élvezettel hallgatta az ostorok suhogását és a pásztorok vad kiáltóását. Miután a számarcsorda elvonult, fiatal legények tömegei tisztogatták meg az utat nagy gonddal, s behintették virággal és fenyőtűkkel. A tömegben bizonyos büszkeséggel emlegették, hogy az út egészen Antiumig így be van hintve virággal, amelyet a környékbeli magánkertekből szedtek, sőt drága pénzen vásároltak is a Porta Mugionis környéki árusoktól. Amint a hajnali órák múltak, a tolongás percről percre növekedett. Némelyek egész családjukat elhozták, s hogy az időt valahogyan agyonüssék, kirakták a magukkal hozott elemózsiát a Ceres új templomához előkészített kövekre, s a szabad ég alatt költötték el a prandiumot. Itt-ott csoportok verődtek össze, amelyekben a mindenben járatos egyének vitték a szót. A Caesar útjával kapcsolatban beszéltek jövőendő utazásairól, meg az utazásokról általában, közben a matrózok meg a kiszolgált katonák emlegették a távoli hadjárataik során hallomásból megismert országokat, ahol római ember lába még nem járt. A római bugrisok, akik a Via Appián túl még sosem jártak, bámulva hallgatták az Arábiáról és Indiáról meg a Britanniát övező archipelagusról szóló csodákat, ahol az egyik szigeten Briareus fogolyként őrizte az elaltatott Saturnust, s ahol szellemek laktak, a hiperboreusok országairól, a befagyott tengerekről s arról a nagy sziszegésről és sistergésről, amit az óceán vize hallat, mikor alkonyatkor a nap belemerül. A csöcselék körében könnyen hitelre találtak a hasonló mesék, amelyeket még olyan emberek is elhittek, mint Plinius és Tacitus. Beszéltek a hajóról is, amelyet Caesar készült megnézni, s amely két évre való búzáat szállít, nem is szólva a négyszáz utasról meg ugyanolyan számú legénységéről, valamint a rengeteg vadállatról, amelyeket majd a nyári viadalokhoz fognak felhasználni. Ez általános rokonszenvet keltett Caesar iránt, aki a népet nemcsak táplálta, hanem szórakoztatta is. Készültek is minél lelkesebb üdvözlésére.

Közben megjelent a praetorianusok egy numida lovas csapata. Ruhájuk sárga volt, vörös övvel, nagy fülbevalóik aranyos fényt vetettek sötét arcukra. Bambuszlánczaik hegye mint megannyi lángocska csillogott a napfényben. Mikor ezek elvonultak, körmenethez hasonló felvonulás következett. A tömeg összeszorult, hogy minél közelebből láthassa az átvonulást, de jöttek gyalogos praetorianus osztagok, s a kapu mindkét oldalán felsorakozva elzárták a

tömeget az úttól. Elöl jöttek a szekerek, rajtuk a bíbor-, vörös és ibolyaszínű meg az arannyal átszőtt hófehér byssussátrak, keleti szőnyegek meg citrusfa asztalok, mozaiklapok meg konyhafelszerelések, kalitkákban keleti, déli és nyugati madarakkal, hogy agyvelejük és nyelvük majd Caesar asztalára kerüljön, boroskannák, gyümölcsös kosarak: az olyan tárgyakat azonban, amelyek a szekereken meggörbülhettek vagy összetörhettek volna, gyalog rabszolgák vitték. Így láttak száz meg száz embert, akik korinthusi ércből készült edényeket, szobrokat vittek, külön személyzet vitte az etruszk, megint mások a görög vázákat, külön rabszolgák az arany-, ezüst- vagy alexandriai üvegből készült edényeket. Az egyes csoportokat kisebb gyalog és lovas praetorianus csapatok választották el egymástól, de minden rabszolgacsoport fölött felügyelő; örködtek, kezükben szíjkorbáccsal, melyeknek végein a csattogó helyett ólom- és vasdarabok voltak. A különböző tárgyakat nagy gonddal és vigyázattal cipelő emberek menete olyan volt, mint egy ünnepélyes, vallásos körmenet, s ez a hasonlatosság még növekedett, mikor Caesar és udvara hangszereit szállító emberek következtek. Voltak ott hárfák, görög, héber és egyiptomi lantok, lírák, phorminxok, citerák, sípok, hosszú, hajlított kürtök és réztányérok. Ha az ember ezt a tengernyi hangszert nézte, amint arany-, bronz- és gyöngyházszínen ragyogtak, s drágaköveik tündököltek a napfényben, azt hihette, hogy Apolló vagy Bacchus indult útra a világra. Utánuk következtek a pompás carrucák, tele komédiásokkal, festői csoportokat alkotó táncosokkal és táncosnőkkel, kezükben thyrsusbottal. Utánuk rabszolgák haladtak, akiket nem szolgálatra, hanem a puszta fényezés kedvéért vittek magukkal, vagyis az egész Görögországból és Kis-Ázsiából összeválogatott fiatal legénykéek és kislányok, hajuk hosszan leomlott, vagy aranyhálóba összefogott csigákba volt rakva, úgyhogy olyanok voltak, mint megannyi Ámor. Gyönyörű arcukat azonban vastagon borította a pipereszer, hogy finom bőrüket a campaniai szél valahogyan le ne barnítsa.

S ismét praetorianus osztag következett, kék szemű, szálas sicambriai legények, mind szakállas, szőke vagy vörös hajú. Előttük lépkedtek az imaginariinak nevezett zászlótartók, ezek vitték a római sasokat, táblákat feliratokkal, a germán és római istenek szobrocskáit, végül Caesar szobrait és mellszobrait. A katonák állatbőr öltözéke és páncélja alól kilátszott napbarnította, erős karjuk, mint megannyi harci gép, amelyek éppen az ilyen őrség felszereléséhez tartozó nehéz fegyverek forgatásához valók. A föld szinte hajladozott egyenletes, nehéz lépteik alatt, ők pedig, mintegy erejük tudatában, melyet akár a Caesarok ellen is felhasználhattak, fölényesen tekintettek végig az utcai csőcseléken, s nyilván elfelejtették, hogy sokan közülük láncba verve jöttek ebbe a városba. De csak maroknyian voltak, mert a praetorianusok fő ereje otthon maradt a táborokban, hogy a város fölött örködjék, s a lakoságot kordában tartsa. Mikor ezek elvonultak, a következő csoportban Nero hámos tigriseit és oroszlánjait vezették, hogyha Caesarnak kedve kerekednék Dionysost utánozni, befogathassa utazószekereibe. Hinduk és arabok vezették őket hurokban végződő acélláncokon, melyeket olyan sűrűn borítottak a virágok, mintha magukat a láncokat is virágból fonták volna. Az ügyes állatszélidítők által idomított vadállatok álmatag, zöld szemüket a tömegre emelték, de néha felkapták óriási fejüket, horkolva szívták orrlükeikba az emberszagot, s tüskés nyelvükkel végignyalták szájukat.

Jöttek még a caesari szekerek és kisebb-nagyobb arany vagy bíborszínű gyaloghintók, kirakva elefántcsonttal, igazgyönggyel vagy a drágakövek színeiben csillogva. Utánuk ismét egy kis praetorianus csapat, csupa itáliai önkéntes, római fegyverzetben, aztán megint cifra rabszolgák és legények, s végül maga Caesar, kinek közeledését messziről hirdette a tömeg kiáltozása.

A szorongásban ott volt Péter apostol is, aki életében egyszer látni akarta Caesart. Vele volt Lygia is, de arcát sűrű fátyol borította, meg Ursus, kinek ereje a legbiztosabb oltalom volt Lygia számára e nekivadult, rendetlen tömegben. A lygius felvett egyet a templomépítéshez előkészített kövek közül, s elhozta az apostolnak, hogy ráállhasson, s jobban láthasson a

többieknél. A tolongó tömeg már zúgolódni kezdett, mert Ursus úgy háritotta félre őket, mint a hajó a habokat, de mikor egymaga felemelte a kőtömböt, amelyet a nép közül négy vasgyúró sem bírt volna megmozdítani, a zúgolódás egyszerre csodálkozássá változott, s körös-körül felhangzott a „Macte!”¹²² kiáltás. Közben azonban odaért Caesar. Egy sátor alakú szekéren ült, melyet hat fehér idumaeai mén húzott, s valamennyinek a lábain aranypatkó. A sátor oldalai szándékosan nyitva voltak, hogy a tömeg láthassa Caesart. Elfért volna alatta néhány személy, de Nero azt akarta, hogy minden figyelem órá összpontosuljon, ezért egyedül hajtattott végig a városon, csak a lába mellett volt két torz törpe. Caesaron fehér tunika és ametisztoszínű tóga volt, mely kékes fényt vetett arcára. A fején babérkoszorú. Neapolisi utazása óta erősen meghízott. Arca szétmállott, alsó állkapcsa alatt kettős toka lógott lefelé, minek következtében szája, mely amúgy is nagyon közel volt az orrához, most mintha közvetlenül orrcimpái alatt lett volna kivágva. Vastag nyakát a szokásos selyemkendő védte, amelyet minduntalan meg-megigazított kövéres, fehér kezével. Csuklóin helyenként pamatokban vöröses szőr nőtt, mint megannyi vérfolt. Nem engedte meg az epilátoroknak, hogy e szőroket kihúzgálják, mert azt hallotta, hogy attól ujjai reszketőssé válhatnának, ami hátráltatná a lantpengetésben. Arcáról, mint rendesen, fáradsággal és unottsággal párosult mélységes hiúság tükröződött. Arca általában kegyetlen, de egyszersmind ostoba is volt. Amint elhaladt, fejét ide-oda forgatta, szemét összehunyorítva figyelte, hogyan köszöntik. Mindenütt tapsvihar fogadta, s hangzottak a kiáltások: „Üdv neked, isteni Caesar imperator! Üdv neked, győzedelmes! Üdv neked, Apolló utolérhetetlen fia, üdv neked, Apolló!” E kiáltásokat hallgatva el-elmosolyodott, de néha mintha felhő suhant volna át arcán, mert a római tömeg szeretett gúnyolódni, s számában bízva, megengedett magának csipkelődő megjegyzéseket, még az olyan diadalmas, nagy hadvezérekkel szemben is, akiket őszintén szeretett és tisztelt. Hiszen köztudomású, hogy annak idején Iulius Caesar római bevonulásakor azt kiabálták: „Polgárok, rejtsetek el feleségeiteket, mert jön a kopasz betyár!” De Nero szörnyű hiúsága nem bírta elviselni a legkisebb korholást vagy célzást sem, pedig a tömegben a magasztaló kiáltások közepette felhangzottak ilyenek is: „Rötszakállú!... Rötszakállú! Hova viszed lángoló szakálladat? Félsz talán, hogy Róma tüzet fog, és leég tőle?” De akik így kiabáltak, nem tudták, hogy tréfájuk rettenetes jóslatot rejt magában. Caesart egyébként nem nagyon bosszantották az ilyen hangok, annyival is kevésbé, mert nem viselt szakállt, azt ugyanis már régebben a Capitoliumi Iuppiternek ajánlotta fel egy aranszelencében. De mások kőrákások és a templom szegletei mögé bújva kiáltoztak: „Matricida!”¹²³ Nero! Orestes! Alcmaeon!” Mások meg: „Hol van Octavia? Vesd le a bíort!”, a közvetlenül utána hajtató Poppaea felé pedig ilyen kiáltások röpültek: „Flava coma!”¹²⁴ - tudniillik az utcai nőket nevezték így. Nero érzékeny füle az ilyen szavakat is elkapkodta, s ilyenkor szeméhez emelte csiszolt smaragdját, mintha látni akarná s jól meg akarná jegyezni azokat, akiktől e kiáltások származnak. Ily módon akadt meg a szeme a kőtömbön álló apostolon. E két ember egy darabig egymásra nézett, de sem e fényes menet tagjai közül, sem a megszámlálhatatlan tömegből senkinek sem jutott eszébe, hogy e percben a föld két ura tekint egymásra, akik közül az egyik rövidesen eltűnik, mint egy véres álom, a másik pedig, az az egyszerű lacernába öltözött aggastyán, örökre birtokába veszi a világot és ezt a várost.

---

¹²² Dicsőség neked!

¹²³ Anyagyilkos!

¹²⁴ Szőke haj!

Közben Caesar elvonult, s közvetlenül utána nyolc afrikai vitte a pompás gyaloghintót s benne a nép szemében gyűlöletes Poppaeát. Ugyancsak ametisztiszínű öltözetben volt, mint Nero, arcát vastagon borították a pipereszerek, mozdulatlanul, elgondolkozva, közömbösen ült, mint egy szép, de gonosz istenség, akit a körmenetben visznek. Nyomában megint egész udvar férfi és nő cseléd, valamint a szekerek egész sora a kényelmet szolgáló eszközökkel és a ruhatárral. A nap már jócskán túl volt a delelőn, mikor megkezdődött az augustianusok menete - ez a csillogva kígyózó, végeláthatatlan, pompás körmenet. A lusta Petronius, kit a tömeg barátságosan köszöntött, istennőnek is beillő rabnőjével együtt gyaloghintón vitette magát. Tigellinus carrucán ült, melyet fehér és bíborszínű tollakkal díszített apró lovak húztak. Látták, hogyan áll fel a szekérben, s nyakát meresztve lesi, nem jelzi-e hamarosan a Caesar, hogy üljön át hozzá. Többek között a tömeg tapssal üdvözölte Licinius Pisót, mosolyogva Vitelliust, füttel Vatiniust. Licinius és Lecanius consulokkal szemben közömbösen viselkedtek, de Tullius Senecio, akit nem tudni, miért, szerettek, éppen úgy, mint Vestinus is, tapsot arattak. Az udvar megszámlálhatatlan sokaságból állt. Azt hihette az ember, hogy aki Rómában jobb módú, előkelőbb vagy kimagaslóbb, az mind kivándorol Antiumba. Nero sohasem utazott másképpen, mint ezer szekérrel, a vele utazók tömege pedig mindenkor meghaladta egy légió katona létszámát. Egymásnak mutogatva bámulták meg Domitius Afert meg a pudvássá vénült Lucius Saturninust; megnézték Vespasianust, aki még nem indult el júdeai hadjáratára, ahonnan már csak a császári koronáért tért vissza, meg a fiait, továbbá az ifjú Nervát és Lucanust, Annius Gallust és Quintilianust, meg rengeteg nőt, akik gazdagságukról, szépségükről, fényűzésükről és erkölcstelenségükről voltak ismeretesek. A csőcselék szeme az ismerős arcokról a lószerszámokra, a szekerekre és lovakra, a világ minden népéből származó cselédség különleges ruházatára siklott át. Nem is tudták, mire nézzenek a pompának és nagyságnak ebben az áradatában, s nemcsak a szem, de a gondolat is káprázott az arany csillogásától, a bíbor- és ibolyaszíntől, a drágakövek ragyogásától, a gyöngyök, a gyöngyház és az elefántcsont fénytől. Olyan volt ez, mintha a nap sugarai maguk is széjjelporladnának a fény e tengerében. S noha a tömegben volt elég horpadt hasú nyomorult is, akiknek szeméből kirítt az éhség, ez a látvány nemcsak az irigységet és a bírás vágyát gyújtotta meg bennük, hanem boldog büszkeséggel is eltöltötte őket, mert érezték Róma erejét és legyőzhetetlenségét, amelynek adózott és mely előtt térdet hajtott az egész világ.

S valóban, nem akadt ember a világon, aki azt merte volna hinni, hogy ez a hatalom nem marad meg századokon át, nem él túl minden nemzetet, s hogy lehet a földön valami, ami ellene szegülhet.

Vinicius a menet végén haladt, s mikor megpillantotta az apostolt és Lygiát, akikre itt nem számított, kiugrott a kocsiból, sugárzó arccal üdvözölte őket, s gyorsan beszélni kezdett, mint akinek nincs veszteni való ideje:

- Eljöttél? Nem is tudom, hogyan köszönjem meg neked, Lygia!... Az Isten nem is küldhetett volna nekem jobb jelt. Búcsúzóul köszöntelek még, de nem hosszú időre búcsúzom. Az úton elhelyezem a váltani való parthus lovakat, s minden szabadnapomon nálad leszek, amíg ki nem eszközlöm, hogy visszatérhessek. Légy egészséggel!

- Járj egészséggel, Marcus! - felelte Lygia, aztán halkabban hozzátette: - Vezéreljen Krisztus, s nyissa meg füledet Pál szavai számára.

Az ifjú pedig örült szívében, hogy Lygiának ilyen fontos az ő gyors megtérése, s így szólt:

- Ocelle mi! Legyen, amint kívánod. Pál jobb szeret embereimmel utazni, de velem van, s mesterem és társam lesz... Hajtsd fel fátyolodat, gyönyörűségem, hadd lássalak még, mielőtt elmennék. Miért rejtőztél el ennyire?

A leány felhajtotta fátyolát, megmutatta derűs arcát és gyönyörű, mosolygó szemét, majd megkérdezte:

- Baj az?

S mosolyában volt valami kislányos évődés, de Vinicius ránézett, s lelkesen mondta:

- Baj a szememnek, mert a legszívesebben halálomig egyedül csak téged nézne.

Majd Ursushoz fordult:

- Vigyázz rá, Ursus, mint a szemed fényére, mert ő nemcsak a te dominád, hanem az enyém is!

Azzal megkapta a leány kezét, s ajkához szorította, a csöcselék nem csekély ámulatára, amely nem bírta megérteni, hogy egy ilyen előkelő augustianus ilyen tiszteletet adjon egy egészen egyszerű, csaknem rabszolgaruházatú leánynak.

- Légy egészséggel!

Aztán gyorsan távozott, mert az egész caesari kíséret már jó messzire elhaladt. Péter apostol észrevétlenül keresztjellel búcsúztatta, a derék Ursus pedig mindjárt magasztalni kezdte, örvendezve, hogy ifjú úrnője olyan mohón hallgatja, és hálásan néz rá.

A kíséret elhaladt, aranyos porfelhőbe burkolózott, de ők még sokáig néztek Vinicius után, amíg hozzájuk nem lépett Demas, a molnár, akinél éjszakánként Ursus dolgozott.

Kezet csókolt az apostolnak, aztán kérlelte, hogy lépjenek be hozzá némi falatozásra, a háza közel van az Emporiumhoz, ők pedig bizonytalán éhesek és fáradtak, hiszen a nap nagy részét itt töltötték a kapunál.

Együtt indultak hát el, s miután Demas házánál kipihenték magukat, és ettek, csak estefelé tértek vissza a Transtiberisre. Az Aemilius-hídon akartak átmenni a túlsó partra, tehát a Clivus Publiuson haladtak át, mely az Aventinus-domb közepén Diana és Mercurius temploma között vezet végig. Péter apostol a magaslatról végigtekintett a környező meg a távolba vesző házakon, s hallgatásba merülve eltűnődött e város nagyságán és hatalmán, amelybe, íme, eljött, hogy az Úr igéit hirdesse. Eddigél csak az egyes országokban, amelyeken végigvándorolt, látta a római uralmat és légiókat, de azok ennek a hatalomnak csak egyes tagjai voltak, míg az egésznek megszemélyesítőjét, Caesart, ma látta először. Ez a temérdek nagy város, mely zabolátlanul ragadozó, mohó és egyúttal csontja velejéig rothadt, de hatalma megingathatatlan, ez a testvér-, feleség- és anyagyilkos Caesar, akit az udvarnál nem csekélyebb számú véres kíséret követ nyomon, ez a feslett életű bohóc, de ugyanakkor harminc légió s azok révén az egész föld ura; ezek az aranyba és skarlátba öltözött udvaroncok, akik a holnapi napjuk felől sem biztosak, de ugyanakkor hatalmasabbak a királyoknál - mindez együttvéve mintha a gonoszság és erkölcstelenség pokoli királysága volna. S egyszerű szíve elcsodálkozott azon, hogy az Isten hogyan adhat ilyen mérhetetlen hatalmat a sátánnak, s hogyan adhatja neki a földet, hogy azt gyúrja, forgassa, tapossa, könnyeket és vért facsarjon belőle, csapkodja, mint a vihar, pusztítsa, mint az orkán, és égesse, mint a tűz. E gondolatoktól megrémült apostoli szíve, s lelkében így szólt a Mesterhez: „Uram, mihez fogjak e városban, amelybe, íme, elküldtél? Övé minden ország és tenger, övé a földön élő állat és a vízben nyüzsgő minden teremtmény, az övé minden királyság és erősség, meg harminc légió, amelyek védelmezik, én pedig, Uram, tavi halász vagyok! Mihez fogjak? S hogyan győzedelmeskedjem gonoszságán?”

Így beszélve, az égre emelte reszkető ősz fejét, s szíve mélyéből fohászkodva, nagy szomorúsággal és félelemmel könyörgött isteni Mesteréhez.

Imáját Lygia hangja szakította meg:

- Az egész város mintha tűzben égne...

S ez este valóban nagyon furcsán ment le a nap. Óriási korongja már félig lehanyatlott a Ianiculus-domb mögé, s az egész égbolt vörös fényben úszott. Arról a helyről, ahol álltak, nagy területet láttak be. Kissé jobbra látták a Circus Maximus elnyúló falait, fölötté a Palatinus egymásra torló palotáit, s egyenesen előttük volt a Forum Boarium és Velabrum, a Capitolium csúcsa Iuppiter templomával. De a templomok falai, oszlopai és csúcsai olyanok voltak, mintha belemerültek volna abba az arany- és bíborfénybe. A folyónak távolról látható részét vörösen hömpölyögtek, s ahogy a nap egyre mélyebbre süllyedt a hegy mögé, a fény is mind vörösebbé vált, s egyre jobban hasonlított a tűzvész fényéhez, növekedett, szélesedett, míg végül elárasztotta a hét dombot, s azokról átáradt az egész környékre.

- Mintha az egész város égne - ismételte meg Lygia.

- Isten haragja függ fölötté - mondta Péter, kezét szeme fölé tartva.

HARMINCHETEDIK FEJEZET

Vinicius - Lygiának:

„Rabszolgám, Phlegon, aki útján e levelemet küldöm, keresztény, tehát ő is egyike azoknak, kedvesem, akik a te kezedből kapják vissza szabadságukat. Régi szolgája házunknak, nyugodtan rábízhatom hát levelemet, nem kell attól félnem, hogy illetéktelen kezekbe jut. Laurentumból írok, ahol a nagy hőség miatt álltunk meg. Othónak pompás villája volt itt, melyet annak idején Poppaeának ajándékozott, az asszony pedig - jóllehet már elvált tőle - jónak látta megtartani ezt a szép ajándékot... Ha rád gondolkodom és azokra a nőkre, akik itt körülvesznek, úgy érzem., Deucalion köveiből különböző s egymáshoz egyáltalán nem hasonló emberi fajták keletkeztek, s hogy te ahhoz a fajtához tartozol, amely a kristályból támadt. Csodállak és egész lelkemmel szeretlek, úgy, ahogy veled is mindig csak rólad akarnék beszélni, s kényszerítenem kell magam, hogy az utazásról, az udvari újságokról meg arról írjak, ami velem történt. Tehát Caesar Poppaea vendége volt, aki titokban pompás lakomát készített. Egyébként nem sok augustianust hívott meg, de Petronius is, én is kaptunk meghívót. A prandium után aranycsónakon úsztunk a tengeren, amely olyan csendes volt, mintha aludt volna, és olyan kék, mint a te szemed, isteni Lygiám. Mi magunk eveztünk, mert, úgy látszik, hízelgett az Augustának, hogy consulságot viselt férfiak vagy fiaik csónakáztatják. A Caesar bíborszinű tógájában a kormány mellett állt, s az előző éjjelen a tenger tiszteletére írt ódáját énekelte, amelyhez a zenét is ő szerezte Diodoros segítségével. Más csónakokon indiai rabszolgák kísérték énekét, akik tudnak a tengeri kagylókon játszani, s körös-körül számos delfin mutatkozott, mintha valóban a zene csalta volna elő őket Amphitrite mélységeiből. S tudod-e, én mit csináltam? Rád gondoltam, és utánad vágytam, s szerettem volna felkapni ezt a tengert meg a jó időt, meg a zenét, s mindent elvinni neked. Szeretnéd, én Lygiám, ha valamikor a tengerparton lagnánk, messze Rómától? Szicíliában van birtokom, s van ott egy mandulafaerdő, amely tavasszal rózsaszín virágokat nyit, s olyan mélyen lenyúlik a tenger felé, hogy az ágak végei csaknem a vizet érik. Ott foglak szeretni téged, és tisztelni azt a vallást, amelyre Pál tanít meg, mert már tudom, hogy nem ellenzi a szerelmet és a boldogságot. Akarod?... De mielőtt a választ édes ajkadról meghallom, hadd írnom meg tovább, mi történt a csónakban. Mikor már messze jártunk a parttól, egyszerre feltűnt előttünk a távolban egy vitorla, s mindjárt megindult a vita, hogy egyszerű halászbárka-e az vagy az ostiai nagy hajó. Én ismertem fel elsőnek, s akkor az Augusta azt mondta, úgy látszik, az én szemeim számára nincs titok, s hirtelen az arcára eresztve fátyolát, megkérdezte, hogy így is megismerném-e? Petronius mindjárt megfelelt neki, hogy a felhő mögött még a napot sem lehet felismerni, mire Poppaea mosolyt mímelve felelte, hogy az ilyen éles szemet legfeljebb a szerelem homályosíthatja el. Aztán egymás után felsorolta az augustianus nőket, s faggatott, hogy melyikbe vagyok szerelmes. Nyugodtan felelgettem, de a végén a te nevedet említette. Mikor rólad beszélt, megint felfedte arcát, s kémlelő, gonosz szemmel nézett rám. Őszintén hálás vagyok Petroniusnak, aki ebben a pillanatban félrebillentette a csónakot, s ezzel elterelte rólam a figyelmet, mert ha ellenséges vagy gúnyos megjegyzést hallottam volna rólad, nem bírtam volna dühömet palástolni, s küszködnöm kellett volna azzal a vággyal, hogy az evezővel széjjelzúzjam ennek az álnok, gonosz nőnek a fejét... Hiszen emlékszel arra, amit elutazásunk előestéjén Linus házában mondtam el, hogy mi történt Agrippa taván? Petronius félt engem, s még ma is könyörgött, hogy ne ingereljem az Augusta hiúságát. De Petronius már nem ért meg engem, s nem tudja felfogni, hogy az én számomra rajtad kívül nincsen sem gyönyör, sem szépség, sem szerelem, és hogy Poppaea iránt csakis undort és megvetést érzek. Már nagyon megváltoztattad a lelkemet, annyira, hogy régi életemhez vissza sem bírnék térni.

De azért ne félj tőle, hogy engem itt bármilyen baj érhetne. Poppaea nem szeret engem, hiszen ő senkit sem tudna szeretni, szeszélyeit pedig csakis a Caesar iránti haragja sugallja. Caesar még mindig az ő befolyása alatt áll, s talán még szereti is őt, de már nem kíméli, s nem titkolja előtte sem szemérmétlenségét, sem viselt dolgait. Egyébként mondok még valamit, ami bizonyára megnyugtat: nos, Péter búcsúzóul azt mondta nekem, hogy ne féljek Caesartól, mert a hajam szála sem görbül meg, s én hiszek neki. Egy hang is azt mondja lelkemben, hogy Péternek minden szava beteljesedik, s mivel ő megáldotta szerelmünket, tehát téged, ó, Lygia, sem Caesar, sem a Hades minden hatalma, sőt a végzet sem vehet el tőlem! Ha erre gondolok, olyan boldog vagyok, mint az égbolt, mert egyedül az boldog és nyugodt. De téged, keresztény leányt, talán bánt az, amit az égboltról és a végzetről mondok? Ha így van, bocsáss meg, mert akaratlanul vetkezem. A keresztvíz még nem mosott le, de a szívem olyan, mint az üres kehely, s a tarsusi Pálnak kell megtöltenie a boldog tudománnyal, amely annyival is boldogabb, mert a tied. Te pedig, isteni Lygiám, legalább azt tudd be javamra, hogy ama kehelyből kiöntöttem a folyadékot, mely azelőtt megtöltötte, és hogy nem vonom vissza, hanem kinyújtom, mint a szomjas ember, ha tiszta forrást talál. Hadd találjak kegyet szemed előtt. Antiumban nappalaimat és éjszakáimat azzal töltöm majd, hogy Pált hallgatom, aki már az első napon olyan hatással volt embereimre, hogy folyton köré sereglenek, mert nemcsak thaumaturgost¹²⁵ látnak benne, hanem szinte természetfölötti lényt. Tegnap észrevettem, hogy arcáról öröm sugárzik, s mikor megkérdeztem, mit mivel, azt mondta: »Magot vetek.« Petronius tudja, hogy ő itt van az embereim között, s szeretne találkozni vele, amiképpen Seneca is, aki viszont Gallustól hallott róla. De már homályosodnak a csillagok, ó, Lygia, s a hajnali »Lucifer« egyre fényesebben ragyog. A hajnal csakhamar rózsaszínűre festi a tengert - s köröskörül minden alszik, csak én gondolok rád és szeretlek. A hajnalpírral együtt köszöntelek, sponsa mea!¹²⁶

---

¹²⁵ Csodatévő. (görög)

¹²⁶ Jegyesem, menyasszonyom.

HARMINCNYOLCADIK FEJEZET

Vinicius - Lygiának:

„Kedvesem, jártál-e te valaha Aulusékkal Antiumban? Ha nem, boldog leszek, ha idővel én mutathatom meg neked. Már Laurentumtól egymást érik a parton a villák, Antium maga pedig véghetetlen sora a palotáknak és porticusoknak, melyeknek oszlopai szép időben a víz tükrében nézegetik magukat. Nekem is van itt egy házam közvetlenül a víz partján, a villa mögött olajfakert és cipruserdő, s ha arra gondolok, hogy ez a hajlék valamikor a tied lesz, márványait fehérebbeknek, kertjeit árnyasabbaknak, tengerét kékebbnek látom. Ó, Lygia, milyen jó élni és szeretni! Az öreg Menicles, e házam gondnoka, egész íriszbokrokat ültetett a réten a mirtuszok alatt, s erről jutott eszembe Aulusék háza, a ti impluviumotok meg a kertetek, ahol annyiszor ültem melletted. Ezek az íriszek neked is szülőházadat fogják eszedbe juttatni, azért tudom biztosan, hogy megszereted Antiumot és ezt a villát. Mindjárt megérkezésünk után sokáig beszélgettünk Pállal a prandium alatt. Rólad beszélünk, azután Pál elkezdte a tanítást, én pedig sokáig hallgattam, s csak annyit mondok, ha úgy tudnék is írni, mint Petronius, akkor sem tudnám elmondani mindazt, ami agyamon és lelkemen átsuhant. Sosem hittem volna, hogy lehet még a világon olyan boldogság, olyan szépség és békesség, amelyről az emberek nem tudnak. De mindezt elteszem, hogy veled beszéljem meg, majd ha első szabad pillanatomban Rómába mehetek. Mondd meg, hogyan bír meg a föld egy időben olyan embereket, mint Péter apostol vagy a tarsusi Pál és Caesar? Ezt azért kérdelem, mert Pál tanítása után az estét Nerónál töltöttem, s tudod, mit hallottam ott? Nos, előbb ő maga olvasta fel Trója pusztulásáról írt költeményét, aztán panaszkodott, hogy még sosem látott égő várost. Irigyelte Priamust, és boldog embernek nevezte azért, mert láthatta szülővárosa égését és pusztulását. Erre Tigellinus felkiáltott: »Csak egy szót kell szólnod, isteni Caesar, már fogom a fáklyát, s mielőtt az éj leszál, látni fogod az égő Antiumot.« De Caesar a szemébe vágta, hogy ostoba. »Akkor hova járnék tengeri levegőt szívni, mondotta, és hangomat óvni, amellyel az istenek megajándékoztak, s amelyre, amint mondják, a nép érdekében vigyáznom kell? Hát nem Róma árt nekem, nem a Suburra és az Esquilinus kigőzölgései okozzák rekedtségemet, s avagy az égő Róma nem százszorta nagyszerűbb és tragikusabb látvány volna, mint Antium?« Erre mindnyájan arról kezdtek beszélni, milyen hallatlanul tragikus látvány lenne az, ha e város, mely meghódította a világot, egy csomó szürke hamuvá válnék. De Caesar kijelentette, hogy akkor az ő költeménye felülmúlná Homérosz énekeit, azután arról beszélt, miként építené fel újból a várost, s a jövő századoknak hogyan kellene csodálniuk művét, mellyel szemben minden más emberi alkotás összezsugorodnék. Erre a részeg lakomázók kiáltozni kezdtek: »Tedd hát meg! Tedd meg!«, de ő kijelentette: »Ahhoz hűségesebb és odaadóbb barátokra volna szükségem.« Bevallom, engem nyugtalanított ez a beszéd, mert hiszen te is Rómában vagy, carissima. Most már magam is mosolygok ezen az aggályomon, s úgy vélem, hogy bár Caesar és az augustianusok örültek, ekkora örültséget mégsem mernének elkövetni. S látod, az ember hogy félti azt, akit szeret, mert bizony jobban szeretném, ha Linus háza nem a Transtiberisen, abban a szűk sikátorban, az idegen negyedben volna, amellyel adott esetben nem sokat törődnének. Szerintem a Palatinus minden palotája sem volna számodra méltó lakóhely, szeretném tehát, ha megvolna az a kényelmed, s nem hiányoznának a díszek sem, amelyekhez gyerekkorod óta hozzászoktál. Költözz át Aulusékhoz, Lygiám. Én sokat gondolkoztam itt ezen. Ha Caesar Rómában volna, átköltözésed híre a rabszolgák útján valóban eljuthatna a Palatinusra, reád irányíthatná a figyelmet, s reád vonhatná Caesar bosszúját, amiért szembefordultál akaratával. De ő sokáig itt marad Antiumban, s mire visszatér, a rabszolgák már régen nem fognak arról beszélni. Linus és Ursus is ott

lakhatnának veled együtt. Egyébként éltet a remény, hogy mire a Palatinus viszontlátja Caesart, te, isteni Lygiám, már saját házában fogsz lakni a Carinaen. Legyen áldott a nap, az óra meg a perc, amelyben átléped küszöbömet, s ha Krisztus, akiben hinni tanulok, megadja ezt, legyen áldott az Ő neve is. Szolgálni fogom őt, s életemet és véretem adom érte. Rosszul mondtam: mindketten Őt fogjuk szolgálni, amíg éltünk fonala meg nem szakad. Szeretlek, és teljes lelkemmel köszöntelek.”

HARMINCKILENCEDIK FEJEZET

Ursus vizet merített a ciszternából, s míg a kötélén felfelé húzta a kettős amforát, halkán dúdolt valami furcsa lygius nótát, s közben örvendezve nézte Lygiát és Viniciust, amint Linus kertjének ciprusai között fehérlettek, mint két szobor. Ruhájukat a legenyhébb fuvallat sem lebbentette meg. A világ lassanként aranyoslila homályba borult, ők pedig az esti csendben, egymás kezét fogva, beszélgettek.

- Nem lehet semmi bajod belőle, Marcus, hogy a Caesar tudta nélkül hagyta el Antiumot? - kérdezte Lygia.

- Nem, kedvesem - felelte az ifjú. - Caesar kijelentette, hogy két napra bezárkózik Terpnosszal új dalokat költeni. Gyakran megteszi ezt, s olyankor senki mással nem törődik, és semmire nem emlékszik. Különben is, mit nekem Caesar, ha veled vagyok, és téged nézhetlek? Már nagyon vágyódtam utánad, s az utóbbi éjszakákon már aludni sem tudtam. Gyakran, hogy elszundítottam a fáradságtól, hirtelen felrettentem, mert az volt az érzésem, hogy veszedelemben vagy; néha arra gondoltam, hogy elrabolták az egyes állomásokon előre elhelyezett lovaimat, amelyeken Antiumból Rómába akartam jönni, s amelyeken olyan gyorsan megtettem az utat, mint soha egyetlen caesari futár sem. S tovább már nem bírtam ki nélküled. Nagyon szeretlek, én egyetlen kincsem!

- Tudtam, hogy jössz. Ursus kérésemre kétszer is kiszaladt a Carinaera, hogy házában kérdezősködjék felőled. Linus kinevetett, meg Ursus is.

S valóban látszott rajta, hogy várta, mert a megszokott sötét ruhája helyett lágy, fehér stólat viselt, melynek szelíd redőiből úgy virított ki feje és két karja, mint a nyíló kankalin a hóból. Haját néhány rózsaszín kökörtő díszítette.

Vinicius ajkát a leány kezéhez szorította, aztán a vadszőlő között meghúzódó kőpadra ültek, vállukkal egymáshoz támaszkodva nézték az alkonypírt, melynek már utolsó villanásai tükröződtek vissza szemükből.

Lassan úrrá lett rajtuk a csendes este varázsa.

- Milyen csend van itt, s milyen gyönyörű a világ - jegyezte meg Vinicius halkabban. - Nagyon derűs éjszaka lesz. Olyan boldognak érzem magam, amilyen még soha életemben nem voltam. Mondd meg, Lygia, mi ez? Sosem hittem volna, hogy ilyen szerelem is lehet a világon. Én azt hittem, hogy a szerelem nem más, mint az ember vérében keringő tűz és szenvedélyes vágy, s csak most látom, hogy szerethetünk minden csepp vérünkkel, minden lélegzetünkkel, s ugyanakkor lehet olyan csendes békességünk, mintha már az Álom és a Halál békéltette volna meg lelkünket. Ez egészen új dolog számomra. Nézem a fák mélységes nyugalomát, s úgy érzem, hogy az a nyugalom bennem van. Csak most érzem, hogy lehet olyan boldogság, amilyent az emberek eddig nem ismertek. Csak most értem meg, miért vagy te és Pomponia Graecina olyan derűs... Igen!... Ezt a Krisztus adja...

A leány e pillanatban bájos fejcskáját az ifjú vállára hajtva suttozta:

- Én édes Marcusom...

S többet nem bírt szólni. Az öröm, a hála, és az a tudat, hogy most már szabad őt igazán szeretnie, elakasztotta szavát, de szemét elárasztották a megindultság könnyei. Vinicius átkarolta a leány karcsú testét, egy darabig magához ölelve tartotta, aztán így szólt:

- Lygia! Áldott legyen a pillanat, amikor először hallottam meg nevédet.

A leány pedig halkán suttozta:

- Marcus, szeretlek.

Aztán mindketten elhallgattak megint, mert a túlradó boldogság elakasztotta szavukat. A ciprusokon kialudtak az alkony utolsó lila lángjai, s a kert ezüstös fényt öltött a hold sarlójától.

Kisvártatva Vinicius ismét megszólalt:

- Tudom... Alig léptem be ide, alig csókoltam meg drága kezedet, szemedből kiolvastam a kérdést, hogy megértettem-e már amaz isteni tanokat, amelyeket te vallasz, és megkeresztelkedtem-e? Nem! Még nem kereszteltek meg, tudod-e, virágom, miért? Mert Pál azt mondta: „Én győztelek meg arról, hogy az Isten leszállt erre a világra, s keresztre feszítette magát, hogy a világot megváltsa, de a kegyelem forrásában hadd mosson meg Péter, aki először nyújtotta föléd kezét, és áldott meg.” S magam is azt akartam, édesem, hogy te is lásd megkereszteltetésemet, s hogy Pomponia legyen az anyám. Nos, ezért nem kereszteltek meg meg, bár hiszek a Megváltóban és drága tanaiban. Pál meggyőzött, megtérített, de történhetett-e másképpen? Hogyan kételkedhettem volna benne, hogy a Krisztus leszállt erre a világra, mikor Péter mondja, aki tanítványa volt, és Pál, akinek megjelent? Hogyan kételkedhettem volna abban, hogy Isten volt, ha feltámadt? Hiszen látták őt a városban, a tónál és a hegyen, mégpedig olyan emberek, akiknek ajkát hazug szó soha el nem hagyta. Ezt én már azóta hiszem, mióta az Ostriában hallottam Pétert beszélni, mert már akkor azt mondtam: bárki inkább hazudhat ezen a világon, mint ez, aki azt mondta: „Én láttam!” De féltem a vallásotoktól. Azt hittem, megfoszt tőled. Úgy láttam, nincs benne sem bölcsesség, sem szépség, sem boldogság. De ma, hogy már megismertem, micsoda ember volnék, ha nem akarnám, hogy a földön igazság uralkodjék s ne a hazugság, a szeretet s ne a gyűlölet, a jóság s ne a gonoszság, a hűség s ne a hűtlenség, az irgalom és ne a bosszú? Van-e ember, aki nem ezt szeretné jobban, aki nem ezt akarná? Pedig hát a ti vallásotok ezt tanítja. Más vallások is az igazságot akarják, de csak a tietek tanítja meg a szívet arra, hogy igazságos legyen. S ezenfelül tisztává és hűségessé teszi, mint amilyen a tied és Pomponiáé. Vak volnék, ha ezt nem látnám. S ha ezenfelül a Krisztus-Isten még örök életet és olyan mérhetetlen boldogságot is ígér, amilyent csak a mindenható Isten adhat, mi többet kívánhatna még az ember? Ha megkérdezném Senecától, miért ajánlja az erényességet, holott a bűnös élet boldogabbá tesz, nem tudna semmi okosat válaszolni. De én most már tudom, miért kell erényesnek lennem. Íme, azért, mert a jóság és a szeretet Krisztusból fakad, és azért, hogy ha majd a halál befogja szememet, megtaláljam az életet, a boldogságot, megtaláljam önmagamat, és megtaláljalak téged, egyetlenem... Hogyan ne szeresse meg az ember és ne fogadja el azt a tanítást, amely nemcsak igazat mond, hanem a halált is legyőzi? Ki ne becsülné többre a jót a rossznál? Én azt hittem, ez a vallás ellenkezik a boldogsággal, Pál pedig meggyőzött róla, hogy nemcsak el nem veszi a boldogságot, hanem még növeli. Mindez alig fér a fejembe, de érzem, hogy így van, mert még sosem voltam és akkor sem lehettem volna ilyen boldog, ha erőszakkal elraboltalak volna, s tartanálak a házamban. Íme, az imént azt mondtad: „Szeretlek”, pedig ezt a szót Róma minden hatalmával sem bírtam volna tőled kicsikarni. Ó, Lygia! Az eszem azt mondja, ez a legjobb, ez az isteni vallás, a szívem érzi ezt, s két ekkora hatalmasságnak ki bírna ellenállni?

Lygia csak hallgatta, ráfüggesztve kék szemét, mely a hold fényében olyan volt, mint valami titokzatos virág, s könnyétől még harmatos is volt, mint a virág.

- Igen, Marcus! Igaz! - mondta, s feje még erősebben simult az ifjú vállához.

E pillanatban mindketten végtelenül boldogok voltak, mert megértették, hogy a szerelmen kívül valami más erő is összeköti őket, s ez az erő éppoly édes, mint amilyen legyőzhetetlen, s általa a szerelem is örök és változhatatlan, csalódás nem fenyegeti, s még a halál sem úr fölötte. Szívük megtelt biztonsággal, hogy bármi történjék is, mindig szeretni fogják egymást, s őket egymástól soha semmi el nem választja. Ez a tudat kimondhatatlan békességgel töltötte el szívüket. Vinicius még azt is érezte, hogy ez a szerelem nemcsak tiszta és mélységes, hanem egészen új is, amilyent a világ eddig nem ismert, s nem is adhatott. Az ő szívében a szerelem alkotórésze volt minden: Lygia, Krisztus tanítása, a ciprusiakon nyugodtan szendergő holdfény, meg ez a derűs éjszaka is. Mintha az egész világegyetemet ez a szerelem töltötte volna ki.

Kis idő múlva halkabb, remegő hangon szólalt meg:

- Lelkemnek lelke leszel, és a legdrágábbam ezen a világon. Szívünk együtt fog dobanni, közös lesz az imádságunk, és közös a Krisztus iránti hálánk. Ó, én egyetlenem! Együtt élni, együtt imádni a jóságos Istent, s tudni, ha jön a halál, szemünk mintegy boldog álomból ébredve újra kinyílik az új világosságra. Lehet-e ennél jobbat elképzelni? Most már csak azon csodálkozom, hogy ezt előbb meg nem értettem. S tudod, mit gondolok most? Azt, hogy ennek a tanításnak senki sem állhat ellen. Két- vagy háromszáz év múlva az egész világ befogadja. Az emberek elfelejtik Iuppitert, s nem lesznek más istenek, csak Krisztus, és nem lesz más templom, csak a keresztényeké. Ki ne kívánná a saját boldogságát? Ah, hiszen hallottam Pál és Petronius beszélgetését, s tudod, mit mondott Petronius a végén? „Ez nem nekem való”, de egyebet nem bírt mondani.

- Mondd el nekem Pál szavait - kérte Lygia.

- Nálam történt egy este. Petronius, szokása szerint, könnyedén kezdett beszélni és tréfálkozott, Pál pedig így szólt: „Petronius, okos ember létedre hogyan tagadhatod, hogy Krisztus a földön járt, és feltámadt a halálból, holott akkor a világon sem voltál? De Péter meg János látták őt, s a damaszkuszi úton én is láttam. Bölcsességed tehát előbb bizonyítsa be, hogy mi hazugok vagyunk, s csak azután cáfolja meg bizonyágtételünket.” De Petronius kijelentette, hogy nem szándékozik cáfolni, hiszen tudja, hogy sok felfoghatatlan dolog történik a világon, amelyet hitelt érdemlő emberek megerősítenek. De hozzátette, hogy más dolog egy új, idegen istent felfedezni, és más annak vallását átvenni. „Semmiről sem akarok tudni, mondta, ami elronthatná életemet, és semmivé tehetné annak szépségét. Nem fontos, hogy isteneink valódiak-e, de szépek, és mi vidáman s gondtalanul élhetünk mellettük.” Erre Pál így felelt: „Elveted a szeretet, az igazságosság és irgalom vallását, mert félsz az élet gondjaitól, de vedd csak fontolóra, Petronius, vajon a ti életek valóban gondtalan? Hiszen mikor fejeteket lehajtjátok, sem te, uram, sem senki más, még a leggazdagabb és leghatalmasabb sem tudhatja, hogy másnap nem halálos ítéletetekre ébredtek-e. De mondd meg, ha Caesar azt a hitet vallaná, amely az igazságot és könyörületet hirdeti, nem volna biztosabb a boldogságod? Félted örömeidet, de vajon életek akkor nem volna vidámabb? Ami pedig az élet szépségét és ékességeit illeti, ha a ti rossz, bosszúálló, parázna és hamis isteneitek tiszteletére annyi gyönyörű templomot és szobrot emeltetek, mi mindent meg nem tennétek a szeretet és igazság egy Istenének dicsőségére? Áldod sorsodat, mert hatalmas vagy, és gyönyörök közepette élsz, de noha hatalmas családból származol, éppen úgy lehetnél szegény és elhagyatott is, s akkor kétségkívül jobban menne dolgod e világon, ha az emberek a Krisztus vallását követnék. A ti városotokban néha jómódú szülők is kiteszítják gyermekeiket, mert nem akarnak nevelésükkel fáradozni, az ilyen gyerekeket alumnusoknak¹²⁷ hívják. Nos, uram, te is lehettél volna ilyen

---

¹²⁷ Kített gyerek, lelenc.

alumnus, ellenben ha szüleid a mi vallásunk szerint éltek volna, ilyesmi nem történhetett volna meg veled. S ha férfikort érven, feleségül vettél volna egy szeretett nőt, azt akartad volna, hogy halálodig hű legyen hozzád. Most pedig nézz szét, mi történik nálatok, mennyi itt a szemérmertlenség, mennyi a gyalázat, s micsoda szabad kalmárkodás folyik a hitvesi hűséggel! Hiszen már magatok is csodálkoztok, ha akad nő, akit univirának nevezhettek. Én pedig azt mondom neked, azok a nők, akik a Krisztust hordozzák szívükben, nem törnek meg a férjük iránti hűséget, de a keresztény férfiak is megőrzik azt feleségük számára. Ti azonban nem lehettek bizonyosak sem uraitok, sem atyáitok, sem feleségeitek, sem gyermekeitek felől, sőt még cselédeitek felől sem. Az egész világ reszket tőletek, ti pedig rabszolgáitoktól reszketek, mert tudjátok, hogy bármely órában harcba szállhatnak elnyomásotok ellen, mint ahogyan már többször megtették. Gazdag vagy, de nem tudod, holnap nem parancsolják-e meg, hogy hagyd itt gazdagságodat, fiatal vagy, de holnap talán már meg kell halnod. Szeretsz, de máris a hűtlenség leleselkedik rád, szerelmese vagy a villáknak és a szobroknak, de talán már holnap kiűznek Pandataria szigetére; ezrével vannak rabszolgáid, de talán már holnap ők ontják ki véredet. S ha ez így van, akkor hogyan lehettek boldogok, nyugodtak, és hogyan élhettek örömeiben? Én pedig, íme, a szeretetet hirdetem, és olyan tanokat, amelyek a hatalmasoktól megkövetelik, hogy szeressék alattvalóikat, az uraktól, hogy szeressék rabszolgáikat, a rabszolgáktól, hogy szeretettel szolgáljanak; megkövetelik az igazságot és könyörületet, s végül boldogságot ígérnek, mely végtelen, akár a tenger. Hogyan mondhatod hát, Petronius, hogy ez a vallás megrontja az életet, holott megjavítja azt, s magad is sokszorta boldogabb és biztosabb volnál, ha ez a vallás úgy betöltené a világot, ahogyan betölti azt a ti római uralmatok?” Igen, Lygia, Pál így beszélt, s arra Petronius azt mondta: „Ez nem nekem való!”, s mintha álmos lett volna, kiment, de búcsúzóul még megjegyezte: „Kedvesebb nekem Euniké, mint a te tudományod, de nem szeretnék veled a szószéken harcba szállni.” De én egész lelkemmel hallgattam szavait, s mikor a mi asszonyainkról beszélt, szívem mélyéből magasztaltam ezt a vallást, amelyből te kinőttél, mint ahogy tavasszal a lilium kinő a televényföldből. S akkor arra gondoltam: íme, Poppaea két férjét is otthagya Nero kedvéért, íme, Calvia Crispinilla, Nigidia, meg úgyszólván mindnyájan, akiket ismerek, az egy Pomponiát kivéve, mind áruba bocsátották hitüket és esküjüket, csak ez az egyetlenegy, ez az én leánykám nem tágit, nem csal meg, nem oltja meg a tüzet, s nem tenné akkor sem, ha mindenben csalódnom kellene is, amiben hittem. S akkor azt mondtam lelkemben: mivel hálálhatom ezt meg neked, ha nem szerelemmel és megbecsüléssel? Érezted-e, hogy Antiumban hozzád beszéltem, s folyton beszélgettünk, mintha ott lettél volna mellettem? Százszorosan szeretlek azért, mert elszöktél tőlem Caesar palotájából. Már nekem sem kell az. Nem kellene a gyönyöreik, a zenéje, egyedül csak te kellesz. Egy szót szólj csak, s itt hagyjuk Rómát, s valahol messze telepszünk le.

A leány pedig, anélkül hogy fejét felemelte volna az ifjú válláról, feltekintett, s mintegy elgondolkozva nézett a ciprusok ezüstös koronájára, majd így szólt:

- Jó, Marcus. Te írtál nekem Sziciliáról, ahol Aulusék is meg akarnak telepedni öregségükre...

Vinicius örvendezve vágott közbe:

- Igen, kedvesem! Birtokaink közel vannak egymáshoz. Gyönyörű partvidék az, az éghajlat még enyhébb, az éjszakák még derűsebbek, mint Rómában, s illatosak és világosak... Ott az élet meg a boldogság szinte egy és ugyanaz.

Aztán a jövőről kezdett ábrándozni.

- Ott az ember elfelejtheti gondjait. A ligetekben olajfák között járunk majd, s az árnyékban pihenünk meg, ó, Lygia! Micsoda élet: szeretni, vigasztalni egymást, együtt gyönyörködni a tengerben és az égben, együtt imádni a jóságos Istent, s békeességben jót és igazságot cselekedni, mindenfelé.

Mindketten elhallgattak, a jövőbe néztek, csak az ifjú vonta magához egyre erősebben a leányt, s közben a holdfényben megcsillant ujján az arany lovagi gyűrű. A szegény munkásnép által lakott negyedben már minden aludt, s parányi nesz sem zavarta meg a csendet.

- Megengeded, hogy Pomponiát olykor meglátogassam? - kérdezte Lygia.

- Meg, kedves. Majd meghívjuk őket magunkhoz, vagy mi megyünk el hozzájuk. Akarod, hogy magunkkal vigyük Péter apostolt? Őt már nagyon nyomja kora és a sok munka. Pál is gyakran meglátogat majd, megtéríti Aulus Plautiust, s ahogyan a katonák kolóniákat létesítenek a távoli országokban, mi ott létesítünk keresztény kolóniát.

Lygia felemelte kezét, s Vinicius jobbját megfogva ajkához akarta emelni, de az ifjú suttogásra fogta a szót, mintha attól tartana, hogy el találja riasztani a boldogságot:

- Ne, Lygia, ne! Én tisztellek és becsüllek téged, add te a kezedet.

- Szeretlek.

De az ifjú már Lygia jázminfehér kezéhez szorította száját, s egy ideig csak a saját szívük dobogását hallották. A levegőben a legenyhébb szellő sem rezdült, s a ciprusok mozdulatlanul álltak, mintha ők is visszatartották volna lélegzetüket...

A csendet egyszerre váratlanul mély dübörgés szakította meg, mintha a föld alól jött volna. Lygia teste végigborzongott, Vinicius pedig felállt, s így szólt:

- Az oroszlánok ordítanak a vivariumokban...¹²⁸

S mindketten hallgatóztak. Közben az első ordítást a második követte, majd a harmadik, a tizedik hangzott mindenfelől, minden városrészből. A városban olykor néhány ezer oroszlánt is elhelyeztek az egyes arénáknál, s ezek éjjelente, óriási fejüket a ketrec falának támasztva, így adták jelét a szabadság és a sivatag utáni vágyuknak. Így vágyakoztak most is az éjszaka csendjében, s egyik a másikának adva át a szót, ordításukkal megtöltötték az egész várost. Volt ebben valami kimondhatatlanul hatalmas, fenyegető erő, mely nyomban szét is rebbenette a jövő derűs, békés látomásait. Lygia összeszoruló szívvel, félelemmel és szomorúan hallgatta.

De Vinicius átölelte, s így szólt:

- Ne félj, kedves, közel a viadal, tehát az összes vivariumok tele vannak.

Aztán az oroszlánok egyre erősödő, dörgő ordításától kísérve, mindketten beléptek Linus házába.

---

¹²⁸ A vadállatok ketrece, vadaskert.

NEGYVENEDIK FEJEZET

Eközben Petronius Antiumban úgyszólván napról napra diadalt aratott augustianus társai fölött, akik vele együtt versenyeztek Caesar kegyeiért. Tigellinus befolyása teljesen aláhanyatlott. Rómában, ha veszedelmesnek vélt embereket kellett eltenni láb alól, vagyonukat elharácsolni, politikai ügyeket elintézni, látványosságokat rendezni, hogy fényűzésükkel és ízléstelenségükkel mindenkit elkápráztassanak, vagy a Caesar borzalmas kedvteléseit kellett kielégíteni, ott a körmönfont és mindenre kapható Tigellinus nélkülözhetetlen volt. De Antiumban, az azúrkék tengerből visszatükröződő paloták között Caesar hellén életet élt. Reggeltől estig költeményeket olvastak, szerkezetüket és nagyszerűségüket latolgatták, gyönyörködtek a sikerült fordulatokban, zenével és színházzal, egyszóval csakis olyan dolgokkal foglalkoztak, amelyeket a görög lángelme talált fel, s díszítette fel velük az életet. De ilyen viszonyok között feltétlenül a Tigellinusnál és minden más augustianusnál sokkal műveltebb, szellemes és ékes szavú, a finom érzésekben bővelkedő, jó ízlésű Petroniusnak kellett előtérbe nyomulnia. Caesar kereste társaságát, véleményét tudakolta, tanácsokat kért tőle alkotás közben; sokkal szorosabb barátságot mutatott iránta, mint bármikor. Környezetük azt hitte, hogy befolyása most már véglegesen győzelmet aratott, hogy a Caesarral való barátsága most már szilárd alapokon áll, s éveken át fog tartani. Még azok is, akik régebben idegenkedve nézték az előkelő epikureust, most kezdtek köréje seregleni, s kegyét keresni. Sokan még őszintén örültek is titokban, hogy olyan ember kerül előtérbe, aki tudta ugyan, hogy kiről mit tartson, és szkeptikus mosollyal fogadta a tegnapi ellenségek hízelkedését, de akár lustaságból, akár előkelő finomságból nem volt bosszúálló, s hatalmát nem használta fel mások vesztére vagy kárára. Voltak pillanatok, amikor még Tigellinust is elveszthette volna, de ő inkább csak kinevette, s élvezettel leplezte le hiányos műveltségét és közönségességét. Rómában a senatus fellélegzett, mert másfél hónap óta egyetlen halálos ítéletet sem hoztak. Igaz, hogy Antiumban is meg Rómában is csodákat meséltek arról, hogy a rafináltság milyen fokáig jutott el Caesar és kedvence feslettsége, de mindenki szívesebben vette, hogy egy rafinált Caesar legyen fölötte, mintsem egy vadállattá süllyedt zsarnok Tigellinus kezében. Tigellinus maga is elvesztette a fejét, s habozott, hogy nem volna-e jobb megadni magát, hiszen Caesar sokszor elmondta, hogy Rómában és az egész udvarban csupán két igazi hellén van, kik egymást valóban megértik: ő és Petronius.

Petronius bámulatra méltó ügyessége megszilárdította az embereknek azt a meggyőződését, hogy befolyása minden másét túléli. Már nem is tudták elképzelni, hogyan is lehetne meg Caesar nélküle, kivel beszélgethetne a költészetről, a zenétől, a versenyekről, s kinek a szemébe nézne, ha meg akarná tudni, hogy alkotása valóban tökéletes-e. Petronius viszont, megszokott könnyedségével, mintha semmiféle fontosságot nem tulajdonított volna helyzetének. Késedelmes és lusta, szellemes és szkeptikus volt, mint rendesen. Az emberek gyakran úgy érezték, mintha belőlük is, önmagából is, Caesarból is és az egész világból gúnyt űzne. Néha Caesart is szemtől szembe korholni merte, s mikor már azt hitték, hogy túlfeszítette a húrt, sőt egyenesen vesztébe rohan, ő értett hozzá, hogy a korholást hirtelen úgy tálalja, hogy az ő hasznára forduljon. Ez a jelenlevőket bámulatba ejtette, s azt a meggyőződést keltette bennük, hogy nincsen olyan helyzet, amelyből Petronius ne diadallal kerülne ki. Egyszer, körülbelül egy héttel azután, hogy Vinicius visszatért Rómából, Caesar szűkebb körben Troicájából olvasott fel egy szakaszt, s mikor befejezte, s az elragadtatás kiáltásai elcsendesedtek, Caesar kérdő tekintetet vetett Petroniusra, az pedig így felelt:

- Hitvány munka, megérett a tűzre.

A jelenlevők szívverése is elállt rémületükben, hiszen Nero gyermekkorától fogva soha senkitől nem hallott ilyen ítéletet. Csak Tigellinus arcán villant fel az öröm. Ellenben Vinicius elsápadt, mert azt hitte, hogy Petronius, aki sosem szokta leinni magát, most részeg.

Nero pedig mézédeseen kérdezte:

- Mi rosszat találsz benne? - de hangjában érezhető volt a vérig sértett hiúság.

Erre Petronius még rátámadt:

- Ne higgy nekik - mondta a jelenlevőkre mutatva -, ezek nem értenek semmihez. Azt kérde, mi nem jó ezekben a versekben? Hát ha tudni akarod, megmondom: ezek a versek jók lennének Vergiliustól, jók Ovidiustól, még Homérosztól is, de tőled nem. Neked nem szabad ilyen verseket írnod. Az a tűzvész, amiről írsz, nem lángol eléggé, a te tüzed nem elég forró. Ne hallgass Lucanus hízelgésére. Őröla ugyanezekért a versekért elismerném, hogy lángelme, de rólad nem. S tudod, miért? Mert te nagyobb vagy náluk. Akinek az istenek annyit adtak, mint neked, attól többet szabad igényelni. De te kezdesz lustulni. Prandium után inkább alszol egyet, hogysem munkához látnál. Te olyan művet alkothatsz, amilyent még nem látott a világ, azért mondom egyenesen a szemedbe: írd jobbat!

S csak úgy kelleetlenül s egyúttal zsörtölődve beszélt, de Caesar szemét elhomályosította a gyönyörűség köde, s így szólt:

- Az istenek megáldottak némi tehetséggel, de ennél többel is, mert adtak olyan műértő barátot, aki egyedül mondja szemembe az igazságot.

Azzal rozsdaszínű szőrrel borított kövér kezét a Delphiben harácsoló kandeláber felé nyújtotta, hogy a verseket elégesse.

De Petronius kikapta kezéből, mielőtt a láng a papyrust érinthette volna.

- Nem, nem! - mondta. - Még e hozzád nem méltó versek is az emberiség tulajdonai. Hagyd nálam.

- Akkor engedd meg, hogy saját elképzelésem szerint tokot csináltassak hozzá, s úgy küldjem el neked - felelte Nero, barátját megölelve.

S kis szünet után folytatta:

- Úgy van. Igazad van. Versemben Trója égése nem lángol, s a tűz nem éget eléggé. Én azonban azt hittem, ha Homéroszt utolérem vele, az elég. Bizonyos bátortalanság és önmagam alábecsülése mindig akadályozta szárnyalásomat. Te nyitottad ki a szemem. De tudod, miért van úgy, ahogy mondom? Nos, ha a szobrász istenszobrot akar alkotni, mintát keres hozzá, nekem pedig nem volt mintám. Sosem láttam égő várost, s leírásomból ezért hiányzik a valóság.

- Mondhatom, nagy művésznek kell lennie, aki ezt megérti.

Nero elgondolkozott, kis idő múlva azonban így szólt:

- Felelj egy kérdésemre, Petronius: te sajnálsz, hogy Trója leégett?

- Hogy sajnálsz-e?... Venus sánta férjére mondom, cseppet sem sajnálsz! S azt is megmondom, miért. Nos, Trója nem égett volna le, ha Prometheus nem adott volna az embernek tüzet, és a görögök nem üzentek volna háborút Priamusnak; de ha nem lett volna tűz, Aiszkhülosz nem írta volna meg Prometheusát, éppen úgy, mint ahogy a háború nélkül Homérosz nem írta volna meg az Iliászt; én pedig jobb szeretem, hogy van Prometheus és van

Iliász, mintsem hogy megmaradt volna egy valószínűleg csúnya és piszkos városka, ahol most legalábbis egy begyepesedett fejű procurator a helybeli areopagusszal huzakodnék unalmában.

- Ez az, ha valaki értelmesen beszél - felelte Caesar. - A költészetért és a művészetért az ember mindent feláldozhat, és fel is kell áldoznia. Boldogok az achaiabeliek, hogy témát adtak Homérosznak az Iliászhoz, és boldog Priamus, hogy végignézhetette hazája pusztulását. És én? Én nem láttam égő várost.

Pillanatnyi csend következett, amelyet végül Tigellinus tört meg:

- Mondtam már, Caesar, csak parancsolnod kell, s én felgyújtom Antiumot. Vagy tudod, mit? Ha sajnálsz ezeket a villákat és palotákat, felgyújtatom Ostiában a hajókat, vagy építtetek az albai hegyek lábánál egy várost fából, s te magad dobod bele a csóvát. Akarod?

De Nero mély megvetéssel mérte végig.

- Égő faviskókat nézzek? A te értelmed végképp megzápult, Tigellinus! S ebből látom, hogy tehetségemet és Troicámat sem becsülsz valami sokra, ha úgy véled, hogy ennél nagyobb áldozatot nem érdemel meg.

Tigellinus zavarba esett, Nero pedig, másra akarván terelni a szót, hozzátette:

- Jön a nyár... Ó, milyen bűzös lehet most Róma... De azért a nyári viadalokra mégis haza kell mennünk.

Erre Tigellinus megszólalt:

- Ha az augustianusokat elküldöd, Caesar, engeddd meg, hogy egy pillanatig veled maradjak...

Egy órával később Vinicius a caesari villából Petroniusszal hazafelé tartva így szólt:

- Egy pillanatra megrémítettél. Azt hittem, részeg fejjel menthetetlenül vesztedbe rohansz. Vigyázz, mert életeddel játszol.

- Ez az én küzdőterem - felelte Petronius hanyagul. - És mulattat az az érzés, hogy ezen a porondon én vagyok a legjobb gladiátor. Láttad, mi lett a vége. Befolyásom az este még jobban megerősödött. Elküldi nekem a verseit egy tokban, amely (fogadsz velem?) rettentő díszes és rettentő ízléstelen lesz. Majd megmondom orvosomnak, hogy abban tartsa a hashajtó szereket. Még azért is tettem az egészet, mert Tigellinus, látván, hogyan végződnek az ilyen dolgok, kétségkívül utánozni akar majd, s elképzelem, mi lesz abból, ha belevág. Olyan lesz az, mintha egy pireneusi medve kötélén akarna táncolni. Olyat nevetek, mint Demokritos. Ha nagyon akarnám, elveszthetném Tigellinust, és én lehetnék helyette a praetorianusok praefectusa. Akkor maga a Rőtszakállú is a kezemben volna. De lusta vagyok hozzá... Jobb híján inkább elfogadom azt az életet, amelyet élek, sőt még a Caesar verseit is.

- Micsoda ügyesség, amely még a korholást is hízelgéssé tudja változtatni! De valóban olyan rosszak azok a versek? Én nem értek hozzá.

- Nem rosszabbak a többinél. Lucanusnak a kisujjában több tehetség van, de azért a Rőtszakállúban is van valami. Mindenekelőtt nagy adag hajlama van a költészethez és a zenéhez. Két nap múlva nála leszünk, hogy meghallgassuk az Aphrodité-himnusz zenéjét, amellyel ma vagy holnap elkészül. Csak szűk körben leszünk. Csak én, te, Tullius Senecio meg az ifjú Nerva. De a versekre visszatérve, nem igaz, amit mondtam, hogy a lakoma után arra használok őket, amire Vitellius a flamingótollat!... Néha nagy kifejezőerő van bennük. Hecuba szavai megindítóak... A szülési fájdalmak miatt panaszkodik, s Nero meg tudta találni a szerencsés kifejezéseket, talán azért, mert ő is kínok között szül meg minden verssort... Néha

sajnálom is. Polluxra! Micsoda furcsa keverék! Caligulának hiányzott egy kereke, de azért nem volt ilyen csodabogár.

- Ki láthatja előre, hova vezethet a Rótszakállú örülete? - kérdezte Vinicius.

- Bizony, senki. Történhetnek még olyan dolgok, hogy az embereknek évszázadokon át még az emléküktől is égnek áll majd a hajuk. De éppen ez az érdekes, ez az, ami leköti az embert, s bár én néha unom magam, mint Iuppiter Ammon a sivatagban, azt hiszem, más Caesar alatt még jobban unatkoznék. El kell ismernem, hogy a te júdeai Pálod tud beszélni, és ha ilyen emberek fogják hirdetni azokat a tanokat, akkor a mi isteneinknek résen kell lenniük, hogy idővel a padlásra ne kerüljenek. Igaz, hogyha Caesar például keresztény volna, mindnyájan nagyobb biztonságban éreznék magunkat. De az a te tarsusi prófétád, mikor érveit velem szemben alkalmazta, nem gondolt arra, hogy az én számomra éppen ez a bizonytalanság adja az élet varázsát. Aki nem kockázik, nem veszíti el a vagyonát, s lám, az emberek mégis kockáznak. Van ebben valami gyönyör és valami feledés. Ismertem lovag- és senator-fiakat, akik önként lettek gladiátorokká. Azt mondod, az életemmel játszom, s igazad is van, de ezt azért teszem, mert mulattat, míg a ti keresztényi erényeitek egyetlen nap alatt eluntatnának, akár Seneca előadásai. Így hát Pál ékesszólása kárba veszett. Meg kellene értenie, hogy a magamfajta emberek sosem fogják bevenni azokat a tanokat. Te egészen más vagy! A te kedélyállapotoddal éppen úgy meggyűlölheted a keresztény nevet, akár a dögvészt, mint ahogy magad is kereszténnyé lehetsz. Én igazat adok nekik, de ásítva. Tombolunk, a szakadék felé rohanunk, valami ismeretlen dolog közeledik felénk a jövőből, valami recseg-ropog a talpunk alatt, valami meghal mellettünk, ez mind igaz, de egyrészt, tudunk meghalni, azonban másrészt nem vagyunk hajlandók életünket megterhelni, és a halált szolgálni, mielőtt elvitt volna. Az élet az életért van, nem pedig a halálért.

- Én pedig sajnállak, Petronius.

- Ne sajnálj engem jobban, mint ahogy magamat sajnálom. Régebben jól érezted magad közöttünk, s míg Armeniában hadakoztál, Róma után vágytál.

- Róma után most is vágyom.

- Persze, mert beleszerettél egy keresztény Vesta-szűzbe, aki a Transtiberisen lakik. Sem nem csodálkozom rajta, sem meg nem rólok érte. Inkább azon csodálkozom, hogy noha azt mondod, az a vallás valóságos tengere a boldogságnak, s hogy szerelmed hamarosan megkapja a diadal koszorúját, arcodról el nem múlik a szomorúság. Pomponia Graecina állandóan szomorú, s te, mióta keresztény lettél, még el nem mosolyodtál. Ne akarj hát meggyőzni arról, hogy ez vidám vallás! Rómából még szomorúbban tértél vissza. Ha nálatok, keresztényeknél, ez a szerelem, akkor Bacchus szőke fűrtjeire mondom, nem követem példátokat.

- Az egészen más - felelte Vinicius. - Én szintén esküszöm, de nem Bacchus fűrtjeire, hanem atyám lelkére, hogy soha életemben még kóstolóképpen sem éreztem annak a boldogságnak az ízét, amellyel ma tele van a szívem. De kimondhatatlanul epekedem, s ami még különösebb, ha távol vagyok Lygiától, az az érzésem, hogy valami veszedelem fenyegeti. Nem tudom, mi az, azt sem tudom, honnan jöhet, de előre érzem, ahogy előre meg lehet érezni a vihart.

- Vállalom, hogy két nap múlva kieszközlöm számodra az Antiumból való eltávozást annyi időre, amennyire akard. Poppaea mintha nyugodtabb volna, s úgy tudom, az ő részéről nem fenyeget veszély sem téged, sem Lygiát.

- Még ma is megkérdezte, mit csináltam Rómában, bár elutazásom titok volt.

- Lehet, hogy kémkedett utánad. De velem most neki is számolnia kell.

Vinicius megállt, s így szólt:

- Pál azt mondta, hogy az Isten néha előre figyelmezteti az embert, de jóslatokban hinni nem enged, én tehát védekezem ez ellen az előérzet ellen, de nem bírok tőle szabadulni. Megmondom, mi történt, hogy könnyítsek szívemen. Egymás mellett ültünk Lygiával, az éjszaka olyan derűs volt, mint a mai, s a jövőendő terveit szövögettük. El sem mondhatom, milyen boldogok és nyugodtak voltunk. Egyszerre felhangzott az oroszlánok ordítása. Megszokott dolog ez Rómában, de azóta még sincsen nyugtom. Úgy érzem, mintha fenyegetés vagy valami szerencsétlenség előhírnöke lett volna... Tudod, nem nagyon fog rajtam a félelem, de akkor olyasvalami történt, hogy az éj sötétjét teljesen megtöltötte a rettegés. Olyan furcsán, olyan váratlanul jött az egész, hogy azok a hangok folyton a fülemben csengenek, s a szívem folyton nyugtalan, mintha Lygiának volna szüksége védelmemre, valami rettenetes veszedelem, talán éppen amaz oroszlánok ellen... És kínlódom. Eszközöld ki számomra, hogy elutazhassam, mert ha nem, engedély nélkül utazom. Nem bírok itt megülni, ismétlem, nem bírok!

Petronius elmosolyodott.

- Ott még nem tartunk, hogy a consulviselt férfiak fiait vagy feleségeiket lökjék az oroszlánok elé az arénákban. Bármilyen másféle halál elérhet, de ez nem. Egyébként, ki tudja, oroszlánok voltak-e azok, mert a germán vadbivalyok éppen úgy ordítanak. Ami engem illet, én fittyet hányok a jóslatoknak és horoszkópoknak. Tegnap sötét éjszaka volt, s olyan csillaghullás, akár az eső. Vannak, akiknek lekókad a kedvük az ilyen látványtól, de én arra gondoltam: ha az enyém is köztük van, akkor legalább társaságban leszek...

Aztán kis időre elhallgatott, egy kicsit gondolkozott, majd így szólt:

- Különbén is, ha a ti Krisztusotok feltámadt, akkor ti kettőtöket is megvédhet a haláltól.

- Meg - felelte Vinicius, a csillagos égre tekintve.

NEGYVENEGYEDIK FEJEZET

Nero „Cyprus úrnője” tiszteletére énekelt és játszott el egy himnuszt, melynek zenéjét és szövegét egyaránt ő maga szerzetté. Ezen a napon hangjánál volt, s érezte, hogy zenéje valóban magával ragadja a jelenlevőket, s ez az érzés olyan erőt adott a torkából feltörő hangoknak, s úgy felajzotta lelkét, hogy valóban ihletettnek látszott. Végül egészen belesápadt őszinte megindultságába. Bizonyára ez volt az első eset életében, hogy nem kívánta hallani a jelenlevők dicséretét. Egy darabig a citerára támaszkodva lecsüggesztett fejjel ült, de aztán hirtelen felállt s megszólalt:

- Fáradt vagyok, s levegőre van szükségem. Ti addig hangoljátok fel a citerákat.

Azzal a selyemkendőt nyaka köré tekerte.

- Ti jertek utánam - mondta, a terem szögletében ülő Petroniushoz és Viniciushoz fordulva. - Te, Vinicius, nyújtsd kezedet, mert elhagy az eröm, Petronius pedig majd a zenéről beszél nekem.

Aztán együtt kimentek a palota alabástrommal kirakott és sáfránnyal behintett teraszára.

- Itt szabadabban lélegzik az ember - jelentette ki Nero. - Lelkem szomorú és megindult, bár látom, hogy amit mutatóba énekeltem nektek, azzal nyilvánosan is felléphetek, s olyan diadalt aratok, amelyhez foghatóban római embernek még nem volt része.

- Felléphetsz itt, Romában és Achaiában. Egész szívemmel és értelmemmel csodálatlak, isteni Caesar! - felelte Petronius.

- Tudom. Te túlságosan lusta vagy ahhoz, hogy dicsérő szóra kényszerítsd magad. S őszinte is vagy, akár Tullius Senecio, de jobban értesz a dolgokhoz, mint ő. Mondd, mi a véleményed a zenéről?

- Ha költeményt hallgatok, ha a quadrigát nézem, amelyet te hajtasz a cirkuszban, ha egy szép szobrot, templomot vagy képet látok, úgy érzem, mindazt, amit látok, fel is fogom, s elragadtatásomban benne van minden, amit ezek a dolgok nyújthatnak. De ha zenét, különösen a te zenédet hallom, egyre újabb szépségek és gyönyörök tárulnak fel előttem. Futok utánuk, elkapkodom, de mielőtt befogadnám őket, már ismét újabbak és újabbak bukkannak fel, akár a tenger hullámai, amelyek a végtelenből jönnek. Nos, azt mondom hát, hogy a zene olyan, mint a tenger. Ott állunk az egyik partján, látjuk a messzeséget, de a túlsó partot meglátni lehetetlen.

- Ah, milyen kiváló műértő vagy! - lelkesedett Nero.

S egy darabig szótlanul járkáltak, csak a sáfrány zizegett halkán a lábuk alatt.

- Az én gondolatomat mondtad ki - szólalt meg végre Nero -, ezért mondom mindig, hogy egész Rómában egyedül te értesz meg engem. Úgy van. Nekem is ez a véleményem a zenéről. Ha játszom és énekelek, olyan dolgokat látok, amelyekről nem is tudtam, hogy léteznek birodalmamban, vagy akár a világon. Íme, Caesar vagyok, enyém a világ, s mindent megtehetek. S lám, a zene új királyságokat, új hegyeket és tengereket és új gyönyörűségeket tár fel előttem, amelyeket addig nem ismertem. A legtöbbször nem is tudom, minek nevezzem őket, fel nem tudom fogni értelmemmel... csak érzem. Érzem az isteneket, látom az Olympust. Valami földöntúli szél jön felém; mérhetetlen nagyságokat látok mintegy ködön át, de nyugodtak s olyan fényesek, mint a napfelkelte... Az egész világmindenség muzsikál körülöttem, s

mondhatom... (s itt hangja őszinte csodálkozással remegett meg) hogy én, a Caesar, az isten, ilyenkor olyan kicsinynek érzem magam, mint egy porszem. Elhiszed?

- Úgy van. Csak a nagy művészek érezhetik magukat kicsinyeknek a művészettel szemben...

- Az őszinteség éjszakája ez, kitárom hát előtted lelkemet, mint barátom előtt, s még többet is mondok... Azt hiszed, vak vagyok, vagy nincs eszem? Azt hiszed, nem tudom, hogy Rómában szidalmakat firkálnak a falakra ellenem, hogy anyagyilkosnak és feleséggyilkosnak neveznek, s hogy kegyetlen vadállatnak tartanak azért, mert Tigellinus kicsikarta tőlem néhány ellenségem halálos ítéletét?... Igen, kedvesem, szörnyetegnek tartanak, s én ezt tudom... Annyira belém beszélték már a kegyetlenséget, hogy néha már magam is felteszem magamnak a kérdést, nem vagyok-e valóban szörnyeteg?... De ők nem értik, hogy az ember cselekedetei néha lehetnek kegyetlenek anélkül, hogy ő maga is kegyetlen volna. Ah, senki el nem hiszi, talán te sem, kedvesem, hogy néha, mikor a zene elringatja lelkemet, olyan jónak érzem magam, mint a bölcsőben fekvő csecsemő. A fölöttünk ragyogó csillagokra esküszöm, hogy a színigazat mondom: az emberek nem tudják, mennyi jószág rejlik ebben a szívben, s magam is mennyi kincset fedezek fel benne, ha a zene feltárja a hozzájuk nyíló ajtót.

Petroniusnak semmi kétsége nem volt aziránt, hogy Nero e pillanatban őszintén beszél, s hogy a zene valóban felszínre hozhatja lelke nemesebb indulatait, amelyeket mélyen maguk alá temetnek az önzés, a feslettség és a gonoszság hegyei, tehát így szólt:

- Téged olyan közéről kell ismerni, ahogy én ismerlek. Róma sohasem tudott téged értékelni.

Caesar, mintha az igazságtalanság súlya alatt görnyedezne, erősebben támaszkodott Vinicius karjára, s így felelt:

- Tigellinustól hallom, a senatusban azt suttogják, hogy Diodoros és Terpnos jobban citeráznak, mint én. Már ezt is el akarják vitatni tőlem! De te, aki mindig az igazat mondd, mondd meg őszintén, jobban játszanak-e, vagy éppen olyan jól, mint én?

- Egyáltalán nem. Neked lágyabb a húrkezelésed, s játékodban több az erő. Tebened megismeri az ember a művészt, bennük a gyakorlott mesterembereket. Sőt ha az ember előbb őket hallja, jobban megérti, hogy te mi vagy.

- Ha így van, hát hadd éljenek tovább. Soha rá nem jönnek, milyen szolgálatot tettél ma nekik. Különbösen is, ha elítélném őket, kénytelen volnék másokat fogadni a helyükre.

- S ráadásul az emberek azt beszélnék, hogy a zene iránti szerelmedből irtod ki az országban a zenét. Sose öld meg a művészetet a művészetért, isteni Caesar.

- Milyen más vagy te, mint Tigellinus - felelte Nero. - De látod, én mindenben művész vagyok, s mivel a zene új tájakat nyit meg előttem, amelyeknek létezéséről nem is álmodtam, országokat, amelyekkel nem rendelkezem, gyönyört és boldogságot, amelyeket nem ismertem, tehát nem élhetek közönséges életet. A zene azt mondja nekem, hogy igenis van rendkívüliség, én tehát keresem minden erőmmel és hatalmammal, amelyet az istenek adtak a kezembe. Néha úgy érzem, hogy ha az ember fel akar emelkedni abba az olympusi világba, akkor olyasvalamit kell cselekednie, amit eddigelé egyetlen ember sem tett meg, túl kell szárnyalni az emberi mértéket, akár a jóban, akár a rosszban. Azt is tudom, az emberek azzal vádolnak, hogy őrzöngök. Pedig nem őrzöngök, csak keresek! S ha őrzöngök is, csak azért teszem, mert unatkozom, és türelmetlen vagyok, hogy nem találom. Én keresek, érted, s azért akarok nagyobb lenni az embernél, mert csak így lehetek a legnagyobb a művészek között.

Aztán annyira halkította hangját, hogy Vinicius nem hallhatta, mit mond, s száját Petronius füléhez tartva suttogta:

- Tudod-e, hogy főleg ezért ítéltet halálra anyámat és feleségemet? Az ismeretlen világ kapuja elé akartam helyezni a legnagyobb áldozatot, amit ember hozhat. Azt hittem, aztán majd történik valami, talán kinyílik egy ajtó, s azon túl megpillantok valamit, amit nem ismerek. Lett volna bár szebb vagy borzalmasabb annál, amit az emberi elme fel tud fogni, csak rendkívüli és nagy lett légyen... De az áldozat nem volt elég. A tudás kapujának megnyitásához nyilván nagyobb áldozatra van szükség: - s hadd legyen hát, amit a jósök kívánnak.

- Mit szándékozol tenni?

- Majd meglátod, majd meglátod, hamarabb, mintsem gondolnád. De addig is tudd meg, hogy két Nero van: az egyik olyan, amilyenek az emberek ismerik, a másik a művész, akit csak te ismersz, s aki ha öl, mint a halál, vagy tobzódik, mint Bacchus, azt azért teszi, mert fojtogatja a hétköznapi élet silány sekélyessége, s ki akarja azt irtani, még ha vasat vagy tüzet kellene is hozzá ragadnia... Ó, milyen szürke lesz ez a világ, ha én nem leszek!... Senki el sem képzelem, még te sem, kedvesem, micsoda művész vagyok én. De éppen ezért szenvedek, s őszintén mondom, a szívem néha olyan szomorú, akár azok az itt elöttünk feketéllő ciprusok. Nehéz az embernek egyszerre vállán viselni a legfőbb hatalom és a legnagyobb tehetség terhét...

- Egész szívemmel együtt érzek veled, Caesar, s velem együtt a föld meg a tenger is, nem is említve Viniciust, aki szívében istenít téged.

- Ő is mindenkor kedves volt szívemnek - felelte Nero -, ámbár Marsot szolgálja, nem a múzsákat.

- Ő mindenekelőtt Aphroditét szolgálja - felelte Petronius.

S hirtelen elhatározta, hogy egy füst alatt elintézi unokaöccse ügyét is, s egyszersmind elhárít minden veszedelmet, amelyek esetleg fenyegethetnék.

- Olyan szerelmes, mint Troilus volt Cressidába - mondta. - Engedd meg, uram, hadd menjen Romába, mert itt elsorvad. Tudod-e, hogy az a lygius túszeleány, akit neki ajándékoztál, megkerült, s Vinicius, mikor Antiumba jött, egy bizonyos Linus oltalma alatt hagyta őt? Nem szóltam még erről, mert a himnusszal voltál elfoglalva, s az minden más dolognál fontosabb. Vinicius szeretőjévé akarta őt tenni, de mivel a leány erényes, akár Lucretia, fűlig beleszeretett az erényébe, s most már feleségül kívánja őt venni. Királylányról van szó, tehát e házasság semmiben sem csorbítja Vinicius méltóságát, de ő igazi katona, sóhajtozik, sorvad és sínylődik, de várja imperatora engedélyét.

- Az imperator nem választ feleséget katonáinak, minek neki az én engedélyem?

- Mondtam, uram, hogy istenít téged.

- Annyival is inkább biztos lehet hozzájárulásomban. A lány szép, csak éppen csípőben keskeny egy kicsit. Augusta Poppaea panaszkodott rá, hogy ő ígézta meg gyermekünket a Palatinus kertjében...

- De én megmondtam Tigellinusnak, hogy az istenségek nincsenek alárendelve gonosz varázslatoknak. Emlékszel, isteni Ceasar, milyen zavarban volt, s hogyan kiáltottad magad: „Habet!”

- Hogyne.

Aztán Viniciushoz fordult:

- Valóban annyira szereted, ahogy Petronius mondja?

- Szeretem, uram! - felelte Vinicius.

- Akkor hát megparancsolom, hogy holnap azonnal indulj Rómába, vedd őt feleségül, s meg ne lássalak jegygyűrű nélkül!

- Szívemből, lelkemből köszönöm, uram.

- Ó, milyen kedves dolog az embereket boldogítani - sóhajtott a Caesar. - Szeretnék egész életemben mást se tenni, csak ezt.

- Még egy kegyet kérünk, isteni Caesar - szólt Petronius -, nyilvánítsd ki ezt az akaratodat az Augusta előtt is. Vinicius sosem merne feleségül venni egy nőt, akitől az Augusta idegenkedik, de te, uram, egyetlen szavaddal eloszlatod előítéletét, ha megmondod neki, hogy te magad parancsoltad.

- Jól van - hagyta helyben Caesar. - Tőled és Viniciustól semmit sem tudnék megtagadni.

S a villa felé indult velük együtt, az ő szívük pedig tele volt a győzelem örömeivel. Viniciusnak türtőztetnie kellett magát, hogy Petronius nyakába ne boruljon, mert most már mintha minden veszedelem és akadály elhárult volna.

A villa atriumában az ifjú Nerva és Tullius Senecio beszélgetéssel szórakoztatták az Augustát, Terpnos és Diodoros pedig a citerákat hangolták. Nero belépett, leült a teknőccel kirakott székre, valamit sűgött a belső szolgálatra rendelt görög fiúnak, és várt.

A legényke csakhamar aranysekrénykével tért vissza. Nero kinyitotta, s egy jókora opálokkal kirakott nyakéket vett ki, aztán így szólt:

- Íme, itt a mai estéhez méltó ékszer.

- A hajnal játszik színt rajta - felelte Poppaea, abban a biztos tudatban, hogy Caesar neki szánta az ékszert.

Nero egy darabig hol feljebb emelte, hol leeresztette a rózsaszín köveket, végül megszólalt:

- Vinicius, ezt a nyakéket nevében átadod az ifjú lygius királylánynak, akit parancsomra feleségül veszel.

Poppaea haragtól és a hirtelen ámulattól szikrázó tekintete Caesarra szegeződött, majd róla Viniciusra siklott, végül Petroniuson nyugodott meg.

De Petronius a szék karján hanyagul áthajolva a hárfá nyakát tapogatta végig, mintha alakját pontosan emlékezetébe akarná vésni.

Eközben Vinicius, az ajándékot megköszönve, Petroniushoz lépett, s így szólt:

- Mivel hálálom meg, amit ma tettél értem?

- Áldozz Euterpének egy pár hattyút - felelte amaz -, magasztald a Caesar dalait, s fűtyülj a jóslatokra. Remélem, az oroszlánok ordítása sem a te éjszakáidat, sem lygius liliomod álmát meg nem zavarja többé.

- Nem - felelte Vinicius -, most már egészen nyugodt vagyok.

- Fortuna legyen kegyes hozzád. De most vigyázz, mert Caesar ismét a líra után nyúl. Tartsd vissza lélegzetedet, hallgass, és onts könnyeket.

S Caesar valóban fogta a lírát, s szemét felvetette. A teremben megszűnt a beszélgetés, s az emberek mozdulatlanul ültek, mintha kővé dermedtek volna. Csak Terpnos és Diodoros - akiknek az éneket kísérniük kellett - fejüket forgatva nézegettek ide-oda, hol egymásra, hol a Caesar szájára, s lesték az első hangokat.

Ekkor az előszobában mozgás és zaj támadt, s kis idő múlva a függöny mögül előbb Phaon, a Caesar szabadosa, majd Lecanius consul lépett elő.

Nero összeráncolta szemöldökét.

- Bocsáss meg, isteni imperator - szólalt meg Phaon lihegve -, Rómában tűz van! A város nagy része lángokban áll!...

Mindnyájan felugráltak helyükről, Caesar pedig a lírát letéve kiáltotta:

- Istenek!... Meglátom az égő várost, s befejezem a Troicát.

Aztán a consulhoz fordult:

- Ha most mindjárt indulok, meglátom még a tűzvészt?

- Uram! - felelte a consul halálsápadtan. - A város fölött egyetlen lángtenger minden: a füst fojtogatja a lakosokat, az emberek ájuldoznak, vagy őrjöngve vetik magukat a tűzbe... Róma elpusztul, uram!

Pillanatnyi csend állt be, melyet Vinicius kiáltása tört meg:

- Vae misero mihi!...

Azzal ledobta tógáját, s csak tunikában rohant ki a palotából.

Nero pedig, kezét az égre emelve, kiáltotta:

- Jaj neked, Priamus szent városa!...

NEGYVENKETTEDIK FEJEZET

Viniciusnak alig volt annyi ideje, hogy néhány rabszolgáját lóra parancsolja, s maga is lóra ülve, már vágatott is a sötét éjszakában az üres antiumi utcákon át Laurentum felé. A rettenetes hír hatására majd megőrült, elméje vadul működött, néha azt sem tudta, mi történik vele, csak az volt az érzése, hogy lován a háta mögött ül a balsors, a fülébe kiabálja: „Róma ég!”, s őt is, lovát is korbácsolva űzi, hajtja bele a tűzbe. Födetlen fejét a ló nyakára hajtva, egy szál tunikában hanyatt-homlok vágatott előre, mit sem törődve az akadályokkal, amelyekben széjjelzúzhatná magát. Ebben a csendben, a derűs, csillagos éjszakában, a holdfényben úszó ló és lovas olyan volt, mint egy álomkép. Az idumaeai mén, fülét hátracsapva, nyakát előreszegve repült, mint a nyíl a mozdulatlan ciprusok és a közöttük rejtőző fehér villák között. A kőlapokról visszaverődő hangos lódobogás itt-ott felriasztotta a kutyákat, melyek ádáz ugatással kísérték e furcsa tüneményt, majd annak hirtelenségétől nyugtalanítva, fejüket a holdra emelték, s keserves vonításba fogtak. A Viniciust követő rabszolgák, sokkal gyengébb lovaikon, csakhamar elmaradtak uruktól. Ő maga viharként száguldott keresztül az alvó Laurentumon, s befordult Ardea felé, ahol éppen úgy, mint Ariciában, Bovillaeen és Ustrinumban is, amióta Antiumba érkezett, váltani való, pihent lovakat tartott, hogy a legrövidebb idő alatt megtehesse az utat Rómáig. Ebben a tudatban minden erőt kiszorított lovából. Ardeán túljutva úgy látta, mintha az égen északkelet felől rózsaszín fény terjengene. Ez lehetett hajnalpír is, mert már késő éjszaka volt, s júliusban korán virrad. De Vinicius abban a hitben, hogy ez a tűzvész fénye, nem bírta visszafojtani a veszett düh és a kétségbeesés kiáltását. Eszébe jutottak Lecanius szavai: „A város egyetlen lángtenger!” - s egy darabig azt hitte, valóban meg kell örülnie, mert minden reményét elvesztette, hogy Lygiát megmenti, sőt, hogy akár csak oda is érhet, mielőtt a város egyetlen rakás hamuvá változnék. Kétségbeejtő, borzalmas gondolatai most gyorsabbak voltak, mint a lova, s fekete madárseregként röpködtek előtte. Nem tudta ugyan, a városnak melyik részében keletkezett a tűz, de feltételezte, hogy a házakkal sűrűn beépített faraktárakkal és a rabszolga-kereskedők fabódéival megtűzdelt Transtiberis eshetett leghamarabb áldozatául. Rómában elég gyakoriak voltak a tüzek, s ilyen alkalmakkor ugyanolyan gyakran előfordultak erőszakoskodások és rablások is, különösen a szegény és félig barbár tömeg által lakott negyedekben - mi történhetett hát a Transtiberisen, amely a világ minden részéből felgyülemlett csőcselék fészke volt? Most Ursus villant az eszébe, a maga roppant erejével, de hát ha után lett volna is, mit tehetett volna a pusztító tűz erejével szemben? A rabszolgalázadástól való félelem szintén évek óta fojtogató réme volt Rómának. Azt beszéltek, hogy e nép százezrei ábrándoznak Spartacus idejéről, s csak az alkalmat várják, hogy fegyvert ragadhassanak elnyomóik és a város ellen. S íme, a pillanat elérkezett! Lehetséges, hogy a városban a tűzvész mellett háború és mézszárlás is dúl. Talán még a praetoriánusok is megrohanták a várost, s Caesar parancsára gyilkolják a népet. Erre egyszerre égne meredt minden haja szála. Emlékezetébe idézett minden beszélgetést, melyek bizonyos idő óta furcsa következetességgel folytak a Caesar udvarában a városok égéséről, eszébe jutott a Caesar panasza, hogy egy égő várost kell megénekelnie anélkül, hogy valaha is látott volna igazi tűzvészt, aztán megvető pillantása, amellyel Tigellinust végigmérte, mikor az ajánlkozott, hogy felgyűjtja Antiumot vagy egy mesterséges favárost, végül hogy mennyit panaszkodott Róma és a Suburra bűzös sikátorai miatt. Úgy van! Caesar gyűjtatta fel a várost. Egyedül ő merészeltette ezt megtenni, mint ahogy egyedül Tigellinus vállalhatta a parancs teljesítését. De ha a város Caesar parancsára ég, akkor ki kezeshetnek arról, hogy az ő parancsára a lakosságot is nem gyilkolják-e halomra? Az a szörnyeteg erre is képes. Tehát tűzvész, rabszolgalázadás és vérfürdő! Tehát

valami rettenetes káosz, a pusztító elemek és a veszett emberi düh fékevesztett tombolása, és ennek közepette Lygia! Vinicius sóhajai összeolvadtak lovának nyögésével, mely az Aricia felé folytonosan emelkedő úton felfelé vágatva már erejének végén járt. Ki ragadja ki őt az égő városból, s ki mentheti meg? Erre végigfeküdt a lovon, ujjait hajába mélyesztette, s fájdalmában képes lett volna a ló nyakába harapni. De ebben a pillanatban egy lovas, aki éppen úgy száguldott, mint ő, csakhogy ellenkező irányban, Antium felé, mellette elhaladva nagyot kiáltott: „Rómának vége!”, s vágatott tovább. Vinicius még ezt az egy szót tudta elkapni: „istenek”, a többit elnyomta a lódobogás. De ez a szó kijózanította. Istenek!... Hirtelen felkapta fejét, s két kezét a csillagos ég felé emelve, imádkozni kezdett: „Nem titeket hívlak, kiknek szentélyei égnek, hanem téged!... Te magad is szenvedtél. Egyedül Te vagy irgalmas! Egyedül Te értetted meg az emberi fájdalmat! Te lejöttél erre a világra, hogy az embereket irgalmasságra tanítsd, most hát mutass irgalmasságot magad! Ha olyan vagy, amilyennek Péter és Pál mond, akkor mentsd meg Lygiát. Emeld karodra, s vidd ki a lángokból. Te megmentheted! Add vissza őt nekem, s én véretem adom érted. S ha értem nem akarod ezt megtenni, tedd meg érte. Ő szeret téged, és bízik benned. Te életet és boldogságot ígérsz a halál után, de hiszen a halál utáni boldogság el nem kerül bennünket, s Lygia még nem akar meghalni. Engedd, hadd éljen még. Vedd karodba, s vidd ki Rómából. Te megmentheted, ha akarod!”

Itt abbahagyta, mert érezte, hogy a további imádság fenyegetéssé válhat, s félt megsérteni az istenséget akkor, amikor a legnagyobb szüksége volt irgalmára és kegyelmére. Már a pusztá gondolatától is megijedt, hogy a fenyegetésnek akárcsak az árnyékát is magához engedje férközni, s ismét verni kezdte a lovat, annál inkább, mert a félúton levő Aricia fehér falai már megvillantak előtte a hold fényében. Bizonyos idő múlva teljes iramban vágatott el Mercuriusnak a város előtti ligetben álló temploma előtt. Itt nyilván tudtak már a szerencsétlenségről, mert a templom körül szokatlan mozgást látott. Vinicius szinte röptében látta a lépcsőkön és oszlopok között nyüzsgő embereket, akik fáklyákkal világítottak maguknak, és siettek az istenség oltalma alá. Az út sem volt már sem olyan üres, sem olyan szabad, mint Ardeán túl. A tömegek a mellékösvényeken igyekeztek ugyan a ligetbe, de a fő országúton is ácsorogtak csoportok, és sietve húzódtak félre a vágató lovas elől. A városból beszéd zaja hallatszott. Vinicius viharként vágatott előre, s útközben fel is lökött néhány embert. Most már körös-körül hangzottak a kiáltások: „Róma ég! A város lángokban áll! Istenek, mentsétek meg Rómát!”

A ló megbotlott, de lovasa keményen visszarántotta, mire farára ült a fogadó előtt, ahol Vinicius váltani való lovait tartotta. A rabszolgák, mintha csak uruk érkezésére várokoztak volna, ott álltak a fogadó előtt, s az ifjú parancsára egymással versenyezve rohantak, hogy a pihent lovat elővezessék. Vinicius pedig megpillantva egy tíz lovasból álló praetorianus csapatot, amely nyilván Antiumba igyekezett a hírral, odaugratott s megkérdezte:

- Melyik városrész ég?

- Ki vagy? - kérdezte a tizedes.

- Vinicius, katonai tribunus és augustianus! Beszélj, mert fejedre szólsz!

- A tűzvész a nagy cirkusz melletti bódékban kezdődött, uram. Mikor minket elindítottak, a város közepe már lángokban állt.

- S a Transtiberis?

- Odáig még nem terjedt a tűzvész, de feltarthatatlanul csap át egyre újabb és újabb városrészekre. Az emberek pusztulnak a hőségtől és a füsttől, s minden mentési kísérlet hiábavaló.

E pillanatban vezették elő a pihent lovat. Az ifjú tribunus felkapott rá, s vágatott tovább.

Most Albanum felé fordult, s jobb kéz felől hagyta Alba Longát és pompás tavát. Az országút Aricia felé hegynek vezetett, amely teljesen eltakarta a láthatárt és a túlsó oldalon fekvő Albanumot. Vinicius azonban tudta, hogyha feljut a hegyre, nemcsak Bovillaet és Ustrinumot pillantja meg, ahol megint pihent lovak várják, hanem Rómát is, mert Albanumon túl az appiai út mindkét oldalán, a szűk és mély Campania terült el, amelyen csak a vízvezetékek oszlopsorai húzódtak, és semmi sem zavarta a kilátást.

- A hegytetőről meglátom a tüzet - mondta magában.

S megint ostorozni kezdte a lovat.

De mielőtt a hegytetőt elérte volna, arcát megcsapta a szél, s vele együtt füstszag ütötte meg orrát.

Most már a hegy teteje is aranyos fényben úszott.

„Tűzfény!” - gondolta Vinicius.

Az éjszaka azonban már régóta világosodni kezdett, a szürkület hajnalfénnyé erősödött, s valamennyi közeli dombon is aranyos és rózsaszín fények villantak, amelyek éppen úgy származhattak a tűzvésztől, mint a hajnalpírtól. Vinicius felugratott a tetőre, s ekkor borzalmas kép tárult eléje.

Az egész lapályt füstfoltok borították, melyek mintha egyetlen óriási felhővé folytak volna össze, mely közvetlenül a föld fölött úszott, s melyben eltűntek a városok, a vízvezetékek, a villák és fák, e borzalmas, szürke lapály végén pedig a dombokon égett a város.

A tűzvész azonban nem oszlop alakú volt, mint mikor egyetlen épület ég, bármilyen nagy is az. Inkább a hajnalpírszerű hosszú sávhoz hasonlított.

E sáv fölött néhol egészen fekete, másutt rózsaszín és véres színben játszó füstfal húzódtott, mely hol összetömörült, hol kinyúlt, majd vonaglott, mint a kígyó. Ez a szörnyű füstfal néha mintha eltakarta volna magát a tüzes sávot is, úgyhogy az elkeskenyült, mint egy szalag, máskor pedig alulról megvilágította, s alsó gomolyagjait mintegy lángoló hullámokká változtatta. Mind a kettő a láthatár egyik szélétől a másikig terjedt, s úgy bezárták azt, mint ahogy néha egy-egy erdősáv bezárja. A szabin hegyek egyáltalán nem látszóttak.

Viniciusnak az első pillanatban úgy tűnt, mintha itt nemcsak a város, hanem az egész világ égne, és hogy egyetlen élő lélek sem menekülhet meg ebből a láng- és füsttengerből.

A tűz felől egyre erősebb szél fúj, s hordta az égésszagot és a pernyés füstöt, amely még a közeli tárgyakat is eltakarta a szem elől. Már teljesen kivilágosodott, s a nap megvilágította az Alba-tó körüli csúcokat. De a reggeli aranyos napsugarak vöröses, beteges színt öltöttek a füstfátyolban. Vinicius, Albanum felé leereszkedve, egyre sűrűbb s egyre áthatolhatatlanabb füstbe jutott. Maga a városka is teljesen elmerült benne. A nyugtalan lakosok kitódultak az utcákra, s rettenetes volt még elképzelni is, mi történhetik Rómában, mikor már itt is alig lehetett lélegzeni.

Viniciust ismét elfogta a kétségbeesés, s a rémülettől égnék állt a haja. De igyekezett erősíteni magát, ahogy tudta. „Lehetetlen - gondolta magában -, hogy az egész város egyszerre kezdett volna égni. A szél észak felől fúj, s a füstöt csak erre felé hajtja. A túlsó oldalon nincs füst. A Transtiberis talán egészen megmenekült, hiszen a tűzvésztől elválasztja a folyó, de mindenestre elég lesz Ursusnak Lygiával együtt kijutnia a ianiculusi kapun, hogy megmeneküljenek a veszedelemből. Az is lehetetlen, hogy az egész lakosság elpusztuljon, s hogy egy város,

amely az egész világon uralkodik, egyszerre, lakosaival együtt, eltűnjön a föld színéről. Hiszen még a fegyverrel bevett városokban is, ahol mészárlás és tűzvész egyszerre pusztít, a lakosság egy része mindig életben marad, miért kellene hát éppen Lygiának elvesznie? Hiszen Isten őrökdi fölötte, aki legyőzte a halált.” Így gondolkozva, ismét imába fogott, s a megszokott módon fogadalmakat tett, majd gazdag ajándékokat és áldozatokat ígért Krisztusnak. Mikor áthaladt Albanumon, amelynek jóformán minden lakosa a háztetőkön és a fákon ült, hogy Rómát lássa, némileg megnyugodott, és visszanyerte hidegvérét. Elgondolta, hogy hiszen Lygiát nemcsak Ursus és Linus oltalmazza, hanem Péter apostol is. E gondolat újabb reményt öntött szívébe. Péter az ő szemében mindig felfoghatatlan, szinte emberfeletti lény volt. Mióta az Ostrianumban hallotta, megmaradt benne valami furcsa hatás, amelyről Antiumból írt is Lygiának: hogy ennek az aggastyánnak minden szava igaz, vagy igazzá kell válnia. Mikor aztán betegsége folyamán közelebről is megismerkedett az apostollal, ez a hatás még fokozódott, s később már rendíthetetlen hitté erősödött. Ha tehát az apostol megáldotta szerelmét, s neki ígérte Lygiát, akkor a leány nem pusztulhat el a tűzvészben. A város leéghet, de Lygia ruhájára egyetlen szikra sem hullhat. Az álmatlan éjszaka, a veszett vágatás és a megrázkódtatások következtében Viniciuson most furcsa egzaltáltság vett erőt, s ebben az állapotában mindent lehetségesnek tartott: Péter keresztet vet a lángokra, azokat egyetlen szavával széjjelválasztja, s ők biztonságban haladnak át a tűz alkotta sorfalon. Ezenkívül Péter a jövőbe látott, tehát bizonyára előre látta a tűzvészt is, hát hogyne figyelmeztette volna jó előre, s hogyne vitte volna ki a városból a keresztényeket s közöttük Lygiát is, akit úgy szeretett, mintha tulajdon gyermeke lett volna. S egyre erősebb remény költözött Vinicius szívébe. Elgondolta, ha azok elmenekülnek a városból, megtalálhatja őket Bovillaeban, vagy valahol útközben. Lehet, hogy bármely pillanatban kibukkan a drága arcocska a füstből, mely egyre jobban elterjed egész Campaniában.

Ezt annyival is valószínűbbnek tartotta, mert útközben mind gyakrabban találkozott emberekkel, akik a várost elhagyva, az albai hegyek felé tartottak, hogy ha a tűzvészből már megmenekültek, a füstből is minél hamarabb kijussanak. Még Ustrinumot el sem érte, máris lassítania kellett, mert az út el volt torlaszolva. A holmijukat hátukon cipelő gyalogosok mellett látott felmálházott lovakat, öszvéreket, alaposan megrakott szekereket, s végül gyaloghintókat, amelyekben a tehetősebb polgárok vitették magukat rabszolgáikkal. Ustrinum már annyira zsúfolva volt római menekültekkel, hogy Vinicius alig bírt a tömegben áttörni. A piacon, a templomok oszlopsoraiban és az utcákon nyüzsgött a sok ember. Itt is, ott is sátrakat vertek már, amelyekben egész családok igyekeztek menedéket találni. Mások a szabad ég alatt táboroztak, s az isteneket hívták segítségül, vagy sorsukat átkozták. Az általános rémület közepette bajos volt bármit is megtudni. A megszólított emberek vagy egyszerűen nem feleltek kérdéseire, vagy ráemelték rémülettől eszelős szemüket, s azt hajtogatták, hogy Róma pusztul, s vele együtt elpusztul az egész világ. Róma felől egyre újabb tömegek, férfiak, nők és gyermekek érkeztek, s még csak növelték a kavardást és a sopánkodást. Egyesek a nagy tolongásban elszakadtak öveiktől, s kétségbeesve keresték őket. Mások a táborozási helyekért verekedtek. Csapatosan érkeztek a kisvárosba félvad campaniai pásztorok, híreket vagy lopási lehetőségeket kutatva, amit még megkönnyített a nagy zürzavar. Itt-ott a mindenféle nemzetiségű rabszolgákból és gladiátorokból álló tömeg fosztogatni kezdte a házakat és villákat, s öltre mentek a lakosságot védő katonákkal.

Vinicius a batavus rabszolgáktól körülfogott fogadó előtt megpillantotta Iunius senatort, s ő volt az első, aki némileg pontosabb felvilágosítást adott neki a tűzvészről. A tűz csakugyan a nagy cirkusz környékén ütött ki, ott, ahol az a Palatinust és a Caelius-dombokat érinti, de hihetetlen gyorsasággal harapózott el, s terjedt ki az egész belvárosra. Brennus óta még soha ilyen csapás nem érte a várost. „Az egész cirkusz leégett, a körülötte levő boltokkal és

házakkal együtt - mondta Iunius -, az Aventinus és a Caelius pedig lángokban áll. A tűz teljesen körülfogta a Palatinust, aztán átterjedt a Carinaera...”

Itt Iunius, akinek a Carinaen remek insulája volt, tele a szívéhez nőtt művészi alkotásokkal, felragadott egy marék szennyes port, fejére hintette, s kétségbeesett jajgatásba fogott.

De Vinicius megragadta vállát, s megrázta.

- Az én házam is a Carinaen van, de ha minden elpusztul, pusztuljon az is.

Aztán eszébe jutott, hogyha Lygia megfogadta tanácsát, akkor átköltözhetett Aulusékhoz, s erre megkérdezte:

- Hát a Vicus Patrícius?

- Lángokban áll - felelte Iunius.

- Hát a Transtiberis?

Iunius csodálkozva nézett rá.

- Mit számít a Transtiberis? - felelte, tenyerével nyomkodva halántékát.

- Nekem fontosabb a Transtiberis, mint egész Róma! - kiáltotta Vinicius hevesen.

- Oda talán eljuthatsz a Via Portuensisen át, mert az Aventinus környékén megöl a hőség... A Transtiberis?... Nem tudom. Oda aligha juthatott még el a tűz, de hogy most ott nincs-e már, azt csak az istenek tudják...

Itt Iunius egy pillanatig habozott, majd halkabban folytatta:

- Tudom, nem árulsz el, hát megmondom, hogy ez nem közönséges tűzvész. A cirkuszt nem engedték oltani... Magam hallottam... Mikor a házak körös-körül égni kezdtek, ezernyi hang kiabálta: „Halál azokra akik mentenek.” Bizonyos emberek futkosnak végig a városon, s égő fáklyákat dobálnak a házakba... Másfelől a nép lázadozik, s kiabál, hogy Róma parancsszóra ég. Egyebet nem mondhatok. Jaj a városnak, jaj mindnyájuknak, és jaj nekem! Ami ott végbe-megy, azt emberi nyelv el nem mondhatja. A lakosság a lángokban pusztul el, vagy egymást tiporja össze a tolongásban... Ez Róma vége...

S újra rákezde: Jaj a városnak, és jaj nekünk! - de Vinicius lóra pattant, s továbbnyargalt a Via Appián.

Ez azonban ezúttal nem volt más, mint keresztül nyomakodás az emberek és szekerek tömegén, amely a városból hömpölygött kifelé. A város most egész terjedelmében kibontakozott Vinicius előtt a szörnyű lángtenger közepette... A tűz- és füsttenger felől rettenetes hőség áradt, s az emberek ordítóása nem bírta elnyomni a tűzvész sziszegését és a lángok lobogását.

NEGYVENHARMADIK FEJEZET

Ahogy Vinicius a falakhoz közeledett, mindjobban kiderült, hogy könnyebb volt eljönni a városig, mint bejutni annak belsejébe. A Via Appián nehéz volt keresztültörni a tolongó embertömegben. Az út két oldalán sorakozó házak, mezők, temetők, kertek és templomok mind táborhelyekké váltak. A Porta Appia közelében Mars templomának ajtaját a tömeg betörte, hogy a templomban találjon menedéket éjszakára. A temetőkből a vérontásig menő harcokat vívtak azért, hogy ki foglalhassa el a nagyobb sírboltokat. Az ustrinumi fejvesztettség csak éppen mutató volt abból, ami a város falai tövében végbement. Megszűnt a törvény, a hivatalok tekintélye, nem törődtek semmit a családi kapcsolatokkal, sem a társadalmi különbségekkel. Láttak rabszolgákat, akik a szabad polgárokat botozták. Az Emporiumban zsákmányolt bortól részeg gladiátorok nagy csapatokba verődtek, s az embereket vad ordítózással kergetve, fosztogatva és tiporva rohantak végig az út menti üres telkeken. Az eladás végett vásárra vitt barbárok közül rengetegen megszöktek az árusok bódéjából. A város égése és veszedelme számukra a rabság végét és a bosszú óráját jelentette, mikor tehát a tűzvészben minden vagyonát elvesztett helybeli lakosság kétségbeesve emelte kezét az istenekhez, s kért tőlük segítséget, ezek örömrivalgással szórták szét a tömegeket, tépték le az emberekről a ruhát, s rabolták el a fiatal nőket. Csatlakoztak hozzájuk a már régen Rómában szolgáló rabszolgák, nyomorult ágrólszakadtak, akiknek testét a gyapjú ágyékkötőn kívül semmiféle ruházat sem takarta, a sikátorok ijesztő alakjai, akiket nappal jóformán sosem lehetett látni az utcákon, sőt nem is gondolta volna az ember, hogy Rómában ilyenek is vannak. Ez az ázsiaiakból, afrikaiakból, görögökből, thrákokból, germánokból és britannokból álló, s mindenféle nyelven ordító, megveszekedett vad tömeg szinte őrjöngött, mert úgy érezte, hogy elérkezett a pillanat, amikor sokévi szenvedésért kárpótolhatja magát. E hullámozó tömeg között a tűzvész és a nap fényében megcsillantak a praetorianusok sisakjai, ugyanis az ő védelmük alá menekült a nyugodtabb lakosság, s több helyen kénytelenek is voltak fegyveresen rajtaütni a nekivadult csőceseléken.

Vinicius sok haddal bevett várost látott életében, de sohasem volt része olyan látványban, ahol a kétségbeesés, a könny, a sóhajok, a vad öröm, az örült tombolás, a veszett düh és az elvadult indulatok ilyen mérhetetlen zűrzavarban keveredtek volna össze. S e tébolyultan hullámozó emberi tömeg fölött tombolt a tűzvész, a halmokon égett a világ legnagyobb városa, tüzes leheletet árasztva ebbe a zűrzavarba, s beborítva a kék eget teljesen elfödő füsttakaróval. Az ifjú tribunus a legnagyobb erőfeszítéssel s minden pillanatban életét kockáztatva jutott el végre a Porta Appiához, de itt látta, hogy a Porta Capena negyeden át nem juthat el a városba, nemcsak a tolongás, hanem a rettenetes hőség miatt sem, amely a kapun belül rezgésbe hozta az egész levegőt. A Porta Trigemina melletti híd a Bona Dea templommal szemben akkor még nem volt meg, ha tehát el akart jutni a Transtiberisre, be kellett nyomulnia a Sublicius-hídig,¹²⁹ vagyis el kellett haladnia az Aventinus mellett, egy lángtengerbe borult városrészen át. Ez pedig teljességgel lehetetlen volt. Vinicius belátta, hogy vissza kell mennie Ustrinumi felé, ott le kell kanyarodnia a Via Appiáról, a város alatt át kell kelnie a folyón, s úgy eljutnia a Via Portuensisre, amely egyenesen a Transtiberisre vezet. Ez sem volt könnyű dolog, főleg a Via Appián uralkodó s egyre növekvő zűrzavar miatt. Ott legfeljebb karddal vágthatott volna magának utat, de neki nem volt fegyvere, hiszen Antiumból úgy indult el, ahogyan a tűzvész híre érte a Caesar villájában. De Mercurius forrásánál találkozott egy ismerős centurióval, aki

---

¹²⁹ Cölöphíd, Róma legrégebbi hídja.

néhány tucat embere élén őrizte a templom területének bejáratát. Ennek megparancsolta, hogy kövesse, az pedig, felismervén a tribunust és augustinust, nem mert a parancsnak ellene szegülni.

Vinicius maga vette át a csapat parancsnokságát, s e pillanatra elfelejtve Pálnak a felebaráti szeretetről szóló tanítását, olyan lendülettel nyomta maga előtt a tömeget, hogy jaj volt mindenkinek, aki idejében félre nem állt az útból. Átkok és közápor kísérték, de ő ezzel mit sem törődve csak arra törekedett, hogy minél előbb kijusson a szabadabb helyre. De hát csak a legnagyobb erőfeszítéssel lehetett előbbre jutni. Akik már tábort ütöttek, nem akartak letérni az útról, s hangosan átkozták Caesart és a praetorianusokat. Néhol a tömeg fenyegető magatartást tanúsított. Viniciusnak olyan hangok jutottak fülébe, melyek Caesart vádolták Róma felgyújtásával. Nyíltan halállal fenyegették Nerót is meg Poppaeát is. „Sannio!”, „Histrio!”,¹³⁰ „Anyagyilkos!” kiáltások hallatszottak mindenfelől. Egyesek követelték, hogy dobják a Tiberisbe, mások azt kiabálták, hogy elég volt Róma türelméből. Szemmel látható volt, hogy e fenyegetések nyílt lázadássá fajulhatnak, s ha akad megfelelő vezér, a lázadás bármely pillanatban kirobbanhat. Közben a tömeg veszett dühe a praetorianusok ellen fordult, akik azért sem bírtak kijutni a tolongásból, mert az utat eltorlaszolták a tűzvészből hevenyében kimentett holmik: élelmiszerral telt hordók és ládák, értékesebb bútorok, edények, gyermekbölcsők, ágynemű, szekerek és kézi hordágyak nagy tömegei. Itt is, ott is összeütközésre került a sor, de a praetorianusok hamarosan elbántak a fegyvertelen csöcseléssel.

Nagy ügyel-bajjal átvágtak a Via Latinán, Numicián, Ardeatinán, Lavinián és Ostiensisen, s a villákat, kerteket, temetőket és templomokat megkerülve, végül eljutottak a Vicus Alexandri nevű városkához, amely mögött átkeltek a Tiberisen. Ott már szabadabban lehetett mozogni, s kevesebb volt a füst is. Menekültek itt is bőven akadtak, s ezektől Vinicius megtudta, hogy a Transtiberisen csak néhány utcára terjedt át a tűzvész, de bizonyos, hogy ez a városrész sem menekül meg, mert vannak, akik szándékosan gyújtogatnak, s nem engedik a tüzet oltani, mondván, hogy parancsra cselekesznek. Az ifjú tribunusnak most már semmi kétsége nem volt afelől, hogy valóban Caesar gyújtatta fel Rómát, s a tömeg bosszúszomja jogos és igazságos. Mi egyebet tehetett volna Mithridates vagy bárki Róma legádázabb ellenségei közül? A mérték betelt, az örület nagyon is vadállati méreteket öltött, s vele szemben az emberi élet nagyon is lehetetlenné vált. Vinicius hitte is, hogy ütött Nero órája, s hogy az összeomló város romjainak maguk alá kell temetniük ezt a bohóc-szörnyeteget, minden gonosztétével együtt. Ha akadna egy elég bátor férfiú, aki a kétségbeesett tömeg élére állna, ez órákon belül be is következhetné. Erre merész gondolatok suhantak át Vinicius bosszúvágyó fején. Hátha ő tenné meg? A Vinicius-nemzetséget, mely a legutóbbi időkig a consulok egész sorát mutathatta fel, Róma-szerte ismerték. A tömegnek csak név kellett. Hiszen már Pedanius Secundus négyszáz rabszolgájának halálra ítélté miatti lázadásra és belháborúra került sor, hát még mi történhetné ma, e rettenetes szerencsétlenség miatt, hiszen ez csaknem minden csapást felülmúl, amely Rómát az utolsó nyolc évszázad alatt érte. Aki fegyverbe szólítja a quiriseket - gondolta Vinicius -, az kétségkívül megbuktatja Nerót, s maga ölti fel a bíbort. Miért ne tenné hát meg ő? Hiszen ügyesebb, erősebb és fiatalabb volt a többi augustianusnál... Nero az ország szélein állomásozó harminc légiónak parancsol ugyan, de vajon ezek a légiónok és vezéreik is nem háborodnak-e fel Róma és templomainak felgyújtása miatt?... S ebben az esetben ő, Vinicius, Caesar lehetne. Hiszen az augustianusok között suttozták, hogy egy bizonyos jövendőmondó Othónak jósolta meg a caesari bíbort. Miért lenne ő rosszabb, mint Otho? Talán Krisztus is segítené isteni erejével. Hátha Ő sugalmazza

---

¹³⁰ Bohóc! Ripacs!

ezt? „Bárcsak úgy volna!” - sóhajtott a Vinicius lelke mélyén. Bosszút állana Nerón Lygia veszedelme és saját nyugtalansága miatt, bevezetné az igazságosság és az igazság uralmát, a Krisztus tanait elterjesztené az Euphratestől Britannia ködös partjaiig, s Lygiát is bíborba öltöztetné, s a föld úrnőjévé tenné.

De e gondolatok, melyek úgy robbantak ki fejéből, mint egy szikrakéve az égő házból, ki is aludtak, mint a szikrák. Mindenekelőtt Lygiát kellett megmenteni. Most közelről látta a csapást, tehát ismét erőt vett rajta a félelem, s e tűz és füsttenger láttára a szörnyű valósággal való találkozástól teljesen kihamvadt szívében az a nagy bizalom, amellyel hitte, hogy Péter apostol megmenti Lygiát. Másodszor is megszállta a kétségbeesés, amikor tehát kijött a Via Portuensisre, amely egyenesen a Transtiberisre vezetett, csak a kapunál ocsúdott fel, ahol megismételték neki, amit már az előbb a menekültektől is hallott, hogy a Transtiberis túlnyomó részére még nem terjedt ki a tűz, bár a lángok néhány helyen már átsaptak a folyó túlsó partjára.

De a Transtiberis is tele volt füsttel és menekülő tömegekkel, amelyeken át nehéz volt behatolni a városrész belsejébe, mert itt az embereknek több idejük lévén, több holmit mentettek ki házaikból. Magát a Via Portuensis főútvonalát is eltorlaszolták, Augustus naumachiája¹³¹ körül pedig egész halmokban heverték ezek a holmik. A keskenyebb sikátorok, amelyekben sűrűbben meggyülemlt a füst, valósággal megközelíthetetlenek voltak. A lakosok ezrével menekültek belőlük. Vinicius riasztó képeket látott útközben. Olykor két ellentétes irányból hömpölygő emberáradat a szűk átjáróban találkozáva kölcsönösen egymásnak esett, s halálos harcot vívott egymással. Az emberek verekedtek, s egyik a másikán taposott végig. A családok széjjelszakadtak a nagy zűrzavarban, anyák kétségbeesve hívták gyermekeiket. Vinicius haja szála az égnek meredt a gondolatra, hogy mi történhetett a tűzvészhez közelebb eső helyeken.

A kiáltások és zaj közepette nehéz lett volna kérdezősködni, vagy a hívást meghallani. Időnként a folyó túlsó partja felől újabb fekete és olyan súlyos füstgomolyagok zúdultak át, hogy közvetlenül a föld felszíne fölött hömpölyögtek, s házakat, embereket és tárgyakat úgy eltakartak, mint ahogy az éjszaka sötétje eltakar mindent. De a tűzvész indította szél szerteoszlatta őket, s ilyenkor Vinicius előre juthatott a sikátor felé, amelyben Linius háza állt. A júliusi nap heve meg az égő városrészekből áradó hőség elviselhetetlen volt. A füst csípte a szemet, a tüdő nem kapott levegőt. Akik eleinte otthon maradtak, abban reménykedve, hogy a tűzvész nem terjed át a folyón, most szintén elhagyták házaikat, s így a tolongás óráról órára fokozódott. A Viniciust kísérő praetorianusok hátramaradtak. A nagy tolongásban valaki egy kalapáccsal megsebesítette lovát, s az most felkapkodta véres fejét, s fel-felágaskodva, megtagadta az engedelmisséget. Díszes tunikájáról megismerték az augustianust, s azonnal hangzottak a kiáltások: „Halál Neróra és gyújtogatóira!” A helyzet fenyegető és veszedelmes volt, mert száz meg száz kar nyúlt ki Vinicius felé, de a megbokrosodott ló az embereken végigtiporva elragadta, s ugyanakkor újabb füst hullám zúdult rá, és sötétségbe borította az utcát.

Vinicius, látva, hogy lóháton nem juthat előre, végül is leugrott a lóról, s gyalog iramodott neki, a falak mellett osont tovább, s olykor megvárta, hogy a menekülő tömeg elhaladjon mellette. Lelke mélyén belátta, hogy mindez hiábavaló erőlködés. Lygia talán már nem is volt a városban, talán e pillanatban már útban volt ő is, hogy mentse magát, de hát könnyebb lett volna egy tűt megtalálni a tengerpart fővényében, mint őt ebben a tolongásban és zűrzavarban.

---

¹³¹ Tengericsata-játékul szolgáló építmény. (görög)

Mégis, élete árán is el akart jutni Linus házáig. Egyszer-egyszer megállt, megdörzsölte szemét. Letépte tunikája szélét, bekötötte orrát s száját, s rohant tovább.

Ahogy a folyóhoz közeledett, a hőség óriási mértékben erősödött. Tudván, hogy a tűz a Circus Maximus környékén tört ki, eleinte úgy vélte, hogy ez a hőség a cirkusz üszkei felől meg a Forum Boarium meg a Velabrum felől árad, amelyek közelben lévén, bizonytalanságban álltak. De a forróság már kibíratatlanná vált. Egy menekülő, mankós öregember, az utolsó azok közül, akikkel Vinicius találkozott, odakiáltotta: „Ne menj a Cestius-híd felé! Az egész sziget ég!” S nem is áltathatta magát tovább. A kanyarulatnál, a Vicus Iudaeorum felé, amelyen Linus háza is állt, az ifjú tribunus a füstfelhőben lángokat pillantott meg: nemcsak a sziget égett, hanem a Transtiberis is, de legalábbis annak az utcácskának a túlsó vége, melyben Lygia lakott.

Vinicius azonban emlékezett rá, hogy Linus házat kert vette körül, amely mögött, a Tiberis felől, nem valami nagy terjedelmű, beépítetlen terület volt. Ez a gondolat új reménnyel töltötte el. A puszta terület elszigetelhetette a tüzet. Ebben a reményben rohant tovább, noha minden fuvallat most már nemcsak füstöt, hanem szikrazáport is hozott, amiről tüzet foghatott a sikátor másik vége is, s ez elvághatta volna a visszafelé vezető utat.

Végül azonban a füstfüggönyön át mégis megpillantotta Linus kertjének ciprusfáit. A beépítetlen tér mögött álló házak már égtek, mint megannyi máglya, de Linus kis szigete még érintetlen volt. Vinicius hálás pillantást vetett az égre, aztán közelebb futott a házhoz, pedig már a levegő is égette. Az ajtó be volt hajtva, de ő belökte, és beugrott a házba.

A kertben egy árva lélek sem volt, s a ház is üresnek látszott.

„Hátha elájultak a füsttől meg a hőségtől” - gondolta magában Vinicius.

S nagyot kiáltott:

- Lygia! Lygia!

Mély csend volt a válasz. A csendben csak a távoli tűzvész zaja hallatszott.

- Lygia!

Egyszerre az a komor hang ütötte meg a fülét, amelyet már egyszer hallott ebben a kertben. A közeli szigeten nyilván meggyulladt az Aesculapius temploma közelében lévő vivarium, amelyben a különböző vadállatok s köztük az oroszlánok is ordítani kezdtek rémületükben. Vinicius tetőtől talpig végigborzongott. Íme, most másodszor történik meg, hogy mikor minden gondolata Lygia körül összpontosul, megszólalnak ezek a borzalmas hangok, mint valami nagy szerencsétlenség előhírnökei, mint valami baljós jövendő furcsa jóslata.

De ez csak rövid, pillanatnyi megrázkódtatás volt, mert a tűzvésznek a vadállatok ordításánál is ijesztőbb harsogása arra kényszerítette, hogy egyébre gondoljon. Lygia nem felelt ugyan a hívásra, de azért ott lehetett a fenyegetett házban ajultan vagy a füsttől elkábítva. Vinicius behatolt a ház belsejébe. A kis atrium üres volt, és a füst mindent elhomályosított benne. Kezével a cubiculumba nyíló ajtót tapogatva egy lámpa lobogó fényét pillantotta meg, s közelebb lépve, meglátta a larariumot, amelyen a laresok helyett kereszt volt. E kereszt alatt égett a méces. A fiatal katekumen¹³² fején villámként cikázott át a gondolat, hogy a kereszt küldi neki e méceset, s annak világánál találja meg Lygiát, fogta hát a méceset, s a cubiculumok keresésére indult. Mikor egyet megtalált, félrehúzta a függönyt, bevilágított és széjjelnézett.

---

¹³² Hittanuló, aki a kereszttség felvételére, készül. (görög)

De itt sem volt senki. Vinicius mégis bizonyos volt benne, hogy Lygia cubiculumába talált, mert a falba vert szögeken lógott a ruhája, s az ágyon hevert egy capitium, vagyis az a feszes ruhadarab, amelyet a nők közvetlenül a testükön viselnek. Vinicius felkapta, ajkához szorította, aztán karjára vetve sietett a további keresésre. A ház kicsiny volt, tehát rövid idő alatt végignézett minden szobát, még a pincéket is. De sehol sem talált egyetlen élő lelket sem. Napnál is világosabb volt, hogy Lygia, Linus és Ursus e városrész többi lakosával együtt menekültek el a tűzvész elől. „A város kapuin kívül a tömegben kell őket keresnem” - gondolta Vinicius.

Azon sem csodálkozott valami nagyon, hogy a Via Portuensis nem találkozott velük, mert hiszen elhagyhatták a Transtiberist az ellenkező oldalon, a Vaticanus felé. Mindenesetre legalább a tűztől megmenekültek. Viniciusnak nagy kő esett le a szívéről. Láta ugyan, hogy a menekülés milyen szörnyű veszedelmekkel járt, de Ursus emberfeletti erejére gondolt, s ez újra lelket vert bele „Most már magamnak is menekülnöm kell innen - gondolta magában -, a Domitia kertjén át el kell jutnom Agrippina kertjébe. Ott megtalálom őket. Ott a füst nem olyan rettenetes, mert a szél a szabin hegyek felől fúj.”

De most már valóban itt volt a legfőbb ideje, hogy a menekülésre gondoljon, mert a tűzhullám egyre közelebb jött a sziget felől, s a füstgomolyagok csaknem teljesen eltakarták a sikátort. A mécses, amellyel a házban világított, elaludt a léghuzattól.

Vinicius kirohant az utcára, s teljes erejéből futott a Via Portuensis felé, ugyanabban az irányban, amerről idejött, a tűzvész pedig mintha üldözte volna tüzes leheletével, hol újabb és újabb füstfelhőkel borította el, hol a szikrák özönét zúdította rá, melyek lehulltak hajába, nyakába, ruhájára. A tunika már néhány helyen égett rajta, de nem törődött vele, csak futott tovább, mert félt, hogy a füst megfojtja. A szája valóban tele volt az égés és korom ízével, torka és tüdeje pedig égett, mint a tűz. A vér a fejébe tódult, úgyhogy néha mindent vörösnek látott, s már a füstöt is vörösnek nézte. Ekkor azt mondta magában: „Ez élő tűz! Jobb lesz, ha a földre vetem magam, és elpusztulok.” A futás egyre jobban fárasztotta. Feje, nyaka és háta verejtékben úszott, s a verejték égette, mint a forró víz. Ha nem emlegeti folyton Lygia nevét, s ha nem lett volna nála Lygia capitiuma, mellyel száját bebugyolálta, összeesett volna. Néhány pillanat múlva azonban már nem látta a sikátort, amelyben futott. Lassanként elvesztette öntudatát, csak azt tudta, hogy menekülnie kell, mert a nyílt mezőn vár rá Lygia, akit Péter apostol neki ígért. S egyszerre valami furcsa, már szinte a halál előtti lázas látomáshoz hasonló biztonság töltötte el, hogy meg kell őt látnia, el kell vennie feleségül, s aztán azonnal meghal.

Most már úgy futott, hogy keresztül-kasul tántorgott az úton, mintha részeg lett volna. S ekkor valami megváltozott az óriási várost átölelő szörnyű tűzvészben. Minden, ami eddig csak izzott, most egyszerre lángtengerként lobbant fel, a szél ugyanis nem hordta már a füstöt, s ami a sikátorokban megrekedt, azt az izzó levegő vad áramlása oszlatta széjjel. Ez a légáramlat most a szikrák millióit lövellte szét, úgy, hogy Vinicius mintha tüzes felhőben futott volna. De jobban látott maga elé, s éppen abban a pillanatban, mikor már majdnem összeesett, megpillantotta a sikátor végét. Ez a látvány ismét új erőt öntött bele. A saroképületet elhagyva, kijutott arra az utcára, amely a Via Portuensis és a Codeta-mező felé vezetett. A szikrák már nem üldözték. Megértette, hogy ha el bír jutni a Via Portuensisig, akkor megmenekül, még ha ájultan esik is össze.

Az utca végén ismét mintha felhőt vett volna észre, amely elfödte a kijáratot. „Ha az füst - gondolta -, akkor már nem jutok át rajta.” Végző erejét megfeszítve futott már. Útközben ledobta magáról a tunikát, amely már több helyen izzott, és égette, mint Nessus inge. Teljesen mezítelenül futott, nem volt rajta más, csak Lygia capithima a fején és a száján. Közelebb érve

rájött, hogy amit füstnek nézett, az porfelhő volt, amelyből ráadásul még emberi hangok is hallatszottak.

- A csőcselék a házakat fosztogatja - mondta magában.

De a hangok irányába rohant. Hiszen ott emberek vannak, akik segítséget nyújthatnak neki. Ebben a reményben, mielőtt még odaért volna, torkaszakadtából segítségért kiabált. De ez már az utolsó erőfeszítése volt: a szeme előtt még jobban elvörösödött minden, lélegzete elakadt, csontjaiban elernyedte az erő, s összeesett.

Mégis meghallották, vagy inkább meglátták, s két ember vízzel telt csöbrökkel sietett segítségére. Vinicius összeesett ugyan a kimerültségtől, de eszméletét nem veszítette el, most hát megragadta a csöbröt, s félig kiitta a vizet.

- Köszönöm - mondta -, állítsatok fel, tovább már elmegyek magam!

A másik munkás fejére öntötte a vizet, s mind a kettő nemcsak lábra állította, hanem elvitte egy másik csoporthoz, azok pedig körülfogták, s gondosan megvizsgálták, nem szenvedett-e nagyobb sérülést. Ez a gondoskodás ámulatba ejtette Viniciust.

- Emberek, kik vagytok ti? - kérdezte.

- Leromboljuk a házakat, hogy a tűzvész ne terjedhessen át a Via Portuensisre - felelte az egyik munkás.

- Segítségemre siettetek, mikor már összeestem. Köszönöm.

- Nekünk nem szabad megtagadnunk a segítséget - felelt néhány hang.

Ekkor Vinicius, aki eddig reggel óta egyebet sem látott, mint fékevesztett tömeget és fosztogatást, figyelmesebben megnézte a körülötte állók arcát, s így szólt:

- Jutalmazzon meg érte... Krisztus.

- Dicsőség nevének! - felelték azok karban.

- Linus? - kérdezte Vinicius.

De tovább nem kérdezhette, s a választ sem hallhatta, mert a megindultságtól és a kiállott fáradságtól elájult. Csak a Campus Codetanuson egy kertben tért magához, ahol néhány férfi és nő állta körül. Mikor ismét meg bírt szólalni, első kérdése ez volt:

- Linus hol van?

Eleinte nem kapott választ, de aztán egy ismerősnek vélt hang így szólt:

- A Porta Nomentanán túl... az Ostrianumba ment... két nap óta... Békesség neked, perzsák királya.

Vinicius feltámaszkodott, majd felült, s váratlanul Chilont pillantotta meg maga mellett.

A görög pedig folytatta:

- Házad bizonyára leégett, uram, mert a Carinae lángokban áll, de te mindig gazdag maradsz, akár Midas.¹³³ Ó, micsoda szerencsétlenség! A keresztények, ó, Serapis fia, régóta megjósolták, hogy tűz emészti meg ezt a várost... Linus pedig, Iuppiter leányával együtt az Ostrianumban van... Ó, micsoda szerencsétlenség zúdult erre a városra!...

---

¹³³ Mondabeli király, kinek érintésére minden arannyá változott.

Vinicius megint rosszul lett.

- Láttad őket? - kérdezte.

- Láttam, uram!... Hála legyen Krisztusnak és minden isteneknek, hogy jó hírral hálálhattam meg sok jóságodat. De az égő Rómára esküszöm, hogy még ezután is meghálálom!

Kezdett sötétedni, de a kertben nappali világosság volt, mert a tűzvész még erősödött. Mintha már nem is egyes városrészek, hanem a város egész terjedelmében égne. Ameddig a szem ellát, az ég mindenütt vörös volt, s vörös éjszaka borult a világra.

NEGYVENNEGYEDIK FEJEZET

Az égő város vörös fénye szélteben-hosszában előntötte az egész eget. A hegyek mögül felbukkant a nagy telihold, a tűz fényétől csakhamar lángba borult, olyan lett, mint az izzó réz, s mintha ámulva szemlélte volna a világ e pusztuló fővárosát. Az ég rózsaszínre festett térségeiben a csillagok is rózsaszínben fénylettek, de a közönséges éjszakákkal ellentétben most a föld világosabb volt, mint az égbolt. Róma, mint egy óriási máglya, megvilágította egész Campaniát. A vörös fény világánál látszottak a távolabbi hegyek, városok, villák, templomok, szobrok és a környékbeli hegyekből a város felé összefutó vízvezetékek, rajtuk pedig az emberek rajjai, akik vagy a veszedelem elől, vagy azért gyülekeztek oda, hogy a tűzvészt jobban láthassák.

Közben pedig a rettenetes elem egyre újabb városrészeket hódított meg. Semmi kétség nem volt aziránt, hogy bűnös kezek gyűjtogatnak a városban, mert minduntalan újabb tüzek lobbantak fel a fő tűzfészektől messze eső helyeken. A dombokról, amelyeken Róma épült, a láng mint a tenger árja hömpölygött lefelé az öt-hat emeletes házakkal sűrűn beépített völgyekbe, de ezek emellett még tele voltak elárusító bódékkal, a különböző látványosságok számára alkalmoszerűen felállított hordozható fa-amphitheatrumokkal, fa-, olaj-, gabona- és dióraktárakkal is. Itt halmozták fel a fenyőtobozkészleteket, melyeknek magvával táplálkozott a szegény nép, meg a ruhaneműeket, amelyeket időnként a Caesarok kegyéből kiosztottak a szűk sikátorokban tanyázó csöcseléknek. Ott a tűzvész, elegendő táplálékra találva, sorozatos robbanásokká erősödött, s hallatlan gyorsasággal harapózott el egész utcák hosszát.

A városon kívül táborozó vagy a vízvezetékeken álldogáló emberek a lángok színéről találgatták, hogy mi ég. A szörnyű légáramlat időnként ezer- és milliószám hordta ki a lángtengerből az izzó dió- és mandulahéjat, s hirtelen felrepítette a magasba, mint megannyi fénylő lepkerajt, aztán ropogva pattogtak szét a levegőben, vagy a légáramlattól hajtva egyre újabb városrészekre, vízvezetékekre és a várost környező mezőkre hullottak. A mentésnek még a gondolata is képtelenségnek látszott, ezzel szemben a zűrzavar nőttön-nőtt, mert míg egyfelől a városi lakosság az összes kapukon át menekült ki a városból, másfelől a tűzvész ezrével vonzotta a környékbeli városkák lakosait, a parasztságot, sőt a campaniai félvad pásztorokat is, akiket még a rablási lehetőségek is csalogattak.

A „Rómának vége!” kiáltás el nem halt a tömeg ajkán, a város pusztulása pedig akkoriban mintha egyértelmű lett volna a római uralom végével és minden olyan kötelék felbomlásával, amelyek eddigelé a lakosságot egyetlen egészé forrasztották össze. A csöcselék rabszolgákból és jövevényekből álló többsége tehát helyenként fenyegető magatartást tanúsított, hiszen ezek számára egyáltalán nem volt fontos Róma uralma, s egy fordulat csak megszabadíthatta volna őket bilincseiktől. Az erőszakoskodás és a rablás mind nagyobb méreteket öltött. Azt lehetett hinni, hogy már csak a pusztuló város látványa bilincseli le az emberek figyelmét, fékezi egyelőre a mészárlás kirobbanását, ami azonban nyomban megtörténik, amint a város üszkös romhalmazzá válik. A rabszolgák százezrei elfelejtették már, hogy Rómának falain és szentélyein kívül van még néhány tucat légiója is a világ minden részében - s mintha már csak a jelszót és a vezért várták volna. Már Spartacus nevét is emlegették, de hát Spartacus már nem volt, viszont a polgárok kezdtek tömörülni és fegyverkezni, ki hogyan tudott. Minden kapuban a legborzalmasabb hírek járták. Egyesek azt állították, hogy Iuppiter parancsára Vulcanus pusztítja a várost a föld alól feltörő tűzzel; mások azt bizonygatták, hogy ez Vesta istenasszony bosszúja Rubria Vesta-szűzért. Akik ezt szentül elhitték, nem voltak hajlandók a várost menteni, csak a templomokat ostromolták, s az istenektől könyörögtek irgalmat. De a

legjobban elterjedt hír szerint Caesar gyújtatta fel a várost, hogy megszabaduljon a Suburrából terjedő szagoktól, és Neronia néven új várost építtethessen. Erre veszett düh fogta el az embereket, s ha - amint Vinicius gondolta - akadt volna vezér, aki kihasználta volna a gyűlöletnek ezt a kirobbanását, akkor évekkal korábban ütött volna Nero utolsó órája.

Azt is beszéltek, hogy Caesar megőrült, s a praetorianusoknak és gladiátoroknak megparancsolta, hogy rohanják meg a népet, s rendezzenek általános vérfürdőt. Voltak, akik az összes istenekre esküdtek, hogy a Rótszakállú parancsára valamennyi vivariumból kieresztették a vadállatokat. Az utcákon láttak égő sörényű oroszlánokat, megveszekedett elefántokat s embertömegeken gázoló vadbivalyokat. S ebben volt is némi igazság, mert néhány helyen az elefántok, a közeledő tűzvészről megrémülve, széjjelzúzták a vivariumot, s a szabadba jutva, vad rémületben száguldottak a tűzvésszel ellentétes irányban, viharként törve-zúzva mindent, ami útjukba akadt. A köz hír sok tízezerre becsülte a tűzben elpusztult emberek számát. S valóban, nagyon sokan pusztultak így el. Voltak, akik elvesztették egész vagyonukat vagy legkedvesebb szeretteiket, s kétségbeesésükben önként vetették magukat a lángok közé. Másokat a füst fojtott meg. A város közepén, egyfelől a Capitolinus, másfelől a Quirinalis és Viminalis, valamint az Esquilinus között, éppen úgy, mint a Palatinus- és a Caelius-domb között, ahol a legsűrűbben beépített utcák voltak, a tűzvész egyszerre annyi helyen tört ki, hogy népes embercsoportok, amint az egyik irányba menekültek, az ellenkező irányból váratlanul újabb lángfalba ütköztek, s a legborzalmasabb halállal pusztultak el ebben a tűzárban.

Az ijedtségtől már nem tudták, hogy a tébolyult zűrzavarban merre meneküljenek. Az utakat eltorlaszolta s számos helyen valósággal elzárta a menekültek felhalmozott holmija. Akik a fórumokra és terekre menekültek, vagy oda, ahol később Plavius amphitheatruma épült, akik a Föld temploma, Livia porticusa és feljebb Iuno és Lucina temploma vagy a Clivus Virbius és a régi Porta Esquilina között kerestek oltalmat, azokat minden oldalról körülfogta a lángtenger, s a gyilkos hőségtől pusztultak el. Ahova a láng már nem jutott el, később száz meg száz szénné égett holttestet találtak, bár a szerencsétlenek több helyen is fölszaggatták a kőlapokat, s félig földbe ásták magukat, hogy a hőségtől meneküljenek. A belvárosban lakó családok közül úgyszólván egyik sem menekült meg teljes számban, ezért aztán a falak hosszában, minden kapuban és minden úton hallatszott a tolongásban elveszett vagy a tűzben elpusztult szeretteik nevét kiáltozó asszonyok kétségbeesett jajgatása.

S így, míg egyesek könyörületért esedeztek az istenekhez, mások káromlással emlegették neveiket a rettenetes pusztulásban. Látni lehetett öregembereket, amint Iuppiter Liberator temploma felé kinyújtott kézzel kiáltozták: „Te vagy a megmentő, mentsd hát meg oltárodát és városodat!” Az elkeseredés azonban mindenekelőtt a régi római istenek ellen irányult, akiknek - a lakosok felfogása szerint - a többi isteneknél jobban kellett örködniük a város fölött, mivel pedig erőtleneknek bizonyultak, az emberek kigúnyolták őket. Ellenben megtörtént, hogy mikor a Via Asinarián feltűnt az egyiptomi papok egy csoportja, amint a Porta Caelimontana környékén levő templomából kimentett Isis-szobrot szállították el, a tömeg a kíséret közé elegyedett, beállt a szekeret húzó emberek közé, elhúzták azt egészen a Porta Appiáig, s a szobrot megragadva, elhelyezték Mars templomában, s ugyanakkor a templom papjait, akik ellenkeztek velük, alaposan elverték. Más helyeken Serapishoz, Baalhoz vagy Jehovához kiáltottak, kinek hívei a Suburra és a Transtiberis környéki síkatorokból kitódulva, jajgatással és kiáltozással töltötték meg a fal tövében elterülő mezőket. Ezekben a kiáltozásokban azonban mintha a diadal hangjai is megrezdültek volna. Ezért aztán, mikor a lakosság közül némelyek a kórushoz csatlakoztak, s „A világ urá”-t dicsőítették, mások felháborodva igyekeztek ezt az örvendező zajt erőszakkal is elnémítani. Máshol javakorabeli férfiak, aggastyánok, nők és gyermekek furcsa, ünnepélyes éneke hallatszott, melynek értelmét nem lehetett ugyan felfogni, de minduntalan ezek a szavak ismétlődtek benne: „Íme,

jön a bíró a harag és pusztulás napján.” A hullámozó, álmatlan emberi áradat így fogta körül háborgó tengerként a lángokban álló várost.

De sem a kétségbeesés, sem a káromlás, sem az ének nem használt semmit. Úgy látszott, hogy a csapás ellenállhatatlan, teljes és kérlelhetetlen, mint maga a Végzet. Pompeius amphiteatruma mellett tüzet fogtak a kender- és kötélraktárak. A cirkuszokban, arénákban és a mérkőzésekhez alkalmazott mindenféle gépekhez rengeteg kötélre volt ugyanis szükség. S ugyanott tüzet fogtak azok a csatlakozó épületek is, amelyekben a kötelek kenéséhez használt szurokkal telt hordókat tartották. Ezt az egész városrészt, a mögötte elterülő Marsmezővel együtt, a tűzvész néhány órán át olyan világossárga fénnel árasztotta el, hogy a rémülettől félig öntudatlan nézők egy ideig azt hitték, hogy az általános felfordulásban az éjjel és nappal rendje is felborult, s most nappali fényt látnak. De később az egyöntetű vörös fény a lángok minden másféle színét elnyomta. A lángtengerből mintha óriási szökőkutak és lángoszlopok csapkodtak volna fel az izzó égbolt felé, s odafent tüzes pamatokká és tollakká szakadoztak széjjel, melyeket elkapott a szél, s szikrázó aranyos fonalakká és hajszalakká hasogatva vitte a távoli Campania fölött egészen az albai hegyekig.

Az éjszaka egyre világosabb lett, s a levegő mintha nemcsak fénnel, hanem lánggal is megtelt volna. A Tiberis szinte élő tüzet hömpölygetett. A szerencsétlen város egyetlen pokollá változott. A tűzvész egyre nagyobb területeket kerített hatalmába, rohammal vette be a dombokat, széjjelömlött a síkságokon, elárasztotta a völgyeket, tombolt, zúgott és mennydörgött.

NEGYVENÖTÖDIK FEJEZET

Macrinus, a takács, akinek házába Viniciust bevitték, megmosta őt, ellátta ruhával, megvendégelte, s a fiatal tribunus, miután teljes erejét visszanyerte, kijelentette, hogy még az éjjel elindul Linus keresésére. A keresztény Macrinus megerősítette Chilon szavait, hogy Linus, Clemens főpappal együtt, az Ostrianumba ment, ahol Péter apostol az új hit követőinek népes csoportját készült megkeresztelni. E városrészben lakó keresztények mind tudták, hogy Linus két nap óta egy Gaius nevű emberre bízta házát. Ez Vinicius számára elég bizonyíték volt amellet, hogy sem Lygia, sem Ursus nem maradt a házban, és hogy nekik is az Ostrianumba kellett menniük.

Ettől a gondolattól nagyon megkönnyebbült. Linus öregember volt, akinek nehéz lett volna naponta eljárni a Transtiberisről a távoli Porta Nomentanához, s onnan vissza a Transtiberisre, valószínű tehát, hogy arra a néhány napra a falakon kívül, egyik ottani hitsorsosánál szállt meg, s vele együtt Lygia és Ursus is. Ily módon elkerülték a tűzvészt, amely nem is terjedt át az Esquilinus túlsó lejtőjére. Vinicius mindebben Krisztus rendelését látta; maga fölött érezte oltalmát, szíve az eddiginél sokkal nagyobb szeretettel telt meg iránta, s megesküdt, hogy egész életével hálálja meg a kegy látható jeleit.

De annál sürgősebb volt neki, hogy átjusson az Ostrianumba. Megtalálja Lygiát, megtalálja Linust, megtalálja Pétert, s elviszi őket valahova, valamelyik távoli birtokára, akár Szicíliába is. Íme, Róma ég, s néhány nap múlva nem marad belőle más, mint egy halom üszkös hamu, minek maradjanak hát itt e veszedelemben, a fékevesztett lakosság között? Ott a fegyelmezett rabszolgák egész csapata veszi majd őket körül, ott teljes lesz a csend, s nyugodtan élnek majd Péter áldásával, Krisztus védőszárnyai alatt. Most már csak találja meg őket.

Ez azonban nem volt könnyű dolog. Vinicius emlékezett rá, milyen nagy nehézségek árán jutott el a Via Appiáról a Transtiberisre, s milyen kerülőket kellett tennie, hogy eljusson a Via Portuensisre, most hát elhatározta, hogy az ellenkező oldalról kerüli meg a várost. A Via Triumphalison, a folyó mentén haladva, el lehetett jutni a Pons Aemiliusig, onnan pedig a Pincius-hegyet megkerülve, a Marsmező hosszában, Pompeius, Lucullus és Sallustius kertje mellett át lehetett hatolni a Via Nomentánára. Ez volt a legrövidebb út, de sem Macrinus, sem Chilon nem tanácsolta, hogy nekivágjon. A tűzvész ugyan még nem terjedt ki erre a városrészre, de a piacokat és utakat teljesen eltorlaszolhatták az emberek és poggyászaik. Chilon azt tanácsolta, hogy az Ager Vaticanuson át menjen el a Porta Flaminiáig, ott keljen át a folyón, s a falakon kívül menjen tovább Acilius kertje mögött a Porta Salaria felé. Vinicius pillanatnyi habozás után elfogadta ezt a tanácsot.

Macrinusnak ott kellett maradnia, hogy a házat őrizze, de gondoskodott két öszvérről, amelyeket Lygia is használhatott a további utazásnál. Egy rabszolgát is akart küldeni, de Vinicius elhárította, gondolván, hogy - amint már korábban is megtörtént - az első praetorianus csapat élére áll.

S kis idő múlva Chilonnal együtt elindult a Pagus Ianiculensisen át a Via Triumphalis felé. A nyílt helyeken itt is táborok voltak, de ezeken már könnyebb volt keresztülhatolniuk, mert a lakosság nagyobb része a Via Portuensisen át a tenger felé menekült.

A Porta Septimán túl a folyó és Domitia pompás kertje között haladtak, melynek hatalmas ciprusai úgy vöröslöttek a tűzvész fényétől, mintha alkonypírban fürödtek volna. Az út itt mintha szabadabb lett volna, csak időnként kellett megküzdeniük a szemben haladó parasztok

áradatával. Vinicius, ahogy csak lehetett, hajszolta öszvérét, Chilon pedig közvetlenül a nyomában haladva, az egész úton füstölgött magában:

- Íme, a tűzvész elmaradt mögöttünk, s most a hátunkat melegíti. Ezen az úton éjszaka még sohasem volt ilyen világos. Ó, Iuppiter! Ha nem zúdítasz záport erre a tűzre, akkor világos, hogy nem szereted Rómát. Emberi erő ezt el nem oltja. Egy ilyen város, amelyet egész Görögország és az egész világ szolgált! S most minden jöttment görög itt pörkölheti babját a város tüzes üszkein! Ki hitte volna!... Nem lesz már Róma, nem lesznek római urak... S akinek kedve támad a kihült üszkőkön füttyörészve sétálni, az bátorsággal megteheti. Ó, istenek! Egy ilyen város üszkein füttyülni, mely az egész világ ura volt! Melyik görög vagy pláne barbár gondolhatta volna ezt?... S íme, mégis lehet füttyülni, mert egy rakás hamu akár pásztortűzből, akár egy nagyváros pusztulásából származik, csak egy rakás hamu marad, amelyet előbb-utóbb elhord a szél.

Így beszélgetve, meg-megfordult a tűzhullámok felé, s arca egyszerre örömet és haragot fejezett ki. Aztán folytatta:

- Pusztul! Pusztul! S többé nem lesz a világon. Hova fogja most küldeni a világ a maga gabonáját, olaját és pénzét? Ki fogja kifacsarni számára aranyát és könnyét? A márvány nem ég el, de a tűzben szétporlad. A Capitolium, a Palatinus rommá lesz. Ó, Iuppiter! Róma olyan volt, mint a pásztor, az egyéb népek pedig mint a juhok. Ha a pásztor megéhezett, levágott egy juhot, megette a húsát, neked pedig, istenek atyja, a juhbőrt adta áldozatul. Ó, fellegek ura, ki fog most juhot vágni, s kinek a kezébe helyezed a pásztorbotot? Mert Róma ég, atyám, olyan alaposan, mintha magad gyújtottad volna fel mennyköveiddel.

- Siess! - sürgette Vinicius. - Mit művelsz ott?

- Siratom Rómát, uram - felelte Chilon. - Ilyen isteni város!...

Egy darabig szótlánul haladtak, s a tűzvész zúgását és a madárszárnyak csattogását hallgatták. Rengeteg galamb fészkelte Campania városkaiban és villáiban, s ezek, valamint mindenféle tengerparti és környékbéli mezei madár is, a tűzvész fényét napfénynek nézve, csapatostul vakon röpültek a tűzbe.

Elsőnek Vinicius törte meg a csendet:

- Hol voltál, mikor a tűz kitört?

- Euricius barátomhoz igyekeztem, akinek boltocskája van a Circus Maximus mellett, s éppen Krisztus tanain gondolkoztam, mikor kiáltozni kezdtek, hogy tűz van. Az emberek a cirkusz mellett gyülekeztek menteni, meg kíváncsiságból is, de mikor a tűz átcsapott a cirkuszra, és több más helyen is fellobbant, már a magunk mentésére kellett gondolnunk.

- Láttál embereket, akik csóvákat dobáltak a házakra?

- Mi mindent láttam én, ó, Aeneas unokája! Láttam embereket, akik karddal vágtak maguknak utat a tömegben, láttam ütközeteket és a kövezeten széttaposott emberi beleket. Ah, uram, ha láttad volna, azt hitted volna, hogy a barbárok foglalták el Rómát, s vérfürdőt rendeznek. Az emberek körülöttem azt kiabálták, hogy itt a világ vége. Némelyek elvesztették fejüket, s a menekülésről lemondva, bambán várták, hogy a lángtenger elnyelje őket. Mások megtébo-lyodtak, megint mások üvöltöttek kétségbeesésükben, de láttam olyanokat is, akik örömben üvöltöttek, mert sok rossz ember van a világon, uram, akik nem tudják értékelni enyhe uralkodások jótéteményeit s azokat a helyes törvényeket, amelyek alapján mindenkitől elveszitek, amiye van, és eltulajdonítjátok magatoknak. Az emberek nem tudnak megbékélni az istenek akaratával!

Viniciust sokkal jobban elfoglalták saját gondolatai, semhogy észrevette volna a Chilon szavaiban rezgő gúnyt. Egész testét megborzongatta a gondolat, hogy Lygia itt lehetett abban a kavarodásban, azokban a rettenetes utcákban, ahol kitaposták az emberek belét. Ezért, noha már tízszer elkérdezett mindent, amit az tudhatott, újból faggatni kezdte:

- S őket tulajdon szemekkel láttad az Ostrianumban?

- Tulajdon szememmel, ó, Venus fia. Láttam a szüzet, a jó lygiust, a szent életű Linust meg Péter apostolt.

- A tűzvész előtt?

- A tűzvész előtt, ó, Mithras!

De Vinicius nem volt biztos benne, hogy Chilon nem hazudik-e, megállította hát öszvérét, fenyegetően ránézett, s megkérdezte:

- Mit kerestél te ott?

Chilon zavarba esett. Igaz, hogy mint annyian mások, ő is azt hitte, hogy Róma pusztulásával a római uralomnak vége, de egyelőre egyedül volt itt Viniciusszal, s eszébe jutott, milyen rettenetes fenyegetésekkel tiltotta meg neki, hogy a keresztények, főleg pedig Linus és Lygia után leselkedjék.

- Uram - mondta -, miért nem hiszed, hogy szeretem őket? Úgy van! Az Ostrianumban voltam, mert már félig keresztény vagyok. Pyrrhon megtanított rá, hogy az erényt többre becsüljem a filozófiánál, tehát egyre jobban kívánkozom az erényes emberek után. Emellett, uram, szegény ember vagyok, s míg te, ó, Iuppiter, Antiumban mulattál, gyakran éheztem könyveim fölött, így hát odaültem az Ostrianumban a fal tövébe, mert a keresztények, jóllehet maguk is szegények, több alamizsnát osztogatnak, mint Róma többi lakói együttvéve.

Ezt az okot Vinicius elegendőnek tartotta, tehát most már szelídebben kérdezte:

- S nem tudod, Linus hol szállt meg arra az időre?

- Egyszer már rettenetesen megbüntettél, uram, kíváncsiskodásomért - felelte a görög.

Vinicius elhallgatott, s továbbmentek.

- Uram. - szólalt meg Chilon kisvártatva -, nem találnád meg a leányzót, ha én nem lennék, de ha megtaláljuk, nem feledkezel meg a szegény bölcsről?

- Kapsz egy házat szőlőskerttel Ameriola mellett - felelte Vinicius.

- Köszönöm, ó, Hercules! Szőlőskerttel?... Köszönöm!

- Úgy van, szőlőskerttel!

Most elhaladtak a Vaticanus halmai mellett, melyek vörösen fénylettek a tűztől de a Naumachián túl jobbra fordultak, hogy a Campus Vaticanust átszelve elérjék a folyót, s azon átkelve, a Porta Flaminiát. Chilon hirtelen visszarántotta öszvérét, s megszólalt:

- Uram, nagyszerű ötletem támadt.

- Beszélj - biztatta Vinicius.

- A Ianiculus-halmok és a Vaticanus között, Agrippina kertje mögött föld alatti vermek vannak, amelyekből Nero cirkuszának építéséhez bányászták ki a követ és a homokot. Hallgass meg uram! A zsidók, akik tömegesen laknak a Transtiberisen, a legutóbbi időkben rettenetesen kezdték üldözni a keresztényeket. Emlékszel, még az isteni Claudius idejében

olyan zavargások voltak ott, hogy Caesar kénytelen volt kiűzni őket Rómából. Ma, hogy visszajöttek, s az Augusta oltalma alatt biztonságban érzik magukat, annál jobban zaklatják a keresztényeket. Én tudom, mert láttam! Semmiféle edictumot nem adtak ki a keresztények ellen, de a zsidók azzal vádolják őket a város praefectura előtt, hogy gyermekeket gyilkolnak, szamarat imádnak, s a senatus által el nem ismert tanokat hirdetnek, de ők maguk is verik őket, s olyan makacsul támadják imaházaikat, hogy a keresztények kénytelenek elrejtőzni előlük.

- Mit akarsz ezzel mondani? - kérdezte Vinicius.

- Azt, uram, hogy a Transtiberisen nyílt zsinagógák vannak, de a keresztényeknek, ha az üldözést el akarják kerülni, bujkálva kell imádkozniuk, s elhagyott fészerekben vagy az arenariákban gyülekeznek össze a városon kívül. Akik a Transtiberisen laknak, éppen azt választották ki maguknak, amely a cirkusz meg a Tiberis mentén különböző házak építése után maradt meg. Most, hogy a város ég, a Krisztus követői nyilván imádkoznak. Megszámlálhatatlan tömegben találhatjuk őket a katakombákban, azért hát azt tanácsolom, uram, hogy útközben nézzünk be oda!

- Hiszen azt mondtad, hogy Linus az Ostrianumba ment! - kiáltotta Vinicius türelmetlenül.

- Te pedig házat és szőlőskertet ígértél nekem Ameriola mellett - felelte Chilon -, én tehát keresni akarom a szüzet mindenütt, ahol remélhetem, hogy megtalálom. A tűzvész kitörése után visszatérhettek a Transtiberisre... Megkerülhették a várost, mint ahogy mi is megkerüljük most. Linusnak háza van, talán közel akart lenni hozzá, hogy lássa, a tűz nem terjed-e át arra a városrészre is. Ha visszatértek, akkor Persephonéra esküszöm, megtaláljuk őket a katakombákban imádkozva, de legrosszabb esetben is hírt hallunk róluk.

- Igazad van, tehát vezess! - egyezett bele a tribunus.

Chilon gondolkodás nélkül a bal oldali domb felé fordult. A domb lejtője egy kis időre eltakarta a tüzet, úgy, hogy noha a közeli halmokat megvilágította a tűzvész fénye, ők árnyékban haladhattak. Amint a cirkuszt elhagyták, ismét balra fordultak, s egy szurdékféle útba jutottak, ahol egészen sötét volt. De a sötétségben Vinicius számtalan fel-felvillanó lámpást pillantott meg.

- Íme, ők! - mondta Chilon. - Ma többen lesznek, mint máskor, mert az imaházak leégtek vagy tele vannak füsttel, mint az egész Transtiberis.

- Igen! Éneket hallok - jegyezte meg Vinicius.

S valóban, a hegybe vajt sötét nyílásból emberi éneklés hallatszott, a lámpások pedig egymás után eltűnedeztek a mélységben. De az oldalsó szurdékutakból egyre újabb alakok bukkantak ki, Viniciust és Chilont rövidesen egész népes embercsoport vette körül.

Chilon lesiklott az öszvérről, intett egy arra menő suhancnak, s odaszólt:

- Krisztus papja és püspök vagyok, vigyázz ezekre az öszvérekre, s elnyered áldásomat és bűneidnek bocsánatát.

Azzal választ sem várva, a fiú kezébe nyomta a kantárszárakat, ő pedig Viniciusszal együtt a továbbhaladó csoporthoz csatlakozott.

Kis idő múlva lejutottak a föld alá, s most már a lámpások bágyadt fényénél haladtak tovább egy sötét folyosóban, amíg egy tágas barlangba jutottak, amelyből a követ nemrégén bányászhatták ki, mert a barlang kőfalain is látszott a friss törés.

Itt világosabb volt, mint a folyosón, mert a mécseseken és lámpásokon kívül fáklyák is égtek, s fényüknél Vinicius egész tömeg embert látott. Mind térdepeltek, s kezüket a magasba emelték. Lygiát, Péter apostolt és Linust sehol sem látta, ellenben mindenfelől ünnepélyes arcok vették körül. Egyesek szeméből várakozás, szorongás és remény sugárzott. A fény visszaverődött a magasba tekintő szemek fehérjéről, a halottsápadt homlokok verejtékeztek, egyesek énekeltek, mások lázasan ismételték Jézus nevét, némelyek pedig mellüket verték. Mindnyájukon látszott, hogy rendkívüli dologra várnak, mely bármely pillanatban bekövetkezhet.

Ekkor az ének elhallgatott, s a gyülekezet felett egy óriási kötömb kiemelése után maradt falmélyedésben ismerős arc jelent meg, melyben Vinicius Crispusnak félig szinte öntudatlan, sápadt, fanatikus, szigorú arcára ismert. A szemek feléje fordultak, mintha reménykeltő, biztató szavakat várnának, ő pedig keresztet vetett a gyülekezetre, aztán gyorsan, csaknem kiabálva kezdett beszélni:

- Bánjátok meg bűneiteket, mert elérkezett a pillanat! Íme, az Úr pusztító tüzet bocsátott e gonosz és parázna városra, erre az új Babilonra. Ütött az ítélet, a harag és a veszedelem órája... Az Úr megmondta, hogy visszajön, s tüstént meglátjátok őt. De most már nem úgy jön, mint Isten Báránya, aki vérét adta bűneitekért, hanem mint szigorú bíró, aki igazságos ítéletével a külső sötétségbe taszítja a bűnösöket és hitetleneket... Jaj a világnak és jaj a bűnösöknek, mert nem lesz már számukra irgalom... Látlak, ó, Krisztusom! A csillagok záporként hullanak a földre, a nap elhomályosul, a föld meghasad, a halottak feltámadnak, s Te jössz, trombitászó és angyalok serege, mennydörgés és villámlás közepette. Látlak és hallak, ó, Krisztusom!

Itt elhallgatott, s arcát felemelve, mintha valami távoli, valami rettenetes dologra meredt volna. S erre a föld alatt tompa dübörgés hallatszott, aztán a második... a tizedik. Az égő városban a kiegészített házak egész sorai kezdtek nagy robajjal omladozni. De a keresztények többsége e hangokat világos jelnek tekintette, hogy elkövetkezett a rettenetes óra, hiszen általános volt a hit, hogy Krisztus hamarosan visszatér, s ezzel együtt bekövetkezik a világvége. Ezt a hitet még megerősítette a város égése. A gyülekezetet tehát elfogta az istenfélelem. Számos hang ismételtette: „Ítélet napja!... Íme, elközelgett!” Sokan tenyerükkel takarták el arcukat abban a meggyőződésben, hogy a föld alapjai megrendülnek, s mélyéből előtörnek a pokol szörnyei, hogy a bűnösökre vessék magukat. Mások hangosabban kiáltották: „Krisztusom, könyörülj rajtam! Megváltóm, irgalmazz!” - némelyek fennszóval vallották meg bűneiket, míg egyesek egymás ölelő karjaiba borultak, hogy a borzalmas pillanatban legyen egy hűségese szív a közelükben.

De voltak olyanok is, akiknek átszellemült arcán földöntúli mosoly ült, és semmi félelmet nem mutattak. Egy-egy helyen hangok hallatszottak: egyes emberek vallásos rajongásukban érthetetlen nyelveken érthetetlen szavakat kiáltottak. Valaki a barlang sötét szegletéből felkiáltott: „Ébredj, aki alszol!” De minden zajt túlkibált Crispus hangja: „Vigyázzatok! Vigyázzatok!”

Időnként azonban elcsendesült minden, mintha mindnyájan lélegzet-visszafojtva várnák, hogy mi fog történni. S ilyenkor hallatszott az összeomló városrészek távoli dübörgése, s utána megint sóhajok, imák és „Megváltóm, irgalmazz!” kiáltások. Olykor ismét Crispus szólalt meg, s hangosan kiáltotta: „Mondjátok le a földi javakról, mert még egy kis idő, és kisiklik a föld lábatok alól! Mondjátok le a földi szerelemről, mert az Úr elpusztítja azokat, akik jobban szerették feleségüket és gyermekeiket, mint Őt. Jaj annak, aki a teremtményt jobban szereti, mint a Teremtőt! Jaj a hatalmasoknak! Jaj a fényűzőknek! Jaj a paráználkodóknak! Jaj a férfinak, nőnek és gyermeknek!”

Egyszerre az előzőknél is erősebb dőrej rázta meg a kőbányát. Mindenki a földre vetette magát, s karját keresztként széttárta, hogy ezzel a jellel védekezzék a gonosz szellemek ellen. Csend lett, melyben csak a lázas lihegés, a rémült „Jézus! Jézus! Jézus!” suttogás s imitt-amott gyermeksírás hallatszott. Ekkor e fölött az arcra boruló embersokaság fölött megszólalt egy nyugodt hang:

- Békesség nektek!

Péter apostol hangja volt, aki az imént lépett a barlangba. Hangjára egyszerre elmúlt a félelem, mint ahogy a pásztor közeledtére elmúlik a nyáj riadalma. Az emberek felálltak, a közelebb levők az apostol térdéhez simultak, mintha az ő védőszárnyai alatt keresnének menedéket, ő pedig fölējük nyújtotta kezét, s így szólt:

- Miért rettegtetek szívetekben? Ki az közületek, aki kitalálja, mi lesz veled, mielőtt elérkeznék a rendelt ideje? Az Úr tőzzel sújtotta Babilont, de fölöttetek, akiket lemosott a keresztvíz, s kiknek bűneit a Bárány magára vette, fölöttetek ott lebeg az Ő irgalma, s az Ő nevével ajkatokon haltok meg. Békesség veletek!

Crispus fenyegető, kegyetlen szavai után Péter beszéde balzsamként hatott a jelenlevőkre. Isten haragja helyett Isten szeretete töltötte el a lelkeket. Az emberek megtalálták azt a Krisztust, akit az apostol elbeszéléséből ismertek meg, vagyis nem a kérlelhetetlen bírót, hanem a szelíd és türelmes Bárányt, akinek irgalma százszorosan nagyobb, mint az emberek gonoszsága. A gyülekezet megkönnyebbült, s a felszabadulás érzése és az apostol iránti hála töltötte meg a szíveket. Mindenfelől felhangzott a kiáltás: „A te juhaid vagyunk, legeltess minket!” A közelebb állók pedig így szóltak: „Ne hagyj el a pusztulás napján!” És letérdeltek lába elé. Vinicius, ezt látva, közelebb lépett, megragadta az apostol palástja szélét, s fejét lehajtva szólt:

- Uram, ments meg engem! Kerestem őt a tűzvész füstjében, a tömeg tolongásában, és nem találtam, de hiszem, hogy te visszaadhatod őt nekem.

Péter az ifjú fejére tette kezét.

- Bízzál - mondta -, s jöjj velem.

NEGYVENHATODIK FEJEZET

A város egyre égett. A nagy cirkusz összeomlott, aztán azokon a helyeken, ahol a tűz kitört, egész sikátorok és utcák dőltek romba. Minden ilyen összeomlásakor egy-egy pillanatra lángoszlopok lövelltek az égig. A szél megfordult, most a tenger felől fújt rettenetes erővel, s hordta a tüzet, pernyét és zsarátnokot a Caelius, Esquilinus és Viminalis felé. De most már a mentésre is gondoltak. Tigellinus a harmadik napon Antiumból Rómába érkezett, s az ő parancsára kezdték lebontani a házakat az Esquilinuson, hogy a tűzvész üres térre akadva önmagától megszűnjék. Ez azonban meddő védekezés volt, s csak az volt a célja, hogy a város megmaradt részét megmentse, mert ami már lángokban állt, annak megmentésére gondolni sem lehetett. Ezenfelül meg kellett előzni a szerencsétlenség egyéb következményeit is. Rómával együtt elpusztult rengeteg érték, megsemmisült a város lakosainak minden vagyona, úgyhogy a falak körül, a szabad ég alatt táborozók és kóborlók ezrei most már mind nyomorult koldusok voltak. Már második napja az éhség is kezdte kínozni ezt a sokaságot, mert a városban felhalmozott óriási élelmiszerkészletek a várossal együtt lángokban álltak, az általános zűrzavarban a hivatalnokok elvesztették fejüket, és senki sem gondolt arra, hogy új élelmiszerkészleteket kellene hozatni. Csak Tigellinus megérkezése után ment ilyen parancs Ostiába, de a lakosság időközben egyre fenyegetőbb magatartást kezdett tanúsítani.

Az Aqua Appia melletti házat, melyben Tigellinus ideiglenes szállása volt, asszonyok tömege vette körül, s reggeltől éjszakáig hangzott a kiáltás: „Kenyeret és hajlékot!” A Via Salaria és Nomentana közötti nagy táborból iderendelt praetorianusok mindhiába igyekeztek legalább látszólagos rendet teremteni. Néhol a tömeg fegyveresen ellenszegült, másutt a fegyvertelen csoportok, az égő városra mutatva, kiáltottak: „Öljetek hát meg ráadásul ebben a tűzvészben!” Szidalmazták Caesart, az augustianusokat, a praetorianus katonákat, s a felháborodás óráról órára nőtt, úgyhogy Tigellinus, amikor éjjel szétnézett a körös-körül égő ezer meg ezer tűzön, mintha egy ellenséges tábor őrtüzeit látta volna. Parancsára liszten kívül a lehető legnagyobb mennyiségű kész kenyeret is hozattak, melyeket nemcsak Ostiából, hanem az összes környező helységekből szedtek össze, de mikor egy éjjel az első szállítmány megérkezett az Emporiumra, a nép az Aventinus felől bedöntötte a főkaput, s egy szempillantás alatt széjjelszedte az egész készletet, amivel rettenetes kavardást okozott. A tűzvész világánál harcoltak minden egyes cipóért, s nagyon sokat a sárba tapostak. A szétszaggatott zsákokból kiszóródott a liszt, s mintegy hó-lepellel borította be az egész térséget, a magtárakból Drusus és Germanicus diadalívéig. A zavargás mindaddig tartott, amíg a katonák meg nem szálltak minden épületet, s széjjel nem kergették a tömeget.

A gallusoknak Brennus vezérlete alatt történt betörése óta sosem érte Rómát ekkora csapás. Kétségbeesve hasonlították is össze ezt a két tűzvészt. De akkor legalább a Capitolium épségben maradt, míg jelenleg azt is rettenetes tűzkoszorú nyaldosta körül. A márvány nem égett ugyan lánggal, de éjszakánként, ha a szél a lángokat szétfújta, látszottak a felső Iuppiter-templom oszlopsorai, amint tüzes rózsaszínben világítottak, mint a parázs. Végül Brennus idejében Róma lakossága egységes és fegyelmezett volt, s ragaszkodott városához és oltáraihoz, míg jelenleg az égő város falai körül különböző nyelvű, főként rabszolgákból és szabadosokból összeverődött, nekivadult, rendetlen tömegek táboroztak, amelyek a nyomor kényszerítő nyomására készek voltak a hatóság és a város ellen fordulni.

De maga a tűzvész óriási mérete rémülettel töltötte meg a szíveket, s ezzel bizonyos mértékig megbénította a csöccseléket. A tűzvész csapása után következhetett az éhség és a ragály, mert a baj betetőzéseképpen Júliusban óriási volt a hőség. A tüztől és a nap sugaraitól felhevült

levegőt lehetetlen volt belélegezni. Az éjszaka pedig nemcsak hogy könnyebbséget nem jelentett, hanem valóságos pokol volt. Nappal ijesztő és vészjósló látvány tárult az ember szeme elé. Középpont a dombokon épült óriási város, mint egyetlen mennydörgő vulkán, köröskörül pedig, el egészen az albai hegyekig, egy végeláthatatlan táborhely, tele bódékkal, sátrakkal, gallykunyhókkal, szekerekkel, taligákkal, hordágyakkal, elárúsító bódékkal, tábor-tüzekkel, tele füsttel, porral, amint megvilágítják a tűzön átszűrődő vörös napsugarak, tele zajjal, kiáltozással, fenyegetésekkel, gyűlölettel és rettegéssel, mint valami férfiaktól, nőktől és gyermekektől nyüzsgő borzalmas trópusi ország. A quirisek között görögök, kék szemű, göndör északi népek, afrikaiak meg ázsiaiak, a polgárok között rabszolgák, szabadosok, gladiátorok, kalmárok, kézművesek, parasztok és katonák, az embereknek valóságos tengere nyaldosta a lángokban álló sziget partjait.

S ezt a tengert a legkülönbözőbb hírek hullámoztatták, mint a szél a valóságos víz habjait. Voltak kedvező és kedvezőtlen hírek. Beszélték, hogy óriási gabona- és ruhakészletek vannak útban az Emporium felé, s azokat ingyen fogják szétosztani. Azt is mondták, hogy Caesar parancsára Ázsia és Afrika valamennyi provinciáját kifosztják minden gazdagságából, és az így összegyűjtött kincseket kiosztják Róma lakosainak, hogy mindenki saját házat építhessen magának. De ugyanakkor olyan hírek is szárnyra keltek, hogy a vízvezeték vizét megmérgezték, és hogy Nero el akarja pusztítani a várost, s egy szálíg kiirtani minden lakosát, aztán átteszi székhelyét Görögországba vagy Egyiptomba, s onnan uralkodik a világ fölött. Minden hír villámgyorsan terjedt, mindegyik hitelre is talált a csöcselék körében; hol új reménységet, hol rémületet keltett, hol veszett dühkitörést eredményezett. Végül is bizonyos láz lett úrrá a táborozó tömegek ezerein. A keresztényeknek az a hite, hogy a tűzvész által közeledik a világ vége, napról napra jobban terjedt az istenek hívei között is. Az emberek megdermedtek, vagy veszett dühbe gurultak. A lángok visszfényétől vörös felhők között látták az isteneket, amint a föld pusztulását nézik, s hol kezüket nyújtották feljük segítségét kérve, hol káromolták őket.

Eközben a katonaság, a lakosok egy részének segítségével, tovább bontotta a házakat az Esquilinuson, a Caeliuson és a Transtiberisen, úgyhogy utóbbinak ezáltal java része megmenekült. De magában a városban felbecsülhetetlen értékek, művészi alkotások, pompás templomok s a római múlt és római dicsőség legdrágább emlékei pusztultak el, amelyeket évszázadok győzelmei során halmoztak ott fel. Számoltak vele, hogy Rómából alig marad meg néhány városszéli negyed, s hogy a lakosság százezrei hajléktalanná válnak. Mások mégis olyan híreket terjesztettek, hogy a katonák nem azért bontják le a házakat, hogy a tűz terjedését megakadályozzák, hanem azért, hogy a városból semmi se maradjon. Tigellinus minden levelében könyörgött, hogy Caesar jöjjön Rómába, s megjelenésével nyugtassa meg a kétségbeesett népet. De Nero csak akkor indult el, mikor a lángok már a Domus Transitoriat is elborították, és sietett, hogy el ne szalassza a pillanatot, amikor a tűzvész tetőfokára hág.

NEGYVENHETEDIK FEJEZET

Közben a tűzvész elérte, a Via Nomentanát, s onnan a szél irányváltásával a Via Lata és a Tiberis felé fordult, megkerülte a Capitoliumot, széjjelterjedt a Forum Boariumon, s amit első rohamában elkerült, azt most mind elpusztítva, megint a Palatinus felé közeledett. Tigellinus, összeszedve a praetorianusok minden erőit, egyik futárt a másik után menesztette Caesar elé a jelentésekkel, hogy semmit sem veszít a látvány nagyszerűségéből, mert a tűz még egyre terjed. De Nero éjszaka akart megérkezni, hogy annál jobban betelhessék a pusztuló város képével. E célból Aqua Albana környékén megállapodott, sátrába hívatta Aliturus drámai színészt, kinek segítségével próbálgatta a pózokat, arc- és szemjátékot, s tanulta a megfelelő mozdulatokat, közben pedig vitatkozott vele, hogy ennél a szövegénél: „Ó, szent város, melyről azt hittük, hogy szilárdabb vagy, mint Ida hegye” - mind a két kezét fel kell-e emelnie, vagy csak az egyiket, a másikat pedig, a lírával, leeresztve kell-e tartania. S e kérdést most minden másnál fontosabbnak tartotta. Mikor végre alkonyatkor elindult, még kikérte Petronius tanácsát, hogy e csapásnak szentelt költeményében ne helyezzen-e el néhány nagyszerű istenkáromlást, s hogy vajon a művészet szémszögéből vizsgálva a dolgot, az ilyen káromlások nem szakadnak-e fel önként a hazája pusztulását szemlélő ember szájából.

Éjfél tájban végre az udvaroncok, senatorok, lovagok, szabadosok, rabszolgák, nők és gyermekek seregeiből álló hatalmas udvarával megérkezett a város falai alá. Tizenhatezer praetorianus az út hosszában katonai rendben felsorakozva, vigyázott bevonulásának biztonságára és nyugalomára, megfelelő távolságban tartva a háborgó népet. A nép káromkodott ugyan, füttyült és kiabált a kíséret láttára, de rátámadni nem mert. Számos helyen azonban tapsolt is a csőcselék, amelynek semmije sem lévén, a tűzvész folytán nem is veszített semmit, ellenben remélte, hogy az eddiginél bővebben fogják osztani a gabonát, olajat, ruházatot és a pénzt. Végül is a taps és kiáltások meg a füttyülés zaját teljesen elnyomta a Tigellinus parancsára megszólaló kürtök és trombiták harsogása. Nero az ostiai kapun áthaladva, egy pillanatra megállt, s felkiáltott: „Hajléktalan népem hajléktalan uralkodója én, ugyan hol hajtom le boldogtalan fejemet!”, aztán végigment a Clivus Delphinin, s az augustianusok, valamint a citerákat, lantokat és egyéb hangszereket vivő énekesek karától kísérve, a számára előkészített lépcsőn felhágott az appiai vízvezeték árkádos építményére.

S mindnyájan lélegzet-visszafojtva lesték, nem mond-e valami nagyot, amit saját biztonságuk érdekében jól meg kellett jegyezniük. De ő ünnepélyesen, némán állt ott, vállán bíborpalást, fején arany babérkoszorú, s a tomboló lángokba nézett. Mikor aztán Terpnos átadta neki az aranylantot, Nero a tűzvörös égre emelte tekintetét, mintha az ihletet várná.

A nép messziről ujjal mutogatott a tűz vörös fényében úszó alakra. A távolban sziszegtek a lángkígyók, s égtek a legszentebb ősi emlékek: égett Hercules temploma, melyet Evander építtetett, Iuppiter Stator meg Luna temploma, melyet még Servius Tullius emeltetett, aztán Numa Pompilius háza meg Vesta temploma a római nép penateseivel; a lángok között néha megvillant a Capitolium. Róma múltja és lelke lángokban állt, ő pedig, Caesar, ott állt lanttal a kezében, egy drámai színész ábrázatával, s gondolatai nem a pusztuló városon jártak, hanem azon, melyik lenne a legmegfelelőbb póz és melyek a leghatásosabb szavak, amikkel a csapás nagyságát a leghívebben visszaadhatná, minél nagyobb csodálatot kelthetne, s minél viharosabb tapsokat arathatna.

Gyűlölte ezt a várost, gyűlölte lakosait is, nem szeretett mást, csak saját verseit és dalait, szívében örvendezett tehát, hogy végre láthat is a megénekelthez hasonló tragédiát. A versfaragó boldognak, a szavaló ihletettnek érezte magát, az élményhajhászó megittasult a

borzalmas látványtól, s gyönyörrel gondolt rá, hogy még Trója égése is semmiség volt ez óriási város pusztulásához képest. Mit kívánhatott volna még? Róma, Róma, a világ ura ég, s ő, kezében aranylanttal, itt áll a vízvezeték boltívein bíborban, fenségesen és költőien, jól láthatóan és megbámulva. Valahol lentebb a homályban zúgolódik a nép! De csak hadd zúgolódjék. Évszázadok elmúlnak, évezredek követik egymást, s a népek emlékezni fognak a költőre, aki egy ilyen éjszakán Trója pusztulásáról zengett. Micsoda Homérosz öhozzá képest? Micsoda maga Apolló is a maga néma lírájával?

Itt felemelte kezét, s húrjába csapva, Priamus szavaival szólt:

- Ó, atyáim fészke, ó, drága bölcsöm!...

Hangja a nyílt téren, a tűzvész harsogása és a távoli ezrek lármája közepette szokatlanul tompának tetszett, mintha reszketett volna, s nagyon gyenge volt, a kíséret pedig, akár a légy zümmögése. De a senatorok, hivatalnokok és augustianusok, akik a vízvezeték ívein gyülekeztek össze, előrehajolva, néma elragadtatással hallgatták. Ő pedig sokáig énekelt, s egyre szomorúbb hangulatba ringatta magát. Amikor abbahagyta, hogy lélegzetet vegyen, a kísérő énekkar elismételte az utolsó sorokat, aztán Nero az Aliturustól megtanult mozdulattal lelökte válláról a tragikus uszályt, húrjába csapott, és tovább énekelt. Mikor az előre elkészített énekkel végzett, újabbakat rögtönzött, keresve a tűzvész képében kínálkozó nagy összehasonlításokat, közben pedig arca egyre váltogatta színét. Szülővárosának pusztulása nem hatotta ugyan meg, ellenben saját szavainak pátosza annyira elkábította és megindította, hogy hirtelen nagy pendüléssel ejtette a lantot lábához, s syrmájába burkolózva mintegy megkövülten állt ott, akár a Palatinus udvarát díszítő Niobida szoborcsoportok egyike...

Rövid csend után feltört a tapsvihár, de a távolból a tömegek üvöltése felelt rá. Most már senki sem kételkedett abban, hogy a várost Caesar gyújtatta fel, hogy az így előkészített látvány mellett himnuszokat énekelhessen. Ő pedig, hallván a százezres tömegek lármáját, lemondást kifejező szomorú mosollyal fordult az augustianusokhoz, mint akit mélyen megbántottak, s így szólt:

- Íme, mennyire értékelik a quirisek a költészetet, s mennyire becsülnék meg engem.

- Latrok! - kiáltotta Vatinius. - Uram, parancsold meg a praetorianusoknak, hogy menjenek nekik.

Nero Tigellinushoz fordult:

- Számíthatok a katonák hűségére?

- Számíthatasz, isteni Caesar! - felelte a praefectus.

De Petronius vállat vont.

- A hűségükre igen, de a számukra nem - mondta. - Egyelőre maradj itt, ahol vagy, mert itt a legbiztonságosabb, a népet pedig le kell csendesíteni.

Ugyanez volt a véleménye Senecának és Licinius consulnak is. Közben pedig a völgyben nőtt a háborgás. A nép felfegyverkezett kövekkel, sátorrudakkal, a szekerekből és taligákból kiszedett deszkákkal és mindenféle vasdarabbal. Kis idő múlva néhány cohorsparancsnok jelentette, hogy a nép szorongatja a praetorianusokat, s azok csak a legnagyobb erőfeszítéssel bírják tartani harci vonalukat, s nem lévén parancsuk a támadásra, nem tudják, mit tegyenek.

- Istenek! - sóhajtott Nero. - Micsoda éjszaka! Egyfelől a tűzvész, másfelől a nép háborgó tengere.

S tovább kereste a szavakat, amelyek a leghívebben kifejezhetnék a pillanat veszedelmes voltát, de látva maga körül a sápadt és nyugtalan arcokat, ő is megijedt. - Adjatok egy kámzsás, sötét palástot! - kiáltotta. - Vajon valóban összetűzésre kerül a sor?

- Uram - felelte Tigellinus bizonytalan hangon -, én mindent megtettem, ami tőlem tellett, de a veszedelem fenyegető... Szólj, uram, a néphez, s ígérj neki valamit.

- A Caesar beszéljen a csőcseléknek? Tegye meg valaki más az én nevemben. Ki vállalkozik rá?

- Én! - jelentette ki Petronius nyugodtan.

- Menj, barátom! Minden szükségben te vagy a leghűségesebb hozzám... Menj, s ne fukarkodj az ígéretekkkel.

Petronius hanyag, gúnyos arccal fordult a kísérethez.

- A jelen levő senatorok s rajtuk kívül Piso, Nerva és Senecio velem jönnek.

Azzal lassan megindult lefelé a vízvezetékről, azok pedig, akiket szólított, nem minden habozás nélkül mentek ugyan utána, de szívüket némi reménységgel töltötte el Petronius nyugalma. Ő pedig az oszlopsor lábánál megállt, fehér lovat adatott magának, s arra felülve, társai élén elindult a praetorianus csapatok között az üvöltöző, sötét gyülevész népség felé. Teljesen fegyvertelen volt, csupán egy vékony elefántcsont pálcát tartott kezében, amelyre támaszkodni szokott.

Mikor a tömeghez ért, lovát egyenesen közé hajtotta. A tűzvész fényénél körös-körül látszottak a felemelt kezek s bennük mindenféle fegyver, az égő szemek, a verejtékes arcok és az ordító, tajtékzó szájak. Egy nekivadult emberhullám csakhamar körülfogta őt és kíséretét, s azon túl a mozgó, kavargó, rettenetes fejeknek valóságos tengere hullámozott.

Az ordítás még erősödött, s embertelen üvöltéssé fajult; Petronius feje fölött karók, vasvillák, sőt kardok is meglendültek, ragadozó kezek nyúltak feléje és lovának kantárszára után, de ő hűvösen, közömbösen, megvetően, egyre beljebb nyargalt közékük. Időnként botjával a legvakmerőbbek fejére ütött, mintha csak közönséges tolongásban csinálna magának utat, s ez a biztonság, ez a csodálatos nyugalom mégiscsak ámulatba ejtette a megvadult csőcseléket. Végül is felismerték, s számos hang kiáltotta feléje:

- Petronius! Az arbiter elegantiarum! Petronius...

- Petronius! - hangzott mindenfelől.

S míg e név ismétlődött, körös-körül az arcok elvesztették fenyegető kifejezésüket, az ordítás sem volt már olyan dühös, mert ez az előkelő patrícius, noha sosem hajhászta a tömeg kegyeit, mégis a nép kedvence volt. Emberséges, nagylelkű úrnak tartották, s népszerűsége különösen a Pedanius Secundus-féle ügyel kapcsolatban növekedett meg, amikor a praefectus összes rabszolgáit halállal sújtó ítélet enyhítéséért emelt szót. Különösen a rabszolga-tömegek szerették őt azóta azzal a fékezhetetlen szeretettel, ahogyan csak az elnyomott, szerencsétlen emberek tudják szeretni azokat, akik valamelyes részvétet tanúsítanak irántuk. Ezenfelül a jelen pillanatban csatlakozott ehhez az érzéshez a kíváncsiság is, hogy ugyan mit fog mondani Caesar küldötte, mert abban senki sem kételkedett, hogy Caesar küldte őt közékük.

Petronius pedig levette skarlátszegélyű fehér tógáját, s a magasba emelve meglengette feje fölött a levegőben, jelezvén, hogy beszélni akar.

- Csend! Csend! - kiáltottak mindenfelől.

A zaj csakhamar elcsitult. Ekkor Petronius kiegyenesedett lován, s nyugodt, emelt hangon mondta:

- Polgárok! Akik hallanak, adják tovább szavaimat a távolabb állóknak, de mindenki viselkedjék úgy, ahogy emberekhez illik, nem pedig mint az állatok az arénában.

- Halljuk! Halljuk!

- Akkor hát hallgassatok. A város újra felépül. Lucullus, Maecenas, Caesar és Agrippina kertjeit megnyitják számotokra! Már holnap megkezdik a gabona-, bor- és olajosztást, úgy-hogy mindenki torkig ehesse, ihassa magát! Aztán Caesar olyan cirkuszi játékokat rendeztet nektek, amilyeneket eddigelé nem látott a világ, s utánuk pedig lakomák és ajándékok várnak rátok. A tűzvész után gazdagabbak lesztek, mint előtte voltatok!

Moraj volt rá a válasz, mely a közéről kiindulva úgy terjedt kifelé, mint a vízgyűrűk a bedobott kő nyomán. A közelebb állók tovább adták szavait a távolabbiaknak. Aztán itt-ott dühös vagy helyeslő kiáltás hangzott, míg végül a zaj egyetlen hatalmas ordítássá olvadt:

- Panem et circenses!¹³⁴

Petronius tógájába burkolózott, s amint egy darabig mozdulatlanul hallgatott, fehér ruhájában olyan volt, mint egy márványszobor. Az ordítás erősödött, elnyomta a tűzvész zaját is, mindenfelől s egyre távolabbról is hangzott, de a küldöttnek nyilván volt még mondanivalója, mert várt.

Végül felemelt kezével ismét csendet parancsolt, s megszólalt:

- Megígérem, kaptok panem et circenses, most pedig kiáltatok éljent Caesarra, aki táplál és ruház benneteket, azután pedig menj aludni, csőcselék, mert nemsokára virrad.

Azzal megfordította lovát, pálcájával könnyedén fejbe és arcul ütötte azokat, akik útjába álltak, s lassan elléptetett a praetorianus csapatokhoz.

Kis idő múlva a vízvezetéknél volt. Odafent csaknem pánik fogadta. Nem értették meg a Panem et circenses! kiáltást, s valami új dühkitörésnek vélték. Nem is hitték volna, hogy Petronius megmenekül, mikor tehát Nero megpillantotta, a vízvezeték lépcsőjéig futott elébe, s a megindultságtól sápadt arccal kérdezte egymás után:

- No, mi az? Mi történt? Már összezsaptak?

Petronius teleszívta tüdejét, mélyen fellélegzett, s így felelt:

- Polluxra! Izzadnak és bűzlenek! Adjon valaki egy kis epilimmát,¹³⁵ mert elájulok.

Aztán Caesarhoz fordulva, folytatta:

- Gabonát, olajat, a kertek megnyitását és cirkuszi játékokat ígértem nekik. Most már megint istenítenek, s torkuk szakadtából éljeneznek téged. Istenek, milyen kellemetlen szaga van ennek a plebsnek!

- A praetorianusaim készenlétben voltak - kiáltotta Tigellinus -, s ha te le nem csillapítod őket, a szájaskodók örökre elnémultak volna! Sajnálom, Caesar, hogy nem engedted fegyvert használni.

---

¹³⁴ Kenyeret és cirkuszi játékokat!

¹³⁵ Illatszert, kenőcs.

Petronius a beszélőre pillantott, vállat vont, majd így szólt:

- Ami késik, nem múlik. Talán már holnap rákerül a sor.

- Nem, nem! - kiáltotta Caesar. - Kinyitatom nekik a kerteket és gabonát osztatok. Köszönöm, Petronius! Rendeztetek cirkuszi játékokat, s azt az éneket, amelyet ma hallottatok, nyilvánosan is eléneklek!

Azzal kezét Petronius vállára tette, egy darabig hallgatott, majd lecsillapodva megkérdezte:

- Mondd meg őszintén, milyennek láttál, mikor énekeltem?

- Méltó voltál a látványhoz, mint ahogy a látvány is méltó volt hozzád - felelte Petronius.

Azzal a tűzvész felé fordult:

- De nézzük meg jobban - mondta -, s búcsúzzunk el a régi Rómától.

NEGYVENNYOLCADIK FEJEZET

Az apostol szavai lelket öntöttek a keresztényekbe. Mindig közelinek hitték a világ végét, most azonban kezdték elhinni, hogy a rettenetes végítélet nem következik be azonnal, s hogy talán még megéri Nero, vagyis hitük szerint az Antikrisztus uralmának végét és az Isten büntetését Nero égbekiáltó gatzetteiért. Szívükben így megerősödve, az imádság végeztével kezdtek széjjeloszlani a katakombából, s visszatértek ideiglenes menedékeikbe, sőt a Transtiberisre is, mert híre érkezett, hogy a több helyen gerjesztett tűz a széllel együtt ismét a folyó felé fordult, s ami itt-ott éghető volt, azt felemésztette, aztán már nem terjedt tovább.

Az apostol, Vinicius társaságában és az utánuk lépkedő Chilonnal, szintén elhagyta a barlangot. Az ifjú tribunus nem merte megzavarni imáját, tehát egy ideig szótlanul lépkedett mellette, csak szemével könyörgött irgalomért, s reszketett a nyugtalanságtól. De még sokan jöttek az apostolnak kezét csókolni, vagy ruhája szegélyét ajkukkal illetni, anyák nyújtották feléje gyermekeiket, mások letérdeltek a hosszú, sötét folyosóban, s mécseseiket magasra emelve kérték áldását; sokan oldalvást elhaladva énekeltek, úgyhogy egyetlen alkalmas pillanat sem volt sem a kérdezősködésre, sem a feleletre. S így volt a mélyútban is. Csak mikor kijutottak a szabadabb térre, ahonnan már látszott az égő város, az apostol háromszor keresztet vetett feléje, aztán Viniciushoz fordult:

- Ne félj, közel már a fossor kunyhója, s ott megtaláljuk Lygiát, Linusszal és hűséges szolgájával együtt. Krisztus, aki neked rendelte őt, meg is őrizte számodra.

Vinicius megtántorodott, hogy a sziklafalhoz kellett támaszkodnia. Az Antiumból megtett út, a város falai előtt lejátszódott események, Lygia keresése a forró füstben, az álmatlanság és az érte kiállott szörnyű nyugtalanság kimerítette erőit, de végleg az a hír verte le lábáról, hogy ez a számára mindennél kedvesebb teremtés, íme, itt van a közelben, s nemsokára már láthatja is. Egyszerre úgy elhagyta minden ereje, hogy az apostol lábához rogyott, s térdét átkarolva hallgatott egy darabig, mert egyetlen szót sem bírt kimondani.

Az apostol pedig a hálálkodást és tiszteletadást elhárítva, így szólt:

- Ne nekem, ne nekem, hanem Krisztusnak!

- Micsoda hatalmas istenség! - szólalt meg hátul Chilon. - De nem tudom, mi legyen az öszvérekkel, melyek itt várakoznak a közelben.

- Kelj fel, s jer velem - mondta Péter, kézen fogva az ifjút.

Vinicius felállt. A tűz fényénél látszott, hogy a megindultságtól halvány arcán könnyek csorognak végig. Ajka remegett, mintha imádkoznék.

- Gyerünk - mondta.

De Chilon megismételte:

- Uram, mit tegyek az öszvérekkel, amelyek itt várnak? Talán e tiszteletre méltó próféta inkább öszvérháton menne, mint gyalog.

Vinicius maga sem tudta, mit feleljen, de miután Pétertől megtudta, hogy a bányász kunyhója a közelben van, így szólt:

- Vezesd vissza Macrinushoz.

- Engedd meg, uram, hogy emlékeztesselek az ameriolai házacskára. E borzalmas tűzvészben könnyű megfélekedezni az ilyen csekélységekről.

- Megkapod.

- Ó, Numa Pompilius unokája, sosem kételkedtem benned, de most, hogy ígéretedet e nagylelkű apostol is hallotta, már meg sem említem, hogy szőlőskertet is ígértél hozzá. Pax vobiscum. Megtalállak én, uram. Pax vobiscum.

- Veled is - felelték amazok.

Azzal mindketten jobbra fordultak, s a dombok felé vették útjukat. Útközben Vinicius megszólalt:

- Uram! Moss meg engem a keresztség vizével, hadd neveztessem Krisztus igazi követőjének, mert lelkem minden erejével szeretem Őt. Moss meg hamar, mert lélekben már készen vagyok. Amit parancsol, megcselekszem, de te mondd meg, mit tehetnék még azonfelül.

- Szeresd embertársaidat, mint testvéreidet - felelte az apostol -, mert őt csak a szeretettel szolgálhatod.

- Igen! Ezt már értem és érzem is. Mikor gyermek voltam, a római istenekben hittem, de nem szerettem őket, ezt az Egyetlent pedig úgy szeretem, hogy életemet is örömmel odaadnám érte.

S az égre tekintve, lelkesen ismételte:

- Mert Ő egy! Mert egyedül Ő jóságos és könyörületes! Pusztulna bár el nemcsak ez a város, hanem az egész világ, egyedül csak őt fogom szolgálni, és benne fogok hinni!

- Ő pedig megáld téged és házat - fejezte be az apostol.

Eközben befordultak egy másik szurdékba, melynek végén halvány fény látszott. Péter ujjával rámutatott, s így szólt:

- Íme, a bányász kunyhója, aki menedéket adott nekünk, mikor a beteg Linusszal az Ostrianumból visszatérve már nem juthattunk át a Transtiberisre.

Rövidesen odaértek. A kunyhó inkább egy hegyomlásba vájt barlang volt, melyet kívülről agyagból és nádból tapasztott fallal zártak el. Az ajtó be volt csukva, de az ablakot helyettesítő nyíláson át látni lehetett a tűzhely által megvilágított szobát.

Egy óriási sötét alak emelkedett fel a jövevények fogadására, s megkérdezte:

- Kik vagytok?

- Krisztus szolgálói - felelt Péter. - Békesség neked, Ursus.

Ursus az apostol lábához hajolt, s Viniciust megpillantva, megkapta csuklóját, s kezét ajkához emelte.

- Te is, uram? - kiáltotta. - Áldott legyen a Bárány neve, hogy ilyen örömet szerzett Kallinának.

Azzal kinyitotta az ajtót, s beléptek. A beteg Linus egy csomó szalmán feküdt, arca lesóványodott, s homloka sárga volt, mint az elefántcsont. A tűzhely mellett ült Lygia; s kezében zsinigre fűzve egy csomó, nyilván vacsorára szánt apró halacska.

Elfoglalta a halak leszedése a zsinegről, abban a meggyőződésben tehát, hogy Ursus jön vissza, fel sem tekintett. De Vinicius hozzá lépett, s nevéen szólítva, kitarja feléje két karját. Erre a leány gyorsan felállt, arcán végigcikázott a csodálkozás és öröm villáma, s miként a gyermek, ha napokon át tartó rettegés után apját vagy anyját nyeri vissza, az ifjú kitarja karjába omlott.

Vinicius pedig szintén nagy megindultsággal, egy darabig melléhez szorítva tartotta ölelő karjaiban, mintha csodával menekült volna meg a nagy veszedelemből. Aztán, karját lefejtve róla, két tenyere közé fogta a leány fejét, csókolgatta homlokát, szemét, majd megint átölelte, s nevéen szólított, térdéhez meg a kezére hajolva köszöntötte, becézgette, s elhalmozta gyöngédségeivel. Öröme éppen olyan határtalan volt, mint szerelme és boldogsága.

Végül elmondta, hogyan repült ide Antiumból, hogyan kereste a város falai előtt, a füstben, Linus házában, mennyit aggódott érte, mennyit rettegett miatta, és mennyit szenvedett, míg az apostol megmutatta menedékét.

- De most - jelentette ki -, hogy megtaláltalak, nem hagylak itt a tűzvészben és a nekivadult tömeg között. Itt a falaknál az emberek öldöklük egymást, lázadoznak, s a rabszolgák fosztogatnak. Csak az Isten tudja, milyen csapások várnak még Rómára. De én megmentelek téged és mindnyájukat. Ó, én egyetlenem!... Eljönnetek velem Antiumba? Ott hajóra ülünk, s elmegyünk Szicíliába. Az én földem a ti földetek, házaim a ti házaitek. Hallgass rám! Szicíliában megtalálod Aulusékat, visszaadlak Pomponiának, s az ő kezéből viszlek el aztán. Ugye, carissime, már nem félsz tőlem? A keresztvíz még nem mosott meg, de kérdezd csak meg Pétert, nem mondtam-e neki most útközben, hogy a Krisztus igazi követője akarok lenni, s nem kértem-e, hogy kereszteljen még akár a fossor házában is. Bizzál bennem, s bízatok meg bennem mindnyájan.

Lygia ragyogó arccal hallgatta e szavakat. Itt azelőtt a zsidók részéről elszenvedett üldöztetés miatt, most pedig a tűzvész és a csapás folytán előállott zűrzavar miatt mindnyájan folytonos bizonytalanságban és rémületben éltek. Az elutazás, a nyugalmas Szicília véget vetett volna minden hányattatásuknak, s egyúttal új, boldog korszakot nyitott volna meg életükben. Ha Vinicius csak őt, Lygiát akarná elvinni, akkor bizonyára ellenállt volna a kísértésnek, mert nem akarná itt hagyni Péter apostolt meg Linust, de hiszen ő azt mondta: „Gyertek velem! Az én földem a ti földetek, házaim a ti házaitek!”

Lygia tehát az ifjú kezére hajolt, hogy engedelmessége jeléül megcsókolja, aztán így szólt:

- A te tűzhelyed az én tűzhelyem.

De el is szégyellte magát, hogy azokat a szavakat használta, amelyeket római szokás szerint a menyasszony csak az esküvőn mondott ki, mélyen elpirult tehát, s lehorgasztott fejjel állt a tűz fényében, mert nem tudta, nem veszik-e tőle rossz néven.

De Vinicius tekintetében csak a határtalan rajongás tükröződött. Mindjárt Péterhez is fordult, s ismét hozzá intézte szavát:

- Rómát Caesar parancsára gyújtották fel. Már Antiumban panaszkodott, hogy még sosem látott nagy tűzvészt. De ha ettől a gonosztettől nem riadt vissza, képzeljétek el, mi minden történhetik még. Ki tudja, nem vonja-e össze a hadakat, s nem mészároltatja-e le a lakosságot? Ki tudja, milyen proscriptiók¹³⁶ következnek, ki tudja, a tűzvész után nem következnek-e belháború, vérfürdő és éhínség? Rejtőzzetek hát el, s rejtjük el Lygiát is. Ott békeségben bevárjátok, míg a vihar elvonul, aztán visszajöhettek folytatni a magvetést.

Odakint az Ager Vaticanus felől - mintha csak Vinicius szavait akarná igazolni - kétségbeesett, dühös kiáltozás hallatszott a távolból. E pillanatban érkezett meg a kőbányász, a kunyhó tulajdonosa, sietve bezárta maga mögött az ajtót, aztán így szólt:

---

¹³⁶ Vagyonelkobzással és a polgárjogok elvesztésével járó számkivetés.

- Az emberek gyilkolják egymást Nero cirkusza előtt. A rabszolgák és gladiátorok a polgárságra vetették magukat.

- Halljátok? - jegyezte meg Vinicius.

- A mérték betelik - szólalt meg az apostol -, s jönnek a csapások, mint a tenger áradata.

Azzal Viniciushoz fordult, s Lygiára mutatva, így szólt:

- Vidd e leánykát, kit Isten neked rendelt, s mentsd meg őt, a beteg Iinus és Ursus is hadd menjen veled.

De Vinicius, aki szilaj lelke egész erejével megszerette az apostolt, felkiáltott:

- Esküszöm, mester, téged sem hagylak itt a pusztulásban.

- S meg is áld az Úr szándékodért - felelte az apostol. - De nem hallottad-e, hogy Krisztus háromszor is megismételte a tó partján: „Legeltesd az én juhaimat.”

Vinicius elhallgatott.

- Ha tehát te, kinek senki sem bízott oltalmára, azt mondod, hogy nem hagysz itt elveszni, hogyan kívánod, hogy én elfussak nyájamtól a veszedelem napján? Mikor a tó háborgott, s mi rettegtünk szívünkben, Ő nem hagyott el bennünket, én tehát, a szolga, mi módon ne kövessem Uram példáját?

Ekkor Iinus felemelte lesoványodott arcát, s megkérdezte:

- Hát én miképpen ne járjak a te nyomdokaidon, aki az Úr helytartója vagy?

Vinicius végigsimította haját, mintha önmagával harcolna, vagy gondolataival tusakodnék, aztán megragadta Lygia kezét, s hangjában a római katona erélyével szólalt meg:

- Hallgassatok meg, Péter, Iinus és te is, Lygia! Én azt mondtam, amit emberi értelmem diktált, de nektek más értelmek van, amely nem a maga biztonságát nézi, hanem a Megváltó parancsait követi. Igen! Én ezt nem értettem s eltévelyedtem, mert szememről még nem esett le a hályog, s régi természetem szólalt meg bennem. De már szeretem Krisztust, és az Ő szolgája akarok lenni, ezért, noha számomra többről van itt szó, mint a magam fejről, térden állva esküszöm elöttetek, hogy én is teljesítem a szeretet parancsát, s nem hagyom el testvéreimet a veszedelem napján.

Azzal letérdelt, hirtelen megindultság vett rajta erőt, s tekintetét és kezét a magasba emelve, kiáltotta:

- Értelek-e már, Krisztusom? Méltó vagyok-e már hozzád?

Keze reszketett, szemében könnyek csillogtak, testét megrázta a hit és szeretet borzongása. Péter apostol pedig fogta a vízzel telt cserép amphorát, s Viniciushoz lépve, ünnepélyesen szólt:

- Én téged megkeresztellek az Atyának, Fiúnak és Szentléleknek nevében, ámen!

Erre az összes jelenlevőket elfogta a vallásos elragadtatás. Úgy érezték, hogy a szoba megtelik mennyei fénnel, valami földöntúli zenével, a barlang sziklája megnyílik fejük fölött, angyalok seregei ereszkednek le az égből, s odafönt messze látszik a kereszt és az áldást osztó, átszegezett kéz.

Közben odakint a marakodó emberek kiáltozása és az égő város lángjainak pattogása hallatszott.

NEGYVENKILENCEDIK FEJEZET

A nép táborát ütött Caesar pompás kertjeiben, amelyek régebben Domitiáé és Agrippináé voltak, a Marsmezőn, valamint Pompeius, Sallustius és Maecenas kertjében is. Elfoglalták a porticusokat, a labdajátékok csarnokait, a csodás nyári lakokat és a fenevadak számára épült fészereket. A kertek díszül szolgáló pávák, flamingók, hattyúk és struccok, afrikai gazellák és antilopok, szarvasok és őzek mind a csöcselék bográcsaiba kerültek. Ostiából annyi élelmiszert szállítottak, hogy a tutajokon és a különböző hajókon át lehetett kelni a Tiberis egyik partjáról a másikra, mint valami hídon. A gabonát hallatlanul olcsón, három sestertiusért osztották, a szegényebb népnek pedig egészen ingyen adták. Óriási bor-, olaj és gesztenye-készleteket gyűjtöttek; s a hegyekből naponta hajtottak fel juhnyájukat és ökörcsordákat. A nyomorultak, akik a tűzvész előtt a Suburra síkatoraiban húzódtak meg, s rendszerint az éhhalállal küszködtek, most jobban éltek, mint valaha. Az éhínség fenyegető veszélyét határozottan sikerült elhárítani, ellenben sokkal nehezebb volt megakadályozni a betöréseket, fosztogatást és visszaéléseket. A kóbor, hajléktalan élet büntetlenséget biztosított az útonállóknak, annyival is inkább, mert Caesar híveinek vallották magukat, s nem is takarékoskodtak a tapsokkal, valahol csak megjelentek. Mivel pedig a hivatalok az adott helyzetben nem működtek, s a helyszínen megfelelő fegyveres erő sem állt rendelkezésre, amely megakadályozhatta volna az erőszakoskodásokat, az egész világ söpredéke által lakott városban minden emberi képzeletet meghaladó dolgok történtek. Minden éjszaka akadt verekedés, gyilkosság, nő- és gyermekrablás. A Porta Mugionis tájékán a Campaniából felhajtott nyájak állomáshelye előtt kirobbanó harcokban az emberek százai pusztultak el. A Tiberisben minden reggel csapatostul úsztak a hullák, anélkül, hogy valaki eltemetésükre gondolt volna, s így a tűzvészről is fokozott hőségben gyorsan oszlásnak indulva bűzös kigőzölgéssel telítették a levegőt. A táborhelyeken betegségek léptek fel, s a félnkebb emberek már óriási járványokat jósoltak.

S a város egyre égett. A tűzvész csak a hatodik napon kezdett alábbhagyni, amikor elérte az Esquilinus üres területeit, amelyeken szándékosan lebontottak rengeteg házat. De az izzó parázshalmok még mindig olyan kápráztató fényt árasztottak, hogy a nép nem akarta hinni, hogy ez már a csapás vége. S valóban, a hetedik éjszakán a tűz újult erővel lobbant fel Tigellinus épületeiben, de ott már nem lévén elég tápláléka, csak rövid ideig tartott. Csak a kiégett házak omladoztak, itt-ott hatalmas lángoszlopokat és szikraesőt zúdítva a magasba. De a tűz mélyén izzó zsarátnok felülete lassanként kezdett feketedni. Napnyugta után az ég már nem izzott vörös fényben, csak éjszakánként a pusztulás nagy fekete területein lövelltek fel a zsarátnokhalmokból kékes lángnyelvek.

Róma tizennégy kerületéből alig maradt meg négy, a Transtiberisszel együtt. A többi megemésztette a tűz. Mikor végre a zsarátnokhalmok kihamvadtak, a Tiberistől az Esquilinusig terjedő szomorú, kihalt, szürke térségből kémények sorai meredeztek felfelé, mint megannyi temetői fejfa. S nappal e fejfák között komor embercsoportok ödöngtek, kedvelt holmijaikat vagy még kedvesebb szeretteik csontjait keresve. Éjszakánként kutyák vonítottak a hajdani házak üszkös hamvai fölött.

De hiába volt Caesar minden bőkezűsége és segítsége, ez sem vetett féket a szidalmaknak és a felháborodásnak. Csupán az útonálló, tolvajok és hajléktalan csavargók tömege volt megelégedve, mert kedvére ehetett, ihatott és rabolhatott. De akik elvesztették szeretteiket és egész vagyonukat, azokat nem lehetett kibékíteni sem a kertek megnyitásával, sem a gabonaosztással, sem a cirkuszi játékok és ajándékok ígéretével. A szerencsétlenség ennél

sokkal nagyobb és rendkívülibb volt. Akikben még izzott a szülőváros és haza iránti szeretet szikrája, azokat kétségbe ejtette az a hír, hogy a régi Róma elnevezésnek el kell tűnnie a föld színéről, mert Caesar Neropolis néven akar a romokból új várost építeni. Az elkeseredés hulláma napról napra erősödött, s Nero, aki minden elődjénél érzékenyebb volt a nép kegye iránt, az augustianusok hízelkedései és Tigellinus hazugságai ellenére rettegve gondolt arra, hogy a patríciusok és a senatus elleni sötét élethalálharcában kicsúszhat lába alól a talaj. Maguk az augustianusok is éppen ilyen nyugtalanok voltak, hiszen minden nap meghozhatta számukra a pusztulást. Tigellinus azon gondolkozott, hogy Kis-Ázsiából fel kellene hozatni néhány légiót; Vatiniusnak, aki még akkor is nevetni szokott, mikor pofozták, most elmúlt a jókedve; Vitellius elvesztette étvágyát.

Mások azon tanácskoztak egymás között, hogy miként fordíthatnák el fejükről a fenyegető veszedelmet, mert az senki előtt nem volt titok, hogy ha valamiféle zavargás elsöpörné Caesart, talán Petroniuson kívül egyetlen augustianus sem kerülne ki élve a zűrzavarból. Hiszen az ő befolyásuknak tulajdonították Nero minden eszeveszett tobzódását, az ő sugalmazásuknak minden elkövetett gonosztettét. Őket még talán jobban gyűlölték, mint magát Caesart.

Most hát azon törték a fejüket, hogyan háríthatnák el magukról a felelősséget a város felgyújtásáért. De magukról csak úgy háríthatták el, ha Caesart is tisztára mossák, mert másképpen senki el nem hiszi, hogy nem ők a szerencsétlenség okozói. Tigellinus Domitius Aferrel, sőt még Senecával is tanácskozott erről, pedig őt gyűlölte. Poppaea jól tudta, hogy Nero pusztulása az ő halálos ítéletét is jelentené, kikérte hát bizalmasai és a zsidó papok tanácsát, mert általános volt a vélemény, hogy már néhány éve Jehova vallását követi. Nero saját szakállára eszelt ki módokat, amelyek néha rettenetesek, máskor ügyefogyottak voltak, s hol rettegett, hol játszott, mint egy gyerek, de mindenekelőtt sopánkodott.

Egy napon Tiberius megmenekült házában hosszan tartó, de eredménytelen tanácskozás folyt. Petroniusnak az volt a véleménye, hogy üsse kő a gondokat, utazzanak el Görögországba, onnan Egyiptomba, majd Kis-Ázsiába. Az utazás régen elhatározott dolog volt, minek halogatnák hát, ha egyszer Rómában nemcsak szomorú, hanem veszélyes is az élet.

Caesar lelkesen fogadta a tanácsot, de Seneca rövid megfontolás után így szólt:

- Elutazni könnyű, de visszatérni annál nehezebb lenne.
- Herculesre! - felelte Petronius. - Visszafelé már ázsiai légiók élén jöhetnénk.
- Azt teszem! - kiáltotta Nero.

De Tigellinus ellenkezni próbált. Ő ugyan semmit sem tudott kitalálni, s ha ő jött volna rá Petronius ötletére, azt a menekülés egyetlen módjának kiáltotta volna ki, de most fontosabb volt neki, hogy ne Petronius bizonyuljon ismét az egyedüli férfiúnak, aki minden veszedelemből mindent és mindenkit ki tud menteni.

- Hallgass meg, isteni Caesar! - kezdte. - Ez a tanács vesztünkbe vinne. Mielőtt eljutnál Ostiába, kitör a polgárháború, s ki tudja, az isteni Augustus valamelyik még életben lévő oldalági rokona nem kiáltatja-e ki magát Caesarnak, s ha még a légiók is a pártjára állnak, akkor mit csinálunk?

- Azt, hogy még előbb gondoskodunk róla, hogy Augustusnak ne maradjanak rokonai. Úgy sincs már sok, nem lesz nehéz tőlük megszabadulni.

- Ezt meg lehet tenni, de hát csupán őrölük van szó? Embereim tegnap hallották a tömegben, hogy olyan ember kellene Caesarnak, mint Thræsea.

Nero összeharapta száját, de csakhamar felvetette szemét, s így szólt:

- A telhetetlenek, a hálátlanok! Van elég gabonájuk s parazsuk is, amelyben megsüthetik lángosaikat, mit akarnak hát még?

- Bosszút - felelte Tigellinus.

Csend lett. Caesar hirtelen felállt, felemelte kezét, s szavalni kezdett:

- Bosszút szomjaz a nép, és áldozatot les a bosszú.

Aztán mindenről elfeledkezve, derűs arccal kiáltotta:

- Adjanak táblát és stílust, hadd íróm le e verset. Lucanus sosem írt ilyent. Figyeltétek, hogy egy szempillantás alatt ötlött eszembe?

- Ó, utolérhetetlen! - hallatszott néhány hang.

- Igen! A bosszú áldozatokat követel - mondta Nero, miután a verset leírta.

Aztán tekintetét végighordozta a jelenlevőkön:

- Hátha elhíresztelném, hogy Vatinius gyújtotta fel a várost, s őt áldoznánk fel a nép dühének?

- Ó, isteni Caesar, hát ki vagyok én? - kiáltotta Vatinius.

- Igaz! Náladnál nagyobb ember kell ehhez... Vitellius?

Vitellius elsápadt, de elnevette magát.

- Az én hájam - felelte - még újból tüzet gerjeszthetne.

De Nerónak máson járt az esze. Ő olyan áldozatot keresett, aki valóban kielégíthetné a nép haragját, s meg is találta.

- Tigellinus - mondta kis idő múlva -, te gyújtottad fel Rómát!

A jelenlevők végigborzongtak. Megértették, hogy Caesar már nem tréfál, s hogy eseményektől terhes idők következnek.

Tigellinus arca összehúzódott, mint a harapni készülő eb szája.

- Én, de a te parancsodra! - vágott vissza.

S úgy néztek egymásra, mint két démon. Olyan csend lett, hogy az atriumon átrepülő legyek zümmögése is hallatszott.

- Tigellinus - szólalt meg Nero -, szeretsz te engem?

- Te tudod, uram.

- Áldozd fel magad értem!

- Isteni Caesar, miért tartasz édes italt ajkamhoz, holott nem szabad azt kiinnom? A nép zajong és lázong, azt akarod-e, hogy a praetorianusok is fellázadjanak?

A jelenlevők szíve összeszorult az iszonyattól. Tigellinus volt a praetorianusok praefectusa, s szavai csaknem fenyegetésszámba mentek. Maga Nero is megértette ezt, s belesápadt.

Ekkor lépett be Epaphroditus, Caesar szabadosa, s jelentette, hogy az isteni Augusta kíván beszélni Tigellinusszal, mert olyan emberek vannak nála, akiket a praefectusnak ki kell hallgatnia.

Tigellinus meghajolt Caesar előtt, s nyugodt, megvető arccal távozott. Íme, meg akarták ütni, de ő megmutatta a fogát, hadd lássak, kicsoda ő, s ismerve Nero gyávaságát, bizonyos volt felőle, hogy a világ urának sosem lesz bátorsága őrá kezét emelni.

Nero egy darabig szótlánul ült, de látva, hogy a jelenlevők várnak tőle valamit, így szólt:

- Kígyót melengtettem keblemen.

Petronius vállat vont, mintha azt akarta volna mondani, hogy egy ilyen kígyónak nem nehéz összetaposni a fejét.

- No, mi az? Mondjad, adj tanácsot! - biztatta Nero barátja mozdulatát látva. - Egyedül benned bízom, mert több az eszed, mint e többinek együttvéve, s szeretsz engem!

Petroniusnak már az ajkán volt a szó: „Nevezz ki engem a praetorianusok praefectusává, én a nép kezébe adom Tigellinust, s egyetlen nap alatt lecsendesítem a várost.” De veleszületett lustasága győzedelmeskedett. Praefectusnak lenni annyit jelentett, mint a vállán viselni Caesar személyét és még ezernyi közügyet. Minek neki ez a teher? Nem jobb dolog-e kényelmes könyvtárban verseket olvasni, vázákban vagy szobrokban gyönyörködni, vagy Eunike isteni testét térdén ringatva, ujjait aranyos fürtjeibe meríteni, s száját a leány korallajkaihoz közelíteni?

Így szólt tehát:

- Én azt tanácsolom, menjünk Achaiába.

- Ah - felelte Nero -, tőled többet vártam volna. A senatus gyűlöl engem. Ha elutazom, ki biztosít afelől, hogy fel nem láznak ellenem, s nem kiáltanak ki mást Caesarrá? A nép régebben hű volt hozzám, de ma hozzájuk csatlakozik... Hadesre! Ha a senatusnak és a népnek egyetlen feje lenne!...

- Hadd mondjam meg neked, isteni Caesar, ahhoz, hogy megtartsuk Rómát, meg kell tartanunk néhány rómaít is - jegyezte meg Petronius mosolyogva.

- Mi hasznom Rómából és a rómaiakból?! - sópánkodott Nero. - Achaiában meghallgatnának, itt csak árulás vesz körül. Mindenki elhagy! Ti is hajlandók vagytok az árulásra! Tudom, tudom!... Nem is gondoljátok, mit mondanak majd rólatok a jövő századok, hogy elhagytatok egy ilyen művészt.

Erre hirtelen homlokára ütött s felkiáltott:

- Igaz!... E gondjaim között magam is elfelejtem, ki vagyok.

S most már derűs arccal fordult Petroniushoz.

- Petronius - mondta -, a nép zúgolódik, de ha fognám a lantot, s kiállnék a Marsmezőre, és elénekelném azt a himnuszt, amelyet nektek énekeltem a tűzvészkor, nem gondolod, hogy megindítanám vele a népet, mint ahogy hajdan Orpheus megindította játékaival a vadállatokat?

Erre Tullius Senecio, aki már nagyon ment volna Antiumból hozott rabszolganőihez, s ezért régóta türelmetlenkedett, így szólt:

- Kétségkívül Ceasar, csak az a kérdés, lesz-e alkalmad belekezdeni.

- Menjünk Hellasba! - kiáltotta Nero kedvetlenül.

De ebben a pillanatban belépett Poppaea s nyomában Tigellinus. A jelenlevők tekintete önkéntelenül a praefectus felé fordult, mert eddig még egyetlen győzelmes hadvezér sem vonult be a Capitoliumra olyan büszkén, mint ahogy ő Caesar előtt megállt.

Aztán lassan, nyomatékkal beszélni kezdett, de hangjában mintha vas recsegett volna.

- Hallgass meg, Caesar, mert én is azt mondhatom: „Heuréka!” A népnek bosszú és áldozat kell, de nem egy, hanem ezer meg ezer. Hallottad-e valaha, ki volt az a Chrestos, akit Pontius Pilátus megfeszített? S tudod, kik azok a keresztények? Nem beszéltem-e neked gaztetteikről és erkölcstelen szertartásaikról, meg arról a jóslatukról, hogy tűzvész vet véget a világnak? A nép gyűlöli őket, és gyanakszik rájuk. Szentélyeikben senki sem látta őket, mert isteneinket gonosz szellemeknek tartják, nem láthatod őket a stadionban sem, mert a játékokat megvetik. Soha egyetlen keresztény ember tenyere sem tisztelt meg téged tapsával. Soha egyik sem ismerte el istenségedet. Ellenségei ők az emberi nemnek, ellenségei a városnak, és ellenségei neked. A nép ellened zúgolódik, de nem te adtál parancsot a város felgyújtására, és nem én gyújtottam fel... A nép bosszút kíván, szerezzük hát meg neki. A nép vérre és cirkuszi játékokra szomjúhozik, hadd lelje hát kedvét. A nép rád gyanakszik, forduljon gyanúja más irányba.

Nero eleinte ámulva hallgatta, de színészarca a beszéd folyamán kezdett megváltozni, s hol a harag, hol a fájdalom, a részvét vagy a felháborodás kifejezését öltötte. Egyszerre felállt, tógáját ledobta magáról, hogy az a lábához omlott, mindkét kezét felemelte, s egy darabig így állt szótlanul.

- Zeus, Apollo, Hera, Athene, Persephone és ti mindnyájan, halhatatlan istenek, miért nem jöttetek segítségünkre? - szavalta végül a drámai hős hangján. - Mit vétett e szerencsétlen város ama szörnyetegeknek, hogy ilyen embertelenül felgyújtották?

- Ellenségei az emberi nemnek és ellenségeid neked - mondta Poppaea.

- Tégy igazságot! - kiáltották mások. - Büntesd meg a gyújtogatókat! Maguk az istenek is bosszúra szomjaznak!

Nero leült, fejét mellére horgasztotta, mintha a hallott aljasság elkábította volna, de csakhamar megrázta kezét, s megszólalt:

- Micsoda büntetés és micsoda kínok méltóak ehhez a gaztethez? De az istenek megihletnek, s a Tartaros hatalmainak segítségével olyan látványosságot szerzek szegény népemnek, hogy századok múlva is hálával fogják emlegetni nevemet.

Petronius homloka hirtelen elborult. Arra gondolt, mily nagy veszedelem fenyegeti Lygiát és Viniciust, akit szeretett, meg mindazokat, akiknek vallását elvetette ugyan, de ártatlanságukról meg volt győződve. Az is eszébe villant, hogy itt most ama véres orgiák egyike közeledik, amelyeket az ő esztéta szeme el nem viselt soha. De mindenekelőtt azt mondta magában: „Meg kell mentenem Viniciust, mert ő megőrül, ha az a leány elpusztul.” S ezt minden egyébnél fontosabbnak találta, hiszen tisztában volt vele, hogy olyan veszedelmes játékba fog, amilyenbe még soha az életében nem volt része.

Mindazonáltal szokásához híven fesztelenül és hanyagul beszélt, mint máskor, mikor Caesar és az augustianusok nem eléggé esztétikus ötleteit bírálta vagy gúnyolta:

- Szóval találatok áldozatokat! Jól van! Bedobhatjátok őket az arénákba, vagy rájuk adhatjátok a „kínszenvedés tunikáját”. Nagyon helyes! De hallgassatok csak meg. Kezetekben a hatalom, a praetorianusok, az erő, legyetek hát őszinték, legalább akkor, ha senki sem hallja. Csaljátok meg a népet, de ne önmagatokat. Adjátok a nép kezébe a keresztényeket, ítéljétek őket olyan kínokra, amilyenekre akarjátok, de legyen bátorságotok bevallani önmagatokat előtt, hogy nem ők gyújtották fel Rómát!... Piha! Engem arbiter elegantiarumnak neveztek, hát kijelentem, hogy nem bírom a kutyakomédiát. Piha! Ah, mennyire eszembe juttatja ez a Porta Asinaria melletti komédiásbódét, ahol a színészek isteneket és királyokat alakítanak a

városszéli csürhe gyönyörködtetésére, előadás után pedig hagymát vacsoráznak, és savanyú borral öblögetik le, vagy a deresre húzzák őket. Legyetek valóban istenek és királyok, mert én mondom, van rá módotok. Ami pedig téged illet, Caesar, te a jövő nemzedékek ítéletével fenyegetél meg bennünket, de el ne feledd, hogy azok téged is megítélnék. Az isteni Klióra! Nero, a világ ura, Nero, az isteni, felgyújtotta Rómát, mert olyan hatalma volt a földön, mint Zeusnak az Olympuson. Nero, a költő, úgy szerette a költészetet, hogy feláldozta érte a hazáját! Amióta a világ világ, ilyesmit soha senki nem mívelt, mert nem volt hozzá bátorsága. A kilenc múzsa nevében könyörgök, ne mondj le erről a dicsőségről, s századokon át zengeni fog rólad az ének. Mi lesz hozzád képest Priamus, mi lesz Agamemnon, Achilles, vagy akár maguk az istenek? Nem fontos, hogy Róma felgyújtása jó dolog-e, de kétségkívül nagy és rendkívüli! S különben is, azt mondom, a nép nem emel rád kezét! Nem igaz! Légy bátor! Óvakodj a hozzád nem méltó cselekedetektől, mert csakis téged fenyeget az a veszély, hogy a jövő századok majd azt mondják: „Nero felgyújtotta Rómát, de mint hitvány Caesar és hitvány költő megijedt, gyáván letagadta tettét, és ártatlanokra hárította bűnét.”

Petronius szavai rendszerint nagy hatással voltak Caesarra, de most ő maga sem áltatta magát, mert érezte, hogy amit mondott, az az utolsó szalmaszál, amely szerencsés esetben megmentheti a keresztényeket, de sokkal könnyebben elveszítheti őt is. Mégsem habozott, mert egyrészt Viniciusról volt szó, akit szeretett, másrészt egy kockázatos játékról, amely mulattatta. „A kocka el van vetve - mondta magában -, s most elvállik, mi erősebb ebben a majomban, a saját bőrének féltése-e vagy becsvágya.”

De lelkében nem kételkedett, hogy végül is a félelem fog győzni.

Szavait egyelőre csend követte. Poppaea és a többiek minden figyelmükkel Nerón csüggték, ő pedig csaknem az orráig húzta fel felső ajkát, amit olyankor szokott tenni, mikor nem tudta, mitévő legyen. Végül is világosan kiült arcára a zavar és a kedvetlenség kifejezése.

Tigellinus ezt látva felkiáltott:

- Uram! Engedd meg, hogy távozzam, mert ha személyedet veszedelembe akarják taszítani, s ezenfelül még hitvány Caesarnak, hitvány költőnek, gyújtogatónak és komédiásnak neveznek, azt az én fülem el nem bírja.

„Vesztettem” - gondolta Petronius.

De azért olyan tekintettel fordult Tigellinushoz, amelyben benne volt minden megvetés, amit egy előkelő nagyról lehet érezni, aztán így szólt:

- Téged neveztelek komédiásnak, Tigellinus, mert, íme, most is komédiázol.

- Talán azért, mert nem vagyok hajlandó sértéseidet végighallgatni?

- Azért, mert úgy teszel, mintha végtelenül szeretnéd Caesart, pedig csak az imént fenyegetted meg a praetorianusokkal, amit vele együtt mi is mindnyájan megértettünk.

Tigellinus nem volt elkészülve rá, hogy Petronius ilyen kockákkal merjen játszani, fejét vesztve elsápadt hát, és megnémult. De ez volt az arbiter elegantiarum utolsó győzelme ellenlábasa felett, mert e pillanatban Poppaea szólalt meg:

- Hogy engedheted, uram, hogy ennek még csak gondolata is megvillanjon valaki fejében, sőt hogy azt teelötted ki is merje mondani?

- Büntesd meg a vakmerőt! - kiáltotta Vitellius.

Nero megint orráig húzta ajkát, aztán Petroniusra irányítva rövidlátó, üveges szemét, így szólt:

- Így fizetsz hát barátságomért?

- Ha tévedek, győzz meg róla - felelte Petronius -, de tudd meg, hogy azt mondom, amit az irántad érzett szeretetem diktál.

- Büntesd meg a vakmerőt! - ismételte meg Vitellius.

- Büntesd meg! - hallatszott több hang.

Az atriumban zaj és mozgás támadt, mert az emberek kezdtek elhúzódni Petroniustól. Még Tullius Senecio is elhúzódott, aki pedig hűséges társa volt az udvarnál, meg az ifjú Nerva is, holott eddig a legjobb barátai közé tartozott. Petronius csakhamar egyedül maradt az atrium bal oldalán, mosolyogva simította ki tógája redőit, s még várt, hogy mit szól vagy mit tesz Nero.

Az pedig így szólt:

- Azt akarjátok, hogy megbüntessem, de ő barátom és társam nekem, ha tehát megsebezte is szívemet, tudja meg, hogy ebben a szívben barátai iránt csak... megbocsátás van.

„Vesztettem, és végem” - gondolta Petronius.

Közben Caesar felállt, a tanácskozás véget ért.

ÖTVENEDIK FEJEZET

Petronius hazament. Nero pedig Tigellinusszal együtt átment Poppaea atriumába, ahol azok az emberek várták, akikkel a praefectus az imént beszélt.

Két transtiberisi rabbi volt ott, ünnepélyes, hosszú köntösben, fejükön mitrával, meg a segédjük, egy írnok és Chilon. A papok Caesar láttára elsápadtak a megindultságtól, s kezüket válluk magasságáig emelve, fejüket tenyerükig hajtották.

- Üdv neked, monarchák monarchája és királyok királya - szólt az idősebb -, üdv neked, világ ura, Caesar, a választott nép oltalmazója, ki oroszlán vagy az emberek között, s kinek uralkodása olyan, mint a napfény, mint a Libanon cédrusa, mint a forrás, mint a pálma, meg mint a Jerikói balzsam!

- Ti nem mondotok engem istennek? - kérdezte Caesar.

A papok még jobban elsápadtak, s megint az idősebbik szólt:

- Szavaid édesek, uram, mint a szőlőfürt, meg mint az érett füge, mert Jehova jósággal töltötte meg szívedet. De atyád elődje, Caius Caesar kegyetlen volt, és követekink mégsem neveztek istennek, mert inkább választották a halált, mint a törvény megszegését.

- S Caligula az oroszlánok közé lökette őket?

- Nem, uram. Caius Caesar megijedt Jehova haragjától.

S fejüket felemelték, mert a hatalmas Jehova neve bátorságot öntött beléjük. Az ő erejében bízva most már bátran néztek Nero szemébe.

- Ti a keresztényeket vádoljátok Róma felgyújtásával? - kérdezte Caesar.

- Mi, uram, csak azzal vádoljuk őket, hogy ellenségei a törvénynek, ellenségei az emberi nemnek, Rómának és neked, meg hogy régóta tűzzel fenyegetik a várost és a világot. A többit elmondja neked ez az ember, akinek ajkát hazug szó be nem szennyezi, mert anyja ereiben a választott nép vére folyik.

Nero Chilonhoz fordult:

- Ki vagy te?

- A te tisztelőd, ó, Osiris, s ezenfelül egy szegény sztoikus...

- Gyűlölöm a sztoikusokat - jelentette ki Nero -, gyűlölöm Thraseát, Musoniust és Cornutust. Utálom beszédüket, azt is, hogy megvetik a művészetet, utálom önkéntes szegénységüket és ocsmányságukat.

- Uram, mesterednek, Senecának ezer citrusfa asztala van. Csak akarnod kell, s nekem kétszer annyi lesz. Én szükségből vagyok sztoikus. Díszítsd fel sztoicizmusomat, ó, sugárzó Caesar, rózsakoszorúval, állíts eléje egy kancsó bort, s úgy fogja zengeni az anacreoni dalokat, hogy túlharsog vele minden epikureust.

Nerónak hízelgett a „sugárzó” jelző, elmosolyodott hát, s így szólt:

- Tetszel nekem!

- Ez az ember annyi aranyat ér, amennyit nyom - lelkesedett Tigellinus.

Chilon pedig így felelt:

- Uram, egészítsd ki súlyomat bőkezűségeddel, mert különben a szél elviszi a fizetséget.
- Annyi bizonyos, hogy Vitelliust nem nyomná le a mérlegen - vetette közbe Caesar.
- Eheu, ó, ezüstnyilas Caesar, az én értelmem nem ólomból van.
- Látom, a te törvényed nem tiltja, hogy istennek nevezz.
- Az én törvényem benned van, ó, halhatatlan! A keresztények káromolták a törvényt, s ezért gyűlöltem meg őket.
- Mit tudsz a keresztényekről?
- Megengeded, isteni Caesar, hogy sírjak?
- Nem - felelte Nero -, ez untat.
- S háromszorosan is igazad van, mert a szem, mely téged látott, soha többé nem sírhat. Uram, ments meg ellenségeimtől.
- Beszélj a keresztényekről - szólt közbe Poppaea kissé türelmetlenül.
- Úgy lesz, amint parancsolod, ó, Isis - felelte Chilon. - Íme, ifjúságom óta a filozófiának szenteltem életemet, s az igazságot kerestem. Kerestem a régi isteni bölcseknél, kerestem az athéni Akadémián és az alexandriai Serapeumban. Mikor a keresztényekről hallottam, azt hittem, ez valami új iskola, ahol megtalálhatom az igazságnak néhány magvacskáját, s vesztetre megismerkedtem velük! Az első keresztény, akihez balsorsom odasodort, Glaucus, aneapolisi orvos volt. Idővel tőle tudtam meg, hogy egy bizonyos Chrestost imádnak, aki megígérte nekik, hogy kiirt a földről minden népet, és elpusztít minden várost, csak őket hagyja meg, ha segítenek neki kiirtani Deucalion gyermekeit. Ezért gyűlölnek az embereket, uram, ezért mérgezik meg a szökőkutakat, ezért szórnak szitkokat gyűléseiken Rómára és minden templomra, amelyekben a mi isteneinket imádjuk. Chrestost megfeszítették, de megígérte nekik, hogyha Rómát elpusztítja a tűzvész, ő újra eljön erre a világra, s őket teszi meg a világ uraivá...
- Most aztán megérti a nép, miért égett le Róma - szólt közbe Tigellinus.
- Már sokan értik, uram - felelte Chilon -, mert eljárók a kertekbe, a Marsmezőre, és tanítom őket. De ha végighallgattok, meglátjátok, hogy bőven van okom a bosszúra. Glaucus, az orvos, eleinte nem árulta el nekem, hogy vallásuk parancsára gyűlölniük kell az embereket. Sőt azt mondta, hogy Chrestos jó istenség, s tanainak alapja a szeretet. Érzékeny szívem nem állhatott ellene ennek az igazságnak, tehát megszerettem Glaucust, s megbíztam benne. Megosztottam vele minden falatomat, minden garasomat, s tudod, uram, hogyan hálálta meg? Mikor Neapolisból Rómába mentünk, útközben kést döfött belém, feleségemet, az én szép, fiatal Berenicémet pedig eladta a rabszolga-kereskedőknek. Ha Sophokles ismerte volna történetemet... De mit beszélek! Sophoklesnél nagyobb költő hall engem.
- Szegény ember - sajnálkozott Poppaea.
- Nem szegény az, aki Aphrodite arcát látta, úrnőm. Márpedig én most is látom. De akkor a filozófiában kerestem vigasztalást. Rómába érkezve igyekeztem megtalálni a keresztények véneit, hogy igazságot szolgáltatassanak nekem Glaucus ellen. Azt hittem, rákényszerítik, hogy adja vissza feleségemet... Megismerkedtem a főpapjukkal, meg egy bizonyos Pállal, aki itt fogoly volt, de aztán felmentették, megismerkedtem Zebedeus fiával, meg Linusszal, Clitusszal és még másokkal is. Tudom, hol laktak a tűzvész előtt, tudom, hol gyülekeznek, megmutathatok egy katakombát a Vaticanus-domb alatt, meg egy temetőt a Porta Nomentanán

kívül, ahol gyalázatos szertartásaikat végzik. Ott láttam Pétert, az apostolt, láttam Glaucust, amint gyermekeket gyilkolt, hogy az apostolnak legyen mit a hívek fejére hintenie, s láttam Lygiát, Pomponia Graecina nevelt leányát, aki azzal dicsekedett, hogy mivel gyermekvért nem hozhatott, egy gyermek halálát hozza, mert megbűvölte a kis Augustát, a ti leánykátokat, ó, Osiris és Isis!

- Hallod ezt Caesar? - figyelmeztette Poppaea.

- Lehetséges ez? - kiáltott fel Nero.

- A saját sérelmemért megbocsáthattam - folytatta Chilon -, de a ti sérelmeitek hallatára le akartam szűzni. Sajnos, megakadályozott ebben szerelmese, a nemes Vinicius.

- Vinicius? Hiszen a leány elszökött tőle!

- A leány elszökött, de Vinicius kereste, mert nem tudott nélküle élni. Éhbérért segítettem neki keresni, s én mutattam meg a házat, amelyben Lygia keresztényekkel együtt lakott a Transtiberisen. Együtt mentünk oda, s velünk jött Krotón is, a te díjbirkózód, akit Vinicius a saját biztonsága végett bérelt fel. De Ursus, Lygia rabszolgája agyonszorította Krotont. Irtózatosszerű ember az, uram, egy bika nyakát úgy kitekeri, mint más egy mákfejet. Aulus és Pomponia szerették is ezért.

- Herculesre! - kiáltotta Nero. - Az a halandó, aki Krotont agyonszorította, megérdemli, hogy szobra a Forumon álljon. De tévedsz, öreg, vagy füllentesz, mert Krotont Vinicius ölte meg késsel.

- Így hazudnak az emberek az isteneknek. Ó, uram, tulajdon szememmel láttam, hogyan roppantak össze Krotón bordái Ursus kezében, aki aztán Viniciust is leütötte. Ha Lygia ott nincs, meg is ölte volna. Vinicius azután sokáig beteg volt, s ők ápolták, mert remélték, hogy szerelnie kedvéért kereszténnyé lesz. Aminthogy azzá is lett.

- Vinicius?

- Ó bizony!

- Akkor talán Petronius is? - kapott a szón Tigellinus.

Chilon izgett-mozgott, kezét dörzsölte, majd így szólt:

- Csodálom éleslátásodat, uram!... Ó... az meglehet! Nagyon is meglehet!

- Most már értem, mért védte úgy a keresztényeket.

Nero azonban felkacagott:

- Petronius mint keresztény!... Petronius mint az élet és a gyönyör ellensége! Ne beszéljétek bolondokat, s ne akarjátok ezt elhíttetni velem, mert mindjárt semmit sem hiszek.

- De a nemes Vinicius kereszténnyé lett, uram. A belőled áradó fényre esküszöm, hogy igazat mondok, s hogy semmitől sem undorodom jobban, mint a hazugságtól. Pomponia keresztény, a kis Aulus keresztény, s Lygia és Vinicius is keresztények. Hűségesen szolgáltam őt, ő pedig Glaucus kívánságára megvesszőztetett, bár öreg vagyok, beteg voltam, és éheztem. De megesküdtem Hadesre, hogy ezt el nem felejtöm. Ó, uram, állj bosszút rajtuk sérelmeimért, s én kiadom neked Péter apostolt, Linust, Clitust, Glaucust és Crispust, csupa főembert, meg Lygiát meg Ursust, megmutatok ezer meg ezer mást, megmutatom imaházaikat, a temetőket, úgyhogy összes börtöneitekben sem férnek el!... Nélkülem soha meg nem találjátok őket!... Eddigelé nagy nyomoromban csak a filozófiában kerestem vigaszt, hadd találjam most meg a

tőletek reám áradó kegyben... Öreg vagyok, s még nem kóstoltam meg az életet, hadd pihenjek meg!...

- Te a tele tál mellett akarsz sztoikus lenni - jegyezte meg Nero.

- Aki neked szolgálatot tesz, már azzal magában véve is megtölti tálát.

- Nem tévedsz, filozófusom.

De Poppaea nem hagyta futni ellenségeit. Vinicius iránti felgerjedése a féltékenység, harag és a sértett hiúság szülte pillanatnyi szeszély volt ugyan, a fiatal patrícius hűvössége mégis mélységesen sértette, s kérlelhetetlen gyűlöletet keltett benne. Már maga az a tény, hogy egy más nőt föléje mert helyezni, bosszúért kiáltó bűn volt az ő szemében. Ami Lygiát illeti, őt az első pillanattól fogva gyűlölte, amikor nyugtalanná tette ennek az északi liliomnak a szépsége. Petronius Caesarral elhitethette, hogy Lygiának túlságosan keskeny a csípője, Caesarnak mesélhetett, amit csak akart, de Poppaeának nem. Az Angusta szakértő szeme jól látta, hogy Rómában egyedül Lygia versenyezhet vele, sőt le is győzheti őt. Már attól a pillanattól kezdve bosszút esküdött ellene.

- Uram - mondta -, állj bosszút gyermekünkért!

- Siessetek! - sürgette Chilon. - Siessetek, mert különben Vinicius elrejtíti őt. Megmutatom a házat, amelybe a tűzvész után visszatérték.

- Adok melléd tíz embert, indulj azonnal - mondta Tigellinus.

- Uram, te nem láttad Krotont Ursus kezében: ha ötven embert adsz, akkor is csak messziről mutatom meg a házat. De ha Viniciust is börtönbe nem vetitek, nekem végem.

Tigellinus Neróra nézett.

- Nem volna jó, ó, isteni Caesar, egyszerre elintézni az ifjút és nagybátyját is?

Nero rövid gondolkozás után így felelt:

- Nem! Most nem!... Az emberekkel hiába akarnánk elhitetni, hogy Petronius, Vinicius vagy Pomponia Graecina gyújtotta fel Rómát. Nagyon is szép házuk volt... Ma más áldozatokra van szükség, rájuk majd később kerül sor.

- Akkor hát adj katonákat, uram, hogy vigyázzanak rám - kérte Chilon.

- Majd Tigellinusnak gondja lesz rá.

- Addig hozzám költözöl - nyugtatta meg a praefectus.

Chilon arcán felvillant az öröm.

- Mindnyájukat kiadom! Csak siessetek! Siessetek! - kiáltozta rekedten.

ÖTVENEGYEDIK FEJEZET

Petronius, mikor Nerótól távozott, a Carinaen levő házába vitette magát. A házat három oldalról kert vette körül, előtte pedig a kis Forum Caecilianum terült el, és így kivételesen megmenekült a tűzvésztől.

Az augustianusok, akiknek házai elpusztultak, s benne tömérdek kincset, műremeket elvesztettek, Petroniust szerencsés flótásnak nevezték. Egyébként már régóta azt beszéltek felőle, hogy ő Fortuna istenasszony elsőszülött fia, s Caesar barátsága, mely az utóbbi időben egyre szorosabbá vált, igazolta is ezt a véleményt.

De Fortuna istenasszony elsőszülöttje most eltűnődhetett anyjának állhatatlanságán, illetőleg Kronoshoz való hasonlatosságán, aki saját gyermekeit falta fel.

„Ha a házam leégett, s gemmáim, etruszk vázám, alexandriai üvegeim és korinthusi érceim is odavesztek volna, Nero talán el is felejtette volna sérelmét. Polluxra! Ha az ember elgondolja, hogy csak tőlem függött, s most én lehetnék a praetorianusok praefectura! Tigellinust kikiáltottam volna gyújtogatónak, mert az is, elrendeltem volna, hogy adják rá a kinszenvedések tunikáját, s adják ki a népnek, a keresztényeket megvédtem s Rómát felépíttettem volna. S ki tudja, a becsületes emberek sorsa nem javult volna-e meg? Kár, hogy meg nem tettem, már csak Vinicius miatt is. Ha túlságosan sok lett volna a dolgom, neki engedtem volna át a praefectusi tisztet, s Nero még csak meg sem kísérelte volna, hogy ellenkezzék... Akkor aztán Vinicius hadd keresztelte volna meg felőlem az összes praetorianusokat, sőt magát Caesart is, mit árthatott volna az nekem! A kegyes Nero, az erényes és irgalmas Nero! Milyen mulatságos látvány lett volna!”

S annyira nem törődött gondolataival, hogy elmosolyodott. De gondolatai csakhamar másfelé fordultak. Mintha megint Antiumban hallgatta volna a tarsusi Pál beszédét:

„Ti minket az élet ellenségeinek neveztek, de mondd meg magad, Petronius, ha Caesar keresztény lenne, s a mi vallásunk szerint élne, vajon a ti életetek is nem lenne-e nyugodtabb és biztonságosabb?”

S e szavakra visszaemlékezve, így elmélkedett tovább:

„Castorra! Ahány keresztényt meggyilkolnak, Pál ugyanannyi újat talál, mert ha a világ nem állhat meg gonoszságokon, akkor neki van igaza... De ki tudja, hogy nem állhat-e meg, mikor azokon áll? Én, aki annyi mindent megtanultam, azt nem tanultam meg, hogyan legyen az ember minél nagyobb lator, s éppen ezért alighanem fel kell majd vágnom ereimet... De hiszen ezzel vége is lenne, vagy ha nem ezzel, hát mással. Csak Eunikét és a mirhaserleget sajnálom, de Euniké szabad, a váza pedig velem jön. A Rőtszakállú semmiképpen meg nem kaparintja! Viniciust is sajnálom. Egyébként, bár az utóbbi időkben kevesebbet unatkoztam, mint azelőtt, készen vagyok. Vannak az életben szép dolgok, de az emberek túlnyomórészt annyira szennyesek, hogy nem érdemes az életet sajnálni. Aki tudott élni, annak tudnia kell meghalni is. Noha az augustianusokhoz tartoztam, sokkal szabadabb ember voltam, mintsem gondolnák.”

Azzal vállat vont.

„Azok talán azt hiszik, hogy most reszket a térdem, s a réműlettől égnek áll a hajam szála, pedig ha hazaérek, ibolyaillatos fürdőt veszek, aztán az én aranyhajú Eunikém maga keni meg testemet olajjal, s ha ettünk, elénekeltetjük magunknak több szólamra Anthemius Apollo

hymuszát. Valamikor magam mondtam: »Nem érdemes a halálra gondolni, mert ő a mi segítségünk nélkül is gondol ránk.« Mégis csodálatra méltó dolog volna, ha csakugyan volnának elysiumi mezők s rajtuk árnyak... Eunike eljönne néha hozzám, s együtt kóborolnánk a királyharasztal borított mezőkön. Bizony, jobb társaságot találnék ott, mint itt. Micsoda bohócok, micsoda csepürágók, ízléstelen és faragatlan, ocsmány csöcselék! Tíz arbiter elegantiarum sem tudna rendes embereket faragni ezekből a Trimalchiókból. Persephonéra, torkig vagyok velük!”

S csodálkozva döbrent rá, hogy valami máris elválasztotta ezektől az emberektől. Hiszen jól ismerte őket, már régen tudta, mit gondoljon felőlük, s most mégis úgy látta, mintha távolabb állnának tőle, s megvetésre méltóbbak volnának, mint máskor. Valóban torkig volt velük.

De aztán kezdett a helyzetről gondolkodni. Éleslátása révén megértette, hogy közvetlen veszély nem fenyegeti. Nero kapva kapott az alkalmon, hogy mondhat néhány szép, magasztos szót a barátságáról, a megbocsátásról, s ezzel többé-kevésbé le is kötötte magát. Most majd ürügyet kell keresnie, s amíg megtalálja, sok idő eltelhet. „Mindenekelőtt cirkuszi játékokat rendez a keresztényekkel - mondta magában -, csak aztán gondol majd rám, márpedig ha így van, akkor nem érdemes bíbelődnöm vele, és életrendemet megváltoztatnom. Közelebbi veszedelem fenyegeti Viniciust!”

Ettől fogva már csak Viniciusra gondolt, s elhatározta, hogy segítségére siet.

A rabszolgák gyorsan haladtak a gyaloghintóval a Carinaet még mindig elborító üszkös romok és kémények között, s ő mégis sürgette, hogy fussanak, mert minél hamarabb otthon akart lenni. Vinicius háza leégett, ő tehát most Petroniusnál lakott, s szerencsére otthon is volt.

- Találkoztál ma Lygiával? - kérdezte Petronius, amint belépett.

- Tőle jöttem haza.

- Figyelj hát, mit mondok, s ne vesztegesd az időt kérdezősködésre. Caesarnál ma elhatározták, hogy a keresztényekre háritják Róma felgyújtásának bűnét. Üldöztetés és kínszenvedések fenyegetik őket. A hajtóvadászat bármely pillanatban megindulhat ellenük. Fogd Lygiád, s azonnal meneküljtek, ha kell, az Alpokon túlra, vagy akár Afrikába. De siess, mert a Palatinus közelebb van Transtiberishez, mint mi!

Vinicius valóban sokkal inkább katona volt, semhogy felesleges kérdezősködéssel töltötte volna az időt. Összevont szemöldökkel, figyelmes, fenyegető arccal, de minden rémület nélkül hallgatta Petronius szavait. Az első érzés, amit a veszedelem keltett benne, a védekezés és a harc vágya volt.

- Megyek - mondta.

- Még egy szót: vigyél magaddal egy erszény aranyat, fegyvert és egy maroknyi keresztény rabszolgát. Szükség esetén erővel szabadítsd ki a kezükből.

Vinicius már az atrium ajtajában volt.

- Küldj hírt egy rabszolga útján! - kiáltotta Petronius a távozó után.

Mikor egyedül maradt, fel s alá járkált az atriumot díszítő oszlopok között, s latolgatta, mi történhetik. Tudta, hogy Lygia és Linus a tűzvész után visszatértek régi házukba, amely, miként a Transtiberis legnagyobb része, szintén megmenekült. Ez kedvezőtlen körülmény volt, mert másképp nehéz lett volna őket megtalálni a tömegek között. De abban reménykedett, hogy a Palatinuson senki sem tudja, hol laknak, s így Vinicius megelőzi a praetorianusokat. Az is átvillant az agyán, hogy Tigellinus nyilván igyekezni fog minél több keresztényt

összefogdosni, s akkor egész Rómát be kell hálózni, vagyis a praetorianusokat apróbb csapatokra kell széjjelosztani. Ha tíz embernél nem többet küldenek a leányért, akkor az óriás egymaga összetöri a csontjaikat, hát még ha Vinicius is segítségére siet. S e gondolat reménnyel töltötte el. Igaz ugyan, hogy a praetorianusoknak fegyveresen ellenállni csaknem ugyanannyi volt, mint háborút kezdeni Caesar ellen. Petronius azt is tudta, hogy ha Viniciusnak sikerül megmenekülnie Caesar bosszújától, akkor ez a bosszú őt érheti, de ezzel nem sokat törődött. Ellenkezőleg, valósággal felvidította, hogy Nero és Tigellinus terveit megzavarhatja. Elhatározta, hogy az ügy érdekében sem a pénzt, sem az embereket nem sajnálja, mivel pedig a tarsusi Pál még Antiumban rabszolgáinak túlnyomó részét megtérítette, biztos lehetett felőle, hogy a keresztény leány védelmében számíthat áldozatkészségükre.

Euniké lépett be, s ez megzavarta elmélkedését. A leány láttára minden gondja-baja nyomtalanul elröppent. Elfelejtette Caesart, el a kegyvesztettséget, a lealjasodott augustianusokat, a keresztényeket fenyegető hajtóvadászatot, Viniciust és Lygiát, csak a leányt nézte, úgy is, mint e pompás idomokban gyönyörködő esztéta, és úgy is, mint szerető, aki felé e látványból szerelem árad. A leány rózsaszínű teste átvilágított a Coa-vestis¹³⁷ nevű áttetsző, lila köntösön, s valóban gyönyörű volt, mint egy istenség. Érezte, hogy csodálják, s mivel Petroniust egész lelkével szerette, s örökösen vágyott gyöngédségeire, úgy elpirult örömeiben, mintha nem is ágyasa, hanem ártatlan leányka volna.

- Mi jót hoztál, Charis? - kérdezte Petronius, feléje nyújtva két kezét.

A leány aranyos fejét feléje hajtva, felelte:

- Uram, itt van Anthemius az énekesekkel, s azt kérdi, kívánod-e őt ma hallgatni?

- Várjon egy kicsit. Majd ebédnél elénekli nekünk Apolló himnuszát. Körös-körül még minden rom és hamu, s mi Apolló himnuszát fogjuk hallgatni! A paphosi ligetekre! Ha téged e Coa-vestisben látlak, azt hiszem, Aphrodité öltötte fel az ég egy kis darabját, s ő áll előttem.

- Ó, uram! - szerénykedett Euniké.

- Jer, Euniké, ölelj meg, s nyújtsd felém a szád... Szeretsz?

- Zeust sem szerethetném jobban.

Azzal száját Petroniuséra forrasztotta, s karjai között megremegett a boldogságtól.

De Petronius kisvártatva így szólt:

- S ha el kellene válnunk egymástól?

Euniké ijedten nézett a szemébe:

- Hogyan, uram?

- Ne ijedj meg!... De látod, ki tudja, nem leszek-e kénytelen hosszú útra menni?

- Vigyél magaddal...

De Petronius hirtelen változtatott a beszéd tárgyán, s megkérdezte:

- Mondd csak, a kerti pázsiton van asphodelos?

- A kertben a ciprusok és a pázsit megsárgult a tűzvészről, a mirtusz levelei lehullottak, s az egész kert olyan, mintha halott volna.

---

¹³⁷ Kos-szigeti ruha.

- Egész Róma olyan, mintha halott volna, s nemsokára valóban temetővé válik. Tudod-e, hogy edictumot adnak ki a keresztények ellen, megkezdődik az üldözés, s akkor ezer meg ezer ember elpusztul?

- Miért akarják őket büntetni, uram? Hiszen csendes, jó emberek.

- Éppen azért.

- Akkor hát menjünk a tengerre. A te isteni szemed nem szeret vért látni.

- Jó, de addig is meg kell fürödnöm. Gyere az elaeothesiumba, s kend meg karjaimat. Cypris övére! Még sosem láttalak ilyen szépnek. Csináltatok neked egy kagyló alakú kádat, s te leszel benne a drága igazgyöngy... Gyere, aranyhajú Eunikém.

S elment. Egy órával később pedig mindketten fejükön rózsakoszorúval és ködös szemmel helyezkedtek el az aranyedényekkel megrakott asztalnál. Ámornak öltözött fiúk szolgálták fel az ételeket, borostyánnal díszített kancsókból itták a bort, s hallgatták a karta, mely Anthemius vezetésével hárfakísérettel énekelte Apolló himnuszát. Mit törődtek ők azzal, hogy a villa körül a romokból házak kéményei meredeztek, s a szél a leégett Róma hamvait hordta széjjel? Boldogok voltak, és csak a szerelemre gondoltak, amely életüket mintegy isteni álommá változtatta.

De mielőtt a himnusz véget ért, egy rabszolga, az atrium felügyelője lépett a terembe.

- Uram - jelentette nyugtalanságtól remegő hangon -, praetorianus csapat élén egy centurio érkezett a kapu elé, s Caesar parancsára veled kíván beszélni.

A hárfa és az énekszó elcsendesült. A nyugtalanság mindenkire áterjedt, mert Caesar barátaival szemben általában nem használt praetorianusokat, megjelenésük tehát amaz időkben semmi jót nem jósolt. Csak Petronius nem árult el semmiféle indulatot, s olyan hangon válaszolt, mint akit untat a folytonos zaklatás:

- Igazán megengedhetnék, hogy nyugodtan elköltsem ebédemet.

Aztán az atrium felügyelőjéhez fordult:

- Ereszd be őket.

A rabszolga eltűnt a függöny mögött, csakhamar súlyos léptek hallatszottak, s Petronius ismerőse, Aper centurio lépett a szobába, állig páncélban, fején vassisakkal.

- Nemes uram - jelentette -, íme, levél Caesartól.

Petronius lustán nyújtotta ki fehér kezét, átvette a táblácskákat, beléjük pillantott, aztán teljes nyugalommal odanyújtotta Eunikének.

- Este új éneket énekel a Troicából - mondta -, hív, hogy menjek el.

- Nekem csak az a parancsom, hogy adjam át az írást.

- Úgy van. Nincs válasz. De talán lepihennél, centurio, s meginnál velünk egy serleg bort?

- Köszönöm, nemes uram. Egy serleg bort szívesen megiszom egészségedre, de le nem pihenhetek, mert szolgálatban vagyok.

- Miért neked adták át a levelet, ahelyett, hogy rabszolgával küldték volna?

- Nem tudom, uram. Talán azért, mert más ügyben is erre kellett jönnöm.

- Tudom - jegyezte meg Petronius -, a keresztények ellen.

- Igen, uram.

- Régen megkezdték az üldözést?

- Egyes csapatokat még délelőtt kiküldtek a Transtiberisre.

Azzal a serlegből kiloccsantott egy kevés bort Mars tiszteletére, a többi pedig felhajtotta, majd így szólt:

- Adják meg neked az istenek, uram, amit magad kívánsz.

- Vidd el a serleget is - biztatta Petronius.

Azzal jelt adott Anthemiusnak, hogy fejezze be Apolló himnuszát.

„A Rótszakállú ingerkedni kezd velem és Viniciusszal - mondta magában, mikor a hárfák ismét megszólaltak. - Sejttem, mi a szándéka! Meg akart ijeszteni, azért küldte centurióval a meghívót. Majd este kifaggatják a centuriót, hogy milyen képpel fogadtam őt. Nem, nem! Nem lesz valami nagy öröme, gonosz, kegyetlen pojáca. Tudom, hogy a bántalmat el nem felejtöd, tudom, hogy vesztemet el nem kerülöd, de ha azt hiszed, hogy könyörögve nézek majd a szemedbe, s arcomon meglátod a rémült alázatot, hát nagyon tévedsz.”

- Caesar azt írja: „Jöjjetek el, ha van kedvetek” - jegyezte meg Eunike. - Elmegy, uram?

- Olyan pompás a kedélyállapotom, hogy még az ő verseit is meghallgathatom - felelte Petronius -, tehát elmegyek, annyival is inkább, mert Vinicius nem mehet.

S az ebéd meg a szokásos séta után máris átengedte magát a rabszolganőknek, akik haját rendbe hozták, majd más rabszabályok elrendezték tógája redőit, s egy órával később már szépen, mint egy istenség, vitette magát a Palatinusra. Már későre járt az idő, csendes, meleg este volt, a hold olyan erővel világított, hogy a gyaloghintó előtt haladó lampadarik eloltották a fáklyákat. Az utcákon, a romok között, csoportosan kóborogtak a bortól részeg emberek, borostyán- és fűzfalombokba öltözve, kezükben a caesari kertekből szedett mirtusz- és babérágakkal. A bőséges gabonaosztás és nagy cirkuszi játékok reménye vidámsággal töltötte el az emberek szívét. Néhol az „isten éjszakát” és a szerelmet dicsőítő dalokat énekeltek, másutt a hold világánál táncoltak úgy, hogy a rabszolgáknak többször kellett kiáltaniuk: „Helyet a nemes Petronius gyaloghintójának!”, mire a nép utat nyitott, s hangos kiáltással köszöntötte kedvencét.

Ő pedig Viniciusra gondolt, s csodálkozott, hogy semmi hír nem érkezett tőle. Epikureus volt és önző ember, de a tarsusi Pállal és Viniciusszal folytatott beszélgetések során naponta hallott a keresztényekről, s némileg meg is változott, bár ő maga nem is tudta. Őt is megcsapta ama bizonyos fuvallat, mely a két ember felől áradva, elhintette lelkében az ismeretlen magvakat. A saját személyén kívül most már más emberek is kezdték érdekelni, Viniciushoz pedig mindig ragaszkodott, gyermekkorában ugyanis nagyon szerette az ifjú anyját, aki neki húga volt, most pedig, miután az ifjú dolgait ismerte, olyan érdeklődéssel szemlélte azokat, mintha tragédiát nézne.

Még mindig abban reménykedett, hogy Viniciusnak sikerült megelőznie a praetorianusokat, s megszöknie Lygiával, vagy a legrosszabb esetben is erővel szabadította ki őt kezükből. Mégis szeretett volna biztosat tudni, feltételezte ugyanis, hogy különböző kérdésekre kell majd felelnie, s azokra jó lett volna előkészülni.

Tiberius házához érkezve kiszállt a gyaloghintóból, s nyomban belépett az atriumba, amely már tele volt augustianusokkal. Tegnapi barátai csodálkoztak ugyan, hogy őt is meghívták, de azért még elhúzódtak tőle, ő azonban hanyagul, üdén és fesztelenül elegyedett közéjük, oly fölényes volt, mintha ő lett volna itt a legfőbb kegyosztó. Egyesek ezt látva, nyugtalanzkodtak is, hogy nem idő előtt mutattak-e közönyt iránta.

Caesar azonban mintha nem is látta volna, meghajlását nem viszonzta, s úgy tett, mintha nagyon lekötne a beszélgetés. Ellenben Tigellinus hozzálépett, s így szólt:

- Jó estét, arbiter elegantiarum. Még mindig azt állítod, hogy nem a keresztények gyújtották fel Rómát?

De Petronius vállat vont, s Tigellinust lapockán veregette, mint egy szabadost.

- Te éppen olyan jól tudod, mint magam - felelte -, hogy mit tarthatunk e dologról.

- Nem merem magamat a te bölcsességedhez hasonlítani.

- S alighanem igazad is van, mert ellenkező esetben, ha Caesar felolvassa nekünk a Troica új énekét, ahelyett, hogy rikácsolnál, mint a páva, valami épkezláb véleményt kellene mondanod.

Tigellinus összeharapta ajkát. Nem nagyon örült Caesar elhatározásának, hogy ma új ének ad elő, mert ezzel ismét arra a térre siklottak, amelyen nem versenyezhet Petroniusszal. S valóban, a vers előadása közben Nero, már régi szokásból is, Petroniusra tekingetett, ügyelve, hogy mit olvashatna ki arcából. Az pedig felvont szemöldökkel hallgatta, helyenként elismerőleg bólogatott, máskor feszülten figyelt, hogy jól hallott-e. Azután egyes részeket megdicsért, másokat megbírált, itt-ott egy-egy sor kijavítását vagy csiszolását ajánlotta. Nero maga is érezte, hogy mások túlradó dicséreteikkel csak a maguk hasznát nézik, egyedül Petronius foglalkozik a költészettel magáért a költészetért, egyedül ő ért hozzá, s ha valamit megdicsér, akkor bizonyos, hogy az valóban dicséretre méltó. Lassanként belemelegedett, vitába elegyedett vele, s mikor végül Petronius egyik kifejezés helyességét kétségbe vonta, Nero így felelt:

- Majd az utolsó éneknél meglátod, miért használtam ezt a kifejezést.

„Ah - gondolta magában Petronius -, tehát megérem az utolsó ének is.”

Ennek hallatára némelyiküknek megfordult a fejében: „Jaj nekem. Ha Petronius időt nyer, még ismét bejuthat Nero kegyeibe, s akár Tigellinust is megbuktathatja.”

S ismét kezdtek körülötte sündörögni. De az est befejezése kevésbé volt szerencsés, mert Caesar, mikor Petronius búcsúzott tőle, összehunyorította szemét, s kárörvendő ábrázattal hirtelen megkérdezte:

- S Vinicius miért nem jött el?

Ha Petronius tudta volna, hogy Vinicius és Lygia már túl vannak a város kapuin, egyszerűen azt felelte volna: „Engedelmeddel megnősült, s elutazott.” De látva Nero furcsa mosolyát, így felelt:

- Meghívásod nem találta őt otthon, isteni Caesar.

- Mondd meg neki - felelte Nero -, hogy örülnék, ha láthatnám, meg azt is, hogy el ne maradjon a cirkuszi játékokról, amelyeken a keresztények szerepelnek.

Petroniust nyugtalanná tették e szavak, mert úgy érezte, hogy egyenesen Lygiára céloznak. Beült gyaloghintójába, s még gyorsabban vitette magát haza, mint reggel. Ez azonban nem volt könnyű dolog. Tiberius háza előtt zajongó tömeg ácsorgott, részek voltak, mint azelőtt, de nem énekeltek, és nem táncoltak, hanem mintha háborogtak volna. A távolból kiáltások hallatszottak, melyeket Petronius nem értett meg mindjárt, de egyre erősödtek, hangosabbakká lettek, míg végül egyetlen vad ordítással olvadtak össze:

- Oroszlánok elé a keresztényekkel!

Az udvaroncok pompás gyaloghintói az üvöltöző csőcselék között törtek előre. A leégett utcák mélyéből egyre újabb csoportok bukkantak ki, s hallván a kiáltásokat, maguk is megismételték őket. Szájról szájra járt a hír, hogy a keresztények összefogdosása már dél óta folyik, és sikerült már számos gyújtogatót kézre keríteni, s a Palatinus romban heverő régi, valamint a frissen kitűzött új utcáin és sikátorain, meg az összes dombokon és kerteken, a város szélében és hosszában hangzott a veszett ordítás:

- Oroszlánok elé a keresztényekkel!

- Csorda! - ismételte Petronius megvetéssel. - A nép méltó Caesarjához!

S elgondolta, hogy ez az erőszakon s még a barbárok előtt is ismeretlen kegyetlenségen, gonosztetteken és tobzódó erkölcstelenségen felépült világ mégsem maradhat meg sokáig. Róma a világ ura, de egyúttal a világ fekélye is. Messzire árad belőle a hullaszag. A rothadt életre rávetődött a halál árnyéka. Gyakran szóba került ez az augustianusok között is, de Petronius szeme előtt sosem állt olyan tisztán az igazság, hogy az a koszorúval ékesített szekér, amelyben Róma áll mint triumphator, s amely a nemzetek megbilincselte nyáját vonszolja maga után, a vesztébe rohan. E világura város életét udvari bolondok farsangi menetének, vad orgiának látta, amelynek egyszer mégiscsak véget kell érnie.

Most már megértette, hogy csakis a keresztényeknek van valamiféle új létalapjuk, de úgy vélte, hogy a keresztényeknek rövidesen írmagjuk sem marad. S akkor mi lesz?

A bohócok farsangi menete tovább vonul Nero vezérlete alatt, ha pedig Nero nem lesz, akad egy másik, ugyanilyen vagy még rosszabb, mert semmi indoka sem volna, hogy ilyen nép és ilyen patríciusok mellett jobb akadjon. Lesz új orgia, de még sokkal szennyesebb és undorítóbb, mint az eddigi.

De az orgia nem tarthat örökké, s aludni is kell utána, már csak a kimerültség miatt is.

Mikor erre gondolt, maga is szörnyen fáradtnak érezte magát. Hát érdemes volt élni, s ráadásul teljes bizonytalanságban, csak azért, hogy az ember a világnak ezt a rendjét szemlélje? Hiszen a halál géniusza is van olyan szép, mint az álomé, s annak is szárnyai vannak a vállán.

A gyaloghintó megállt a ház kapujában, amelyet az éber kapus azonnal kinyitott.

- A nemes Vinicius hazajött már? - kérdezte Petronius.

- Éppen az imént, uram - felelte a rabszolga.

„Akkor hát nem szabadította ki!” - gondolta Petronius.

S tógáját ledobva, az atriumba sietett. Vinicius egy háromlábú széken ült, fejét csaknem térdéig lógatta, kezét a fején összekulcsolta, de a léptek zajára felemelte megkövült arcát, melyből csak szeme világított ki lázas fényben.

- Későn érkezted? - kérdezte Petronius.

- Igen. Már délelőtt elfogták.

Pillanatnyi csend lett.

- Láttad?

- Igen.

- Hol van?

- A Mamertinus-börtönben.

Petronius megremegett, s kérdő tekintettel nézett Viniciusra.

Az ifjú megértette.

- Nem - mondta. - Nem lökték a Tullianumba, még a középső börtönbe sem. Megvesztegettem az őrt, hogy adja át neki a saját szobáját. Ursus lefeküdt a küszöbre, s vigyáz rá.

- Ursus miért nem védte meg?

- Ötven praetorianust küldtek oda. Különben Linus meg is tiltotta neki.

- S Linus?

- Haldoklik. Azért már el sem vitték.

- Mit szándékozol tenni?

- Megmentem őt, vagy meghalok vele együtt. Én is hiszek Krisztusban.

Vinicius látszólag nyugodtan beszélt, de hangjában volt valami olyan szívet tépő, hogy Petronius megremegett az őszinte részvétől.

- Megértelek - jelentette ki -, de hogyan akarod megmenteni?

- Megvesztegettem az öröket először azért, hogy kíméljem meg a durva bántalmazástól, azután meg, hogy ne akadályozzák szökésében.

- Mikor lesz az?

- Azt mondták, azonnal nem adhatják ki, mert félnek a felelősségtől. De ha a börtönök megtelnek, s már nem győzik a rabokat nyilvántartani, akkor kiadják. De ez a végső eset. Előbb te próbáld megmenteni, őt is, engem is! Caesar barátja vagy, s ő maga adta őt nekem. Menj hozzá, és ments meg!

Petronius felelet helyett behívott egy rabszolgát, két sötét palástot és két kardot hozatott, aztán Viniciushoz fordult:

- Útközben megtudod - mondta. - Közben vedd fel a palástot, fogd a fegyvert, s menjünk a börtönbe. Adj az öröknek százezer sestertius, vagy akár kétszerte, ötszörte annyit, csak bocsássák ki Lygiát azonnal, mert különben elkésünk.

- Gyerünk - sürgette Vinicius.

Egy perc múlva mindketten az utcán voltak.

- Most pedig hallgass ide - kezdte Petronius -, nem akartam az időt vesztegetni. Én mátol fogva kegyvesztett vagyok. Saját életem is hajszálon függ, s ezért Caesarnál semmit el nem érhetek Sőt bizonyos vagyok felőle, hogy éppen kérésem ellenére cselekedne. Ha nem így volna, tanácsoltam volna, hogy szökj meg Lygiával, vagy akár erőszakkal is szabadítsd ki őt? Hiszen ha te elmenekülnél, Caesar dühe ellenem fordulna. Ma a te kérésedre inkább megtenne valamit, mint az enyémre. De erre se számíts. Szabadítsd ki őt a börtönből, és meneküljtek! Semmi más nem marad hátra. Ha ez nem sikerül, akkor majd ráérünk más lehetőségeken gondolkozni. Addig is tudd meg, hogy Lygiát nemcsak azért börtönözték be, mert keresztény. Őt is, téged is Poppaea haragja üldöz. Nem emlékszel, mennyire megsértetted őt, amikor visszautasítottad? S ő tudja, hogy ezt Lygia miatt tetted, akit egyébként az első pillanattól fogva gyűlöl. Hiszen már azelőtt is megkísérelte, hogy elveszítse, mondván, hogy gyermeke azért halt meg, mert Lygia megigézte. Ami történt, abban Poppaea keze van! Mivel magyarázod, hogy Lygia volt az első, akit elfogtak? Ki mutathatta meg Linus házát? Én azt mondom, régóta kémkedtek utána! Tudom, hogy a lelkedet marcangolom, és maradék reményedet is

széjjelfoszlatom, de mindezt csak azért mondom, mert ha ki nem szabadítod őt, mielőtt rájönne, hogy ezt megkísérelheted, akkor mindketten elvesztek.

- Úgy van! Értem! - felelte Vinicius tompán.

Későre járt az idő, az utcák üresek voltak, de beszélgetésüket megzavarta egy részeg gladiátor, aki tántorogva jött az ellenkező irányból, s Petroniusnak dőlve, tenyerével vállára támaszkodott, arcát egyszerre elárasztotta borgőzös leheletével, s rekedten ordította:

- Oroszlánok elé a keresztényekkel!

- Ide figyelj - szólalt meg Petronius nyugodtan -, hallgass a jó szóra, s menj a dolgodra.

Erre a részeg másik kezével is megragadta Petronius karját:

- Kiáltsd velem együtt, mert kitekerem a nyakadat: oroszlánok elé a keresztényekkel!

De Petronius idegei megelégtették már ezt az ordítást. Amióta a Palatinusról eljött, fojtogatták, mint a dögvész, s a lelkét marcangolták, mikor tehát ráadásul még meglátta maga fölött az óriás felemelt öklét, betelt türelmének mértéke.

- Barátom - mondta -, bűdös vagy a bortól, és utamban állsz.

Azzal az otthon magához vett rövid kardot markolatig dőfte a gladiátor mellébe, majd, mintha mi sem történt volna, karon fogta Viniciust, s tovább beszélt:

- Caesar ma azt mondta nekem: „Add át Viniciusnak üzenetemet, hogy legyen ott a játékokon, amelyeken a keresztények szerepelnek.” Érted, mit jelent ez? Fájdalmadban akarnak gyönyörködni. Ez előre kitervelt dolog. Talán éppen ezért nem fogtak még el téged és engem. Ha nem sikerül őt azonnal kiszabadítanod... akkor... nem tudom!... Talán Akté szót emel érted, de elér-e valamit?... Szicíliai birtokaid talán Tigellinust is megkísértik, próbáld meg.

- Mindenemet neki adom - felelte Vinicius.

A Carinae nem volt nagyon messze a Forumtól, tehát hamarosan odaértek. Az éjszaka már szürkülni kezdett, s a vár falai tisztán kirajzolódtak a sötétben.

De mikor befordultak a Mamertinus-börtön felé, Petronius hirtelen megállt, és így szólt:

- Praetorianusok!... Elkéstünk!

A börtönt valóban két sor katona fogta körül. A hajnal ezüsttel vont a vassisakjukat és lándzsáik hegyét.

Vinicius arca fehér lett, mint a márvány.

- Gyerünk - mondta.

Egy pillanat múlva már ott álltak a sor előtt. Petroniusnak kitűnő emlékezőtehetsége volt, s nemcsak a magasabb rangú tiszteket ismerte, hanem csaknem minden praetorianus katonát is, mindjárt megismerte hát a cohors parancsnokát, s magához intette.

- Mi ez itt, Niger? - kérdezte. - Veletek őriztetik a börtönt?

- Úgy van, nemes Petronius. A praefectus attól tart, hogy megkísérlik a gyűjtögetők kiszabadítását.

- Parancsotok van, hogy ne eresszettek be senkit? - kérdezte Vinicius.

- Nincs, uram. Az ismerősök majd meglátogatják a foglyokat, s így annál több keresztényt összefogdosunk.

- Akkor hát eressz be - mondta Vinicius.

S Petronius kezét megszorítva, odasúgta:

- Beszélj Aktéval, s majd elmegyek megkérdezni, mit mondott.

- Gyere - felelte Petronius.

E pillanatban a föld alatt és a vastag falak mögött felhangzott az ének. Az először tompa, elfojtott éneklés egyre hangosabb lett. Férfi-, női és gyermekhangok egyetlen összhangzó énekkarrá forrottak össze. A hajnal csendjében az egész börtön zengett, mint a hárfá. De korántsem a panasz vagy kétségbeesés hangján. Ellenkezőleg, öröm és diadal csendült ki belőle.

A katonák ámulva nézték egymásra. Az égen felvillantak a hajnal első arany és rózsaszín fényei.

ÖTVENKETTEDIK FEJEZET

A város minden negyedében egyre hangzott a kiáltás: „Oroszlánok elé a keresztényekkel!” Az első percben nemcsak nem kételkedett senki, hogy valóban ők gyújtották fel a várost, de nem is akartak kételkedni, hiszen a büntetés egyúttal nagyszerű mulatságot jelentett a nép számára. De elterjedt az a felfogás is, hogy a csapás nem lett volna olyan nagy, ha nem járult volna hozzá az istenek haragja. Ezért aztán piaculumokat, vagyis engesztelő áldozatokat rendeltek el a templomokban. A senatus a Sibylla-könyvek tanácsa nyomán ünnepeket és nyilvános imádságokat rendezett Vulcanus, Ceres és Proserpina tiszteletére. A matrónák Iunónak áldoztak, s valóságos körmenetben vonultak a tengerpartra, hogy vizet merítsenek az istennő szobrának meghintéséhez. A férjes asszonyok lakomákat készítettek az isteneknek, és éjszakai virrasztásokat tartottak. Egész Róma igyekezett megtisztulni bűneiből, áldozatokat mutatott be, és sietett kiengesztelni a halhatatlanokat. Közben pedig az üszkös romok között kitűzdelték az új, széles utcákat. Imitt-amott már rakták is a pompás házak, paloták és templomok alapjait. Mindenekelőtt azonban nagy sietséggel építették az óriási fa amphitheatrumokat, a keresztények kínhalálának jövődi színhelyeit. A Tiberius házában folytatott tanácskozás után azonnal kimentek a parancsok a proconsulokhoz, hogy szállítsanak vadállatokat. Tigellinus kifosztotta valamennyi itáliai város vivariumát, még a kisebb városoknak sem kegyelmezett. Utasítására Afrikában óriási méretű hajtóvadászkatákat rendeztek, amelyeken az egész bennszülött lakosságnak részt kellett vennie. Ázsiából elefántokat és tigriseket, a Nílusból krokodilusokat és vízilovakat, az Atlas-hegységből oroszlánokat, a Pireneusokból farkasokat és medvéket, Hiberniából vérebeket, Epirusból molossus vadászkatyákat, Germániából vadbivalyokat és óriási bölényeket hozattak. Tekintettel a foglyok óriási számára, a cirkuszi játékok minden eddiginél nagyobb szabásúaknak ígérkeztek. Caesar elhatározta, hogy a tűzvész emlékét vérbe fojtja, s megittasítja tőle Rómát, ennél nagyobb vérontásra tehát még sosem volt kilátás.

A nekivadult nép segítette a praetorianusoknak és vigileknek a keresztények összefogdosásában. Ez nem volt nehéz, mert a keresztények népes csoportjai, melyek még az egyéb lakossággal együtt a kertekben táboroztak, hangosan vallották keresztény hitüket. Ha körülfojták őket, letérdeltek, énekeltek, s ellenállás nélkül túrték, hogy elfogják őket. Türelmük csak növelte a nép haragját, mely nem ismerve annak forrását, azt konokságnak és a bűnben való megrögzöttségnek tekintette. Az üldözőket valóságos düh fogta el. Megegett, hogy a csőcselék kiragadta a keresztényeket a praetorianusok kezéből, s úgy szaggatta darabokra: a nőket hajuknál fogva vonszolták a börtönbe, a gyermekek fejét a kőhöz verdesve zúzták össze. Éjjel-nappal az emberek ezrei járták be üvöltözve az utcákat. Áldozatokat kerestek az üszkös romok között, a kéményekben és a pincékben. A börtönök előtt lakomáztak, és bacchusi táncokat jártak a tábortüzek és a boroshordók körül. Esténként nagy élvezettel hallgatták a vadállatok mennydörgésszerű ordítását, amelyektől az egész város visszhangzott. A börtönök megteltek a rabok ezreivel, s a csőcselék és a praetorianusok naponta újabb áldozatokat hajtottak be. Az irgalom meghalt. Az emberek mintha elfelejtettek volna beszélni, s vad őrjöngésükben csupán erre az egy mondatra emlékeztek volna: „Oroszlánok elé a keresztényekkel!” Furcsa, rettenetes forró napok s olyan fullasztó éjszakák következtek, amilyenek azelőtt sosem voltak. Mintha maga a levegő is telítve lett volna tobzódással, vérrel és gonoszszággal.

De ha a kegyetlenség így túláradt minden mértéken, éppen így felbuzgott a vértanúságra való vágyakozás is. Krisztus követői önként mentek a halálba, sőt keresték is a halált, amíg ezt a vének meg nem tiltották nekik. Az ő parancsukra most már csak a városon kívül gyülekeztek,

a Via Appia mentén levő barlangokban meg katakombákban, a keresztény patríciusok külvárosi szőlőiben, mert patríciust egyelőre egyet sem fogtak el. A Palatinuson jól tudták, hogy Flavius és Domitilla, Pomponia Graecina és Cornelius Pudens meg Vinicius is Krisztus követői. Caesar azonban, attól tartva, hogy a csőcselék nem hiszi el, hogy ilyen emberek gyűjtötták fel Rómát, pedig most elsősorban a nép meggyőzése volt fontos, ezeknek büntetését és a bosszút a későbbi napokra halasztotta. Voltak, akik azt hitték, hogy ezeket a patríciusokat Akté közbenjárása mentette meg. Ez a vélemény azonban téves volt. Petronius, amint Viniciustól elvált, azonnal Aktéhoz ment ugyan, hogy segítségét kérje Lygia számára, de a leány csak könnyeit ajánlhatta fel, mert maga is teljesen elfeledve, fájdalomban élt, csak éppen annyiban túrték el, amennyiben el tudott rejtőzni Poppaea és Caesar szeme elől.

De meglátogatta Lygiát a börtönben, vitt neki ruhát és élelmet, s ezzel még jobban megóvta a már amúgy is megvesztegetett börtönőrök durvaságaitól.

Petronius azonban nem bírta elfelejteni, hogyha ő be nem avatkozik, és nem támad az az ötlete, hogy vegyék el Lygiát Auluséktól, akkor a leány most valószínűleg nem lenne börtönben, ezenfelül pedig Tigellinusszal is le akart számolni, tehát sem az időt, sem a fáradságot nem kímélte az ügy érdekében. Néhány nap alatt beszélt Senecával, Domitius Aferrel és Crispinillával, mert az ő útján akart Poppaeához férközni, aztán Terpnossal, Diodorossal, a szép Pythagorasszal, végül pedig Aliturusszal és Parisszal, akiktől Caesar rendszerint semmit sem tagadott meg. Chrysothemis útján, aki jelenleg Vatinius szeretője volt, még ennek segítségét is igyekezett megszerezni, nem sajnálva sem tőle, sem másoktól a pénzt, sem az ígéreteket.

De minden erőfeszítése kudarcot vallott. Seneca, aki a maga sorsa felől sem volt biztos, igyekezett neki megmagyarázni, hogy a keresztényeket, még ha Róma felgyújtásában ártatlanok voltak is, akkor is ki kell irtani, vagyis az állam érdekében igyekezett igazolni az eljövendő vérontást. Terpnos és Diodoros elvették a pénzt, de semmit sem tettek érte. Vatinius jelentette Caesarnak, hogy meg akarták vesztegetni. Csak Aliturus, aki eleinte ellensége volt ugyan a keresztényeknek, de most már sajnálta őket, merített bátorságot, hogy Caesarnál szót emeljen a leány érdekében, de semmit el nem ért, mert Caesar ezt felelte:

- Azt hiszed tán, kisebb lelkem van, mint Brutusnak, aki Róma érdekében saját fiait sem kímélte?

Petronius e válasz hallatára megjegyezte:

- Ha rájött, hogy Brutusszal hasonlítsa össze magát, akkor már nincs mentség.

De Viniciust sajnálta, s attól félt, hogy saját életére fog törni. „Most - mondta magában - még tartják benne a lelket a leány megmentésére irányuló kísérletek; aztán, hogy a leányt láthatja, meg maga a kín, de ha minden eszköz hiábavalónak bizonyul, s a remény utolsó szikrája is kialszik, Castorra mondom, nem éli túl Lygiát, s kardjába dől.” Petronius jobban megértette, hogy az ember így fejezheti be az életét, mint azt, hogy így szerethessen valakit, és így tudjon szenvedni. Közben Vinicius mindent megtett még, amit Lygia megmentése érdekében agya kieszemelhetett. Ő is sorba járta az augustianusokat, s aki eddig olyan büszke volt, most segítségükért könyörgött. Vitellius útján felajánlotta Tigellinusnak szicíliai birtokait és mindent, amit csak kívánt. Tigellinus azonban nyilván nem akart ujjat húzni az Augustával, s visszautasította. Elmenni Caesarhoz, térdéhez hajolni és könyörögni céltalan lett volna. Vinicius ezt is megtette volna, de Petronius, megtudván e szándékát, megkérdezte:

- S mit csinálsz, ha elutasít, ha tréfával vagy gyalázatos fenyegetéssel felel?

Erre Vinicius arcvonásai fájdalmas dühvel összehúzódtak, s hallatszott, hogy összeszorított fogait csikorgatja.

- Úgy van! - magyarázta Petronius. - Ezért nem tanácsolom. Elzárod velem a menekülés minden útját.

De Vinicius fékezte magát, végigsimított hideg verejtéktől belepett homlokán, s így szólt:

- Nem! Nem! Keresztény vagyok!

- De elfeledkezel róla, mint ahogy az imént is elfeledkeztél. Magadat jogod van elveszteni, de őt nem. El ne feledd, mi történt Seianus leányával, mielőtt meghalt volna.

Beszéde azonban nem volt egészen őszinte, mert neki fontosabb volt Vinicius, mint Lygia. De tudta, hogy semmivel sem tarthatja vissza olyan biztosan e veszedelmes lépéstől, mint ha megmagyarázza, hogy azzal kétségtelenül veszébe dönthetné Lygiát. Egyébként igaza volt, mert a Palatinuson várták Vinicius megjelenését, s meg is tették a szükséges óvintézkedéseket.

Vinicius fájdalma azonban túlment minden határon, amit ember elviselhet. Mióta Lygia börtönbe került, s vértanúsága előrevetette árnyékát, Vinicius százszorta jobban megszerette, sőt lelkében már valósággal vallásos tisztelettel övezte, mint valami földöntúli lényt. Most azért, ha elgondolta, hogy ezt az imádott, szent teremest elvesztheti, s hogy Lygiára nemcsak a halál, hanem annál sokkal rosszabb kínszenvedés is várhat, a vér megfagyott ereiben, lelke egyetlen jajjá változott, s érzékei megzavarodtak. Néha úgy érezte, hogy koponyája élő tűzzel van tele, s az fejét vagy elégeti, vagy széjjelveti. Már nem értette, mi történik, nem értette, hogy Krisztus, az irgalmas Isten, miért nem jön hívei segítségére, a Palatinus kormos falai miért nem süllyednek a föld alá, s velük együtt Nero, az augustianusok, a praetorianusok tábora és az egész gonosz város. Úgy érezte, nem lehet és nem is szabad másképp lennie, s hogy amit lát, amitől lelke összetörik, és szíve felsír, mindaz csak álom. De a vadállatok ordítása, az arénákat építő fejszék csapásai azt mondták, hogy valóság, megerősítette ezt a nép üvöltése, és megerősítették a zsúfolásig megtelt börtönök is. Erre megtorpant a Krisztusba vetett hite; s ez a megtorpanás újabb, talán minden másnál rettenetesebb kínszenvedés volt számára.

Közben Petronius megismételte:

- El ne feledd, mi történt Seianus leányával, mielőtt meghalt volna.

ÖTVENHARMADIK FEJEZET

Minden csődöt mondott. Vinicius odáig süllyedt, hogy Caesar és Poppaea szabadosaitól és rabszolganőitől kért támogatást, üres ígéreteiket túlfizette, s gazdag ajándékokkal igyekezett biztosítani jóindulatukat. Felkereste az Augusta első férjét, Rufius Crispinust, s levelet eszközölt ki tőle; antiumi villáját Poppaea első házasságából származó fiának, Rufiusnak ajándékozta, de ezzel csak magára haragította Caesart, mert az gyűlölte mostohafiát. Külön futárral levelet küldött Hispániába, Poppaea második férjének, Othónak; felajánlotta neki egész vagyonát, sőt önmagát is, míg végre rájött, hogy az emberek csak gúnyt űznek belőle, s ha azt színlelte volna, hogy Lygia fogsága vajmi keveset érdekl, könnyebben kiszabadította volna.

Ugyanezt észrevette Petronius is. Közben pedig egyik nap múlt a másik után. Az amphitheatrumok elkészültek. Már osztották a tesserákat, vagyis a ludus matutinusra¹³⁸ szóló belépőjegyeket. De ezúttal a „reggeli” játékok, tekintettel az áldozatok óriási számára, eltarthattak napokig, hetekig, sőt hónapokig. Már nem tudták, hol helyezték el a keresztényeket. A börtönök zsúfolásig megteltek, s a láz garázdálkodott a foglyok között. A puticulumok, vagyis a rabszolgák eltemetésére szolgáló közös sírok kezdtek megtelni. Félő volt, a betegség elterjed az egész városban, úgy határoztak hát, hogy sietni kell.

Mindezek a hírek Vinicius fülébe is eljutottak, s reménye utolsó szikráit is kioltogatták. Amíg volt idő, áltathatta magát azzal, hogy sikerül valamit elérnie, de most már ideje sem volt. Úgy volt, hogy kezdődnek a játékok. Lygia bármely napon a cirkusz cuniculumába kerülhetett, ahonnan már csak az arénába lehetett jutni. Vinicius nem tudta, hova veti a leányt sorsa és a kegyetlen erőszak, végigjárta hát az összes cirkuszokat, s megvesztegette az öröket és a vadállatok gondozóit, de olyan követeléseket támasztott, amelyeket azok nem teljesíthettek. Néha rájött, hogy most már csak azon fáradozik, hogy Lygia halálát minél könnyebbé tegye, s ilyenkor érezte, hogy agyveleje helyett izzó parázs van koponyájában.

Túlélni nem akarta őt, elhatározta hát, hogy vele együtt hal meg. De úgy érezte, a fájdalom kiégeti benne az életet, még mielőtt ama borzalmas időpont elérkezik. Barátai és Petronius is úgy vélték, hogy bármely napon megnyilhatik előtte az árnyak királysága. Vinicius arca fakó lett, s olyan volt, mint a larariumokban őrzött viaszmaszkok. Arcvonásaiban ott volt a dermedt csodálkozás, mintha nem értené, mi történt, s mi történhetik még. Ha valaki szólt hozzá, gépiesen emelte kezét a fejéhez, s két halántékát kezei közé szorítva ijedt, kérdő tekintettel nézett rá. Az éjszakákat Ursusszal együtt a börtönben, Lygia ajtaja előtt töltötte, ha pedig a leány küldte, hogy térjen már pihenni, hazatért Petroniusához, s reggelig járkált fel és alá az atriumban. A rabszolgák gyakran találták térdelve s két kezét a magasba tartva, vagy arccal a földre borulva. Krisztushoz imádkozott, mert ez volt utolsó reménye. Minden csődöt mondott. Lygiát csak a csoda menthette meg, ő tehát homlokával a padló kőkockáit verdesve könyörgött a csodáért.

De annyi öntudata még megmaradt, hogy belátta, Péter imája többet jelent, mint az övé. Péter neki ígérte Lygiát, Péter keresztelte meg, Péter maga is csodákat művelt, jöjjön hát segítségére, és mentse meg őt.

---

¹³⁸ Délelőtti cirkuszi előadás.

Egy éjszaka aztán elment, hogy megkeresse. Az a kevés keresztény, aki még megmaradt, most még egymás elől is gondosan rejtegette, hogy a gyengébb lelkűek közül valaki akarva, akaratlanul el ne árulhassa. Viniciust az általános zűrzavar és pogrom közepette teljesen Lygia kiszabadításának kísérletei foglalták le, elvesztette hát az apostolt szem elől, úgyhogy mióta megkeresztelkedett, alig egyszer, még az üldözés megkezdése előtt látta. De elment a fossorhoz, akinek kunyhójában megkeresztelték, s megtudta, hogy a keresztények Cornelius Pudensnek a Porta Salarián kívül levő szőlőjében fognak összegyűlni. A fossor vállalta, hogy odavezeti Viniciust, s biztosította, hogy ott megtalálja Pétert. Alkonyatkor el is indultak, s mikor a városból kiértek, egy náddal benőtt szurdékon továbbhaladva, eljutottak a szőlőbe, mely egy elvadult helyen, oldalvást húzódott meg. A szőlő sajtolására szolgáló fészter volt a gyülekezőhely. Vinicius fülét mindjárt megütötte az imádkozás moraja, s mikor belépett, néhány tucat imádságba merült térdeplő embert pillantott meg a lámpások bágyadt fényénél. Litániaszerű imát mormoltak s a férfi és női hangok karában egyre ismétlődött a kiáltás: „Krisztusunk, irgalmazz!” Szívet tépő szomorúság és fájdalom remegett e szavakban.

Péter is ott volt. Ott térdelt elől a fészter falához szegezett fakereszt előtt, és imádkozott. Vinicius messziről megismerte hófehér haját és felemelt kezét. Az ifjú patrícius első gondolata az volt, hogy végigmegy a hívők között, az apostol lába elé borulva kiáltja: „Segíts!” De az ima ünnepélyessége vagy a testi gyengeség meghajtotta térdét, letérdelt hát, s kezét összetéve, mély sóhajtással ismételte: „Krisztusom, irgalmazz!” Ha öntudatánál lett volna, megértette volna, hogy nemcsak az ő kérésében rezgett a fájdalom, s nemcsak ő hozta ide fájdalmát, panaszát és félelmét. Nem volt ebben a gyülekezetben egyetlen lélek sem, aki szívéhez közel álló szeretteit ne vesztette volna el, s mikor a legbuzgóbb és legbátrabb hitvallók már börtönben voltak, mikor minduntalan újabb hírek érkeztek, hogy milyen gyalázatot és kínokat kell a börtönökben elszenvedniük, mikor a csapás méretei minden képzeletet felülmúltak, mikor már csak ez a maroknyi tábor maradt meg, egyetlen szív sem volt közöttük, amely meg ne rendült volna hitében, s ne kérdezte volna kétkedve, hol a Krisztus, s miért tűri, hogy a gonoszság erősebb legyen az Istennél?

De egyelőre még kétségbeesve könyörögtek irgalmáért, mert minden lélekben ott pislogott egy szikra reménység, hogy eljön, eltörli a gonoszt, Nerót letaszítja a mélységbe, s Ő veszi kezébe a világ fölötti uralmát... Még az égre függesztették tekintetüket, még feszülten hallgatóztak, még remegve imádkoztak. S Viniciust, míg imádkozva ismételte: „Krisztusom, irgalmazz!”, ugyanaz a rajongás fogta el, mint annak idején a fossor kunyhójában. Íme, hívják Őt nagy fájdalmukban, hívják a mélységből, Őt hívja Péter is, tehát bármely pillanatban megghasadhat az égbolt, a föld alapjaiban megrepeg, s Ő lejön káprázatos fényben, lába alatt csillagokkal, lejön irgalmasan, de rettenetesen is, híveit felemeli, s parancsot ad a földnek, hogy nyelje el az üldözőket.

Vinicius kezével eltakarta arcát, s a földre borult. Egyszerre körös-körül csend lett, mintha a félelem az összes jelenlevők torkára fojtotta volna a könyörgést. Úgy érezte, hogy most feltétlenül történnie kell valaminek, most jön a csoda pillanata. Biztosra vette, hogy ha felemelkedik, s kinyitja a szemét, olyan fény árad feléje, amelytől megvakul a halandó szem, s olyan hangot hall, amelytől elalélnak a szívek.

De a csend tovább tartott. Végül is egy nő zokogása szakította meg.

Vinicius felkelt, s dermedt szemmel bámult maga elé.

A fészterben a földöntúli fény helyett csak a lámpások bágyadt lángja pislogott, és a tető nyílásán át beszüremelő holdsugarak töltötték meg a helyiséget ezüstös világossággal. A Vinicius közelében térdelő emberek szóltanul emelték könnyes szemüket a keresztre, itt-ott

mások zokogása is felhangzott, kívülről pedig behallatszott a vigyázók óvatos füttyjele. Erre Péter felállt, s a gyülekezethez fordulva így szólt:

- Gyermekeim, emeljétek szíveteket Megváltótokhoz, s ajánljátok neki könnyeiteket.

Azzal elhallgatott.

A gyülekezetben egyszerre egy fájdalmas panasztól és mérhetetlen szenvedéstől remegő női hang hallatszott:

- Özvegy vagyok, egyetlen fiam tartott el... add vissza őt nekem, Uram!

Ismét pillanatnyi csend lett. Péter, ahogy öregen, gondterhelten állt a térdeplő gyülekezet előtt, olyan volt, mint a korhatag erőtlenség megtestesülése.

Ekkor egy másik panaszos hang hallatszott:

- A hóhérok meggyalázták leányaimat, s Krisztus ezt túrtel!

Azután a harmadik:

- Magam maradtam gyermekeimmal, de ha engem is elhurcolnak, ki ad nekik enniük és inniük?

Majd a negyedik:

- Linust, akit előbb itt hagytak, most elvitték, s kínpadra hurcolták!

Utána az ötödik:

- Ha hazamegyünk, elfognak a praetorianusok. Nem tudjuk, hova rejtőzzünk.

- Jaj nekünk, ki véd meg bennünket?

S így hangzott egyik panasz a másik után a csendes éjszakában. A vén halász lehunyta szemét, s fejét ingatta az emberi félelem és fájdalom fölött. Ismét csend lett, csak a vigyázók füttyentgettek halkán a fészker mögött.

Vinicius ismét felugrott, hogy a tömegben át az apostolhoz férközzék, és segítséget követeljen tőle, de hirtelen mintha szakadék tátongott volna előtte, megbénult. Mi lesz, ha az apostol beismeri tehetetlenségét, s megállapítja, hogy a római Caesar hatalmasabb, mint a názáreti Jézus? S e gondolatra égnek meredt a haja szála, mert megérezte, hogy akkor nemcsak utolsó reménysége zuhan ebbe a szakadékba, hanem ő maga, Lygia meg a Krisztus iránti szeretete meg hite is, meg mindene, ami éltette, s nem marad más, csak a halál meg a végtelen tengernyi éjszaka.

De Péter közben beszélni kezdett, eleinte olyan halkán, hogy alig lehetett érteni:

- Gyermekeim! Én láttam, hogyan szegezték az Urat keresztre a Golgotán. Hallottam a kalapácsütéseket, s láttam, hogyan emelték fel a keresztet, hogy a tömeg lássa az Emberfiának halálát...

.....
„...S láttam, hogyan döfték át oldalát, s hogyan halt meg. S mikor a keresttől hazafelé mentem, én is úgy siránkoztam fájdalmamban, mint ti: »Jaj, jaj! Uram! Te Isten vagy! Miért túród ezt, miért haltál meg, miért szomorítottad meg szívünket, akik hittük, hogy eljön a Te országod?«

...Ő pedig, a mi Urunk és Királyunk, harmadnapra feltámadt halottaiból, és lakozott miközöttünk, amíg nagy dicsőségben fel nem ment az Ő országába...

Mi pedig megismervén kishitűségünket, megerősödünk szívünkben, s attól kezdve az Ő magvetői vagyunk...”

.....
Ekkor arrafelé fordult, ahonnan az első panasz elhangzott, s most már hangosabban folytatta:

- Miért panaszkodtok?... Az Isten önként adta magát kínszenvedésre és halálra, ti pedig azt akarnátok, hogy titeket megvédjen ettől? Ó, kicsiny hitűek! Mégsem értitek tanításait? Hát ezt az egy életet ígérte Ő nektek? Íme, elötökbe jön, és hívogat: „Jöjjetek énhozzám mindnyájan”, íme, magához akar emelni benneteket, ti pedig két kézzel kapaszkodtok a földbe, s úgy kiáltjátok: „Uram, ments meg!” Én, aki az Úr előtt porszem, de tielőttetek az Ő apostola és helytartója vagyok, a Krisztus nevében mondom nektek: nem a halál vár rátok, hanem az élet, nem kínszenvedés, hanem határtalan gyönyör, nem könnyek és sóhajok, hanem énekek éneklése, nem rabság, hanem királyi uralom! Én, az Isten apostola, mondom neked, te özvegy: fiad nem hal meg, hanem dicsőségben megszületik az örök életre, s te egyesülsz vele! Neked pedig, te atya, kinek ártatlan leánykáját a hóhérok megszeplősítették, ígérem, hogy megtalálod őket, s Hebron liliomainál is fehérebbek lesznek! Nektek pedig, ti anyák, akiket árváitoktól ragadnak el, nektek, akik atyáitokat veszítitek el, nektek, akik panaszkodtok, akik szeretteitek halálát fogjátok nézni, nektek, ti gondterhelt, szerencsétlen, reszkető emberek, s nektek, akiknek a Krisztus nevében meg kell halnotok, azt mondom, hogy mintegy álomból ébredtek fel a boldog virrasztásra, s mintegy éjszakából az Úr hajnalára. A Krisztus nevében hulljon le a hályog szemetekről, s gyúljon lángra szívetek!

Azzal felemelte kezét, mintha parancsot osztana, azok pedig érezték, hogy ereiket új vér tölti meg, s csontjaikat reszketés rázza, mert most már nem az a gondterhelt, korhatag aggastyán állt előttük, hanem egy tagbaszakadt óriás, aki mindnyájuk lelkét kiemelte a porból és a félelemből.

- Ámen! - mondta rá néhány hang.

Az apostol szeméből pedig egyre ragyogóbb fény sugárzott s áradt belőle a magasztos erő és a szentség. A fejek meghajoltak előtte, s mikor az ámen elhangzott, így folytatta:

- Könnyezve vessetek, hogy vidáman arathassatok! Miért féltek a gonosz erejétől? A föld, Róma és a városok falai felett az Úr uralkodik, s ő a ti szíveitekben lakozik. A kövek nedvesek lesznek a könnytől, a homokot vér áztatja, a gödrök megtelnek tetemeitekkel, de bizony mondom nektek: ti győztetek! Az Úr indul a gonoszság, az elnyomás és a kevélység e városának meghódítására, s ti vagytok az Ő légiói! S miként ő kínszenvedésével és vérével váltotta meg e világot, azt akarja, hogy ti is kínszenvedéseitekkel és véretekkel váltsátok meg ezt a parázna várost!... Íme, ezt üzeni nektek az én szájamon át!

S karját kitérve merően a magasba nézett. Azoknak meg a szívverésük is elállt, mert érezték, hogy az apostol lát valamit, amit az ő halandó szemük meg nem láthat.

S Péter arca valóban elváltozott, fény áradt róla, s egy darabig szótlánul nézett, mintha az elragadtatástól némult volna meg, de csakhamar ismét megszólalt:

- Itt vagy, Uram, s megmutatod nekem utaidat!... Hogyan, Krisztusom?... Hát nem Jeruzsálembe, hanem a sátán e városába helyezed el királyi székedet? Itt, e könnyekből és e vérből kívánod felépíteni egyházadat? Itt, ahol ma még Nero uralkodik, épüljön meg a Te örökkévaló királyságod? Ah, Uram! Se megfélemlítetteknek parancsolod, hogy csontjaikból rakják le a világ Sionjának fundamentumát, s az én lelkeimtől kívánod, hogy azt és a világ minden népét kormányozza?... S íme, kiárasztod erődöt a gyengékre, hogy erősek legyenek s íme

megparancsolod, hogy innen legeltessem a Te nyájadat az idők teljességéig... Ó, áldottak a Te ítéleteid, ki azt parancsolod, hogy győzzünk. Hozsanna! Hozsanna!...

S akik megfélemlettek, most felálltak, akik kételkedtek, azoknak szívébe új hit áradt. „Hozsanna!” - kiáltották egyesek. „Pro Christo!” - mondták rá mások, aztán csend lett. Cikázó nyári villámok világították meg a fészker belsejét s a megindultságtól sápadt arcokat.

Péter még sokáig imádkozott látomásaiba merülve, de végül feleszmélt, sugárzó, ihletett arcát a gyülekezet felé fordította, s megszólalt:

- Íme, miként az Úr legyőzte bennetek a kételkedést, elmenvén, ti is győzedelmeskedjétek az Ő nevében!

S noha tudta már, hogy győznek, noha tudta, mi fakad könnyeikből és vérükből, hangja mégis megremegett a megindultságtól, mikor a kereszt jelével így búcsúzott tőlük:

- Most pedig megáldalak titeket, gyermekeim, a kínszenvedésre, halálra és örökkévalóságra!

De azok könyörögve fogtak körül: „Mi már készen vagyunk, de te óvjad szent fejedet, mert te vagy a helytartó, aki a Krisztus kormánypalcáját kezében tartod!” Ruhájába kapaszkodtak, ő pedig fejükre tette kezét, s mindegyiktől külön búcsúzott, mint az apa messze útra induló gyermekeitől.

S már szállingóztak is kifelé a fészkerből, mert siettek haza, hogy onnan a börtönökbe, majd az arénákba kerüljenek. Értelmük elszakadt a földtől, lelkük az örökkévalóság felé szárnyalt, s mentek mintegy álomszerű elragadtatásban, hogy a bennük buzgó erőt szembeállítsák a „vadállat” erejével és kegyetlenségével.

Az apostolt pedig Pudens szolgája, Nereus fogadta magához, s a szőlőskert egy elrejtett ösvényén vezette háza felé. De a világos éjszakában nyomon követte őket Vinicius, s mikor végre Nereus kunyhójához értek, az apostol lába elé roskadt.

Péter megismerte.

- Mit kívánsz, fiam? - kérdezte.

De Vinicius a fészkerben hallottak után már semmiért sem mert könyörögni, csak mindkét kezével átölelte az apostol lábát, zokogva szorította hozzá homlokát, s így, némán esdekelt irgalomért.

Péter pedig így szólt:

- Tudom, elragadták tőled a leánykát, akit szerettél. Imádkozz érte.

- Uram! - nyögte Vinicius, még erősebben ölelve az apostol lábát. - Uram, én nyomorult féreg vagyok, de te ismerted Krisztust, te könyörögi, te emelj szót érte.

S fájdalmában remegett, mint a falevél, homlokával a földet verte, mert megismerve az apostol erejét, tudta, hogy csakis ő adhatja neki vissza Lygiát.

Pétért meghatotta ez a fájdalom. Visszaemlékezett rá, hogy nemrég a Crispus által megdorgált Lygia is így hevert lábainál, irgalomért esedezve. Visszaemlékezett rá, hogy ő akkor Lygiát felemelte és megvigasztalta, most hát felemelte Viniciust is.

- Fiacskám - mondta -, én imádkozom érte, de te el ne feledd, amit azoknak a kételkedőknek mondtam, hogy maga az Úr is elszenvedte a keresztalált, s el ne feledd, hogy a földi élet után kezdődik a másik, az örökkévaló élet.

- Tudom!... Hallottam - felelte Vinicius halvány ajkával levegő után kapkodva -, de látod, uram... nem bírom! Ha vér kell, kérd Krisztust, hogy vegye el az enyémet... Én katona vagyok. Kétszerezze, háromszorozza meg a Lygiának rendelt kínszenvedést, kiállom, de őt mentse meg! Hiszen gyermek még, uram, Ő pedig erősebb Caesarnál, hiszem, hogy erősebb! Hiszen te is szeretted őt. Te áldottál meg bennünket. Hiszen ártatlan gyermek még!...

Azzal megint lehajolt, s arcát Péter térdéhez szorítva, egyre ezt ismételte:

- Te ismerted Krisztust, uram, te ismerted. Téged meghallgat! Emelj szót érte!

Péter behunyta szemét, s buzgón imádkozott.

A nyári villámok ismét megvilágították az eget. Vinicius a villámok fényénél az apostol száját leste, onnan várva az ítéletet: életet vagy halált. A szőlőskert csendjében a fűrjek egymást hívogató kiáltása meg a Via Salaria melletti taposómalmok távoli tompa zúgása hallatszott.

- Vinicius - kérdezte végre az apostol -, hiszel-e?

- Uram, hát idejöttem volna másképpen? - felelte az ifjú.

- Akkor hát higgy végig, mert a hit hegyeket mozgat meg. Ha tehát ama leánykát a hóhér pallosa alatt vagy az oroslán szájában látnád is, még akkor is hidd, hogy Krisztus megszabadíthatja. Higgy és imádkozz hozzá, s én veled együtt imádkozom.

Azzal arcát az égre emelve, hangosan mondta:

- Irgalmas Krisztusom, tekintsd e fájó szívet, és vigasztald meg! Irgalmas Jézusom, enyhítsd a vihart e kicsiny bárány gyapjának ereje szerint! Irgalmas Krisztusom, aki arra kérted atyádat, hogy múljék el Tőled ama keserű pohár, fordítsd most el azt e szolgád ajakától! Ámen!

Vinicius pedig, a csillagok felé nyújtva kezét, még hozzátette:

- Ó, Krisztusom, én a Tied vagyok! Fogadj el engem helyette!

A keleti ég alján hasadt a hajnal.

ÖTVENNEGYEDIK FEJEZET

Vinicius, miután az apostoltól elbúcsúzott, a reménytől újjászületett szívvel ment a börtönbe. Valahol a lelke mélyén még felsírt a kétségbeesés és a rémület, de ő elnyomta magában e hangokat. Lehetetlennek tartotta, hogy az Isten helytartójának közbenjárása s imájának hatalma eredménytelen maradjon. Félt reményét veszteni, félt kételkedni. „Bízni fogok irgalmában - ismételte -, még ha az oroszlán szájában látnám is.” S bár lelke remegett, s homlokát hideg veríték borította, e gondolat hitet öntött belé. Most szíve minden dobbanása imádság volt. Kezdte megérteni, hogy a hit hegyeket mozgat meg, mert valami furcsa erő áradt szét benne, amelyet ezelőtt sosem érzett. Úgy érezte, hogy ezzel az erővel véghez tud vinni olyan dolgokat, amelyekkel tegnap még meg nem birkózott volna. Néha úgy érezte, mintha már minden baj elmúlt volna. S amikor a kétségbeesés újra felsírt lelkében, eszébe jutott az az éjszaka és az aggastyán szent arca, amint imádkozva a magasba nézett. „Nem! Krisztus nem tagadja meg első tanítványától és a nyáj pásztorától! Krisztus nem tagadja meg tőle, én pedig nem kételkedem.”

S futott a börtönbe, mintha örvendetes hírt vinne.

De váratlan dologra érkezett.

A Mamertinus-börtön egymást váltó praetorianus őrségének már minden tagja jól ismerte, s rendszerint semmiféle akadályt nem gördítettek útjába, de ezúttal a lánc nem nyílt ki, a centurio pedig hozzálépve így szólt:

- Bocsáss meg, nemes tribunus, de ma azt a parancsot kaptuk, hogy senkit be ne bocsássunk.

- Parancsot? - ismételte meg Vinicius elsápadva.

A katona részvétellel nézett rá.

- Igen, uram - felelte -, Caesar parancsa. A börtönben sok a beteg, s talán attól félnek, a látogatók széthordhatják a ragályt a városban.

- De úgy mondtad, hogy a parancs csak a mai napra szól?

- Délben váltjuk az őrséget.

Vinicius elhallgatott, s fejről levette sisakját, mert úgy érezte, hogy az ólomból van.

Erre a katona közelebb lépett, s hangját hallatva tette hozzá:

- Nyugodj meg, uram, az örök meg Ursus vigyáznak rá.

Azzal lehajolt, s hosszú, gall kardjával egy szempillantás alatt odarajzolt a kőkockára egy halat.

Vinicius élesen ránézett.

- És praetorianus vagy?

- Amíg oda nem kerülök - felelte a katona, a börtönre mutatva.

- Én is Krisztust imádom.

- Dicsértessék az Ő neve! Tudom, uram. A börtönbe nem engedhetlek be, de ha levelet írsz, azt átadom az öröknek.

- Köszönöm, testvér.

S a katona kezét megszorítva távozott. A sisak már nem nyomta ólomsúllyal. A reggeli nap a börtön falai fölé emelkedett, s amint fénye erősödött, éppen úgy telt meg Vinicius szíve újra reménységgel. Ez a keresztény katona ismét mint egy a Krisztus hatalmának bizonyítéka volt számára. Kis idő múlva megállt, s tekintetét a Capitolium és Iuppiter Stator temploma fölött függő rózsaszínű felhőkre irányítva így szólt:

- Ma nem láttam őt, Uram, de hiszek irgalmadban.

Otthon Petronius várta, aki, mint rendesen, „az éjszakát is nappallá téve” csak nemrég tért haza. De arra már volt ideje, hogy megfürödjék, s az alváshoz megkenesse testét.

- Új híreim vannak számodra - kezdte. - Tullius Seneciónál voltam, s ott volt Caesar is. Nem tudom, honnan jutott eszébe az Augustának, hogy a kis Rufiust is magával hozza... Talán hogy szépségével meglágyítsa Caesar szívét. Sajnos, a gyereket a felolvasás közben elnyomta az álom, mint annak idején Vespasianust. Mikor a Rótszakállú ezt meglátta, hozzávágott egy serleget, és súlyosan megsebesítette. Poppaea elájult, s mindnyájan hallották, hogy Caesar így szólt: „Torkig vagyok már ezzel a fattyúval”, pedig tudod, ez annyi, mint a halál!

- Isten büntetése függ az Augusta feje fölött - felelte Vinicius -, de miért mondd ezt nekem?

- Azért, mert téged és Lygiát Poppaea haragja üldözött, most pedig, hogy elég neki a maga baja, talán eláll a bosszútól, s könnyebb lesz őt kibékíteni. Ma este találkozunk, s beszélék vele.

- Köszönöm, jó hírt mondtál.

- Te pedig fürödj meg, és térj nyugovóra. Az ajkad kék, s mintha önmagad árnyéka volnál.

De Vinicius megkérdezte:

- Nem beszéltek róla, mikor lesz az első ludus matutinus?

- Tíz nap múlva. De más börtönökkel kezdik. Minél több időnk lesz, annál jobb. Még nincs minden elveszve.

De maga sem hitte, amit mond, hiszen jól tudta, hogy ha Caesar Aliturus kérésére olyan nagyszerű feleletet talált, hogy Brutushoz hasonlította magát, akkor Lygia számára már nincs mentség. Könyörületből elhallgatta azt is, amit Seneciótól hallott, hogy Caesar és Tigellinus elhatározták, a legszebb keresztény szüzeket kiválogatják maguknak és barátaiknak, s mielőtt kínhalálra adnák, megbecstelenítik őket, a többit pedig a játékok napján kiadják a praetorianusoknak és a vadállatok őreinek.

Tudta, hogy Vinicius semmiképpen sem akarja túlélni Lygiát, szándékosan szította hát a reményt az ifjú szívében, először azért, mert részvétet érzett iránta, másodszer pedig, esztéta lévén, fontos volt neki, hogy ha Vinicius meghal, mint szép férfi haljon meg, ne pedig a fájdalomtól és az álmatlanságtól elnyomorított és feketévé aszalt arccal.

- Körülbelül ezt mondom majd az Augustának: „Mentsd meg Lygiát Viniciusnak, s én megmentem Rufiust neked.” S valóban gondolkozni fogok ezen. A Rótszakállúnál úgy van, hogy egy megfelelő pillanatban kimondott szó megmenthet vagy akár elveszthet valakit. A legrosszabb esetben is időt nyerünk.

- Köszönöm - ismételte meg Vinicius.

- Azzal köszönöd meg legjobban, ha eszel, és lefekszel aludni. Athénére! Odysseus a legnagyobb veszedelemben sem feledkezett meg az evésről és alvásról. Biztosan az egész éjszakát a börtönben töltötte.

- Nem - felelte Vinicius. - Most akartam a börtönbe menni, de parancsuk van, hogy ne engedjenek be senkit. Tudd meg kérlek, hogy ez a parancs csak a mai napra szól-e, avagy így lesz a játékok megkezdéséig.

- Ma éjjel megtudom, s holnap reggel megmondom, mennyi időre szól, s miért adták ki. Most pedig, ha maga Helios szállna is le bánatában az alvilág mezőire, megyek aludni, s te is kövesd példámat.

Elváltak, de Vinicius a könyvtárba ment, s levelet írt Lygiának. Mikor befejezte, maga vitte el; s adta át a keresztény centuriónak, az pedig azonnal vitte a börtönbe. Csakhamar vissza is tért Lygia köszöntésével, s azzal az ígérettel, hogy még aznap elviszi Lygia válaszát.

Vinicius azonban nem akart hazamenni, hanem leült egy kőtömbre, s ott várta meg a választ. A nap már magasan járt, s a Clivus Argentariuson át szokás szerint már gyülekezett a tömeg a Forumra. Az árusok hangosan kínálgatták portékájukat, a jószok szolgálataikat ajánlgatták a járókelőknek, a polgárok komolyan lépkedtek a rosta felé, hogy meghallgassák az alkalmi szónokokat, vagy közöljék egymással a legfrissebb híreket. De amint a nap heve erősebb lett, a naplopók egyre inkább behúzódtak a templomok porticusaiba, ahonnan minduntalan egész galambrajok röppentek ki, s nagy szárnycsattogással csillogtatták fehér tollukat a napfényben és a kék égbolt alatt.

Vinicius szeme az erősödő fénytől, a zsvajgástól, a hőségtől és a hosszas álmatlanságtól lassanként kezdett ólmossá válni. A közelben morát játszó suhancok egyhangú kiáltása s a katonák egyenletes léptei lassan álomba ringatták. Egyszer-egyszer még felemelte fejét, végignézett a börtönön, aztán odatámasztotta a szikla pereméhez, nagyot sóhajtott, mint a hosszas sírás után álomba szenderülő gyerek, és elaludt.

S nyomban megrohanták a látomások. Azt álmodta, hogy Lygiát vitte a karján egy ismeretlen szőlőskerten át, előtte ment Pomponia Graecina, és egy lámpással világított: „Fordulj vissza!” - kiáltotta utána a távolból egy hang, talán Petroniusé. De ő nem törődött a hívással, csak ment tovább Pomponia után, amíg el nem érték a kunyhót, amelynek küszöbén állt Péter apostol. Ekkor ő megmutatta az apostolnak Lygiát, s így szólt: „Az arénából jövünk, uram, de nem bírjuk őt felébreszteni, ébreszd hát fel te.” Péter azonban azt mondta: „Maga Krisztus jön el, hogy felébressze!”

Aztán a képek összezavarodtak előtte. Almában látta Nerót meg Poppaeát, karján a kis Rufiusszal, kinek véres homlokát Petronius mosogatta, látta Tigellinust, amint hamut hintett a drága étkekkel megrakott asztalra, meg Vitelliust, aki ezeket az ételeket falta, s látott az asztal körül sok más augustianust. Ő maga Lygia mellett nyugodott, de az asztalok között oroszlánok jártak, s fakó állukról vér csorgott le. Lygia kérte, hogy vezesse ki, de őt olyan rettenetes erőtlenség szállta meg, hogy mozdulni sem bírt. Ezután látomásai még zűrzavarosabbakká lettek, s végül minden teljes sötétségbe borult.

Mély álmából csak a nap heve ébresztette fel, meg a közvetlen közelből hallatszó hangos kiáltások. Vinicius megdörzsölte szemét: az utcán nyüzsgött a nép, de két sárga tunikás futár hosszú nádpálcával háritotta félre a tömeget, s kiáltozva csinált helyet egy pompás gyaloghintónak, melyét négy hatalmas egyiptomi rabszolga vitt.

A gyaloghintóban egy fehérbe öltözött férfi ült, de arcát nem lehetett jól látni, mert papyrus-tekercset tartott szeme elé, s figyelmesen olvasott valamit.

- Helyet a nemes augustianusnak! - kiáltották a futárok.

Az utca azonban annyira tömve volt emberekkel, hogy a gyaloghintónak egy pillanatra meg kellett állnia. Ekkor az augustianus türelmetlenül eresztette le a kezében tartott papyrustekercset, s a gyaloghintóból kihajolva kiáltotta:

- Kergessétek széjjel ezeket a naplopókat. Gyorsan!

De észrevette Viniciust, mire visszakapta fejét, s hirtelen ismét maga elé tartotta a papyrustekercset.

Vinicius pedig végigsimította homlokát mert azt hitte, még mindig álmodik.

A gyaloghintóban Chilon ült.

Eközben a futárok utat csináltak, s az egyiptomiak megindultak, az ifjú tribunus azonban most egy szempillantás alatt sok mindent megértve, ami eddig érthetetlen volt számára, a gyaloghintóhoz lépett.

- Üdv neked, Chilon! - köszöntötte.

- Üdv neked is, ifjú - felelte Chilon méltóságteljesen és büszkén, s arcára nyugalmat erőltetett, bár lelke annál nyugtalanabb volt -, de ne tartóztass fel, mert barátomhoz, a nemes Tigellinushoz sietek.

Vinicius azonban a gyaloghintó peremét megragadva, feléje hajolt, s egyenesen a szemébe nézve elváltozott hangon kiáltotta:

- Te árultad el Lygiát!

- Ó, Memnon kolosszusa! - kiáltotta Chilon ijedten.

De Vinicius tekintete nem volt fenyegető, a görög féelme tehát hamar elpárolgott. Eszébe jutott, hogy Tigellinus, sőt ő is Caesar oltalma alatt áll, aki előtt mindenki reszket, s erős rabszolgái is vannak, míg Vinicius elkínzott arccal, a fájdalomtól megrokkant alakkal, fegyvertelenül áll itt előtte.

E gondolat visszaadta vakmerőségét. Viniciusra függesztette vörös szegélyű szemét, s odasúgta:

- Te pedig megvesszőztettél, mikor majd éhen haltam.

Egy pillanatra mind a ketten elhallgattak, aztán Vinicius tompa hangja hallatszott:

- Bántottalak, Chilon...

Erre a görög felkapta fejét, s ujjával pattintva, ami Rómában a lenézés és megvetés jele volt, így szólt, olyan hangosan, hogy mindenki meghallja:

- Ha kérni akarsz tőlem valamit, barátom, gyere el a reggeli órákban esquilinusi lakásomra, mert vendégeimet és klienseimet reggeli fürdőm után fogadom.

S intett, mire az egyiptomiak felkapták a gyaloghintót, a sárgába öltözött futárok pedig nádpálcáikkal hadonászva kiáltozták:

- Helyet a nemes Chilon Chilonides gyaloghintájának! Helyet, helyet!...

ÖTVENÖTÖDIK FEJEZET

Lygia gyorsan papírra vetett hosszú levélben búcsúzott örökre Viniciustól. Tudta, hogy ezentúl senki be nem léphet a börtönbe, s hogy Viniciust most már csak az arénáról láthatja. Arra kérte hát, tudja meg, mikor kerül rá a sor, s akkor legyen ott a játékokon, mert szeretné életében még egyszer látni. Levelében nyoma sem volt a félelemnek. Azt írta, hogy ő is meg a többiek is vágnak már az aréna után, mert akkor megszabadulnak a börtöntől. Remélte, hogy Aulus és Pomponia is feljönnek Rómába, s kérte, hogy ők is legyenek ott. Minden szavából érzett a rajongás és a teljes elszakadás az élettől, s ebben az állapotban éltek mindnyájan a börtönben, de érzett a rendíthetetlen hit is, hogy az ígéreteknek a síron túl teljesedniük kell. „Akár most, akár halálom után szabadít is meg Krisztus - írta -, Ő, Péter apostol útján, neked ígért, tehát én a tied vagyok.” S könyörgött Viniciusnak, hogy ne sajnálja őt, s ne hagyja, hogy a fájdalom erőt vegyen rajta.

A halál nem jelentette számára az eskü feloldását. Gyermeki bizalommal ígérte, hogy kínhalála után azonnal megmondja Krisztusnak, hogy Rómában maradt a vőlegénye, Marcus, aki egész szívével vágyódik utána. S azt hitte, Krisztus talán megengedi, hogy egy pillanatra visszajöjjön a lelke Viniciushoz, s megmondja neki, hogy él, a kínokra nem is emlékszik, és nagyon boldog. Egész leveléből áradt a boldogság és a határtalan reménység. Csak egyetlen olyan kérés benne, amely földi dolgokat érintett: hogy Vinicius vigye el holttestét a spolariumból,¹³⁹ s mint feleségét temesse el abba a sírboltba, amelyben valamikor majd ő is nyugodni fog.

Az ifjú vérező szívvel olvasta a levelet, de sehogyan sem tudta elhinni, hogy Lygia vadállatok agyaraitól veszhet el, s hogy Krisztus meg ne könyörüljön rajta. De éppen ez adta neki a reményt és bizalmat. Hazament, s válaszolt, hogy mindennap elmegy a Tullianum falaihoz, s ott fog várni, míg Krisztus össze nem morzsolja a falakat, s vissza nem adja őt neki. Meghagyta, Lygia is higgye, hogy Krisztus még a cirkusból is visszaadhatja őt neki, hogy a Nagy Apostol is könyörög ezért, s hogy a szabadulás pillanata közel van. A megtért centurio azt mondta, hogy másnap átadja Lygiának a levelet.

De mikor Vinicius másnap kiment a börtönhöz, a centurio kilépett a sorból, maga sietett hozzá, s így szólt:

- Hallgass meg, uram! Krisztus, aki megpróbált, megmutatta neked kegyelmét. Ma éjjel eljöttek Caesar és a praefectus szabadosai, hogy kiválogassák nekik a meggyalázásra szánt keresztény szüzeket, kérdezősködtek szerelmesed után is, de az Úr ráküldte a lázt, amely a Tullianum rabjait pusztítja, s így őt békében hagyták. Tegnap este már eszméletlen volt, s áldott legyen a Megváltó neve, mert ez a betegség, amely megóvta őt a gyaláztattól, megóvhatja a haláltól is.

Vinicius kezével a katona vállpáncéljába kapaszkodott, hogy el ne essék, az pedig folytatta:

- Köszönd az Úr irgalmának. Linust elhurcolták, s kőpadra vitték, de látván, hogy haldoklik, visszaadták. Talán neked is visszaadják őt most, s Krisztus visszaadja egészségét.

Az ifjú tribunus egy darabig még lehorgasztott fejjel állt ott, de aztán fejét felemelve, halkan így szólt:

---

¹³⁹ Az a hely az amphitheatrumban, ahol a meggyilkolt gladiátorokról lehúzták a ruhát.

- Úgy van, centurio. Krisztus, aki megmentette a gyalázattól, megmenti a haláltól is.

S miután estig ott ült a börtön fala tövében, hazament, hogy elküldjön Linusért, s elvitesse őt egyik városszéli villájába.

Petronius azonban, mindenről tudomást szerezhén, elhatározta, hogy tovább kísérletezik. Már megelőzőleg is volt az Augustánál, de most ismét elment hozzá. A kis Rufius ágyánál találta. A betört fejű gyermek félrebeszélte a magas láztól, anyja pedig kétségbeesve ápolgatta, talán csak azért, hogy aztán annál kínosabb halállal haljon meg.

Annyira lefoglalta saját fájdalma, hogy hallani sem akart sem Viniciusról, sem Lygiáról, de Petronius megrémítette.

- Megsértetted az új, az ismeretlen istenséget - mondta neki. - Te, Augusta, állítólag a héber Jehovát imádod, de a keresztények azt állítják, hogy Krisztus az ő fia, gondold hát meg, nem az Atya haragja üldöz-e. Ki tudja, hogy mindaz, ami veled történt, nem az ő bosszújuk-e, s hogy Rufius élete nem a te viselkedésedtől függ-e?

- Mit tegyek hát? Mit kívánsz? - kérdezte Poppaea ijedten.

- Békítsd ki a megharagított istenséget.

- Hogyan?

- Lygia beteg. Eszközöld ki Caesartól vagy Tigellinustól, hogy adják ki Viniciusnak.

Az asszony kétségbeesve kérdezte:

- Azt hiszed, megtehetem?

- Akkor megtehetsz mást. Ha Lygia meggyógyul, halálra kell mennie. Menj el tehát Vesta templomába, s követeld, hogy a Virgo Magna¹⁴⁰ legyen véletlenül a Tullianum közelében, mikor a rabokat halálra viszik, s parancsolja meg, hogy a leányt bocsássák szabadon. A nagy Vesta-szűz nem tagadja ezt meg tőled.

- S ha Lygia meghal betegségében?

- A keresztények azt mondják, hogy Krisztus bosszúálló, de igazságos: lehet, hogy már szándékkal is kibékíted.

- Adjon valami jelt, hogy megmenti Rufiust.

Petronius vállat vont.

- Én nem az ő követe vagyok, csak annyit mondok, isteni Augusta, jobban teszed, ha békeességben vagy minden istenséggel, a rómaiakkal éppen úgy, mint az idegenekkel.

- Megyek! - jelentette ki Poppaea megtört hangon.

Petronius mélyen fellélegzett. „Végre elértem valamit” - gondolta, s Viniciushoz visszatérve így szólt:

- Kérd Istenedet, hogy Lygia ne haljon meg a láztól, mert ha kigyógyul, a nagy Vesta-szűz szabadon bocsáttatja. Maga az Augusta kéri meg erre.

Vinicius rávetette lázas tekintetét.

- Őt Krisztus szabadítja meg - felelte.

---

¹⁴⁰ A Vesta-szüzek testületének főnökasszonya.

Poppaea pedig, aki Rufius megmentése érdekében kész lett volna a világ minden istenségeinek hekatombákat áldozni, még aznap elment a Forumra a Vesta-szüzekhez, s a beteg gyermeket addig hűséges dajkájának, Silviának oltalmára bízta, aki még őt is dajkálta.

De a Palatinuson már kimondták az ítéletet a gyermek felett. Alig tűnt el ugyanis a császárné gyaloghintaja a Nagy Kapun túl, a kis Rufius betegszobájába belépett Caesar két szabadosa, az egyik rávetette magát Silviára, s betömte a száját, a másik pedig felkapott egy réz szfinxszobrocskát, s egyetlen ütéssel elnémította a dajkát.

Aztán Rufiushoz léptek. A lázas gyermek öntudatlanságában, nem tudván, mi megy végbe körülötte, rájuk mosolygott, összehunyorította gyönyörű szemecskéjét, hogy megismerje őket. De azok levették a dajkáról a cingulumot, az övet a fiúcska nyakára tekerték s megszorították. A gyermek egyetlen kiáltással hívta anyját, s már vége is volt. Azzal beburkolták egy lepedőbe, s a készen álló lovakra felülve elvitték Ostiába, s ott a kis holttestet a tengerbe dobták.

Poppaea nem találta ott a nagy szüzet, mert az a többi Vesta-szűzzel együtt Vatiniusnál volt, csakhamar visszatért hát a Palatinusra. Az üres ágy és Silvia kihűlt teteme láttára elájult, s mikor magához térítették, eszelős kiáltásba fogott, s vad kiabálása egész éjjel és a következő napon is folyton hallatszott.

Harmadnap azonban Caesar lakomára hívta, felöltötte tehát ametiszt színű tunikáját, s aranyhajú szépségében, megkövült arccal, szótlanul, de fenyegetően ült ott, mint a halál angyala.

ÖTVENHATODIK FEJEZET

Mielőtt a Flaviusok felépítették volna a Colosseumot, Rómában az amphitheatrumokat leginkább fából építették, s így a tűzvész alkalmával csaknem mind el is pusztultak. Nero azonban, hogy a megígért cirkuszi játékokat megtarthassák, építtetett néhányat, s egyebek között egy óriási méretűt is, amelynek számára a tűzvész eloltása után azonnal tengeren és a Tiberisen szállítottak az Atlas-hegység lejtőiről kitermelt óriási szálfákat. Mivel pedig a cirkuszi játékoknak nagyszerűség és az áldozatok tömege tekintetében felül kellett múlniuk minden eddigit, hatalmas helyiségeket építettek a vadállatoknak és az embereknek is. Ezer meg ezer mesterember éjjel-nappal dolgozott az építkezésnél. Pihenés nélkül folyt a munka, díszítés. A nép csodákat beszélt a bronzsal, borostyánnal, elefántcsonttal, gyöngyházzal és tengeren túli teknőcök teknőjével kirakott mellvédekről. Az ülésorok mentén húzódó csatornába bevezették a hegyekből a jéghideg vizet, hogy még a legnagyobb hőség idején is kellemesen hűtse a cirkusz levegőjét. Az óriási bíborszínű velarium védte a közönséget a nap sugaraitól. A széksorok között füstölőket helyeztek el az arab illatszerek füstölőgtetésére. Fent permetező készülékek voltak, amelyekből sáfrány- és királyharaszt-harmat hullott a közönségre. Severus és Celer, a híres építésszek, minden tehetségüket latba vetették, hogy eddig soha nem látott amphitheatrumot építsenek, amely egyúttal az eddigieknél sokkal nagyobb számú közönséget is befogadhasson.

Így aztán a ludus matutinus megnyitásának napján a népség tömegei már hajnaltól vártak a kapunyitásra, s élvezettel hallgatták az oroszlánok ordítását, a párducok horkoló üvöltését és a kutyák vonítását. A vadállatoknak két nap óta nem adtak enni, ellenben véres húsdarabokat mutogatták nekik, hogy annál jobban felingereljék éhségüket és dühüket. Volt is néha olyan vad ordítás, hogy a cirkusz előtt ácsorgó emberek nem hallották egymás szavát, sőt a félénkebbek el is sápadtak ijedtükben. Napkeltekor azonban felzendült a hangos, de nyugodt éneklés a cirkusz területén. A nép ámulva hallgatta, s egyre ismételte: „A keresztények! A keresztények!” S valóban, már az éjszaka folyamán nagy csapatokban hajtották őket az amphitheatrumba, de nem egy börtönből, ahogyan kezdetben tervezték, hanem mindegyikből egy keveset. A tömeg tudta, hogy a látványosságok elhúzódnak hetekig, sőt hónapokig, de azon vitatkoztak, hogy vajon a mai napra kijelölt keresztényekkel végezni tudnak-e egy nap alatt. A reggeli éneket annyi férfi-, női és gyermekhang énekelte, hogy a hozzáértők véleménye szerint, ha egyszerre százat vagy akár kétszázat hajtanak is ki az arénára, a vadállatok elfáradnak, jóllaknak, s estig nem bírják valamennyit széttépni. Mások úgy vélték, hogy ha az arénán egyszerre túl sok áldozat szerepel, az megosztja a nézők figyelmét, s nem élvezhetnék eléggé a látványosságot. Amint közeledett az időpont, a nézőtérre vezető folyosók, vagyis vomitoriumok megnyitásának ideje, a nép is mindjobban felélénkült, jókedvű lett, s egyre hangosabban vitatkozott a látványosságot érintő különböző dolgok felett. Pártok alakultak, az egyik szerint az oroszlánok, a másik szerint a tigrisek tudják ügyesebben széttépni az embereket. Itt-ott már fogadtak is. Mások viszont a gladiátorokról tárgyaltak, akiknek a keresztények előtt kellett fellépniük. Itt is pártokba tömörültek, akár a szamnitok, akár a gallusok, a murmillók, a thrákok vagy a hálóvetők köré, kiknek apróbb csapatai mestereik, az úgynevezett lanisták vezetésével már kora reggel bevonultak az amphitheatrumba. Hogy idő előtt ne fáradjanak magukat, vértet nélkül, egyesek teljesen mezítelenül jöttek, néha zöld gallyal a kezükben, vagy virággal koszorúzva. Fiatal szépségük kidomborodott a hajnali napfényben, s csak úgy lüktetett bennük az élet. Olajtól csillogó, hatalmas testük, mintha márványból faragták volna, igaz elragadtatást keltett a szép idomokban gyönyörködni tudó népben. Sokat közülük személyesen ismertek, s minduntalan fel is hangzott egy-egy kiáltás:

„Üdv, Furnius! Üdv, Leo! Üdv, Maximus! Üdv, Diomedes!” Fialat lányok szerelmesen néztek rájuk, ők pedig kiválogatták a legszebbeket, s azoknak felelgettek tréfás szóval, mintha semmiféle szorongás nem nyomná lelküket, csókokat dobáltak, vagy ilyeneket kiáltottak feléjük: „Ölelj meg, mielőtt a halál átölelne!” Aztán eltűntek a kapu mögött, ahonnan sokan soha többé ki nem jöttek. De egyre újabb menet kötötte le a tömeg figyelmét. A gladiátorok után jöttek a mastigophorusok, vagyis akiknek az volt a feladatuk, hogy korbáccsal ösztökéljék a küzdőket. Azután egész sor öszvérfogatú szekér vonult a spolarium felé, telerakva egymásra halmozott deszkakoporsókkal. A nép megörült e látványnak, mert a koporsók számából a látványosság óriási méreteire következtethetett. Utánuk vonultak, akik majd a sebesülteknek megadják a kegyelemdőfést, ezek mind Charonnak vagy Mercuriusnak voltak öltözve. Ezeket követték a rendfenntartók, akik az ülőhelyeket jelölték ki, majd az ételek és hűsítő italok széthordására kijelölt rabszolgák, végül apraetorianusok, mert ezeket minden Caesar kéznél tartotta az amphitheatrumban.

Végre kinyitották a vomitoriumokat s a tömeg bezúdult a nézőtérre. De olyan rengetegen voltak, hogy órák hosszat özönlöttek befelé, szinte csodálatos volt, hogy az amphitheatrum ilyen hallatlan tömeg népet be bír fogadni. A vadállatok megérezték az emberszagot, s most még jobban ordítottak. A nép úgy zúgott, míg helyét elfoglalta, mint a viharos tenger hulláma.

Végül megérkezett a város praefectura a vigilek kíséretében, utána pedig már végeláthatatlan láncolata következett a senatorok, consulok, raetorok, aedilisek, köztisztviselők és a caesari palota tisztviselői, a praetorianus főtisztek, patríciusok és előkelő hölgyek gyaloghintóinak. Egyes gyaloghintók előtt lictorok lépkedtek, kezükben a vesszőnyaláb és benne a bárd, más gyaloghintók előtt rabszolgák tömegei haladtak. A napfényben csak úgy csillogott a gyaloghintók aranyozása, a fehér és színes ruhák, tollak, fülönfüggők, ékszerek tömege s a bárdok acélja. A cirkusból kihallatszottak a tömeg üdvkiáltásai, amelyekkel a hatalmas előkelőségeket köszöntötte. Időnként még egyre érkeztek kisebb praetorianus csapatok.

De a különböző templomok papjai kissé később jöttek, s csak ők utánuk hozták Vesta szent szüzeit, akik előtt lictorok lépkedtek. Most már csak Caesarra vártak a látványosság megnyitásával. Nero nem akarta a népet sokáig várakoztatni, sőt pontosságával meg akarta nyerni hajlandóságát, csakhamar jött is, az Augusta és az augustianusok kíséretében.

Petronius az augustianusok között érkezett, s az ő gyaloghintájában jött Vinicius is. Az ifjú tudta, hogy Lygia beteg, és eszméletlen állapotban van, de mivel az utóbbi napokban a börtönök látogatását a legszigorúbban megtiltották, a régi őrseget leváltották, s az újnak nem volt szabad fegyőrökkel beszélnie, vagy a látogatóknak a rabok felől bármilyen felvilágosítást adnia, nem volt hát biztos abban, hogy Lygia nincs-e a látványosság első napjára kijelölt áldozatok között. Az oroszlánok elé odavethették betegen, akár eszméletlen állapotban is. Mivel azonban az áldozatokat bevarrták állatbőrökbe, s csoportosan terelték az arénába, a nézők közül senki sem állapíthatja meg, hogy eggyel többen vagy kevesebben vannak-e, de nem is ismerhették fel őket. Az örök és az amphitheatrum egész szolgaszemélyzete meg volt vesztegetve, s a vadállatok őrivel is fennállt a megállapodás, hogy elrejtik Lygiát az amphitheatrum valamelyik sötét zugába, s éjszakának idején kiadják Vinicius egyik megbízható árendásának, aki azonnal elviszi az albai hegyekbe. Petronius is be volt avatva a titokba. Ő azt tanácsolta, hogy Vinicius nyíltan menjen el vele az amphitheatrumba, csak a bejáratnál, a tolongásban surranjon ki a börtönkamrákhoz, s minden tévedés elkerülése végett ő maga mutassa meg az öröknek, hogy melyik Lygia.

Az örök azon a kis ajtón át eresztették be, amelyet ők is használtak, s az egyik fegyőr, név szerint Sirus, azonnal elvezette a keresztényekhez, de még útközben megjegyezte:

- Nem tudom, uram, megtalálod-e, akit keresel. Mi kérdezősködtünk a Lygia nevű szűz felől, de senki sem adott választ, lehet azonban, hogy nem bíztak meg bennünk.

- Sokan vannak? - kérdezte Vinicius.

- Bizonyial sokan megmaradnak holnapra is.

- Vannak köztük betegek?

- Olyan nincs, aki ne tudna megállni a lábán.

Azzal kinyitott egy ajtót, s beléptek egy roppant nagy, de alacsony, sötét szobába, melyet csak az arénába vezető rácsos nyílásokon átszűrődő fény világított meg. Vinicius eleinte nem látott semmit, csak emberi neszt hallott a szobában, és az amphitheatrumból hallatszott be a nép zajongása. De mikor szeme kissé hozzá szokott a homályhoz, egész csomó farkasokhoz és medvékhez hasonló furcsa lényt látott. Ezek állatbőrökbe varrt keresztények voltak. Egyesek álltak, mások térdelve imádkoztak. Itt-ott az állatbőrre leomló hosszú hajról lehetett látni, hogy nők is vannak közöttük. Nőstény farkasokhoz hasonló anyák karjukon tartották ugyan-csak bozontos bőrökbe varrt gyermeküket. De az állatbőrökből derűs arcok tekintettek ki, s szemükben öröm és láz csillogott a sötétben. Szemmel látható volt, hogy ezeknek az embereknek nagy részét egyetlen kizárólagos, földöntúli érzés töltötte el, amely már életükben érzéketlenné tette őket minden iránt, ami körülöttük vagy velük történhetett. Egyesek, akiktől Vinicius Lygia felől kérdezősködött, úgy néztek rá, mintha álomból ébredtek volna, s nem feleltek a kérdésre; mások ujjukat szájukra téve mosolyogtak, s a rács felé mutattak, amelyen át a világosság fényes sugárcévei beszűrődtek. Csak a gyerekek sírtak itt-ott, mert megijedtek a vadállatok ordításától, a kutyák vonításától, a nép lármájától és szüleik állatokéhoz hasonló alakjától. Vinicius, Sirius fogházor mellett haladva, a foglyok arcába nézetgetett, keresett, kérdezősködött, néha meg-megbotlott egy-egy földön heverő alakban, aki elájult a tolongástól, bűztől és forróságtól, de egyre beljebb nyomult a terem homályba borult közepe felé, amely már csaknem akkorának látszott, mint maga az amphitheatrum.

De hirtelen megállt, mert a rács közelében mintha ismerős hangot hallott volna. Rövid hallgatóság után megfordult, s a tömegben áthaladva, megállt a közelben. Egy sugárcéve a beszélő fejére vetődött, s a fényben Vinicius felismerte Crispusnak az állatbőr alól kilátszó lesoványodott, kemény arcát.

- Bánjátok meg bűneiteket - mondta Crispus -, mert íme, elközelgett az idő. De aki azt hiszi, hogy pusztá halálával megválthatja bűneit, az újabb bünt követ el, s az örök tűzbe vettetik. Életekben elkövetett minden bűnökkel megújítottátok az Úr kínszenvedését, hogyan meritek hát azt hinni, hogy a rátok váró kínhalállal eleget tesztek ama másikiért? Ma egyforma halállal halnak meg igazak és hamisak, de az Úr különválasztja az övéit. Jaj nektek, mert az oroslánok széjjelszaggatják testeteket, de nem szaggatják széjjel sem bűneiteket, sem az Úrral való számadásokat. Az Úr elég irgalmat tanúsított, mikor megengedte, hogy keresztre feszítsék, de ezentúl már csak bíró lesz, aki semmiféle bünt nem hagy büntetlenül. Aki tehát azt hitte, hogy kínszenvedéseivel megváltja bűneit, az az igazságos Istent káromolja, s annál szigorúbb büntetés alá esik. Véget ért a kegyelem, s elérkezett az Úr haragjának ideje. Íme, hamarosan a rettenetes bírői szék elé kerültek, ahol az erényesek is alig állhatnak meg. Bánjátok meg bűneiteket, mert megnyíltak a poklok kapui, jaj nektek, férjek és feleségek, jaj nektek, szülők és gyermekek!

S csontos kezét felemelve megrázta a lehajtott fejek fölött. Rettenthetetlen és könyörtelen volt még a halál árnyékában is, amellyel ezek az elítéltek bármely pillanatban valamennyien szembekerülhettek. Szavai után felhangzott a válasz: „Szánjuk, bánjuk bűneinket!”, aztán csend lett, csak a gyerekek sírása és a meaculpázás hallatszott. Vinicius ereiben megfagyott a

vér. Ő, aki minden reményét a Krisztus irgalmába vetette, most azt hallja, hogy elkövetkezett a harag napja, s hogy még az arénában elszenvedett halál sem kelt könnyörületet. De agyán egy pillanat alatt keresztülcikázott a gondolat, hogy Péter apostol másképpen beszélt volna ehhez a halálra szánt tömeghez, mindazonáltal Crispus fenyegető, fanatikus szavai, meg ez a sötét szoba, melynek rácsán túl már a kínszenvedés helye következik, a kínok közelsége s a már halálra felkészült áldozatok tömege borzadályal és rémülettel töltötte el lelkét. Mindezt együtt ijesztőbbnek és sokkal rettenetesebbnek látta, mint a legvéresebb ütközetet, amelyben valaha is részt vett. A rossz levegő meg a hőség fojtogatta. Homlokát ellepte a hideg verejték, elfogta a rémület, hogy elájul, mint azok, akiknek testében meg-megbotlott, amint a szoba belsejében Lygiát kereste, mikor tehát még elgondolta, hogy bármely pillanatban kinyithatják a rácsot, hangosan kiáltozni kezdte Lygia és Ursus nevét, abban a reményben, hogyha ők nem is, de valaki, aki ismeri őket, csak válaszol.

S valóban, egy medvebőrbe öltözött férfi azonnal megrántotta tógáját, s így szólt:

- A börtönben maradtak, uram. Én voltam az utolsó, akit kihajtottak, s láttam a leányt betegen az ágyban.

- Ki vagy? - kérdezte Vinicius.

- A fossor, akinek házában az apostol téged megkeresztelt, uram. Három nappal ezelőtt fogtak el, s ma már meghalok.

Vinicius fellélegzett. Mikor idejött, azt kívánta, hogy itt találja Lygiát, most azonban kész volt megköszönni a Krisztusnak, hogy nincs itt, s ebben is a Megváltó kegyelmének jelét látta.

Közben a fossor még egyszer meghúzta tógáját.

- Emlékszel, uram - kérdezte -, hogy én vezettelek Cornelius szőlőjébe, ahol az apostol tanított?

- Emlékszem - felelte Vinicius.

- Később még láttam őt, egy nappal azelőtt, hogy engem elfogtak. Megáldott, s azt mondta, hogy eljön az amphitheatrumhoz, hogy elbúcsúzzék tőlünk. Szeretnék ránézni halálom órájában, és látni a kereszt jelet, mert úgy könnyebb lesz meghalnom, ha tehát tudod, uram, hol van, mondd meg.

- Petronius emberei között van, rabszolgának öltözve - mondta halkan Vinicius. - Nem tudom, hol foglaltak helyet, de visszamegyek a cirkuszba, s megnézem. Ha kijösztek az arénára, nézz rám, én felállok, s fejemet arrafelé fordítom, úgy majd megtalálod őt.

- Köszönöm, uram, és békesség veled.

- A Megváltó legyen kegyelmes hozzád.

- Ámen.

Vinicius kilépett a cuniculumból, s visszament az amphitheatrumba, ahol Petronius mellett volt a helye a többi augustianus között.

- Itt van? - kérdezte Petronius.

- Nincs. A börtönben maradt.

- Ide hallgass, mi jutott eszembe, de míg rám figyelsz, nézz Nigidiára, hogy azt higgye, az ő hajviseletéről beszélünk... E pillanatban Tigellinus és Chilon ide néznek... Hallgass hát ide: Lygiát az éjjel tegyék koporsóba, s vigyék ki a börtönből, mintha meghalt volna. A többit magad is kitalálod.

- Ki - felelte Vinicius.

Beszélgetésüket Tullius Senecio zavarta meg, mert hozzájuk hajolva kérdezte:

- Nem tudjátok, adnak fegyvert a keresztényeknek?

- Nem tudjuk - felelte Petronius.

- Jobb szeretném, ha adnának, mert másként az aréna hamarosan olyan lesz, mint egy mézsárszék. De micsoda pompás amphitheatrum!

A látvány valóban pompás volt. A tógákkal megtelt alsó ülések fehérlettek, mint a hó. Egy aranyozott emelvényen ült Caesar gyémánt nyakláncsal, aranykoszorúval a fején, mellette a gyönyörű, de komor Augusta, tovább, mindkét oldalon, a Vesta-szüzek, aztán a magas rangú tisztviselők, a senatorok szegélyes palástjaikban, a katonaság főtisztjei ragyogó vértzetben, egyszóval mindenki, aki Rómában hatalmas, előkelő és gazdag volt. A további sorokban ültek a lovagok, fentebb körös-körül feketéllett a tengernyi nép, s fölöttük oszloptól oszlopig rózsából, liliomból, lánycöröcsinből, borostyánból és szőlőből font füzérek függtek.

A nép hangosan beszélgetett, egymást hívták, énekeltek, időnként egy-egy szellemes megjegyzésre, amelyet szájról szájra adtak tovább, kirobbant a nevetés, aztán türelmetlenül topogtak, hogy siettesék a játékok megkezdését.

Végül a topogás már véget nem érő mennydörgéssé erősödött. Ekkor a város praefectusa, aki már korábban, fényes kíséretétől követve, körülhajtatott az arénán, kendőjével jelt adott, amire az amphitheatrumban egy általános „Óóó!” kiáltás szakadt fel ezer torokból.

A látványosság rendszerint a vadállatokra való vadászással kezdődött, amelyben a különböző északi és déli barbárok tűntek ki, ezúttal azonban bőven volt vadállat, így hát az andabatával kezdtek. Ez abból állt, hogy az ellenfelek fején sisak volt, de a szem számára nem volt rajta nyílás, s csali úgy vaktában vagdalkoztak. Tíz-egynéhány harcos lépett egyszerre az arénára, s vakon hadonásztak a kardjukkal, a mastigophorusok pedig hosszú nyelvű villákkal taszigálták őket egymás felé, hogy minél hamarabb találkozzanak. Az előkelőbb közönség közömbösen, sőt megvetéssel nézte ezt a látványosságot, de a nép pompásan mulatott a verekedők ügyetlen mozdulatain, ha pedig úgy adódott, hogy háttal estek egymásnak, egyszerre kitört a hangos kacagás és kiabálás: „Jobbra! Balra! Előre!” s gyakran szándékosan tévesztették meg az ellenfeleket. Néhány pár azonban mégis összeakaszkodott, s a harc kezdett véressé válni. Az elszántabb harcosok ledobták pajzsukat, s bal kezükkel összekapaszkodtak, hogy el ne veszítsék egymást, jobbjukkal pedig életre-halálra harcoltak. Aki elesett, ujját feltartotta annak jeléül, hogy kegyelmet kér, de a nép a látványosság elején rendszerint a sebesült halálát követelte, különösen ha andabatakról volt szó, akiknek arca el volt takarva, s nem ismerhették meg őket. A küzdő felek száma lassan mindinkább csökkent, s mikor végül már csak ketten maradtak, egymásnak lökték őket, s mikor összeütköztek, mind a ketten a homokba estek, s agyonszúrták egymást. Ekkor felhangzott a kiáltás: „Peractum est!” - a szolgák eltakarították a hullákat, fiatal suhancok pedig elgereblyézték a homok véres nyomait, s behintették sáfrány-levelekkel.

Most már komolyabb harc következett, úgyhogy nemcsak a csőcselék, hanem az előkelőbb közönség érdeklődését is felkeltette. A fiatal patríciusok olykor óriási összegekben fogadtak, s gyakran teljesen kifosztották egymást. Már kezdtek is körbejárni a táblácskák a kedvenc nevével és a sestertiusok összegével, amelyet az illető patrícius tett fel a maga jelöltjére. A spectati, vagyis az ismert gladiátorok, akik már szerepeltek és győzelmeiket is arattak az arénán, a legtöbb pártfogóra találtak, de voltak olyan játékosok is, akik tetemes összegeket tettek új, ismeretlen gladiátorokra abban a reményben, hogyha ezek győznek, óriási nyereséget sepernek be. Fogadott Caesar is, a papok, a Vesta-szüzek, a senatorok, a lovagok és a nép is. A köznép, ha elfogyott a pénze, gyakran saját szabadságát tette fel. Szívdobogva, sőt

félelemmel várták hát a küzdő felek megjelenését, s akadtak, akik hangosan fogadalmat tettek az isteneknek, hogy megnyerjék segítségüket kedvencük számára.

Mikor tehát felhangzott a kürtök éles harsogása, az amphitheatrumban feszült várakozás támadt. Ezernyi szempár szegeződött a nagy reteszek felé, amelyekhez odalépett egy Charonnak öltözött férfi, s azt a mély csendben egy kalapáccsal háromszor megkoppantva, mintegy a halálra hívta a kapu mögött várakozókat. Ezután lassan kinyílt a kapu mindkét szárnya, feltárva a fekete mélységet, amelyből egymás után jöttek elő a gladiátorok az arénára. Huszonötös csoportokban jöttek külön a thrákok, a murmillók, a szamnitok, a gallusok, mindnyájan nehéz fegyverzetben, végül a hálövetők, egyik kezükben a hálóval, a másikban a háromágú szigonnyal. Láttukra itt is, ott is felhangzott a taps, amely csakhamar általános óriási viharra erősödött. A nézőtér felső soraitól az alsókig mindenütt égő arcokat, tapsoló kezeket, kitátott szájakat lehetett látni, s az utóbbiakból minduntalan felharsant egy-egy hangos kiáltás. Azok pedig fegyverüket és gazdag vértezetüket csillogtatva nyugodt, rugalmas léptekkel megkerülték az egész arénát, aztán büszkén, nyugodtan és ünnepélyesen megálltak Caesar emelvénye előtt. A riasztó kürtszó elcsendesítette a tapsot, s ekkor a gladiátorok jobb kezüket a magasba emelve, fejüket és tekintetüket Caesar felé fordítva, hangosan kiáltották, jobban mondva elnyújtott hangon énekelték:

Ave Caesar, imperator!
*Morituri te salutant!*¹⁴¹

Aztán gyorsan széjjelhúzódtak, s elfoglalták kijelölt helyüket az arénán. Úgy volt, hogy csapatostul támadnak egymásra, de engedélyt kaptak, hogy a jelesebb vívók előbb egymással folytassanak le néhány páros mérkőzést, mert ezekben nyilvánul meg legjobban a küzdő felek ereje, ügyessége és bátorsága. Mindjárt elő is lépett egy a „gallusok” közül, akit a cirkuszbarátok jól ismertek, mert „Hentes” (lanio) néven számos mérkőzésben aratott győzelmet. Hatalmas sisakjában és roppant testét elől-hátul beborító vértjében úgy állt a fényben, az aréna sárga homokján, mint egy óriási, csillogó bogár. Szintén nem kisebb híresség, a hálövető Kalendio jelentkezett ellenfélként.

A nézők azonnal megkezdték a fogadásokat:

- Ötszáz sestertiust a gallusra!
- Ötszázat Kalendióra!
- Herculesre! Ezer!
- Kétezer!

Közben a gallus az aréna közepére érve, kardját előrenyújtotta, s ismét hátrálni kezdett, miközben fejét kissé lehajtva, sisakrostélya nyílásain át figyelte ellenfelét. A szoborszerűen szép idomzatú, könnyed hálövető pedig egészen mezítelenül, mindössze csípőjén egy ágyékkötővel, gyors léptekkel kerülgette nehézkes ellenfelét, kecsesen lengette hálóját, a háromágú szigonyt pedig hol leeresztve, hol felkapva, énekelte a hálövetők ismert dalát:

Nem te kellesz, hal kell nekem,
Mért menekülsz, gallus?

---

¹⁴¹ Üdvöz légy, Caesar, uralkodó, a halálba indulók köszöntenek téged! (A gladiátorok így köszöntötték bevonuláskor a császárt.)

De a gallus nem menekült, mert kis idő múlva megállt egy helyben, s csak apró fordulatokat végzett, arra vigyázva, hogy ellenfele mindig előtte legyen. Alakjában és hatalmas fejében most volt valami ijesztő. A nézők tisztában voltak vele, hogy ez az ércbe öltözött súlyos test ugrásra készülődik, s az eldöntheti a harcot. Eközben a hálóvető hol hozzáugrott, hol visszaperdült, s háromágú szigonyát oly gyors mozdulattal kezelte, hogy az emberi szem alig bírta követni. A szigony fogai jó néhányszor megkoppantak a pajzson, de a gallus mégsem moccant, ezzel is igazolva rendkívüli erejét. Minden figyelmét mintha nem is a szigony, hanem a háló kötötte volna le, amely folytonosan a feje fölött lebegett, mint egy vészjósló madár. A nézők visszafojtott lélegzettel figyelték a gladiátorok mesteri küzdelmét. Végül a lanio, egy alkalmas pillanatot kihasználva, ellenfelére vetette magát, az azonban megszokott gyors mozdulataival elsiklott ellenfele kinyújtott karja és kardja alatt, aztán felegyenesedett, s kivetette a hálót.

A gallus helyben megfordulva felfogta pajzsával, aztán mindketten hátraugrottak. Az amphitheatrumban felhangzott a kiáltás: „Macte!”¹⁴² - az alsóbb padosorokban pedig újabb fogadásokat kötöttek. Caesar eddig Rubria Vesta-szűzzel beszélgetett, s nem sok érdeklődést tanúsított a látványosság iránt, de most maga is az aréna felé fordult.

Azok pedig ismét egymásnak ugrottak, s olyan ügyesen, olyan pontos mozdulatokkal küzdöttek, mintha nem is élet-halálharcról lett volna szó, hanem csupán ügyességüket akarták volna bemutatni. A lanio még kétszer kikerülte a hálót, aztán ismét az aréna széle felé hátrált. Ekkor azonban azok, akik ellene fogadtak, nem akarván, hogy kipihenje magát, ráváltak: „Támadj!” A gallus engedelmessé vált és támadott. A hálóvető karját egyszerre elöntötte a vér, s a háló tehetetlenül lógott lefelé. A lanio összehúzódott, s nagyot ugrott, hogy egy végső vágást mérjen rá. De Kalendio csak színlelte, hogy már a hálót sem bírja kezelni, e pillanatban oldalt hajolt, hogy kikerülje a döfést, s szigonyát ellenfele térdei közé nyomva, a földre döntötte.

Amaz fel akart ugrani, de egy szempillantás alatt körülfonták a végzetes kötelek, s minden mozdulattal csak még jobban beléjük gabalyodott. Közben pedig a szigony ágai sűrű döfésekkel minduntalan a földhöz szegeztek. Még egyszer összeszedte erejét, kezére támaszkodott, és nekifeszült, hogy felálljon, de hiába! Még egyszer fejéhez emelte benuzó karját, amely már a kardot sem bírta tartani, aztán hanyatt esett. Kalendio szigonya ágaival a földhöz szorította ellenfele nyakát, ő maga pedig két kezével a szigony nyelére támaszkodva Caesar páholya felé fordult.

Az egész cirkusz megremegett a tapsvihartól és az emberek üvöltésétől. Akik rá fogadtak, azok számára ő e pillanatban többet jelentett, mint Caesar, de éppen ezért elmúlt a lanio elleni haragjuk is, hiszen ő vére árán töltötte meg zsebüket. Az emberi kívánságok tehát kétfelé oszlottak. A padokban egyenlően oszlottak meg a halál és az irgalom jelei, de a hálóvető csak Caesar és a Vesta-szüzek páholyát nézte, lesve, hogy mit határoznak.

A laniót, vesztére, Caesar nem szerette, mert a tűzvész előtti utolsó játékok alkalmával ellene fogadott, s nagy összeget vesztett Licinius javára, most tehát kezét az emelvényről kinyújtva, hüvelykujját lefelé fordította.

A Vesta-szüzek azonnal követték példáját. Erre Kalendio a gallus mellére térdelt, öve mellől elővette rövid törét, s ellenfele nyaka alatt kikapcsolta a vértet, a háromélű tört markolatig döfte a torkába.

---

¹⁴² Jó szerencsét!

- Peractum est! - hallatszott a kiáltás az amphitheatrumban.

A lanio pedig még egy darabig vonaglott, mint egy levágott ökör, s lábával kapálta a homokot, aztán megmerevedett, és többet nem mozdult.

Mercuriusnak nem kellett tüzes vassal próbálgatnia, hogy él-e még. Hamarosan eltakarították onnan, s máris újabb párok álltak elő, csak mikor ezek is végeztek, kezdődött a csoportos küzdelem. A nép szívvel-lélekkel és szemével is részt vett benne: üvöltött, ordított, fűtyült, tapsolt, nevetett, tombolt, és biztatta a küzdőket. Az arénán a két csapatra osztott gladiátorok vadállatokként küzdöttek: mell mellnek feszült, testek fonódtak össze halálos szorításban, recsegték-ropogtak a hatalmas ízületek, kardok hatoltak a mellekbe és hasakba, elsápadó szájak okádták a vért a homokra. Tíz egynéhány újoncon a vége felé olyan rémület vett erőt, hogy a kavarodásból kiválva menekülni igyekeztek, de a mastigophorusok nyomban visszakergették őket a küzdelembe ólmos korbácsaikkal. A homokon csakhamar nagy, sötét foltok látszóttak, egyre több mezítelen és felvértezett test hevert a földön egymás hegyén-hátán, mint megannyi gabonakéve. Az élők a holttesteken tapostak, meg-megbotlottak, bukdácsoltak a vértékben és pajzsokban, a lábukat felvérezték az összetört fegyverek. A nép nem tudott hova lenni örömeiben, megittasulva lélegezte be a halált, szemét jóllakatta látásával, s élvezettel szívta be magába illatát.

Végül a legyőzöttek már majdnem mindnyájan elhullottak. Alig néhány sebesült térdelt le az aréna közepén, s ingadozva nyújtotta kezét a nézők felé irgalomért. A győzteseknek kiosztották a díjakat, koszorúkat és olajágakat, aztán pillanatnyi pihenő következett, amely a mindenható Caesar parancsára lakomává alakult át. A vázákban meggyújtották az illatos fűszereket. A permetezőkből sáfrány- és ibolyaillatú szelíd eső hullott a népre. Hűsítőket, sült húst, édes süteményt, bort, olajat és gyümölcsöt hordtak széjjel. A nép falt, beszélgetett és lármásan éltette Caesart, hogy még nagyobb bőkezűsége ösztönözze. S valóban, mikor a tömeg éhét és szomját elverte, a rabszolgák százai hordták be az ajándékokkal telt kosarakat, melyekből Amoroknak öltözött fiúk apró tárgyakat vettek elő, s két marékkal szórták a padok közé. Mikor pedig a tombolajegyeket osztották, verekedésre került a sor: az emberek tolongtak, egymást lökdösték fel és taposták össze, segítségért kiáltoztak, ülésorokon ugráltak át, s majd megfulladtak a borzalmas tolongásban, mert aki szerencsés számot kapott, az nyerhetett akár egy kertes házat, rabszolgát, pompás ruházatot vagy ritka vadállatot, amelyet aztán eladhatott az amphitheatrumnak. Ebből aztán olyan kavarodás támadt, hogy gyakran a praetorianusoknak kellett rendet teremteniük. Minden osztogatás után eltört kezű vagy lábú, vagy a tolongásban halálra gázolt embereket kellett kivinni a nézőtérről.

De a gazdagabbak nem vettek részt a tombolajegyekért folyó harcban. Az augustinusok ezúttal Chilonon mulattak, s gúnyolták hiábavaló erőlködését, mellyel be akarta bizonyítani, hogy éppen úgy végig tudja nézni a harcot és a vérontást, mint bárki más. Pedig hát a szerencsétlen görög hiába ráncolta szemöldökét, harapta össze száját, és szorította ökölbe kezét, hogy körmei tenyerébe vájódtak. Sem görög természete, sem személyes gyávasága nem bírta az ilyen látványt. Elsápadt, homlokát belepte a verejték, ajka elkékült, szeme beesett, foga vacogott, s egész testében reszketett. A harc befejeztével kissé magához tért, de mikor a jelenlevők a nyelvükre vették, elfogta a düh, s kétségbeesetten vagdalt vissza.

- Na, görög, nem bírod a szakadt emberbőrt nézni, mi? - mondta Vatinius, Chilon szakállát megrángatva.

Az pedig rávicsorította két maradék sárga fogát, s visszavágott:

- Az én apám nem volt cipész, honnan tudnék bőrt foltozni?

- Macte! Hbet! - hallatszott néhány hang.

De egyesek tovább csipkedték:

- Nem tehet róla, hogy szíve helyett egy darab sajt van a mellében! - kiáltotta Senecio.
- Te sem tehetsz róla, hogy fej helyett hólyag van a nyakadon - adta vissza a kölcsönt Chilon.
- Nem csapnál fel gladiátornak? Jól illenél az arénára hálóval a kezeden.
- Ha rád borítanám, elmondhatnám, hogy bűdösbankát fogtam!
- Hogyan lesz a keresztényekkel? - kérdezte a liguriai Festus. - Nem akarnál vérebbé válni, s beléjük harapni?
- Nem kívánok testvéred lenni.
- Ó, te meotisi fekély!
- Te liguriai öszvér!
- Nyilván viszket a bőröd, de nem tanácsolom, hogy velem vakartasd meg.
- Csak vakartasd magadat. Ha lekaparod pattanásaidat, pont azt pusztítod el, ami a legértékesebb benned.

Így csipkedték, ő pedig dühösen vagdalt vissza az általános vidámság közepette. Caesar tapsolt, nagyokat kiáltott: „Macte!”, s tovább biztatta őket. Kis idő múlva azonban odalépett Petronius, s faragott elefántcsont pálcájával megbökte a görög vállát, hidegen szólt:

- Rendben van, bölcs filozófus, csak egyet hibáztál el: az istenek útonállónak teremtettek, te pedig démonná váltál, így hát semmiképpen meg nem úszod!

Az öreg ránézett gyulladásszerű szemével, de ezúttal sehogyan sem találta meg a megfelelő választ. Egy pillanatig hallgatott, aztán nem minden erőlködés nélkül nyögte ki:

- Megúszom!...

Ekkor megszólaltak a kürtök, jelezve, hogy a szünetnek vége. Az emberek elhagyták a szomszéd páholyokat, amelyekben azért gyülekeztek össze, hogy tagjaikat kiegyengessék, és egy kicsit elbeszélgessenek. Általános mozgás támadt, aztán veszekedések az előbb elfoglalt helyekért. A senatorok és patríciusok is helyeikre siettek. Lassanként elült a zaj, s az amphitheatrumban kezdett helyreállni a rend. Az arénán megjelent egy csapat ember, hogy az itt-ott még alvadttól szennyes homokot felgereblyézzék.

Most a keresztények következtek. Mivel azonban ez a nép számára újfajta látványosság volt, nem tudták, hogy fognak viselkedni, s ezért mindenki kíváncsian várta őket. Tekintettel a várható rendkívüli jelenetekre, a tömeg hangulata feszülten érdeklődő, de egyszersmind ellenséges volt. Hiszen akiknek most kell megjelenniük, azok hamvasztották el Rómát és ősrégi kincseit. Hiszen gyermekvérrel táplálkoztak, megmérgezték a vizet, átkozták az emberi nemet, s a legaljasabb gáztetteket követték el. A felkorbácsolt gyűlöletet a legszigorúbb büntetés sem elégítette ki, s ha valami aggály volt is a szívekben, legfeljebb az, hogy vajon a kínok kiegyenlítik-e ezeknek az elvetemült gonosztevőknek a gáztetteit.

Közben a nap magasra emelkedett, s a bíborszínű velariumon átszűrődő sugarai vörös fényvel töltötték meg az amphitheatrumot. A homok tüzes fényben úszott, s volt benne valami ijesztő, éppen úgy, mint az arcokban meg az üres arénában is, amely csakhamar megtelik emberi kínszenvedéssel és feldühödött vadállatokkal. Mintha a levegőben ott lebegne a borzalom és a halál. A rendszerint vidám tömeg gyűlöletében makacsul hallgatott. Az arcokról ádáz düh tükröződött.

Ekkor a praefectus jelt adott, mire megjelent ugyanaz a Charonnak öltözött aggastyán, aki az imént a gladiátorokat szólította a halált jelentő porondra, lassú léptekkel végigment az egész arénán, s a mély csendben ismét háromszor megkoppantotta kalapácsával az ajtót.

Az amphitheatrum felmorajlott:

- A keresztények! A keresztények!

A vasreteszek megcsikordultak, s a sötét nyílásokban felhangzott a mastigophorusok ismert kiáltása: „Porondra!”, s az aréna egy szempillantás alatt megtelt állatbőrökbe öltözött alakokkal, mintha erdőlakókkal népesítették volna be. Gyorsan, mintegy lázasan futottak ki mindnyájan, s a porond közepére érve, kezüket felemelték, s letérdeltek egymás mellé. A nép azt hitte, hogy kegyelmet kérnek, s e gyávaságon felháborodva topogott, füttyült, üres borosedényeket és lerágott csontokat vagdosott hozzájuk, s üvöltve kiáltozta: „Vadállatok! Vadállatok!”... De erre váratlan dolog történt. Íme, e bozontos tömegből éneklők hangok hallatszottak, s egyszerre felzendült az ének, amelyet eddigelé sosem hallottak a római cirkuszban:

*Christus regnat!...*¹⁴³

.....

A tömeg elámult. Az elítéltek, tekintetüket a velariumra emelve, énekeltek. Látták a sápadt, de átszellemült arcokat. Mindnyájan megértették, hogy ezek nem kérnek kegyelmet, s mintha nem látnák sem a cirkuszt, sem a népet, sem a senatust, sem Caesart. „Christus regnat!” - zengett az ének egyre hangosabban, s a padokban, egészen fel a nézők utolsó soráig, sokan kérdezték önmaguktól: mi ez, s kicsoda az a Christus, aki e halni induló emberek szerint uralkodik. De közben kinyílt egy másik rács, s vadul száguldva és veszett ugatással, falkástul rohantak ki az arénára a peloponnesosi fakók, molossusi véredek, a sávós pireneusi szelindekek és a farkasokhoz hasonló hiberniai kuvaszok, mind szándékosan kiéheztetve, vékonyuk horpadt, szemük vérben forgott. A szűkülés és vonítás betöltötte az egész amphitheatrumot. A keresztények az ének befejeztével mintha megkövültek volna, mozdulatlanul térdeltek tovább, csak sóhajtván ismételték együtt: „Pro Christo! Pro Christo!” Az ebek megszimatolták az embereket az állatbőrök alatt, de mozdulatlanságuktól meghökkenve, eleinte nem mertek rájuk rohanni. Némelyik a páholyok falára kapaszkodott, mintha a nézőkhöz akarna jutni, mások veszettül ugatva rohantak körbe, mintha valami láthatatlan vadat üznének. A nép felbőszült. Ezer meg ezer hang harsant, egyesek a vadállatok ordítását utánozták, mások ugattak, mint a kutyák, megint mások mindenféle nyelven uszították az ebeket. Az amphitheatrum remegett az ordítózástól. A felingerelt kutyák már a térdeplők felé kapkodtak, majd fogaikat csattogtatva megint visszaugrottak, végül az egyik molossusi egy elől térdeplő nő nyakába merítette agyaráját, és maga alá teperte a szerencsétlent.

Erre most már tucatjával rohantak a tömeg közé, mintha megtört volna a védőfal. A nézők felhagytak az ordítással, hogy annál nagyobb figyelemmel nézhessék a jelenetet. Az ebek horkoló üvöltése közepette még hallatszottak a férfi és női hangok: „Pro Christo! Pro Christo!”, de az arénán már itt is, ott is emberek és kutyák összekapaszkodó, vonagló teste hentergett. A széttépett testekből patakokban folyt a vér. A kutyák egymás szájából rángatták ki a kitépett emberi tagokat. A vér és a széjjelmarcangolt emberi belsőrészek szaga az arab fűszerek illatát elnyomva, megtöltötte az egész cirkuszt. Végül már csak itt-ott látszott egy-egy térdeplő alak, amelyeket szintén hamarosan elleptek az üvöltő, mozgó falkák.

---

¹⁴³ Krisztus uralkodik!

Amint a keresztények betódultak az arénába, Vinicius a fossornak tett ígéretéhez híven felállt s megfordult, hogy megmutassa, hol rejtőzik az apostol Petronius emberei között, aztán ismét elfoglalta helyét, s élettelen arccal és üveges szemmel nézte a borzalmas látványt. Eleinte attól tartott, hogy hátha a fossor tévedett, s Lygia mégis ott van az áldozatok között, de mikor a „Pro Christo!” kiáltásokat hallotta mikor látta a töméntelen áldozat vértanúságát, akik kínjaik közepette tettek bizonyosságot Istenükről és igazukról, akkor már más érzés töltötte el. Fájdalmas volt, mint a legkínosabb szenvedés, de egyben lebírhatatlan is: ha a Krisztus maga is kínhalált halt, s ha íme, ezrek pusztulnak el az Ő nevéért, és patakokban folyik a vér, akkor már egy cseppel több nem jelent semmit, s bűn is volna kegyelemért esedezni. Ez a gondolat szállt feléje az arénából, ez hatotta át a haldoklók sóhajával s vérük szagával együtt. És mégis imádkozott, cserepes ajkai egyre ismételték: „Christe! Christe! A te apostolod is őerte imádkozik!” Azzal elvesztette öntudatát, már nem tudta, hol van, csak azt érezte, hogy a vér egyre árad és árad az arénában, egyre magasabbra csap, már ki is folyik a cirkusból, s elárasztja egész Rómát. Egyébként nem hallott semmit, sem a kutyák üvöltését, sem a nép ordítózását, sem az augustianusok hirtelen kiáltását:

- Chilon elájult!

- Chilon elájult! - ismételte meg Petronius is, a görög felé fordulva.

Valóban elájult, úgy ült ott, falfehér arccal, hátracsukló fejjel és nyitott szájjal, mint egy hulla.

Ebben a pillanatban tuszkolták ki az arénára az állatbőrbe varrt áldozatok újabb csoportját.

Ezek is azonnal letérdepeltek, mint elődeik, de a halálra fáradt kutyák nem akartak nekik esni. Alig néhány vetette rá magát a legközelebb térdeplőre, de a többiek leheveredtek, s véres szájukat a magasba emelve fújattak s lihegtek.

Ekkor a lelkében nyugtalan, de a vértől megittasult, nekivadult nép fülsiketítő ordítózásba kezdett:

- Oroszlánokat! Oroszlánokat! Kiereszteni az oroszlánokat!...

Az oroszlánokat másnapra tartogatták, de hát az amphitheatrumban a nép mindenkire, még Caesarra is rákényszerítette akaratát. Csak a nagyon csapongó szeszélyű, vakmerő Caligula mert ellene szegülni a nép akaratának, sőt előfordult, hogy meg is vesszőztette őket, de legtöbbször ő is engedett nekik. Nerónak mindennél drágább volt a taps, ő tehát sosem ellenkezett, legkevésbé most, amikor arról volt szó, hogy a tűzvész miatt felháborodott népet lecsillapítsa, s a keresztényekre hárítsa a csapás előidézésének bűnét.

Intett tehát, hogy nyissák ki a cuniculumot, s erre a nép azonnal lecsendesedett. Felhangzott az oroszlánokat elzáró rács csikorgása. A kutyák az oroszlánok láttára az aréna túlsó végében egy falkában tömörültek, s halkán szűkültek, a bozontos fejű, óriás, fakó oroszlánok pedig egymás után jelentek meg az arénában. Maga Caesar is feléjük fordította unott arcát, s szeméhez emelte smaragdját, hogy jobban lásson. Az augustianusok tapssal fogadták a vadállatokat. A tömeg ujjain számlálta őket, s közben mohón leste, milyen hatással van a középén térdeplő keresztényekre, akik most megint ismételtetni kezdték sokak számára érthetetlen és mindenkit idegesítő jelmondatukat: „Pro Christo! Pro Christo!”

De az oroszlánok hiába voltak kiéhezhetőek, nem rohantak mindjárt az áldozatokra. Az arénában uralkodó vörös fény sértette szemüket, tehát összehunyorították, mintha kápráznék: némelyik lomhán nyújtóztatta ki aranyos testét, mások szájukat kítátva ásítottak, mintha rettenetes agyaraikat akartak volna a nézőknek megmutogatni. De a vérszag és az arénán sűrűn heverő szétépett testek kezdtek hatni rájuk. Mozdulataik csakhamar nyugtalanokká váltak, sörényük felborzolódott, orruk horkolva szívta a levegőt. Az egyik hirtelen egy

szétmarcangolt arcú női hullához ugrott, s mellső lábaival a testre feküdve, érdes nyelvével nyaldosni kezdte a megalvadt vért, egy másik egy keresztény férfihoz közeledett, aki egy szarvasgida bőrébe varrt gyermekét tartotta karján.

A gyermek reszketett a sírástól, s görcsösen kapaszkodott apja nyakába, az pedig, hogy gyermeke életét legalább egy pillanattal meghosszabbítsa, igyekezett lefejtetni nyakáról a kezét, s tovább adni őt a távolabb térdeplőknek De a kiáltás és mozgás felizgatta az oroszlánt. Rövid, megszakított ordítást hallatott, mancsának egyetlen csapásával összezúzta a gyermeket, azután az apa fejét szájával elkapva egy szempillantás alatt összeroppantotta.

Ezt látva, a többiek is mind rávetették magukat a keresztényekre. Egyik-másik nő nem bírt visszafojtani egy rémült sikoltást, de a tapsvihár elnyomta e hangokat, azonban csakhamar a taps is elcsendesült, mert a nép inkább a látnivalónak szentelte teljes figyelmét. Borzalmas dolgok tárultak most a nézők szeme elé: emberfejek tűntek el teljesen a vadállatok szájában, az agyarak egyetlen csapásától emberi mellék nyíltak széjjel, szívek és tüdők heverték kifejtve; csontok ropogtak az oroszlánok fogai között. Némelyik oroszlán oldalánál vagy derekánál fogva kapta el áldozatát, s örült szökésekkel száguldott vele végig az arénán, mintha rejtett helyet keresne, ahol felfalhatja; mások támadólag ugrálva, mancsukkal ölelték át egymást, mint a birkózók, mennydörgő ordítással töltve be az amphitheatrumot. Az emberek felugráltak a helyükről. Sokan elhagyták ülőhelyüket, s lejjebb mentek, hogy közelebről lássák az arénát, s halálos zsúfoltságban szorongtak. Már-már úgy látszott, a nekivadult tömeg maga is beront az arénába, s a vadállatokkal versenyezve esik neki a keresztényeknek. Hol embertelen ordítás, hol taps, hol üvöltés vagy moraj, fogak csattogása, a molossusi ebek vonítása hallatszott, máskor viszont csak sóhajokat lehetett hallani.

Most Caesar is figyelve nézett, smaragdját szeménél tartva. Petroniusnak rossz volt a szája íze, s arca a megvetés kifejezését öltötte. Chilont már korábban kivitték a cirkuszból.

S a cuniculumból egyre újabb áldozatokat hajtottak az arénába.

Az amphitheatrum legfelsőbb sorából Péter apostol tekintett le rájuk. Őt senki sem nézte, mert minden szem az aréna felé fordult, ő tehát felállt, s mint annak idején Cornelius szőlőjében, áldása kísérte a halálba és az örök életre, akiket majd elfognak, s most is keresztjellel búcsúzott a vadállatok agyarái között kimúló testvérektől, vérüktől, kínszenvedésüktől, alaktalan gyurmává roncsolt, élettelen testüktől és a véres homokról felszálló lelküktől. Némelyek fel is néztek rá, felderült az arcuk, és elmosolyodtak, mikor messze maguk fölött meglátták a kereszt jelét. Ő pedig vérző szívvel így imádkozott: „Ó, Uram! Legyen meg a Te akaratod, mert a Te dicsőségedre, az igazság bizonyoságaképpen pusztulnak el ezek az én báránykáim! Azt parancsoltad, hogy legeltessem őket, én hát visszaadom őket neked, Te pedig, Uram, vedd számon, vedd magadhoz őket, gyógyítsd be sebeiket, enyhítsd fájdalmukat, s adj nekik több boldogságot, mint amennyi kínban itt volt részük.”

S sorban elbúcsúzott mindnyájuktól, egyik csoportot a másik után áldotta meg oly nagy szeretettel, mintha a tulajdon gyermekei lettek volna, akiket egyenesen a Krisztus kezébe tesz le. Ekkor Caesar, akár feledékenységből, akár azért, mert azt akarta, hogy e játékok túltegyenek mindenben, amit Rómában eddig láttak, néhány szót sűgött a város praefectusának, mire az elhagyta az emelvényt, s azonnal a cuniculumhoz sietett. S már maga a nép is elámult, látva, hogy ismét megnyílnak a rácsok. Most mindenféle vadállatot eresztettek az arénába: euphratesi tigriseket, numidiai párducokat, medvéket, farkasokat, hiénákat és sakálokat. Az egész arénát ellepték a sávos, fakó, sárga, barna és foltos testek. Rettenetes kavarodás támadt, amelyben nem lehetett semmit kivenni, legfeljebb az állati testek borzalmas hentergését és gomolygását. A látványosság elvesztette a valóság színezetét, s a vér orgiájává, borzalmas

álommá, egy tébolyult agy szörnyű rémlátomásává változott. A mérték betelt. Az állati ordítás, üvöltés és szükölés közepette a nézők padjaiban itt-ott ijesztően, görcsösen felkacagott egy-egy nő, akit már minden ereje elhagyott. Az emberek megborzadtak. Az arcok elborultak. Egyre több hang kiáltotta: „Elég! Elég!”

De könnyebb volt az állatokat beengedni az arénába, mint onnan kikergetni. Caesar azonban megtalálta az aréna megtisztításának módját, mégpedig úgy, hogy egyúttal újabb mulatságot is szerzett a népnek. A padok között minden átjáróban tollakkal és fülbevalókkal ékesített fekete numida harcosok jelentek meg, kezükben íjjal. A nép kitalálta, mi következik, s hangos tetszésnyilvánítással fogadta őket, azok pedig a mellvédhez lépve, a nyílveszőket a húrra illesztették, s a vadállatok csoportjaiba nyilaztak. Ez valóban új látványosság volt. A karcsú, fekete testek hátrahajoltak, felajzották a hajlékony íjakat, s egyik nyilat a másik után lötték ki. A húrok pendülése és a tollas nyilak süvöltése összevegyült a vadállatok ordításával és az ámuló közönség kiáltásával. Farkasok, medvék, párducok és a még életben maradt emberek sűrűn hullottak el egymás mellé rogyva. Itt-ott egy-egy oroszlán, megérezve a nyilat oldalában, hátrafordította vadul összehúzott száját, s fogaival morzsolta össze a nyílveszőt. Más vadállatok üvöltöttek fájdalomukban. Az apróbb vad rémületében hanyatt-homlok száguldozott végig az arénán, vagy fejét a rácsba verdeste, de közben a nyilak folyvást süvöltöttek, mindaddig, amíg minden élőlény a haláltusa utolsó rándulásaiban fetrengett az aréna homokján.

Ekkor száz meg száz cirkuszi rabszolga tódult az arénába, ásóval, lapáttal, seprűvel, talicskával, kosarakkal felszerelve, hogy kihordják a kifejtett beleket, és zsákokban friss homokot hoztak. Egyik csoport a másik után tódult be, s az egész arénán nagy sürgés-forgás támadt. Csakhamar megtisztogatták a hulláktól, vértől és trágyától, feltúrták és kiegyengették, majd vastag réteg friss homokkal hintették fel. Ezután amoretek jöttek futva, s behintették a homokot rózsá-, liliom- és egyéb virágszirommal. Ismét meggyújtották a füstölőket, s a velariumot leszedték, mert a nap már erősen nyugovóra hajlott.

A nép pedig ámulva nézett össze, s egymástól kérdezgette, micsoda látványosság vár rájuk még a mai napon.

S valóban olyasmi következett, amit senki sem várt. Caesar, aki már jó ideje elhagyta az emelvényt, most bíborpalástban, fején aranykoszorúval, megjelent a felvirágozott arénán. Tizenkét énekes követte, kezükben citerával, ő pedig ezüstlantot tartva, ünnepélyes léptekkel a középre ment, s a nézők felé néhányszor meghajolva, az égre emelte szemét, s egy darabig így állt, mintha az ihletet várná.

Aztán húrjába csapott, s énekelni kezdett:

*Dicső Latona messzelövő fia,
Chryse királya, szent Tenedos ura,
Ki védő pajzsával oltalmaztat
Ilion isteni tornyos várát: -*

*Miért hagyod el trójai népedet,
Mely templomodban oly híven áldozott?...
Ó, mért túrted, hogy az achaiok
Vad dühe rongta le városunkat?*

*A nők, az aggok, férfiak, özvegyek
Remegve tárták karjukat ég felé:
A durva kő is szánta őket, -
Csak te valál süket, érzéketlen!*

*Lantodba csaptál - és a vidám zene
A jajgatást, imát, panaszos sóhajt
Elnyomta... S a te szikla-szíved
Százerek nyomorát nem érzé: -*

A dal lassan siralmas, fájdalmas elégiába csapott át. A cirkuszban csend lett. Kis idő múlva Caesar maga is megindultan énekelt tovább:

*Pedig szemünk még mostan is elborul,
Oly könnyes, mint a harmatozó virág
S úgy áldozik a fájdalomnak,
Hogy Iliont a tűz elpusztítá!*

*Hol voltál akkor, isteni Smintheus,
Hogy veszni hagytad isteni városod?...
Ha nem védtél meg romlásunkban:
Most ki emel neked újra oltárt?¹⁴⁴*

Hangja megremegett, szemét ellepte a könny. A Vesta-szüzek szeme is könnybe lábadt, a nép szótlanul hallgatta, aztán véget nem érő tapsviharban tört ki.

Közben odakintről a szellőzés végett nyitva tartott folyosókon át behallatszott a szekerek zörgése, amelyekre a keresztény férfiak, nők és gyermekek véres maradványait rakták fel, hogy elszállítsák a puticulumoknak nevezett borzalmas gödrökbe. Péter apostol reszkető, ősz fejére kulcsolta kezét, s így kiáltott lelkében:

„Uram! Uram! Kinek adtad a világ fölötti uralmat? S mégis e városba akarod helyezni királyi székedet?”

---

¹⁴⁴ Zigány Árpád fordítása.

ÖTVENHETEDIK FEJEZET

Közben a nap nyugat felé hajlott, s mintha beleolvadt volna az alkonypírba. A cirkuszi látványosság véget ért. A tömegek a vomitoriumoknak nevezett kijáratokon át kifelé vonultak az amphitheatrumból, s elszéledtek a városban. Csak az augustianusok késlekedtek, mert várták, hogy a hullám eltávolodjék. Az egész társaság elhagyta helyét, s az emelvény köré sereglett, amelyen újra megjelent Caesar, hogy meghallgassa a dicséreteket. A nézők bőséges tapssal jutalmazták ugyan, mikor énekét befejezte, de őt ez nem elégítette ki, mert az őrvön-gésig menő lelkesedést várt. Hiába hangzottak most is a dicshimnuszok, hiába csókolgatták a Vesta-szüzek Caesar „isteni” kezét, miközben Rubria olyan közel hajolt hozzá, hogy vörös haja csaknem Caesar mellét érte, Nero nem volt megelégedve, s ezt nem is tudta titkolni. Azon is csodálkozott, meg nyugtalanította is, hogy Petronius hallgat. Milyen vigasztalás lett volna számára most egyetlen dicsérő szava, mely találóan emelné ki az ének értékeit! Végül is nem bírta ki, s intett Petroniusnak, mikor pedig az az emelvényre lépett, Nero így szólt:

- Mondd meg...

- Hallgatok, mert nem találok szavakat - felelte Petronius hidegen. - Felülmúltad önmagadat.

- Magam is azt hittem, s ez a nép mégis...

- Azt kívánod ezektől a korcsoktól, hogy értsenek a költészethez?

- Egyszóval te is észrevetted, hogy nem köszönték meg úgy, ahogy megérdemeltem volna?

- Mert rossz időpontot választottál.

- Miért?

- Azért, mert a vérgőzöttől kábult agyak nem hallgathatnak figyelmesen.

Nero összeszorította öklét, s így felelt:

- Ó, ezek a keresztények! Felégették Rómát, s most engem is bántanak. Milyen büntetést találjak még ki számukra?

Petronius észrevette, hogy rossz irányban halad, mert szavai éppen az ellenkező hatást keltették, mint amilyenre számított, el akarván hát terelni Nero gondolatait, hozzáhajolt, s sűgva mondta:

- Éneked gyönyörű, csak egyetlen megjegyzést teszek: az utolsó előtti versszak negyedik sorában az időmérték nem tökéletes.

Nero mélyen elpirult, mintha valami gyalázatos tetten érték volna, ijedten nézett Petroniusra, s ugyancsak sűgva felelte:

- Tudom, te mindent észreveszel!... Átdolgozom!... De senki más nem vette észre, ugye? Te pedig... az istenek szerelmére... el ne mondd senkinek... ha kedves az életed...

Petronius összehúzta szemöldökét, s mintha unná a dolgot, kelletlenül felelte:

- Halálra ítélsz, isteni Caesar, ha utadban vagyok, de ne ijesztgess a halállal, mert az istenek tudják a legjobban, hogy nem félek tőle.

Míg beszélt, egyenesen Caesar szemébe nézett, az pedig kis idő múlva így szólt:

- Ne haragudj... Tudod, hogy szeretlek...

„Rossz jel” - gondolta magában Petronius.

- Ma lakomára akartalak hívni benneteket, de most már inkább bezárkózom, és kijavítom a harmadik versszaknak azt az átkozott sorát. Rajtad kívül még Seneca és talán Secundus Carinas vehette észre a hibát, de rajtuk mindjárt túladsz.

Azzal már hívatta is Senecát, s közölte vele, hogy Acratusszal és Secundus Carinasszal együtt pénzért küldi Itália minden provinciájába, azzal a paranccsal, hogy hajtsák be a városokon, a falvakon, a nevezetesebb szentélyeken, vagyis mindenütt, ahol csak feltalálható vagy kisajtolható. De Seneca, megértvén, hogy rabló, fosztogató és szentségtörő feladatot bíznak rá, erélyesen ellentmondott.

- Falura kell utaznom, uram - mondta -, s ott bevárnom a halált, mert öreg vagyok, s idegeim betegek.

Seneca ibériai idegei erősebbek voltak, mint a Chilonéi, s talán nem is voltak betegek, de egészsége általában gyenge lábon állt, olyan volt, mint az árnyék, s haja az utóbbi időben egészen megőszült.

Nero ránézett, s arra gondolt, hogy talán valóban nem sokáig kell várnia Seneca halálára, majd így felelt:

- Nem akarlak az út fáradalmaival terhelni, ha beteg vagy, de mivel szeretlek, s magam mellett akarlak tudni, ahelyett, hogy falura utaznál, bezárkózol házádba, s ki nem mozdulsz.

Aztán elnevette magát, s így folytatta:

- Ha Acratust és Carinast küldeném egyedül, az olyan volna, mintha farkasokat küldenék a bárányokért. Kit helyezzek fölénk?

- Engem, uram! - ajánlkozott Domitius Afer.

- Nem! Nem akarom Rómára vonni Mercurius haragját, akit szégyenbe hoznátok tolvajságotokkal. Valami sztoikusra van szükségem, amilyen Seneca, vagy új filozófus barátom, Chilon.

S körülnézegetve megkérdezte:

- Mi van Chilonnal?

Az pedig a friss levegőn magához tért, s Caesar énekére vissza is ment az amphitheatrumba, most hát így szólt:

- Itt vagyok, ó, nap és hold fényes ivadéka. Beteg voltam, de éneked meggyógyított.

- Elküldelek Achalába - mondta Nero -, neked garasnyi pontossággal tudnod kell, mennyi pénz van ott minden szentélyben.

- Tedd azt, ó, Zeus, s az istenek úgy fognak adózni neked, mint még soha senkinek.

- Megtenném, de nem akarlak megfosztani attól, hogy a cirkuszi játékokban gyönyörködj.

- Ó, Baal! - kiáltotta Chilon.

De az augustianusok örültek, hogy Caesar jókedve visszatért, s nevetve kiabálták:

- Nem, uram! Ne foszd meg e bátor görögöt a játékok gyönyörűségétől.

- De fossz meg, uram, e lármás capitoliumi ludak gágogásától, akiknek agya együttesen sem töltené meg egy makk csészéjét - felelte Chilon. - Íme, himnuszt írok görög nyelven a te tiszteletedre, ó, Apolló elsőszülöttje, s szeretnék néhány napot a múzsák szentélyében tölteni, hogy ihletért könyörögjek.

- Nem, nem! - kiáltotta Nero. - Ki akarsz bújni a további játékok alól! Abból nem lesz semmi!

- Esküszöm, uram, hogy himnuszt írok.

- Majd írod éjszakánként. Könyörögj Dianához ihletért, hiszen ő Apolló húga.

Chilon lehorgasztotta fejét, s haragosan pillantott a jelenlevőkre, akik megint nevetni kezdtek. Caesar pedig Senecióhoz és Suilius Nerulanushoz fordult:

- Képzeljétek, a mára kijelölt keresztényeknek legfeljebb a felével tudunk végezni.

Erre az öreg Aquilius Regulus, az amphitheatrum kérdéseiben kiváló szakértő, rövid gondolkodás után megjegyezte:

- Azok a látványosságok, amelyekben az emberek sine armis et sine arte szerepelnek, csaknem ugyanannyi ideig tartanak, de nem annyira érdekesekek.

- Adjatok nekik fegyvert - felelte Nero.

De a babonás Vestinus hirtelen felrezzent tünődéséből, s titokzatosan szólt:

- Megfigyeltétek, hogy ezek, mikor a halálba mennek, látnak valamit? Felfelé néznek, s úgy halnak meg, mintha nem is szenvednének. Én biztos vagyok benne, hogy látnak valamit...

Azzal tekintetét az amphitheatrum nyílása felé emelte, amely fölött az éjszaka már kiterjesztette csillagokkal sűrűn kivarrt velariumát. Mások azonban nevetéssel meg tréfás megjegyzésekkel feleltek, hogy mit láthatnak a keresztények haláluk pillanatában. Közben Caesar jelt adott a fáklyavivő rabszolgáknak, azzal elhagyta a cirkuszt, s példáját követték a Vesta-szüzek, a senatorok, a tisztviselők és az augustianusok is.

Világos, meleg éjszaka volt. A cirkusz előtt még tömegek ácsorogtak, hogy lássák Caesar elvonulását, de mintha hallgatagok, komorak lettek volna. Itt-ott taps hallatszott, de azonnal el is hallgatott. A spolariumból csikorgó szekerek folyton szállították a keresztények véres maradványait.

Petronius és Vinicius szótlánul mentek hazafelé. Már közel voltak a villához, mikor Petronius megkérdezte:

- Gondolkoztál azon, amit mondtam?

- Igen - felelte Vinicius.

- Elhiszed, hogy ez most már nekem is nagyon fontos ügyem? Ki kell őt szabadítanom Caesar és Tigellinus ellenére is... Megkötöttem magam, hogy ebben a harcban győznöm kell. Olyan játék ez, amelyet meg kell nyernem, még a bőröm árán is... A mai nap még megerősített ebben a vállalkozásomban.

- Krisztus fizessen meg érte!

- Majd meglátod!

Így beszélgetve értek a villa ajtajához, s kiszálltak a gyaloghintóból. Ekkor egy sötét alak lépett hozzájuk, s megkérdezte:

- Itt van a nemes Vinicius?

- Itt - felelte a tribunus -, mit akarsz?

- Nazarius vagyok, Miriam fia; a börtönből jövök, s híreket hozok neked Lygiáról.

Vinicius a fiú vállára tette kezét, s a fáklya fényénél a szemébe nézett, de egyetlen szót sem bírt kimondani. Nazarius azonban kitalálta az ifjú ajkán elhalt kérdést, s már meg is felelt rá:

- Még él. Ursus küldött hozzád, uram, hogy mondjam meg, Lygia lázálmában is imádkozik, s a te nevedet emlegeti.

- Hála legyen Krisztusnak, aki vissza tudja őt adni nekem - mondta rá Vinicius.

Aztán Nazariust a könyvtárba vezette. Kis idő múlva belépett Petronius is, hogy hallja beszélgetésüket.

- Betegsége megmentette a gyalázattól, mert a pribékek félnek - jelentette a fiatal fiú. - Ursus és Glaucus, az orvos, éjjel-nappal ágya mellett vannak.

- Ugyanazok az örök vannak ott most is?

- Igen, uram, s Lygia az ő szobájukban van. Akik az alsó börtönben voltak, egytől egyig meghaltak a láztól, vagy megfulladtak a rossz levegőtől.

- Ki vagy te? - kérdezte Petronius.

- A nemes Vinicius ismer. Egy özvegyasszony fia vagyok, akinél Lygia lakott.

- És keresztény?

A fiú kérdő pillantást vetett Viniciusra, de látva, hogy ez e pillanatban imádkozik, felemelt fejjel mondta:

- Igen.

- Mi módon járhatsz be szabadon a börtönbe?

- Beszegődtem a hullák kihordására. Szándékosan tettem, hogy testvéreimen segíthessek, s híreket hordjak nekik a városból.

Petronius figyelmesebben fürkészte a fiú szép arcát, kék szemét és sűrű fekete haját, aztán megkérdezte:

- Hova való vagy, fiú?

- Galileába, uram.

- Szeretnéd, ha Lygia kiszabadulna?

A fiú felvetette a szemét:

- Akár életem árán is.

Vinicius abbahagyta az imádságot:

- Mondd meg az öröknek - fordult a fiúhoz -, hogy tegyék koporsóba, mintha meghalt volna. Te pedig végy magadhoz embereket, akikkel éjszaka kiviszed őt. A Bűzös Gödrök mellett emberek várnak majd gyaloghintóval, azoknak átadjátok a koporsót. Az öröknek ígérd meg nevedben, hogy annyi aranyat kapnak, amennyit palástjukban el bírnak vinni.

S míg beszélt, arcáról elmúlt a megszokott élettelenység, újra felébredt benne a katona, akinek a remény visszaadta régi energiáját.

Nazarius elpirult örömeiben, s kezét felemelve kiáltotta:

- Krisztus adja vissza egészségét, mert megszabadul!

- Azt hiszed, az örök ráállnak? - kérdezte Petronius.

- Azok, uram? Csak biztosak legyenek felőle, hogy nem éri őket érte büntetés és kín!

- Úgy van! - helyeselt Vinicius. - Az örök ráálltak volna a szökésre is, annál inkább ráállnak, hogy mint holtat vigyék ki.

- Van ugyan egy ember, aki izzó vassal ellenőrzi, hogy akiket kiviszünk, halottak-e, de az néhány sestertiusért megteszi, hogy a halottnak nem az arcát érinti a tüzes vassal, egyetlen aureusért pedig a koporsóhoz nyomja majd a tüzes vasat, nem a testhez.

- Mondd meg neki, hogy egy egész erszény aureust kap - szólt Petronius. - De találsz-e megbízható segítőköt?

- Találok olyanokat, akik pénzért tulajdon feleségüket és gyermekeiket is eladnák.

- Hol vannak ezek?

- Akár a börtönben, akár a városban. A megvesztegetett örök azt engedik be, akit akarok.

- Akkor vezess be engem mint munkást - kérte Vinicius.

De Petronius a leghatározottabban igyekezett őt lebeszélni erről a szándékáról. A praetorianusok még álöltözetben is felismerhetnék, s akkor minden elveszhetne.

- Sem a börtön, sem a Bűzös Gödrök! - mondta. - Fontos, hogy mindnyájan, Caesar is meg Tigellinus is meg legyenek győződve róla, hogy Lygia meghalt, mert másképpen azonnal elrendelnék az üldözést. A gyanút csak úgy kerülhetjük el, ha azután, hogy őt elviszik az albai hegyekbe, vagy még messzebb, Szicíliába, mi Rómában maradunk. Csak egy vagy két hét múlva betegszel meg, s elhivatod Nero orvosát, aki megállapítja, hogy hegyvidékre kell utaznod. Akkor majd találkoztok, aztán...

Itt egy pillanatra elgondolkozott, de aztán legyintett, s hozzátette:

- Aztán talán más időket érünk.

- Krisztus legyen irgalmas hozzá - sóhajtott Vinicius. - Te itt Szicíliáról beszélsz, pedig ő beteg, s talán meg is hal...

- Egyelőre valahol közelebb helyezük el. Már a friss levegő is meggyógyítja, csak a börtönből szabadítsuk ki. Nincs valahol a hegyekben egy megbízható árendásod?

- De igen, van! - felelte Vinicius mohón. - Corioli környékén, a hegyekben van egy ember, aki kisgyermekkoromban dajkált, s most is szeret.

Petronius egy táblácskát nyújtott át neki.

- Írj neki, hogy holnap jöjjön ide. Azonnal elindítom a futárt.

Azzal hívta is az atrium gondnokát, s kiadta a szükséges utasításokat. Kis idő múlva egy lovas rabszolga indult éjszakára Corioliba.

- Szeretném - jegyezte meg Vinicius -, ha Ursus kísérné el útján... Nyugodtabb lennék...

- Uram - szólalt meg Nazarius -, roppant erős ember az, kitöri a vasrácsot is, de utána megy. Az egyik magas, meredek falban van egy ablak, amely alatt nem áll ő. Majd viszek neki kötelet, a többit elintézi ő maga.

- Herculesre! - kiáltotta Petronius. - Szökjék ám, ahogyan akar, de ne Lygiával együtt, s ne is egy vagy két nappal később, mert felfedezhetik s utána eredhetnek. Herculesre! El akarjátok veszíteni magatokat is, meg őt is? Megtiltom, hogy Coriolit említsétek előtte, mert különben mosom kezeimet.

Mind a ketten elismerték, hogy igaza van, s elhallgattak. Ezután Nazarius elbúcsúzott, s megígérte, hogy másnap hajnalban eljön.

Remélte, hogy az örökkel még aznap éjjel megegyezik, de előbb be akart nézni anyjához, akinek e rettenetes, bizonytalan időkben egy pillanatnyi nyugta se volt miatta. Komoly megfontolás után elhatározta, hogy nem a városban keres segítséget, hanem a börtönben veszteget meg egyet azok közül, akik vele együtt a holttesteket hordozzák ki.

De távozása előtt még félrevonta Viniciust, s súgva mondta neki:

- Uram, senkinek, még anyámnak sem szólok szándékunkról, de Péter apostol megígérte, hogy az amphitheatrumból eljön hozzánk, neki elmondok mindent.

- Ebben a házban beszélhetsz hangosan - nyugtatta meg Vinicius. - Péter apostol Petronius embereivel ment el az amphitheatrumba. Különben magam is veled megyek.

Azzal rabszolgalástot adatott magának, s elindultak.

Petronius mélyen fellélegzett.

„Magamban azt kívántam, hogy halt volna meg betegségben, mert Vinicius számára még ez lett volna a legkevésbé szörnyű. Most azonban már szívesen felajánlok Aesculapiusnak egy arany tripust, csak gyógyítsa meg... Ó, Rótszakállú, a szerelmes ifjú kínjaiban akarsz gyönyörködni! Ó, Augusta, előbb szépségére voltál féltékeny, most pedig elevenen felfalnád, mert Rufius meghalt... Ó, Tigellinus, azért akarod őt elveszteni, hogy engem bosszants!... Majd elválik. Bizony mondom nektek, szemetek meg nem látja őt az arénán, mert vagy természetes halállal hal meg, vagy én ragadom ki őt töletek, mint az ebek fogai közül... S úgy ragadom ki, hogy észre sem veszitek, s valahányszor meglátlak, mindannyiszor elmondom, íme, az ostobák, akiket lóvá tett Petronius...”

S önelégülten ment a tricliniumba, ahol Eunikével együtt estebédhez ült. A lector ezalatt Theokritos idilljeiből olvasott fel nekik. Odakint a szél Soracte felől fellegeket hozott, s hirtelen vihar zavarta meg a derűs nyári éjszakát. A hét halmon minduntalan hangzott a mennydörgés, ők pedig az asztalnál egymás mellett nyugodva hallgatták az idillikus költő dalait, aki dallamos dór tájnyelven énekelt meg a pásztorok szerelmét. Aztán elcsendesülve készülődtek az édes nyugovóra.

De még mielőtt sor került volna rá, megérkezett Vinicius. Mikor Petronius megtudta, hogy megjött, kiment hozzá, s megkérdezte:

- Nos?... Nem sütöttetek ki valami újat? Nazarius visszament már a börtönbe?

- Vissza - felelte az ifjú, esőtől ázott fűrtjeit kisimítva arcából. - Nazarius elment, hogy az örökkel megállapodjék, én pedig Péterrel találkoztam, aki azt mondta, hogy imádkozzam és higgyek.

- Akkor jó. Ha minden kedvezően alakul, holnap éjjel ki lehet őt vinni...

- Az árendásnak embereivel együtt hajnalra itt kell lennie.

- Nem hosszú út az. Most térj nyugovóra.

De Vinicius letérdelt cubiculumában, s imádkozott.

Napkeltekor megérkezett Niger, a Corioli vidéki árendás, s a Viniciustól kapott utasítás értelmében hozott magával öszvéreket, egy gyaloghintót és négy megbízható embert, akiket a britanniai rabszolgák közül válogatott ki, de ezeket óvatosságból a Suburrán egy fogadóban hagyta.

Vinicius, aki az egész éjszakát átvirrasztotta, kiment árendása elé, az pedig ifjú urát látva, megindultan csókolta meg a kezét és szemét, majd így szólt:

- Beteg vagy, kedves, avagy a súlyos gondok szívták ki a vért arcodból? Alig ismertelek meg első látásra.

Vinicius bevezette a xystusnak nevezett belső oszlopcsarnokba, s ott beavatta a titokba. Niger nagy figyelemmel hallgatta, s napbarnította, szívós arcán is meglátszott nem titkolt, mélymegindultsága.

- Tehát keresztény? - kiáltotta, s fürkészve vizsgálta Vinicius arcát, az pedig nyilván megértette, mit akar kérdezni, s mindjárt meg is felelt:

- Én is keresztény vagyok...

Niger szemében megcsillant a könny; egy darabig hallgatott, aztán kezét felemelve, fohászkodott fel:

- Hála neked, Krisztusom, hogy levetted a hályogot arról a szemről, amely nekem a legdrágább a világon.

Azzal magához ölelte Vinicius fejét, s boldog könnyeket hullatva csókolgatta homlokát.

Kis idő múlva bejött Petronius is, s magával hozta Nazariust.

- Jó hírek! - mondta már messziről.

S a hírek valóban jók voltak. Mindenekelőtt Glaucus, az orvos kezeskedett Lygia életéért, ámbár ugyanabban a betegségben szenvedett, amelyben a Tullianumban és a többi börtönben is százával haltak meg az emberek. Nazariusnak az örökkel meg azzal az emberrel, aki tüzes vassal ellenőrizte a halál beálltát, semmi nehézsége nem akadt. Attisszal, akit segítségül szerződtetett, szintén megalkudott már.

- Lyukakat fűrtünk a koporsóba, hogy a beteg lélegezhessen - jelentette Nazarius. - Minden veszély abban rejlik, hogy esetleg éppen akkor nyög fel vagy szólal meg, amikor a praetorianusok mellett haladunk el. Igaz, hogy nagyon gyenge, s reggel óta behunyt szemmel fekszik. Különbösen is Glaucus altatót ad be neki, amit maga készít el, a hozzá való orvosságokat pedig majd én hozom a városból... A koporsó födelét nem szegezzük, le. Könnyen felemelhetitek, s áttehetitek a beteget a gyaloghintóba, mi pedig a koporsóba tesszük a hosszú homokzsákokot, de az legyen kéznél nálatok.

Vinicius halálsápadt arccal, de olyan feszült figyelemmel hallgatta Nazarius szavait, hogy szinte előre kitalálta, mit fog mondani.

- Visznek ki a börtönből más halottakat is? - kérdezte Petronius.

- Ma éjjel meghalt vagy húsz ember, s estig még meghal jó néhány - felelte a fiú. - Nekünk a csoporttal együtt kell mennünk, de majd úgy intézzük, hogy elmaradjunk. Társam az első kanyarnál szándékosan sántítani kezd majd. Ilyen módon alaposan elmarad a többitől. Ti Libitina kis temploma mellett várjatok ránk. Adna Isten minél sötétebb éjszakát.

- Megadja az Úr - vélte Niger. - Tegnap derűs volt az este s aztán hirtelen vihar támadt. Ma megint derűs az ég, de reggel óta párás a levegő. Mostanában minden éjjel lesznek esők és viharok.

- Fáklyák nélkül mentek? - kérdezte Vinicius.

- Csak elől mennek fáklyások. Ti mindenesetre legyetek a Libitina-templom mellett, amint besötétedik, bár mi csak közvetlenül éjfél előtt kezdjük kihordani a halottakat.

Elhallgattak, csak Vinicius lázas lihegése hallatszott. Petronius hozzáfordult:

- Tegnap azt mondtam - jegyezte meg -, hogy legjobb lenne, ha mind a ketten itthon maradnánk. Most azonban már látom, hogy magam sem bírnám ki itthon... Egyébként, ha szöktezésről volna szó, jobban kellene vigyáznunk, de ha mint halottat viszik ki, senkinek eszébe sem jut, hogy gyanakodjék.

- Úgy van, úgy van! - erősítette Vinicius is. - Nekem el kell mennem. Magam veszem ki őt a koporsóból...

- Ha egyszer ott Corioliban az én házamban lesz, akkor már felelek érte - jelentette ki Niger.

Ezzel a beszélgetés véget is ért. Niger elment embereihez a fogadóba. Nazarius az erszény aranyat tunikája alá rejtve visszament a börtönbe. Vinicius számára megkezdődött a nyugtalanság, a rettegés és lázas várakozás napja.

- A dolognak sikerülnie kell, mert az elgondolás jó - vélte Petronius. - Jobban már nem is lehetett volna mindent elrendezni. Neked a bánatos gyászolót kell játszani, és sötét tógát viselned. De azért a cirkuszi játékokról el ne maradj. Hadd lássanak... Minden úgy ki van tervezve, hogy nem érhet csalódás. De vajon tökéletesen megbízol az árendásban?

- Ő keresztény - felelte Vinicius.

Petronius csodálkozva nézett rá, aztán vállat vont, s így szólt mintegy önmagához:

- Polluxra! Mégis hogy terjed ez a vallás! És hogy megragadja az emberek lelkét!... Ilyen borzalmak közepette az emberek nyomban megtagadnának minden római, görög és egyiptomi istent. Polluxra!... Ez mégis különös... Ha el tudnám hinni, hogy a mi isteneinktől még függ valami, ígérnék mindegyiknek hat fehér bikát, a capitolumi Iuppiternek pedig tizenkettőt... De te se fukarkodj ígéreteiddel Krisztusod számára...

- Én a lelkemet adtam neki - mondta Vinicius.

S elváltak. Petronius visszatért cubiculumába, Vinicius pedig elment, hogy távolból láthassa a börtönt, aztán a Vaticanus-domb lejtőjére, a fossor kunyhójába sietett, ahol az apostol kezéből vette fel a keresztséget. Úgy érezte, hogy Krisztus ebben a kunyhóban inkább meghallgatja, mint bárhol másutt. Mikor tehát megtalálta a házat, a földre borult, s fájó lelkének minden erejét megfeszítve imádkozott könyörületért, s úgy elmélyedt a könyörgésben, hogy elfelejtette, hol van, és mi történik vele.

Délután már a Nero cirkusza felől hallatszó trombitaharsogás ébresztette fel. Ekkor kiment a kunyhóból, s olyan szemmel nézett körül, mintha most ébredt volna fel álmából. Odakint hőség és mély csend volt, melyet a mezei tücskök makacs ciripelése s néha a trombita érces hangja zavart meg. A levegő kezdett párás lenni, a város fölött még kék volt az ég, de a Szabin-hegyek felé, lent a láthatár alsó szélén, sötét felhők gyülekeztek.

Vinicius hazament. Az atriumban Petronius várta.

- A Palatinuson voltam - mondta. - Szándékosan mutatkoztam meg, sőt kockázni is leültem. Aniciusnál este lakoma lesz: bejelentettem, hogy ott leszünk, de csak éjfél után, mert előbb ki kell aludnom magam. Én ott is leszek, de jó lenne, ha te is eljönnél.

- Nem volt semmi hír Nigertől vagy Nazariustól? - érdeklődött Vinicius.

- Nem. Csak éjfélkor találkozunk velük. Megfigyelted, hogy vihar készül?

- Meg.

- Holnap keresztre feszített keresztények szolgáltatják a látványosságot, de talán az eső megakadályozza.

Azzal közelebb lépett, s Vinicius karját megbökve tette hozzá:

- De őt nem a keresztfán, hanem Corioliban látod viszont. Castorra! Róma összes gemmáiért oda nem adnám azt a pillanatot, amikor kiszabadítjuk. Már közel az este...

S valóban közeledett az este. A város korábban sötétségbe borult, mint máskor, mert az egész láthatárt felhők borították. Mikor beesteledett, bőséges zápor esett, s az esővíz a nap hevétől felmelegedett köveken elpárologva, köddel töltötte be a város utcáit. Azután hol elcsendesült az eső, hol ismét megeredt egy-egy rövid zivatar.

- Siessünk - szólalt meg végre Vinicius. - A vihar miatt esetleg korábban kihordják a holttesteket.

- Idő van! - felelte Petronius.

S a csuklyás gall palástokat felöltve a kerti kiskapun át az utcára léptek. Petronius egy rövid római tört, úgynevezett sicát vett magához, amelyet minden éjszakai vállalkozáshoz magával vitt.

A város a vihar miatt üres volt. Időnként egy-egy villám szaggatta széjjel a felhőket, vakító fénnel világítva meg az újonnan felépített vagy még épülőfélben levő házak friss falait meg az utcaburkolat nedves kőkockáit. Elég hosszan tartó út után egy villám fényénél megpillantották végre a kis dombot, amelyen Libitina apró szentélye állt, a dombocska lábánál várakozott egy öszvérekből és lovakból álló csoport.

- Niger! - szólalt meg Vinicius halkán.

- Itt vagyok, uram! - válaszolt egy hang az esőben.

- Készen van minden?

- Készen, kedves. Amint besötétedett, itt voltunk. De húzódjatok be a töltés alá, mert bőrig áztok. Micsoda vihar! Azt hiszem, jégeső lesz.

S Niger aggálya valóra is vált, mert csakhamar megeredt a jégeső, előbb apró, aztán egyre nagyobb és sűrűbb szemekkel. A levegő egyszerre lehűlt.

Ők pedig a töltés alatt állva, a szélről és a jégdaraboktól védve, halkán beszélgettek.

- Még ha meglátna is valaki - jegyezte meg Niger -, nem foghat gyanút, mert úgy állunk itt, mintha csak a vihar végét várnánk. Csak attól félek, hogy a halottak kihordását holnapra találják halasztani.

- A jégeső nem tart sokáig - vélte Petronius. - Várnunk kell legalább virradatig.

S vártak is, figyelve, hogy nem hallatszik-e még a menet zaja. A jégeső csakugyan elvonult, de rögtön utána zúgott a felhőszakadás. Időnként szél lendült a Bűzös Gödrök felől, s hozta a sekélyen és gondatlanul elföldelt, már oszlásban levő hullák borzalmas bűzét.

Egyszerre Niger szólalt meg:

- A ködön át halvány fényt látok... Egyet... kettőt... hármat... azok fáklyák!

S embereihez fordult:

- Vigyázzatok, hogy az öszvérek ne prüszköljenek!

- Jönnék! - mondta Petronius.

S valóban, a fények egyre tisztábban látszottak. Kis idő múlva már ki lehetett venni a szélben lobogó fáklyalángokat.

Niger keresztet vetett, és imába fogott. Közben a komor menet közelebb jött, s végül Libitina szentélyét elérve megállt. Petronius, Vinicius és Niger szótlanul a dombocskához simultak, mert nem értették, mit jelent ez. De azok csak azért álltak meg, hogy arcukat és szájukat bekötözzék rongyokkal, hogy a rettenetes bűz ellen védekezzenek, amely a puticulumok közvetlen közelében már kibírhatatlan volt. Aztán fogták a targoncákat a koporsókkal, s vitték tovább.

Csak egy koporsó maradt ott a kis templom mellett. Vinicius odaugrott, utána Petronius, Niger és két britanniai rabszolga a gyaloghintóval.

De mielőtt odaértek volna, a sötétből Nazarius fájdalmas hangja hallatszott:

- Uram, Ursusszal együtt átvitték őt az esquilinusi börtönbe... Mi más hullát viszünk, őt már éjfél előtt elhurcolták!...

Petronius hazaérve komor volt, mint a vihar, s meg sem próbálta Viniciust vigasztalni. Tudta, arra gondolni sem lehet, hogy Lygiát az esquilinusi börtön föld alatti odújából kiszabadítsák. Sejtette, valószínűleg azért vitték át a Tullianumból, hogy meg ne haljon a láztól, s el ne kerülje az amphitheatrumot. Ez volt az oka, hogy jobban őrizték őt, mint bárki mást. Petronius szíve mélyéből sajnálta őt is meg Viniciust is, de ezenfelül az is fúrta-gyötörte, hogy életében most először nem sikerült neki valami, s most először győzték le a harcban.

„Úgy látom, Fortuna hűtlen lett hozzám - mondta magában -, de az istenek csalódnak, ha azt hiszik, hogy én is beletörődöm az olyan életbe, mint például Vinicius.”

Azzal az ifjúra nézett, aki meg őt bámulta tágra nyitott szemével.

- Mi bajod? Lázad van? - kérdezte Petronius.

Az ifjú pedig különös, lassú, megtört hangon felelte, mint egy beteg gyerek:

- Én pedig hiszem, hogy Krisztus visszaadhatja őt nekem.

A város fölött a vihar utolsó mennydörgései is elültek.

ÖTVENNYOLCADIK FEJEZET

A háromnapos eső Rómában nyáron kivételes jelenség, s ráadásul a természet rendjével teljesen ellentétes jégesők, amelyek nemcsak nappal és estefelé, hanem még éjszakánként is megismétlődtek, megszakították a látványosságok folytatását. A nép kezdett félni. Jósolták, hogy a szőlőtermés rossz lesz, s mikor egy délután egy villámütés a Capitoliumon megolvastotta Ceres szobrát, áldozatokat rendeltek Iuppiter Salvator számára. Ceres papjai azt híresztelték, hogy az istenek haragja fordult Róma ellen, amiért olyan késedelmesen hajtják végre a keresztények megbüntetését. A tömegek tehát követelték, hogy tekintet nélkül az időjárásra, sietessék a cirkuszi játékok folytatását, s Róma valóságos örömmámorban úszott, amikor végre kihirdették, hogy háromnapos szünet után ismét megkezdődik a ludus.

Közben megjött a jó idő is.

Az amphitheatrumba hajnaltól éjszakáig tódult a nép, s Caesar is korán megérkezett a Vesta-szüzekkel és udvarával. A látványosságnak a keresztények egymás elleni harcával kellett kezdődnie. Gladiátoroknak öltöztették őket, s ellátták mindenféle fegyverrel, amit a vívók a védekező és támadó harchoz használtak. De ez a terv csalódást hozott. A keresztények elhajigálták a hálókat, szigonyokat, lándzsákat és kardokat, s összeölelkezve biztatták egymást kitartásra a kínokkal és a halállal szemben. Erre a tömeg szívét bosszúság és mélységes felháborodás töltötte el. Egyesek gyáváknak és pipogyáknak nevezték őket, mások azt állították, hogy azért nem verekszenek, mert gyűlölik a népet, s meg akarják fosztani attól, hogy bátorságukban gyönyörködhessek. Végül is Caesar parancsára valódi gladiátorokat szabadítottak rájuk, akik egy szempillantás alatt lemészárolták a védtelen térdeplő embereket.

De a hullák eltakarítása után a nézni való már nem a harc volt, hanem mitológiai életképek egész sora következett, mégpedig Caesar ötlete szerint. Látták például, hogyan égett Hercules élő lánggal az Oeta hegyén. Vinicius megremegett a gondolatra, hogy netán Ursusnak kell betöltenie Hercules szerepét, de úgy látszik, ezúttal még nem érkezett el Lygia hű szolgájának ideje, mert egy másik keresztény égett el máglyán, akit Vinicius nem is ismert. Ellenben a következő képen Chilon, akit Caesar nem mentett fel a játékokon való megjelenéstől, ismerős arcokat pillantott meg. A kép Daidalos és Ikaros halálát ábrázolta. Daidalos szerepét az agg Euricius töltötte be, aki annak idején megmagyarázta Chilonnak, hogy mit jelent a hal. Ikaros szerepét pedig a fia, Quartus, játszotta el. Mindkettőjüket erre való gépek segítségével felemelték, azután óriási magasságból hirtelen letaszították az arénába. Quartus a caesari emelvényhez olyan közel ért földet, hogy vére nemcsak annak külső díszeit, hanem bíborral bevont támláját is befröcskölte. Chilon behunyta szemét, s így nem látta a zuhanást, csak a tompa puffanást hallotta, s mikor a következő pillanatban szorosán maga mellett megpillantotta a vérfoltot, megint majdnem elájult. De a képek gyorsan változtak. A szüzek embertelen kinszenvedése, akiket - haláluk előtt - állatoknak öltözött gladiátorok becstelenítettek meg, felvidították a nézők szívét. Láthatták Cybele és Ceres papnőit, a Danaidákat, Circét és Pasiphaet, végül láttak serdületlen leánykákat, akiket vadlovakkal tépettek széjjel. A nép megtapsolta Caesar újabb és újabb ötleteit, ő pedig ötleteire büszkén s a tapsoktól boldogan egy pillanatra sem vette el szemétől a smaragdot, csak nézte, hogyan szaggatja a vad a fehér testeket, s gyönyörködött az áldozatok görcsös vonaglásában. De voltak a város történetéből vett képek is. A szüzek után bemutatták Mucius Scaevolát úgy, hogy az áldozat kezét a tüzet tartó tripushoz erősítették. A jelenet az égett hús bűzével töltötte meg a levegőt, de az áldozat, akár az igazi Scaevola, egyetlen jajszó nélkül tűrte a kínokat, szemét felvetette, s elfeketülő ajka imádságot mormogott. Miután megadták neki is a kegyelemdőfést, s holttestét kivon-

szolták a spolariumba, megkezdődött a szokásos ebédszünet. Caesar a Vesta-szüzek és az augustianusok kíséretében elhagyta az amphitheatrumot, s egy külön e célra készült skarlát-színű sátorba vonult, ahol őt és vendégeit pompás prandium, villásreggeli várta. A tömeg nagy része követte Caesar példáját, s a cirkusból kitódulva festői csoportokban helyezkedett el a sátor körül, hogy a hosszas üléstől meggémberedett tagjait kiegyengesse, s elfogyassa az ételt, amelyet a rabszolgák Caesar kegyelméből bőségesen hordtak széjjel. Csak a legkíváncsibbak mentek le az arénába, s miután ülőhelyeiket elhagyták s ujjukkal megtapintva a vértől ragadós homokot, mint avatott cirkuszkedvelők tárgyalták, mit láttak eddig, s mi látnivaló lesz még. De csakhamar a vitatkozók is távoztak, hogy le ne késsenek a lakomáról, csak néhány ember maradt ott, de őket már nem kíváncsiságuk tartotta vissza, hanem a még sorra kerülő áldozatok iránti részvét.

Ezek elrejtöztek a padok közötti átjárókban vagy az alsóbb helyeken, közben pedig a szolgák kiegyengették az aréna homokját, s kezdtek gödröket ásni szorosán egymás mellett, sorjában a porond egyik szélétől a másikig, úgyhogy az utolsó sor alig tíz-egynéhány lépésre volt Caesar emelvényétől.

Kívülről behallatszott a nép lármája, a kiáltások és a tapsok, odabent pedig lázasan folytak az újabb kínszenvedések bemutatásának előkészületei. Egyszerre kinyíltak a cuniculumok, s az arénába vezető minden nyílásból hajtották kifelé a mezítelen keresztényeket, s mindegyik vállán cipelte a keresztjét. Csak úgy nyüzsgött tőlük az amphitheatrum. A nehéz kereszt súlya alatt görnyedve jöttek aggastyánok, mellettük java erejükben levő férfiak és nők, kik kibontott hajukkal igyekeztek takargatni meztelenségüket, jöttek serdületlen fiúk és egészen kicsiny gyermekek. A legtöbb kereszt, éppen úgy, mint a legtöbb áldozat is, virággal volt díszítve. A cirkuszi szolgák ostorcsapásokkal kényszerítették a szerencsétleneket, hogy keresztjeiket rakják le a kiásott gödrök elé, s maguk álljanak sorba a kereszttek mellett. Ilyen halált szántak azoknak, akiket az első napon már nem győztek kihajtani a vadállatok és véredek martalékául. Most fekete rabszolgák ragadták meg őket, hanyatt fektették a keresztfára, s kezüket oda-szegezték a harántgerendához, olyan gyorsan és buzgón, hogy mire a szünet után beözönlik a nép, már minden keresztet felállítva találjon. Az egész amphitheatrumot betöltötte a kopácsolás zaja, amely felhatolt a legfelsőbb sorokig, s kiáradt az amphitheatrumot környező térre, sőt a sátorba is, ahol Caesar látta vendégül a Vesta-szüzeket és barátait. Itt folyt a bor, a csipkelődés Chilonnal, furcsa szavakat suttogtak Vesta papnőinek fülébe, az arénán pedig forrott a munka, a szögek mélyen hatoltak a keresztények kezébe, lábába, csusszantak a lapátok, amint a földet hányták a gödrökbe a beállított kereszttek köré.

A rövidesen sorra kerülő áldozatok között ott volt Crispus is. Arról lekéselt, hogy az orosz-lánok tépjék szét, így hát neki is a keresztihalál jutott, ő pedig a halálra mindig készen lévén, örült, hogy nemsokára elérkezik az ő órája is. Most egészen más volt, mint egyébkor, sovány teste teljesen mezítelen, csupán csipőit takarta egy borostyánból font ágyékkötő, s a fején volt rózsakoszorú. De szemében a régi törhetetlen erő csillogott, a rózsakoszorú alól is az ismert szigorú, fanatikus arc tekintett ki. Szíve sem változott meg, mert miként a cuniculumban is Isten haragjával fenyegette az állatbőrbe varrt testvéreket, most is korholta őket, ahelyett, hogy vigasztalta volna.

- Köszönjétek meg a Megváltónak, hogy az Ő kegyelméből olyan halállal halhattok meg, mint Ő. Talán bűneitek egy részét el is engedi ezért, mindazonáltal reszkessetek, mert az igazságon nem eshetik sérelem, s az nem lehet, hogy jó és gonosz egyazon ítélet alá essék.

S szavait a kalapácsütések kísérték, amint az áldozatok kezét és lábát a keresztfákhoz szegezték. Egyre több kereszt meredt már a magasba, ő pedig most azokhoz fordult, akik még ott álltak keresztjük mellett, s tovább beszélt:

- Látom a megnyilatkozott eget, de látom a nyitott poklot is. Magam sem tudom, hogyan adok számat az Úrnak életemről, bár az Úrban hittem, a gonoszt gyűlöltem, s nem a haláltól félek, hanem a feltámadástól, nem a kínoktól, hanem az ítélettől, mert elkövetkezett a harag napja.

Erre a közeli sorokból felhangzott egy nyugodt, ünnepélyes hang:

- Nem a haragé, hanem az irgalomé, a megváltásé és boldogságé, mert bizony mondom nektek, Krisztus magához ölel, megvigasztal és jobbjára ültet benneteket. Bízatok, mert, íme, az ég nyilatkozik meg előttetek.

E szavakra minden szem a padok felé irányult; akik már a keresztfán függtek, azok is felemelték elkínzott, sápadt arcukat, s a beszélő férfiú felé néztek.

Az pedig lejött egészen az arénát határoló korlátig, s a kereszttel búcsúztatta el őket.

Crispus feléje nyújtotta kezét, mintha meg akarta volna feddni, de mikor megpillantotta arcát, keze lehanyatlott, térde meghajolt alatta, s ajka halkán rebegte: - Pál apostol!...

Akik még nem voltak keresztre feszítve - a cirkuszi szolgák ámulatára -, valamennyien letérdeltek, a tarsusi Pál pedig Crispushoz fordulva folytatta:

- Ne fenyegezd őket, Crispus, mert még ma veled lesznek a paradicsomban. Azt hiszed, ezek elkárhozhatnak? Ki kárhoztatná őket? Talán az Isten, aki egyszülött fiát odaadta érettük? Vagy talán Krisztus, aki meghalt, hogy főket megváltsa, mint ahogy most ők meghalnak az Ő nevéért? S miképpen kárhoztatna, aki szeret? Ki emel vádat Isten választottai ellen? Ki mondja erre a vére, hogy: „Átkozott?”

- Uram, gyűlöltem a gonoszt - felelte az öreg pap.

- Krisztus parancsa szerint jobban kell az embereket szeretni, mint a gonoszt gyűlölni, mert az ő vallása a szeretet, s nem a gyűlölet.

- Vétkeztem halálom órájában - felelte Crispus.

S bűnbánattal verte mellét.

Erre a padok gondnoka az apostolhoz lépett, s megkérdezte:

- Ki vagy, aki az elítéltekhez szólsz?

- Római polgár - felelte Pál nyugodtan.

Azzal Crispushoz fordulva folytatta:

- Bizzál, mert ez a kegyelem napja, s halj meg békességben, Isten szolgája.

Két szerecsen Crispushoz lépett, hogy a keresztre fektesse, ő azonban még egyszer körül-nézett, s így szólt:

- Testvéreim, imádkozzatok értem!

Arcáról elmúlt megszokott szigorúsága, kökemény vonásai békességet és szelidséget sugároztak. Ő maga nyújtotta kezét a keresztfán két szárnyára, hogy megkönnyítse a munkát, s egyenesen az égre nézve, buzgón imádkozott. Mintha semmit sem érzett volna, mert mikor a szögek behatoltak kezébe, testén a legkisebb remegés sem futott végig, s arcán sem jelent meg a fájdalom legkisebb redője sem; imádkozott, mikor lábait szegezték; imádkozott, mikor a kereszttel felállították, s körös-körül letaposták a földet. Csak mikor a tömeg nevetve és kiáltozva töltötte meg az amphitheatrumot, akkor húzódott kissé össze a szemöldöke, mintha haragudnék, hogy ez a pogány nép megzavarja szelíd halálának békéjét és csendjét.

De már előbb felállították az összes keresztek, úgy, hogy az egész arénát mintha erdő borította volna, melynek a fáin emberek függnek. A keresztfák ágait és a vértanúk fejét megvilágították a nap sugarai, az arénára hulló vaskos árnyak pedig mintegy összekuszált fekete rácsot alkottak, amelynek nyílásain átvilágított a sárga homok. E látványosságban a nép minden öröme az volt, hogy végignézhette az áldozatok lassú haláltusáját. De eddigelé sohasem láttak ilyen rengeteg keresztfát egymás mellett. Olyan sűrűn megtűzdelték velük az arénát, hogy a szolgák csak nagy ügyel-bajjal fértek el közöttük. Az aréna szélén leginkább nők függtek, Crispust azonban mint a keresztények egyik főemberét, a caesari emelvény közvetlen közelében feszítették egy óriási keresztfára, melynek alját Jerikói lonccal fonták be. Az áldozatok közül még senki sem halt meg, de a legkorábban megfeszítettek némelyike elájult. Senki sem jajgatott, s nem könyörgött kegyelemért. Egyesek fejüket vállukra hajtva vagy mellükre horgasztva függtek, mintha aludnának, mások mintha mélyen tűnődnének, megint mások az égre néztek, s ajkuk hangtalanul mozgott. De ebben a borzalmas keresztfaterdőben, ezekben a szétfeszített testekben, az áldozatoknak ebben a szótlan szenvedésében volt valami félelmetes. A nép, mikor a lakoma után jóllakottan, vidáman kiáltozva betódult a cirkuszba, egyszerre elhallgatott, nem tudta, melyik kereszten pihentesse meg tekintetét, s mit gondoljon. A szétfeszített női testek mezítelensége már nem izgatta érzékeit. Még fogadásokat sem kötöttek arra, hogy melyik hal meg hamarabb, pedig ez rendes szokás volt, ha az arénában kevesebb áldozat szerepelt. Mintha Caesar is unta volna magát, mert amint fejét elfordította, s lomha mozdulattal megigazította nyakékét, arca fáradt és álmatag volt.

Ekkor a vele szemben függő Crispus, akinek szeme az imént le volt hunyva, mintha elájult vagy haldoklott volna, most kinyitotta szemét, s Caesarra nézett.

Arca ismét felvette engesztelhetetlen kifejezését, s szemében olyan tűz gyulladt ki, hogy az augustianusok összesúgva ujjal mutogattak rá, végül Caesar is felfigyelt, s lomhán a szeméhez emelte a smaragdot.

Néma csend lett. A nézők szeme Crispusra szegeződött, aki megpróbálta jobb kezét mozdítani, mintha el akarta volna szakítani a kereszttől. Kis idő múlva melle kitágult, bordái kidomborodtak, s hangosan kiáltotta:

- Jaj neked, anyagyilkos!

E halálos sértés ezrekre menő tömeg füle hallatára érte a világ urát. Az augustianusok lélegzeni sem mertek. Chilon megdermedt, Caesar megremegett, s ujjai közül kiesett a smaragd.

A nép is visszafojtotta lélegzetét. Crispus hangja egyre hatalmasabban szárnyalta végig az egész amphitheatrumot:

- Jaj neked, feleség- és testvérgyilkos, jaj neked, Antikrisztus! A mélység megnyílik alattad, a halál kinyújtja érted kezét, s vár rád a sír szája. Jaj neked élő hulla, mert rémületben halsz meg, s örökre elkárhozol!...

S ő, aki már életében is olyan volt, mint egy csontváz, átszegezett kezét nem bírva elszakítani a keresztfától, rettenetesen, félelmetesen széjjelfeszítve rázta meg fehér szakállát Nero emelvénye fölött, s a fején levő koszorúból hullatta lefelé a rózsaszirmokat.

- Jaj neked, gyilkos! Betelt a mérték, s időd elközelgett!...

Ezután még egyszer kifeszült, egy pillanatig úgy látszott, hogy kezét elszakítja a kereszttől, s fenyegetően Caesar fölé emeli, de sovány karjai egyszerre még jobban kinyúltak, teste lejjebb süllyedt, feje mellére csuklott, és meghalt.

A kereszterdő közepette a gyengébbek szintén egymás után merültek örök álomba.

ÖTVENKILENCEDIK FEJEZET

- Uram - szólt Chilon -, a tenger most olyan, mint az olaj, s a hullámok mintha aludnának... Menjünk Achalába. Ott Apolló hírneve, koszorúk, diadalok várnak, ott a nép istenít, s az istenek magukkal egyenlő vendégükként fogadnak, itt pedig...

S abbahagyta, mert alsó ajka annyira remegett, hogy szavai érthetetlen hangokká olvadtak össze.

- Megyünk, amint vége a játékoknak - felelte Nero. - Tudom, hogy egyesek a keresztényeket már így is innoxia corporának¹⁴⁵ nevezik. Ha elmennék, mindnyájan ezt mondanák. Miért félsz, te pudvás, vén gomba?

Azzal összehúzta szemöldökét, s kérdő tekintettel nézett Chilonra, mintegy magyarázatot várva, mert valójában ő sem volt olyan nyugodt, amilyennek mutatta magát. Az utolsó látványosságon maga is megijedt Crispus szavaitól, s mikor hazament, nem bírt elaludni a vad dühtől, a szégyentől, de a félelemtől sem. Ekkor a babonás Vestinus, aki szótlanul hallgatta beszélgetésüket, most körülnézett, s titokzatosan így szólt:

- Fogadj szót, uram, ennek az aggastyánnak, mert ezekben a keresztényekben van valami furcsa... Istenségük könnyű halált ad nekik, de azért bosszúálló lehet.

Mire Nero hirtelen így felelt:

- Nem én rendezem, a játékokat, hanem Tigellinus.

- Úgy van, én rendezem - felelte Tigellinus, meghallva Caesar válaszát. - Én rendezem, s fittyet hányok az összes keresztény isteneknek. Ez a Vestinus egy babonákkal tömött hólyag, ez a hős görög pedig egy csirkéi védelmében berzenkedő kotlóstól is nyomban szörnyethalna ijedtében.

- Jól van - hagyta rá Nero -, de mától kezdve vágasd ki a keresztények nyelvét, vagy tömesd be a szájukat.

- Majd betömi a tűz, isteni Caesar.

- Jaj nekem! - nyögte Chilon.

De Caesarba lelket öntött Tigellinus vakmerő önbizalma, elnevette hát magát, s a vén görögre pillantva szólt:

- Íme, Achilles ivadéka!

Chilon valóban rettenetes állapotban volt. Hajának maradványai teljesen megőszültek koponyáján, arcába beledermedt a szörnyű nyugtalanság, rémület és levertség kifejezése. Néha mintha kábult és félig öntudatlan lett volna. Gyakran nem felelt a kérdésekre, máskor meg haragra lobbant, s vakmerő volt, úgyhogy az augustinusok inkább nem kötekedtek vele.

Most is éppen ilyen hangulatban volt.

- Tegyetek velem, amit akartok, de én többé nem megyek a játékokra! - kiáltotta kétségbeesetten, ujjával pattintva.

Nero egy darabig ránézett, aztán Tigellinushoz fordulva, így rendelkezett:

- Gondoskodjatok róla, hogy ez a sztoikus a kertben mindig a közelemben legyen. Látni akarom, milyen hatással lesznek rá fáklyáink.

---

¹⁴⁵ Ártatlan testek.

Chilon azonban megijedt a Caesar hangjában rezgő fenyegetéstől.

- Uram - mondta -, nem fogok látni semmit, mert éjjel egyáltalán nem látok.

De Caesar félelmetes mosollyal felelte:

- Az az éjszaka olyan világos lesz, mint a nappal.

Aztán más augustianusokhoz fordult, s a versenyekről beszélgetett velük, amelyeket a játékok végeztével akart rendeztetni.

Most Petronius lépett Chilonhoz, s karját megérintve szólt:

- No, nem megmondtam? Nem úszod meg.

- Szeretném leinni magam... - felelte Chilon.

S remegő kezét a boroskancsó felé nyújtotta, de nem bírta szájához emelni. Vestinus elvette tőle az edényt, aztán közelebb lépve, kíváncsi, de egyszersmind ijedt arccal kérdezte:

- Mi az, fúriák üldöznek?

Az aggastyán egy darabig nyitott szájjal bámult rá, mintha nem értené a kérdést, s csak hunyorgott.

Vestinus megismételte:

- A fúriák üldöznek?

- Nem - felelte Chilon -, de előttem az éjszaka.

- Micsoda éjszaka?... Az istenek irgalmazzanak neked! Micsoda éjszaka?

- Rettenetes, beláthatatlan éjszaka, amelyben valami mozog és jön felém, de nem tudom, micsoda, és félek.

- Mindig tudtam, hogy ezek varázslók. Nem álmodol te?

- Nem, mert nem tudok aludni. Nem gondoltam, hogy ilyen kegyetlen büntetést kapnak.

- Sajnálod tán őket?

- Minek ontotok ennyi vért? Hallottad, mit mondott az ott a kereszten? Jaj nekünk!

- Hallottam - felelte Vestinus halkán. - De hát ezek gyújtogatók.

- Nem igaz!

- És az emberi nem ellenségei!

- Nem igaz!

- És kútmérgezők!

- Nem igaz!

- És gyermekgyilkosok...

- Nem igaz!

- Hogyan? - kérdezte Vestinus csodálkozva. - Te magad mondtad, s te adtad ki őket Tigellinusnak!

- Ezért vett körül az éjszaka, s jön felém a halál... Néha úgy érzem, máris meghaltam, és ti is.

- Nem! Ők halnak meg, mi pedig élünk. De mondd, mit látnak ők, mikor a halálba mennek?

- Krisztust...

- Az az istenük? Hatalmas isten?

Chilon kérdéssel felelt:

- Micsoda fáklyákat akarnak gyűjtani a kertben? Hallottad, mit mondott Caesar?

- Hallottam és tudom. Sarmentitii és Semaxii a nevük... Rájuk adják a kínszenvedés gyantával itatott tunikáját, póznához kötik s meggyújtják őket. Csak aztán az istenük ne bocsásson valamiféle csapásokat a városra... Semaxii! Rettenetes büntetés.

- Jobb szeretem ezt, mert ebben nem folyik vér - felelte Chilon. - Mondd meg a rabszolgának, hogy tartsa a szájamhoz a kancsót. Ihatnám, s széjjellocsolom a bort, mert a kezem reszket az öregségtől...

A többiek ezalatt ugyancsak a keresztényekről beszélgettek. A vén Domitius Afer gúnyt űzött belőlük.

- Annyian vannak, hogy akár polgárháborút kezdhetnének. Emlékeztek, attól féltünk, hogy védekezni találnak, pedig hát úgy mennek a halálba, mint a birkák.

- Csak próbálnák másképpen - jegyezte meg Tigellinus.

Petronius közbeszólt:

- Tévedtek. Ők védekeznek.

- Mi módon?

- Türelemmel.

- Ez valami új módszer.

- Bizonyyal. De ki meri azt állítani, hogy úgy halnak meg, mint a közönséges gonosztevők? Nem! Úgy halnak meg, mintha azok volnának a gonosztevők, akik halálra ítélték őket, vagyis mi és az egész római nép.

- Ostoba fecsegés! - kiáltotta Tigellinus.

- Hic Abdera!¹⁴⁶ - vágta rá Petronius.

De mások Petronius találó megjegyzésétől meglepődve egymásra néztek, s ámulva ismételték:

- Igaz! Van az ő halálukban valami másféle, valami sajátságos.

- Mondom, hogy az istenségüket látják! - kiáltotta Vestinus kissé távolabbról.

Erre néhány augustianus Chilonhoz fordult:

- Hé, öreg, te jól ismered őket: mondd meg, mit látnak?

A görög kiköpte a bort tunikájára:

- A feltámadást! - felelte.

S úgy reszketett, hogy a közelben ülő vendégek hangos hahotára fakadtak.

---

¹⁴⁶ Íme, Abdera! (Római közmondás: Abdera város lakói butaságaikról voltak híresek.)

HATVANADIK FEJEZET

Vinicius néhány nap óta az éjszakákat nem töltötte otthon. Petronius azt hitte, hogy az ifjú talán ismét valami tervet forral, hogy Lygiát kiszabadítsa az esquilinusi börtönből, de már nem akart kérdezősködni, hogy bajt ne hozzon munkájára. Ez az előkelő szkeptikus bizonyos tekintetben szintén babonás volt már, jobban mondva, amióta nem sikerült a leányt kiszabadítania a Mamertinus-börtön katakombáiból, nem bízott többé jó csillagzatában.

Egyébként most sem számított arra, hogy Vinicius törekvései sikerrel járnak. Az esquilinusi börtön, amelyet hevenyészve rendeztek be a tűzvész elszigetelése végett lebontott házak pincéiben, nem volt ugyan olyan borzalmas, mint a Capitolium melletti régi Tullianum, de viszont százszorta jobban őrizték. Petronius igen jól tudta, hogy Lygiát azért vitték át oda, hogy betegségében meg ne haljon, s el ne kerülje az amphitheatrumot, könnyű volt tehát rájönnie, hogy éppen ezért vigyáznak is rá, mint a szemük fényére.

„Úgy látszik - gondolta magában -, Caesar és Tigellinus valami különleges, minden eddiginél kegyetlenebb látványosságra tartogatják, s Vinicius hamarabb meghal, mint hogy kimentse őt onnan.”

Most már Vinicius sem reménykedett abban, hogy sikerül Lygiát kiszabadítania. Ezt immár csak Krisztus tehette volna meg. Az ifjú tribunus megleégedett volna azzal, ha a börtönben meglátogathatja.

Egy idő óta nem hagyta nyugton a gondolat, hogy íme, Nazariusnak sikerült bejutnia a Mamertinus-börtönbe mint halottvivőnek, elhatározta hát, hogy ő is megpróbálja ezt az utat.

Óriási összeggel megvesztegette a Búzös Gödrök felügyelőjét, s az felvette őt cselédei közé, akiket minden éjjel kiküldött a börtönökbe a hullákért. Valóban nagyon csekély volt a kockázat, hogy Viniciust felismerhetik. Ettől megvédte az éjszaka, a rabszolgaruha és a börtönök gyatra világítása. De kinek is jutott volna eszébe, hogy egy patrícius, consulok unokája és fia, odakerülhet a temetői szolgák közé, hogy velük együtt szívja a börtönök és a Búzös Gödrök mindenféle kigőzölgését, s vállalja azt a munkát, amelyre csak a rabszolgaság és a végső nyomor kényszeríthet embereket?

Ő azonban a várva várt este beálltával örömmel tekerte csípője köré az ágyékkötőt, bugyolálta be fejét terpentinbe mártott ronggyal, s dobogó szívvel indult a csoporttal együtt az Esquilinusra.

A praetorianus őrség nem akadályozta őket, hiszen mindnyájuknak volt megfelelő tesserájuk, ismertetőjegyük, amelyet a centurio lámpása fényénél megvizsgált. Csakhamar megnyílt előttük a nagy vasajtó, és beléptek.

Vinicius egy tágas, bolthajtásos pincét látott maga előtt, amelyből egész sor más pince nyílt. Homályos mécsesek világították meg az emberekkel telt helyiséget. Voltak, akik álomba merülve vagy talán holtan heverték a falak tövében. Mások a pince közepén álló hatalmas víztartályt fogták körül, s mohón ittak, mint a lázbetegek, megint mások könyöküket térdükre támasztva, fejüket kezükbe hajtva ültek a földön, itt-ott gyermekek aludtak, anyjukhoz simulva. Mindenütt sóhajtozás, a lázbetegek gyors lihegése, sírás vagy suttogó imádkozás, hol halk, dúdoló éneklés, hol pedig az örök káromkodása hallatszott. A föld alatt hullaszag terjengett a nagy tolongásban. A helyiség homályos belsejében sötét alakok rajzottak, közelebb pedig, a lobogó lángok fényénél sápadt, beesett arcú, réveteg vagy láztól csillogó szemű, elkékült ajkú, verejtékes homlokú és csapzott hajú, megrémült, kiéhezett embereket

lehetett látni. A szegletekben hangosan félrebeszéltek a betegek vagy vizet kértek, vagy könyörögtek, hogy vigyék már őket a halálba. S ez a börtön mégsem volt olyan félelmetes, mint az öreg Tullianum. Vinicius térde megcsuklott, s a lélegzete is elakadt ettől a látványtól. Ha elgondolta, hogy Lygia is itt van, ebben a nyomorúságos, szörnyű sorsban, a haja égnek meredt, s torkán akadt a kétségbeesés kiáltása. Az amphitheatrum, a vadállatok agyara, a keresztfák, minden jobb volt ezeknél a hullabúzzel telt, rettenetes, föld alatti odúknál, ahol mindenfelől hangzott a nyomorultak könyörgése:

- Vigyetek már a halálba!

Vinicius a tenyerébe vágta körmét, mert érezte, hogy ereje elhagyja, s elveszti eszméletét. Minden, amin eddig átment, egész szerelme és minden fájdalomja most egyetlen vággyá olvadt össze: meghalni.

Ekkor közvetlenül mellette a Búzös Gödrök felügyelőjének hangját hallotta:

- Hány halott van ma?

- Lesz vagy egy tucat - felelte a fegyőr -, de reggelig még több is, mert a fal tövében egyik-másik már hörög.

S panaszkodott az asszonyokra, akik elrejtik halott gyermekeiket, hogy tovább maguknál tartassanak, s amíg lehet, ne vigyék őket a Búzös Gödrökbe. - Itt a szaguk után kell felismernünk a halottakat, s emiatt a már amúgy is borzalmas levegő még jobban elromlik. Inkább lennék rabszolga egy falusi ergastulumban - mondta -, mint hogy itt őrizzem ezeket a már életükben rothadó kutyákat - A gödrök felügyelője azzal vigasztalta, hogy az ő szolgálata sem könnyebb. Közben Vinicius ismét magához tért, s szétnézett a föld alatti odúban, de hiába kereste Lygiát. Az is eszébe villant, hogy talán meg sem látja, amíg életben van. Több mint tíz pince volt itt, melyeket frissen ásott folyosók kötöttek össze egymással, de a temetőszolgák csak azokba mehettek be, ahonnan hullákat kellett kihozni. Vinicius tehát megrémült a gondolatra, hogy amit oly nehezen sikerült nyélbe ütnie, esetleg semmi hasznát nem veszi.

Szerencsére pártfogója jött segítségére.

- A holttesteket azonnal ki kell hordani - mondta -, mert a ragályt leginkább a hullák terjesztik. Másképpen a rabokkal együtt ti is meghaltok.

- Az összes pincékhez tízen vagyunk - felelte a fegyőr -, pedig hát aludnunk is kell.

- Akkor itt hagyom négy emberemet, azok majd éjjel végigjárják a pincéket, hogy nem halt-e meg valaki.

- Holnap iszunk egyet, ha megteszed. Minden hullát vigyenek be vizsgálatra, mert parancs jött, hogy a halottaknak át kell szűrni a nyakát, aztán azonnal kivinni a Gödrökbe!

- Jó, de iszunk rá! - mondta a felügyelő.

Azzal kijelölt négy embert, köztük Viniciust is, a többivel pedig munkához látott, hogy a hullákat felrakják a targoncákra.

Vinicius fellélegzett. Most már legalább biztosan tudta, hogy megtalálja Lygiát.

S először gondosan átvizsgálta az első föld alatti helyiséget. Benézett minden sötét zugba, ahova már a mécses világa is alig hatolt be, megnézte a falak tövében, ponyvatakarók alatt alvó embereket, megtekintette a legsúlyosabb betegeket, akiket egy külön szegletbe húztak be, de Lygiát nem találta sehol. A második és harmadik pincét ugyancsak eredménytelenül vizsgálta végig. Közben késő lett, a hullákat már kihordták. A fegyőrök elhelyezkedtek az

összekötő folyosókban és elaludtak, a sírástól eltörődött gyermekek elcsendesedtek, a pincékben most már csak a beteg mellek lélegzését, s itt-ott suttogó imádkozást lehetett hallani.

Vinicius, mécsesével a kezében, belépett a negyedik pincébe, amely sokkal kisebb volt a többinél, s mécsesét magasra emelve szétnézett. Egyszerre megremegett, mert a falba vájt rácsos nyílás alatt mintha Ursus óriási alakját látta volna.

Hirtelen eloltotta a mécsesét, s hozzálépett.

- Ursus, te vagy az? - kérdezte.

Az óriás hátrafordult:

- Ki vagy?

- Nem ismeresz meg? - kérdezte az ifjú.

- A mécseset eloltottad, hogyan ismerjelek fel?

De Vinicius már megpillantotta a fel tövében egy köpönyegen fekvő Lygiát, nem felelt hát semmit, hanem letérdelt a leány mellé. Most már Ursus is megismerte, s így szólt:

- Hála legyen Krisztusnak! De ne keltsd fel őt, uram.

Vinicius térdelve, könnyein át nézte a leányt. A homályban is kivette alabástromszerű arcát és lesoványodott karjait. S e látványra felbuzgott benne a szerelem, de olyan szerelem, mint a szívet tépő fájdalom és a lelket legmélyebb rejtekéig megrázó szenvedés, ugyanakkor azonban tele volt szájalommal, tisztelettel és imádatlással is, úgyhogy arcra borult, s csókjaival halmozta el a köpeny szegélyét, amelyen ez a szívének mindennél drágább fej nyugodott.

Ursus sokáig szótlánul nézte, de végül megrántotta tunikáját.

- Hogyan jutottál be ide, uram - kérdezte -, s azért jöttél, hogy őt megmentesd?

Vinicius felállt, s egy darabig még megindultságával küzdött.

- Mondd meg, hogyan? - felelte.

- Azt hittem, uram, te megtalálod a módját. Énnekem csak egyetlen mód jár az eszemben...

Azzal a rácsos nyílásra tekintett, aztán mintha önmagának felelne, így szólt:

- Igen... De ott katonák vannak...

- Egy praetorianus század - felelte Vinicius.

- Így hát nem jutunk át!

- Nem!

A lygius kezével végigtörölte a homlokát, s megint megkérdezte:

- Hogyan jutottál be ide?

- Van tesserám a Búzös Gödrök felügyelőjétől...

S hirtelen elhallgatott, mintha valami eszébe, ötlött volna.

- A Megváltó kinszenvedésére - mondta gyorsan. - Én itt maradok, ő pedig vegye tesserámat, fejét bugyolálja be ronggyal, vegye vállára a palástot, s menjen ki. A temetőszolgák között van egypár serdületlen fiú, a praetorianusok tehát nem ismerik fel, s eljut Petronius házába, ő megmenti!

De a lygius lehorgasztotta fejét.

- Ő ebbe nem egyeznék bele - felelte -, mert szeret téged, de különben is beteg, s a maga erejéből meg nem áll a lábán.

Aztán még hozzátette:

- Ha te, uram, meg a nemes Petronius nem bírtátok kiszabadítani a börtönből, akkor ki szabadíthatja ki?

- Csak Krisztus egyedül...

Mindketten elhallgattak. Ursus a maga paraszti fejével így gondolkodott: „Ő valamennyiünket megmenthetett volna, de ha meg nem tette, akkor nyilván ütött a kinszenvedés és a halál órája!” S ami őt illeti, bele is egyezett volna, de szíve mélyéből sajnálta ezt a gyermeket, ki az ő karján nőtt fel, s akit mindennél jobban szeretett.

Vinicius tehát letérdelt Lygia mellé. A rácsos nyíláson át beszűrődtek a hold sugarai, s jobban megvilágították a pince belsejét, mint az ajtó fölött pislogó egyetlen mécses.

Ekkor Lygia kinyitotta szemét, s égő kezét Viniciuséra tette, majd így szólt:

- Látlak... és tudtam, hogy eljössz.

Az ifjú Lygia lázas kezére hajolt, s homlokához, szívéhez szorongatta, aztán kissé felemelte a leányt fekhelyén, s keblére vonta.

- Eljöttem, kedves - mondta. - Krisztus oltalmazzon és mentsen meg, én egyetlenem!...

Többet nem bírt mondani, mert a szíve zakatolt a mellében a fájdalomtól és szerelemtől, s fájdalmát nem akarta a leány előtt elárulni.

- Beteg vagyok, Marcus - felelte Lygia -, s meg kell halnom, akár az arénában, akár itt a börtönben... De imádkoztam, hogy mielőtt meghalnék, láthassalak, és íme, eljöttél: Krisztus meghallgatott!

S hogy az ifjú még mindig nem bírt szólni, csak szerelmesét ölelte mellére, a leány tovább beszélt:

- A Tullianumban is sokszor láttalak az ablakon át, s tudtam, hogy be akarsz jönni. S most a Megváltó egy pillanatra visszaadta eszméletemet, hogy elbúcsúzhassunk. Én már megyek hozzá, Marcus, de szeretlek, s örökké szeretni foglak.

Vinicius legyőzte magát, elfojtotta fájdalmát, s erőltetett nyugalommal kezdett beszélni:

- Nem, kedves. Nem halsz meg. Az apostol azt mondta, hogy bízzunk, s megígérte, hogy imádkozik érted, ő pedig ismerte Krisztust, Krisztus szerette őt, és semmit meg nem tagad tőle... Ha meg kellene halnod, Péter nem mondta volna, hogy bízzam, pedig azt mondta: „Bízzál!” Nem, Lygia! Krisztus könyörül rajtam. Nem kívánja Ő a te halálodat. Nem engedi meg... A Megváltó nevére esküszöm, hogy Péter imádkozik érted!

Csend lett. Az ajtó fölött függő egyetlen mécses elaludt, de helyette most már az egész nyíláson át áradt befelé a holdfény. A pince túlsó szegletében felsírt egy gyermek, de elhallgatott. Csak kintről szűrődött be a praetorianusok beszéde, akik szolgálatuk végeztével scriptae duodecimet játszottak a fal tövében.

- Ó, Marcus - felelte Lygia -, Krisztus maga is így kiáltott az Atyához: „Múlják el tőlem e keserű pohár!”, s íme, mégis kiitta. Krisztus maga is kereszthalált szenvedett, s most ezek halnak meg az Ő nevéért, miért kímélne hát meg egyedül engem? Ki vagyok én, Marcus? Hallottam, mikor Péter azt mondta, hogy ő is kínhalállal fog meghalni, s ki vagyok én hozzá képest? Mikor a praetorianusok eljöttek értünk, félttem a kintől meg a haláltól, de most már

nem félek. Nézd, milyen borzalmas ez a börtön, s én elmegyek innen a mennyországba. Gondold csak el, itt a Caesar, ott meg a jó és könyörületes Megváltó. És nincs halál. Te szeretsz engem, képzeld hát el, milyen boldog leszek. Ó, Marcus, kedvesem, gondold csak el, hogy te is odajössz hozzám!

Elhallgatott, hogy beteg melle lélegzetet vegyen, aztán az ifjú kezét ajkához emelte. - Marcus!

- Tessék, kedves!

- Ne sirass engem, s ne feledd, hogy te is odajössz hozzám. Rövid ideig éltem, de az Isten nekem adta a te lelkedet. Meg akarom hát mondani Krisztusnak, hogy bár meghaltam, és te láttad halálomat, hogy bár nagy bánatban maradtál, nem lázadoztál akarata ellen, s örökké szereted őt. Szeretni fogod hát őt, s elviseled halálomat?... Mert akkor ő köt össze bennünket, s én szeretlek, és veled akarok lenni...

Megint elállt a lélegzete, s alig hallható hangon fejezte be:

- Ígérd meg ezt nekem, Marcus!...

Vinicius reszkető kézzel ölelte át:

- Erre a szent fejedre, ígérem! - mondta.

Ekkor a hold szomorú fényében felragyogott Lygia arca. Még egyszer ajkához emelte az ifjú kezét, és sűgva mondta:

- Feleséged vagyok!...

Odakint a praetorianusok a scriptae duodecim játékon hangosabb vitába fogtak, de ők itt bent megfeledkeztek a börtönről, az örökről, az egész földről, s angyalok lelkét érezvén magukban, imádkozni kezdtek...

HATVANEGYEDIK FEJEZET

Három napig, jobban mondva három éjjel semmi sem zavarta meg békességüket. A börtönbeli rendes foglalatosság elvégzése után, amely abból állt, hogy a halottakat külön kellett választani az élőkől és a súlyos betegeket az egészségesektől, s miután a fáradt örök lefeküdtek aludni a folyosókon, Vinicius bement a pincébe, amelyben Lygia feküdt, s vele maradt mindaddig, amíg a hajnal be nem pillantott az ablakrácsra át. Lygia fejét Vinicius mellére hajtotta, s így beszélgettek a szerelemről és a halálról. Beszédjükben, sőt vágyaikban és reményeikben is mind a ketten önkéntelenül egyre jobban eltávolodtak az élettől, s mintha már nem is érezték volna, hogy élnek. Olyanok voltak, mint akik hajón eltávolodnak a szárazföldtől, már nem látják a partokat, s lassanként beleolvadnak a végtelenségbe. Mindketten fokozatosan átalakultak az egymás és Krisztus iránti szeretetükben elmerült szomorú lelkekké, amelyek már elröppenni készültek. Csak az ifjú lelkéből szakadt fel néha a fájdalom, mint a vihar, s néha cikázó villámként csillant meg benne a remény: a szerelem és a megfeszített Krisztusba vetett hit szülötte, de ő is napról napra jobban elszakadt a földtől, s adta át magát a halálnak. Reggelenként, mikor kiment a börtönből, úgy bámult a világra, a városra, ismerőseire és a hétköznapi dolgokra, mintha álomban látná őket. Mindent idegennek, távolinak, meddőnek és mulandónak látott. Már a kínszenvedés réme sem félemlítette meg, mert úgy érezte, olyasvalami az, amin gondolatokba mélyedve, szemét valami másra szegezve lehet átmenni. Mindketten úgy érezték, hogy immár az örökkévalóság veszi körül őket. A szerelemről beszélgettek, arról, hogyan fogják szeretni egymást, s hogyan élnek majd együtt, csak éppen a síron túl, s ha gondolataik néha mégis visszatértek a földi dolgokhoz, az is csak olyan volt, mint mikor a hosszú útra készülődő emberek az utazási előkészületekről beszélgetnek. Egyébként olyan csend vette őket körül, mint valami puszta helyen elfeledve álló két oszlopot. Már csak az volt a fontos nekik, hogy Krisztus el ne válassza őket egymástól, s mikor minden perc megerősítette őket e biztonságukban, úgy megszerették Krisztust, mint a végtelen boldogságot és békességet, azt a kapcsolatot, amely majdan összeköti őket egymással. Már a földön lehullott róluk a föld pora. Lelkük tiszta lett, mint a kristály. Itt, a halál ijesztő árnyékában, a nyomorúságban és a szenvedések között, itt, a börtön vackán, elkezdődött már számukra a mennyország, mert Lygia kézen fogta szerelmesét, s már mint megváltott és szent vezette őt az örök élet forrásához.

Petronius pedig csodálkozva látta Vinicius arcán az egyre mélyebb békességet s fényeket, amelyeket eddig sosem látott. Agyában néha megvillant a sejtés, hogy Vinicius valami mentő utat talált, s bántotta, hogy őt nem avatja be titkába.

Végül is nem bírta már ki.

- Most egészen más vagy, mint voltál - jegyezte meg -, ne titkolózz hát előttem, mert segítségedre akarok és tudok lenni: kisütöttél valamit?

- Ki - felelte Vinicius -, de ebben már nem lehetsz segítségemre. Lygia halála után bevallom, hogy keresztény vagyok, s megyek utána.

- Tehát nincs remény?

- Dehogynincs. Krisztus visszaadja őt nekem, s akkor soha többé el nem szakadunk egymástól.

Petronius arcán a csalódás és türelmetlenség kifejezésével járt fel s alá az atriumban, majd így szólt:

- Ehhez nem kell a ti Krisztusotok, ezt a szolgálatot megteheti neked a mi Thanatosunk¹⁴⁷ is.

---

¹⁴⁷ A görög-római hitregében a halál istene.

De Vinicius szomorú mosollyal mondta:

- Nem, kedvesem, csak te nem akarod megérteni.

- Nem akarom, és nem is tudom - felelte Petronius. - Nem vitatkozásra való idő ez, de emlékszel, mit mondtál, amikor nem sikerült őt a Tullianumból kiszabadítanunk? Én minden reményemet elvesztettem, te pedig hazafelé menet azt mondtad: „Én pedig hiszem, hogy Krisztus visszaadhatja őt nekem.” Hát adja vissza. Ha egy drága serleget a tengerbe dobok, a mi isteneink közül egyik sem tudja azt nekem visszaadni, de ha a tietek sem tudja, akkor nem látom be, miért tiszteljem őt jobban, mint a régieket.

- Ő vissza is adja - erősítette Vinicius.

Petronius vállat vont.

- Tudod-e - kérdezte -, hogy holnap a keresztények testével fogják kivilágítani Caesar kertjét?

- Holnap? - ismételte meg Vinicius.

S a borzalmas valóság közelsége mégis fájdalommal és iszonyattal remegtette meg szívét. Elgondolta, hogy talán ez lesz az utolsó éjszaka, amelyet Lygiával tölthet, elbúcsúzott hát Petroniustól, és sietett a puticulumok felügyelőjéhez, hogy tesseráját átvegye. De itt csalódás várt rá, mert a felügyelő nem akart neki tesserát adni.

- Bocsáss meg, uram - mondta -, mindent megtettem érted, de az életemet nem kockáztathatom. Ma éjszaka elviszik a keresztényeket Caesar kertjébe. A börtön tele lesz katonákkal és hivatalnokokkal. Ha felismernének, elvesznék én is és gyermekeim is.

Vinicius megértette, hogy itt hiábavaló volna minden rábeszélés. De azért megvillant benne a remény, hogy a katonák, akik már sokszor látták, talán a tessera nélkül is beengedik. Amint az éjszaka beállt, most is felöltötte hát daróctunikáját, fejét bebugyolálta, s odaállt a börtön kapujába.

Ezen a napon azonban még szigorúbban megvizsgálták a tesserákat, mint máskor, sőt Scaevinus, a szívvel-lélekkel cézárhű százados felismerte Viniciust.

De vasba szorított mellében nyilván pislogott valami szánalomféle az emberi balsors iránt, mert ahelyett, hogy lándzsájával pajzsára ütve riasztotta volna katonáit, félrevonta Viniciust, s azt mondta:

- Menj haza, uram. Felismertelek, de hallgatok, mert nem akarlak elveszteni. Be nem ereszthetlek, de menj haza, s az istenek adjanak neked enyhülést.

- Ha már be nem engedsz - felelte Vinicius -, engedd meg, hogy itt maradjak, s lássam, kiket visznek el.

- Ezt nem tiltja a parancs - egyezett bele Scaevinus.

Vinicius megállt a kapu előtt, s várta, hogy az elítélteket kihajtsák. Végre éjfél felé kitért a kapu, s hosszú sorokban tódultak a rabok; férfiak, nők, gyermekek, körülfogva fegyveres praetorianusokkal. Holdtölte lévén, az éjszaka nagyon világos volt, úgyhogy nemcsak az egyes alakokat, hanem a szerencsétlenek arcát is fel lehetett ismerni. Hosszú, komor menetben, párjával vonultak a mély csendben, amelyet csak a vértzet csörgése zavart meg. Olyan sokan voltak, mintha az összes pincéket kiürítették volna.

Vinicius a menet végén megpillantotta Glaucus orvost, de sem Lygiát, sem Ursust nem látta az elítéltek között.

HATVANKETTEDIK FEJEZET

Még be sem sötétedett, s a nép első hullámai máris kezdték elárasztani a caesari kertet. Az ünneplőbe öltözött tömeg felvirágozva, jókedvűen énekelve, részben részegen sietett, hogy tanúja lehessen a nagyszerű, új látványosságnak. A „Semaxii!”, „Sarmentitii!” kiáltások visszhangzottak a Via Tectán, az Aemilius-hídon, a Tiberis túlsó partján, a Via Triumphalison, Nero cirkuszai körül, el egészen a Mons Vaticanusig. Rómában már máskor is láttak póznához kötözött embereket elégni, de az elítélteknek ekkora tömegét még soha. Caesar és Tigellinus végezni akartak a keresztényekkel, hogy a ragályt is megakadályozzák, mely a börtönökből mindjobban kiáradt a városra, megparancsolták hát, hogy ürítsenek ki minden börtönpincét, úgyhogy csak az a néhány tucat ember maradt vissza, akiket a cirkuszi játékok befejezéséhez tartogattak. S a tömeg, amint a kapun belépett, valóban szinte megnémult a csodálkozástól. A sűrű fák között húzódó, a pázsitokat, bokrokat, tavakat, halastavakat és virágágyakat övező minden út és ösvény meg volt tűzdelve kátrányos póznákkal, s azokhoz kötözték a keresztényeket. A magasabb helyekről, ahol a lomb nem zavarta a kilátást, a póznák hosszú sora látszott, s rajtuk a virággal, mirtusszal és borostyánnal felékesített keresztények. Úgy húzódtak ezek a póznák befelé a kert mélyébe, a magaslatok és völgyek felé, olyan messzire, hogy míg a közelebbiek akkorák voltak, mint egy-egy árbo, a távoliak már csak földbe szúrt színes lándzsáknak vagy thyrusoknak látszottak. Óriási tömegük a nép minden várakozását felülmúlta. Mintha egy egész nemzetet póznákhoz kötöztek volna, Róma és Caesar szórakoztatására. A nézők csoportosan meg-megálltak egyes póznáknál, ahogy éppen felkeltette az érdeklődésüket az áldozat alakja, kora vagy neme, megnézegették arcukat, a borostyánkoszorúkat és füzérekét, aztán mentek tovább, s csodálkozva tették fel önmaguknak a kérdést: „Hát lehetséges, hogy ennyien mind bűnösök, vagy hogyan gyűjthették fel Rómát járni is alig tudó gyermekek?” S a csodálkozás megint csak nyugtalanságba csapott át.

Közben besötétedett, s az égen felragyogtak az első csillagok. Ekkor minden elítélt mellé odaállt egy rabszolga, kezében égő szövétnekkal, s mikor a kertben itt is, ott is megharsantak a kürtök, jelezvén, hogy kezdődik a látványosság, az égő szövétneket odanyomták a pózna aljához.

A virágok alatt elrejtett szurkos szalma csakhamar fényes lángra lobbant, s a tűz, percről percre erősödve, lebontogatta a borostyánfűzért, s egyre feljebb és feljebb kúszva az áldozat lábát kezdte nyaldosni. A nép elhallgatott, a kertet betöltötték a velőtrázó sikoltások és a kínos jajgatás. Némelyik áldozat azonban, fejét a csillagos ég felé emelve, énekszóval dicsérte a Krisztust. A nép hallgatta. De a legkeményebb szívet is elfogta a rémület, mikor az alacsonyabb póznákról felhangzott a szívet tépő gyermeki sikoltás: „Anyám! Anyám!”, s bizony a részegek szívéen is végigfutott a remegés, a kínoktól eltorzult ártatlan arcok s a füsttől fojtogatott lehanyatló fejek láttára. S a láng egyre feljebb kúszott, s egyre újabb és újabb rózsza- és borostyánkoszorúkat égetett át. Tűzbe borultak a fő- és mellékutak, tűzbe borultak a facsoportok, a gye- és virágágyak, megvillant a halastavak vize, a fák reszkető levelei rózsaszínt öltöttek, s mindenütt nappali világosság támadt. Az égett hús bűze megtöltötte az egész kertet, de a rabszolgák máris mirhát és aloét hintettek a póznák között jó előre előkészített füstölőkre. A tömegből kiáltások hangzottak, nem tudni, a részvét vagy a mámoros öröm kiáltásai-e, s percről percre erősödtek a tüzzel együtt, amely a póznákat körülnyaldosva már az áldozatok melléig csapkodott, s tüzes leheletével összezsugorította hajukat, fátyolt borított megfeketedett arcukra, s végül még magasabbra csapott, mintha annak az erőnek győzelmét és diadalát hirdetné, amely a tüzeket meggyújtotta.

De még a látványosság elején megjelent a nép között Caesar, egy pompás cirkuszi quadrigán, melyet négy fehér paripa húzott, ott állt kocsihajtóruhában a Zöld párt színeiben, mert ő is, udvara is, ahhoz tartozott. Utána a szekerek sora következett, tele pompás ruházatú udvaroncokkal, senatorokkal, papokkal és nagyrészt részeg, mezítelen bacchánsnőkkel, kik fejükön koszorúval, kezükben boroskancsóval, vadul sikongattak. Mellettük faunoknak és szatíroknak öltözött zenészek citerán, lanton, lírán, sípon és kürtön játszottak. Más szekereken jöttek a római matrónák és szüzek, szintén részben részegen és félmeztelenül. A quadrigák körül kötél táncosok rázták, szalagokkal díszített thyrusaikat, mások dobot vertek, vagy virágokat szórtak. A kert főútján, az élő fáklyasor füstjében vonult ez a pompás menet, hangos „Evoé!” kiáltózással. Caesar Tigellinuson kívül Chilont is szekeren vitte, mert rémületén szórakozni akart, ő maga hajtotta a lovakat, s lépésben haladva nézte az égő testeket, de ugyanakkor a nép kiáltózását is figyelte. Amint a magas aranyquadrigában, a tűz fényében állt, fején a cirkuszi győztes aranykoszorújával, s körülötte az alázatosan köszöngető, hullámzó tömeg, fejével kimagaslott az udvaroncok és a nép tengeréből, mintha valóban óriás lett volna. Förtelmes karjai, amint előrenyújtva fogta a gyeplőt, mintha a népet áldották volna. Arcán és összehunyorított szemében mosoly bujkált, s ő maga úgy fénylett az emberek fölött, akár a nap, vagy mint egy rettenetes, de pompás és hatalmas istenség.

Egyszer-egyszer megállt, hogy jobban megnézzen egy-egy szüzet, akinek éppen öle kezdett sisteregni a tűzben, vagy egy-egy görcsös kínokban vonagló gyermekarcot, aztán továbbment, s vitte maga után nekivadult, tomboló kíséretét. Néha odaköszönt a népnek, máskor pedig hátrahajolt, s a gyeplőt szorosabbra fogva Tigellinusszal beszélgetett. Végül a nagy szökőkúthoz értek, ahol két főút keresztezte egymást, ott kiszállt a quadrigából, s társai felé biccentve elvegyült a tömegben.

Kiáltózással és tapssal fogadták. Egyszerre körülfogta a bacchánsnők, nimfák, senatorok, augustianusok, papok, faunok, szatírok és katonák tomboló gyűrűje, ő pedig oldalán Tigellinusszal és Chilonnal körüljárta a szökőkutat, amely körül néhány tucat élő fáklya égett. Mindegyik mellett megállt, megjegyzést tett az áldozatra, vagy a vén görögöt gúnyolta, akinek arcáról lerítt a határtalan kétségbeesés.

Végül megálltak egy mirtusszal díszített s lonccal körülfutott magas pózna mellett. A vörös lángnyelvek már az áldozat térdét nyaldosták, de arcát nem lehetett mindjárt felismerni, mert az égő friss ágak füstje eltakarta. Kis idő múlva azonban a könnyű éjszakai szellő eloszlatta a füstöt, s felfedte az aggastyán arcát és mellére omló ősz szakállát.

Chilon e látványra egyszerre összekuporodott, mint egy megsebzett hulló, s ajkáról inkább káromgázzzerűen, mintsem emberi hangon tört fel a kiáltás:

- Glaucus! Glaucus!...

S valóban, az égő póznáról Glaucus, az orvos nézett le rá.

Még élt. Fájdalmas arca lehajlott, mintha még egyszer utoljára látni akarná hóhérját, aki elárulta, megfosztotta feleségétől és gyermekeitől, gyilkost küldött rá, s mikor mindezt a Krisztus nevében megbocsátották neki, megint a pribékek kezébe adta. Ember embernek soha nem okozott rettenetesebb és véresebb sérelmeket. S íme, az áldozat most a szurkos póznán égett, a hóhér pedig ott állt előtte a pózna tövében. Glaucus szeme el nem szakadt a görög arcától. Egy-egy pillanatra eltakarta a füst, de ha szellő lendült, Chilon megint látta a reá szegeződő szemeket. Felkelt s menekülni akart, de nem bírt. Egyszerre úgy érezte, hogy lába ólomból van, s egy láthatatlan kéz, emberfeletti erővel, ott tartja a pózna előtt. S kővé dermedt. Csak azt érezte, hogy valami csordultig telik benne, valami felfelé tör, érezte, hogy már elég volt neki a kínokból és vérből, itt az élet vége, s körülötte minden eltűnik: Caesar, az

udvar, a tömegek, valami feneketlen, ijesztő, fekete úr veszi körül, melyben nem lát semmi mást, csak e vértanú ítéletre hívó szemét. Az pedig, fejét egyre lejjebb hajtva, folyton csak rá néz. Az ott levők kitalálták, hogy e két ember között történik valami, de ajkukra fagyott a kacagás, mert Chilon arcában volt valami borzalmas. Olyan rettegés és kín torzította el, mintha ama lángnyelvek az ő testét nyaldosták volna. Egyszerre megtántorodott, s két kezét felemelve, borzalmas, szívszagató hangon kiáltotta:

- Glaucus! A Krisztus nevében, bocsáss meg!

Körös-körül csend lett: a jelenlevőkön végigfutott a hideg, s minden szem önkéntelenül a magasba nézett.

A vértanú feje alig észrevehetően megmozdult, aztán a pózna tetejéről sóhajszerűen hallatszott a szó:

- Megbocsátok!...

Chilon arcra vetette magát, s vadállati üvöltéssel szedte tele két markát földdel, és szórta a fejére. Közben a lángok felcsaptak, körülölelték Glaucus mellét és arcát, a fején levő mirtusz-koszorút széjjelbontották, elkapták a pózna tetején lengő szalagokat, aztán az egész szálfá fellángolt, vakító fényt árasztva körös-körül.

Chilon kis idő múlva felkelt, de arca annyira elváltozott, hogy az augustinusok azt hitték, egészen más embert látnak. Szeme szokatlan tűzzel égett, összeráncolt homlokáról rajongás tükröződött, s az imént még ügyefogyott görög olyan volt most, mint egy pap, aki az istenségtől megihletve valami ismeretlen igazságot készül felfedni.

- Mi van vele? Megőrült! - hallatszott néhány hang.

Ő pedig a tömeg felé fordult, s jobb kezét magasra emelve beszélni, sőt kiabálni kezdett nagy hangon, hogy ne csak az augustinusok hallják, hanem az egész csőcselék is:

- Róma népe! Halálomra esküszöm, hogy akik itt pusztulnak, mind ártatlanok, mert a gyújtogató: ez!

S ujjával Neróra mutatott.

Pillanatnyi csend lett. Az udvaroncok megdermedtek. Chilon még mindig úgy állt ott, hogy kinyújtott, remegő ujjá Caesarra mutatott. Aztán hirtelen zavar támadt. A nép, mint viharverte hullám, rohant az öreg felé, hogy jobban megnézhesse. Itt-ott azt kiáltották: „Fogd meg!”, másutt meg: „Jaj nekünk!” A tömeg fütyült és ordította: „Rőtszakállú! Anyagyilkos! Gyújtogató!” A zürzavar percről percre nőtt. A bacchánsnők egetverő sikongatással menekültek a szekerekre. Egyszerre néhány átégett pózna ledőlt, s szikraesőt szórva még növelte a zürzavart. A tolongó nép vak hulláma elragadta Chilont, s vitte magával a kert mélyébe.

Az átégett póznák most már mindenütt kezdtek keresztbe dőlni az utakon, füsttel, szikrákkal, az égő fa és égő emberi zsiradék bűzével töltve meg a kertet. Az élő fáklyák a közelben és távolban kialudtak. A kert sötétségbe borult. A nyugtalan, komor, rettegő tömeg a kapuk felé tolongott. A történetek híre elferdítve és felnagyítva járt szájról szájra. Egyesek azt állították, hogy Caesar elájult, mások szerint bevallotta, hogy ő gyújtotta fel Rómát, a harmadik úgy tudta, hogy súlyosan megbetegedett, végül azt is mondták, hogy holtra váltan vitték el a szekéren. Itt-ott szánakozó hangok hallatszottak a keresztények felé: „Nem ők gyújtották fel Rómát, mire való volt hát ez a sok vérontás, szenvedés, igazságtalanság? Vajon az istenek nem fognak bosszút állni az ártatlanokért, s milyen piaculumokkal¹⁴⁸ lehet majd őket megint

---

¹⁴⁸ Engesztelő áldozat.

kiengesztelni?” Egyre gyakrabban ismétlődtek az „innoxia corpora!” - ártatlan testek! - kiáltások. A nők a gyermekeket sajnálták, hiszen annyit odadobtak a vadállatoknak, keresztre feszítettek vagy elégették ebben az átkozott kertben! S végül a részvét a Caesar és Tigellinus elleni szidalmakká változott. De akadtak, akik hirtelen megálltak, s önmaguknak vagy másoknak tették fel a kérdést: „Micsoda istenség az, aki ekkora erőt ad a kínszenvedések és a halál árnyékában?” S tünődve mentek hazafelé...

Chilon pedig még ott kóborolt a kertben, s nem tudta, hova menjen, és mihez fogjon. Most megint erőtlen, ügyefogyott, beteg aggastyánnak érezte magát. Meg-megbotlott egy-egy félig égett testben, meg-megrúgott egy-egy csóvát, amely ezernyi szikrát záporozott széjjel, néha meg leült, s üres tekintettel nézett körül. A kert már csaknem teljes sötétségbe borult, csak a halvány hold úszott a fák között, s bizonytalan fényt vetett az utakra, a rajtuk keresztben heverő megszenesedett póznákra és az áldozatok alaktalan tuskókká vált maradványaira. De a vén görög úgy érezte, hogy a holdban is Glaucus arcát látja, aki még mindig ránéz, úgyhogy el kellett bújni a világosság elől. Végül mégis kilépett az árnyékból, s önkéntelenül, mintha ismeretlen erő taszította volna, megindult a szökőkút felé, ahol Glaucus kilehelte lelkét.

Ekkor egy kéz érintette karját.

Az aggastyán hátranézett, s ismeretlen alakot látva maga előtt, rémülten kiáltotta:

- Mi van ott? Ki vagy?
- A tarsusi Pál apostol.
- Átkozott vagyok!... Mit akarsz tőlem?
- Meg akarlak menteni - felelte Pál.

Chilon a fához támaszkodott.

Lába megingott alatta, s két karja tehetetlenül csüggött le teste hosszában.

- Számomra nincs megváltás! - mondta tompán.
- Nem hallottad, hogy az Úr megbocsátott a latornak, aki bűneit megbánta a keresztfán? - kérdezte az apostol.
- Tudod te, mit tettem?
- Láttam a fájdalmadat, s hallottam, hogy bizonyosságot tettél az igazságról.
- Ó, uram!...
- S ha Krisztus szolgája kínszenvedései közepette, halála órájában megbocsátott neked, hogyan ne bocsátana meg Krisztus?

Chilon erre szinte tébolyultan kapta fejét két keze közé:

- Bűnbocsánat! Nekem bűnbocsánat!
- A mi Istenünk az irgalmasság Istene - felelte az apostol.
- Nekem? - ismételte Chilon.

S jajgatott, mint akinek már annyi ereje sincs, hogy fájdalmán és kínjain uralkodjék Pál pedig így szólt:

- Támaszkodj rám, s gyere velem.

S karon fogva vitte magával az útkeresztelés felé, a szökőkút csobogásához igazodva, amely az éjszaka csendjében mintha a halálra kínozottakat siratta volna.

- A mi Istenünk az irgalmasság Istene - ismételte meg az apostol. – Ha megállnál a tenger partján, s köveket hajigálnál a vízbe, be tudnád-e temetni velük a tenger mélységét? Bizony mondom neked, Krisztus irgalmassága olyan, mint a tenger, az emberek bűnei és vétkei pedig eltűnnek benne, mint a kövek a víz mélyében. Bizony mondom neked, olyan, mint az ég, amely betakarja a hegyeket, a földet és a tengereket, mert mindenütt jelen van, s nincsen se határa, se vége. Te szenvedtél Glaucus póznájánál, s Krisztus látta szenvedésedet. Te mit sem törődve azzal, hogy holnap mi lesz veled, felkiáltottál: „Íme, ez a gyújtogató!”, s Krisztus emlékezik szavaidra. Mert szívedből elmúlt a gonoszság és a hazugság, s nem maradt más, mint a mérhetetlen bűnbánat... Jer velem, s halljad, amit mondok: íme, én is gyűlöltem Őt, s üldöztem választottait. Nem fogadtam be és nem hittem benne, amíg meg nem jelent nekem, s el nem hívott. S azóta Ő az én szerelmem. S íme, most téged látogatott meg gyötrellemmel, fájdalommal és félelemmel, hogy magához hívjon. Te gyűlölted Őt, Ő pedig szeretett téged. Te kínhalálra adtad az Ő követőit, de Ő megbocsát, és meg akar váltani.

A nyomorult öreg mellét szörnyű zokogás rázta, amelytől lelke végighasadt, Pál pedig átölelte, úrrá lett felette, s vezette, mint a katona a foglyát.

S csakhamar megint megszólalt:

- Jöjj velem, én elvezetlek hozzá. Mert ugyan mi másért jöttem volna ide? Íme, Ő parancsolta meg, hogy szedjem össze az emberi lelkeket a szeretet nevében, én tehát az Ő szolgálatában járok. Te azt hiszed, elkárhoztál, én pedig azt mondom neked: higgy benne, s a megváltás vár rád. Te azt hiszed, gyűlöletes vagy, én pedig ismét azt mondom, Ő szeret téged. Nézz meg engem! Amíg Ő nem volt az enyém, semmim sem volt a szívemben lakó gonoszságomon kívül, most pedig az Ő szeretete felér nekem atyámmal, anyámmal, minden gazdagsággal és királysággal. Egyedül nála a menekülés, egyedül Ő tudja be fájdalmadat, egyedül Ő tekint le nyomorúságodra, leveszi rólad a félelmet, és magához emel.

Míg így beszélt, elértek a szökőkúthoz, amelynek ezüstös vízsugarai távolról csillogtak a hold fényében. Körös-körül csend és üresség volt, mert a rabszolgák már eltakarították a megszenesedett póznákat és a vértanúk testét.

Chilon sóhajtva borult térdre, s arcát tenyerébe rejtve úgy maradt mozdulatlanul. Pál pedig arcát a csillagok felé emelve imádkozott:

- Uram, nézz le e nyomorult emberre, tekintsd meg fájdalmát, könnyeit és szenvedését! Irgalmasság Ura, aki bűneinkért véredet adtad, kínszenvedésedért, halálodért és feltámadásodért bocsáss meg neki!

Elhallgatott, de még sokáig nézett a csillagokra, és imádkozott.

S ekkor, lába mellett, sóhajszerű kiáltás hangzott:

- Krisztusom!... Krisztusom!... Bocsáss meg!...

Erre Pál a szökőkúthoz lépett, vizet vett tenyerébe, s visszatért a térdeplő nyomorulthoz:

- Chilon! Íme, én téged megkeresztellek az Atyának, Fiúnak és Szentléleknek nevében, ámen!

Chilon felemelte fejét, kitarta karját, s így maradt mozdulatlanul. A hold teljes fényével megvilágította ősz haját, s éppen olyan fehér, mozdulatlan, szinte élettelen vagy kőbe vésett arcát. Egymás után múltak a percek; Domitia kertjének nagy baromfiudvarából odahallatszott a kakasok kukorékolása, ő pedig még mindig ott térdelt mozdulatlanul, mint egy síremlék.

Végül felrezzent, felállt, s az apostolhoz fordulva kérdezte:

- Uram, mit kell tennem, mielőtt meghalnék?

Pál szintén felrezzent ama roppant hatalom fölötti tünődéséből, amelynek még az ilyen lelkek sem tudnak ellenállni, mint ezé a görögé, s így felelt:

- Bízzál, és tégy bizonysgot az igazságról!

Aztán együtt hagyták el a kertet. A kapuban az apostol még egyszer megáldotta az aggastyánt, azután elváltak. Maga Chilon kívánta ezt, mert számított rá, hogy a történetek után Caesar és Tigellinus üldöztetni fogják.

S nem is tévedett. Mikor hazaért, házat már praetorianusok fogták körül, mindjárt meg is ragadták őt, s Scaevinus vezérlete alatt a Palatinusra hurcolták.

Caesar már nyugovóra tért, de Tigellinus várta, s most, hogy a szerencsétlen görögöt megpillantotta, nyugodt, de vészjósló arccal fordult hozzá...

- Felségsértést követtél el - mondta -, s a büntetést el nem kerülöd, de ha holnap az amphitheatrumban kijelented, hogy részeg és örült voltál, s a tűzvészt a keresztények okozták, akkor vesszőzéssel és száműzetéssel megúszod.

- Nem tehetem, uram! - felelte Chilon halkán.

De Tigellinus lassan hozzá lépett, s ugyancsak halk, de félelmetes hangon kérdezte:

- Miért nem teheted, te görög kutya? Talán nem voltál részeg, és nem tudod, mi vár rád? Nézz oda!

S az atrium szegletébe mutatott, ahol egy hosszú lóca mellett négy mozdulatlan thrák rabszolga állt a homályban, kezükben kötelekkel és harapófogóval.

- Nem tehetem, uram! - ismételte meg Chilon.

Tigellinust veszett düh kerülgette, de még uralkodott magán.

- Láttad, hogyan haltak meg a keresztények? - kérdezte. - Te is olyan halált kívánsz?

Az aggastyán felemelte sápadt arcát; ajkai egy darabig csendesen mozogtak, aztán így szólt:

- Én is hiszek Krisztusban!

Tigellinus ámulva nézett rá.

- Csakugyan megörültél, kutya!

S a belsejében összegyűlt vad düh egyszerre átszakította gátját. Chilonhoz ugrott, mindkét kezével megragadta szakállát, a földhöz vágta, s összevissza taposva, habzó szájjal rikácsolta:

- Visszavonod! Visszavonod!

- Nem tehetem! - felelte Chilon a földön fekve.

- Kínpadra vele!

A thrákok a parancsot hallva, megragadták az aggastyánt, lefektették, a padhoz kötözték, s a harapófogókkal összezúzták ösztövérlábszárait. De amíg kötözték, Chilon alázattal csókolgatta kezüket, aztán behunyta szemét, s olyan volt, mintha meghalt volna.

De még élt, mert mikor Tigellinus föléje hajolt, s még egyszer megkérdezte: „Visszavonod?“, színtelen ajkai leheletszerűen megmozdultak, s alig hallható hangon suttozta:

- Nem... tehetem!...

Tigellinus abbahagyta a kínzást, s a dühtől elváltozott, tanácstalan arccal járt fel s alá az atriumban. Végül nyilván újabb ötlete támadt, mert a thrákokhoz fordulva megparancsolta:

- Tépjétek ki a nyelvét.

HATVANHARMADIK FEJEZET

Az Aureolus című drámát rendszerint úgy adták elő a színházakban vagy amphitheatrumokban, hogy azok szétnyílhattak, és két különálló színpadot alkothattak. De a caesari kertben megrendezett látványosság után elvetették az eddigi szokást, mert most fontos volt, hogy minél nagyobb tömeg nézhesse végig a keresztre feszített rabszolga halálát, akit a drámában egy medve fal fel. A színházban a medve szerepét egy medvebőrbe öltözött színész játszotta, de most „valódi” előadást készítettek elő. Ez Tigellinus újabb ötlete volt. Caesar eleinte úgy döntött, hogy ő nem megy el, de kedvence rábeszélésére megváltoztatta elhatározását. Tigellinus megmagyarázta neki, hogy a kertben történetek után annál inkább mutatkoznia kell a nép között, s ugyanakkor kezeskedett róla, hogy a megfeszített rabszolga nem fogja szidalmazni, mint ahogy Crispus tette. A nép már kissé megcsömörlött a vérontástól, és bele is fáradt, most tehát kihirdették, hogy új tombolajegyeket és ajándékokat fognak szétosztani, és az előadást, amely este a fényesen kivilágított amphitheatrumban fog lejátszódni, lakoma követi.

Amint besötétedett, az épület valóban zsúfolásig meg is telt. Az augustinusok, Tigellinusszal az élükön, teljes számban megjelentek, nem is annyira a néznivaló kedvéért, mint inkább azért, hogy a legutóbb történetek után megmutassák Caesarnak hűségüket, s halljanak valamit Chilonról, akiről már egész Róma beszélt.

Suttogva beszéltek egymás között, hogy Caesar, mikor a kertből hazatért, valósággal dűhrohamot kapott, s nem bírta elaludni, félelmek lepték meg, s furcsa látomásai voltak, amelyek hatása alatt másnap kijelentette, hogy hamarosan Achaiába utazik. Mások viszont cáfolták ezt, s azt állították, hogy ezek után még kérlelhetlenebb lesz a keresztényekkel szemben. Akadtak azonban gyávák is, akik attól tartottak, hogy a vádakra, amelyeket Chilon a tömegek füle hallatára vágott Caesar szemébe, igen keserves következményei lehetnek. Végül voltak olyanok is, akik csupa emberieségből kérték Tigellinust, hogy mondjon le a keresztények további üldözéséről.

- Íme, hova jutottatok - jegyezte meg Barcus Soranus. - A nép bosszúját akartátok kielégíteni, s elhítni vele, hogy a büntetés a bűnösöket sújtja, de éppen az ellenkező hatást érték el.

- Úgy van! - tódította Antistius Verus. - Most mindenki azt suttogja, hogy a keresztények ártatlanok. Ha ezt nevezitek ügyességnek, akkor Chilonnak igaza volt, amikor azt állította, hogy agyatok egy makk csészéjét sem töltené meg.

Tigellinus azonban feléjük fordulva visszavágott:

- Az emberek azt is suttogják, hogy a te Servilia leányod, Barcus Soranus, és a te feleséged, Antistius, elrejtették keresztény rabszolgáikat a caesari igazságszolgáltatás előtt.

- Nem igaz! - kiáltotta Barcus nyugtalanul.

- Feleségemet a ti elvált asszonyaitok akarják elveszíteni, mert irigylük erényeit! –mondta Antistius Verus, nem kisebb nyugtalansággal.

Mások azonban Chilonról beszélgettek.

- Mi történt vele? - kérdezte Eprius Marcellus. - Ő maga adta őket Tigellinus kezébe, koldusból egyszerre gazdag úrrá lett, békésen élhette volna le életét, lehetett volna szép temetése és szép sírköve, de ő: nem! Inkább egyszerre elvesztett mindent és önmagát is! Valóban nem lehet másként, mint hogy megőrült.

- Nem örült meg, hanem kereszténnyé lett - jegyezte meg Tigellinus.

- Az lehetetlen - szólalt meg Vitellius.

- No, nem megmondtam? - vetette közbe Vestinus. - A keresztényeket ám gyilkoljátok halomra, ha kedvetek tartja, de hallgassatok rám, az istenségük ellen ne hadakozzatok. Az nem tréfádolog!... Nézzétek, mi történik! Én ugyan nem gyújtottam fel Rómát, de ha Caesar megengedné, azonnal hekatombát áldoznék az ő istenségüknek. S mindenkinek ezt kellene tennie, mert ismétlem, az nem ismer tréfát! Emlékezzetek rá, hogy megmondtam!

- Én pedig mást mondtam - szólalt meg Petronius. - Tigellinus kinevetett, mikor azt mondtam, hogy védekeznek, nos, most még többet mondok: hódítanak!

- Hogyan? Hogyan? - kérdezték többen is egyszerre.

- Polluxra!... Mert ha Chilon sem tudott nekik ellenállni, akkor ki tud? Ha azt hiszitek, hogy minden látványosság után nem szaporodik meg a keresztények száma, akkor nem ismeritek Rómát, s inkább menjetek el üstkovácsoknak vagy borbélyoknak, mert akkor jobban fogjátok tudni, mit gondol a nép, és mi történik a városban.

- Diana szent peplumára! Szent igaz, amit mond! - kiáltotta Vestinus.

De Barcus Petroniusához fordult:

- Hova akarsz kilyukadni?

- Azzal fejezem be, amivel ti elkezdtétek: elég volt a vérből!

Tigellinus gúnyos pillantást vetett felé:

- Ej! Még egy kicsit! - mondta.

- Ha a fejed felmondta a szolgálatot, ott a másik, a botod gombja! - vágott vissza Petronius.

A beszélgetést Caesar megjelenése szakította meg, aki Pythagoras társaságában elfoglalta helyét. Ezután mindjárt megkezdtek az Aureolus előadását, amely nem keltett valami nagy figyelmet, mert mindenkinek Chilonon járt az esze. A vér és kínok látásához szokott nép is unatkozott, sziszegett, az udvarra nézve nem éppen hízelgő kijelentéseket tett, s követelte a medvejelenetet, mert csak arra volt kíváncsi. Ha nem tartotta volna a remény, hogy meglátja az elítélt aggastyánt, és nem ígértek volna ajándékokat, maga a látványosság ugyan nem tartotta volna együtt a tömeget.

De végre elérkezett a várva várt pillanat. A cirkuszi legények előbb egy fakeresztet hoztak, mely elég alacsony volt, hogy a medve, ha két hátsó lábára ágaskodik, elérje a vértanú mellét. Azután két ember bevezette vagy inkább bevonszolta Chilont, mert saját lábán nem bírt volna bejönni, hiszen lábszárcsontjait a harapófogókkal összeroncsolták. Lefektették, s olyan gyorsan szegezték a keresztre, hogy a kíváncsi augustianusok meg se nézhették jól, csak mikor a keresztet beállították az elkészített gödörbe, akkor fordult feléje minden szem. De e mezítelen aggastyánban alig ismerhette fel valaki a régi Chilont. A Tigellinus parancsára elszenvedett kínvallatás után arcában egy csepp vér sem maradt, csak fehér szakállán maradt egy véryom, mióta nyelvét kitepték. Bőre olyan áttetsző volt, hogy szinte csontjai is látszottak. Sokkal öregebbnek is, csaknem korhatagnak látszott. De míg régebben szeme nyugtalan, gonosz pillantásokat lövellt, s éber arca állandóan rémületet és bizonytalanságot fejezett ki, most ez az arc fájdalmas volt ugyan, de olyan szelíd és derűs, mint az alvóké vagy a halottaké. Talán a keresztre feszített latorra gondolt, akinek Krisztus megbocsátott, s ez töltötte el bizalommal, vagy talán lelkében azt mondta az irgalmas Istennek: „Uram, martam, miként a mérges féreg, de egész életemben nyomorult voltam, éheztem, az emberek

megtapodtak, vertek és kínoztak. Szegény voltam és nagyon boldogtalan, Uram, s íme, most még kínpadra húztak, és keresztre feszítettek, de Te, aki irgalmas vagy, nem taszítasz el engem halálom órájában!” S nyilván békesség költözött töredelmes szívébe. Senki sem nevetett, mert a megfeszítettben volt valami olyan csendesség, olyan öregnek, védtelennek, gyengének látszott, s a maga alázatosságában olyan buzgón esdekelt irgalomért, hogy önkéntelenül is mindenki feltette magának a kérdést: hogyan lehet megkínozni, keresztre feszíteni egy embert, aki már amúgy is haldoklik. A tömeg hallgatott. Az augustinusok között Vestinus, jobbra-balra hajolva, ijedten suttozta: „Nézzétek, hogyan halnak meg ezek!” Mások a medvét várták, s lelkükben azt kívánták, hogy érne már véget ez a látványosság.

Végre a medve fejét mélyen lógatva s jobbra-balra himbálózva becammogott az arénába, sandán körülnézett, mintha valamin gondolkoznék, vagy valamit keresne. Végül megpillantva a keresztet és rajta a mezítelen testet, közelebb ment, fel is ágaskodott, de csakhamar ismét visszahuppant mellső mancsaira, s a kereszt tövében letelepedve csendesen mormogott, mintha az ő állati szívében is felébredt volna a szánalom ez iránt az emberi roncs iránt.

A cirkuszi szolgálhad kurjongatva biztatta, de a nép hallgatott. Eközben Chilon lassan felemelte fejét, s egy ideig a nézőtéren jártatta tekintetét. Szeme végül megpihent valahol az amphitheatrum ülőhelyeinek legfelső során, melle erősebben kezdett hullámozni, s ekkor olyasvalami történt, ami csodálatba és ámulatba ejtette a nézőket. Arca mosolyra derült, homlokát mintha sugarak övezték volna, halála előtt szeme feltekintett, s egy pillanat múlva a szemhéjai alatt meggyülemelő könny két könnycsepp alakjában gördült végig arcán.

Meghalt.

S ekkor odafönt, a velarium alatt, egy érces férfihang zendült:

- Békesség a vértanúknak!

Az amphitheatrumban mély csend uralkodott.

HATVANEGYEDIK FEJEZET

A caesari kertekben rendezett látványosság után a börtönök majdnem kiürültek. Igaz, hogy közben tovább üldözték és börtönbe vetették azokat, akikről gyanították, hogy a keleti babonáság hívői, de az embervadászatok egyre csekélyebb eredménnyel jártak, s csak éppen annyi áldozatot tudtak felhajtani, amennyivel a következő látványosságokat elláthatták, de már a játékok is végük felé jártak. A nép betelt a vér látásával, sőt bele is fáradt, s egyre nagyobb nyugtalansággal töltötte el az áldozatok eddig sohasem tapasztalt viselkedése. A babonás Vestinus aggodalmai átterjedtek ezer meg ezer lélekre. A tömeg körében egyre különösebb dolgokat beszéltek a keresztény istenség bosszúszomjáról. A börtönben kitört tífuszjárvány elterjedt a városban is, s még növelte az általános rettegést. Látták a gyakori temetéseket, s mind azt hajtogatták, hogy újabb piaculumokkal kell kiengesztelni az ismeretlen istent. A templomokban áldozatokat mutattak be Iuppiternek és Libitinának. Végül is Tigellinus és csatlósai minden erőlködése ellenére egyre általánosabb lett a vélemény, hogy Rómát a Caesar parancsára gyűjtötták fel, s a keresztények ártatlanul szenvednek.

De Nero és Tigellinus éppen ezért nem hagyták abba a keresztények üldözését. Hogy a népet lecsillapítsák, új rendelettel szabályozták a gabona-, bor-, és olajosztást; külön előírások könnyítették meg a házak újjáépítését, s számos kedvezményt nyújtottak a háztulajdonosoknak; más rendelkezések az utcák szélességét szabályozták, meg hogy a tűzvész elkerülése végett milyen anyagból kell a házakat építeni. Caesar maga is részt vett a senatus ülésén, s együtt tanácskozott az „atyákkal” a város és a nép jólétén, de a kegyelemnek még csak árnyéka sem esett az elítéltekre. A világ ura mindenekelőtt arról akarta meggyőzni a népet, hogy ilyen könyörtelen büntetések csakis bűnösöket sújthatnak. A senatusban szintén egyetlen szó sem hangzott el a keresztények védelmében, mert senki sem akart ujjat húzni Caesarral, s ezenfelül az előrelátóbb emberek azt állították, hogy az új hittel szemben nem állhatnának meg a római birodalom fundamentumai.

Csak a halottakat és a haldoklókat adták vissza a családjuknak, mert a római jog nem állt bosszút a holtakon. Vinicius számára némi megkönnyebbülést jelentett az a tudat, hogy ha Lygia meghal, családi sírboltjában temeti el, s ő is mellette fog nyugodni. Most már cseppet sem reménykedett abban, hogy Lygiát megmentheti a haláltól, félig ő maga is elszakadt már az élettől, s teljesen elmerült Krisztusban, úgyhogy már nem is ábrándozott arról, hogy Lygiával másképpen is egyesülhet, mint az örökkévalóságban. Hite szinte mérhetetlenül elmélyült, s ilyen hit mellett az örök élet hasonlíthatatlanul valószínűbb és kézzelfoghatóbb volt az ideigvaló életnél, amelyben mostanáig élt. Szíve mélységes rajongással telt meg. Már életében szinte teljesen átszellemült, s mivel a maga számára a teljes felszabadulás után áhítozott, ugyanezt kívánta a másik szeretett léleknek is. Úgy képzelte, hogy ő és Lygia majd kézen fogva mennek fel az égbe, ahol Krisztus megáldja őket, s megengedi, hogy ott lakjanak az örök világosságban, amely békés és végtelen, akár a hajnalpír. Csak azért könyörgött Krisztushoz, hogy kímélje meg Lygiát az aréna kínjaitól, s engedje meg, hogy a börtönben szenderüljön el békésen, mert abban egészen bizonyos volt, hogy Lygiával együtt ő is meghal. Úgy vélte, ha ez a tengernyi vér kifolyt, még csak remélnie sem szabad, hogy egyedül Lygia menekül meg. Pétertől és Páltól is hallotta, hogy nekik is vértanúhalált kell halniuk. Látta Chilont a keresztfán, s ez meggyőzte arról, hogy a vértanúhalál is lehet édes, most hát azt kívánta, jöjjön már el mindkettőjük számára, mint szomorú, nehéz sorsuk várva várt jobbra fordulása.

Időnként már előre érezte a síron túli élet ízét. A lelkük fölött lebegő szomorúság mindinkább elvesztette régi égető keserűségét, s fokozatosan átalakult az Isten akaratában való földöntúli, békés megnyugvássá. Vinicius régebben nagy erőfeszítéssel úszott az ár ellen, harcolt és győtrődött, most pedig rábízta magát, s hitte, hogy az az örök csend felé viszi. Érezte, hogy Lygia is készül a halálra, mint ő, s hogy hiába választják el őket egymástól a börtön falai, ők már együtt mennek, s úgy mosolygott erre a gondolatra, mint a boldogságára.

S valóban, olyan egy akarattal mentek egymás mellett, mintha naponta órák hosszat megosztották volna egymással gondolataikat. Lygiának szintén nem volt már más vágya, sem reménye, mint a síron túli élet. A halált nemcsak megváltásnak tekintette, mely megszabadítja a börtön falai, Caesar és Tigellinus karmai közül, hanem Viniciusszal való egyesülése pillanatának is. E rendíthetetlen biztonsággal szemben minden egyéb elvesztette jelentőségét. A halál után még földi boldogság is kezdődött számára, tehát úgy várta azt, mint a menyasszony a menyegző percét.

S a hitnek az a rohanó árja, amely az első hívők ezreit szakította el az élettől, s vitte a síron túl, Ursust is magával ragadta. Ő is sokáig nem akart beletörődni szívében Lygia halálába, de mikor a börtön falain naponta átszivárogtak a hírek, hogy mi történik az amphitheatrumokban és a kertben, mikor a halál mintha az összes keresztények közös és elkerülhetetlen sorsává, de egyszersmind kincsévé, sőt nagyobb kincsévé is vált volna, hogysen a halandó ember fel tudta volna érni, már nem merte kérni Krisztust, hogy Lygiát fossa meg ettől a boldogságtól, vagy hosszú évekre halassza el azt számára. A maga barbár paraszti lelkében úgy gondolkozott, hogy a lygius király leányának több jár, és többet is kap ama mennyei gyönyörökből, mint az egész paraszti tömeg együttvéve, amelyhez ő maga is tartozott, és hogy az örök dicsőségben Lygia közelebb ül majd a Bárányhoz, mint mások. Hallotta ugyan, hogy Isten előtt minden ember egyforma, lelke mélyén mégis ott kísértett a meggyőződés, hogy a vezér, mégpedig az összes lygiusok vezérének leánya mégsem egyenlő akármelyik jöttment rabszolgaleánnyal. Azt is remélte, Krisztus megengedi neki, hogy tovább szolgálja Lygiát. A maga számára csak egyetlen kívánsága volt, hogy ő is a keresztfán halhasson meg, mint a Bárány. De ez olyan hihetetlen boldogság lett volna, hogy noha hallott arról, hogy Rómában a legsötétebb gonosztevők közül is sokat megfeszítenek, szinte imádkozni sem mert az ilyen halálért. Úgy vélte, bizonyára vadállatok agyarától kell elvesznie, s ez volt legfőbb belső gondja. Gyermekkora óta a végtelen rengetegben, örökös vadászatok közepette nevelkedett, s emberfölötti ereje révén még férfivá serdülése előtt nagy hírt-nevet szerzett magának a lygiusok között. Annyira kedvelt foglalkozása volt a vadászat, hogy később, mikor Rómába kerülván le kellett mondania róla, eljárt a vivariumokba és amphitheatrumokba, hogy legalább láthassa az ismerős és ismeretlen vadállatokat. Látásuk felkeltette harci kedvét, s ölni szeretett volna, most tehát attól félt lelkében, hogyha az amphitheatrumban találkozik velük, olyan gondolatai támadnak, amelyek nemigen lesznek méltók keresztény emberhez, akinek kegyesen és türelmesen kell meghalnia. De ebben is Krisztusnak ajánlotta magát, mert vigasztalására voltak más, szelídebb gondolatai. Hallotta ugyanis, hogy a Bárány hadat üzent a pokoli hatalmaknak és gonosz lelkeknek, s ezek közé számítottak a keresztények minden pogány istenséget, azt gondolta hát, hogy ebben a harcban jó hasznát veszi majd neki a Bárány, mert jobb szolgálatokat tehet neki, mint mások, az sem fért ugyanis a fejébe, hogy az ő lelke ne legyen erősebb, mint más vértanúké. Egyébként pedig naphosszat imádkozott, szolgált a raboknak, segített a felügyelőknek, és vigasztalta királykisasszonyát, aki néha azon sajnálkozott, hogy rövid életében nem tudott annyi jót cselekedni, mint ama híres Thabita, akiről annak idején Péter apostol beszélt neki. Végül a fegyőrök is megszerették Ursust a nagy szelídségéért, bár még a börtönben is félelemmel töltötte el őket rendkívüli ereje, amelynek sem kötél, sem vasrács nem állhatott ellen. Gyakran ámulatba ejtette őket derűs kedélye, s

igyekeztek kipuhatolni ennek forrását, mire Ursus olyan rendíthetetlen bizonyossággal beszélt el nekik, milyen élet vár rá halála után, hogy a fegyőrök ámulva hallgatták, s most először érezték, hogy ide a föld alá, ahova a napsugár sem szűrődhet be, a boldogság mégis behatol. S mikor megpróbálta rábeszélni őket, hogy higgyenek a Bárányban, egyik-másiknak átvillant az agyán, hogy szolgálata rabszolgaszolgálat, élete nyomorúságos élet, s némelyikük eltűnődött balsorsa fölött, melynek majd csak a halál vet véget.

De a halál újabb félelemmel töltötte el őket, és semmi jót sem vártak tőle, míg ez a lygius óriás és az a leány, aki olyan, mint a börtön szalmájára dobott virág, örvendezve mentek feléje, mintha a boldogság kapujához közelednének.

HATVANÖTÖDIK FEJEZET

Egy este Scaevinus szenátor látogatta meg Petroniust, s hosszasan elbeszélgetett vele Caesar-ról meg a nehéz időkről, melyekben mindketten élnek. S olyan nyíltan beszélt, hogy Petronius, noha jó barátságban volt vele, kezdett óvatos lenni. Panaszkodott, hogy a világ eszeveszettül és rossz irányban vágat, s ennek józan megfontolás szerint valami óriási, még Róma égésénél is nagyobb csapással kell végződnie. Elmondta, hogy még az augustianusok is kedvüket veszítették, és Fennius Rufus, a praetorianusok másodpraefectusa már milyen nehezen viseli Tigellinus undorító uralmát, és hogy Seneca egész nemzetségét a végsőkig elkeseríti Caesar-nak az agg mesterrel és Lucanusszal szemben tanúsított viselkedése. Végül megemlítette, hogy a nép, sőt a praetorianusok is elégedetlenkednek, s Fennius Rufus már meg is nyerte magának nagy többségüket.

- Miért mondd ezeket? - kérdezte Petronius.

- Aggódok Caesar miatt - felelte Scaevinus. - Van egy távoli rokonom a praetorianusok között, azt is Scaevinusnak hívják, s tőle tudom, hogy mi történik a táborban... Ott is növekszik a kedvetlenség... Látod, Caligula is örült volt, s ugye, mi lett belőle! Az, hogy akadt egy Cassius Chaerea... Borzalmas cselekedet volt az, s bizonyjal nem akad közöttünk, aki magasztalná, de Chaerea mégis megszabadította a világot egy szörnyetegtől.

- Vagyis azt mondd - vetette közbe Petronius: - „Én ugyan nem dicsérem Chaerea cselekedetét, de mégiscsak nagyszerű ember volt, s bár adnának nekünk az istenek minél többet ebből a fajtából.”

Scaevinus változtatott a beszéd fonalán, s váratlanul Pisót kezdte magasztalni. Dicsérte nemzetségét, nemes lelkét, feleségéhez való ragaszkodását, végül eszét, nyugalmit és azt a különös tehetségét, hogy meg tudta magának nyerni az embereket.

- Caesarnak nincs gyermeke - mondta -, s mindenki Pisóban látja utódját. Kétségtelen, hogy mindenki szívvel-lélekkel segítené is őt a hatalom átvételében. Fennius Rufus is szereti, az Annaeus család pedig odaadó híve. Plautius Lateranus és Tullius Senecio tűzbe menne érte, valamint Natalis és Subrius Flavius, Sulpicius Asper, Afrus Quinctianus, sőt Vestinus is.

- Ez utóbbiból ugyan nem sok haszna lenne - jegyezte meg Petronius. - Vestinus a saját árnyékától is fél.

- Ő az álmoktól és a szellemektől fél - felelte Scaevinus - de derék ember, s helyes, hogy consullá akarják kinevezni. S hogy lelkében nem ért egyet a keresztények üldözésével, azt nem veheted tőle rossz néven, hiszen neked is fontos, hogy vége legyen már ennek az örületnek.

- Nem neked, hanem Viniciusnak - javította ki Petronius. - Vinicius miatt szeretnék megmenteni egy leányt, de nem tehetem, mert kiestem a Rótszakállú kegyeiből.

- Hogyan? Nem vetted észre, hogy Caesar ismét közeledik hozzád, beszélget is veled? S meg is mondom, miért. Ismét Achaiába készül, ahol saját szerzeményű görög dalokat akar énekelni. Szinte lángol ezért az utazásért, de ugyanakkor remegve fél is a görögök gúnyos hangulatától. Úgy képzeled, hogy most arathatja legnagyobb diadalát, de most érheti a legcsúfosabb bukás is. Jó tanácsra van szüksége, s tudja, hogy jobbat senkitől sem kaphat, mint tőled. Ez az oka annak, hogy ismét kegyeibe fogad.

- Lucanus helyettesíthetne.

- A Rótszakállú gyűlöli őt, s lelke mélyén máris halálra ítélte, csak ürügyet keres, mert neki mindig fontos a látszat. Lucanus érzi, hogy sietnie kell.

- Castorra! - kiáltott fel Petronius. - Az meglehet. De tudnék még egy módot, hogy gyorsan visszafogadjon kegyeibe.

- Mi az?

- Elmondani neki mindazt, amit az imént mondtál.

- Én nem mondtam semmit! - kiáltotta Scaevinus nyugtalanul.

Petronius azonban a vállára tette kezét:

- Őrültnek nevezted Caesart, Pisóban látod az utódját, és azt mondtad: „Lucanus érzi, hogy sietnie kell.” Ugyan mivel akartok sietni, carissime?

Scaevinus elsápadt, s egy darabig farkasszemet néztek egymással.

- Te nem mondod el!

- Cypris csípőire! Milyen jól ismersz! Nem! Nem mondom el. Semmit sem hallottam, de nem is akarok hallani. Érted? Az élet sokkal rövidebb, semhogy érdemes volna valamire vállalkozni. Csak arra kérlek, még ma látogasd meg Tigellinust is, s vele is beszéljess el olyan sokáig, mint velem, amiről éppen akarsz.

- Miért?

- Azért, hogy ha Tigellinus egyszer a szemembe vágna: „Scaevinus nálad járt!”, visszavághassam neki: „Ugyanaznap nálad is járt.”

Scaevinus, ezt hallván, eltörte a kezében tartott elefántcsont pálcát, s így szólt:

- Minden gonosz ígézet szálljon e pálcára. Még ma elmegyek Tigellinushoz, aztán Nervához a lakomára. Remélem, te is ott leszel. Mindenesetre viszontlátásra holnapután az amphitheatrumban, ahol az utolsó keresztények lépnek fel!... A viszontlátásra!

- Holnapután! - ismételte meg Petronius, mikor egyedül maradt - Tehát nincs veszteni való idő. A Rótszakállúnak valóban szüksége van rám Achaiában, tehát talán mégis számolni fog velem.

S elhatározta, hogy megkísérli az utolsó lehetőséget.

Nerva lakomáján Caesar valóban azt kívánta, hogy Petronius vele szemközt foglaljon helyet, mert beszélgetni akart vele Achaiáról, meg arról, hogy mely városokban léphet fel a legnagyobb siker reményével. A legfontosabbak voltak neki az athéniak, de félt tőlük. Az augustianusok nagy figyelemmel hallgatták a beszélgetést, hogy Petronius elkapkodott véleményét később a magukéi gyanánt nyilváníthassák.

- Úgy érzem, eddig nem is éltem - mondta Nero -, csak majd Görögországban fogok megszületni.

- Megszületsz az új hírnév és halhatatlanság számára - jelentette ki Petronius.

- Bízom benne, hogy így lesz, s Apolló nem lesz irigy. Ha diadallal térek meg, olyan hekatombát áldozok neki, amilyent még egy isten sem kapott.

Scaevinus Horatius egyik versét idézte:

*Sic te diva potens Cypri,
Sic fratres Helenae lucida sidera
Ventorumque regat pater...*¹⁴⁹

---

¹⁴⁹ Cyprus isteni asszonya, / S Castor s öccse tüzes páros csillaga úgy / Kormányozzon...

- A hajó már Neapolisban vár - folytatta Caesar. - Szeretnék akár holnap indulni.

Erre Petronius felkelt, s egyenesen Nero szemébe nézve szólt:

- Megengeded, isteni Caesar, hogy előbb lakodalmi vacsorát adjak, s arra elsőnek téged hívjalak meg?

- Lakodalmi vacsorát? Milyent? - kérdezte Nero.

- Viniciusét meg a lygius királylányét, aki a te túsod. Igaz, hogy pillanatnyilag börtönben van, de először is mint tús nem vethető fogságba, másodszor pedig magad engedted meg Viniciusnak, hogy őt feleségül vegye, mivel pedig a te határozataid, akár a Zeuséi, visszavonhatatlanok, te szabadon bocsáttad őt, én pedig visszaadom szerelmesének.

A Petronius szavaiból felcsendülő nyugalom, a patrícius hidegvére és önbizalma kizökkentette Nerót a kerékvágásból, mint ahogy mindig megzavarodott, valahányszor így beszéltek hozzá.

- Tudom - mondta -, gondoltam is rá, meg arra az óriásra is, aki Krotont agyonszorította.

- Akkor hát mind a ketten megmenekülnek - felelte Petronius nyugodtan.

De Tigellinus ura segítségére sietett:

- Ő Caesar akaratából van a börtönben, s íme, magad mondtad, hogy Caesar parancsa visszavonhatatlan.

A jelenlevők mindnyájan ismerték Vinicius és Lygia történetét, nagyon jól tudták, miről van szó; elhallgattak tehát, s kíváncsian várták, hogyan végződik a beszélgetés.

- Ő a te tévedésed folytán, Caesar akarata ellenére van fogságban, mert nem ismered a népjogot! - vágott vissza Petronius nyomatékkal. - Naiv ember vagy, Tigellinus, azt azonban nyilván te sem akarod állítani, hogy Lygia gyújtotta fel Rómát, de ha állítanád is, Caesar nem hinné el.

Nero közben lecsillapodott, s összehunyorított, rövidlátó szeméből hihetetlen rosszindulat tükröződött.

- Petroniusnak igaza van - mondta kisvártatva.

Tigellinus csodálkozva nézett rá.

- Petroniusnak igaza van - ismételte meg Nero. - Holnap megnyílik előtte a börtön ajtaja, a lakodalmi ebédre meg majd beszélünk holnapután az amphitheatrumban.

„Megint vesztettem” - gondolta Petronius.

S hazatérve már nem volt kétsége Lygia sorsa felől. Másnap egy megbízható szabadosát azzal az utasítással küldte az amphitheatrumba, állapotjék meg a spolarium vezetőjével, hogy adja ki Lygia holttestét, mert azt át akarja adni Viniciusnak.

HATVANHATODIK FEJEZET

Nero idejében jöttek divatba az esti előadások, melyeket régebben csak ritkán, kivételes alkalmakkor rendeztek a cirkuszokban és az amphitheatrumokban. Az augustianusok szerették ezeket, mert utánuk gyakran reggelig tartó lakomák és korhelykedések következtek. Noha a nép torkig volt már a vérontással, mégis, mikor híre terjedt, hogy a cirkuszi játékok vége közeledik, s az utolsó keresztények az esti látványosság során véreznek el, megszámlálhatatlan tömegek tódultak az amphitheatrumba. Az augustianusok egytől egyig mind megjelentek, hiszen sejtették, hogy nem közönséges előadásról van szó, hanem Caesar elhatározta, hogy különleges tragédiát rendez magának Vinicius fájdmájából. Tigellinus titokban tartotta, hogy milyen kínhalált szántak az ifjú tribunus menyasszonyának, de ez még csak szította az általános kíváncsiságot. Akik valamikor látták Lygiát Plautiuséknál, csodákat meséltek szépségéről. Másokat mindenekelőtt az a kérdés izgatott, hogy valóban látják-e ma Lygiát az arénán, mert a Nerva lakomáján lefolyt beszélgetés fültanúi közül egyesek kétféleképpen értelmezték Caesar szavait. Némelyek úgy vélték, hogy Nero visszaadja vagy máris visszaadta a leányt Viniciusnak; eszükbe jutott, hogy Lygia tús, tehát joga van olyan istent tisztelni, amilyent akar, s a népjog is tiltja a tús megbüntetését.

Minden nézőn úrrá lett a bizonytalanság, a várakozás és kíváncsiság. Caesar a szokottnál korábban érkezett, s megjelenésekor tüstént megindult a suttogás, hogy bizonyára valami rendkívüli dolog fog történni, mert Tigellinusszal és Vatiniusszal együtt Cassius, a rendkívüli erejű, óriás centurio is Nero társaságában volt, pedig őt Caesar csak akkor szokta magával vinni, ha védelmezőre volt szüksége, például ha kedve kerekedett némi éjszakai kalandra a Suburrán, ahol kedvenc szórakozása volt a sagatio, ami abból állt, hogy az útközben elfogdosott leányokat katonaköponyegen feldobálták a magasba. Az is feltűnt, hogy az amphitheatrumban is bizonyos óvintézkedések történtek. A praetorianus őrséget megerősítették, s parancsnokuk most nem a centurio, hanem Subrius Flavius tribunus volt, akiről mindenki tudta, hogy vakon ragaszkodik Neróhoz. Mindezekből kitűnt, hogy Caesar minden eshetőségre biztosítani akarja magát Vinicius kétségbeesett dührohama ellen, s ez még jobban felajzotta a kíváncsiságot.

Minden tekintet feszült figyelemmel szegeződött arrafelé, ahol a szerencsétlen szerelmes ült. Vinicius sápadt volt, homlokát verítékcseppek borították, ő sem tudott semmi biztosat, akárcsak a többiek, de a lelke mélyéig nyugtalan volt. Petronius maga sem tudta pontosan, mi készül, nem szólt hát neki semmit, csak mikor Nervától hazatért, kérdezte meg, hogy elkészült-e mindenre, és ott lesz-e az előadáson. Vinicius mindkét kérdésre igennel felelt, de azért végigborsózdott a háta, mert feltételezte, hogy Petronius nem ok nélkül kérdi ezeket. Ő maga egy idő óta már csak félig élt, maga is belemerült a halál gondolatába, s Lygia számára is elfogadta a halált, hiszen mindkettőjük számára az jelentette a felszabadulást és a menyegzőt egyaránt, de most rádöbrent, hogy más dolog messziről látni a végső pillanatot mint csendes elalvást, s megint más elmenni, hogy végignézze az életénél is kedvesebb lélek kinszenvedését. Minden eddig elszenvedett fájdalma újra felsajgott lelkében. Elaltatott kétségbeesése ismét felsikoltott, s elfogta a régi vágy, hogy Lygiát bármily áron megmentse. Reggel óta igyekezett bejutni a cuniculumokba, hogy megállapítsa, vajon Lygia ott van-e, de praetorianusok őriztek minden bejáratot, s oly szigorú parancsuk volt, hogy még az ismerős katonák szívét sem lehetett meglágyítani sem kéréssel, sem arannyal. Vinicius úgy érezte, a bizonytalanság megöli, még mielőtt az előadást látná. Valahol a szíve mélyén még ott pislogott a remény, hogy Lygia talán nincs is az amphitheatrumban, s ő feleslegesen aggódik

miatta. Néha minden erejéből ebbe a reménybe kapaszkodott. Elgondolta magában, hogy a Krisztus magához vehette volna őt a börtönből, de azt nem tűrhette, hogy a cirkuszban vessék kínhalálra. Azelőtt már minden tekintetben belenyugodott Krisztus akaratába, most azonban, hogy a cuniculumok ajtajától elutasítva visszatért az amphitheatrumba, s a reá szegeződő kíváncsi tekintetekből megértette, hogy a legborzalmasabb sejtés is valóra válhat, lelke mélyén szinte fenyegetésszerű szenvedéllyel kezdett Krisztushoz könyörögni, hogy mentse meg őt. „Te megteheted!” - ismételte, görcsösen ökölbe szorítva kezét. „Te megteheted!” Ezelőtt nem is sejtette, hogy ez a pillanat ilyen borzalmas lesz, ha valósággá válik. Most, anélkül hogy tudta volna, mi történik vele, az volt az érzése, hogy ha meglátja Lygia kínszenvedését, minden szeretete gyűlöletté, minden hite kétségbeeséssé válik. S már meg is rémült ettől az érzéstől, mert félt megsérteni Krisztust, akitől irgalmat kért, és csodát várt. Már nem Lygia életéért könyörgött, már csak azt kívánta, hogy haljon meg, mielőtt kihurcolnák az arénára. S a fájdalom mérhetetlen mélységeiből ismételte lelkében: „Legalább ezt ne tagadd meg tőlem, s én még jobban foglak szeretni, mint eddig.” Végül gondolatai úgy száguldoztak, mint a vihartól űzött hullámok. Felébredt benne a vérszomj és a bosszúvágy. Őrüdt vágya támadt, hogy Caesarra vesse magát, s itt a nézők szeme láttára megfojtsa, de ugyanakkor érezte, hogy ez a vágy sérti Krisztust, s parancsolatainak megszegését jelenti. Időnként átvillant még agyán a remény, hogy egy könyörületes, mindenható kéz még jóra fordíthat mindent, amitől lelke úgy reszket, de minden felvillanás nyomban el is enyészett a végtelen keserűségben, hogy Ő, aki egyetlen szavával lerombolhatná ezt a cirkuszt, és megmenthetné Lygiát, íme, elhagyta őt, bár Lygia bízott benne, és tiszta szíve minden erejével szerette. S gondolatai tovább szövődtek, hogy Lygia most ott fekszik a sötét cuniculumban betegen, védtelenül, elhagyatva, az elállatiasodott, durva fegyőrök kénye-kedvének kiszolgáltatva, talán már az utolsókat lélegzi, neki pedig itt kell várnia tanácstalanul ebben a borzalmas amphitheatrumban, s nem tudja, milyen kínokat szánnak Lygiának, és mit pillant meg a következő percben. Végül is, miként a mélységbe zuhanó ember mindenbe belekapaszkodik, ami a szakadék partján nő, ő is két kézzel ragadta meg a gondolatot, hogy Lygiát csakis hittel mentheti meg. Hiszen már csak ez az egyetlen útja maradt. Hiszen Péter azt mondta, hogy hittel a földet is ki lehet mozdítani alapjából!

Magába szállt tehát, elnyomta kétségeit, egész lényét bezárta ebbe az egyetlen szóba: „Hiszek!” És várta a csodát.

De miként a túlfeszített húrnak el kell pattannia, őt is letörte ez az erőfeszítés. Arca halottsápadt lett, s teste megmerevedett. Ekkor arra gondolt, hogy könyörgését meghallgatták, mert íme, meghal. Úgy érezte, hogy Lygia is biztosan meghalt, s Krisztus így veszi őket magához. Az aréna, a nézők megszámlálhatatlan sokaságának fehér tógái, az ezer meg ezer lámpa és fáklya fénye, mind egyszerre eltűnt a szeme elől.

Ez az erőtlenség azonban nem tartott sokáig. Hamarosan felébredt, jobban mondva felébresztette a türelmetlen nép topogása.

- Beteg vagy - mondta Petronius -, vitesd haza magad!

S ügyet sem vetve rá, mit szól majd ehhez Caesar, felállt, hogy Viniciust karon fogja, s vele együtt távozzék. Szíve megtelt részvétellel, de kibírhatatlan bosszúsággal is, hogy Caesar smaragdján át Viniciust figyeli, s nagy kedvteléssel tanulmányozza fájdalmát, talán hogy majd hangulatos verset írjon róla, s kivívja vele a közönség tapsát.

Vinicius megrázta fejét. Itt az amphitheatrumban meghalhatott, de kimenni nem bírt volna. Hiszen bármely percben megkezdődhetett az előadás.

S valóban, ebben a pillanatban a város praefectusa a földre dobta vörös kendőjét, s e jelre Caesar emelvényével szemben megcsikordult a kapu, s a sötét nyílásból Ursus lépett ki a fényesen megvilágított arénára.

Az óriás hunyorgott, nyilván bántotta szemét az aréna fénye, aztán a közepére ment s szétnézett, mintha azt keresné, mivel kell megbirkóznia. Minden augustianus, sőt a nézők túlnyomó része is tudta, hogy ez az, aki Krotont agyonszorította, láttára tehát minden padosor felmorajlott. Rómában volt elég gladiátor, akinek termete jóval meghaladta a közönséges emberek méretét, de ilyen óriást még sosem láttak a quirisek. Az emelvényen a Caesar mögött álló Cassius hozzá képest törékeny emberkének látszott. A senatorok, a Vesta-szüzek, Caesar, az augustianusok és a nép a hozzáértő cirkuszlátogatók elragadtatásával szemlélték fatörzsnyi lábszárait, két egymás mellé illesztett pajzshoz hasonló domború mellét és herculesi karjait. A moraj percről percre erősödött. E tömeg nem ismert nagyobb élvezetet, mint az ilyen izmok játékában gyönyörködni, mikor azok a küzdelem hevében megfeszülnek. A moraj kiáltásokban csapott fel, s lázas kérdések röpködtek: hol az a nép, amely ilyen óriásokat terem. Ursus pedig ott állt az amphitheatrum közepén mezítelenül, inkább egy kőkolosszushoz hasonlított, mint emberhez, barna arca elmélyült, de egyúttal szomorú is volt, s az üres aréna láttára gyermeki kék szemét álmélkodva emelte hol a nézőkre, hol Caesarra, hol a cuniculumok rácsára, ahonnan hóhérjait várta.

Mikor az arénára lépett, szívét még egyszer utoljára megdobogtatta a remény, hogy hátha mégis a keresztalál vár rá, de mikor nem látta sem a keresztet, sem az előkészített gödröt, elgondolta, hogy bizonyára nem méltó ekkora kegyre, s más halállal, valószínűleg vadállatok agyaraitól kell elpusztulnia. Védtelen volt, s eltökélte, úgy hal meg, ahogyan a Bárány követőihez illik: nyugodtan és türelmesen. Közben még imádkozni akart a Megváltóhoz, letérdelt hát az arénán, kezét összetette, s tekintetét a cirkusz felső nyílásán át beragyogó csillagokra emelte.

Ez a magatartás nem tetszett a tömegnek. Megelégték már azokat a keresztényeket, akik úgy mentek a halálba, mint a birkák. Tudták, hogyha ez az óriás nem fog védekezni, a látványosság füstbe megy. Itt-ott pisszegés hallatszott. Némelyek a mastigophorusoknak kiabáltak, akiknek az volt a feladatuk, hogy korbáccsal biztassák a harcolni nem akarókat. De csakhamar csend lett, mert senki sem tudta, mi vár az óriásra, s hogy nem kíván-e majd küzdeni, ha szemtől szembe kerül a halállal.

Nem is kellett sokáig várni. Egyszerre megharsant a réztrombiták fülsiketítő hangja, erre kinyílt a caesari emelvényel szemben levő rács, s a bestiariusok kurjongatásai közepette az arénába rontott egy szörnyű germán bölény, fején egy mezítelen női testtel.

- Lygia! Lygia! - kiáltotta Vinicius.

Azzal a haját két halántékán megmarkolva összegörnyedt, mint aki a kés pengéjét vagy a lándzsa hegyét érzi testébe hatolni, s horkoló, állati hangon hörögte:

- Hiszek! Hiszek!...: Krisztusom! Tégy csodát!

Azt sem érezte, hogy Petronius e pillanatban fejére borította tógáját. Azt hitte, a halál vagy a fájdalom vette el szeme világát Nem nézett, nem látott. Rettenetes úrt érzett maga körül. Fejében egyetlen gondolat sem maradt, csak a szája ismételte szinte tébolyultan:

- Hiszek! Hiszek! Hiszek!...

Az amphitheatrum egyszerre elnémult. Az augustianusok egy emberként ugrottak fel helyükről, mert az arénán valami rendkívüli dolog történt. A halálra szánt, alázatos lygius, amint megpillantotta királykisasszonyát a vadállat szarvain, úgy ugrott fel, mintha tűz égette volna meg, s előrehajolva rézsút rohant a vadállatnak.

Valamennyi torokból az ámulat rövid kiáltása tört elő, s azután néma csend lett. Közben a lygius egy szempillantás alatt elérte a nekivadult bikát, s megragadta a szarvát.

- Nézd! - kiáltotta Petronius, letépvé a tógát Vinicius fejről.

Az ifjú felemelkedett, hátravetette halotthalvány arcát, s tétova, üveges szemmel meredt az arénára.

Minden mellben elhalt a lélegzet. Az amphitheatrumban a légy szárnya is hallatszott. Az emberek nem akartak hinni tulajdon szemüknek. Mióta Róma Róma, ilyent még sosem láttak.

A lygius szarvánál fogva tartotta a vadállatot. Lába bokán felül fúródott a homokba, háta meghajlott, mint a megfeszített íj, feje eltűnt vállai között, karján az izmok úgy kidagadtak, hogy a bőrt majd kirepesztették, de a bikát megfékezte. Ember is, állat is mozdulatlanágba dermedt, a nézők azt hitték, Hercules vagy Theseus hőstetteit ábrázoló képet vagy kőbe vésett szoborcsoportot látnak. De ebből a látszólagos nyugalomból kiért az egymással küzdő két erő rettenetes feszültsége. A bölény lábai szintén a homokba fúródtak, és sötét, bozontos teste úgy összehúzódott, hogy olyan volt, mint egy óriási golyó. Melyik merül ki hamarabb, melyik esik össze előbb, ez volt most a kérdés, mely a viadalokban gyönyörködni tudó nézők szemében e pillanatban fontosabb volt, mint saját sorsuk, mint egész Róma, minden világralmával együtt. Ez a lygius most félisten volt számukra, méltó a tiszteletadásra, és arra, hogy szobrai legyenek. Még Caesar is felállt helyéről. Ő és Tigellinus hallottak Ursus rendkívüli erejéről, szándékosan rendezték hát ezt a látványosságot, s gúnyosan jegyezték meg egymás között: „Győzze hát le a Krotonölő a bölényt, amelyet mi választunk ki számára.” Most azonban ámulva nézték az elébük táruló képet, mintha nem hinnék, hogy az valóság. Az amphitheatrumban voltak, akik felkapták a kezüket, s ilyen helyzetben maradtak. Másoknak verejték lepte be a homlokát, mintha ők küzdöttek volna a bölénnyel. A cirkuszban nem hallatszott más nesz, mint a lámpák sercegése és a fáklyákról aláhulló apró széndarabok zizegése. A nézők torkán akadt a hang, ellenben szívük oly hevesen dobogott, mintha szét akarta volna vetni a mellüket. Mindenki úgy érezte, hogy már egy örökkévalóság óta tart a harc.

S ember és állat még mindig ott állt, rettenetesen nekifeszülve, mintha a földbe gyökereztek volna.

Ekkor az arénából nyögésszerű kurta ordítás hallatszott, utána minden torokból felszakadt a kiáltás, aztán megint csend lett. Az emberek azt hitték, álmodnak: íme, a bika szörnyű feje kezdett elfordulni a barbár vasmarkában.

A lygius arca, nyaka és karja bíborvörös lett, s háta még jobban meghajlott. Látszott, hogy emberfeletti erejének maradványait szedi össze, de már nem bírja sokáig.

A bölény egyre tompább, rekedtebb, fájdalmasabb bögeése egybefolyt az óriás mellének süvöltő zihálásával. Az állat feje egyre jobban kicsavarodott, s szájából kifordult hosszú, tajtékos nyelve.

Még egy pillanat, s a közelben ülők fülét megütötte egy hang, mint a csontok reccsenése, aztán a vadállat halálosan kitekert nyakkal zuhant a földre.

Ekkor az óriás egy szempillantás alatt leoldotta a kötelet az állat szarvairól, s a szüzet karjára emelve, hangosan lihegett.

Arca elsápadt, haja csapzott volt a verejtéktől, vállát és karjait mintha vízzel öntötték volna le. Egy darabig úgy állt ott, mintha nem volna öntudatánál, de aztán felvetette tekintetét, s a közönségre nézett.

Az amphitheatrum őrzöngött.

Az épület falait megreszkettette a tízezrekre menő tömeg ordítóása. A látványosságok megkezdése óta nem emlékeztek ilyen lelkesedésre. A felsőbb sorok közönsége kezdett lefelé nyomulni, s összezsúfolódott a padsorok között, hogy közelebből láthassa a Herculest. Mindenfelől a kegyelmet követelő, szenvedélyes, makacs hangok hallatszottak, amelyek végül is egyetlen általános kiáltássá olvadtak össze. Az óriás egy csapásra Róma első embere s ennek a fizikai erőt annyira szerető népnek szeme fénye lett.

Ő is megértette, hogy a nép kegyelmet és szabadságot követel számára, de neki nemcsak magára volt gondja. Egy darabig körülnézelődött, aztán a caesari emelvényhez lépett, s a leány testét kinyújtott karján ringatva, felvetette könyörgő tekintetét, mintha azt mondaná:

- Rajta könyörüljete! Őt mentsetek meg! Én ezt érte tettem!

A nézők pontosan megértették, mit kíván. Az ájult leány láttára, aki a lygius roppant teste mellett kisgyermeknek látszott, nagy megindultság vett erőt a tömegben, a lovagokon és a senatorokon egyaránt. A leány apró, mintegy alabástromból metszett alakja, ájultsága s a rettenetes veszedelem, amelyből ez az óriás kimentette, végül pedig szépsége és a lygius hűséges ragaszkodása megindította a szíveket. Egyesek azt hitték, hogy az atya könyörög irgalmat gyermeke számára. Hirtelen felcsapott a szánalom lángja. Elég volt már a vérből, elég a halálból meg a kínokból is. Sírástól elcsukló hangok követeltek kegyelmet mindkettőjük számára.

Közben Ursus körben járt az arénán, s a leányt karján ringatva, tekintetével és mozdulataival könyörgött életéért. Ekkor Vinicius felugrott helyéről, átugrott a korláton, mely az első helyet az arénától elválasztotta, odafutott Lygiához, s tógájával betakarta a leány mezítelen testét.

Aztán mellén felszakította tunikáját, feltárta az armeniai háborúban kapott sebek nyomait, s kezét a nép felé nyújtotta.

Erre a tömeg lelkesedése az amphitheatrumban minden eddig látottak mértékét felülmúlta. A csöcselék toporzékolt és üvöltött. A kegyelmet követelő hangok már szinte fenyegetőek voltak. A nép most már nemcsak az atlétát vette pártfogásába, hanem a szüzért, a katonáért és kettőjük szerelméért is kiállt. A nézők ezrei haragtól villogó szemmel és összeszorított ököllel fordultak Caesar felé. Nero azonban húzódozott és habozott. Viniciust nem gyűlölte ugyan, s Lygia halála sem volt fontos neki, mindazonáltal jobban szerette volna a leány testét a bika szarvától felszaggatva vagy vadállatok fogaitól széttépve látni. Kegyetlensége, elfajzott képzelete és fajtalan szenvedélyei egyaránt gyönyörűséget találtak az ilyen látványokban. S íme, a nép most meg akarta fosztani ettől. E gondolatra hájas arcán megvillant a harag. Hiúsága sem engedte, hogy a tömegek akaratának engedjen, de veleszületett gyávasága miatt félt ellenkezni vele.

Körülnézett hát, hogy legalább az augustianusok között nem lát-e a halál jeléül lefelé fordított ujjakat. De Petronius felemelt kézzel, szinte kihívóan nézett a szemébe. A babonás, de minden nemes felbuzdulásra hajlamos Vestinus, ki a szellemektől félt ugyan, de az emberektől nem, a kegyelem jelét mutatta. Ugyanezt tette Scaevinus senator, Nerva, Tullius Senecio meg Ostorius Scapula, a híres vén hadvezér is, ugyanezt Antistius, Piso és Vetus, Crispinus,

Minutius Thermus, Pontius Telesinus, valamint a legtekintélyesebb, a nép előtt köztiszteletben álló Thrasea is. E látványra Caesar a megvetés és sértődöttség kifejezésével vette el a szemétől a smaragdot, Tigellinus pedig, akinek fontos volt, hogy Petroniusnak borsot törjön az orra alá, hozzá hajolt, s így szólt:

- Ne engedj, isteni Caesar: itt vannak a praetorianusaink.

Erre Caesar odafordult, ahol mind ez ideig odaadó híve, a szigorú Subrius Flavius parancsnokolt a praetorianusok fölött, s ott valami rendkívüli dolgot látott. A vén tribunus fenyegető arca könnyben ázott, s kezét magasra tartotta a kegyelem jeléül.

Közben a tömeg már dühöngeni kezdett. A topogó lábak alól felszálló porfelhő elhomályosította az egész amphitheatrumot. Az általános zajból kihallatszott egy-egy kiáltás: „Rötszakállú! Anyagyilkos! Gyűjtogató!”

Nero megijedt. A cirkuszban a nép volt a mindenható úr. Az előző Caesarok (különösen Caligula), néha megengedték maguknak, hogy a tömeg akaratával dacoljanak, de ez mindig zavargásokra vezetett, melyeknek néha vérontás lett a végük. Nero helyzete azonban más volt. Először is mint komédiásnak és énekesnek szüksége volt a nép kegyére, azután a maga pártján akarta őt tudni a senatus és patríciusok ellen, harmadszor pedig Róma égése után minden erejével azon volt, hogy a tömeget megnyerje magának, és haragját a keresztények ellen fordítsa. Végre megértette, hogy tovább ellenkezni veszedelmes lenne. A cirkuszban kirobbanó zavargás áterjedhet egész Rómára, s beláthatatlan következményekkel járhat.

Még egy pillantást vetett Subrius Flaviusra, Scaevinus centurióra, a senator rokonára, meg a katonákra, s mindenütt összeráncolt szemöldököt, megindult arcokat meg a rászegezett tekinteteket látva, ő is megadta a kegyelem jelét.

Erre kirobbant a mennydörgésszerű taps, az amphitheatrum legfelső sorától le, egészen az aljáig. A nép most már biztos volt az elítéltek élete felől, mert ettől a pillanattól kezdve az ő védelme alatt állottak, s maga Caesar sem merte volna őket többé bosszújával üldözni.

HATVANHETEDIK FEJEZET

Négy bithyniai rabszolga vitte Lygiát óvatosan Petronius háza felé, Vinicius és Ursus pedig sietve mentek mellette, hogy minél hamarabb átadhassák őt a görög orvosnak. Szótlanul haladtak, mert a mai nap eseményei után nem bírtak beszélgetni. Vinicius mintha még most sem lett volna teljes öntudatánál. Egyre azt ismételte magában, hogy Lygia megmenekült, hogy most már sem börtön, sem a cirkuszi halál nem fenyegeti, boldogtalanságuk egyszer s mindenkorra véget ért, íme, viszi őt haza, hogy soha többé el ne szakadjanak egymástól. S úgy érezte, hogy ez inkább egy új élet kezdete, mintsem valóság. Időnként a nyílt gyaloghintó fölé hajolt, hogy lássa a kedves arcot, amely a holdvilág fényénél olyan volt, mintha aludt volna, s el-elmondta magában: „Ő az, Krisztus megmentette!” Visszaemlékezett rá, hogy mikor Lygiát Ursusszal együtt a spolariumba vitték, odajött egy ismeretlen orvos, és biztosította, hogy Lygia él, és életben is marad. E gondolatra olyan ujjongó öröm feszegette mellét, hogy néha majd elájult, s Ursus karjára kellett támaszkodnia, mert saját erejéből nem bírt volna továbbmenni. Ursus pedig csak a csillagos eget nézte, és imádkozott.

Gyorsan haladtak végig az utcákon, ahol a frissen épített fehér házak ragyogtak a holdfényben. A város üres volt. Csak itt-ott láttak borostyánkoszorús embereket, amint csoportokba verődve fuvolaszó mellett énekeltek és táncoltak a porticusok előtt, kihasználva a gyönyörű éjszakát és az ünnepi hangulatot, mely már a játékok kezdetétől tartott. Már közel voltak Petronius házához, mikor Ursus befejezte az imát, s hogy Lygiát fel ne ébressze, halkán megszólalt:

- Uram, a Megváltó megmentette őt a haláltól. Mikor megpillantottam a bölény szarvain, lelkemben hangot hallottam: „Védd meg!”, s ez minden bizonnyal a Bárány hangja volt. A börtön kiszívta erőmet, de Ő visszaadta arra a pillanatra, s Ő indította ezt a kegyetlen népet is, hogy fogja pártját. Legyen meg az Ő akarata!

- Áldassék az Ő neve! - mondta rá Vinicius.

De többet nem mondhatott, mert hirtelen megérezte, hogy rettentő sírás feszegeti mellét. Fékezhetetlen vágya támadt a földre borulni, s úgy megköszönni a Megváltónak a csodát és a könyörületet.

Közben azonban hazaértek. A cselédség, amelyet egy előreküldött rabszolga figyelmeztetett, kitódult fogadásukra. A tarsusi Pál nagyrészt még Antiumban megtérítette őket. Vinicius boldogtalanságát nagyon is jól ismerték, annál nagyobb volt hát örömük, hogy láthatták a Nero gonosz kezéből megszabadított áldozatokat, s túlradó örömüket még növelte, mikor Theocles, az orvos, a beteget megvizsgálva kijelentette, hogy komolyabb sérülést nem szenvedett, s ha a börtönbeli lázbetegség után megmaradt gyengesége elmúlik, teljesen egészséges lesz.

Eszméletét még aznap este visszanyerte. Mikor a korinthusi lámpákkal megvilágított pompás cubiculumban, a verbénaillatos szobában felébredt, nem tudta, hol van, és mi történik vele. Annak a pillanatnak az emléke élt benne, mikor a láncokkal gúzsba kötött bika szarvaihoz kötözték, most tehát, mikor Vinicius szelíd, színes fénnel megvilágított arcát látta maga fölött, azt hitte, talán már nem is a földön vannak. A gondolatok még kavargtak elgyengült fejében, s természetesnek találta, hogy az ég felé vezető útjukon valahol megpihentek elkínzottsága és gyengesége miatt. Mivel azonban semmi fájdalmat nem érzett, Viniciusra mosolygott, s meg akarta kérdezni, hol vannak, de ajkáról csak halk suttogás szállt fel, amelyből az ifjú saját nevét is alig tudta kivenni.

Letérdelt hát a leány mellé, s kezét gyöngéden homlokára téve mondta:

- Krisztus megmentett s visszaadott nekem!

A leány ajka ismét megmozdult, s érthetetlen suttogás hagyta el, kis idő múlva azonban szeme lekoppant, keble felemelkedett, s könnyed sóhajjal mély álomba merült, amelyet Theocles, az orvos, várt is, s amely után gyógyulást ígért.

Vinicius ott maradt mellette, s letérdelve imádkozni kezdett. Lelke olyan kimondhatatlan szerelemben oldódott fel, hogy minden másról elfeledkezett. Theocles néhányszor benézett a cubiculumba, a félrehúzott függöny mögül egyszer-kétszer az aranyhajú Eunike feje is előbukkant, végül a kertekben tenyésztett darvak krúgatása már jelezte, hogy kezdődik a nappal, s ő gondolatban még mindig a Krisztus lábát ölelgette, nem látta és nem hallotta, mi történik körülötte, szíve a hálaáldozat lángjává változott, s mélységes rajongásba merülve már életében a mennyországban érezte magát.

HATVANNYOLCADIK FEJEZET

Petronius, hogy Caesart ne ingerelje, Lygia megszabadulása után a többi augustianussal együtt követte őt a Palatinusra. Hallani akarta, miről beszélnek ott, különösen pedig meg akarta tudni, hogy Tigellinus nem eszelt-e ki megint valamit a leány elvesztésére. Igaz ugyan, hogy most már a leány is meg Ursus is mintegy a nép védelme alatt álltak, és senki sem emelhetett kezét rájuk, ha nem akart zavargásokat kelteni, Petronius azonban, tudván, hogy a praetorianusok mindenható praefectura mennyire gyűlöli őt, feltételezte, hogy miután nyíltan fel nem érhetett hozzá, bármilyen úton-módon igyekezni fog öccsén bosszút állni.

Nero haragudott és ideges volt, mert az előadás merőben másképp végződött, mint ahogy szerette volna. Petroniust eleinte látni sem akarta, de az, hidegvérét megőrizve, az arbiter elegantiae teljes fesztelenségével fordult hozzá:

- Tudod-e, isteni Caesar, mi járkal az eszemben? - kezdte. - Írj éneket a szűzről, akit a világ urának parancsa megszabadít a bölény szarváról, s visszaad szerelmesének. A görögöknek érző szívük van, s biztosra veszem, hogy egy ilyen ének megbabonázza őket.

Nerónak minden idegessége ellenére két okból is tetszett az ötlet, először mint énektéma, másodsor pedig mert önmagát mint a világ nagylelkű urát dicsőíthette benne. Egy darabig tehát Petroniusra nézett, aztán így szólt:

- Igen! Lehet, hogy igazad van! De illik az, hogy saját jószágomat énekeljem meg?

- Nem kell megnevezned magad. Rómában úgylis mindenki tudni fogja, kiről van szó, s Rómából eljut a hír az egész világra.

- S biztos vagy benne, hogy Achaiában tetszeni fog?

- Polluxra! - kiáltotta Petronius.

S elégedetten távozott, mert most már nem volt kétséges, hogy Nero, akinek egész élete abból állt, hogy a valóságot az irodalmi ötletekhez alkalmazta, nem mond le erről a témáról, s ezzel megköti Tigellinus kezét. Ez azonban mit sem változtatott azon a szándékán, hogy Viniciust azonnal eltávolítja Rómából, amint azt Lygia egészségi állapota lehetővé teszi. Mikor tehát másnap megpillantotta, így szólt:

- Vidd el őt Szicíliába. Történt valami, ami miatt Caesar részéről semmiféle veszedelem nem fenyegeti, de Tigellinus még a méregtől sem riad vissza, ha nem is miattad, hát miattam, mert engem gyűlöl.

Vinicius elmosolyodott:

- Lygia a bölény szarvain volt, s Krisztus mégis megszabadította.

- Ezért áldozz neki hekatombát - felelte Petronius a türelmetlenség némi árnyalatával -, de ne kívánd tőle, hogy másodsor is megszabadítsa... Nem emlékszel, hogy fogadta Aeolus Odysseust, mikor az visszatért hozzá, s másodsor is kedvező szeleket kért tőle? Az istenségek nem szeretik az ismétléseket.

- Amint visszatér egészsége - felelte Vinicius -, elviszem Pomponia Graecinához.

- Azt annyival is helyesebben teszed, mert Pomponia betegen fekszik. Aulusék egyik rokonától, Antistiustól hallottam. Itt azalatt olyan dolgok fognak történni, hogy rólatok teljeseleg megfélemedeznek, márpedig a mai időkben azok a legboldogabbak, akikről megfélemedeztek. Fortuna legyen számotokra télen nap, nyáron pedig árnyék!

Azzal Viniciust magára hagyta boldogságával, ő pedig Theocleshoz sietett, hogy kikérdezze Lygia egészsége és élete felől.

A leány már túl volt minden veszélyen. A börtönbeli lázbetegség annyira elgyengítette, hogy a föld alatti odúban megölte volna a dohos levegő és a sok kényelmetlenség, de most nemcsak a kényelem, hanem egyenesen fényűzés közepette a leggyöngédebb ápolásban részesült. Két nap múlva, Theocles utasítására már gyakran kivitték a villa kertjébe, s órák hosszat ott is maradt. Vinicius kökörccsinel s főleg írisszel díszítette fel a gyaloghintót, hogy Aulusék házának atriumát juttassa eszébe. A terebélyes fák árnyékában, egymás kezét fogva, gyakran elbeszélgettek régi fájdalmaikról és félelmeikről. Lygia megmagyarázta, hogy Krisztus szándékosan azért vitte keresztül Viniciust azon a sok szenvedésen, hogy megváltoztassa és magához emelje lelkét, az ifjú pedig érezte, hogy ez igaz, s hogy nem maradt benne semmi a régi patríciusból, aki nem ismert más törvényt, mint a saját szenvedélyeit. De e visszaemlékezésekben nem volt semmi keserűség. Mindketten úgy érezték, hogy hosszú évek múltak el fölöttük, s az egész borzalmas múlt már messze mögöttük van. Közben pedig olyan békesség töltötte el szívüket, amilyent eddig sohasem érezték. Egy nagyon boldog új élet közeledett feléjük s vonta őket magához. Caesar tombolhatott Rómában s rémülettel tölthette el az egész világot, ők százszorta erősebb oltalmat érezve maguk fölött, nem féltek már sem haragjától, sem őrijöngésétől, mintha már nem is lenne életük és haláluk ura. Egyszer, napnyugta körül, meghallottak az oroszlánok és egyéb vadállatok ordítását, mely a távoli vivariumokból hallatszott oda. Valamikor ezek a hangok rémülettel töltötték el Viniciust, mert rossz jelnek vette őket. Most mosolyogva néztek egymásra, aztán mindketten az alkonypír felé emelték tekintetüket. Lygia, mikor gyengélkedett, s jártányi ereje sem volt, néha elszunnyadt a kert csendjében, Vinicius pedig ott maradt mellette, s az alvó leány arcát fürkészve, önkéntelenül eszébe villant, hogy ez már nem is az a régi Lygia, akivel Auluséknál találkozott. A börtön és a betegség valóban kissé elhomályosította szépségét. Mikor Auluséknál járt hozzá, meg mikor elment, hogy Miriam házából elragadja, Lygia gyönyörű volt, mint egy szobor és mint egy virágszál egyszerre. Most arca szinte áttetszővé vált, karja sovány lett, testét lefogyasztotta a betegség, ajka sápadt, meg talán a szeme se volt olyan kék, mint azelőtt. Az aranyhajú Euniké, aki virágokat hordott neki és finom takarót, hogy lábát azzal takargassák be, olyan volt mellette, mint egy cyprusi istenség. Petronius, az esztéta, hiába is kereste benne a régi kívánatos szépségeket, s vállat vonva elgondolta magában, hogy ez az elysiumi mezőkről jött árnyék bizony nem érte meg azt a sok fáradságot, kínt és szenvedést, amelyek majdnem kiszívták Viniciusból az életet. De Vinicius most már Lygia lelkét szerette, mégpedig annál jobban szerette, s mikor mellette virrasztott, úgy érezte, hogy az egész világ fölött örködik.

HATVANKILENCEDIK FEJEZET

Lygia csodás megmenekülésének híre gyorsan elterjedt a megmaradt keresztények között. A hívők kezdtek gyülekezni, hogy lássák azt, akin olyan nyilvánvalóvá lett a Krisztus kegyelme. Elsőnek az ifjú Nazarius jött el Miriammal, akik még most is maguknál rejtegették Péter apostolt, de utánuk jöttek mások is. Viniciusszal és Lygiával, valamint Petronius keresztény rabszolgáival együtt mindnyájan nagy figyelemmel hallgatták Ursus elbeszélését a hangról, amely megszólalt lelkében, s azt parancsolta, hogy küzdjön meg a vadállattal, s mindnyájan megerősödött lélekkel és azzal a reménységgel távoztak, hogy íme, Krisztus nem engedi teljesen kiirtani híveit, mielőtt Ő maga eljönne a rettenetes ítéletre. S ez a remény tartotta bennük a lelket, mert az üldözés még mindig nem szűnt meg. Akire a közvélemény rámondta, hogy keresztény, azt a városi vigilek azonnal elhurcolták, s vitték a börtönbe. Igaz, hogy most már kevesebb áldozat akadt hurokra, mert a híveket nagyjában már összefogdosták és agyonkínózták, akik pedig megmaradtak, azok vagy kiköltöztek Rómából, hogy a távoli provinciákban várják be, míg a vihar elvonul, vagy gondosan elrejtőztek, s a közös imákra sem mertek másutt összegyülekezni, mint a városon kívüli katakombákban. Mindazonáltal tovább nyomoztak utánuk, s noha a cirkuszi játékok már véget értek, a következő játékokra tartogatták őket, vagy azon módon ítélkeztek felettük. Noha a római nép már nem hitte, hogy a keresztények gyújtották fel Rómát, mégis az emberiség és az állam ellenségeinek nyilvánította őket, s az ellenük kiadott edictum továbbra is érvényben maradt.

Péter apostol sokáig nem mert mutatkozni Petronius házában, míg végül egy este Nazarius bejelentette látogatását. Lygia, aki már fenn járt, meg Vinicius sietett elébe, s a lábát ölelgették, ő pedig nagy megindultsággal fogadta őket, annyival is inkább, mert nem sok báránya maradt meg a nyájból, melynek vezetését Krisztus reá bízta, s melynek sorsa fölött most keserű könnyeket hullatott az ő érző szíve, így hát mikor Vinicius azt mondta: „Uram, a te könyörgésedre adta őt nekem vissza Krisztus”, Péter így felelt: „Visszaadta a te hitedért, meg azért, hogy meg ne némuljon minden száj, amely az Ő nevét vallja.” S ekkor nyilván gyermekeinek ezreire gondolt, akiket a vadállatok téptek szét, vagy a keresztekre, amelyekkel olyan sűrűn meg volt tűzdelve az aréna, vagy ama tüzes póznákra a „vadállat” kertjében, mert hangjában mélységes fájdalom rezgett. Vinicius és Lygia észre is vették, hogy az apostol haja teljesen fehér lett, tartása meggörnyedt, s arcáról annyi szomorúság és szenvedés áradt, mintha ő maga is átesett volna mindazokon a szenvedéseken és kínokon, amelyeken Nero veszett dühének és örületének áldozatai átmentek. De most már mindketten megértették, hogyha Krisztus is alávetette magát a kínhalálnak, senki sem háríthatja azt el magától. Mindazonáltal a szívük vérzett, mikor az éveinek, fáradalmainak és fájdalmainak terhét viselő apostolt látták. Vinicius már néhány nap múlva készült elvinni Lygiát Neapolisba, ahol Pomponiával kellett találkozniuk, most hát kérve kérte Péter apostolt, hogy hagyja el Rómát, és tartson velük.

Az apostol azonban kezét Vinicius fejére téve felelte:

- Íme, hallom az Úr szavait, amelyeket Tiberias tavánál mondott: „Mikor ifjabb voltál, övet kötöttél, és jártál, ahol akartál; de majd ha megöregszel, kiterjeszted kezeidet, és más övez fel téged, és oda visz, ahová te nem akarsz.” Az a helyes tehát, hogy nyájam után menjek.

S hogy elhallgattak, mert nem értették, mit beszél, még hozzátette:

- Törődésem nemsokára véget ér, de vendégszeretetet és pihenést majd csak az Úrnál találok.

Aztán ismét hozzájuk fordult:

- Gondoljatok rám, mert megszerettelek, miként az atya szereti gyermekeit, s amit az életben cselekesztek, az Úr dicsőségére cselekedjetek.

Azzal fölējük nyújtotta reszketős, öreg kezét, és megáldotta őket, ők pedig hozzá húzódtak, mert érezték, hogy ez talán az utolsó áldás, amit az ő kezéből vesznek.

De megadatott nekik, hogy még egyszer lássák. Néhány nap múlva Petronius vészes híreket hozott a Palatinusról. Rájöttek, hogy Caesar egyik szabadosa keresztény, s levelet találtak nála Péter és a tarsusi Pál apostoloktól, Jakabtól Júdástól és Jánostól. Tigellinus már korábban tudta, hogy Péter Rómában tartózkodik, de azt hitte, ő is elpusztult a sok ezer más hívővel együtt. Most azonban kiderült, hogy az új hit két főembere még életben van, és a fővárosban tanít. Elhatározták hát, hogy mindenáron felkutatják és elfogják őket, remélvén, hogy az ő haláluk után sikerül a gyűlölt szekta utolsó gyökereit is kiirtani. Petronius Vestinustól hallotta, maga Caesar adott parancsot, hogy Péter és a tarsusi Pál három nap alatt legyenek a Mamertinus-börtönben, s egész praetorianus osztagokat küldtek ki, hogy a Transtiberis minden házáat átfésüljék.

Vinicius e hír hallatára elhatározta, hogy elmegy, és figyelmezteti az apostolt. Estefelé Ursusszal együtt gall palástot öltöttek, mely arcukat is befődte, és elmentek Miriamnak a Transtiberis szélén, Ianiculus-domb lábánál levő házába, ahol Péter lakott. Útközben láttak katonák által körülfogott házakat. A katonákat ismeretlen emberek vezették. A városrészben nagy volt a nyugtalanság, s helyenként kíváncsi csoportok verődtek össze. Itt-ott a centuriók kihallgatták a rabokat. Simon Péter és a tarsusi Pál felől kérdezősködtek.

Ursus és Vinicius megelőzték a katonákat, s szerencsésen eljutottak Miriam házához. Ott is találták Pétert egy maroknyi hívő társaságában. Timotheus, a tarsusi Pál segédje, és Linus szintén Péter környezetében voltak.

A fenyegető veszedelem hírére Nazarius mindnyájukat egy rejtett úton a kerti kiskapuhoz, majd onnan a Porta Ianiculától néhány száz lépésnyire lévő elhagyatott kőbányákba vezette. Ursusnak karján kellett vinnie Linust, mert a kínvallatás során összeroncsolt csontjai nem forrtak össze. A katakombákba érve mindjárt nagyobb biztonságban érezték magukat, Nazarius lámpást gyújtott, s annak világánál halkan tanácskozni kezdtek, hogyan mentsek meg az apostolnak mindnyájuk számára drága életét.

- Uram - mondta Vinicius -, Nazarius holnap hajnalban vezessen ki a városból az albai hegyek felé. Ott megtalálunk, s elviszünk Antiumba, ahol már vár a hajó, amely Neapolisba és Szicíliába visz bennünket. Áldott lesz a nap és az óra, amikor házamba lépsz, és megáldod tűzhelyemet.

A többiek örömmel hallgatták, s maguk is igyekeztek rábeszélni az apostolt:

- Menekülj, pásztorunk, mert Rómában meg nem maradhatsz. Őrizd meg az élő igazságot, hogy velünk és veled együtt el ne pusztuljon. Mint atyánkhoz, könyörgünk, hallgass meg bennünket.

- Tedd meg a Krisztus nevében! - kérelték mások, köntösébe kapaszkodva.

Ő pedig így felelt:

- Gyermekeim, ki tudja, hogyan mérte ki az Úr életem határát?

De nem mondta, hogy nem megy el Rómából, sőt maga is habozott, mert már régóta belopakodott a szívébe a bizonytalanság és a félelem. Nyája szétszóródott, műve összeomlott, s az egyházat, mely a tűzvész előtt úgy kivirágzott, mint egy pompás fa, porrá zúzta a „vadállat” ereje. Nem maradt más, csak a könny, a sok emlék, a tömérdek kín és a halál. A vetés bő termést adott, de a sátán a sárba taposta. Az angyalok seregei nem jöttek a pusztulók segítségére, s íme, Nero elterpeszkedik a világ fölötti dicsőségében, rettenetesebb és hatalmasabb, mint valaha, minden országok és minden tengerek ura. Isten halásza magányában hányszor emelte már kezét az ég felé, s hányszor kérdezte: „Uram, mit tegyek? Miképpen álljak meg én, az erőtlen öregember, s hogyan harcoljak a gonosz e mérhetetlen ereje ellen, holott megengedted neki, hogy uralkodjék és győzzön?”

S végtelen fájdalma mélységeiből kiáltotta, egyre ezt ismételve lelkében: „Nincsenek már a juhok, kiknek legeltetését rám bízta, nincs meg a Te egyházad, székvárosodban pusztaság és gyász uralkodik, mit parancsolsz hát most nekem? Itt maradjak-e, avagy kivezessek innen a nyáj maradványát, hogy valahol, a tengereken túl, bujkálva dicsőítsük nevedet?”

És habozott. Hitte, hogy az élő igazság el nem pusztul, s győznie kell, de olykor úgy látta, hogy még nem jött el az ideje, s majd csak akkor jön el, ha az Úr a maga dicsőségében s a Neróénál százszorta nagyobb hatalommal leszáll a földre az ítélet napján.

Gyakran gondolt rá, ha ő maga elhagyja Rómát, a hívők mind utána mennek, ő pedig elvezeti őket a messze Galilea árnyas ligeteibe, a csendes Genezáret-tó partjára, ama pásztorok közé, akik szelídek, mint a galambok vagy mint a juhok, melyek a csombor- és nárdusréteken legelnek. S egyre erősebb vágy töltötte el halász-szívét a csend és pihenés, a tó és Galilea után, s egyre sűrűbben tolult a könny öreg szemébe.

De mikor egy pillanatra már döntött, hirtelen félelem és nyugtalanság fogta el. Hogyan hagyja el ezt a várost, ahol annyi mártír vérének itta be a föld, s annyi haldokló szája tett bizonyosságot az igazságról? Egyedül csak ő vonja ki magát ez alól? S mit felel majd az Úrnak, ha ezt hallja: „Íme, azok meghaltak hitükért, te pedig megfutamodtál?”

Gondok és gyötrődés között teltek napjai és éjszakái. A többiek, akiket oroszlánok téptek szét vagy keresztre szegeztek, vagy Caesar kertjében égettek el, a kínszenvedés pillanatai után elaludtak az Úrban, ő pedig már nem bír aludni, s nagyobb kínokat szenved azoknál, amelyeket a hóhérok eszeltek ki az áldozatok számára. Gyakran a hajnal már fehérre festette a házakat, s ő még mindig így kiáltott sajnó szíve mélyéből:

- Uram, ideküldtél-e, hogy a „vadállat” fészkeiben helyezzem el székedet?

Harmincnégy éven át, Urának halála óta nem tudott megpihenni. Vándorbottal a kezében járta a világot, s hirdette az „örvendetes hírt”. A vándorlás, a fáradozások kimerítették erőit, míg végül, mikor ebben a városban, mely a világ feje volt, megszilárdította a Mester művét, a gonosz egyetlen tüzes lehelete porrá égette azt, s ő látta, hogy újra kell kezdenie a harcot. S milyen harcot?! Egyfelől Caesar, a senatus, a nép, a világot vasabronccsal övező légiók, megszámlálhatatlan vár, megszámlálhatatlan ország, akkora hatalom, amilyent emberi szem még nem látott, másfelől pedig ő, éveinek számától és a sok munkától meggörnyedve, hogy reszkető keze a vándorbotot is alig bírja.

Olykor így szólt magában, hogyan mérközhetnék ő Róma Caesarjával? Ezt csak maga Krisztus teheti meg.

Ezek a gondolatok most mind végigcikáztak gondterhelt fején, amíg utolsó maroknyi hívének kérését hallgatta, azok pedig egyre szorosabban fogták körül, s könyörögve ismételték:

- Menekülj, Rabbi, s ragadj ki minket a „vadállat” hatalmából.

Végül Linus is meghajtotta előtte elkínzott fejét.

- Uram! - mondta. - A Megváltó azt parancsolta neked, hogy legeltesd az ő juhait, de hiszen itt már nincsenek, vagy holnapra nem lesznek, menj hát oda, ahol még megtalálhatod őket. Íme, Isten szava él még Jeruzsálemben, Antiochiában, Ephesusban meg egyéb városokban is. Mi hasznod lehet belőle, ha Rómában maradsz? Ha elesel, csak a „vadállat” diadalát öregbíted. János életének határát nem jelölte ki az Úr, Pál római polgár, őt tehát ítélet nélkül nem lehet büntetni, de ha rajtad tölti ki haragját a pokol hatalma, akkor bizony így szólnak majd az ingatag szívűek: „Kicsoda nagyobb Nerónál?” Te vagy ama kőszikla, akin felépült az Úr egyháza. Hagyj minket meghalni, de ne engedd, hogy az Antikrisztus győzedelmeskedjék Isten helytartója fölött, s ne jöjj ide vissza, amíg az Úr össze nem zúzza az ártatlan vér kiontóját.

- Tekintsd könnyeinket! - kérlelték a jelenlévők mindnyájan.

Péter arcát is könnyek áztatták. Csakhamar azonban felállt, s kezét a térdeplők fölé nyújtva szólt:

- Dicsértessék az Úr neve, és legyen meg az Ő akarata!

HETVENEDIK FEJEZET

Másnap hajnalban két sötét alak igyekezett a Via Appián Campania rónái felé.

Az egyik Nazarius volt, a másik Péter apostol, aki elhagyta Rómát és ott szenvedő hittestvéreit.

Az égbolt keleten már könnyed zöldes árnyalatot öltött, amelyet alul egyre világosabb sárgás csík szegélyezett. A homályból sorra kibukkantak az ezüstös levelű fák, a villák fehér márványai s a város felé húzódó vízvezeték építményének ívei. Az ég zöldje egyre világosabb lett, s mindinkább arannyal szövődött át. Azután a keleti égbolt kezdett rózsaszínűvé válni, s megvilágította az albai hegyeket, amelyek mintha csupa fényből álltak volna, most gyönyörűsége lila színben tündököltek.

A hajnal visszatükröződött a fák levelein remegő harmat-cseppekben. A köd ritkult s egyre szélesebb kilátást nyitott a rónaságra, a rajta levő házakra, temetőkre, városkákra, facsoporokra, melyek közül kifehérltek a templomok oszlopai.

Az út üres volt. A városba zöldséget szállító parasztoknak még nyilván nem volt idejük befogni a szekerekbe. Az utat egészen a magaslatokig kőlapok borították, s hangosan kopogtak rajtuk a vándorok fasarui.

Aztán a nap kibukkant a hegyek között, de ugyanakkor furcsa látvány tárult az apostol szeme elé. Íme, mintha az aranyos korong, ahelyett hogy magasabbra emelkednék az égen, leereszkedett volna a magaslatról, s az úton gurult volna tovább.

Ekkor Péter megállt, s így szólt:

- Látod ezt a fényt, amely felénk közeleg?
- Nem látok semmit - felelte Nazarius.

Péter azonban kezét szeme fölé emelte, s kis idő múlva ismét megszólalt:

- Egy alak jön felénk a napfényben.

De a lépések leghalkabb zaját sem hallották. Körös-körül teljes csend volt. Nazarius csak annyit látott, hogy a távolban reszketnek a fák, mintha valaki rázná, s a fény egyre szélesebben ömlik el a lapályon.

S csodálkozva nézett az apostolra.

- Rabbi! Mi bajod? - kiáltotta nyugtalanul.

Péter kezéből kihullott a vándorbot, szeme előremeredt, szája kinyílt, s arcáról csodálkozás, öröm és rajongás tükröződött. Egyszerre térdre rogyott, kezét maga elé nyújtotta, s szájából feltört a kiáltás:

- Krisztusom! Krisztusom!...

S arccal a földre borult, mintha valakinek a lábát csókolgatná.

Sokáig csend volt, majd az aggastyán zokogástól szaggatott hangon kérdezte:

- Quo vadis, Domine?¹⁵⁰

---

¹⁵⁰ Hová mégy, Uram?

Nazarius nem hallotta a választ, de Péter fülébe eljutott a szomorú, szelíd hang:

- Ha te elhagysz népem, én Rómába megyek, hogy újra megfeszítsenek.

Az apostol, arccal a porban, mozdulatlanul, hangtalanul feküdt a földön. Nazarius már azt hitte, elájult vagy meghalt, de ő csakhamar felkelt, reszkető kezével felvette a vándorbotot, s egy szót sem szólva, visszafordult a város hét halma felé.

A legényke pedig, ezt látva, visszhangként ismételte meg:

- Quo vadis, Domine?

- Rómába - felelte az apostol halkán.

És visszament.

Pál, János és Linus meg a hívők valamennyien csodálkozva és annál nagyobb rémülettel fogadták, mert hajnalban, közvetlenül Péter távozása után, a praetorianusok körülfogták Miriam házat, s az apostolt keresték. De ő minden kérdésükre nyugodtan és örvendezve csak ennyit felelt:

- Láttam az Urat!

S még aznap este kiment az ostrianumi temetőbe, hogy tanítsa és megkeresztelje azokat, akik meg akartak mártózní az élet vizében.

S attól fogva mindennap kiment oda, s mindennap nagyobb és nagyobb tömegek követték. Olyan volt ez, mintha a vértanúk minden könnycseppjéből újabb hívők születtek volna, és az arénán felhangzó minden sóhaj ezer meg ezer lélekben talált volna visszhangra. Caesar vérben fürdött, Róma és az egész pogány világ őrzöngött. De akiknek már elég volt a gáztettekből és az őrzöngésből, akiket megtapodtak, kiknek az élete balsors és elnyomatás volt, az elnyomottak, a szomorúak, a boldogtalanok mind összesereglettek, hogy hallják a furcsa beszédet az Istenről, aki úgy szerette az embereket, hogy magát kereszthalálra adta bűneik megváltására.

S mikor megtalálták az Istent, akit szerethettek, megtalálták azt, amit mindaddig senkinek meg nem adhatott az akkori világ: a szeretetből fakadó boldogságot.

Péter pedig megértette, hogy az élő igazságot sem Caesar, sem minden légiója le nem győzi, sem a könny, sem a vér el nem árasztja, s hogy csak most kezdődik annak győzelme. Azt is megértette, miért térítette vissza az Úr útjáról; íme, ez a város a kevélység, gonoszság, erkölcstelenség és a hatalom fészke, most kezdett az ő városává és kétszeres székhelyévé válni, mert innen áradt ki a világra a test és lélek fölötti uralom.

HETVENEGYEDIK FEJEZET

Végül betelt mind a két apostol ideje. De megadatott az Isten halászának, hogy szolgálata befejezéséül még a börtönben is kihalásson két lelket. Két katona, Processus és Martinianus, akik a Mamertinus-börtönben őrizték őt, felvették a keresztséget. Aztán elkövetkezett a kínszenvedés órája. Akkor Nero nem volt Rómában. Az ítéletet Helius és Polythetes, a két szabados adta ki, akikre Nero, távolléte idejére, rábízta Róma kormányzását. Az agg apostolt először a római jog értelmében megvesszőzték, másnap kihurcolták a város falain kívül a Vaticanus-dombok felé, hogy ott szenvedje el a reá kirótt kereszthalált. A katonák csodálkoztak a börtön előtt összegyülekezett nagy tömegben, mert az ő fogalmuk szerint egy egyszerű s ráadásul még idegen ember halálának nem kellett volna ekkora érdeklődést keltenie, s azt sem értették, hogy a tömeg nem is kíváncsiskodókból állt, hanem hívőkből, akik el akarták kísérni a nagy apostolt kínhalála helyére.

Végre délután megnyílt a börtön kapuja, és megjelent Péter egy osztag katona között. A nap már kissé Ostia felé hajlott, az idő derűs és csendes volt. Pétert hajlott korára való tekintettel nem kényszerítették, hogy maga vigye keresztségét, gondolván, hogy el sem bírná, nyakát sem szorították villa közé, hogy a járást meg ne nehezítsék számára. Szabadon ment, s a hívek jól láthatták. Mikor a katonák vasszakjai között feltűnt az apostol ősz feje, a tömegben felhangzott a zokogás, de tüstént el is csendesült, mert az aggastyán arcáról annyi derű és oly nagy öröm sugárzott, hogy mindnyájan megértették, itt nem az áldozat megy a vesztőhelyre, hanem a győztes tartja diadalmenetét.

S valóban úgy is volt. A mindig alázatos, görnyedt halász most kiegyenesedett, úgy, hogy magasabb volt a katonáknál, s egész alakja csupa tekintély. Tartásában sosem láttak ennyi fenséget. Mintha egy uralkodó vonult volna népe és katonái kíséretében. Mindenfelől hangzott a szó: „Íme, Péter megtér Urához.” Mintha mindenki megfedkezett volna arról, hogy a kínszenvedés és a halál vár rá. Ünnepeles áhítattal, de békésen vonultak, mert érezték, hogy a Golgotán elszenvedett kereszthalál óta nem történt ehhez fogható esemény, és ahogyan amaz megváltotta az egész világot, ez megváltja ezt a várost.

Az emberek ámulva álltak meg útközben az aggastyán láttára; a hívek pedig kezüket a csodálkozók vállára téve, nyugodtan mondták: „Nézzétek, hogyan hal meg az igaz ember, aki ismerte Krisztust, s a szeretetet hirdette a világon.” Azok pedig gondolatokba mélyedve mentek el, így szólván magukban: „Ez valóban csak igaz ember lehet!”

Útközben elcsendesültek az utcai kurjongatások és kiáltások. A menet újonnan épült házak s a templomok fehér oszlopai között haladt előre, amelyek csúcsa fölött alacsonyan feszült a csendes, kék égbolt. Szótlanul mentek, csak néha csörrent meg a katonák vértje, vagy hangzott fel az imádság moraja. Péter hallgatta, s arcán egyre nagyobb öröm sugárzott, hiszen tekintete alig bírta felölelni az itt lévő hívek ezreit. Érezte, hogy művét befejezte, s hogy az igazság, amelyet egész életében hirdetett, hullámként áraszt el mindent, s immár semmi fel nem tartóztathatja. S e gondolatra a magasba emelte szemét, mondván: „Uram, azt parancsoltad, hogy hódítsam meg ezt a várost, amely a világ fölött uralkodik, s én, íme, meghódítottam. Azt parancsoltad, hogy itt helyezzem el székedet, s én, íme, elhelyeztem. Ez már a te városod, Uram, s én immár megtérek hozzád, mert igen megfáradtam.”

S mikor a templomok előtt elhaladtak, feljűk fordulva azt mondta: „A Krisztus templomaivá lesztek.” A szeme előtt elvonuló emberek tömegét látva, így szólt hozzájuk: „Gyermekeitek Krisztus szolgálói lesznek.” S az elvégzett hódítás tudatában, érdeme és ereje ismeretében,

megbékélve, magasztosan ment tovább. A katonák átvezették a Pons Triumphalison,¹⁵¹ mintha öntudatlanul is diadalát igazolták volna, aztán mentek tovább Naumachia és a cirkusz felé. A Transtiberisen lakó hívek is a menethez csatlakoztak, s akkora tömeg verődött össze, hogy a centurio, a praetorianusok parancsnoka rádöbrent, hogy valami főpapot kísér, akit a hívek tömege vesz körül, s már azon nyugtalankodott, hogy nagyon is kevés katonája van. De a tömegben a felháborodás vagy a düh egyetlenegy kiáltása sem hangzott el. Az arcokra kiült a pillanat nagysága, az ünnepélyesség és a várakozás, egyes hívők ugyanis, visszaemlékezvén arra, hogy az Úr halálakor megnyílt a föld a réműlettől, s a halottak kiléptek sírjukból, azt hitték, most is lesz valami látható jel, hogy azután a nagy apostol halálát soha semmi el ne homályosítsa. Némelyek már ilyesmire is gondoltak: „Hátha az Úr Péter óráját választja ki, hogy ígérete szerint leszálljon a földre, s ítélkezze a világ felett?” S e gondolatra a Megváltó irgalmába ajánlották magukat.

Körös-körül nyugodt volt minden. A dombok mintha a napfényben sűtkéreztek és pihentek volna. A menet végre megállapodott a cirkusz és a Vaticanus-domb között. A katonák hozzáfogtak a gödör kiásásához, mások letették a keresztet, a kalapácsokat és a szöveget a földre s várták, amíg az előkészületek befejeződnek, a mindig csendes és magába szállt tömeg pedig körben letérdelt...

Az apostol aranyló fényben úszó feje még utoljára a város felé fordult. A távolban, kissé mélyebben, látszott a csillogó Tiberis, s túlsó parton a Marsmező, fentebb Augustus mauzóleuma, lentebb az óriási thermák, amelyeket Nero most kezdett építtetni, s még lejjebb Pompeius színháza, mögötte pedig részint jól láthatóan, részint más épületektől eltakarva a Saepta Iulia, a rengeteg porticus, templom, oszlop, egymás felé tornyosuló épületek, végül a messze távolban házakkal megtűzdelt halmok, egy óriási emberi hangyaboly, melynek széle beleolvadt a kéklő ködbe, a bűn, de egyszersmind az erő, az örület, de egyszersmind a rend fészke, egy mindenható, legyőzhetetlen és örök város, mely a világ fejévé és elnyomójává, de egyszersmind törvényévé és békéjévé vált.

Péter, katonáktól körülvéve, úgy nézett rá, mint ahogy az uralkodó nézi örökségét. „Megváltottalak, enyém vagy!” mondta, s nemcsak a kereszt számára gödröt ásó katonák, de a hívők közül sem sejtette senki, hogy valóban e város igazi ura áll közöttük, hogy a Caesarok elmúlnak, a barbárok hullámai elhőmpölyögnek, évszázadok múlnak el, de ez az aggastyán itt fog uralkodni örökké.

A nap még jobban Ostia felé hajlott, megnövekedett, és vörös színt öltött. Az ég egész nyugati fele ragyogó fényben úszott. A katonák Péterhez léptek, hogy levetkőztessék.

Ő azonban imádkozás közben hirtelen felegyenesedett, s jobbát magasra emelte.

A pribékek ijedten torpantak meg, a hívők szintén visszafojtották lélegzetüket, azt híván, hogy beszélni akar, s mély csend lett.

Ő pedig a magaslaton állva, jobbával keresztjeleket rajzolt, halála órájában áldást osztva:

- Urbi et orbi!¹⁵²

.....

---

¹⁵¹ Diadalmenetek Hídja.

¹⁵² (Megáldom) a Várost (Rómát) és a földkerekséget. (A pápai áldás szavai.)

Ugyanezen a csodálatosan szép estén egy másik katonai osztag a tarsusi Pál apostolt kísérte az ostiai úton Aquae Salviae felé. Őt is a hívők jókora csoportja követte, akiket ő térített meg. Egyeseket fel is ismert, s meg-megállva meg is szólított, mert vele mint római polgárral az őrség elnézőbben bánt. A Tergemina-kapun túl találkozott Plautillával, Plavius Sabinus praefectus leányával, s látván a leány könnyben ázó fiatal arcát, így szólt hozzá: „Menj el békével, Plautilla, az örök Megváltás leánya. Csak fátyolodat add kölcsön, hogy bekössék vele szememet, amikor az Úrhoz megyek.” S a fátyolt átvéve, ment tovább, s arcáról olyan öröm áradt, mint a munkásé, aki a napot derekasan átdolgozva hazafelé tart. Gondolatai, miként a Péteré is, nyugodtak és derűsek voltak, akár az esti égbolt. Szeme eltűnődve nézte az előtte terjengő síkságot meg a fényben úszó albai hegyeket. Elgondolkozott utazásairól, fáradalmairól és munkájáról, győzelmes harcairól, a tengereken túli országokban alapított egyházakról, s úgy érezte, hogy íme, megérdemli a pihenést. Ő is befejezte művét. Érezte, hogy magvetését most már nem hordhatja széjjel a gonoszság szele. Azzal a bizonyossággal távozott, hogy a harcban, melyet az Ő igazsága üzent meg a világnak, az Ő igazsága győz, s végtelen derű költözött lelkébe.

Hosszú volt az út a vesztőhelyig, s már alkonyodott. A hegyek bíborszínben játszottak, a lábuk pedig a homályba merült. A gulyák hazafelé tartottak. Itt-ott egy-egy csoport rabszolga vonult, vállukon szerszámaikkal. A házak előtt az úton gyerekek játszottak, s kíváncsian nézték az arra vonuló katonákat. Ezen az estén, ebben az aranyos, áttetsző levegőben nemcsak szelíd békesség volt, hanem valami harmónia is, amely mintha a földről az ég felé szállt volna. Pál hallotta ezt a harmóniát, s szíve megtelt örömmel a gondolatra, hogy íme, ehhez a zenéhez ő is hozzájárult egy hanggal, amely eddig hiányzott belőle, s amely nélkül a föld olyan volt, „mint a zengő érc és a pengő cimbalom”.

S eszébe jutott, hogy tanította az embereket a szeretetre, hogyan magyarázta nekik, hogy osszák bár el egész vagyonukat a szegényeknek, és ismerjék bár az összes nyelveket és minden tudományt, semmik sem lesznek a szeretet nélkül, mely nyájas, türelmes, nem cselekszik rosszat, nem nagyravágyó, mindent eltűr, mindent elhisz, mindent remél, mindent elvisel.

Íme, az ő élete abban telt el, hogy erre az igazságra tanította az embereket: Most pedig azt mondta lelkében: „Milyen erő állhat ellene, mi győzheti le azt? Hogyan nyomhatná el Caesar, ha kétszer annyi légiója, kétszer annyi városa, tengere, országa és nemzete volna is?”

S diadalmasan ment tovább, hogy elvegye jutalmát. A menet végre letért a nagy útról, s egy keskeny ösvényen keletnek, az Aquae Salviae felé vette útját. Az avarfüvet vörösre festette a nap. A forrás mellett a centurio megállította a katonákat, mert elérkezett a pillanat.

Pál azonban karjára vetette Plautilla fátyolát, hogy bekösse vele szemét, aztán tekintetét még egyszer utoljára, végtelen békességgel az örök esti fények felé fordítva imádkozott. Igen, elérkezett a pillanat, de ő látta maga előtt az alkonyipír vontá széles utat, mely az ég felé vezet, s lelkében ugyanazokat a szavakat mondta, amelyeket korábban a teljesített szolgálat és a közeli vég érzetében írt meg:

„Ama nemes harcot megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam: végezetre eltétetett nekem az igazság koronája.”

HETVENKETTEDIK FEJEZET

Róma pedig tombolt tovább, mintha mi sem történt volna. Olyan volt ez, mintha a város, mely az egész világot meghódította, most vezetők híján belülről omladoznék. Még mielőtt az apostolok végórája ütött volna, jött a Piso-féle összeesküvés, utána pedig olyan irgalmatlan aratásban hullottak porba Róma legelőkelőbb fejei, hogy akik Nerót istenségnek tartották, azok is a halál istenét látták benne. A város gyászba borult, a házakba és szívekbe rémület költözött, de a porticusok borostyán- és virágdíszben úsztak, tilos volt a megholtakat gyászolni. Az emberek, mikor reggel felébredtek, feltették maguknak a kérdést, vajon ki kerül ma sorra. A Caesart nyomon követő kísértetek serege napról napra növekedett.

Piso fejével fizetett az összeesküvésért, az ő sorsára jutott Seneca és Lucanus, Fennius Rufus és Plautius Lateranus, Flavius Scaevinus és Africanus Quinctianus, meg Caesarnak minden veszett tivornyában feslett erkölcsű barátja, Tullius Senecio, Proculus és Araricus, Tugurinus és Gratus, Silanus és Proximus, valamint Subrius Flavius, aki valamikor szívvel-lélekkel Nero híve volt, végül Sulpicius Asper. Egyeseket a saját gyalázatosságuk vesztett el, másokat a félelem, megint másokat gazdagságuk vagy bátorságuk. Caesar, az összeesküvők nagy számától megrémülve, katonasággal árasztotta el a falakat, a várost mintegy ostromzár alatt tartotta, s naponta küldte ki a centuriókat halálos ítéletekkel a gyanús házakhoz. Az elitéltek még meghunyászkodva hízelegtek levelükben, megköszönve Caesarnak az ítéletet, s vagyonuk egy részét reá hagyták, hogy másik részét gyermekeik számára megmenthessék. Nero mintha szándékosan feszítette volna túl a húrt, hogy megtudja, mennyire aljasodtak le az emberek, s meddig túrik még ezt a véres uralmat. Az összeesküvők után kiirtották rokonaikat, barátait, sőt egyszerű ismerőseiket is. A tűzvész után újonnan épült pompás házak lakói bizonyosak voltak afelől, hogy ha kilépnek az utcára, számos temetési menettel találkozhatnak. Pompeius, Cornelius Martialis, Flavius Nepos és Statius Domitius ellen az volt a vád, hogy nem szeretik Caesart, s ezért pusztultak el; Novius Priscus azért, mert Seneca barátja volt. Rufius Crispinust azért tiltották el a tűz és víz használatától,¹⁵³ mert valamikor Poppaea férje volt. A nagy Thraseát erénye vesztette el, sokan nemesi származásuk miatt fizettek életükkel, még Poppaea is áldozatul esett Caesar pillanatnyi fellobbanásának.

A senatus meghunyászkodott a rettenetes zsarnok előtt, templomokat építtetett tiszteletére, fogadalmakat tett, hogy hangját el ne veszítse, megkoszorúzta szobrai, s papokat rendelt mellé, mintha isten lett volna. A senatorok remegve mentek a Palatinusra, hogy a „Periodenices” énekét magasztalják, s hogy vele együtt tobzódjanak a mezítelen testek, a bor és virágok orgiájában.

Odalent pedig a vér- és könnyáztatta talajban ezalatt kihajtott s csendesen egyre erősebb szárba szökkenő Péter magvetése.

---

¹⁵³ A tűz és a víz használatától való eltiltás a római császárság korában egyértelmű volt a halálbüntetéssel vagy száműzetéssel.

HETVENHARMADIK FEJEZET

Vinicius - Petroniusnak:

„Itt is tudjuk, carissime, mi történik Rómában, s amit nem tudunk, azt elmondják nekünk leveleid. Ha követ dobsz a vízbe, a gyűrűk egyre távolabb és távolabb terjednek, így jutottak el az őrzöngés hullámai a Palatinusról hozzánk. Carinas, akit Caesar Görögországba küldött, útközben itt is megjelent, s végigrabolta a városokat, és kifosztotta a templomokat, hogy az üres kincstárat megtöltse. A nép verejtéke és könnyei árán építik Rómában a Domus Aureát.¹⁵⁴ Lehet, hogy ilyen házat még nem látott a világ, de ilyen sérelmeket sem. Hiszen ismered Carinast. Chilon volt hozzá hasonló, amíg halálával meg nem váltotta életét. De a mi közelünkben levő városkákba nem jutottak el emberei, talán azért, mert itt nincsenek templomok és kincsek. Azt kérde, biztonságban vagyunk-e? Erre csak azt felelem: elfeledtek bennünket. Érd be ennyivel. A porticusból, ahol írok, látom a mi nyugodt öblünket és Ursust egy csónakban, amint éppen beveti a hálót a tiszta vízbe. Feleségem vörös gyapjút fon itt mellettem, s a kertben, a mandulafák árnyékában, rabszolgáink énekelnek. Ó, micsoda békesség, carissime, s mennyire elfelejtettük már a régi félelmeket és fájdalmakat! De nincs igazad, nem a Párkák fonják ilyen édesdeden életünket, hanem Krisztus, a mi szeretett Istenünk és Megváltónk áldott meg bennünket. A fájdalom és a könny nem idegen számunkra, mert vallásunk parancsolja, hogy megsirassuk a fájdalmat, de még e könnyekben is ott a vigasztalás, amit ti nem ismertek, hogy majdan, ha életünk ideje letelt, megtaláljuk megholt szeretteinket, s azokat is, akik még ezután halnak meg az isteni tanokért. A mi számunkra Péter és Pál nem haltak meg, hanem megszülettek a dicsőségre. Lelkünk látja őket, s míg szemünk könnyet hullat, szívünk örvendezik az ő örömüknek. Igen, carissime, boldogok vagyunk, s boldogságunkat semmi le nem rombolhatja, mert a halál, amely a ti számotokra mindennek a végét jelenti, a mi számunkra csak átmenet a még teljesebb békességbe, még tisztább szeretetbe, még nagyobb örömbé.

Így telnek napjaink és hónapjaink, s szívünk tele van derűvel. Cselédeink és rabszolgáink szintén hisznek a Krisztusban, mint mi, s mivel Ő szeretetet követel, tehát mindnyájan szeretjük egymást. Naplementekor, vagy mikor a hold már fenn ragyog a víz fölött, gyakran elbeszélgetünk Lygiával a régi időkről, amelyek most már olyanok számunkra, mint egy álom, s ha elképzelem, hogy ez a drága fejecske, amelyet most mindennap keblemen ringatok, milyen közel volt a kínszenvedéshez és a pusztuláshoz, egész lelkemmel imádom Uramat, mert csakis Ő ragadhatta ki azokból a kezekből, csakis Ő menthette meg az arénától, hogy örökre visszaadja őt nekem. Ó, Petronius, hiszen láttad, mennyi vigaszt és kitartást ad ez a vallás a balsorsban, mennyi türelmet és bátorságot a halállal szemben, jöjj hát, s lásd meg, mennyi boldogságot is ad az élet szürke hétköznapijain. Látod, az emberek eddig nem ismertek olyan istent, akit szeretni lehetett, ezért egymást sem szerették, s ebből származott boldogtalanságuk, mert miként a világosság a naptól, a boldogság a szeretetből fakad. Erre az igazságra nem tanították meg őket sem a törvényhozók, sem a filozófusok, nem volt meg ez se Görögországban, se Rómában, s ha azt mondom, »se Rómában«, ez azt jelenti, hogy az egész világon se. A sztoikusok száraz, hideg tanai, amelyekhez úgy tódulnak az erényes emberek, megedzik a szíveket, mint az acélt, azonban inkább közömbössé teszik, mint javítják. De minek is mondom ezt neked, hiszen te többet tanultál, és többet tudsz, mint én! Hiszen ismerted a tarsusi Pált, sokszor, hosszasan elbeszélgettél vele, legjobban tudod hát, hogy az

---

¹⁵⁴ Nero aranypalotája.

általa hirdetett igazsággal szemben a ti filozófusaitok és rhetoraitok minden tudománya csupán üres buborékok, tartalom nélküli szavak hiú csengése. Emlékszel a kérdésre, amit ő tett fel neked: »Ha Caesar keresztény lenne, avagy nem lennétek-e nagyobb biztonságban, nem lennétek-e biztosabbak vagyontokban, nem szabadulnátok-e meg a félelemtől, s nem lennétek-e nyugodtabbak jövőtök felől?« Te azt mondtad, hogy a mi vallásunk ellensége az életnek, amire én csak azt felelem, ha levelem elejétől kezdve egyre csak e két szót ismételtettem volna: »boldog vagyok« - még azzal sem tudtam volna híven kifejezni boldogságomat. Most majd azt monddod, hogy az én boldogságom Lygia! Igen, carissime! Mert szeretem az ő halhatatlan lelkét, s mert mindketten Krisztusban szeretjük egymást, az ilyen szerelemben pedig nincsen elválás, sem hűtlenség, sem változandóság, sem öregség, sem halál. Mert ha az ifjúság és a szépség elmúlik, ha testünk elfonnyad, és jön a halál, a szeretet megmarad, mert a lélek maradandó. Mielőtt szemem megnyílt volna a világosságra, Lygiáért kész lettem volna tulajdon házamat is felgyújtani, s most azt mondom, akkor nem szerettem őt, mert szeretni csak Krisztus tanított meg. Ő a boldogság és a békesség kútfeje. Nem én mondom ezt, hanem a valóság. Hasonlítsd össze a ti félelemmel bélelt gyönyöreiteket, a jövő felől bizonytalan mámoraitokat, halotti tor szagú tivornyáitokat a keresztények életével, s megkapod a kész választ. De hogy az összehasonlítás hívebb legyen, gyere ide a mi balzsamos illatú hegyeink közé, árnyas olajligeteinkbe, borostyánlombos partjainkhoz. Itt téged igazán szerető szívek várnak, és békesség, amilyent rég nem kóstoltál. Te jó és nemes ember vagy, tehát boldognak kellene lenned. Éles eszed fel tudja ismerni az igazságot, s ha felismered, meg is szereted, mert lehet valaki az igazság ellensége, mint Caesar vagy Tigellinus, de közömbös senki se lehet iránta. Ó, Petronius, Lygiával együtt örvendezünk a reménynek, hogy nemsokára viszontlátunk. Járj egészséggel, légy boldog, és gyere.»

Petronius Cumaeban kapta meg Vinicius levelét, mert ő is odament a Caesar után induló többi augustianusokkal együtt. A Tigellinusszal éveken át vívott hosszú harca vége felé járt. Most már tudta, hogy e harcban neki kell elbuknia, s ennek okát is ismerte. Amilyen mértékben Caesar napról napra mélyebben süllyedt a komédiás, a kocsihajtó és bohóc szerepébe, amilyen mértékben lejjebb és lejjebb merült az undok, vaskos, beteges feslettségbe, az előkelő arbiter elegantiae mindinkább terhére volt. Ha Petronius hallgatott, Nero hallgatásában is látta a korholást, ha pedig dicsért, akkor is kiérezte szavaiból a gúnyt. Az előkelő patrícius sértette önimádatát; s irigységet keltett benne. Gazdagsága és pompás műkincsei felkeltették Caesar és mindenható minisztere kapzsiságát. Eddig tekintettel voltalt rá az achaiai út miatt, mert ott hasznukra lehetett ízlése, és az, hogy a görög dolgokat kitűnően ismerte. De Tigellinus máris igyekezett Caesarral elhitetni, hogy Carinas ízlésben is, tudásban is túltesz Petroniuson, s az achaiai játékokat, fogadásokat és diadalmeneteket is sokkal jobban meg tudja rendezni, mint ő. Petronius most már el volt veszve. De Rómában nem merték elküldeni neki az ítéletet. Caesar is, Tigellinus is emlékezett még rá, hogy ez a látszólag elnöiesedett esztéta, aki „az éjt nappá téve” csupán gyönyörökkel, művészetekkel és lakomákkal foglalkozik, amikor bithyniai proconsul, majd római consul volt, egészen bámulatos szorgalomról és erélyről tett tanúbizonyságot. Mindenre alkalmasnak tartották, s tudták róla, hogy Rómában nemcsak a nép, hanem a praetorianusok körében is népszerű. Caesar bizalmasai közül senki se tudta, mit tenne adott esetben, így hát okosabbnak vélték, ha kicsalják a városból, s vidéken kaparintják a kezükbe.

Meghívót kapott hát, hogy a többi augustianusszal együtt menjen Cumaeba, ő pedig, noha sejtette, hogy törbe csalják, elment, talán azért, mert nem akart nyíltan ellenszegülni, vagy hogy még egyszer megmutassa gondtalan, vidám arcát Caesarnak is meg az augustianusoknak is, s halála előtt még utoljára diadalt arasson Tigellinuson.

Közben Tigellinus nyomban bevádolta, hogy jó barátja volt Scaevinus senatornak, a Piso-féle összeesküvés lelkének. Petroniusnak Rómában maradt embereit elfogták, s házat praetorianus őrség fogta körül. Ő azonban, tudomást szerezvén erről, nem árult el félelmet, sőt zavart sem mutatott, s mosolyogva mondta a cumaei pompás villájában vendégül látott augustianusoknak:

- A Rótszakállú nem szereti az egyenesen nekiszegezett kérdéseket, meglátjátok hát, milyen zavarban lesz, ha megkérdem, hogy az ő parancsára vetették-e börtönbe Rómában maradt házam népét.

Aztán bejelentette, hogy a „továbbutazás előtt” lakomát ad, s éppen annak előkészületeivel foglalatoskodott, mikor megérkezett Vinicius levele.

Petronius a levél vételekor egy kicsit elgondolkozott; de aztán arca visszanyerte szokott derűjét, s aznap este a következő választ írta:

„Örülök boldogságtoknak, s csodálom szíveteket, carissime, mert sosem hittem volna, hogy két szerelmes egy távol levő harmadik emberre is gondolhasson. Ti pedig nemcsak emlékeztek rám, hanem meg is akarjátok osztani velem kenyereteket és Krisztusotokat, aki - mint írod - olyan bőkezűen árasztja rátok a boldogságot.

Ha így van, hát imádjátok őt. Én azt hiszem, carissime, hogy Lygiát egy kicsit Ursus s egy kicsit a római nép is segített neked visszaadni. Ha Caesar másféle ember lenne, azt hinném, hogy netán ő hagyta abba az üldözést, tekintettel a veled való rokonságra, amaz unoka révén, altit Tiberius adott annak idején egy Viniciushoz. De ha te azt hiszed, hogy Krisztus tette, én ugyan nem bocsátkozom ezen vitába. Úgy van! Ne sajnáljátok tőle az áldozatokat. Prometheus is feláldozta magát a népért, de hát eheu! Prometheus állítólag csak a költők találmánya, Krisztusról azonban szavahihetőbb emberek mondták nekem, hogy tulajdon szemükkel látták. Veletek együtt magam is amondó vagyok, hogy a legbecsületesebb isten.

A tarsusi Pál kérdésére emlékszem, s abban egyetértek veled, hogy ha a Rótszakállú Krisztus tanácsai szerint élne, akkor talán volna időm elutazni hozzátok Szicíliába. Akkor a fák árnyékában, a forrás mellett elbeszélgetnénk az összes istenekről és minden igazságról, mint ahogy a görög filozófusok tették. Ma azonban röviden kell válaszolnom.

Csupán két filozófust akarok ismerni, az egyik Pyrrhon, a másik Anacreon. A többit olcsón eladnám neked a görög és a saját sztoikusaink egész iskolájával együtt. Az igazság valahol olyan magasan lakik, hogy az istenek sem láthatják az Olympus tetejéről. Te azt hiszed, carissime, hogy a ti Olympusotok még magasabb, s te a csúcán állva, szólsz le hozzám: »Gyere, s olyan tájat látsz, amilyent eddig sosem láttál.« Lehet, de én azt felelem: »Barátom, nincs lábam!« S ha végigolvasod levelemet, azt hiszem, igazat adsz nekem.

Nem, Hajnal királykisasszony boldog férje! A ti vallásotok nem nekem való. Hogy én szeressem a gyaloghintómat cepelő bithyniai rabszolgákat vagy az egyiptomiakat, akik fürdőházamban fűtenek, vagy a Rótszakállút meg Tigellinust? A Charisok fehér térdére esküszöm, ha akarnám, sem bírnám. Rómában legalább százezer embernek vagy görbe a lapockája, vagy vastag a térd, vagy sorvadtt a lábikrája, vagy kerek a szeme, vagy szerfelett nagy a feje. Azt kívánod, hogy ezeket is szeressem? Honnan vegyem a szeretetet, ha egyszer a szívemben nem érzem? Ha pedig a ti Istenetek azt akarja, hogy szeressem őket, mindenható lévén miért nem adott nekik olyan idomokat, mint például a Niobidáknak, akiket a Palatinuson láttál? Aki a szépet szereti, már ezért sem szeretheti a csúnyát. Más dolog hinni isteneinkben, de azért szeretni lehet őket, mint ahogy szerette Pheidias, Praxiteles, Myron, Scopas vagy Lysippos.

Még ha akarnék is oda menni, ahová vezetsz, nem bírok. Mivel azonban nem is akarok, így hát kétszeresen nem bírok. Te éppen úgy hiszed, mint a tarsusi Pál, hogy valamikor a Styx túlsó partján valamilyen elysiumi mezőkön találkoztok Krisztusotokkal. Rendben van! Majd akkor mondja meg ő maga, hogy elfogadna-e engem gemmáimmal, mirhaserlegeimmal és a Sosiusok kiadványaival meg az én aranyhajú Eunikémmel együtt. A puszta gondolatra is nevezhetnék, carissime, hiszen a tarsusi Pál is megmondta, hogy a Krisztusért le kell mondani a rózsakoszorúkról, a lakomákról és a gyönyörökről. Igaz, hogy cserébe más boldogságot kínált, de én erre azt feleltem, hogy azokhoz én már öreg vagyok, a rózsában viszont mindig gyönyörködni fog a szemem, s az ibolyaillat is mindig kedvesebb lesz nekem, mint a suburrai mocskos »felebarátaim« büze.

Ezek azok az okok, amiért a ti boldogságotok nem nekem való. De ezenfelül van még egy, amelyet a végére tartogattam, íme, engem Thanatos hív. Nektek most kezdődik az élet hajnala, az én napom már lement, s fejem az alkonyatba vész. Más szóval: meg kell halnom, carissime.

Kár erről sokat beszélni. Ennek így kellett végződnie. Te ismered a Rótszakállút, hát könnyen megérted. Tigellinus legyőzött, vagyis nem! Csak az én győzelmeim értek véget. Úgy éltem, ahogy akartam, s úgy halok meg, ahogy nekem tetszik.

Ne vegyétek nagyon a szívetekre. Egyik isten se ígért nekem halhatatlanságot, tehát nem ér semmiféle meglepetés. Egyébként abban tévedsz, Vinicius, hogy csakis a ti istenetek tanít meg nyugodtan meghalni. Nem. A mi világunk korábban tudta, mint mi, hogyha az utolsó serleget felhajtotta, ideje elmenni, megpihenni, s ezt derűsen meg tudja tenni. Plato azt mondja, hogy az erény zene, a bölcs élete pedig harmónia. Ha ez így van, akkor erényesen halok meg, aminthogy erényesen is éltem.

Szeretnék még isteni hitvesedtől ugyanazokkal a szavakkal elbúcsúzni, amelyekkel valamikor Auluséknál köszöntöttem: »Mert sohasem láttam még én ily földi halandót...«

Ha tehát a lélek másvalami, mint aminek Pyrrhon tartja, akkor az enyém az Oceanos széléhez vezető úton leül házatok előtt lepke, vagy, ahogy az egyiptomiak hiszik, sólyom alakjában.

Másképp nem mehetek.

Addig is Szicília változzék át számotokra a Hesperidák kertjévé, a mezők, erdők és a források apró istennői szórjanak virágokat utatokra, s házatok oszlopainak minden akanthusában fészkeljenek fehér galambok.”

HETVENNEGYEDIK FEJEZET

Petronius valóban nem tévedett. Két nap múlva a fiatal Nerva, ki mindig jóindulatú és odaadó híve volt, elküldte hozzá Cumaeba szabadosát a Caesar udvarában történtek hírével.

Petronius veszte már elhatározott tény volt. Másnap este akarták elküldeni a centuriót a paranccsal, hogy maradjon Cumaeban, s ott várja be a további intézkedéseket. A következő futárt néhány nappal később indították volna útnak a halálos ítélettel.

Petronius zavartalan derűvel hallgatta végig a szabados híreit, aztán így szólt:

- Elviszed uradnak egyik vázámot, amelyet távozásod előtt adnak majd át neked. Mondd meg néki azt is, hogy egész lelkemből köszönöm, mert ily módon megelőzhetem az ítéletet.

Aztán hirtelen elnevette magát, mint akinek nagyszerű ötlete támadt, s előre örül végrehajtásának.

Rabszolgái még aznap este szerte jártak, hogy az arbiter elegantiae pompás villájába lakomára hívják a Cumaeban tartózkodó összes augustianusokat, férfiakat és nőket egyaránt.

Ő maga délután a könyvtárban írt, majd megfürdött, s utána felöltöztette magát a vestiplicákkal, s magasztosan, díszesen, mint egy isten lépett a tricliniumba, hogy egy műértő pillantást vessen az előkészületekre, majd a kertre, ahol fiatal fiúk és a görög szigetekről idekerült leányok rózsakoszorúkat fontak a lakomához.

Arcán a legkisebb gond sem látszott. A cselédség csak arról tudta, hogy a lakoma valami rendkívüli esemény lesz, mert megparancsolta, hogy adjanak bőséges jutalmat azoknak, akiknek munkájával meg volt elégedve, és enyhe vesszőzést mindenkinek, akinek munkája nem felelt meg ízlésének, vagy aki már régebben megérdemelte a korholást és büntetést. Azt is meghagyta, hogy a citerásokat és énekeseket jó előre bőkezűen fizessék ki. Végül leült a kertben a bükkfa alá, amelynek levelei között áthatoltak a napsugarak, s világos foltokkal tarkították a földet, majd Eunikét hívatta.

A leány jött fehér ruhában, mirtuszágacskával a hajában, gyönyörűen, akár egy Charis, ő pedig maga mellé ültette, s ujjával halántékát gyengéden megérintve, olyan kedvteléssel nézett rá, mint ahogy a műértő nézi az ihletett mester vésője alól kikerült isteni szobrot.

- Tudod-e, Euniké - kérdezte -, hogy már régóta nem vagy rabszolga?

A leány ráemelte nyugodt, égszínkéék szemét, s fejét tagadólag rázta.

- Mindig az vagyok, uram - felelte.

- De azt talán nem tudod - folytatta Petronius -, hogy ez a villa, azok a rabszolgák, akik ott koszorúkat fonnak, s mindaz, ami ehhez tartozik, a földek, a gulyák, mától kezdve mind a tied.

Euniké e szavak hallatára hirtelen elhúzódott tőle, s hangjából kiérezhető nyugtalansággal kérdezte:

- Miért mondod ezt nekem, uram?

Majd ismét közelebb húzódott, s a réműlettől hunyorgó szemmel nézett rá. Arca kis idő múlva fehér lett, mint a fal, a férfi pedig folyton mosolyogva csak egyetlen szót mondott:

- Igen!

Pillanatnyi csend lett, csak enyhe szellő mozgatta meg a bükkfa leveleit.

Petronius valóban azt hihette, hogy egy márványszobor áll előtte.

- Euniké! - mondta. - Derűsen akarok meghalni.

A leány pedig szívet tépő mosollyal nézett rá, és sűgva felelte:

- Hallgatlak, uram!

Estefelé a vendégek, akik már többször voltak Petroniusnál lakomán, s tudták, hogy azokhoz képest a Caesar lakomái is unalmasak és barbárok, tömegesen gyülekezni kezdtek, de egyiknek se jutott eszébe, hogy ez az utolsó „symposion” lesz. Sokan tudták, hogy az előkelő arbiter feje fölött a kegyvesztettség felhői gyülekeznek, de ez már annyiszor megtörtént, s Petronius egy-egy ügyes fogással vagy egyetlen bátor szóval annyiszor szétozlatta azokat, hogy komoly veszélyt valóban senki se sejtett. S Petronius vidám arca és megszokott könnyed mosolya mindenkit megerősített ebben a véleményében. A gyönyörű Euniké számára Petronius minden szava parancs volt, minthogy pedig megmondta neki, hogy derűsen akar meghalni, a leány isteni vonásain nyugalom ült, s szemében különös fény ragyogott, amelyet az öröm csillogásának lehetett tartani. A triclinium ajtajában a fiatal legénykék, hajukon aranyhálóval, rózsakoszorút tettek az érkezők fejére, s szokás szerint figyelmeztették őket, hogy jobb lábbal lépják át a küszöböt. A teremben könnyed ibolyaillat terjengett, a színes alexandriai üvegekben lángok égtek. A padok mellett görög lányok álltak, hogy illatszerekkel nedvesítsék meg a vendégek lábát. A fal tövében az athéni citerások és énekesek várták karmesterük jeladását.

A teríték fényűző volt, de ez a fényűzés senkit sem bántott, senkire se hatott nyomasztólag, mintha egyszerűen önmagából virult volna ki ilyenné. Az ibolyaillattal együtt vidámság és fesztelenség áradt el a teremben. Az ide belépő vendég érezte, hogy itt se kényszer, se fenyegető veszedelem nem függ a feje fölött, mint Caesarnál, ahol az ének vagy vers nem elég fellengzős vagy nem elég találó dicséretéért az ember életével fizethetett. Így aztán a fények, a borostyános kancsók, a hótakaró alatt hűlő borok és a válogatott ételek láttára egyszerre felvidult a vendégek szíve. Vidáman zsongott a beszélgetés, mint ahogy a méhraj zsong a virágba borult almafa körül. Csak néha szakította meg egy-egy felharsanó kacagás, néha a dicsérő szavak zaja vagy egy-egy fehér vállra cuppanó túlságosan hangos csók.

A vendégek, mielőtt ittak volna, néhány csepp bort kiloccsantottak a halhatatlan istenek tiszteletére, hogy megnyerjék oltalmukat és jóindulatukat a házigazda számára. Az mit se számított, hogy sokan nem is hittek az istenekben, így kívánta ezt a szokás és a babona. Petronius Euniké mellett nyugodott, s a római újdonságokról, a legújabb válásokról, a szerelemről és szerelmi kalandokról, a versenyekről és Siculusról beszélgetett, aki korábban nagy hírre tett szert az arénában, majd az Atractusnál, és a Sosiusoknál megjelent legfrissebb könyvekről szólt. A bort kiloccsantva kijelentette, hogy csak Cypris istenasszonya tiszteletére teszi, mert az istenek között ő a legidősebb és legnagyobb, csak ő a halhatatlan, örök és uralkodó.

Beszéde olyan volt, mint a napsugár, mely mindig más tárgyat világít meg, vagy mint a nyári szellő, mely meglendíti a kert virágait. Végül intett a karmesternek, s erre halkán megpendültek a citerák, s a fiatal hangok fűjták hozzá a kíséretet. Aztán a Kos-szigeti táncosnők, Euniké földije villogtatták meg rózsaszín testüket az áttetsző fátylak alatt. Végül egy egyiptomi jövendőmondó jósolta meg a vendégeknek jövendőjüket a kristályedénybe zárt, szivárványszínű aranyhalak mozgásából.

Mikor aztán az effajta szórakozást megelégtették, Petronius kissé felemelkedett szíriai párnájáról, s hanyagul szólt:

- Barátaim! Bocsássatok meg, hogy a lakomán kéréssel fordulok hozzátok: fogadja el tőlem mindegyikötök ajándékba azt a serleget, amelyből először loccsantott az istenek dicsőségére és az én jó szerencsémre.

Petronius serlegei csillogtak az aranytól, a drágakövektől és a művészi vésésektől, így hát, noha az ajándékozás Rómában megszokott dolog volt, a lakomázók szívét nagy öröm töltötte el. Egyesek hálálkodtak, s hangosan magasztalták őt, mások azt állították, hogy maga Iuppiter se tisztelte meg az isteneket az Olympuson ilyen ajándékokkal, de voltak olyanok is, akik haboztak, hogy elfogadják-e az ajándékot, annyira túlhaladta az a mindennapi szokás méreteit.

Ő pedig magasra emelte a felbecsülhetetlen értékű mirhaserleget, mely a szivárvány minden színében játszott, aztán így szólt:

- Ebből pedig én áldoztam Cypris istenasszonya tiszteletére. Ezt soha többé senki ajka ne illesse, és soha senki ne loccsantson belőle más istennő tiszteletére.

Azzal az értékes edényt a lila sáfrányvirágokkal behintett kövezethez vágta, s mikor az apró szilánkokra tört, az álmélgató arcok láttára így folytatta:

- Vigadjatok, carissimi, ahelyett hogy csodálkoztok. Az öregség, az erőtlenség szomorú társa az élet utolsó éveinek. De én jó példát és jó tanácsot adok nektek: nem kell őket bevárni, s mielőtt jönnének, el lehet menni önként, mint ahogy én is elmegyek.

- Mit akarsz tenni? - kérdezte néhány nyugtalan hang.

- Vigadni, bort inni, zenét hallgatni, csodálni ezeket az isteni idomokat, amelyeket itt láttok mellettem, aztán koszorús fejjel elaludni. Caesartól már elbúcsúztam. Akarjátok hallani, mit írtam neki búcsúzóul?

Azzal elővette a levelet bíborszínű párnája alól, s a következőket olvasta:

- „Tudom, ó, Caesar, hogy türelmetlenül várod érkezésemet, s hűséges baráti szíved éjjelnappal utánam vágycsozik. Tudom, elárasztanál ajándékaiddal, kineveznél a praetorianusok praefectusává, Tigellinust pedig azzá tennéd, amire az istenek teremtették: öszvérhajcsárrá a birtokaidon, amelyeket Domitiától örököltél, miután megmérgeztetted őt. Kérlek, bocsáss meg, mert Hadesre s benne anyád, feleséged, testvéred és Seneca árnyékára esküszöm, nem mehetek. Az élet nagy kincs, kedvesem, s én értettem hozzá, hogy ebből a kincsből kiválogassam a legértékesebb drágaköveket. De vannak az életben olyan dolgok is, amelyeket többé nem bírok miattad elviselni. Ó, ne hidd, nem az zavart meg, hogy megölted anyádat, feleségedet és testvéreidet, meg hogy felgyújtottad Rómát, és az állam minden becsületes férfit az Erebusba küldted. Nem, ó, Kronos dédunokája. Minden ember osztályrésze a halál, tőled pedig mást úgyse lehetett várni. De hogy még éveken át hasogassa fülemet éneked, hogy lássam pirrhusi táncodban kapálózó domitiusi cingár lábadat, halljam játékodat, halljam szavalásodat és verseidet, te szerencsétlen fűzfapoéta, ez az, ami erőmet meghaladja, ez az, ami öngyilkosságra készítet. Róma bedugja fülét, ha téged hall, a világ kinevet, én pedig nem akarok és nem is bírok tovább pirulni. A Cerberus üvöltése - bár hasonlít énekedhez, kedvesem - kevésbé lesz számomra kínos, mert annak sose voltam barátja, s az ő hangja miatt nem vagyok köteles szégyenkezni. Járj egészséggel, csak ne énekelj; gyilkolj, de ne írd verseket; keverd a mérget, de ne táncolj; gyűjtogass, de ne vedd kezébe a citerát, ezt kívánja neked s ezt az utolsó baráti tanácsot adja az arbiter elegantial.”

A vendégek megdermedtek, hiszen tudták, ha Nero a birodalmat veszítette volna el, az sem mért volna rá ekkora ütést. Megértették, hogy aki ezt a levelet megírta, annak meg kell halnia, de azért is borsózdott a hátuk, hogy egy ilyen levelet végighallgattak.

Petronius azonban olyan őszintén, olyan vidáman kacagott, mintha a legártatlanabb tréfáról lenne szó, aztán végignézett a jelenlévőkön, s így szólt:

- Vigadjatok, s üzzétek messze a félelmet. Senkinek se kell azzal dicsekednie, hogy ezt a levelet végighallgatta, én pedig legfeljebb Charonnak henceghek el vele majd az átkelésnél.

Azzal intett a görög orvosnak, s feléje nyújtotta karját. A gyakorlott görög egy pillanat alatt átkötötte egy aranyszalaggal, s a hajlásban átvágta erét. A vér kifröccsent a párnára s Eunikére, aki Petronius fejét feltámasztva föléje hajolt:

- Uram - rebegte -, hihetted-e, hogy elhagylak? Ha az istenek a halhatatlanságot, Caesar pedig a világ fölötti uralmat kínálná nekem, akkor is utánad mennék.

Petronius elmosolyodott, kissé felemelkedett, s ajkát a leány ajkához érintve mondta:

- Jöjj!

Majd még hozzátette:

- Te igazán szerettél engem, isteni Eunikém!...

Ő pedig már az orvos felé nyújtotta rózsás karját, s egy pillanat múlva már csörgött a vére, s összefolyt Petroniuséval.

Petronius jelt adott a karmesternek, s ismét felhangzott a citeraszó és az ének. Előbb a Harmadiost énekelték, aztán Anacreon egyik dalát, amelyben a költő panaszkodik, hogy egyszer az ajtaja előtt rátalált Aphrodité összefagyott, síró gyermekére: magához vette, megmelengette, szárnyacskáit megszártotta, az a hálátlan pedig köszönetképpen nyilával átfúrta szívét, s azóta nincsen nyugalma...

Ők ketten pedig, mint két szép istenség, egymáshoz simulva, mosolyogva hallgatták, s arcuk egyre sápadtabb lett. A dal befejeztével Petronius ismét körülhordatta a bort és az ételeket, aztán beszélgetésbe eredt a közelében ülőkkel jelentéktelen, de kedves dolgokról, amelyenekről lakomákon általában beszélni szoktak. Végül az orvost hívta, s kérte, hogy egy pillanatra kötözze még be az erét, mert elálmosodott, s még szeretné magát Hypnosnak átadni, mielőtt Thanatos örökre elaltatná.

S el is aludt. Mikor felébredt, a leány feje már mint egy fehér virág nyugodott mellén. Áttette a párnára, hogy még egyszer jól megnézzze, aztán ismét megnyitották erét.

Intésére az énekesek Anacreon egy új dalába fogtak, s citerák halkán kísérték, hogy a szövegét ne zavarják. Petronius egyre halványabb lett, de mikor a dal utolsó szavai is elhangzottak, egyszer még a vendégekhez fordult:

- Barátaim, valljátok be, hogy velünk együtt pusztul el...

Nem fejezhette be. Karja utolsó mozdulatával Eunikét ölelte át, aztán feje a párnára hanyatlott és - meghalt.

A vendégek azonban e két csodálatos szoborhoz hasonló fehér test láttára megértették, hogy e két emberrel együtt múlik el az ő világuk utolsó értéke, költészete és szépsége.

ZÁRSZÓ

A galliai légióknak Vindex vezérlete alatt kitört lázadása eleinte nem látszott valami veszélyesnek. Caesar még alig harmincegy éves volt, és senki sem mert remélni, hogy a világ egyhamar megszabadulhat ettől a fojtogató rémétől. Visszaemlékeztek rá, hogy a légiók körében már a régebbi uralkodók alatt is voltak zavargások, ezek azonban elmúltak anélkül, hogy az uralkodó személyében változásra vezettek volna. Így például Tiberius idejében Drusus elfojtotta a pannóniai, Germanicus pedig a rajnai légiók lázadását. „De ki is vehetné át az uralkodást Nero után - mondták az emberek -, mikor az isteni Augustusnak jóformán minden rokona elpusztult Nero uralma alatt?” Mások az óriási szobrokat látva, melyek Nerót Hercules alakjában ábrázolták, önkéntelenül arra gondoltak, hogy nincs olyan erő, amely ekkora hatalmat megtörhetne. Voltak olyanok is, akik már vágytak az Achaiában tartózkodó Caesar után, mert Helius és Polythetes, akikre Róma és Itália kormányzását bízta, még nála is véresebben uralkodtak.

Senki se volt biztos se élete, se vagyona felől. A törvény már nem nyújtott védelmet. Az emberi méltóság és az erény semmivé lett, a családi kötelékek meglazultak, s a lealjasodott szívek már reménykedni se mertek. Görögországból hírek érkeztek Caesar hallatlan diadalairól, az elnyert koszorúk és a legyőzött versenytársak ezreiről. A világ mintha a véres kutyakomédiák orgiájává változott volna, de egyúttal gyökeret vert az a felfogás is, hogy itt az erény és a komoly dolgok vége, s eljött a tánc, a muzsika, korhelykedés, feslettség és a vér ideje, s hogy ezután már így kell folynia az életnek. Maga Caesar, akinek a zendülés újabb alkalom volt a fosztogatásra, nem sokat törődött a fellázadt légiókkal és Vindexszel, sőt gyakran hangoztatta, hogy még örül is az eseményeknek. Mozdulni sem akart Achaiából, csak mikor Helius jelentette, hogy a további halogatás birodalma elvesztésével járhat, akkor indult el Neapolisba.

Ott ismét énekelt és játszott, s füle mellett eregette el az események egyre fenyegetőbb folyásáról szóló híreket. Hiába magyarázta neki Tigellinus, hogy a korábbi zendüléseknek nem volt vezérük, most azonban a fellázadt légiók élén olyan férfiú áll, aki a régi aquitaniai királyok családjából származik, s emellett híres és tapasztalt hadvezér is. „Itt - felelte Nero - görögök hallgatnak engem, s csakis ők tudnak zenét hallgatni, s csakis ők méltók az én énekekre.” Kijelentette, hogy neki első kötelessége a művészet és a hírnév. Mikor azonban megtudta, hogy Vindex őt facér ripacsnak nevezte, felugrott, s azonnal Rómába indult. Petroniustól kapott sebei, melyeket a görögországi tartózkodás begyógyított, most ismét felszakadtak, s ő a senatusnál akart igazságot keresni e hallatlan sérelmére.

Útközben egy bronz szoborcsoportot látott, mely egy római vitéz kezétől elejtett gall harcost ábrázolt. Ezt jó jelnek vette, s ettől kezdve, ha szóba hozta is a fellázadt légiókat és Vindexet, azt csak azért tette, hogy jót nevessen rajtuk. A városba való bevonulása elhomályosított mindent, amit eddig láttak. Ugyanazon a szekéren vonult be, amelyen valamikor Augustus tette meg diadalútját. A cirkusz egyik ívét lebontották, hogy a menetnek utat nyissanak. A senatus, a lovagok és megszámlálhatatlan tömegek tódultak fogadására. A falak remegtek a kiáltásoktól: „Üdv neked, Augustus, üdv neked, Hercules! Üdv neked, egyetlen, isteni, olympusi, pythói, halhatatlan Caesar!” Utánavitték az elnyert koszorúkat, a városok nevét, ahol győzedelmeskedett, s egy táblára felírva a legyőzött mesterek nevét. Nero maga is szinte megittasult, s megindultan kérdezte a környezetében levő augustianusoktól, hogy mi volt Caesar diadalmenete az övéhez képest? Az meg se fordult a fejében, hogy a halandók között akadhatott, aki kezet mert volna emelni egy ilyen mesterre, egy ilyen félistenre. Csakugyan

olympusinak érezte magát, s éppen ezért hitte, hogy biztonságban van. A tömegek lelkesedése és őrzöngése még szította saját örületét. Valóban azt lehetett hinni, hogy e diadalmenet napján nemcsak a Caesar és a város, hanem az egész világ elvesztette ép érzékeit.

A virágok és koszorúk halmai alatt senki sem látta meg a szakadékot. De az oszlopokat és a templomok falait még aznap este elborították a feliratok, amelyekben felrótták Caesar gatteteit, közeli megtorlással fenyegették, s mint művészt kigúnyolták. Szállóigévé vált a mondás: „Addig énekelt, amíg a kakasokat (gallos) fel nem ébresztette.” Rémhírek kaptak szárnyra a városban, s szörnyű méreteket öltöttek. Az augustianusokat elfogta a nyugtalanság. Az emberek, nem tudván, mit hoz a jövő, nem merték kifejezni kívánságaikat és reményeiket, s szinte érezni, gondolkozni se mertek.

Ő pedig tovább is csak a színháznak és a zenének élt. Elfoglalták az újonnan feltalált hangszerek és az új víziorgona, amelyet most próbáltak ki a Palatinuson. Egyetlen elhatározásra vagy cselekedetre se képes gyerekes értelme azt képzelte, hogy ha előre megtervez annyi előadást és látványosságot, hogy azoknak lebonyolítása távoli jövőbe nyúlna, az már önmagában is elhárítana minden veszedelmet. A hozzá legközelebb állók, látva, hogy a szükséges eszközök előteremtése és katonaság szervezése helyett egyre csak azon töri a fejét, milyen szavakkal fejezhetné ki leghívebben a borzalmakat, kezdték elveszíteni a fejüket. Mások ellenben azt állították, hogy az idézetekkel csak magát és környezetét akarja elkábítani, pedig lelkét a félelem és nyugtalanság emészti. S cselekedetei valóban kapkodókká váltak. Naponta ezer meg ezer újabb terv villant át agyán. Néha nekibuzdult, hogy elébe megy a veszedelemnek, szekerekre rakatta a citerákat és lantokat, a fiatal rabszolgálynokat amazonokként felfegyvereztette, s elrendelte, hogy vonjanak össze légiókat keletről. Máskor meg arra gondolt, hogy nem háborúval, hanem énekkel vet véget a galliai légiók lázadásának. S lelke előre örült a látványnak, amely majd a katonáknak énekkel való megbékéltetését követi. Íme, a vitézek könnyes szemmel sereglenek köréje, ő pedig eldúdolja nekik az epiniciumot,¹⁵⁵ s utána megkezdődik Róma és az ő aranykora. Máskor megint vért kívánt, néha kijelentette, hogy megelégszik Egyiptom kormányzásával. Visszaemlékezett a jövendőmondókra, akik azt jósták neki, hogy Jeruzsálemben fog uralkodni, vagy ellágyult a gondolatra, hogy mint vándorénekes fogja megkeresni mindennapi kenyerét, s a városok és országok már nem Caesart, a földkerekség urát fogják benne tisztelni, hanem a dalnokot, amilyent még nem szült a világ.

Így tombolt, őrzöngött, játszott és énekelt, váltogatta szándékait, váltogatta az idézeteket, s saját és a világ életét valami dagályos kifejezésekből, selejtes versekből, sóhajokból, könnyekből és vérből összetevődő értelmetlen, fantasztikus s egyúttal rettenetes álommal, lármás zürzavarrá változtatta. S közben nyugaton a felhők napról napra vészesebben tornyosultak. A mérték betelt, a ripacskomédia nyilván vége felé járt.

Mikor fülébe jutott a hír, hogy Galba és Hispania is csatlakozott a lázadáshoz, vad dühbe gurult, s őrzöngeni kezdett. Lakoma közben összetörte a serlegeket, felfordította az asztalt, s olyan parancsot adott, amelyet még Helius, sőt maga Tigellinus sem mert végrehajtani. Halomra gyilkolni a Rómában lakó gallokat, aztán ismét felgyújtani a várost, a vadállatokat nekiereszteni az arenariumokból, s a fővárost átteni Alexandriába - mindezt óriási, csodálatra méltó és könnyű feladatnak képzelte. De mindenhatóságának ideje már elmúlt, s még akik régebbi gatteteiben cimborái voltak, azok is úgy néztek már rá, mint egy örültre.

---

¹⁵⁵ Győzelmi ének.

Vindex halála és a fellázadt légiók körében kitört egyenetlenség azonban mintha ismét az ő javára billentette volna a mérleget. Rómában már bejelentették az új lakomákat, diadalmene-
teket és ítéleteket, mikor egy éjszaka tajtékos lovon futár érkezett a praetorianusok táborából,
s jelentette, hogy a katonák bent a városban kibontották a lázadás zászlaját, s Galbát kiáltottak
ki cézárrá.

Caesar éppen aludt, mikor a futár megérkezett, de mikor felébredt, hiába szólította testőreit,
akik éjszakánként ajtajánál őrködtek. A palota már üres volt. Csak a rabszolgák raboltak a
távolabb eső zugokban, ami éppen kezük ügyébe esett. De Caesar láttára megijedtek, ő pedig
egyedül bolyongott a házban, rémülten és kétségbeesetten kiáltozva.

Végül három szabadosa: Phaon, Sporus és Epaphroditus sietett segítségére. Kérték, hogy
meneküljön, mert nincs pillanatnyi veszteni való idő se, de ő még mindig áltatta magát. Hátha
gyászba öltözve szólna a senatusban, vajon a senatus ellene tudna állni könnyeinek és ékes-
szólásának? Ha latba vetné minden ékesszólását, minden kifejezőkészségét és színész-
tehetségét, ellen tudna-e állni bárki is a világon? Nem adnák-e meg neki legalább Egyiptom
praefectúráját?

Azok pedig, hozzá lévén szokva a hízelkedéshez, még nem merték szemtől szembe meg-
cáfolni, csak figyelmeztették, hogy mielőtt elérné a Forumot, a nép darabokra tépné, s
megfenyegették, hogy ha azonnal lóra nem ül, ők is elhagyják.

Phaon felajánlotta, hogy elrejtí a Porta Nomentanán kívül eső villájában. Pár perc múlva lóra
szálltak, s fejüket palástjukba burkolva elvágattak a város szélé felé. Az éjszaka már kezdett
szürkülni. De az utcák nagy forgalma már a rendkívüli idő előhírnöke volt. A katonák hol
egyenként, hol kisebb osztagokban járták be a várost. Már közel voltak a táborhoz, mikor
Caesar lova megijedt egy hullától, s hirtelen félreugrott. Erre a palást lecsúszott Nero fejéről, s
a katona, aki ebben a pillanatban haladt el mellette, megismerte az uralkodót, de a váratlan
találkozástól annyira megzavarodott, hogy katonai tisztelegéssel üdvözölte. Amint a praetoria-
nusok tábora mellett elhaladtak, hallották a Galbát életető mennydörgésszerű kiáltásokat. Nero
végül megértette, hogy közeledik halála órája. Erőt vett rajta a rémület és a lelkiismeret-
furdalás. Azt mondta, hogy fekete felhő alakú sötétséget lát maga előtt, a felhőből pedig arcok
bukkannak ki, amelyekben anyját, feleségét és testvérét ismeri fel. Foga vacogott félelmében,
de komédiás lelke mégis mintha valami varázst talált volna a pillanat borzalmában. Hogy
valaki, a világ mindenható ura létére, egyszerre mindent elveszítsen, a tragédia csúcspontjának
tekintette, s magát meg nem tagadva végigjátszotta benne a főszerepet. Elfogta az idézetek
láza és a szenvedélyes vágy, hogy a jelenlévők véssék azokat emlékezetükbe az utókor szá-
mára. Olykor kijelentette, hogy meg akar halni, s kérte, hívják elő Spiculust, aki a gladiátorok
közül a legügyesebben tudott ölni... Máskor hangosan szavalta: „Anyám, feleségem és atyám
a halálba hívnak!” Időnként azonban a meddő és gyermekes reménység szikrái is fel-
felvillantak benne. Tudta, hogy közeledik a halál, de ugyanakkor nem is hitt benne.

A Porta Nomentanát nyitva találták. Továbbhaladva ellovagoltak az Ostrianum mellett, ahol
Péter apostol tanított és keresztelt. Hajnalban Phaon villájában voltak.

Ott szabadosai már nem titkolták előtte, hogy ideje meghalnia. Erre kérte, hogy ássanak
gödröt számára, s lefeküdt a földre, hogy pontos mértéket vehessenek. De a kiásott hant láttára
elfogta a rémület. Hájás arca elsápadt, s homlokát ellepte a verejték, mint a hajnali harmat.
Halogatni próbált. Remegő, színészi hangon kijelentette, hogy még nincs itt az idő, aztán
megint idézetekbe fogott. Végül kérte, hogy égensék el testét. „Micsoda művész pusztul itt
el!” - ismételte mintegy csodálkozva.

Eközben megérkezett Phaon futárja, s jelentette, hogy a senatus már meghozta az ítéletet, s hogy a gyilkost a régi szokás szerint büntetik meg.

- Mi az a szokás? - kérdezte Nero fehérítő ajkakkal.

- Nyakadat a villa közé fogják és halálra korbácsolnak, testedet pedig a Tiberisbe dobják! - felelte Epaphroditus durván.

Nero palástját széjjeltárta mellén.

- Tehát itt az idő! - mondta az égre tekintve.

S még egyszer megismételte:

- Micsoda művész pusztul itt el!

E pillanatban lódobogás hallatszott. Egy centurio közeledett katonái élén, a Rótszakállú fejéért.

- Siess! - kiáltották a szabadosok.

Nero nyakához illesztette a kést, de remegő kezével csak szurkálta magát, s látszott, hogy sosem merné a pengét húsába mélyeszteni. Ekkor Epaphroditus váratlanul meglökte kezét, s a kés markolatig behatolt Nero nyakába, s rettenetes, óriás, rémült szeme kidüledt.

- Az életet hozom számodra! - kiáltotta a centurio belépve.

- Késő - felelte Nero hörögve.

Majd még hozzátette: - Íme, a hűség!

A halál egy szempillantás alatt birtokába vette fejét. A vér fekete sugárban zúdult kifelé vastag nyakából a kerti virágokra. Lába a földet kapálta, aztán meghalt.

A hűséges Akté másnap testét drága szövetekbe burkolta, és elégette egy illatszerektől áradó máglyán.

Így múlt el Nero, mint ahogy elmúlik a szélvész, a vihar, a tűzvész, a háború vagy a dögvész, Péter bazilikája pedig a Vaticanus halmairól ma is uralkodik a városon és a világon.

A hajdani Porta Capena közelében ma egy kis kápolna áll. Homlokzatán kissé elmosódott a felirat: „Quo vadis, Domine?”

-&-